

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
ORTADOĞU ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ
ORTADOĞU SİYASİ TARİHİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLERİ ANA BİLİMDALI
ULUSLARARASI İLİŞKİLER BİLİM DALI

BİR BARIŞ SÜRECİ ÖRNEĞİ OLARAK OSLO

Doktora Tezi

Bora BAYRAKTAR

İstanbul-2012

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
ORTADOĞU ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ
ORTADOĞU SİYASİ TARİHİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLERİ ANA BİLİMDALİ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER BİLİM DALI

BİR BARIŞ SÜRECİ ÖRNEĞİ OLARAK OSLO

Doktora Tezi

Bora BAYRAKTAR

Tez Danışmanı

Doç.Dr.Güliden AYMAN

İstanbul-2012

TEZ ONAYI

Marmara Üniversitesi Ortadoğu Siyasi Tarihi ve Uluslararası İlişkileri Anabilim Dalı 301200320060001 no'lu Doktora öğrencisi Bora BAYRAKTAR' ın hazırladığı "Bir Barış Süreci Örneği Olarak Oslo" konulu DOKTORA TEZİ ile ilgili TEZ SAVUNMA SINAVI lisansüstü Öğretim ve Sınav Yönetmeliğinin 15. maddesi uyarınca 31.01.2012 Salı günü, saat 14.00 da yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonucunda adayın tezinin *başarılı.....* ne *0 100/100* OYBİRLİĞİ/OYÇOKLUĞUYLA karar verilmiştir.

JÜRİ ÜYESİ	KANAATI	İMZA
Doç. Dr. Gülden AYMAN	<i>Başarılı</i>	<i>Gülden Ayman</i>
Prof. Dr. Faruk SÖNMEZOĞLU	<i>Başarılı</i>	<i>Faruk Sönmezoğlu</i>
Doç. Dr. Esra HATİPOĞLU	<i>Başarılı</i>	<i>Esra Hatipoğlu</i>
Yard. Doç. Dr. İbrahim MAZLUM	<i>Başarılı</i>	<i>İbrahim Mazlum</i>
Yard. Doç. Dr. Erhan KELEŞOĞLU	<i>Başarılı</i>	<i>Erhan Keleşoğlu</i>

ÖZET

Bayraktar, Bora, Bir Barış Süreci Örneği Olarak Oslo, Doktora Tezi, Danışman: Doç. Dr. Gülden Ayman, 332 s.

Bu çalışmada 1991-2000 yılları arasında İsrail'in Filistin Kurtuluş Örgütü ile birlikte yürüttüğü barış görüşmelerini kapsayan ve Oslo Barış Süreci olarak adlandırılan müzakereler, çatışma çözümleri ya da barış çalışmaları olarak adlandırılan alanın sunduğu teorik çerçeve kapsamında, tüm yönleriyle değerlendirilmektedir. Çalışmada henüz yeni gelişmekte olan barış süreci kavramının ne olduğu, hangi unsurları içerdiği, bu köklü ve büyük siyasi projenin başarıya ulaşması için ne gibi koşulların yerine getirilmesi gerektiği gibi konular tartışılmaktadır.

Bu teorik altyapı ele alınarak İsrail ile Filistinliler arasında yaklaşık 10 yıl yürütülen müzakere sürecinin neden kalıcı barış sağlayamadığı, tarafların hangi nedenlerle anlaşmaya varamadığı ve hepsinden önemlisi, bu kadar çaba harcanan bir süreç sonunda tarafların neden müzakereden vazgeçerek şiddet eylemlerine geri döndüğü sorularına yanıt aranmaktadır.

Çalışma sonucunda çatışma çözümü alanının getirdiği yeni yaklaşım ve yöntemlerin barış adına önemli adımlar atılmasını sağlamakla birlikte güç dengelerini hesaba katmadan yapılan düzenlemelerin başarıya ulaşamayacağı, asimetrik çatışmalarda arabulucu rolü oynayan tarafın kalıcı barış yerine kendi çıkarlarını koruyacak çözümlere yönelmesinin sürece yardımcı olmayacağı ve İsrail-Filistin sorunu gibi tarafların birbirlerinin varlığı inkar ettiği çözümü zor çatışmalarda kimlik dönüşümü gerçekleşmeden anlaşmazlığın çözülemeyeceği sonucuna varılmıştır.

Çalışmadaki diğer bulgular şöyle özetlenebilir: İsrail'deki Şimdi Barış Örgütü'nün ifadesiyle "barış ülkesi için bir parça toprak" ya da "barış için toprak" ilkesinin İsrail-Filistin sorununu çözmeye yetmediği görülmüştür. ABD arabuluculukta tarafsızlığını koruyamayarak "adil arabulucu" olamamış ve pek çok durumda ağırlığını İsrail'den yana koymuştur. İki taraf İslam, Hıristiyanlık ve Yahudilik açısından dinsel ve hassas bir değer olan Kudüs konusunda taviz verememiştir, imzalanan anlaşmaların koşullarını yerine getirmemiştir. Son olarak Camp David Zirvesi'nin sonunda tarafların birbirlerinin barış ortağı olarak meşruiyetini tartışmaya açması, Oslo Barış Süreci'nin sonunu getirmiş ve bu bölgeyi yeniden şiddete sürüklenmiştir.

Anahtar kelimeler: Ortadoğu Barış Süreci, İsrail Filistin Sorunu, çatışma çözümleri, barış çalışmaları, barış süreçleri, Oslo Barış Süreci, müzakere, uluslararası ilişkiler.

ABSTRACT

Bayraktar, Bora, Oslo as an Example of a Peace Process, PhD Thesis, Supervisor: Associate Professor Gülден Ayman, 332 p.

This thesis analyses the Oslo Peace Process between Israelis and Palestinians which lasted nearly a decade from 1991 to year 2000 from the perspective of conflict resolution or peace studies' theoretical framework. In this study the concept of peace process, its content, the factors which make such big political projects success are being discussed.

Within this theoretical framework, questions of why this 10 years of maraton talks did not lead a permanent peace, for what reasons the parties could not reach an agreement and most importantly, after all these efforts, why the two sides stopped negotiations and turned to violence again have been tried to be answered.

The study concludes that despite the fact that the comparingly new field of conflict resolution and peace studies provide very useful tools for peace building and help conflicting sides to sit together and negotiate, without taking classical considerations like power balances into account it is hard to expect a permanent settlement. In assymetrical conflicts like this, mediators must put their weight to counter balance of the powerful sides. Otherwise, when a strong mediator seeks her own interests rather than finding a fair solution the chances of success is very low. The study also shows us that in protracted conflicts in which both sides deny the existence of the other, without transformation of national identities in more receptive direction the dispute cannot be resolved.

Other findings can be summarized as follows: "Piece of land for a land of peace" as Peace Now Organization put it, or principle of land for peace proved not enough to find a solution to the Israeli Palestinian question. The US as the main sponsor of the process did not act as a fair-broker and supported Israel's position in most cases. The two sides could not concede on the religiously sensitive issue of Jerusalem and they did not honor the agreements. Finally at the end of the Camp David Summit, the parties' opening the legitemacy of the other as peace partners into question brought Oslo Peace Process to its end and led violence.

Keywords: Middle East Peace Process, Israeli Palestinian Conflict, conflict resolution, peace studies, peace processes, Oslo Peace Process, negotiation, international relations.

TEŞEKKÜR

Gazetecilik ne kadar telaş işiyse akademisyenlik de o kadar serinkanlılık işidir. Bu iki mesleğin yolu sıkça kesişse de aynı kişinin bu iki farklı yolda aynı anda ilerlemeye çalışması, geçişler yapması, zihninin bütün işleyiş mekanizmalarını değiştirmesini ve çok dikkatli olmasını gerektirir. Beş yılı aşkın süren tecrübeme göre bu görüldüğü kadar kolay değildir. Hele ki geçişin yönü gazetecilikten akademisyenliğe doğru uzanıyorsa. Bu doktora çalışması kendi özel gelişim çizgisinin yanı sıra böyle zorlu bir dönüşümü de içinde barındırıyor.

Bir televizyon muhabiri olarak başladığım Ortadoğu araştırmalarımı bilimsel bir çizgiye çekmem bu yolculuk sırasında bana yol gösteren, eşlik eden üç kişi olmasa mümkün olmazdı. Kendilerine teşekkür ediyorum.

Öncelikle danışmanım, değerli hocam Gülden Ayman, çalışmalarımızın başında gerek çizdiği teorik çerçeve gerekse gitmem gereken yol konusunda bana ışık tuttu. Önemli kaynaklara ulaşmama yardımcı oldu. Ama hepsinden önemlisi, 15 yıl boyunca bölgede gazeteci olarak yaptığım çalışmalarda edindiğim birikimi ve kendi fikirlerimi rahatça yansıtmak konusunda cesaret vererek özgün bir çalışma ortaya çıkmasını sağladı. Kendisine teşekkür ediyorum.

Değerli hocam Esra Hatipoğlu'na da teşekkür ediyorum. Gazeteci olarak yazdığım araştırma kitabımı okuduktan sonra kanıma girerek doktora yapma fikrini aklıma sokan, sonrasında üç yıl boyunca tez izleme komitelerime gelerek mesai harcayan ve son olarak çalışmanın adeta editörlüğünü yapan hocam, bir anlamda bu projenin mimarıdır.

Değerli hocam İbrahim Mazlum'a da teşekkür borçluyum. Üç yıl boyunca yazdığım her kelimeyi titizlikle inceleyerek, eleştirileriyle konulara derinlik kazandırmış ve akademik titizlik konusundaki hassasiyetiyle sağlam bir çalışma ortaya çıkmasına büyük katkısı olmuştur.

Bu zorlu süreçte bana desteğini esirgemeyen eşime, anneme, babama ve zamanlarından çaldığım kızlarım Şirin ve Akça'ya da teşekkür ediyorum.

17.01.2012, İstanbul

Bora Bayraktar

İÇİNDEKİLER

İçindekiler	i
Kısaltmalar.....	v
Haritalar Dizini.....	vi
Tablolar Dizini	vii
Kronoloji.....	viii
1. GİRİŞ.....	1
2. BİR SÜREÇ OLARAK BARIŞ	
2.1 Barış Çalışmalarının Kökeni	10
2.1.1. Modern Anlamda Barış Çalışmaları.....	16
2.1.2. Barış Çalışmalarında “Barış” kavramı.....	31
2.2. Barış Çalışmalarında İsrail-Filistin Anlaşmazlığı.....	38
2.2.1. Çözümü Zor Çatışma Örneği Olarak Filistin Sorunu.....	39
2.2.2. Uluslararası Sistem ve Filistin Sorunu.....	45
2.2.3. Bölgesel Dengeler ve Filistin Sorunu.....	55
3. BARIŞ SÜREÇLERİ VE ÖN MÜZAKERELER	
3.1. Genel Olarak Barış Süreçleri.....	62
3.2. Barış Süreçlerinin Safhaları.....	66
3.3. Ön Müzakereler.....	72
3.3.1. Uygun Zaman Teorisi.....	74
3.3.2. Ön Müzakerede Konular.....	82
3.3.3. Ön Müzakerelerde Kamuoyu.....	87
3.4. Oslo’da Ön Müzakereler.....	89

3.4.1. 1991 Madrid Konferansı'nda Zamanlama.....	90
3.4.2. Madrid Konferansı ve Washington Görüşmeleri.....	95
3.4.3. Gizli Oslo Görüşmeleri (1992-1993).....	99
3.4.3.1. Görüşmelerin Resmîyet Kazanması.....	107
3.4.3.2. Oslo Ön Müzakerelerine Yönelik Eleştiriler.....	111
4. MÜZAKERE SAFHASI VE OSLO	
4.1. Uluslararası İlişkilerde Müzakere Kavramı.....	114
4.1.1. Müzakerede Temel Yaklaşımlar.....	116
4.1.2. Müzakerede Sorunlar ve Başarı.....	120
4.1.3. Oslo Barış Süreci'nde Müzakereler (1991-2000).....	126
4.2. Oslo Süreci'nde Sorunlar.....	133
4.2.1. Filistinli Mültecilerin Geri Dönüş Hakkı.....	134
4.2.2. Filistin Topraklarındaki Yahudi Yerleşimleri.....	138
4.2.3. Kudüs'ün Statüsü.....	141
4.3. Kimliğin Müzakeresi.....	145
4.3.1 Müzakere Konusu Olarak Kimlik.....	149
4.3.2. Oslo'da Kimlik Meselesi.....	152
4.3.2.1. Filistin Ulusal Kimliği.....	155
4.3.2.2. İsrail Ulusal Kimliği.....	162
4.3.2.3. Oslo Süreci'nde Kimlik Sorunu.....	171
4.4. Arabuluculuk.....	182
4.4.1. Arabulucunun İşlevleri.....	183
4.4.2. Başarılı Arabulucunun Özellikleri.....	186
4.4.3. Oslo'da Arabuluculuk.....	189
4.4.3.1. İsveç'in Rolü.....	191

4.4.3.2. Norveç'in Rolü.....	193
4.5. Oslo Süreci'nde Güç Asimetrisi ve ABD'nin Rolü.....	195
4.5.1. ABD Dış Politikasında Ortadoğu ve Filistin.....	198
4.5.2. ABD İsrail İlişkileri ve Yahudi Lobisi.....	203
4.5.3. Oslo Süreci'nde ABD'nin Etkisi.....	211
5. OSLO SÜRECİ'NDE BARIŞ İNŞASI	
5.1. Barış Anlaşmaları.....	213
5.1.1. Anlaşmalarda Uygulama Sorunu.....	217
5.1.2. Oslo Süreci'nde Anlaşmaların Analizi.....	219
5.2. Barış Süreçlerinde Barış Karşıtları Faktörü.....	226
5.2.1. İsrail Tarafında Barış Karşıtları.....	231
5.2.2. Filistin Tarafında Oslo Süreci Karşıtları.....	236
5.2.3. Üçüncü Tarafların Barışı Bozucu Etkisi.....	241
5.3. Çözümü Zor Çatışmalarda Barış İnşası.....	244
5.3.1. Askeri Düzenlemeler.....	246
5.3.2. İlişkilerin Dönüştürülmesi ve Uzlaşma.....	247
5.4. Oslo'da Barış İnşası.....	251
6. OSLO BARIŞ SÜRECİ'NİN ÇÖKÜŞÜ	
6.1. Camp David Öncesi Durum.....	255
6.2. Camp David Zirvesi (11.07.2000-25.07.2000).....	265
6.3. Oslo Süreci'nin Sonu.....	278
7. SONUÇ	288
KAYNAKÇA	294

EKLER

Ek 1. Arafat ve Rabin'in karşılıklı mektupları.....	314
Ek.2. Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun 194 Sayılı Kararı.....	316
Ek.3. Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin 242 Sayılı Kararı.....	319
Ek.4. Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin 338 Sayılı Kararı.....	320
Ek.5. Prensipler Anlaşması (13 Eylül 1993) İngilizce Tam Metni.....	321
Ek.6. Taba Görüşmeleri Sonrası Tarafların Ortak Açıklaması.....	326

HARİTALAR

Harita 1: 1989 yılı itibarıyla Filistinli Mültecilerin Bölgeye Dağılımı.....	328
Harita 2: 1994 Kahire Anlaşması.....	329
Harita 3: Oslo II Anlaşması ve Filistinlilere Bırakılan Bölgeler.....	330
Harita 4: Clinton Planı'nı Yansıtan Harita	331
Harita 5: Nihai Statü Müzakerelerine Dair Harita (2000-2001)	332

KISALTMALAR

AARP	: American Association of Retired Persons (Amerikan Emekliler Federasyonu)
AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AIPAC	: American Israel Public Affairs Committee (Amerikan-İsrail Halkla İlişkiler Komitesi)
BM	: Birleşmiş Milletler
CIA	: Central Intelligence Agency (Amerikan Merkezi Haber Alma Dairesi)
ECF	: Economic Cooperation Foundation (Ekonomik İşbirliği Kuruluşu)
FKÖ	: Filistin Kurtuluş Örgütü
FHKC	: Filistin Halk Kurtuluş Cephesi
DFLP	: Democratic Front for the Liberation of Palestine (Filistin Demokratik Kurtuluş Cephesi)
HAMAS	: Hareket-ül Mukavemet-ül İslamiye (İslami Direniş Hareketi)
IMF	: International Monetary Foundation (Uluslararası Para Fonu)
MEMRI	: Middle East Media Research Institute (Ortadoğu Medya Araştırmaları Enstitüsü)
MHT	: Mutual Hurting Stalemate (Katlanılmaz Maliyet)
NATO	: North Atlantic Treaty Organization (Kuzey Atlantik Paktı)
SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
UNDP	: United Nations Development Program (Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı)
UNWRA	: United Nations Relief and Works Agency for Palestine Refugees (Birleşmiş Milletler Filistinli Mültecilere Yardım Kuruluşu)
WINEP	: The Washington Institute for Near East Policy (Washington Yakın Doğu Politikaları Enstitüsü)

HARİTALAR DİZİNİ

HARİTA 1 : 1989 İtibarıyla Filistinli Mültecilerin Bölgeye Dağılımı, s.327

HARİTA 2 : 1994 Kahire Anlaşması, s.328

HARİTA 3 : Oslo II Anlaşması ve Filistinlilere Bırakılan Bölgeler, s.329

HARİTA 4 : Clinton Planı Temsili Haritası , s.330

HARİTA 5: Nihai Statü Müzakereleri Haritası, (2000-2001), s.331

TABLO DİZİNİ

TABLO 1 : Filistin’de Yahudi nüfus ve toprak mülkiyeti (1880–1947), s.163

KRONOLOJİ

- 29 Ağustos 1897 : Theodore Herzl başkanlığında ilk Siyonist Kongre İsviçre'nin Basel kentinde toplandı. İsrail Devleti'nin temelleri atıldı.
- 02 Kasım 1917 : Balfour Deklarasyonu ile Büyük Britanya Yahudilere Filistin topraklarında devlet kurması için destek olacağını açıkladı.
- 26 Eylül 1923 : Filistin resmen İngiliz Mandası altına girdi.
- 29 Kasım 1947 : Birleşmiş Milletler Genel Kurulu Filistin'de bir Yahudi bir Arap devleti kurulmasını öngören 181-II sayılı kararı kabul etti.
- 14 Mayıs 1948 : İngiltere'nin bölgeden çekilmesi üzerine İsrail Devleti'nin kurulduğu ilan edildi. Komşu Arap devletlerinin saldırısıyla ilk Arap-İsrail savaşı başladı.
- 11 Aralık 1948 : Birleşmiş Milletler Genel Kurulu Filistinli mültecilerin geri dönüş hakkını koruyan 194 sayılı kararı kabul etti.
- 1959 : Arafat ve arkadaşları İsrail işgaline karşı savaşmak üzere El Fetih Örgütü'nü kurdu.
- 4 Şubat 1969 : Arafat'ın lideri olduğu El Fetih grubu Filistin Kurtuluş Örgütü'nün yönetimini ele geçirdi.
- 5 Haziran 1967 : Altı Gün Savaşı sonunda İsrail Mısır'dan Sina yarımadasını, Suriye'den Golan Tepeleri'ni Ürdün'den Batı Şeria'yı aldı, Doğu Kudüs'ü işgal etti.
- 22 Kasım 1967 : BM Güvenlik Konseyi işgal topraklarının iadesini isteyen 242 sayılı kararı kabul etti.
- 22 Ekim 1973 : Yom Kippur Savaşı sonrası BM Güvenlik Konseyi İsrail'in işgal ettiği topraklardan geri çekilmesini isteyen 338 sayılı kararı kabul etti.
- 6 Haziran 1982 : İsrail FKÖ'yü çıkarmak için Lübnan'ı işgal etti.
- 8 Aralık 1987 : Filistin intifadası başladı.
- 17 Ocak 1991 : Irak'ın Kuveyt'i işgali üzerine başlayan Körfez Krizi'nde ABD liderliğindeki uluslararası ittifak Saddam rejimini bombalamaya başladı. 28 Şubat'ta ateşkes ilan edildi.
- 30 Ekim 1991 : Madrid'de Ortadoğu Barış Konferansı.

- 26 Aralık 1991 : Sovyetler Birliği dağıldı.
- 23 Haziran 1992 : İsrail’de İzak Rabin liderliğindeki İşçi Partisi iktidara geldi.
- 20 Ocak 1993 : Gizli Oslo görüşmeleri Norveç’in Sapsborg kasabasında başladı.
- 9 Eylül 1993 : FK ve İsrail birbirlerini tanıdıklarını açıkladı.
- 13 Eylül 1993 : Washington’da Prensipler Anlaşması imzalandı. Taraflar doğrudan müzakerelere başladı.
- 4 Mayıs 1994 : Gazze Eriha Anlaşması imzalandı. Filistin Yönetimi kuruldu.
- 1 Temmuz 1994 : Arafat ve Tunus’ta bulunan FK lider kadrosu 27 yıllık sürgün hayatını sona erdirerek Gazze’ye girdi.
- 28 Eylül 1995 : Oslo II olarak da bilinen Geçici Anlaşma imzalandı.
- 4 Kasım 1995 : İsrail Başbakanı İzak Rabin Filistinlilerle anlaşma yaptığı için öldürüldü. şimon Peres başbakanlığı devraldı.
- 20 Ocak 1996 : Oslo ile kurulan Filistin Yönetimi’nde ilk seçim yapıldı.
- 29 Mayıs 1996 : İsrail’de Netanyahu liderliğindeki sağcı Likud iktidara geldi.
- 17 Ocak 1997 : El Halil’de İsrail askerlerinin yeniden konuşlandırılmasına dair protokol imzalandı.
- 23 Ekim 1998 : Wye River Memorandumu imzalandı
- 14 Aralık 1998 : Filistin Ulusal Belgesi’ndeki İsrail’in yok edilmesine dair ifadeler çıkarıldı.
- 18 Mayıs 1999 : İşçi Partisi lideri Ehud Barak barış vaadiyle işbaşına geldi.
- 11-25 Temmuz 2000 : Camp David Zirvesi’nde nihai statü görüşmeleri yapıldı. Taraflar Kudüs’n statüsü konusunda anlaşmaya varamadı.
- 28 Eylül 2000 : Ariel şaron Haremşerif’i ziyaret etti. İkinci Filistin İntifadası patladı.
- 27 Ocak 2001 : İsraili ve Filistin müzakereciler Taba’daki Oslo kapsamındaki son görüşmeler sonunda ortak deklarasyon yayınladı.
- 6 şubat 2001 : İsrail’de radikal sağcı Ariel şaron iktidara geldi. Oslo Barış Süreci kesin olarak son buldu.

1. GİRİŞ

“Barış Süreci” ifadesi 1990’lı yıllar boyunca diplomasi alanında en çok kullanılan ifadelerden biri olmuştur. Bu ifade kimi zaman aralarında anlaşmazlık bulunan ülkeler arasındaki diplomatik temasları nitelendirmek için kullanılsa da aslında bir çatışmayı sona erdirmek amacıyla yürütülen sistemli, bilinçli ve uzun vadeli bir siyasi projeye işaret etmektedir. Barış süreci kavramı özellikle, çıkış noktası olduğu Ortadoğu’daki İsrail-Arap anlaşmazlıklarını çözüm çabaları için kullanılmaktadır. Bu ifadeyi dünya çapında kullanılır hale getiren kuşkusuz yaklaşık 10 yıl süren İsrail-Filistin görüşmeleridir.

Geniş kapsamıyla Ortadoğu Barış Süreci, Soğuk Savaş’ın sona ermesi ve yeni bir dünya düzeninin kurulması çabaları sürerken 1991 Ekim’inde başlamıştır. ABD’nin girişimiyle uluslararası sistemin büyük güçleri ve Ortadoğu’nun birbirleriyle anlaşmazlık içinde bulunan ülkelerinin temsilcileri “*barış için toprak*” ilkesi etrafında sorunlara çözüm bulabilmek için Madrid’de bir araya gelmişlerdir. Birinci Körfez Savaşı’nın hemen ardından ABD ve Sovyetler Birliği’nin ortak davetiyle yapılan konferansta İsrail-Suriye, İsrail-Ürdün, İsrail-Lübnan ve Arap-İsrail sorununun diğer önemli meselesi “Filistin sorunu”nu çözmek hedeflenmiştir. Madrid Konferansı devletlerarası sorunların çözümüne odaklandığı için Arap-İsrail sorununun merkezinde yer alan Filistin meselesi bu sürecin yan unsuru olarak kalmıştır. Filistinli temsilciler ancak Ürdün heyeti içinde, sınırlı bir biçimde temsil edilmişlerdir. Bu, en genel anlamda uluslararası politikada 1990’lara damgasını vuran Ortadoğu barış sürecinin başlangıcı kabul edilmektedir.

Bu tez çalışmasının konusu olan Oslo Barış Süreci bir anlamda Madrid Konferansı’nın yol açtığı bir gelişmedir. Madrid sonrası İsraililer ile Filistinli müzakereciler Washington’da görüşmelere başlamış ancak bu yöntemle sonuç alınamayacağı anlaşılması üzerine İsrail Filistinlilerle doğrudan görüşmenin yollarını aramaya başlamıştır. Bu arayışlardan sonra gelişen gizli Oslo görüşmeleri netice vermiş ve İsrail ile Filistin Kurtuluş Örgütü yedi yıl süren bir barış sürecinin tarafları olmuşlardır. Bu süre içinde önemli gelişmelere yol açan, bölgeye görece bir sükunet getiren müzakereler 2000 yılındaki Camp David Zirvesi’nde kilitlenmiş, taraflar daha

sonra anlaşmaya varmak için çaba harcasalar da zirvenin sonuçsuz kalması gerilimi yeniden tırmandırmış, Ortadoğu yeniden bir şiddet sarmalının içine sürüklenmiştir. Bu çalışmada bu barış sürecinin nasıl başladığı, nasıl yürütüldüğü, neden kalıcı barış sağlayamadığı, hepsinden önemlisi tarafların onca kazanıma rağmen neden yeniden şiddete teslim oldukları gibi sorulara cevap aranmaktadır. Bunu yaparken çatışma çözümleri alanının kavramlarından, barış çalışmalarının getirdiği teorik altyapıdan faydalanılmıştır. Çalışma, 12 yıla yayılan geniş bir saha araştırmasının birikimlerini de yansıtmaktadır.

Filistin sorunu 20. yüzyılın ortalarında gelişmeye başlayan “çatışma çözümü” ya da “barış çalışmaları” olarak adlandırılan disiplin için adeta bir laboratuvar ortamı sunmuştur. Özellikle Madrid Konferansı’yla başlayan müzakere süreci, ve bunu takip eden dönemde Norveç arabuluculuğunda tarafların doğrudan görüşmelere başlaması önemli bir eşik olmuştur. Bir barış anlaşmasına kadar giden görüşmelere aracılık ve ev sahipliği yapan Norveç’in çabaları dolayısıyla “Oslo Süreci” olarak anılan süreç, modern çatışma çözümlerinin, problem çözme tekniklerinin kullanıldığı müzakereler, İsrail yönetimi ile daha önce “terörist” kabul ettiği Filistin Kurtuluş Örgütü’nün birbirlerini karşılıklı olarak tanımaları ile devam etmiştir.

Oslo Barış Süreci boyunca, 1993 Washington Prensipler Anlaşması ile birlikte üç anlaşma, çok sayıda protokol imzalanmış, Filistin Yönetimi kurulmuş, İsrail bazı işgal topraklarından geri çekilmiş, karşılığında güvenlik taahhütleri almış, iki taraf da Filistin’deki işgali sona erdirecek formüller üzerinde müzakere etmişlerdir. Oslo Barış Süreci, 2000 yılına kadar Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi’nin “barış için toprak” ilkesine işaret eden 242 ve 338 sayılı kararları temelinde sürdürülmüştür.

1991’deki Madrid Konferansı’ndan başlayarak ele alındığında neredeyse 10 yıl süren barış sürecinin çöküşü ve yerini şiddete bırakması gerek sorunun çözümü gerekse benzer anlaşmazlıklardaki süreçlerin anlaşılabilmesi açısından önemli bir araştırma konusudur. İsrail ile Filistin Yönetimi’nin birbirlerini tanımalarına, çözüm için çaba göstermelerine, bölgedeki en önemli küresel aktör olan Amerika Birleşik Devletleri’nin sürece desteğine, Birleşmiş Milletler, Rusya ve Avrupa Birliği gibi ülke ve kurumların çalışmalarına rağmen süreç, kalıcı bir barış anlaşmasıyla sona ermemiştir. Üstelik

taraflar Camp David Zirvesi'nden ve Ariel Şaron'un Kudüs'teki Haremüşşerif'e ziyaretiyle başlayan İkinci Filistin İntifadası'na rağmen müzakereleri sürdürebilmiş ancak sonuç hüsran olmuştur.

Peki ama bu noktaya nasıl gelinmiştir? Neden Oslo Süreci'nde elde edilen kazanımlar bir anda ortadan kalkmış, görüşmeler devam ettirilememiştir? Toprak ve egemenlik paylaşımı neden rasyonel bir biçimde gerçekleşmemiştir? Yedi yıl tarafların üzerinde müzakere ettiği, kaynakların paylaşımı, ortak vizyon, ortak gelecek, birlikte yaşama gibi hedefler nasıl olmuş da bir anda terk edilmiştir? Gerekçe, sınırlı kaynaklar mıdır yoksa tarafların birbirlerine ve kendi güvenliklerine göre algılamalarındaki korkular mıdır? Şüphesiz, bu sorulara verilecek yanıtlar da birden fazladır.

Bu sorulara yanıt arayan doktora tezi çalışmasının “Bir Süreç Olarak Barış” başlıklı bölümünde öncelikle barış çalışmaları disiplininin tarifi yapılmakta daha sonra modern anlamda barış kavramlarına açıklık getirilmektedir. Kalıcı barışa ulaşabilmek için öncelikle barışın tarifinin yapılması gerekmektedir. Bu konuda John Burton'ın ihtiyaçlar teorisi, Johan Galtung'un pozitif barış, negatif barış kavramlarıyla, Kenneth Boulding'in istikrarlı barış tanımları öne çıkmaktadır. Tıpkı barışın olduğu gibi çözüm için sorununun da doğru tanımı yapılmalıdır. Bu bölümde çözümü zor çatışma olarak İsrail-Filistin sorununun tarifi yapılmaktadır. Filistin sorununun kendi iç dinamikleri kadar bölgesel ve küresel dengeler açısından yeri de burada ortaya konulmaktadır. İsrail-Filistin meselesi gibi çözümü zor çatışmalarda gerek çatışmanın kendi doğasından gerekse yürütülen barış görüşmelerinin yönteminden, içeriğinden ve zamanlamasından, üçüncü ülkelerin yaklaşımlarından kaynaklanan çok fazla değişken bulunduğu görülmektedir. Bunların müzakerelerin başarısına etkileri günümüzde barış çalışmaları başlığı altında analiz edilmektedir.

Barış Süreçleri ve Ön Müzakereler başlıklı üçüncü bölümde ise barış süreci kavramı açıklanmaktadır. İlk olarak Amerikalı diplomatlarca Arap-İsrail sorununun çözüm çabaları için kullanılan kavram, uluslararası ilişkiler disiplini içerisinde, içi henüz yeni yeni doldurulmakta olan bir ifadedir. Bu kavram uluslararası diplomaside, akademik çalışmalarda ve basında sıkça kullanılmakla birlikte, bilimsel alanda çok geniş bir literatür içerisinde yer almamaktadır. Barış süreçleri, isminden de

anlaşılabilirliği gibi, özellikle çözümü zor çatışmalarda barış sağlanabilmesi için gerçekleştirilen, uzun döneme yayılan, düzenli, sistemli ve iki taraf arasındaki anlaşmazlığı ortadan kaldırmaya yönelik müzakere ve yakınlaşma, birlikte yaşama ya da sorunların şiddete başvurmadan çözüleceği bir ilişki biçimine geçiş süreci olarak tanımlanabilir. İsrail ile Filistinliler arasında 1991-2000 yılları arasında yürütülen müzakere ve normalleşme süreci de böyle bir süreçtir. İki taraf, Amerika Birleşik Devletleri'nin arabuluculuğunda, aralarındaki sorunları çözmek, şiddete son vermek ve birlikte yaşamak için görüşmeler yapmış, anlaşma arayışında bulunmuştur.

Barış süreçlerini inceleyen John Darby, Roger MacGinty ve Harold H. Saunders gibi araştırmacılar analizlerini yaparken müzakere süreçlerini çeşitli safhalara ayırmışlardır. Böylelikle barış süreçlerinin nasıl algılanması ve yönetilmesi gerektiğini ortaya koymuşlardır. Resmi müzakereler öncesi ilk temasların yapıldığı dönemi Darby ve MacGinty “ön müzakereler”, Saunders ise “çatışma analizi” diye adlandırmıştır. Süreç içindeki safhaları farklı uzmanlar farklı olarak adlandırsalar da temelde hepsi barış süreçlerini “müzakere süreci, anlaşma ve anlaşma sonrası barış inşası” safhaları şeklinde değerlendirmişlerdir. Bu safhalara sürecin tamamına yayılan şiddet konusunu da eklemek gerekmektedir, çünkü şiddet de ironik bir biçimde aslında sürecin bir parçasıdır. Oslo barış süreci bu safhalar ışığında incelendiğinde, sürecin zaafları ve güçlü yanları da açıkça ortaya çıkmaktadır. Özellikle bu çalışmada ele alınan Darby'nin barış süreci modeli güçlü bir analiz yapma olanağı sağlamaktadır. Ön müzakere safhası aslında sürecin tamamını belirleyen, nihai hedefin ve formülün belirlendiği bir aşamadır. Nasıl bir çözüme gidildiği tam bu aşamada belirlenmektedir. Oslo Süreci'nde formül “barış için toprak” şeklinde belirlenmiştir. Barış için toprak, BM'nin Arap-İsrail savaşları sonrası aldığı Güvenlik Konseyi kararlarına dayanan, İsrail'in işgal ettiği topraklardan çekilmesi karşılığında Filistinlilerin barış yapması fikrine işaret etmektedir. Uluslararası toplum da bu çözüme ciddi bir biçimde destek vermiştir. Ancak nedenleri sonraki bölümlerde açıklanacağı gibi, bu çalışmada barış için toprak ilkesi sürecin yürümemesindeki en temel nedenlerden biri olarak görülmektedir. Barış için toprak ilkesi, çözüme ulaşma açısından “yetersiz, eksik hatta hatalıdır” görüşü savunulmaktadır. Çünkü İsrail-Filistin meselesinde ortada aynı toprak parçasıyla kendi ulusal kimliklerini tarif eden iki halk vardır. İki halkın kendi varlıklarını bu topraklarla

ilişkilendirmesi, bunu yaparken diğerinin varlığını (İsrail'in kurucularının Filistin'i "topraksız bir halk için hahsız bir toprak" diye nitelendirmeleri, Filistinlilerin ise İsrail halkını bölgeye dışarıdan sokulmuş, Batı sömürgeciliğinin uzantısı olarak görmeleri) hiçe saymaları, anlaşmazlığı 'ya hep ya hiç' perspektifinden görmeleri, iki taraf için de kutsallaştırdığı topraklardan vazgeçmelerini zorlaştırmaktadır. Anlaşmazlık konusu sadece 'toprak ve egemenlik' olsa bunun barış için toprak ilkesi ile ya da başka güç paylaşımı anlaşmaları ile çözülmesi kuşkusuz mümkündür. Ancak süreç boyunca tarafların belirli oranlarda verdikleri toprak tavizleri zaman zaman çözümler getirmiş gibi görünse de Kudüs konusunda paylaşım hiçbir zaman metrekare paylaşımı şeklinde yürütülememiştir. Hatta 2000 yılında Camp David'deki görüşmeler Kudüs'ün paylaşımı yüzünden çökmüştür. İsrail'in 2005 yılında Gazze'deki Yahudi yerleşim birimlerini boşaltmasından sonra yaşananlar da bu durumun açık bir göstergesidir. İsrail'in Gazze'nin yönetimini Filistin tarafına bırakacağını vaat etmesine rağmen, İsrail birliklerinin bölgeden çekildiği 17 Ağustos 2005 tarihinden bu yana barış adına hiçbir ilerleme sağlanamamış aksine durum daha da kötüye gitmiştir. Üçüncü bölümde teorik çerçeve verildikten sonra İsrail ile Filistin Kurtuluş Örgütü FKÖ'nün görüşmelere nasıl başladığı ve çözümün temel formülasyonunu nasıl şekillendirdikleri daha doğrusu öteledikleri anlatılmaktadır.

Dördüncü bölümde müzakere kavramı ele alınmakta ve İsrail ile Filistin arasındaki temel müzakere konuları değerlendirilmektedir. Müzakerenin önemli bir unsuru olarak arabuluculuk konusu, çözümü zor çatışmaların temel meselesi olarak ulusal kimlik meselesi ve bunun bir müzakere konusu olarak değerlendirilmesi bu bölümde tartışılmaktadır. İki taraf arasındaki güç asimetrisi, arabulucu rolündeki ABD'nin süreç içindeki tutumu, iki tarafın farklı müzakere kültürü, heyetlerin yapısı, konuşulan konuların ağırlığı ve benzeri birçok sorun sürecin kalıcı barışla sonuçlandırılmamasında en temel nedenlerden biri olmuştur. Müzakereler boyunca güçlü taraf olan İsrail ile işgal altında yaşayan, halkının büyük bölümü çeşitli ülkelerde mülteci kamplarına dağılmış, askeri, ekonomik ve siyasi darboğazdaki Filistinliler arasında denge kurması gereken ABD, hiçbir zaman "adil çözüm" destekçisi olarak müdahil olmamıştır. Washington yönetimi BM'de İsrail karşıtı karar çıkmasını veto hakkını kullanarak engellemiştir. ABD Dışişleri Bakanlığı'nın Ortadoğu dairesindeki

diplomat ve uzmanların çoğu Yahudi kökenli kişilerden oluşturulmuş, bu da Filistin tarafında çoğu zaman arabulucuya karşı güven bunalımına yol açmıştır. Tarafların kabul edebileceği bir çözüm için zaman zaman zayıf taraftan yana yer alarak güç asimetrisini dengelemesi beklenen ABD, tam tersine bölgedeki çıkarlarını ön plana koyarak barıştan değil istikrardan, yani kendi güçlü konumunu sürdürmekten yana ağırlığını koymuş ve İsrail'e baskı yapmaktan kaçınmıştır. Müzakere sürecinin anlaşmalara dair yorum ve beklenti farklılığından doğan zayıflıkları (Filistinliler için Oslo Süreci, kendi kaderini tayine geçiş öncesi bir ara dönem, toprakların işgalden kurtarılması için bir aşama iken İsraililer için Oslo, İsrail'in güvenliğini sağlayacak koşulların uygulanması anlamını taşımaktaydı), görüşmelerin takviminin sürekli olarak sarkıtılması gibi teknik sorunlar da bu bölümde ele alınmıştır.

Ortadoğu'nun yakın tarihine bakıldığında yaşanan çatışmaların temelinde bölge içi kaynak paylaşımından çok bölgedeki kaynakların küresel paylaşımı ve buna yönelik bölge politikasına büyük güçlerin dışarıdan yaptıkları müdahaleler olduğu anlaşılmaktadır. Bu durum bölge içindeki güvenlik algılamalarını derinden etkilemiş, bölgede yaşayan ulusların kimlik oluşturma süreçlerine katkıda bulunmuştur ve bulunmaktadır. Bölge politikasında etkili olan ikinci konu ise birbirini dışlayan, birbirinin varlığını reddeden ulusal kimliklerdir. Ortadoğu siyasi tarihi incelendiğinde bunun önemli bir bölümünün kimliklerle ilgili olduğu görülecektir. İkinci Dünya Savaşı'ndan 1970'lere kadar bölgede etkili olan, savaşı açan Arap milliyetçiliği, son dönemde bölgede ortaya çıkan İslamcı radikalizm, İsrail'de hakim ideoloji olan Siyonizm, akla gelen ilk örneklerdir. 2003'teki Irak savaşından sonra ortaya çıkan yeni yapılanmada da bu durum görülmektedir. Örneğin Kürt milliyetçiliği Irak'ın kimliğinin yeniden tartışılmasına yol açmıştır. Irak'ta geleceğe dönük tartışma Şii, Sünni ya da Kürt ayrımının perçinlenmesinin gösterdiği gibi kimlikler üzerinden yapılmaktadır. İsrail-Filistin sorunu da kimlik, inanç sistemleri gibi normatif unsurlar da içeren ve nesillerdir devam eden "çözümü zor çatışmalar" sınıfına girmektedir. Sorunun özündeki "varoluşa dair güvenlik ve tanınma" gibi endişeler, tüm liderler, kurumlar ve halk tarafından eğitim ve kültür sistemine dahil edilmiştir. Dolayısıyla böylesine bir çatışmanın çözümünde toplumun genel algısını ve anlayışını, kendine ve 'ötekine' dair görüşünü, dolayısıyla kimliğini dönüştürmesinin gerektiği açıktır. Dördüncü bölümde

bu durumun İsrail Filistin barış sürecini nasıl etkilediği geniş bir biçimde değerlendirilmiştir.

Oslo Süreci'nde Barış İnşası başlıklı beşinci bölüm teorik olarak barış anlaşmalarının, özellikle de süregelen bir çatışma içinde, şiddet baskısı altında nasıl hazırlandığı konusunu masaya yatırmaktadır. Anlaşmalar barış süreçlerinin en önemli konularındandır. Çünkü anlaşmanın yapılması ve uygulanması “barış inşası” kavramıyla da yakından ilgilidir. Yapılan müzakereler, varılan anlaşmalar uygulanmadığı sürece bir anlam ifade etmemektedir. Anlaşmalar, belli bir ilişki biçiminin gelişmesi için temel atmakta, yapısal düzenlemeler getirmektedir. Ama bütün bunların hayata geçirilmesi, davranış biçimi haline gelmesi, çatışmanın tamamen barışçıl bir ilişkiye dönüşmesi, kurumsallaşması ve hatta sosyalleşmesi ancak barış inşası çalışmalarıyla olacaktır. Kimliğin böylesine öne çıktığı bir sorunda barış inşasının en önemli unsuru da “kimlik dönüşümü”dür. Oslo Süreci biraz da bu noktadaki eksiklikleri ile değerlendirilmelidir. İmzalanan anlaşmalara karşın, koşulların tabana nüfuz edememesi barış inşası konusundaki eksikliklerden kaynaklanmaktadır. Şiddet de barış süreçlerinin ayrılmaz bir parçası olmuştur. Barışın sağlanması durumunda ayrıcalıklı konumunu, toplumsal statüsünü ve en önemlisi siyasi manevra alanını kaybedecek olanlar süreci baltalamak için harekete geçmektedirler. Şiddet, barış sürecinin en ümit verici anlarında, yönetimleri zor durumda bırakmak ve kamuoyunu olumsuz yönde etkilemek için devreye girmektedir. Oslo Süreci'nde de bu durum böyle olmuştur. Filistin tarafında radikal örgütler, İslami Cihad, Hamas ve Filistin Halk Kurtuluş Örgütü gibi gruplar; İsrail tarafında ise radikal sağ gruplar ve yerleşimciler zaman zaman yaptıkları şiddet eylemleriyle süreci rayından çıkarmak istemişlerdir. Bundan da sonuç almayı başarmışlardır. Oslo Barış Süreci'ni olumsuz etkileyen en ciddi şiddet olayı hiç kuşkusuz İsrail Başbakanı İzak Rabin'in fanatik bir Yahudi tarafından(Yigal Amir) öldürülmesidir. Bu suikast sürecin akışını temelinden sarsmış, tarihin akışını değiştirmiştir. Filistinli örgütlerin İsraili sivillere yönelik intihar saldırıları da süreci zaman zaman sıkıntıya sokmuştur. Hamas'ın barış süreci boyunca görüşmelere karşı muhalif tavrı her ne kadar adının uluslararası toplum tarafından “Filistin tarafında barış karşıtı” gruplar arasında gösterilmesine neden olsa da şunu belirtmek gerekir ki bu çalışmada Hamas kategorik olarak “barış karşıtı” şeklinde algılanmamaktadır. Hamas,

“Oslo’da kurgulanan, Amerikan destekli, Filistinlilerin bazı temel haklarından vazgeçmesine dayalı çözüme” karşıdır. Yoksa Hamas’ın iki devletli çözüm ve birlikte yaşama prensiplerine karşı olmadığı, örgüt içinde bunlara inanan ve bu amaçları doğru bulan yöneticilerin bulunduğu birinci elden görüşmelere dayanarak bilinmektedir. Bu nedenle bu bölüm “Filistin’de Oslo Süreci karşıtları” başlığı altında incelenmiştir.

Altıncı bölümde sürecin son bulduğu Camp David Zirvesi, zirvenin ayrıntıları, hangi konuların nasıl müzakere edildiği ayrıntılı bir biçimde, tarihsel anlatım şeklinde ortaya konulmuştur. Arabulucu olan ABD’nin hem müzakere içinde hem de müzakere sonrasındaki tutumunun etkileri bu bölümde açık bir şekilde ortaya çıkmaktadır. Bu bölümün yazımında bizzat zirveye katılan İsraili ve Filistinli müzakerecilerle yapılan görüşmelerden ve bölgede yapılan saha çalışmalarından yansıyan izlenimlerden de faydalanılmıştır. Camp David Zirvesi sonrası yürütülen çabalar ve bu dönemde şiddet çarklarının nasıl dönmeye başladığı da yer almaktadır.

Oslo Süreci’nde en büyük ilerlemenin gizli görüşmelerle sağlanmış olması, bu görüşmeler sırasında tarafları bir araya getiren Norveç’in, heyetlerin müzakerelerinin içeriğine karışmaması, tarafları baş başa bırakması, getirdiği olumlu sonuç açısından dikkat çekicidir. Oslo’da ön müzakere safhasında başarı sağlanması ve kapsamlı müzakerelere geçilmesinde FKÖ ve İsrail hükümetinin sürece doğrudan, lider düzeyinde katılımı geçici anlaşma sağlanmasında önemli olan bir diğer faktördür. Bu iki unsura, ön müzakerelerde müzakerelerin devamını sağlayan bir formül belirlenmesi ve temel sorunların müzakeresinin ötelenmesi eklenmelidir.

Oslo Barış Süreci, barış çalışmaları disiplini açısından son derece zengin bir kaynaktır. Burada yapılan doğrular ve yanlışlar başka çatışmaların çözümüne de ışık tutmaktadır. Ama şu da bir gerçektir ki bütün bu çatışma çözümü literatürünün katkılarına rağmen barış süreci güç perspektifi bir kenara bırakılarak, yani İsrail-Filistin arasındaki güç dengesizliği görmezden gelinerek anlaşılabilir. Zaten müzakerecilerin, özellikle de Filistinli müzakerecilerin en büyük eksikliklerinden biri bir dönem iki tarafın da eşit olduğu zannına kapılmış olmaları ve hedeflerini üst noktada tutmuş olmalarıdır.

Başta da belirtildiği gibi bu çalışma, ciddi bir saha araştırması birikiminin de yansımasıdır. Gerek doktora çalışması sırasında gerekse öncesinden başlayarak İsrail’de ve Filistin topraklarında, hem şiddet olaylarının yaşandığı savaş dönemlerinde hem de barış görüşmelerinin yapıldığı günlerde bölgede pek çok kez bulunulmuş, iki toplumun liderleriyle, müzakerecilerle görüşmeler yapılmıştır. Barış görüşmelerini başlatan İsrail Dışişleri Bakanı Şimon Peres, Filistin lideri Yaser Arafat, İsrail Başbakanları Ehud Barak, Binyamin Netanyahu, Hamas örgütünün kurucu liderlerinden Mahmud Zahhar, Abu Their, FKÖ-ABD ilişkilerini mümkün kılan belgenin yazarı Bassam Abu Şerif, Filistinli müzakereciler Saib Erekat, Faysal Hüseyini, Hannan Aşravi, Filistin Halk Kurtuluş Cephesi’nden (uçak kaçırma ilk Filistinli kadın eylemci) Leyla Halid, Camp David’de bulunan Amerikalı diplomat Robert Malley, El Fetih’in Batı Şeria Genel Sekreteri Mervan Barguti, konunun uzmanlarından El Kuds El Arabi gazetesinin genel yayın yönetmeni Filistinli gazeteci Abdülbari Atwan, İsraili tarihçi Tom Segev bunlardan bazılarıdır. Ayrıca Filistin’de Camp David görüşmelerinin hemen sonrasında, İkinci Filistin İntifadası’nda, İsrail’in Gazze’den çekilmesinde, Hamas’ın 2006 yılındaki seçim zaferinde bölgede çalışma imkanı olmuştur. Buradaki gözlem ve birikim, mümkün olduğunca yansıtılmaya çalışılmıştır.

Bu çalışmanın Ortadoğu’nun anlaşılması için Türkiye’deki artan çabalara ve yeni gelişmekte olan barış çalışmaları alanına mütevazı bir katkısı olması umulmaktadır.

2. BİR SÜREÇ OLARAK BARIŞ

2.1. Barış Çalışmalarının Kökeni

“Barış” insanlığın tarih boyunca üzerinde en çok fikir yürüttüğü, idealleştirdiği kavramlardan biridir. Asırlar boyunca savaşların neden olduğu yıkıma, ölümlere ve trajediye tanık olan insanoğlu, savaşların önlenmesi ve kalıcı barış sağlanması için çaba harcamış, akıl yürütmüştür. Barış, öyle güçlü kabul gören bir kavramdır ki ona karşı bir sav öne sürmek, reddetmek ahlaki açıdan neredeyse olasılık dışıdır. Düşünce dünyasının en büyük filozofları, tarihçiler, siyasetçiler ve askerler asırlar boyunca savaş ve barış konularına odaklanmış, barışın ne olduğuna ve ona nasıl ulaşılabileceğine dair teoriler, açıklamalar geliştirmeye çalışmışlardır. Geride bıraktığımız 50 yıl içerisinde barış konusundaki çabalar daha sistemli bir araştırmanın konusu olmuştur. Kuşkusuz bunda hem uluslararası ilişkiler düşüncesinin gelişmesi hem de 20. yüzyılın kayıtlı tarihin en kanlı dönemlerinden birinin olmasının etkisi vardır. Siyasetin, üretimin, yaşamın ve savaşın kitleleştiği bu dönemde “savaşın doğrudan ya da dolaylı olarak sebep olduğu ölümlerin 187 milyon kişi olduğu tahmin edilmektedir. Bu 1913’teki dünya nüfusunun onda birinden fazla bir rakamdır.”¹

Barış, uluslararası ilişkiler disiplininin de en temel konularından biridir. Ancak bu özel konumuna rağmen, modern anlamda “barış çalışmaları” yeni sayılabilecek, emekleme dönemini henüz atlatmakta olan bir aşamadır. Barış kavramı hala gelişmekte, genişlemekte ve derinleşmektedir. Barışın tesisi için yöntemler, kavramlar ve yaklaşımlar da buna bağlı olarak sürekli olarak gelişmektedir. Hâlihazırda genel bir barış teorisinin varlığından söz edilemez.

Barış çalışmalarının tarihine bakıldığında ilk modern yaklaşımların daha çok - ileride ayrıntılı bir biçimde ele alınan- Galtung’un savaşın olmaması hali olarak özetlenebilecek olan “negatif barış” kavramı üzerinde yoğunlaştığı görülmektedir. Daha açık ifade etmek gerekirse başlarda barış, sadece “ateşkes” olarak algılanmıştır. Bu anlamda barış aslında savaşın, taraflardan birinin savaşa devam edememesi durumunda geçilmesi gereken bir zorunluluk hali olarak değerlendirilmiştir. Savaş teorisyenlerinden

---

¹ Eric Hobsbawm, *Globalisation, Democracy and Terrorism*, London: Abacus, 2007, s.15

Clausewitz, barışın teorik temeli olarak düşmanın yenilgisini ya da silahsızlandırması olarak görmektedir. Bir başka sebep ise tarafların yenişememesi ve mücadelenin tıkanmasıdır.²

Barışı “savaşın olmaması” şeklinde temel alan bu ilk arayışlar, daha çok toprak paylaşımı yoluyla, dinsel yaklaşımlarla, devletler federasyonu, uluslar/halklar arası anlaşmalarla, hukuksal düzenlemelerle, ittifaklar ya da liberal ekonomik söylemler aracılığıyla savaşların önlenmesi üzerine odaklanmıştır. Barış kavramının daha geniş bir çerçeveye taşınması 1960’lardan sonra özellikle ABD ve İskandinavya’da yapılan çalışmalarla sağlanmıştır.

Barış kavramının ve barış çalışmalarının Batı’daki tarihsel gelişimini Kende ana hatlarıyla, dönemsel olarak özetlemiştir. Ortaçağ Avrupası’nda barış, “Hıristiyan dünyasında barış” olarak kabul edilmiştir. Bir başka deyişle barış “savaşın başka yerlerde olması”dır. Örneğin, Podebary’li George barışın “kafir Türkler üzerindeki zaferden sonra sağlanacağını” savunmuştur. Fransız hukukçu Pierre Dubois, Hıristiyan savaşlarını önlemek için tüm Hıristiyan imparatorluklarının birleşmesini savunmuştur. Alighieri Dante, konuya laik bir yaklaşım getirirse de yine Hıristiyan dünya içinde kalmış ve barış için Papa merkezli dinsel birlik yerine, laik, Hıristiyan olsa da güç odaklı bir monarşi kurulması gerektiğini düşünmüştür. Dante’ye göre “papa insanlığın tinsel mutluluğunu, imparator ise yeryüzündeki mutluluğunu sağlamakla yükümlüdür.”³ Barış için getirilen bu açıklamalar aslında Avrupa’daki krallıkların barışının sağlanmasına odaklıdır. Rönesans döneminde Katolik kilisesinin toplumsal ve siyasal alandaki mutlak egemenliğini yitirmesinden sonra, “Hıristiyan barışı” kavramı yerini “tüm insanlık için barış” kavramına bırakmıştır. Rönesans, insanı ve insani yaşam biçimini “barış içinde hayat” olarak belirlemeye çalışmıştır. Barış bu dönemde daha zengin bir içerik kazanmış ve hayatın gelişmesi, sosyal adalet, özgürlük ve kalkınma kavramlarını da kapsamaya başlamıştır. Barış artık sadece savaşın olmaması hali değil, eğitimin yaygınlaşması ve reformu, insanların birbirlerini daha yakından tanınması, anlaması için ortam sağlanması halidir. Alman düşünür Sebastian Franck, savaşın barış getireceği

---

² Michael I. Handel, *Savaşın Ustaları*, 4. Basım Ankara: Doruk Yayınları, 2004, (Clausewitz/On War), s.253

³ Istvan Kende, “The History of Peace: Concept and Organizations from the Late Middle Ages to the 1870’s”, *Journal of Peace Research*, Vol.26, No.3, 1989, (s.233-247), s.234

tezine karşı çıkarken “hiçbir şeye zıttı ile ulaşılamaz” diyerek Galtung’un “barışçı yollarla barış” yaklaşımına öncülük etmiştir. Aydınlanma döneminde de bu çizgi devam etmiştir. Dönemin en bilinen barış filozofu Desiderius Erasmus Rotterdamus, savaşlardan yöneticileri sorumlu tutmuş ve savaşı önleyecek bir siyasi sistem kurulması ihtiyacını ortaya atmıştır. Kende’nin Erasmus’tan aktardığına göre “yöneticiler ile toprak arasındaki bağların doğasının mutlaka değiştirilmesi gerekmektedir. Hiç kimse toprağını bir başkasına devretmemeli, sınırlar aile arasında bile değiştirilmemelidir. Herkes barıştan söz etmeli savaşı kınamalıdır.”⁴ Böylelikle barış çalışmalarının önemli unsurlarından biri olan “sınırların dokunulmazlığı” ilkesi ilk olarak bu yıllarda net bir biçimde ifade edilmeye başlanmıştır. Bununla birlikte Aydınlanma döneminde barış, hala halkların değil prenslerin, kralların barışıdır. Bu dönemde barış çalışmalarının temel yöntemi, savaşların nedenleri üzerinde çalışarak barışın tesisinin koşullarının araştırılması şeklindedir. Varılan sonuç çoğu zaman barışı sağlamanın en doğru yolunun siyasi birleşmeler olduğudur. Emeric Cruce, “Hıristiyan, Yahudi ve Müslümanların savaşmamak için ortak anlayış bulmaları gerektiğini” savunmuştur. Bunun için daimi uluslararası örgütler, Avrupa, İran, Çin, Etiyopya birliği gibi yapılar kurulması gerektiğini ilk söyleyenlerden biridir.⁵ Kant da çatışma çözümü için devletler federasyonu kurulmasını önermiştir.⁶

İslam dünyasında ise durum biraz daha farklıdır. İslam bilginlerine göre dünya siyaset alanı savaş-barış durumuna göre üçe ayrılmaktadır. Müslümanların hür ve emin oldukları, ibadetlerini rahatça yaptıkları topraklar *Dar-ül İslam* olarak tanımlanmaktadır. İslam devleti ile anlaşma yapmış bulunan, yani Müslümanların tehdit altında olmadıkları gayrimüslim toprakları *Dar-ül Ahd* olarak nitelendirilmiştir ki bu, *Dar-ül Sulh* olarak da ifade edilmektedir. Bu iki alan Müslümanlar için savaşın olmadığı, barış içinde kabul edilen yerlerdir. Bunlar İslam yargı sisteminin uzantısıdır. *Dar-ül Harb* ise, Dar-ül İslam’ın tam tersidir ve Müslümanlara, onların özgürlük ve emniyetine düşman devlet ya da devletlerin var olduğu topraklardır. İslam’ın savaş ve barışa bakışında önemli yer tutan kavramlardan biri de *cihattır*. Cihat İslam hukuk

---

⁴ ibid., s.235

⁵ ibid., s.236

⁶ Alfred Bönsch, “Elements of the Modern Concept of Peace”, *Journal of Peace Research*, Vol. 18, No.2, Special Issue on Theories of Peace(1981), (s.165-173), s.166

sisteminde tamamen askeri olmasa da sürekli bir psikolojik ve siyasi savaş durumuna işaret eder. Cihat, *Dar-ül İslam*, *Dar-ül Harbi* yenene kadar Müslümanlara “farz olan⁷” eylemdir. Bazı İslam bilginlerine göre ise Müslümanlar “kafir” olan devletle yani *Dar-ül Harb* ile 10 yılı aşmayan kısa süreli barış anlaşmaları yapabilir. Ebu Hanife’ye göre bu süre 10 yılı da aşabilir. Barış durumu (ki burada da fiilen savaş olmaması şeklinde algılanmaktadır) İslam Devleti’nin yararına olursa barış anlaşması süresiz de olabilir.⁸

Bu tez çalışmasının konusu İsrail-Filistin sorunu olduğu için Yahudilikteki barış anlayışını da kısaca değerlendirmek gerekmektedir. Çünkü modern İsrail devleti Yahudi geleneği ile 19. yüzyıl Avrupa felsefesi ve kurumlarının bir sentezidir. Kutsal kitapta anlatılan Yahudilerin göçü ve İsrail topraklarına geri dönüş kavramı Yahudiliğin temeli haline gelmiş, Avrupa’daki ulusçu hareketlerin gelişimi sırasında Yahudi milliyetçiliği bu inanç ve felsefe üzerine bina edilmiştir.⁹ Bu nedenle Filistin topraklarındaki Kudüs, El Halil ve benzeri kutsal yerlerin Yahudilerin kontrolü altında olması önemli bir siyasi amaç haline gelmiştir. Bu da İsrail-Filistin sorunu açısından barış arayışlarının önündeki önemli engellerden biridir. Ancak Yahudilikte de anlayış diğerlerinde olduğu gibi tek değildir. Farklı gruplar farklı konulara öncelik vermektedir. Öne çıkan üç yaklaşım vardır. Bunlar, önceliği kutsal sayılan toprağın egemenliğine verenler; insan hayatının kutsallığına ve savaşın önlenmesine öncelik verenler; demokrasinin (Tevrat’ın üstünlüğüne dayalı, yöneticilerin, halkın meşru taleplerine duyarlı ve sorumlu olduğu bir yönetim) tesisi ve iç çatışmanın önlenmesine ağırlık verenler şeklinde özetlenebilir. Bu yaklaşımları savunanların hepsinin de referansı Tevrat’tır. Farklılık, kutsal sayılan kitaptaki farklı ifadelerin farklı gruplarca ön plana alınmasıyla ilgilidir. İlk görüşte olanlar örneğin “*Judea, Samaria*”¹⁰ ve Gazze’deki Yahudi Yerleşimleri Konseyi, 1985 yılında, bu topraklardan çekilme fikrini İsrail Devleti’nin yıkılmasına yol açacak temel bir ihanet” olarak tanımlamıştır. 1993 yılında Haham Shlomo Goren Yahudilerin bu topraklardaki yerleşimleri boşaltmalarının dinen

⁷ İslam dinine göre Müslümanların yapmaya mecbur oldukları hükümler

⁸ A.Ahmed Ebu Süleyman, *İslam’ın Uluslararası İlişkiler Kuramı*, (Çeviren: Fehmi Kuru), İstanbul: İnsan Yayınları, 1985, s.34-35; Manoucher Parvin and Maurie Sommer, “Dar al-Islam: The Evolution of Muslim Territoriality and Its Implications for Conflict Resolution in the Middle East”, *International Journal of Middle East Studies*, Vol.11, No.1 (Feb.,1980), s.1-21

⁹ Gerald M.Steinberg, “Interpretations of Jewish Tradition on Democracy, Land, and Peace” *Journal of Church and State*, 2001 Winter 43:1, s.94-97

¹⁰ Batı Şeria’nın İbranice ifade şekli

yasak olduğuna hükmetmiş, askerlerin böyle bir durumda görevi reddetmelerini istemiştir. Felsefi açıdan Yahudilerin barışa bakışı ise ikinci görüşte daha açık bir şekilde ortaya çıkmaktadır. Tevrat'taki *pikuach nefesh* kavramı, yani insan hayatının korunması çıkış noktasıdır. Eski başhaham Ovadia Yosef bu yolu tercih edenlerdendir.¹¹ Barış içinde yaşamayı ve insan hayatını kutsal topraklara hakim olma şartından daha üste çıkarmışlardır. Savaşın önlenmesi yönünde hareket etmişlerdir.

Savaş yetkisi Fransız devriminde önemli bir tartışma konusu olmuştur. 22 Mayıs 1790 tarihinde kabul edilen, Dünya Barış Deklarasyonu'nda, prenslerin, kralların barışından, halkın barışına geçiş vardır. Rousseau, Voltaire gibi isimlerin şekillenmesinde etkili olduğu Deklarasyon, savaş ve barış yapma hakkını ulusa teslim etmiştir. Robespierre Deklarasyonun ortaya çıkmasını sağlayan tartışmalar sırasında, 15 Mayıs'ta Fransız Ulusal Meclisi'nde şöyle demiştir: “Fransız halkı özgür olmaktan mutludur. Hiçbir savaşa girme niyetinde değildir ve doğanın yönettiği dostluk içinde tüm uluslarla birlikte yaşamak istemektedir.”¹² Bu niyetler deklarasyona da girmiş ve Fransa, fetih amaçlı savaş uygulamamayı, ulusların özgürlüğüne karşı güçlerini kullanmamayı taahhüt etmiştir. Fransız Devrimi, barış kavramını adalet ve eşitliğe dayandırmıştır.

Savaş ve barış kavramları Marksizm'de de belirgin bir tartışma konusudur. Marksizm savaşı, uluslar, devletler ya da sınıflar arası “siyasi şiddetin bir biçimi” olarak görmektedir. Engels'e göre “uluslararası silahlı mücadele, toplumların, sosyal sınıfların bağımsız kalkınmasını sürdürme çabasıdır. Çünkü savaş kazanana maddi avantaj sağlayan bir durumdur.”¹³ Yuri Barsegov ve Rustem Khairov Marksist açıdan savaş ve barış konusunu değerlendirdikleri makalelerinde, tarihte savaşla ilgili öne çıkan dört temel sebep tespit etmişlerdir. Bir görüşe göre çatışmanın temel sebebi *insan doğasıdır*. Felsefi temeli Hobbes'un “insan insanın kurdudur” önermesine uzanan bu görüşe göre insanın saldırganlığının, yani savaşın önlenmesi için bu saldırgan güdülerin tedavi edilmesi gerekir. İkinci sebep *sosyal sistemdir*. Bazı düşünürlere göre ulus devletler,

---

¹¹ Steinberg, (2001), s.105-108

¹² David A. Bell, *The First Total War: Napoleon's Europe as we know it*, New York: Houghton, Mifflin Harcourt, 2007, elektronik erişim için, <http://books.google.com.tr> (erişim tarihi 05/01/2010), s.95-96

¹³ Karel Kara, “On the Marxist Theory of War and Peace” *Journal of Peace Research*, Vol. 5, No.1 (1968), s(1-27), s.2

ulusal egemenliklerini, bağımsızlıklarını ve çıkarlarını tehditlerden korumak isterken çatışmaya yol açarlar. Savaş, devletler sisteminin doğal sonucudur ve barış devletler üstü kurumların var olmasıyla, dünya hükümetiyle sağlanabilir. Üçüncü sebep *ilahi* gerekçelerdir. Buna göre savaş Tanrı'nın bir isteğidir ve insanların günahkar olmasının bir sonucudur. Ayrıca savaş, gerçek dini tesis etmenin bir yoludur. Dolayısıyla barış, ilahi bir merhamet ya da Tanrı'ya ulaşmak için bir vazifedir. Savaşın dördüncü nedeni ise *işlevsel*dir. Savaş, jeopolitik ve demografik siyasi durumların gerektirdiği bir eylemdir. Saul Bernard Cohen, Sir Halford John Mackinder, Samuel Huntington gibi isimler jeopolitiği, coğrafi konumu, iklimi, savaş sebepleri olarak görürler. Yaşayabilir ulusların, güvenli ulusal sınırlara ulaşma hedefine dikkat çekerler. “*Lebensraum*” (hayat sahası) fikri, jeopolitik gerekçelere dayanan emperyalist teoriler, Faşizm tarafından resmen savaş gerekçesi olarak kullanılmıştır. Bu görüşe göre barış, bilimsel araştırma, analiz ve tahmin ile sağlanabilir. Toprağın “doğru” paylaşımı, nüfus kontrolü, tarihin, ekonominin ve siyasetin doğru analizi ile savaşların sebepleri, dolayısıyla önlenmesinin şartları ortaya çıkarılabilir.¹⁴

Marksizm Clausewitz'in “savaş siyasetin şiddete dayalı metodlarla devamıdır” tezini kabul etmektedir. Komünist manifestoda “her ulusun birliği ve özerkliği sağlanmadan uluslararası proletaryanın birliğine ya da bu ulusların ortak amaçlara akılcı işbirliği ve barış içinde ulaşması mümkün değildir¹⁵” denilmekte ve barış devletlerarası sorunların silahlı mücadele ile değil barışçı siyasi yollarla, diplomasiyle çözüldüğü ilişki biçimi olarak tanımlanmaktadır.¹⁶ Marksizm'e göre ancak sınıf çatışması sona ererse barış için sosyal koşullar oluşabilir: “Ancak bir bireyin diğeri tarafından sömürsü bittiği ölçüde bir ulusun diğeri sömürmesi bitirilebilir. Ulus içinde sınıf çatışması yok olduğunda ulusların da birbirlerine düşmanlıkları ortadan kalkacaktır.”¹⁷

20. yüzyıla girildiğinde barış ile ilgili düşünce ve çalışmaların durumu özetle bu şekildedir. İki dünya savaşı ve Soğuk Savaş yıllarında da uluslararası ilişkilerde çatışma çözümlerinin uzlaşmaya değil zafere odaklı olduğu görülmektedir. Bunun

¹⁴ Yuri Barsegov, Rustem Khairov, “A Study of the Problems of Peace”, *Journal of Peace Research*, Vol. 10, No.1/2, 1973, s.72-75

¹⁵ Karl Marx and Frederick Engels, “Manifesto of the Communist Party”, 1847, (Translated from Ferman by Samuel Moore in 1888), Marx/Engels Internet archive, (marxist.org), 2000, s.44

¹⁶ Kara, (1968), s.6

¹⁷ Marx, Engels, (1847), s.18

köklerinde ideolojik kampaşmanın rolü büyüktür. Çünkü Soğuk Savaş döneminde iki süper güç arasındaki savaş “bir varoluş savaşı” olarak değerlendirilmektedir ve bir taraf doğru diğer taraf yanlış olarak görülmektedir. Bu nedenle iki taraf arasında uzlaşma, karşı taraf “kötü” olarak görüldüğü için ahlaken mümkün değildir. Ayrıca bazı olaylar da müzakere etmenin “zayıflık” olarak görülmesine neden olmuştur. Örneğin 1938’deki Münih Anlaşması sonrası İngiltere ve Fransa’nın Çekoslovakya’yı Alman egemenliğine bırakmasının hatıraları, bir dönem “müzakere” kelimesinin “yatıştırma” gibi anlaşılmasına yol açmıştır. Barışın tesis edilmesi için gerçek bir zafer gerektiği algılanması güçlenmiştir.¹⁸

Soğuk Savaş döneminde ortaya çıkan ilk barış çalışmaları, silahların kontrolü ve azaltılması konularına yoğunlaşmıştır. Bu çabalarda amaç iki süper güç arasındaki temel sorunları çözmek değil, büyük bir savaşın yıkıcılığını önlemektir. Bu dönem barış çalışmalarına çatışma yönetimi demek daha yerinde olacaktır. Çatışma yönetimi, krizlerin tehlikesini azaltmaya yönelik, güven artırıcı yöntemlerdir. Daha ileride ayrıntılı bir biçimde ele alınacak olan çatışma çözümü ise daha iddialı bir çalışmadır ve mevcut bir anlaşmazlıktaki temel sorunların çözümüne etki edecek yöntemlerin bulunması ve uygulanması gibi konuları içermektedir. Çatışma çözümü “çatışan tarafların, temel anlaşmazlıklarını çözmek, karşı tarafın devam eden varlığını kabul etmek ve birbirlerine karşı her türlü şiddet eylemini durdurmak için girilen anlaşma ve süreçtir.”¹⁹ Bu kavramın gelişimi de modern barış çabalarının konusudur.

2.1.1. Modern Anlamda Barış Çalışmaları

Günümüzde barış çabaları artık geçmişte olduğu gibi savaşı taraflara masaya oturmalarını söylemekten, ateşi kesmelerini istemekten ibaret değildir. Taraflara hangi konularda konuşmaları gerektiğini hatırlatmak, nasıl bir orta yol bulabilecekleri hakkında yol göstermek, ilişki biçimini değiştirecek adımlar atmalarını sağlamak gibi çok daha çeşitli yöntemler vardır. Çatışma çözümü ya da barış çalışmaları olarak adlandırılan bu disiplin işte bu yeni anlayışın ürünüdür. Çatışma çözümü, gruplar ve devletlerarası çatışmadan doğan şiddeti önlemek ya da hafifletmek ve anlaşmazlıkları

---

¹⁸ Peter Wallensteen, *Understanding Conflict Resolution: War, Peace and the Global System*, London, Thousands Oaks, New Delhi: Sage Publications, 2002, s.4

¹⁹ *ibid.*, s.8

gidermek için gösterilen geniş kapsamlı çabalardır. Bu çalışmaların amacı, çatışmaları uzlaşmış kanallar içinde tartışmak, belli bir düzeyde tutmak, şiddeti durdurmak ve sorunları çözme yöntemi olmaktan çıkarmak, bunun için kurallar koymaktır. Daha önceki yıllarda Stern ve Druckman'ın çalışmalarında işaret ettikleri gibi çatışmalar “ya hep ya hiç (*zero-sum*)” şeklinde değerlendirilmekteydi. Bir müzakere durumunda bir taraf kazanan diğer taraf ise kaybeden olarak düşünülmekteydi. Temel yöntemler, geleneksel diplomasi (caydırma, zorlayıcı diplomasi, savunma ittifakları), askeri (güç kullanma, tehdit gibi güce dayalı) ve ekonomik (yardımın kesilmesi, silahların kontrolü çabaları vs. gibi) yaptırımlar gibi politikalarıydı. Müzakere, çıkarların dengelenmesi ya da alışverişi anlamına geliyordu. Soğuk Savaş'ta ise temel ortak çıkar nükleer savaşın önlenmesiydi.²⁰ Günümüz barış çalışmalarında ise durum farklıdır.

Modern anlamda barış çalışmalarının kökleri İkinci Dünya Savaşı'nın büyük yıkımına, kitle imha silahlarının insan varlığını tehdidine karşı çözüm arayışlarına dayanmaktadır. Kısa aralıklarla gelen ve milyonlarca insanın ölümüne neden olan iki dünya savaşı; Alman ve İtalyan faşist yönetimlerinin tüm konvansiyonel, diplomatik çabalara ve güç dengesi politikalarına dayanan ittifaklara rağmen engellenememesi; sonrasında nükleer tehdide dayanan Soğuk Savaş'ın insanlığa yönelik tehditleri, barışın sağlanması ve korunması için farklı çözümlerin aranmasına, bu yöndeki çabaların yoğunlaşmasına neden olmuştur. Özellikle İskandinav ülkelerinde başlayan çalışmalar, Amerika, Kanada ve İngiltere'ye kadar uzanmıştır. Bu çalışmaların kökleri çatışma, uluslararası hukuk, işbirliği ve entegrasyon teorilerine uzanan geniş bir disiplinler arası zemine yayılmaktadır. Barış anlaşmalarını analiz etmek, bu çalışmaların bir parçası olmakla birlikte çatışma çözümü konusu barış anlaşmalarından daha öteye giden bir çabadır.

Modern anlamda barış çalışmalarına bakıldığında öne çıkan isimler Johan Galtung, John Burton, Kenneth Boulding, Herbert Kelman ve Bert Røling gibi araştırmacılarıdır. Bu alanda sistematik çalışmaların 1980'lerden itibaren tamamen yeni bir alan olarak farklılaşarak daha görünür olduğu, literatürün genişlediği

---

²⁰ Paul C. Stern, Daniel Druckman, *International Conflict after the Cold War*, Washington D.C:National Academies Press, 2000, s.3-4

görülmektedir.²¹ Modern barış çalışmaları kimilerine göre “güç merkezli Realist kavramlara bir başkaldırı”dır.²²

Bu alanda genişleyen çalışmalar, terminolojik bir zenginlik ortaya koymaktadır. Barış çalışmalarında *çatışmanın azaltılması, çatışmanın yok edilmesi, çatışmanın dönüştürülmesi, çatışmanın önlenmesi, çatışmanın analizi, çatışmanın yönetimi, çatışmanın pozitif yöntemlerle önlenmesi (provention)* gibi geniş bir alana yayılan kavramlara referans verildiği görülmektedir. Ayrıca, *çözüm arayışı, arabuluculuk, müzakere, iyi niyet çabaları, barış inşası, barış yapımı*, gibi kavramlar da bu çalışmaların uluslararası ilişkiler disiplinine yaptığı katkılardan bazılarıdır. Ancak genel bir barış teorisi henüz ortaya konulamamıştır.

Modern barış çalışmalarında, sadece savaşın önlenmesi ya da ateşkes değil daha geniş bir anlayış üzerine barış kurgusu yapılmaktadır. Sosyal değişim, adalet, yapısal şiddetin azaltılması gibi kavramlara vurgu yapılmaktadır. Uluslararası Barış Araştırmaları Kurumu (International Peace Research Association-IPRA) Genel Sekreteri Bert Röling’e göre barış araştırması, “barışın neden savaşa, savaşın neden barışa dönüştüğünü” araştırır.²³ Karl Deutsch’a göre “barış çalışmaları büyük savaşları daha az mümkün kılacak şartları belirleme çabalarıdır.”²⁴ Alanın kurucu isimlerinden Anatol Rapoport, barış çalışmalarını, “negatif barışın savaşın önlenmesi minimum, pozitif barışın insanoğlunun daha işbirlikçi bir yapıya dönüşmesi büyük amacına yönelik çalışan bir bilim” olarak tanımlamaktadır.²⁵

Alandaki kuruculardan biri olan Herbert Kelman’a göre modern anlamda barış çalışmaları 1952’de Michigan Üniversitesi’nde Savaşın Önlenmesi Araştırma Değişim Programı (Research Exchange on Prevention of War) ile başlamıştır. Üniversite bünyesinde, 1957 yılında Çatışma Çözümleri Dergisi (Journal of Conflict Resolution) çıkartılmış, bu alandaki akademik makaleler ilk temelleri atmıştır. Soğuk Savaş’ın en

---

²¹ Wallensteen,(2002), s.7

²² Barry Buzan, “Peace, Power, and Security: Contending Concepts in the Study of International Relations”, *Journal of Peace Research*, Vol.21, No.2, Special Issue on Alternative Defense(Jun., 1984), s.109

²³ Mohammed Ahsen Chaudri, “Peace Research and the Developing Countries”, *Journal of Peace Research*, Vol.5, No. 4(1968), s.367

²⁴ Herbert C. Kelman, “Reflections on the History and Status of Peace Research”, *Conflict Management and Peace Science*, s.(95-110), 5 No.2 (1981) University of Michigan, s.102

²⁵ Herbert G. Reid and Ernest J. Yanarella, “Toward a Critical Theory of Peace Research in the United States: The Search for an ‘Intelligible Core’ ”, *Journal of Peace Research*, Vol.13, No. 4, (1976), s. 318

sert yıllarında, Amerika’da McCarthyism’in insanları Sovyet yandaşlığı ile suçladığı dönemde, “barış” kelimesi tehlikeli görüldüğünden “barış çalışmaları (*peace studies*)” yerine “çatışma çözümü (*conflict resolution*)” ifadesi tercih edilmiştir. Kuşkulardan uzak çalışabilmek, farklı sistem düzeylerini analiz edebilmek için bu yola başvurulmuştur.²⁶ Heikki Patomaki’nin alanı eleştirisindeki yaklaşımı barış kelimesine karşı kuşkuyla açıkça ortaya koymaktadır: “Barış araştırmaları, sadece Soğuk Savaş’ın endişelerine bağlı değildir. 1960’ların sonlarında yapısalcıların öne çıktığı bir dönem olduğundan (bu alan) “Marksist” ya da en azından “solcu” olarak görülmüştür.”²⁷

Modern barış araştırmalarının öncülerinin büyük bölümü, başta uluslararası ilişkiler alanı dışından gelmiştir. Herbert Kelman, Harold Guetzkow ve Kenneth Boulding gibi sosyoloji, psikoloji ya da ekonomi alanından gelenlerin konuya eğilmesi dolayısıyla Amerika’da bu okulun kabul görmesi zaman almıştır. Ancak Quincy Wright, James Rousenau gibi uluslararası ilişkiler alanından isimlerin desteği, barış çalışmalarının gelişimine önemli katkılarda bulunmuştur.²⁸ Aynı dönemde Amerika’da New York’ta Uluslararası Düzen Enstitüsü (*Institute for International Order*), Duke Üniversitesi’nde Dünya Hukuku Yolu ile Dünya Barışı Merkezi (*Center for World Peace through World Law*) ve Washington’da Barış Araştırmaları Enstitüsü (*Peace Research Institute*) gibi kurumlarda bu çalışmalar yapılmaya başlanmıştır.²⁹ Barış araştırmacısı Nicholas Onuf, Amerika’daki barış çalışmalarının, çatışma, şiddet ve barış kavramları üzerine yoğunlaşan kıta Avrupa’sının aksine “dünya düzeni” kavramı üzerine geliştiğine dikkat çekmektedir.³⁰

Barış çalışmalarını Avrupa’da ise 1959’da Norveç’in başkenti Oslo’da bir vicdani retçi olarak ülkesinin ordusunda görev yapmayı reddeden Johan Galtung, Oslo Barış Araştırmaları Enstitüsü’nü (*Oslo Peace Research Institute/OPRI*) kurarak başlatmıştır. Galtung, “barışçıl yollarla barış” prensibiyle harekete geçmiştir. Enstitü Barış Araştırmaları Dergisi’ni (*Journal of Peace Research*) adlı dergisini 1964’te

---

²⁶ Kelman, (1981), s.98

²⁷ Heikki Patomaki, “The Challenge of Critical Theories: Peace Research at the Start of the New Century”, *Journal of Peace Research*, Vol.38, No.6(Nov.,2001), s.724

²⁸ Kelman(1981), s.99

²⁹ Kenneth E. Boulding, “Is Peace Researchable?”, *Background*, Vol.6 No.4 (Winter 1963), Blackwell Publishing on Behalf of the International Studies Association, 1963, s.70

³⁰ Reid ve Yanarella, (1976), s. 316

yayınlamaya başlamıştır. Enstitü başta Doğu-Batı işbirliği olmak üzere, silahların kontrolü, silahsızlanma ve savunma kavramları üzerinde çalışmalarla işe koyulmuştur.³¹ Barış araştırmaları İskandinav ülkelerinde, bu ülkelerin dış politikalarında moral tavır koyma geleneğinin güçlü olması, bu çalışmalara devletin fon ayırması ve bölgenin Soğuk Savaş çatışma merkezinin tam ortasında yer alması dolayısıyla daha hızlı gelişme göstermiştir. İskandinavya’da ilk çalışmalar, bölgenin nükleer çatışma alanında olması dolayısıyla silahsızlanma konularına yönelmiştir.

Dünyanın diğer yerlerinde de benzer zamanlarda enstitüler ve araştırma merkezleri kurulmuştur. 1958’de Hindistan’da Gandhi Barış Kuruluşu (*Gandhi Peace Foundation*), 1961’de Kanada Barış Araştırmaları Enstitüsü (*Canadian Peace Research Institute*), savaşın önlenmesi ve uluslararası gerginliklerin azaltılması için kurulmuştur. Uluslararası Barış Araştırmaları Kurumu (*International Peace Research Association/IPRA*) ilk uluslararası yayını Barış Araştırmaları üzerine Yazılar adıyla (*International Newsletter on Peace Research*) 1963’te Elise Boulding editörlüğünde çıkartmıştır.³²

Barış çalışmalarının ivme kazanması biraz da Soğuk Savaş koşullarının, devletlerin “doğruyu tekellerine alarak” iletişimi bozması ile ilgilidir. Barış araştırmaları bir anlamda bu bozuk iletişimi düzeltmek, iki blok arasında yeniden anlamlı iletişim kurmak istemiştir. Bu açıdan çalışmaların örgütlenmesi adına ilk deneme 1963 yılında İsviçre’de St. George’s School Clerens’ta, Uluslararası Barış ve Güvenlik Araştırması Konferansı (Quaker International Conferences and Seminars) adı altında gerçekleşmiştir. 1965’teki ilk IPRA Konferansı’nda, barış çalışmalarının ne olduğunun çerçevesi çizilmiştir. Buna göre;

- Barış çalışmaları devletlerarası ve devletler içi çatışma ve işbirliği çalışmasıdır.
- Disiplinlerarası bir alandır, tüm akademik disiplinler için içindedir.

---

³¹ Carl G. Jacobson, Johan Galtung, Jacobsen Brand, Prithjot Kal, *Searching for Peace: The road to Transcend*, GBR, Pluto Press, 2000, (www.ebrary.com), (08/04/2010), s.102. İlk çatışma çözümü çalışmalarıyla ilgili olarak ayrıca bakınız, Martha Harty and John Modell, “The First Conflict Resolution Movement, 1956-1971: An Attempt to Institutionalize Applied Interdisciplinary Social Science”, *The Journal of Conflict Resolution*, Vol.35, No.4 (Dec.,1991), s.720-758

³² Chadwick F. Alger, “Reflections on Peace Research Traditions”, *The International Journal of Peace Studies*, January 1996 ISSN 1085-7494 Volume 1, Number 1, http://www.gmu.edu/academic/ijps/vol1_1/cover1_1.htm

- Savaşa alternatifler bulma ve akademik çalışma ile barış arayışıdır.³³

Bu tespitlerden sonra barış araştırmaları karar verme süreci, güç yapısı, çatışma çözümü gibi alanlara odaklanmıştır.

Tarihsel gelişimi bu şekilde özetlenebilecek olan barış çalışmalarının kapsamı 1960’larda diğer uluslararası ilişkiler çalışmalarından çok farklı değildir. Kolorado Üniversitesi Davranış Bilimleri Enstitüsü’nden Elise Boulding, “Standart olarak belirtilen dergilerle barış çalışmalarına odaklı görünen dergiler arasında çok küçük farklar vardı” diyerek bu noktaya işaret etmektedir.³⁴ 1960’ların sonuna kadar barış çalışmalarında uluslararası ilişkilerin tarihsel, tanımlayıcı açıklamaları, -savaşın önlenmesi ve güvenlik politikaları çerçevesinde- yer almıştır. Ancak klasik anlamda “düşmanlığı durdurmak” barış çalışmaları için dar bir amaç tanımlamasıdır. Psikoloji, sosyoloji kökenli akademisyenlerin konuya eğilmesiyle çalışmaların içeriği bu anlamda değişim göstermiştir. Barış araştırmacıları, alanlarının uluslararası ilişkilerden ve diğer sosyal bilimlerden farklı olduğunu düşünmektedirler. Çünkü barış araştırmacıları olanı ve olmakta olanı incelemekle ya da geleceği tahminle yetinmezler. Onlar gelecekle ilgili hangi vizyona nasıl ulaşılabilirliğini de görmeye çalışırlar. Pek çok disiplinin kesişim alanındadırlar. Amerika’daki barış araştırma merkezleri başlangıçta ekonomi bölümleri altında oluşmuştur, nicel verilere odaklanmıştır.³⁵ Barış çalışmalarının uluslararası ilişkiler alanıyla arasına ayırım koyması çatışma ve barış kavramlarına getirilen yeni anlayışlarla mümkün olabilmiştir. “Uluslar-aşırıçılık”, “bütünleştirici uluslar-aşırı süreçler”, “kimlik” gibi kavramlar, çalışmalara farklı boyutlar kazandırmıştır.³⁶

1970’lerin başına kadar çatışma çözümlerinde karar alma süreci, çatışma teorisi, siyasi entegrasyon ve silahsızlanma konularına ilginin daha yoğun olduğu, simülasyon, grup çalışmaları, davranış değişimleri, gelecek araştırmaları, sivil toplum örgütleri, saldırganlık, birlikte yaşama, gözlem mekanizmaları, BM çalışmaları gibi bugünkü barış çalışmalarının ilgi alanlarına eğilimlerin az olduğu görülmektedir. Ian Belly barış araştırmalarını altı kategoride toplamıştır:

---

³³ Chaudri, (1968), s.366

³⁴ Elise Boulding, “Peace Reserarch: Dialectics and Development”, *The Journal of Conflict Resolution*, Vol.16, No. 4, Peace Research in Transition: A Symposium, (Dec., 1972), s.469

³⁵ Reid and Yanarella, (1976), s. 318

³⁶ Boulding(1972), s.471-472

1. Şiddete dayanmayan bireysel davranışın üstün ruhsal değerine dayanan Ghandi inancını referans alan çalışmalar. Bunlar pasif direnişe dayalı sosyal savunma stratejisi inşa eden devletler ve siyasi birimler üzerinde çalışmaktadırlar.
2. Silahların taşınmasını ve savaşa katılmanın günah olduğuna dayanan Hıristiyan inancına ait yaklaşımlar.
3. Savaşın ekonomik kaynakların kabul edilemez bir biçimde yanlış dağılımından kaynaklandığına inanan ve bunun düzeltilmesine dayalı Marksist-Leninist araştırmalar. Bunlar tarafları doğrudan suçlamamakta ve savaşları “emperyalist savaşlar” olarak görmektedir.
4. Savaşın, genel refahı, serbest ticareti kesintiye uğratarak engellediğine inanan liberal ekonomik çalışmalar.
5. Nükleer ve termo-nükleer silahların doğuracağı büyük fiziksel yıkımın savaşı, kazanç sağlamayacak siyasi, rasyonel karar olmaktan çıkaran stratejik araştırmalar.
6. Uluslararası ilişkilerin hukuk çerçevesinde daha iyi yönetileceğini düşünen çalışmalar. Bu çalışmalarda aktörlerin yeni düzene uyum göstermesi üzerinde durulmaktadır.³⁷

Louis Kriesberg ise çatışma çözümü alanının dar ve belirlenmiş bir alan olmadığına, genel bir yaklaşım olduğuna dikkat çeker. Kriesberg’e göre çatışma çözümü hem tarafların hem de arabulucuların uzun vadeli stratejiler ve kısa dönemli taktikler uyguladığı bir alandır.³⁸

Kriesberg de çatışma çözümü alanının gelişimini dört ana döneme ayırmıştır. “Öncüler” diye tanımladığı dönem Birinci Dünya Savaşı yıllarına kadar uzanır ve bu dönem yapılan çalışmalar büyük savaşların ortaya çıkma nedenlerinin analizine dayanır. (1914-1945) yılları arasındaki bu dönemde sınıf çatışmaları, devrimler, bazı savaşların nedenleri üzerinde yapılan çalışmalar ile barışa yönelik arayışlar vardır. Bunlar özellikle milliyetçi duygular etrafında kitlesel hareketlerin incelenmesine ve bunların savaş için mobilize edilmesi konularına odaklanmıştır. Bu noktada Quincy Wright’ın *A Study of War(1942)* eseri önemli bir kilometre taşı kabul edilmektedir. Kriesberg’in çatışma çözümü alanında belirlediği ikinci dönem (1946-1969) yılları arasını kapsar ve “ilk çalışmalar ve temel araştırma” adını alır. Bu dönem daha çok Soğuk Savaş’ın getirdiği nükleer savaş tehlikesinin önlenmesine odaklanmıştır. Kantitatif metotlar bu dönemde barış çalışmalarının önemli bir parçası haline gelmiştir. Karl Deutsch’un başını çektiği

---

³⁷ Ian Belly, “Peace Research: Means and Ends”, *International Affairs*(Royal Institute of International Affairs 1944), Vol. 52, No.1 (Jan., 1976), s-13-17

³⁸ Louis Kriesberg, “The Development of the Conflict Resolution Field”, *Peacemaking in International Conflict* içinde, I. William Zartman and J. Lewis Rasmussen, , Fourth Printing, Washington D.C.: United States Institute of Peace Press, 2003, s.51

entegrasyon ve işbirliği yönündeki çalışmalar, bugünkü Avrupa Birliği'ne giden Avrupa Kömür ve Çelik Birliği'nin kurulması gibi, işbirliğinin savaş ihtimalini yok edeceği düşüncesi bu dönemde gelişmiştir. Çatışma çözümünün geliştiği bu ilk yıllarda, oyun teorisi ile çatışan tarafların strateji tercihleri, geleneksel diplomasi analizleri yapılmıştır. Kamuoyu yoklamaları, saha araştırmaları, küçük grup çalışmaları, etnik uzlaşma çalışmaları bu dönemde kullanılmaya başlanan araştırma teknikleri olmuştur. Bu dönemde yapılan akademik çalışmaların yanı sıra, resmi olmayan diplomasinin de gelişmeye başlaması yeni iletişim kanalları açmış, süregelen sorunlara çözüm aranmasında önemli bir yer tutmaya başlamıştır. Kriesberg'e göre (1970-1985) yılları arası günümüzdeki çatışma çözümü çalışmalarının "kristalleşme ve genişleme" yaşadığı dönemdir. Müzakere ve arabuluculuk alanında daha fazla akademik yayın ve araştırma yayınlanmıştır. Alandaki pek çok temel fikir üzerindeki uzlaşma bu dönemde gerçekleşmiştir. Örneğin çatışmaların yeniden yapılandırılabilirliği ve tarafların bunu ortak sorun olarak göreceği, kabul edilebilir sonuç arayacağı fikri bu dönemde netleştirilmiştir. Aynı şekilde arabulucuların düşman taraflara yardım edebileceği ve bu çalışma alanlarının geliştirilebileceği konularında görüş birliğine varılmıştır.³⁹ Kriesberg barış çalışmalarında 1986'dan bugüne olan dönemi "genişleme, ayrışma ve kurumsallaşma (*extension, diffusion ve institutionalization*)" olarak tanımlar. Bu dönemde çalışmalar müzakere safhasının ötesine geçmiş, ön müzakere, çözüm sonrası aşamalar, istikrarlı bir siyasi yapı kurulması, çatışmanın derinleşmesinin önlenmesi, çatışmanın dönüşümü gibi konular da araştırılmaya başlanmıştır. Çatışma çözümü çalışmaları daha geniş bir alana yayılmıştır. Araştırma merkezlerinin kurulması ile kurumsallaşma başarılmıştır. Bu dönemde çatışmalar da nükleer savaş ihtimalinden çok, etnisite, din, dil gibi kimlik temelli olmaya başlamıştır. Bu da barış çalışmalarını etkilemiştir.⁴⁰

Barış çalışmalarını en derli toplu şekilde, *Understanding Conflict Resolution* eserinde bir araya getiren Wallensteen de çatışma çözümleri analizinin Soğuk Savaş döneminde Doğu-Batı çatışmasını anlama üzerinde geliştiğinin altını çizmektedir. Yola,

---

³⁹ ibid.s.52-57. Bu konuda 1970'li yıllara kadar olan alan değerlendirmesi için ayrıca bkz. Martha Harty and John Modell, "The First Conflict Resolution Movement, 1956-1971: An Attempt to Institutionalize Applied Interdisciplinary Social Science", *The Journal of Conflict Resolution*, Vol.35, No.4, (Dec.,1991) s.720-758

⁴⁰ Kriesberg, (2003), s.61-62

“İkinci Dünya Savaşı sırasında müttefik olan ABD, İngiltere ve Sovyetler Birliği nasıl olup da ölümcül bir mücadeleye girdi?” sorusuyla çıkan Wallensteen’e göre barış çalışmalarında çatışma teorileri kullanılmaktadır. Çatışma çözümü yani barış çabalarında iki eğilimden söz etmektedir. Birinci eğilim çalışmaların uzun bir süre güç paradigmasına yoğunlaşmış olmasıdır. Bunun nedeni, çalışmaların başladığı ilk yıllardaki nükleer çatışma tehdidinin bu çatışmayı anlamayı acil hale getirmiş olmasıdır. Çalışmalar kutuplaşma ve tırmanma, şiddetin bu süreçte sınırlanması üzerine odaklanmıştır. İkinci eğilim ise, yine aynı dönemde iki düşman ülke olan Almanya ve Fransa’nın entegrasyonu dolayısıyla, çatışma çözümü çalışmalarının entegrasyon teorilerine odaklanmış olmasıdır. Barış araştırmacıları akademik, çalışma gruplarını ve seminerleri çözüme katkıda bulunur görmüşlerdir.⁴¹

Hakan Wiberg barış çalışmalarında (1964-1980) yılları arasındaki dönemi incelediği makalesinde negatif barışta “güçler dengesi ile barış” “caydırıcılık ilkesi ile barış” “silahlanma yarışının sebepleri ve rolü” “savaşın nedenleri” gibi kavramların öne çıktığını tespit etmiştir. Bu çalışmalar daha çok savaşların nasıl sonlandırılacağı noktasına odaklanmıştır. Wiberg pozitif barış arayışının ise “ekonomik yaptırımlar” “şiddet dışı (pasif) hareketler” “dünya hukuku aracılığıyla dünya barışı”, “entegrasyon” ve “barış yapıları” üzerinden yapıldığına dikkat çeker.⁴²

Barış çalışmalarına yönelik ilk eleştirilerden biri bu çabaların uluslararası güç yapısında statükoyu korumaya hizmet ettiği yönündedir. Schmid’in 1968’de kaleme aldığı makalesine göre barış araştırmacıları karar vericilere sistemi kontrol edecek, manipüle edecek bilgiyi vermektedirler. Böylece mevcut yapının devamına hizmet ederler. Oysaki amaç bu yapıyı korumak olmamalıdır. İkinci eleştiri konusu ise barış araştırmacılarının genelde uluslararasılık ideolojisine sahip olduğu yönündedir. Buna göre barış araştırmacılarının sorunları çözerken yapmak istedikleri çatışan tarafları sisteme adapte etmektir. Araştırmacılar anlaşmazlığın içindeki yerel halkların çıkarları için değil sistem için iyi olanı düşünmektedir. Barış kavramı istikrarla

---

⁴¹ Wallensteen, (2002), s.33

⁴² Hakan Wiberg, “JPR 1964-1980. What Have We Learnt about Peace?” *Journal of Peace Research*, Vol.18, No.2, Special Issue on Theories of Peace(1981), s.111-148

özdeşleştirilmektedir. Çabalar tarafların yararına olacak çözümler bulmaktan çok sistemin çöküşünü önlemeye dönüktür.⁴³

Barış araştırmalarını genel olarak değerlendiren bir başka isim, alanın öncülerinden biri olan Chadwick F. Alger'dir. Alger, 20. yüzyılın son yarısında barış çalışmaları konusunda önemli ilerlemeler olduğuna dikkat çekmektedir. Alger barış araştırmalarının artık ekonomik kalkınma, insan haklarının tesisi ve ekolojinin korunması gibi konuları da içermeye başladığını vurgulamaktadır. Barış çalışmaları negatif ve pozitif barış kavramlarını geliştirmiş, John Burton'ın deyimiyle "insan ihtiyaçlarına karşı daha hassas", daha fazla konu ve aktöre odaklı hale gelmiştir. Alger'e göre çalışmalarda silahsızlanma, kendi kaderini tayin, kalkınma, barış kültürü, müzakere gibi birden fazla aracı, daha kapsamlı stratejiler için kullanma konusunda ilerleme görülmektedir. Alger'e göre barış çalışmalarında yedi eğilim vardır. Bunlardan ilki çok farklı araçları kapsamlı barış stratejileri için birleştirme çabalarıdır. Bu konuda William Zartman'ın *Peacemaking in International Conflict* (1997) ve Ho-Won Jeong'un *The New Agenda for Peace Research* (1999) çalışmaları öne çıkmaktadır. Bu tür çalışmalarda, müzakere yöntemleri, sosyo-psikolojik boyut, bir diplomatın bakış açısı, din, sivil toplum örgütleri, çevre güvenliği, silahsızlanma, kalkınma gibi farklı konular birlikte işlenmektedir. İkincisi, farklı düzeylerde (*multi-track*) barış görüşmelerinin eş zamanlı sürdürülmesine atfedilen önemin artmasıdır. Bu konuda Louisie Diamond ve John McDonald'ın *A System's Approach to Peace* çalışması önemlidir. Diamond ve McDonald, hükümetlerin, diplomasinin, özel kişilerin, hükümet dışı organların, sivil toplumun, iş dünyasının, medyanın, dini grupların birlikte barış için çalışmalarının önemine atıfta bulunmaktadırlar. Üçüncü eğilim, uzun vadeli bakış açısının giderek yaygınlaşmasıdır. Bu konuda Fen Osler Hampson'un *Nurturing Peace: Why Peace Settlements Succeed or Fail* (1996) adlı eserinde barış görüşmelerinde başarı sağlanabilmesi için tarafların müzakereyi sürdürmekte sürekli kararlılık göstermeleri gerektiğini anlatmaktadır. Dördüncü eğilim teori ve pratiği birlikte geliştirme çalışmalarıdır. Beşinci eğilim, etnik gruplar arası şiddete dayalı çatışmalara özel önem verilmesidir. Bu konuda yapılan farklı örneklerdeki incelemelerle otonomi, dil, kültürel

---

⁴³ Herman Schmid, "Peace Research and Politics", *Journal of Peace Research*, Vol.5, No.3, Papers Prepared by Swedish Peace and Conflict Research Groups(1968), s.229

haklar, eğitim ve sosyal hizmet düzenlemeleri, doğal kaynakların paylaşımı gibi konularda genel çözümlere ulaşma amaçları öne çıkmaktadır. Altıncı eğilim barış düzenlemelerini güçlendirmek için çatışma sonrası stratejiler konusundaki literatürün gelişmesidir. *After Peace (1999)* adlı eserinde Rothstein kırılğan barış anlaşmalarının istikrarlı barış inşa etmediklerini ortaya koyarak anlaşma öncesi ve sonrası durumların farklı ele alınmaları gerektiğine dikkat çekmektedir. Bu noktada gerçek ve uzlaşma, adalet, eğitim gibi kavramlar öne çıkmaktadır. Alger'in belirlediği son eğilim, şiddet içeren, yıkıcı çatışmanın önlenmesine odaklanılmasıdır. Louis Kriesberg *Constructive Conflicts: From Escalation to Resolution (1998)* adlı çalışmasında şiddetli çatışmaların tamamıyla sona erdirilmesinden çok uzun vadeli bir barış için yapıcı çatışmalara döndürülmesinden söz etmektedir. Carnegie Commission'ın *Preventing Deadly Conflict (1997)* eserinde çatışmaların operasyonel olarak önlenmesi ile yapısal olarak önlenmesi arasındaki fark ortaya konmaktadır.⁴⁴

Barış çalışmaları kuşkusuz uluslararası ilişkilerin temel paradigmalarından etkilenmektedir. Örneğin Berenice A. Carroll, barış araştırmalarının ilk yıllarında güç merkezli düşüncenin nasıl etkili olduğu üzerinde durmuştur. Carroll'a göre bu etki üç şekilde görülmektedir: Birincisi, güç kavramları bu çalışmalarda eleştirilmeden kabul edilmektedir. İkincisi, güçlü kişi, kuruluş ya da gruplar çalışmaların ağırlık merkezini oluşturmaktadır. Üçüncüsü, güçlü kurum, grup ya da kişilerin kimliklerini benimseme vardır. Bu kimlik kazanımı,

barış araştırmasının işlevi, bir sistemin uzun vadede savaştan ya da şiddetten kaçınmasına dair durumuna dayanma durumunu tahmin etmek; bu bilgiyi hükümet eden seçkinlere sunmak ve buna güvenerek politika yapma sürecine enjekte etmek; böylece, uygun politika seçimleriyle bu bilgiyi olayların akışını kontrol etmek için enstrüman haline getirmek, şeklinde ifade bulmaktadır.⁴⁵ Bu bakış açısı aslında barış araştırmalarının özünü çok örtüşmemektedir.

---

⁴⁴ Chadwick F. Alger, "Challenges for Peace Researchers and Peace Builders in the Twentyfirst Century: Education and Coordination of Diversity of Actors in Applying What We Are Learning", *The Journal of The International Peace Research Association*, January 2000, Volume 5 Number 1, (<http://www.gmu.edu/academic/ijps/>) (erişim09/11/2009)

⁴⁵ Berenice A. Carroll, "Peace Research: The Cult of Power", *The Journal of Conflict Resolution*, Vol. 16, No.4,(December, 1972), s. 593-594

“İstikrarlı barış” kavramını ortaya atan Kenneth Boulding barış araştırması yapanları üç gruba ayırmıştır. İlk grup (*Narrow School*), daha büyük bir savaşın engellenmesi için stratejiler ve politikalar geliştirmeye odaklı çalışmaktadır. Caydırıcılık, dehşet dengesi ve nükleer silahların kontrolü gibi konulara odaklanmışlardır. Soğuk Savaş ve bloklar arası karar alma mekanizmalarını araştırmakta ve savaşın sebeplerini bularak bunun önüne geçme çabaları öne çıkmaktadır. Bu akımı temsil eden en önemli isim J. David Singer’dir. Singer büyük güç kapsamında karar alma mekanizmalarını incelemiştir ve ulus devletlerin çatışma karşısındaki davranış biçimleriyle ilgili sistematik veri toplanmasına ağırlık vermiştir. Singer, karar sürecinde, büyük devletlerin ulusal güç fikri ile açıkça görülen tehdit algılaması üzerinde durmuştur. Bu okul aynı zamanda uluslararası, hükümetlerarası örgütleri incelemektedir.

Boulding’in ikinci grubu (*Broad School of Peace*) negatif barış/pozitif barış ayrımını yapmakla birlikte daha çok ulus devleti incelemeye almıştır. Bunlar uluslararası savaşları, devlet içindeki dinamiklerle, toplum içindeki şiddet, adaletsizlik, sömürü, baskı gibi kavramlarla açıklamaya çalışmaktadır. Sivil toplum örgütlerine, iş ilişkilerine, ulus-altı yapı ve entegrasyon gibi konulara eğilmekteyler. Devletleri gücüyle orantılı olarak katmanlara ayırma eğilimi vardır. Johan Galtung’un bazı çalışmaları bu kategorinin içine girer. Galtung, saldırgan davranış biçimlerinde eşitsizliğin en önemli değişken olduğuna dikkat çekmiş ve sınıflandırma eşitsizliğinin ulusal çatışmalara etkilerini araştıran bir model ortaya koymuştur.

Boulding’in üçüncü kategorisi “Radikal Okul”dur. Bunlar da büyük güçlerin sorumluluklarını, özellikle de Batılı güçlerin baskı ve savaş sistemindeki sorumluluklarını analiz etmektedirler. Lund Üniversitesi’nden Herman Schmid bu okula mensup sayılmaktadır. Bunlar güç konumunda olanların avantajlarını, bunu koruma çabalarını öne çıkarırlar ve “güçsüzlerin” göreceli çaresizliğini anlatırlar.⁴⁶

Çatışma analizinden yola çıkan Wallensteen ise analiz modellerini üç başlık altında toplamıştır. Bunlar çatışmanın dinamiklerinin değiştirilmesine odaklı çalışmalar; çatışmaların ihtiyaçlardan doğan kaynaklarına odaklanan çalışmalar ve rasyonel-

---

⁴⁶ ibid., s.595-599

stratejik hesaplamalardır. Klasik anlayışa göre “çatışma” dinamik bir fenomendir. Bir aktör diğerinin yaptığına tepki gösterir ve bu çatışmayı ileri taşır. Çatışma için iki tarafa ihtiyaç vardır. Aktörleri iki kampa ayıran (kutuplaştıran), liderlik oluşturan (merkezileşme) ve kurumsallaştıran (gizlilik/koruma) dinamikler vardır. Çatışma dinamikleri diğer eylemleri yok eder ve taraflar tırmanan şiddete ve tehdide cevap vermek zorunda kalır.

Galtung 1960’larda “çatışma üçgeni teoremini” ortaya atmış ve çatışmaların hayat döngülerini belirlemiştir. Buna göre çatışma, çatışma çözümü ve çatışma dönüşümü sona ermeyen bir süreçtir. Çözüm, istikrar, geçici hedeflerdir. Çünkü süreç içinde her çatışma bir dönüşüm (*conflict transformation*) geçirir. Uzlaşma iki tarafın da hedeflerine “kısmen” ulaşması anlamına gelir.

Galtung’un “yükselme-üste geçiş (*transcendence*)” olarak tanımladığı, çatışan tarafların aradıkları pozisyondan daha ileri bir noktada buluşması anlamına gelen uzlaşma konsepti iki tarafı tatmin edecek bir anlaşma yolu bulmak demektir. Örneğin evli bir çiftte, eşlerden biri tatilde dağa çıkmak diğeri ise plaja gitmek isterken çözüm, birinin diğeri gitmek istediği yeri kabul ettirmeye çalışması değil, ikisinin de bunu gerçekleştirebilecekleri bir coğrafyaya gitmelerini sağlamak olacaktır. Anlaşma, çatışmayı, yıkıcı, bölücü tecrübeden yapıcı bir mecraya çevirir. Merkezde çatışma dinamiğini kırmak vardır. Çatışma çözümünün işi budur ve olayların akışını etkileyerek tırmanmayı durdurmak ve kutuplaşmayı pozitif etkileşime çevirmektir. Çekilmede ise hedefler terk edilir. Galtung bu açıdan diplomasi ile anlaşma arayışından ziyade çatışma dinamiklerini değiştirmek için prosedürleri değiştirmeyi öne çıkartmaktadır. Bu noktada uluslararası konferanslar önemli rol oynamaktadır. Konferanslar çatışmaları çözmez ama sorunların halledilmesi için akla uygun süreçler sağlar. Müzakereler çatışmaların dönüşebileceği yoldur. Taraflarca karşılıklı kabul edilen süreç, çözüm için önemli, gerekli bir öncüdür.⁴⁷

“Çatışma dinamiği” yaklaşımı taraflar arasında diyalog kurmanın önemine dikkat çekmektedir. Bu yaklaşımda konferanslar, güven artırıcı önlemler ve araçlar tıkanıklıkların önünü açması açısından önemlidir. Çatışma çözüm mekanizmaları,

---

⁴⁷ Wallensteen, (2002), s.34-36

bağımsız süreçler olmalıdır. Şiddet dışı taraflar, sivil toplum örgütleri çatışma dinamiklerini değiştirebilir ve alternatif alanlar açabilirler.⁴⁸

Wallensteen'in belirlediği ikinci yaklaşım “temel ihtiyaçlar teorisi”dir. Bu teorinin barış çalışmalarında öncüsü John W. Burton'dır. Buna göre gerçekçi çatışmalar bazı taleplerin karşılanmamasından kaynaklanır. Toplumda kabul görmemek, onurlu yaşam sürme hakkının engellenmesi, siyasi olarak kabul edilmemek, Burton'a göre temel ihtiyaçların karşılanmamasına örneklerdir. Bu durum ihtiyaçların karşılanması ile çözülebilir. Burton'a göre:

Eğer çatışmalar sadece insan doğasındaki saldırganlıktan kaynaklansaydı mümkün olduğunca kontrol altına alınmaya çalışılır ve çözülemeyecek bu sorunla yaşamaya devam edilirdi. Ancak çatışma çözümü, saldırganlık ve çatışmanın, insan ihtiyaçlarına aykırı sosyal norm ve kurumlardan kaynaklandığını kabul etmektedir. Kurumlar ya da normların ulaşılmamasına engel olduğu ihtiyaçları elde etme çabası şu ya da bu şekilde sürecektir. Kimlik, tanınma, kişisel güvenlik ve gelişme gibi ihtiyaçlara engel olunması her sosyal katmanda çatışmaya yol açacak demektir.⁴⁹

Bu öngörüyle yola çıkan Burton, 1960'lardan itibaren ihtiyaçları belirleyerek çatışma çözümü tekniği üzerinde durmuş ve “problem çözümü çalışmalarına (*problem solving workshops*)” ağırlık vermiştir. İlk çalışma grupları Endonezya, Malezya, Singapur anlaşmazlığı üzerine yapılmıştır. Problem çözümü tekniğinde kültürel farklılıkları öğrenme süreci de vardır. Bunda amaç, pozisyonları aşarak altta yatan ihtiyaçları belirlemektir. Tarafların birbirlerini anlamaları sağlanır. Çalışma grupları sorunları kendileri çözmez, sadece gündem belirler.⁵⁰

Wallensteen'in tespit ettiği üçüncü yaklaşım *rasyonel hesaplar* üzerine yapılan çalışmalardır. Aktörler ya da sistem kendilerini ayrı düşüren koşullarla kendileri ilgilenmelidir. Bu perspektife göre aktörlerin kendi rasyonelliği vardır. Kendi yargılarını kendileri oluşturur, kararlar alır, strateji yürütür ve dolayısıyla savaşa yol açan olaylar zincirlerini başlatırlar. Bunun tersi de doğrudur. Çatışmayı kendi hesaplarına göre tek hedef bu olmasa da bitirebilirler. Bu ekolün en önemli isimlerinden biri William I. Zartman'dır.⁵¹ Bu yaklaşım realist ve neo realist düşüncenin devamıdır. Bu, barış

⁴⁸ ibid., s.37-38

⁴⁹ John W.Burton, “Conflict Resolution: The Human Dimension”, *The International Journal of Peace Studies*, Volume 3, Number 1, January 1998, www.gmu.edu/programs/icar/ijps/vol3_1/burton.htm (erişim:17/02/2010)

⁵⁰ Wallensteen(2002), s.42-43

⁵¹ ibid., s.44

çalışmalarının klasik paradigmadan farkı, klasik realizm öngörülerini çerçevesinde savaşların da sona erdirilebileceğinin düşünülmesidir. Zartman'ın analizine göre örneğin, taraflar savaşı kazanmak için başlatırlar. Kar/zarar hesabı yaparlar. Bir taraf şiddeti belli çıkarlara ulaşmak için başlatır, diğer taraf ise savunmaya geçer. Zaman geçip iki taraf da hedeflerine ulaşamayınca baştaki hesaplar gözden geçirilmek zorundadır. Kazanç beklentisi azalır, maliyet artar. Çözüm için “uygun zaman (*ripe moment*)” gelir. Çatışma çıkmaza sürüklenir. Çıkmaz acı vermeye başlar. Zartman bu durum için “katlanılmaz maliyet/acı veren açmaz (*hurting stalemate*)” ifadesini kullanmıştır. Çatışma çıkmaza girdiğinde taraflar stratejik durumu gözden geçirmeye zorlanır. Barış için bu noktada bir şans doğar. Bu noktada taraflar acıyı hafifletmek, toparlanmak ya da silahlanmak için ateşkese gidebilirler. Ateşkes bu açıdan çözüme gidişi yavaşlatabilir, çatışmayı da uzatabilir. Bu çalışmaların tespit ettiği temel ikilem budur. Açmaz cezbedici bir fırsat olabilir. Formül bulmak gerekebilir ve burada üçüncü taraflar devreye girer.⁵² Zartman'a göre müzakerelerin başarısız olduğu durumlarda taraflardan biri müzakerede tavizin maliyetini çatışmanın devamının maliyetinden fazla görmüş demektir. Rasyonel hesapları dışarıdan anlamak zordur.

Wallensteen bu üç yöntem sonrası çatışma çözümünü “silahlı çatışan tarafların gönüllü olarak birlikte barış içinde yaşama ve/veya temel anlaşmazlıklarını çözme sosyal durumu, buna bağlı olarak da birbirlerine silah kullanmaktan vazgeçilmesi” olarak tanımlar. Bu, çatışmanın şiddetten, şiddet olmayan bir boyuta dönüşümüdür. Çatışma çözümünün ilk sınavı silahların kullanılmamasının sağlanmasıdır. Bunu, anlaşmanın temel unsurlarının uygulanması izler. Halk durumun değişmekte olduğunu anlamaya başlar. Taraflar kendilerini çözüm sürecine vakfeder. Halkın desteğiyle sürekliliğin sağlanması barış sürecinin başarısında en önemli unsurdur.⁵³

Genel hatlarıyla yukarıdaki gibi çerçevesi çizilebilecek olan barış çalışmalarına en büyük katkıyı sağlayanlardan biri olan Galtung, araştırmaların bundan sonra nasıl sürdürülmesi gerektiği konusuna eğilmiştir. Galtung'a göre barış araştırmaları “yapıcı” olmalıdır. Öncelikle barış “tarifi sona ermeyen bir süreç olarak” algılanmalıdır. Barış çatışmanın dönüşümünün şiddetsiz olarak gerçekleşmesi halidir. Bunun sistem özelliği

---

⁵² ibid., s.45-46

⁵³ ibid., s.50-51

ise farklı şekillerde olabilir. Nasıl ki bir yemeği beğenmek için tadına bakmak, evliliğin sağlam olup olmadığını anlamak için fırtınalı anları görmek gerekiyorsa, barışın gücü de çatışmayı nasıl ele aldığına gizlidir. Galtung'un gelecek çalışmalarla ilgili altını çizdiği bir başka önemli nokta yapılan çalışmanın adının konulması aynı zamanda anlamının verilmesidir. Bu nedenle "barış koruma, barış yapma – barış eylemcisi" gibi adlandırmalarda hassas davranmalıdır. "Beynin realizmi ile kalbin idealizmini kullanarak, sıkıntının azaltılması ve yaşamın güçlendirilmesi" gerekmektedir.⁵⁴ Barış genellikle gerçeğin üzerine çıkma mücadelesidir. Yeni gerçekler insanların algılamasını, ideal gerçekliği de değiştirir. Galtung'a göre "ulus devlet sistemi, barış sistemi ile uyumlu mudur?" sorusu üzerinde durulmalıdır. Uluslararası sistem temelde ulus devlet sistemidir. Devletler hükümet başkanları, dışişleri bakanları, diplomatlarla temsil edilirler. Bu temsilciler devletlerin çıkarlarını tanımlama konusunda tekele sahiptirler. Bu çıkarlar birbirleriyle çoğu zaman uyumsuzdur. "Devletlerin ıslah edilmiş bu çıkarları dünyanın, insanlığın çıkarıdır" anlayışı yanlıştır. Devletlerarası hukukun üstünlüğü ilkesi sistem içindekileri değil sistem dışındakileri terbiye etmektedir. BM'nin kendi aksaklıkları güç dengesini yansıtmakta mıdır? Savaş suçları mahkemeleri yeterli midir? "Barışçı yollarla barış" üzerinde durulmalıdır. Şiddet, doğrudan, yapısal ve kültürel şiddetin toplamıysa eğer, bu üçlü yapıyı kırmanın yolları üzerinde durulması gerekmektedir. Barış inşası yapısal ve kültürel barışı inşa etmekle mümkün olabilir. Barış çalışmalarının meşrulaştırılması nasıl olacaktır? Sıkıntının azaltılması ve hayatın güçlendirilmesi için herkes çalışmalıdır. Barış bir süreçtir. Daha iyi bir barış ortamı, bir barış süreci destek getirir. Geçmişle ilgili rahatsızlıkların tedavi edilmesi, gelecekle ilgili endişelerin giderilmesi üzerinde durulmalıdır.⁵⁵

2.1.2. Barış Çalışmalarında "Barış" Kavramı

Barış başta da belirtildiği gibi önceleri savaşın olmaması ya da başka bir coğrafyada olması, ateşkes gibi dar bir çerçevede değerlendirilmiştir. Ancak barış araştırmaları barış kavramını artık daha geniş bir şekilde görmektedir. Şiddetin olmaması, adalet, eşitlik, refah, kendi kendini yönetme hakkına sahip olmak, tanınma,

⁵⁴ Johan Galtung, "Peace and Conflict Research in the age of the Cholera: Ten Pointers to the Future of Peace Studies", *The International Journal of Peace Studies*, January 1996 ISSN 1085-7494 Volume 1, Number 1, http://www.gmu.edu/academic/ijps/vol1_1/Galtung.htm (erişim:13.02.2009)

⁵⁵ ibid.

dil, din özgürlüğü gibi pek çok konu bugün barış kavramının önemli unsurlarındandır. Barış artık statik bir siyasi durumun ötesinde anlamlar taşımaktadır.

Barış kavramı üzerine çok şey söylenebilmekle birlikte bu çalışmada genel çerçeveyi yansıtacak üç temel barış tanımı üzerinde durulacaktır: Burton'ın "ihtiyaç teorisine göre barış", Galtung'un barışçıl yollarla barış yaklaşımında ortaya koyduğu "negatif barış" "pozitif barış" ayrımı ve Boulding'in "istikrarlı/sürdürülebilir barış" kavramları.

Uluslararası ilişkilerin odak noktası savaşı ve şiddete dayalı çatışmayı anlamak ve bir düzen kurmak için şartları tespit etmektir. Bu nedenle "negatif barış" akademik literatüre ağırlığını koymaktadır. Barışı "farklı meşruiyet ve kabul, egemenlik, güç ya da tehdit kullanımına dayanan bir tür sosyal sözleşme" olarak gören Richmond barış kavramının genellikle ikili bir kavram olarak, savaşla-barış arasındaki farkı göstermek adına göz ardı edildiğine dikkat çekmektedir. Barış, uluslararası ilişkiler paradigmalarında şöyle değerlendirilmektedir:

1. Realizme göre uluslararası anarşi ve içerideki ulus devlet düzeninde, güçlü bir hegemon, coğrafyaya bağlı olarak, güç kullanımına dayalı, sınırlı ve geçici bir barış dayatılabilir. Bu tür bir barış, güç dengesi, hakimiyet, tehdit algısı ve askeri gücün muzafferiyetine dayanır.
2. İdealizme göre barış, sosyal, siyasi ve ekonomik uyuma dayalı ulusal ve uluslararası bir barıştır. Ulaşılması zordur.
3. Liberalizme göre genel bir barış ferdiyetçilik, özgürlük, sosyal-siyasi ve ekonomik hak ve sorumluluklara, adalete dayalıdır ve uluslararası çevrenin onayından geçer. Bu dinamikler, evrensel değerlere bağlı çerçeve içinde aktörlerin hiyerarşisi ile düzenlenir ve uygulanır. Böyle bir barış adaletsizlik, terörizm, ayrılıkçılık ve gerilla savaşı ile bozulur. Bu tür bir barış farklı müdahalelerle inşa edilebilir.
4. Post-modernizm, yapısalcılık ve Marksizm'e göre sosyal, ekonomik adalete, kimliklerin temsiline ve özgürleştirmeye dayalı bir barış, kadın, çocuk ve azınlıkları daha iyi konuma getirecektir.⁵⁶

Barış çalışmaları başlarda "problem çözümü" ve idealizm kavramlarıyla anılır olmuştur. Bu kavramların öncü ismi, "ihtiyaç teorisi" ile önemli bir açılım ortaya koyan John Burton'dır. Abraham Maslow'un sıraladığı, insan gelişimi için karşılanması gereken ihtiyaçlardan -psikolojik, güvenlik, aidiyet/aşk, itibar kendini gerçekleştirme-

---

⁵⁶ Oliver P.Richmond, "Patterns of Peace" *Global Society*, Vol.20, No.4, October 2006, Routledge, University of Kent, s. 369-370

yola çıkararak çatışmaların önlenebileceğini savunmuştur. Burton'a göre insan davranışları ihtiyaçlara göre şekillenir. İnsanın bastırılmayacak motivasyonları vardır. Bunlar, kimlik, gelişme ve anlam gibi evrensel, genetik ihtiyaçlardır. Bireyin temel ihtiyaçları karşılanmadan uzun süreli gerçek sosyal ilişkiler sağlanamaz. İnsan bunlara ulaşmak için sonuçlara bakmadan mücadele eder. Her toplumda bu ihtiyaçları statükonun devamı ile sağlayan seçkinler vardır ve diğer grupların taleplerine direnir. Eğer ihtiyaçlar sağlanamazsa çatışma çıkar. Çatışmaya ihtiyaçlar değil ihtiyaçların karşılanamamasından doğan bıkkınlık neden olur. Uluslararası çatışmaların kökleri yerel çatışmalarda bulunur, bu anlamda bulaşıcı bir hastalık gibidir. Bu hastalık sosyal yabancılaşmadır. Bu ihtiyaçları belirlemek için problem çözümü yöntemi benimsenmelidir. Bu çalışmaların temeli akademik, gayri resmi, küçük tartışma gruplarıdır. Tarafları doğrudan iletişime sokarlar.

Burton'ın teorisinin üç önemli avantajı vardır: Birincisi çatışma çözümü araştırmacısının bir sorunu klasik güç, hukuk ve güç temelli müzakere üçlüsü ile mi yoksa başka biçimlerde mi çözüleceği ayrımını yapmasını sağlamaktadır. Çünkü Burton'a göre temel ihtiyaçların ve temel değerlerin müzakere edilmesi söz konusu değildir. Caydırıcılık, temel ihtiyaçlar söz konusu olduğunda etkili olamaz. Dolayısıyla ihtiyaçların belirlenmesi çatışmanın analizi ve çözüm için önemli veriler sunmaktadır. İkincisi bu teori, analitik düşünce ve enteraktif çatışma çözümü ile doğrudan ilgilidir. Araştırmacılar tarafların pazarlık amaçlı tartışmalar içinde mi yoksa gerçekten ihtiyaçlarını karşılama peşinde mi olduğu arasındaki farkı görebilirler. Üçüncüsü ihtiyaç teorisi, siyasi ve kültürel farklılıkların aşılması, çatışmaların önlenmesi, çözüm süreçlerini oluşturması için objektif temelleri ortaya koyar.

Burton temel insan ihtiyaçlarının evrensel olduğunu ama nasıl giderileceğinin sınıf, cinsiyet ve kültür ile bağlı olduğunu belirtir. Burton'a göre bu ihtiyaçlar üç dört kalemdir. "Kimlik ve tanınma" en önemli ihtiyaçlardır (Galtung'a göre bu temel ihtiyaçlar refah ve özgürlüktür. Burton'a göre refah ve özgürlüğü temel ihtiyaç saymak yanıltıcı olabilir. "İhtiyaçlar" ile "istekleri" birbirine karıştırmamak gerekmektedir). Burton'a göre sosyal çatışmalardan en yıkıcı olan, en göze çarpıcı olan kimlik, tanınma, güvenlik ve kişisel gelişim için olanlardır. Burton çalışmalarının ilerleyen dönemlerinde

mevcut devletler sisteminin başarısızlığını vurgularken kimliğin modern çatışmaların temel kaynağı olduğunu savunmaktadır.⁵⁷

Barış çalışmalarının bir başka önemli ismi Johan Galtung ise negatif/pozitif barış ayrımını ortaya koyarak, yapısal şiddet kavramı ile barışın daha geniş bir anlam kazanmasını sağlamıştır. Galtung'a göre barış kelimesi ulaşması zor olan ama imkansız olmayan, sosyal amaçlar için kullanılır ve barış, en basit haliyle şiddetin yokluğu olarak görülebilir.⁵⁸

Galtung "*Violence Peace and Peace Research*" adlı makalesinde önce şiddetin tanımını yapar, çünkü barış hareketi temelde şiddet karşıtı bir harekettir. "Şiddet, insanların gerçek bedensel ve zihinsel gerçekliklerinin, potansiyellerinin altında kalması"dır. En dar anlamda bedensel yetersizlik, sağlığın, bunu bozmak isteyen aktör tarafından yoksun bırakılmasıdır. Bunun en aşırısı ölümdür. Şiddet buyusa, barış bunun tersi olmalıdır. Kabul edilemez sosyal düzenler bu anlamda hala barış ile uyumlu olabilir. Şiddet kavramında anahtar sözcükler "gerçek" ve "potansiyel"dir. Şiddetin nedeni, bu ikisi arasındaki farktır. Bu durumdan kaçınmak mümkünse ortada şiddet vardır. Fiziksel şiddette insanlar ölüme kadar gidebilen bir baskı altındadır. Bu durum, insan hareketlerine sınırlama getirir. Ruhsal, psikolojik şiddette, beyin yıkama, endokrinasyon, tehdit gibi zihinsel potansiyeli sınırlayan eylemler vardır.⁵⁹ Galtung, "Yapıların içinde de dondurulmuş şiddet barınmaktadır ve kültür de şiddeti meşru kılar"⁶⁰ diyerek barışın şiddetin azaltılması ve önlenmesi ile sağlanacağını savunmaktadır. Galtung'a göre, "eğer şiddeti gerçekleştiren birey değil mevcut yapı ise burada yapısal şiddetten" söz edilir. Eşit olmayan güç, fırsat eşitliği olmaması, kaynakların dengesiz dağılımı gibi unsurlar yapısal şiddete örneklerdir. Eğer önlenilecekken insanlar sistem dolayısıyla aç kalıyorsa bu yapısal şiddettir. Bazen

---

⁵⁷ Richard E. Rubinstein, "Basic Human Needs: The Next steps in theory development", *The International Journal of Peace Studies*, Vol. 6, No.1, Spring 2001

⁵⁸ Johan Galtung, "Violence, Peace and Peace Research", *Journal of Peace Research*, Vol. 6, No.3, (1969), s.167

⁵⁹ ibid., s.168-169

⁶⁰ Johan Galtung, *Peace by Peaceful Means*, PRIO, London&Thousand Oaks&New Delhi, Sage, (1996), s.2. Juergen Dedring, "On Peace in Times of War: Resolving violent conflicts by peaceful means", *The International Journal of Peace Studies*, içinde. www.gmu.edu/programs/icar/ijps/vol14_2/dedring.htm içinde, (erişim:27/10/2010)

yapısal şiddet, sosyal adaletsizlik olarak da ifade edilir.⁶¹ Kasıtlı şiddet açık ve gizli olabilir. Yapısal şiddet sessizdir.

Şiddet kavramının genişlemesi barış kavramını da genişletir. Kişisel şiddetin yokluğu negatif barış, yapısal şiddetin yokluğu pozitif barıştır. Yapısal şiddetin olmaması bir anlamda sosyal adaletin varlığıdır ve bu da barışın pozitif tanımıdır.⁶² Schmid'e göre pozitif barış "iyi hayat" ya da "en iyi durum"dur. Şemsiye bir kavramdır ve insanların kendi öznel değerleriyle doldurulabilir. Bunlar çoğu zaman siyasi kavramlardır.⁶³

Üçüncü ve kapsamlı bir barış tanımı da Boulding'e aittir. Boulding'e göre barış araştırmasının ilk gereksinimi, "barışın bir parçası olduğu sistemin kimliğinin belirlenmesidir." Bu nedenle farklı sistemler için farklı barış tanımları vardır. Bu nedenle her çatışmaya özgü farklı bir barış arayışı olmalıdır. "Barış, bir çatışma sisteminin dinamik yolu boyunca belirlenen sınır içinde kalmasını sağlayan özelliğidir. Sınırın çizildiği yer değil, onu çizildiği noktada tutan mekanizma önemlidir." Bu tanıma göre her çatışma, sistemde "kırılma sınırı" gösterir. Bu sınır, sistemin dinamik süreçler içerisinde aniden bir başkasına dönüştüğü, geri dönülemez noktaya denir. Dolayısıyla örneğin evlilik sisteminde bu sınır boşanma, ayrılık, üretim alanındaki çatışmalarda grev, kişisel çatışmada yumruklaşma, uluslararası çatışmada savaş olarak önümüze çıkmaktadır. Buna göre barış "bir çatışma sistemi içinde kırılma sınırının sistem içinde kaldığı çatışmanın taraflar ya da üçüncü taraf sayesinde dinamikler içinde kırılma noktasından süreçler içinde geri dönmesidir." Sınırı nereye çizersek çizelim, çatışmanın başladıktan sonra tehlikeli bir biçimde sınıra gitmesini değiştirecek dinamik bir mekanizma olmazsa barış olmaz. Bu durumda barış, sosyal sistemlerin mükemmel bir biçimde tarif edilebilir unsurudur. Birçok sistemde çatışma sürecinde kırılma sınırına gitmekten geri döndürecek dinamikleri yoktur ve dolayısıyla süreç eninde sonunda sınırı aşacaktır. Ulusal sistemlerde bu sınıra gitme kontrolü varken, uluslararası sistemlerde bu yoktur. Boulding'e göre bir sistem için barış tanımlandıktan sonra ikinci

---

⁶¹ Galtung, (1969), s. 171

⁶² ibid., s. 183; Pozitif barış ve sosyal adalet yaklaşımı ile ilgili olarak ayrıca bakınız; Hubert Groten and Jürgen Jansen, "Interpreters and Lobbies for Positive Peace," *Journal of Peace Research*, Vol.18, No.2, Special Issue on Theories of Peace(1981), s.175-181

⁶³ Schmid, (1968), s.223

aşama, bilgi-enformasyon geliştirme sistemidir. Enformasyon çatışma sisteminin ne yöne gittiği ve kaçındığımız sistemden ne kadar mesafede olduğumuzu gösterir. İstikrarlı bir uluslararası barış sisteminde savaşa doğru gidişi algılayacak ve bunu çok ilerlemeden erken safhada dönüştürecek bir mekanizma olmalıdır. Dolayısıyla Boulding'e göre barış araştırmasında, "bilgi işleyen bir sistem" olmalıdır.⁶⁴ Örneğin Soğuk Savaş döneminde barış bir anlamda sosyalist ve kapitalist ülkeler arasında birlikte yaşama ilkesinin hakim olması ve yumuşamadır. Askeri araçların iki devlet ya da farklı toplum düzenlerinde azaltılması, ekonomi ve kültür alanlarında işbirliğinin gelişmesidir.⁶⁵

Chaudri'ye göre gelişmiş ülke ile gelişmekte olan ülkeye göre barış anlayışı farklıdır. Gelişmiş topluma göre barış, nükleer savaşın olmaması, silahsızlanma, yüksek yaşam standardı, bireysel özgürlük iken gelişmekte olan bir ülke için sosyal adaletsizliğin, siyasi istikrarsızlığın, açlığın, yoksulluğun olmaması olabilir.⁶⁶

Richmond dokuz farklı barış tipolojisinden söz eder. Barış algılanan tehditlere göre tanımlanabilir. Bu tipolojilerden biri "kazananın barışı"dır. Bir savaşın sonunda galibin koşullarında barış, genellikle askeri güç ve adil/haklı savaş kavramlarıyla ilişkilendirilir. Barış ayrıca taraflardan birinin kendi siyasi yapısı içinden ya da dışarıdan da önerilebilir. Barış, belli bir siyasi (demokrasi ve anayasalcılık), ekonomik (serbest ticaret, piyasa ekonomisi), sosyal (ortak kimlik ya da karma kimlik, sivil toplumun güçlendirilmesi ve insan hakları) ya da bir uluslararası sistem (güç dengesi, kurumsalcılık, yönetim) mantığından da devşirilebilir.⁶⁷

Barış genellikle objektif ve herkesçe kabul edilen, desteklenen bir kavram olarak görüldüğünden uluslararası ve ulusal aktörler çoğu zaman barış adına sistemi etkilemek için harekete geçebilir. Richmond'un tipolojisinde yer alan "coğrafi barış" anlayışına göre dünya çatışma alanlarına ayrılmıştır ve bu çatışma bölgelerinin sözde "normalleştirilmesi" adına, siyasi, sosyal, ekonomik, yapılanma ya da askeri müdahale

---

⁶⁴ Kenneth E. Boulding, "Is Peace Researchable?" *Background*, Vol.6 No.4 (Winter 1963), Blackwell Publishing on Behalf of the International Studies Association, 1963, s.73-74

⁶⁵ Alfred Bönisch, "Elements of the Modern concept of Peace", *Journal of Peace Research*, Vol. 18, No.2, Special Issue on Theories of Peace(1981), (s.165-173), s.168

⁶⁶ Chaudri, (1968) s.370

⁶⁷ Richmond, (2006), s.371

ile ulusların işlerine müdahale edebilirler. Bu “yeni barış” yerel aktörlerce benimsenmeyebilir. Hatta savaş olarak algılanabilir. NATO’nun Kosova müdahalesinin Arnavutlar ve Sırlar arasında farklı algılanması buna örnek olarak gösterilebilir.⁶⁸

Max Weber’e göre çatışma sosyal hayattan çıkarılamaz. “Barış, çatışmanın biçiminde, amaç ya da seçenek şansındaki değişim”dir. Çatışma, toplumun yenilikçi üretimini özgür kılar, baskıyı adaletsizliği ortadan kaldırır -ki bunlar açık çatışma kaynağıdır.⁶⁹

Barış ile ilgili değinilmesi gereken bir kavram da “adalet”tir. Adalet ve uzlaşma, çatışma çözümünde ve negatif barışın kurulmasında önemlidir ama barış inşasından çatışmaya dönüş olasılığının azaltılmasında hayati öneme sahiptir. Demokrasiye geçiş için de önemi büyüktür.⁷⁰ Barışçı çözümlerde adalet, siyasi müzakere ve uzlaşma açısından önemlidir. Çünkü çatışan tarafların “adalet” için savaştığını söylemesi yaygın görülen bir durumdur. Barışçı çözümün her iki tarafın da en alt düzeyde de kendilerine adil bir sonuç getirdiğini düşünmelerini sağlamak en büyük zorluktur.⁷¹ Bu süreçte merkezi olan geçmişle ilgili ortak gerçeklerin kurulabilmesi ve geçmiş suçların nasıl tarif edileceği ve cezalandırılacağı yolunun⁷² bulunmasıdır.

Kuşkusuz barış tanımları burada ele alınan kavramlarla sınırlı değildir. Bu konudaki tartışmalar barışın tarifıyla ve kurallarıyla, barış çalışmalarına kimlerin destek ve veri sağladığıyla yakından ilgilidir.⁷³ Ancak barışın bir süreç olarak ele alınması, barış süreci kavramının açıklanması, bu çalışmaların başarıya neden bazen ulaşır bazen ulaşmadığını göstermesi açısından gereklidir.

---

⁶⁸ ibid., s.374

⁶⁹ Chaudri, (1968), s.369

⁷⁰ Donna Pankhurst, “Issues of Justice and Reconciliation in Complex Political Emergencies: Conceptualising Reconciliation, Justice and Peace”, *Third World Quarterly*, Vol.20, No.1, 1999, Carfax, UK, s.239

⁷¹ ibid., s.241-242

⁷² Richmond bununla ilgili çeşitli modellerden söz eder. Az sayıda insanın savaş suçlarından sorumlu tutulması gibi. Arabulucuların ya da yeni liderliğin taraflı ve yetersiz olması durumunda yeni sorunlar çıkacaktır. Bir nebze unutmak ve af özellikle çatışma sebepleri arasında kimlik de varsa gerekmektedir. Yerli araştırma komisyonları kurulması(Truth commissions) adil çözümlerin bir parçasıdır.Uzun vadeli barış inşasında adalet politikalarının uygulanmasında mülkiyet hakları, zamanlama(barıştan hemen sonra) tarafsızlık, net amaçlar, yargı, açıklık, cezalandırma, tazminat gibi unsurlar önem kazanır.

⁷³ George Kent, “The Application of Peace Studies”, *The Journal of Conflict Resolution*, Vol.15, No.1, (March., 1971), (s. 47-53)

2.2. Barış Çalışmalarında İsrail-Filistin anlaşmazlığı

İsrail-Filistin sorunu, 20. yüzyılın en göz önünde anlaşmazlık konularından biri olarak barış araştırmacılarının odaklandığı meselelerden birisi olmuştur. Filistin sorunu, Birinci Dünya Savaşı sonrası Osmanlı Devleti'nin dağılması sürecinden arta kalan büyük güçler arasındaki sömürge paylaşım savaşlarından kalma anlaşmazlıklardan biridir ve son 60 yılda geçirdiği dönüşüm itibarıyla *çözümü zor çatışmalar* sınıfına girmektedir.

İsrail-Filistin sorunu 1960'ların sonundan itibaren, özellikle de 1967 savaşından sonra barış çalışmalarının özel ilgi alanlarından biri olmuştur. Filistin meselesi gerek akan kanın durması için negatif barış anlamında, gerekse tam bir barış tesis edilebilmesi için pozitif anlamda sayısız çalışmanın merkezi olmuştur.

Araştırmacılar, düşman iki toplum arasında bağların yeniden kurulabilmesi, düşmanlıkların unutulması için yeni bir ilişki biçiminin kurulması için çalışmalar yapmışlardır. Örneğin Tel Aviv ile Kudüs kentlerinin tam ortasında barış vahası adında (Neve Shalom/Wahat as salam) bir köy kurulmuş, burada İsrailli ve Filistinli aileler belli bir program kapsamında barış içinde yaşama denemesi yapmışlardır. Altmış ailenin yaşadığı iki yüz nüfuslu köyde çocuklar iki dille eğitim veren okullarda okumaktadırlar. Birlikte yaşamayı öğrenmektedirler.

Filistin topraklarında, okullarda eğitim sistemleri incelenmiş, çeşitli müzakere simülasyonları yapılmış, çatışma dönüşümü için nasıl adımlar atılması gerektiği konusunda sayısız eser ortaya konulmuştur.

Burton ve Kelman'ın ilk problem çözümü çalışma grupları İsrailli ve Filistinli katılımcılar ile gerçekleşmiş, saha çalışmaları yapılmış, kapsamlı bir barış süreci denemesi gerçekleşmiş, bu sorun araştırmacılara çatışma çözümü yöntemlerinin tamamının test edildiği bir sosyal laboratuvar ortamı sunmuştur. Bu açıdan İsrail-Filistin anlaşmazlığı, Kıbrıs ve Doğu Timor sorunları gibi, barış çalışmaları alanının önemli bir parçası haline gelmiştir.

2.2.1. Çözümü Zor Çatışma Örneği Olarak Filistin Sorunu

İsrail-Filistin sorunu etnik, dini açıdan farklı, farklı dili konuşan, aynı çatı altında yaşayan iki ulus arasındaki bir çatışmadır. Bu açıdan bir etno-nasyonal çatışma biçimi olarak da tanımlanmaktadır. Bunlar çözümü zor çatışmalardır ve genellikle geleneksel müzakere ve arabuluculuk yöntemleriyle çözülemezler. Kimlik ve güvenlik gibi temel hayati ihtiyaçları sağlamaya yönelik kaynaklar üzerinde odaklanan çatışmalardır.⁷⁴ İsrail-Filistin sorunu, Oslo barış sürecinin temel ilkesi olarak kabul edilen barış için toprak ilkesinin gerektirdiği gibi sadece bir toprak paylaşımı meselesi olsa kuşkusuz çözümü bu kadar zor olmayacaktır. Ancak durum böyle değildir. Çünkü bu sorun, kimlik, inanç sistemleri gibi normatif unsurlar içeren ve nesillerdir devam eden *çözümü zor (derin/köklü) çatışmalar* sınıfına girmektedir.

Çözümü zor çatışmalar, tüm toplum katmanlarına, toplumsal hafızaya ve davranış biçimlerine yansımış, sadece kaynak paylaşımı ile aşılması zor anlaşmazlıklardır. Anlaşmazlığa yol açan, varoluşa dair güvenlik ve tanınma gibi endişeler barındıran, tüm liderlere, kurumlara ve halk tarafından eğitim ve kültür sistemine dahil edilen bir çatışmadır. Nadim Rouhana, çözümü zor çatışmaları,

Topyekunluk söz konusudur. Çatışmalar birkaç nesildir sürmektedir. Çatışmanın uzaması karşı taraf için düşmanca duyguların kökleşmesine, önyargılar gelişmesine ve yerleşmesine yol açmaktadır. Çatışmanın tarafı iki halkta da gündem bu çatışmaya odaklanmıştır. Medya, siyaset ve aydınlar bu konuya odaklanmıştır, bir merkezileşme söz konusudur. Şiddet döngüsü devamlıdır, düşmanlık duyguları sosyalizasyon sürecine eklenmiştir ve yeni nesillere aktarılmaktadır. Uzlaşmazlık algılaması yerleşiktir ve taraflar çatışmayı ya hep ya hiç perspektifinden değerlendirdiği için çözüm için gerekli açılımın yapılamayacağı duygu hakimdir,

diye tarif etmektedir.⁷⁵ Bu tür çatışmalarda taraflar, sorunu oluşturan gerçeklere farklı anlamlar yüklemektedir. Örneğin İsrail-Filistin sorununda anlaşmazlık Filistin’de yaşayan yerli Arap halkı ile Filistin’e göç eden Yahudi halkı arasındaki bir toplumsal savaş gibi görünmektedir. Ancak anlaşmazlığın algıları etkileyen diğer boyutu Filistin milliyetçiliği ile Siyonizm arasındaki varoluşa dönük mücadeledir.

⁷⁴ Nadim N. Rouhana, “Psychological Dynamics of Intractable Ethnonational Conflicts The Israeli-Palestinian Case”, *American Psychologist*, July 1998, Vol 53, No. 7, s.761

⁷⁵ *ibid.*, s.762

Bilindiği gibi İsrail-Filistin çatışması, Birinci Dünya Savaşı sonrası Filistin topraklarının İngiliz mandasına girmesi ve bu dönemde Yahudilerin bölgeye göçü ile başlayan bir süreçtir. 1947 yılında BM Genel Kurulu'nun aldığı 181-II sayılı, Filistin topraklarında iki devlet kurulması kararı ve bundan bir yıl sonra da İsrail'in bağımsızlığını ilan etmesiyle sorun bugünkü şeklini almaya başlamıştır. İsrail'in bağımsızlığını ilan etmesinden sonra bölgedeki beş Arap devleti (Suriye, Lübnan, Mısır, Ürdün ve Irak) yeni Yahudi devletine karşı savaş ilan etmiştir. Devletlerarası çatışma şeklinde seyreden bu savaşın sonunda İsrail 1947'deki BM planı ile Yahudilere verilmesi öngörülen sınırların ötesine geçmiştir. Filistin'in geri kalan bölümü Mısır (Gazze) ile Ürdün (Batı Şeria) devletlerinin kontrolüne girmiştir. İsrail sınırları içinde kalan Filistin halkının büyük bölümü göç etmiştir. Araplar Manda Filistin'i üzerinde kurulan İsrail'i yasadışı sayarak tamamen ortadan kaldırılması siyasi amacını şiar edinmişlerdir.

1967 savaşıdan sonra bölgesel sorun ağırlaşmış, İsrail, Altı Gün Savaşı sonunda Suriye, Ürdün ve Mısır topraklarını da işgal etmiştir. Bu savaştan sonra Filistin meselesi, Filistin milliyetçiliğinin gelişmesiyle, 1967 savaşında işgal edilen Batı Şeria, Gazze ve Doğu Kudüs'te bağımsız bir Filistin devleti kurulmasına odaklanmıştır. Bir devletlerarası sorun olan, Arap-İsrail sorunu olan Filistin meselesi, Batı Şeria ve Gazze'nin işgal edilmesinden dolayı İsrail'in bir nevi iç sorunu haline de dönüşmüştür. Çatışma, aynı topraklar üzerinde hak iddia eden iki halk arasındadır. İsrail, Filistin halkının bağımsızlık taleplerine karşılık, işgal ettiği toprakları askeri yönetim altına alarak, buralara yeni yerleşim yerleri inşa ederek soruna yeni boyutlar eklemiştir. Arapların Filistin sorunu ile kendi aralarına mesafe koymaları Mısır Devlet Başkanı Enver Sedat'ın 1977 yılında -İsrail'in başkent ilan ettiği- Kudüs'e yaptığı resmi ziyaretle başlamıştır.⁷⁶ Uzunca bir dönem Arap milliyetçiliğinin dayanak noktalarından biri olan mesele, Filistinlilerin de konuya kendi adlarına sahip çıkmasıyla büyük Arap devletlerinin kontrolünden çıkmıştır.

İlerleyen yıllarda, özellikle Ürdün'ün de Batı Şeria ile ilişkisini kesmesinden sonra "iki devletli çözüm" önerileri gündeme gelmeye başlamış, Filistin direnişi de

---

⁷⁶ Herbert C. Kelman, The Israeli-Palestinian Peace Process and Its Vicissitudes, *American Psychologist*, May-June 2007, Vo. 62, No.4, s.289

(İsrail'i yok ederek) tüm Filistin'in kurtarılmasından, 1967 sınırlarında Batı Şeria ve Gazze'de bağımsız bir devlet kurulmasına odaklanmıştır. 1980'lerin sonunda FKÖ iki devletli çözüme göz kırpmaya başlamıştır. Bu çözüm, 1988'de Cezayir'de yapılan Filistin Ulusal Konseyi toplantısında alınan karara dayanılarak, Kasım 1988'de, Filistin Kurtuluş Örgütü'nün bağımsızlık bildirgesinde, siyasi hedef olarak ilan edilmiştir.

1991'de Sovyetler Birliği'nin dağılmasından ve Körfez Krizi'nden sonra ABD öncülüğünde gerçekleştirilen Madrid Konferansı ile başlayan Arap-İsrail barış görüşmeleri, dolaylı olarak İsrail ile Filistinliler arasında doğrudan müzakere sürecini de tetiklemiştir. İki yıl süren ve başarısızlıkla sonuçlanan Amerikan yönetiminin denetimi altındaki resmi bu görüşmeler, başka bir görüşme kanalının Norveç aracılığıyla açılmasına ön ayak olmuş ve FKÖ ile İsrail 1993'te Oslo Anlaşması olarak da bilinen Prensipler Anlaşması'nı Washington'da imzalamıştır.

İsrail-Filistin sorunu Ortadoğu siyasi tarihinin önemli bir bölümü gibi siyasi kimlikler ile ilgilidir. Yakın tarihte bunun birçok örneği vardır. Örneğin İkinci Dünya Savaşı'ndan 1970'lere kadar pan-Arap hareketi, sömürge devletlerinin çizdiği siyasi sınırlara, mevcut yerel kimliğin başkaldırısı olarak yorumlanabilir. Son dönemde bölgede İslami eğilimlerin güçlenmesi, bölgedeki devletlerin yerel meşruiyetinin sorgulanması bu rejimlerin istikrarını tehdit eder noktadadır. Irak savaşıdan sonra ortaya çıkan yeni yapılanmada da bu durum görülmektedir. Örneğin Kürt milliyetçiliği Irak'ın kimliğinin yeniden tartışılmasına yol açmıştır. Irak'ta geleceğe dönük tartışma Şii, Sünni ya da Kürt ayrımından görüleceği gibi kimlikler üzerinden yapılmaktadır.⁷⁷ Filistin sorunu da böyledir.

Oslo Barış Süreci'nin mimarisinde görüşleri dayanak olan barış araştırmacılarından Herbert C.Kelman'a göre İsrail-Filistin sorunu 1967 savaşıdan sonra iki halkın ya hep ya hiç (sıfır toplamlı) felsefesiyle yaklaştığı, aynı topraklar üzerinde vatan ve siyasi devlet kurmak için hak iddia ettiği bir kimlik savaşına dönüşmüştür. Bir başka deyişle, İsrail-Filistin sorunu müzakerelerin iki taraftaki birbirini reddeden ulusal kimlikleri de dönüştürmeyi hedefleyerek yürütülmesi gereken

---

⁷⁷ Shibley Telhami and Michael Barnett, *Identity and Foreign Policy in the Middle East*, Ithaca and London: Cornell University Press, 2002, s. 1-2

bir çatışmadır. İsrail-Filistin sorunu iki halkın, iki kimlik grubunun varoluş mücadelesidir. Böyle bir çatışmada diğ erinin varlığı ve kimliği, kendi etnik grubunun kimliğine ve varlığına bir tehdit olarak görülmektedir. Bir tarafın kimliği ve ona bağlı olarak tarihsel tezleri ve anlatımı diğ er grubun o topraklar ve kaynakları üzerindeki hak iddiasına karşı çıkmaktadır. Birbirini yok sayan bu dinamik, çatışmanın sadece toprak üzerinde de ğ il varlık ve ulusal kimlik üzerinde de anlaşmazlığı sıfır toplamlı hale getirmektedir. İki taraf da o topraklar üzerinde sadece bir ulusun var olabileceğine inanır ve ‘ya onlar ya biz’ mantığı ile hareket eder. “Öteki, ancak bizim aleyhimize ulus kimliği hakkını elde eder” düşüncesi yerleşmiştir. Bu nedenle İsrail ve Filistin temsilcileri, diğ erinin ulus olma durumunu sistematik olarak inkar etmektedir. Taraflar diğ erinin toprağa bağlılığının gerçekliğini ve ulusal taleplerinin meşruiyetini sorgular. Bu sıfır toplamlı bakış açısı, ideolojik bir ağırlık da kazanarak tehdit, karşılıklı güvensizlik ve çaresizlik duygusu ile beslenerek ağırlığını arttırır. Çatışmanın sıfır toplamlı algılanması her zaman toplum iç i etkiler de yapar. Her taviz konusunda grup iç iinde sert çatışmalar yaşanır. Azami çıkar ve tam bir zafer peşinde koş an inkarcılar ile daha ölçülü, barış için tavizden söz eden gruplar arasında tartışmalar yaşanır. Grup iç i çatışmalar bu çatışmanın derinleşmesine, varlığını sürdürme konusunda grup iç i uzlaşmanın artmasına etki eder.⁷⁸

Kimlik meselelerine mesafeli duran ama başta iki tarafın birbirini tanımasıyla başlayan Oslo Süreci, iki toplumdaki temel unsurların uzun vadeli çıkarları ile yakın vadeli yerel hedeflerinin farklılaşması ve davranışlarının de ğ işmesi sayesinde hayata geçebilmiştir. Görüşmelerin başında iki taraf da müzakerelerin anlamlı olmasının iki tarafın liderlerinin karşılıklı olarak birbirlerinin varolma haklarını ve kimliğini tanımasıyla olacağını anlayarak bunu gerçekleştirmeye yönelmiştir. Bu tanıma, iki taraf da sorunu uzun yıllar boyunca “sıfır toplamlı bir çatışma” olarak gördüğü için dirençle karşılaştığından kolay olmamıştır.

1993 tarihli Prensipler Anlaşması, Batı Şeria ve Gazze’de geçici yönetimin esaslarını oluşturmuş, ama anlaşmazlığın ana konuları, nihai statü görüşmeleri adı altında yapılması planlanan başka bir görüşmeye ötelemiştir. Kelman’a göre

---

⁷⁸ Kelman, (2007), s.288-289

Oslo, tarafların siyasi düşüncelerini temelden değiştiren değil davranışlarını yeniden biçimlendiren bir süreç olmuştur. Oslo'nun Prensipler Anlaşması'yla sonuçlanması yeni, olumlu davranışlar gelişmesine yol açarken eski, olumsuz davranışlar da tamamıyla ortadan kaybolmamıştır. Değişen olaylar bu eski, olumsuz davranış kalıplarının tamamen su yüzüne çıkmasına yol açmıştır.⁷⁹

Müzakere sürecinde paylaşılması ile sorunu çözmesi umulan toprağın, çatışan iki tarafın ulusal kimliği için ne ifade ettiği sorunu içinde yeterince değerlendirilememiştir. Bu nedenle büyük ölçüde, toprak paylaşımına bağlı çözüm arayışı tarafları sonuca ulaştıramamıştır. “Toprağın devamlılığının, ülkenin bütünlüğünün, ulusal kimlik ve güvenlikle ilişkisi bu açıdan düzgün bir şekilde değerlendirilmemiştir. Camp David görüşmeleri sırasında Filistinlilerin kendilerine sunulan toprak ve egemenlikle ilgili öneriler, bu anlamda belirsizliğe sürüklenmelerine yol açmıştır. İki taraf da sürecin sonunda varılacak anlaşmanın doğuracağı sonuçların kendi ulusal varlıklarını tehdit edeceği endişesine kapılmış, bu nedenle iki taraf için de tek geçerli yol şiddete dönüş olmuştur.”⁸⁰ Schulz ulusal kimlik inşasının Oslo'daki müzakerelerin yöntemini ve içeriğini nasıl etkilediğini; kimlik, korku ve güven meselelerinin Prensipler Anlaşması'nın imzasından sonra nasıl değerlendirildiğini; Camp David görüşmelerinin şiddete sürüklenilmesinde nasıl bir etki yaptığını incelemiştir. Schulz, “korku ve belirsizliğin aynı anda kimliğin biçimlenmesinde ve yeniden şekillenmesinde etkili olduğunu, dolayısıyla şiddete geri dönüldüğünü” savunmaktadır.⁸¹

Kimlik konusu üzerinde duran araştırmacılardan Nadim Rouhana da İsrail-Filistin çatışmasında kimlik boyutunun asıl ağırlık noktasını oluşturduğunu savunmaktadır. Bu çatışma, iki tarafın aynı gerçekliğe farklı anlamlar yüklemesi dolayısıyla kilitlenmiştir. Bosna, Kuzey İrlanda, Karabağ gibi, çözümü zor çatışmalarda, anlaşmazlığın kökenine dair taraflar arasında derin görüş ayrılıkları vardır. Tarafların tarihsel anlatımları, kendi üstünlüklerini vurgular. Bu da çatışmayı körükler. İki taraf da çatışmaya dair inançlarını ve anlayışlarını dondurarak çatışmanın çözümünün önüne yeni engeller çıkarırlar. İsrail-Filistin sorununda da bu vardır. İki tarafta da ‘mağduriyet’ tarihi gözlemlenmektedir. Yahudiler soykırımı, Filistinliler ise

---

⁷⁹ ibid. s. 292

⁸⁰ Helena Lindholm Schulz, “The Politics of Fear and the Collapse of the Mideast Peace Process”, *International Journal of Peace Studies*, Volume 9, Number 1, Spring/Summer 2004, s. 91-101

⁸¹ ibid., s. 85-105

sömürgeciliği çatışmanın içine çekmektedir. Filistinlilere göre Yahudi yerleşimciler Filistin topraklarını işgal etmiş ve kendilerini evsiz, yurtsuz bırakmıştır. Siyonistlere göre ise binlerce yıl önce topraklarından sürülen Yahudiler aslında “geri dönerek vatanlarını kurtarmıştır.” Bu durumu hazmedemeyen ve tepki gösteren “Arap saldırganlığı” sonunda da Filistinliler mülteci durumuna düşmüştür. Taban tabana zıt bu iki tarih anlatımının uzlaşması mümkün değildir. Çünkü Yahudilerin Filistin anlatımını kabul etmesi İsrail Devleti’nin “suç üzerine kurulduğunu” gösterecek, gayri meşru duruma düşürecektir. Filistinliler açısından bakıldığında ise Siyonist tezi kabul etmek Filistinlileri kendi topraklarına yabancılaştıracaktır. Görüldüğü gibi iki taraf arasında diğerini dışlayıcı bir meşruiyet algısı bulunmaktadır. İki taraf da kendisini üzerinde anlaşmazlık bulunan toprakların tek yerli halkı olarak görmekte ve diğerini dışlamaktadır. Bu anlatımın altında, ötekinin gelip kendisini evinden, toprağından atacağı korkusu ve sürekli tehdit algısı yatmaktadır. Bu da nihai taviz ve uzlaşma dürtüsünü yok etmektedir.⁸²

İsrail-Filistin sorununun son 15 yılına bakıldığında şunu söylemek mümkündür: Taraflar, şiddetin dozunun yüksek ve sürekli olması dolayısıyla birbirlerinin varlıklarını tanımak zorunda kalmışlar, farklı sebeplerle müzakere masasına oturmuşlardır. 10 yıla yakın bir dönem ‘barış için toprak’ ilkesi etrafında süren görüşmeler sonunda ‘iki devletli çözüm’ ilkesi gerek taraflar açısından gerekse üçüncü ülkeler ve genelinde uluslararası toplum tarafından kabul görür hale gelmiştir. 2002 yılı Haziran ayında ilk kez bir Amerikan Başkanı olarak George Bush da iki devletli çözüme kamuoyu önünde destek vermiştir.⁸³ Ne var ki Filistin tarafının kabul ettirmek için on yıllarca uğraş verdiği bu ilkenin şu an için arkasında yeterli destek olduğunu söylemek güçtür. Her ne kadar iki devletli çözüm konusunda söylemde bir uluslararası uzlaşma var gibi görünse de uygulamada bu çözümü destekleyecek adımlar atılmaktadır. Çünkü sorunun kökeninde olduğu gibi çözümü konusunda da tamamen farklı bir anlatı vardır. İsrail için iki devletli çözüm, iki halkın ayrıldığı, Filistin devletinin tamamen İsrail güdümünde ve kontrolünde var olduğu bir çözümdür. Filistin tarafı için ise iki devletli çözüm Batı Şeria, Gazze ve Doğu Kudüs’te bağımsız bir

---

⁸² Rouhana, (1998), s. 762-764

⁸³ “Full text of George Bush's speech”, *The Guardian*, 25. Haziran 2002, <http://www.guardian.co.uk/world/2002/jun/25/israel.usa> (erişim:9/12/2010)

Filistin devleti kurulması anlamına gelmektedir. İsrail Batı Şeria'daki yerleşim yerlerini elinde tutarak ve Filistin yönetimini küçük bölgelere (*Bantustan*) ayırarak sınırlı egemenlik vermeyi planlamaktadır. Bu Filistinliler için kabul edilebilir bir seçenek değildir. 2001 yılında İsrail'de iktidara gelen Ariel Şaron'un başbakanlığı döneminde bu ülkede gelişen 'tek taraflılık' politikası bu iki farklı bakış açısının İsrail'deki yansımalarıdır. İsrail'in bu çözümü Filistin tarafına kabul ettirene kadar Filistin meselesini düşük yoğunluklu bir çatışma şeklinde sürdürmeyi planladığı anlaşılmaktadır.

Tüm bunların ötesinde, İsrail Filistin sorunu uluslararası sistemin büyük güçlerinin kendi aralarındaki mücadelenin bir parçası olduğu unutulmamalıdır. Özellikle Soğuk Savaş yıllarında ABD ile Sovyetler Birliği'nin dolaylı mücadele alanı olan Ortadoğu'nun en önemli sorunlarından biri olarak Filistin sorunu, bir sistem sorunudur, bir güçler dengesi sorunudur. İsrail'in 1948'den itibaren yürüttüğü işgal politikasının doğurduğu sonuçlardan biri olarak, milyonlarca mülteciyi ilgilendiren insani boyutları olan bir sorundur. Aynı toprak parçası üzerinden kimliklerini ifade eden iki toplumu ilgilendirdiği için bir değerler meselesidir. Kuşkusuz tüm yönleriyle bir güvenlik sorunudur. Dolayısıyla İsrail-Filistin sorununa yönelik çözüm arayışları, barış çalışmaları tüm bu faktörleri göz önüne alan kapsamlı bir çaba olmalıdır. Sistem ve güçler dengesi boyutu bir kenara itilerek sorundaki temel arabulucu ABD'nin rolü ya da İsrail-Filistin müzakerelerindeki asimetrik güç ilişkisinin doğurduğu sonuçlar; değerler konusu bir kenara bırakılarak Kudüs'ün paylaşımı konusu anlaşılabilir. Bu nedenle öncelikle meselenin kendi iç dengelerine bakmadan önce uluslararası sistem ve bölgesel denklemler açısından Filistin sorununa bakmak gerekmektedir.

2.2.2. Uluslararası Sistem ve Filistin Sorunu

İsrail ile Filistin anlaşmazlığının kalıcılık kazanması uluslararası politikanın, diplomasiinin en çok tartışılan, çözüm aranan meselelerinden biri haline gelmesi tesadüf değildir. Çünkü, bu sorun, uluslararası sistemin ve kendi bölgesinin politikalarını etkileyen bir anlaşmazlık olarak ortaya çıkmıştır. Filistin meselesinin tarihine bakıldığında konunun emperyalist güçlerin bir paylaşım savaşının parçası olduğu su götürmez bir gerçektir. Filistin sorununda bir numaralı arabulucunun ABD olduğu göz

önüne alındığında, barış sürecindeki hamlelerin anlaşılabilmesi için bölgedeki küresel paylaşım hesaplarının da iyi irdelenmesi gerekmektedir. O açıdan bu bölümde büyük güçlerin Ortadoğu'daki konumlarının nasıl geliştiğine bakmak yararlı olacaktır.

Uluslararası güçlerin bu bölgeye ilgisi Osmanlı Devleti'nin zayıfladığı 19. yüzyılın sonlarında artmaya başlamıştır. Bölgenin uluslararası sistemdeki yeri tarihsel olarak, kabaca üç safhada değerlendirilebilir. Bunlar;

1. Birinci Dünya Savaşı sonrasında İngiliz-Fransız egemenliğindeki manda/yarı sömürge dönemi,
2. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra, devletler sisteminin oluştuğu ve Soğuk Savaş'ın rekabet alanı olduğu dönem,
3. Soğuk Savaş sonrası çok merkezli dönemdir.

Bu dönemler de kendi içinde bölgesel dengelerin değiştiği, Pan-Arabizm, Siyasal İslam, Siyonizm ve Filistin milliyetçiliği gibi fikir ve kimliklerin oluştuğu safhalara ayrılabilir.

Ortadoğu ve dolayısıyla Filistin'in uluslararası bir sorun haline gelmesi, *Şark Meselesinin* ortaya konulmasıyla yani büyük güçlerin jeopolitik ve stratejik algılamaları ile olmuştur. Bulunduğu bölge açısından anlaşmazlığın odaklandığı, bugünkü İsrail'in üzerinde kurulu olduğu tarihi (Manda) Filistin, Ortadoğu'da, sorunun ilk ortaya çıkmaya başladığı 20. yüzyılın başlarında, dönemin Alfred Thayer Mahan gibi önde gelen jeopolitikçilerinin de işaret ettiği stratejik öneme sahip bir bölgedir. Filistin'in de yer aldığı bölgenin bu şekilde "Ortadoğu" diye adlandırılması, bu jeo-stratejik konumlandırmanın Batı'dan yapıldığının bir işaretidir. Amerikalı strateji uzmanı (*Rear Admiral*) Amiral Mahan, bölgeyi 1902 yılında, Avrupa ile Uzak Asya ve Hindistan eksenini kabul eden hattın ortasına rastladığı için bu şekilde isimlendirmiştir.⁸⁴ Bu bölgenin hem Doğu Akdeniz'in limanlarına sahip olması hem Doğu-Batı arasındaki geçiş yollarının üzerinde bulunması hem de petrol bölgelerine yakınlığı, Filistin'i

---

⁸⁴ Mahan'ın ifadesini aktaran, Fred Halliday, *The Middle East in International Relations, Power, Politics and Ideology*, Third Printing, Cambridge, New York: Cambridge University Press, 2006, s.80-81

uluslararası sistem güçlerinin kontrol etmek istediği bir yer haline getirmiştir. Bu nedenle bölgedeki anlaşmazlık konuları, özellikle manda dönemi göz önüne alındığında büyük güçler açısından klasik “güç” paradigması içinde değerlendirilmektedir.

Ortadoğu, kapitalizm ve emperyalizmin bölgeye girmesiyle, teknolojik, askeri ve ekonomik anlamda, özellikle 19. yüzyılın sonlarında büyük güçlerin hegemonyasına girmiştir. Hinnebusch’un ifadesiyle, Ortadoğu “Avrupa merkezine bağlı bir çevre unsuru” haline gelmiştir.⁸⁵ O yıllarda Osmanlı hakimiyeti altındaki bu bölge, Büyük Britanya, Fransa, Almanya ve Rusya’nın ilgi alanı olmuştur. Ancak o günlerde, (daha ilerde farklı bir devletler sisteminin ortaya çıkacağı) bölgenin ne şekil alacağı konusunda bir uzlaşma da yoktur. Tüm güçlerin kendine göre planları bulunmaktadır. Genel olarak Ortadoğu’da özelde ise Filistin’de Batılı güçler kendi amaçlarına uygun bir paylaşım arayışındadır. Bölge temel olarak Alman-İngiliz sömürge rekabetinin merkezindedir. Avrupa’nın iki büyük gücü Büyük Britanya ve Fransa’nın kendi aralarında, bugünkü Irak, Suriye, Ürdün, Lübnan, İsrail ve Filistin’i paylaşmak için imzaladıkları Sykes-Picot gizli anlaşması, Almanların bu bölgeyi kontrol altına almak için Hicaz Demiryolu projesini desteklemesi bu ilginin bir göstergesidir. Bugünkü Filistin dahil, Ortadoğu’daki tüm sorunların büyük güçlerce nasıl kurgulandığını etraflıca anlatan David Fromkin Britanya’nın bölgeyi kontrol altına almak için yaptıklarına ışık tutmaktadır. 1914 yılında Britanya’nın Dışişleri Bakanlığı’nın Şark’a ait Meselelerden Sorumlu Sekreteri (*Oriental Secretary*) Ronald Storrs, Filistin’de ne yapılması gerektiği ile ilgili kendisine yöneltilen soruya şu yanıtı vermiştir:

Rusya’nın Suriye’ye doğru güneye ilerlemesine ya da Fransızların Lübnan’da kaçınılmaz görünen manda yönetiminin çok fazla ilerlemesine karşı... bir tampon devlet en arzu edilen seçenektir, ama bunu yapabilir miyiz? Filistin’de bir Müslüman Krallık inşa edilmesi için yeterli unsurlar yok. Teoride bir Yahudi devleti çekici bir fikir. Ama Kudüs’te çoğunluğu oluşturan Yahudiler Filistin genelinde azınlık durumundadır.⁸⁶

Bugünkü sorun itibarıyla bakıldığında Filistin’de İngiliz Mandası döneminden bu yana gelen temel anlaşmazlık Arap topraklarında bir Yahudi devleti kurulması fikridir. 1896 yılında Theodore Herzl’in “Yahudi Devleti” adlı eserini yayınlamasıyla

---

⁸⁵ Raymond Hinnebusch, *The International Politics of the Middle East*, Manchester: Manchester University Press, 2003, s.14

⁸⁶ David Fromkin, *A Peace to End All Peace*, New York: Owl Books Henry Holt And Company, 1989, s.143

kamuoyunun önünde ortaya çıkan Siyonist hareket, “2 bin yıl önce sürüldükleri”, Siyon adımı verdikleri Filistin’e “geri dönüş” için büyük güçlerden birinin desteğini almaları gerektiğini fark etmişlerdir. Bu noktada Osmanlılardan ve Almanlardan umdukları desteği alamayan Siyonistlerin yolunun bu iki gücün rakibi olan Britanya ile kesiştiği görülmektedir. Filistin’de Yahudi Devleti o bölgede menfaat arayışındaki Büyük Britanya’nın stratejik çıkarları doğrultusunda şekillenmiştir. Bunda planın baş mimarlarından biri olan Londra’daki Yahudi cemaatinin lideri Chaim Weizmann’ın çabaları etkili olmuştur. Weizmann, davasını hayata geçirebilmek için bir büyük devleti yanına çekmek düşüncesinde en uygun ülkenin Birleşik Krallık olduğunu görmüş, Yahudilerin çıkarlarıyla dönemin sistem gücü olan Büyük Britanya’nın stratejisinin örtüştüğünü İngiliz karar vericilere anlatma yolunu seçmiştir. Britanya Başbakanı Lloyd George’u “Yahudilerin göçü ile Filistin ‘Asya’da bir Belçika’, Britanya İmparatorluğu için önemli bir stratejik koz olacaktır. Filistin, Mısır’ın doğal bir uzantısıdır ve Süveyş Kanalı’nı Akdeniz’den ayırmaktadır”⁸⁷ diyerek bir Yahudi devleti kurma düşüncesine ikna etmiştir. Britanya’nın Ortadoğu ve Filistin’e ilgisinin temelinde tarihsel çıkarı olan “İmparatorluğu ayakta tutacak bağların devamı için Akdeniz’in Hindistan’a bağlantısını sürdürmesi” stratejisi ve petrol sahalarının kontrolü” yatmaktadır.⁸⁸

Bu endişelerle denetim altına alınmak istenen Filistin bölgesinin modern devletler sistemine katılımı sancılı olmuş, büyük ölçüde bölge dışı aktörlerin etkisi, vizyonu ve izni ile gerçekleşmiştir. Birinci Dünya Savaşı’nın sonunda, dış güçlerin, özellikle de Britanya ve Fransa ile giriştiği rekabet dolayısıyla İtalya da bölgede söz sahibi olmaya çalışmış, Amerika Birleşik Devletleri ise bölgenin kaderinin tayin edildiği Paris Barış Konferansı’nda, Filistin’de bir Yahudi devleti kurulmasını öngören 1917 tarihli İngiliz belgesi Balfour Deklarasyonu’nu kabul etmiştir.

Büyük güçlerin sömürge imparatorlukları kurdukları bir dönem olan Birinci Dünya Savaşı, Ortadoğu’da Araplar açısından bakıldığında iki önemli sorun ortaya çıkarmıştır. Birincisi, kendisini tek bir ulus olarak gören Arapların, dış güçlerce parçalanması ve ayrı devletlerin vatandaşları olarak yaşamaya zorlanmasıdır. İkincisi ise çok büyük sayılarda Avrupa Yahudisi’nin Filistin’e göçüne izin verilmesidir. Yani

---

⁸⁷ Margaret MacMillan, *Paris 1919*, New York: Random House Trade Paperbacks, 2003, s.416

⁸⁸ Halliday, (2006), s.82

“taksim” ve Yahudilerin tarihi anavatanlarına yani Siyon’a (Filistin) dönmeleri anlamına gelen “Siyonizm” bölgede, günümüzde de devam etmekte olan birçok istikrarsızlık ve memnuniyetsizliklere yol açan iki temel unsur olarak Ortadoğu’ya girmiştir.

Manda dönemi, aynı zamanda, bölgede ulus devletlerin, kurumların altyapılarının olduğu bir dönemdir. Osmanlı döneminde tek bir devletin unsurları olan bu bölgeler ve halklar manda yönetimi altında ayrılmaya başlamış, ulus devletlerin nüveleri bu sırada şekillenmiştir. Devlet kurumları oluşturulurken, Osmanlı döneminde ve bunu takip eden siyasi boşluk zamanlarında da yönetici sınıf olan, genellikle Sünni kesimden eski elitlerin yerine; Batılı emperyalist güçlerle işbirliği yapan ya da bağımsızlık mücadelesi verip kazananlar arasından, asker ve sivil bürokrasiden gelen yeni yönetici sınıf, devlete bağlı gelişen orta sınıfa dayanarak hareket etmiş, bağımsızlık hareketleri ve mücadelesi üzerinden iktidarlarına meşruiyet kazanmaya çalışmışlardır.⁸⁹

İkinci Dünya Savaşı’na kadar olan bölümde daha sonra burada etkili olacak iki büyük güç olan ABD ve Sovyetler Birliği ise henüz çok etkin olarak bölge sorunlarına eğilmemişlerdir. Rusya önceleri, Türkiye ve İran üzerinden Bolşevik devrimini Ortadoğu’ya taşımak istemiş, ancak bunda başarılı olamamıştır. Bölgede tarihsel bir çıkarı ya da bağlantısı olmayan Amerika Birleşik Devletleri ise İkinci Dünya Savaşı’na kadar Ortadoğu’ya çok ilgi göstermemiştir. Kültürel açıdan ABD’nin bölgeye olan ilgisi 19. yüzyıl başlarına rastlar. Önceleri Amerikalı misyonerler ve hayır kuruluşları bölgeye gitmişlerdir. İstanbul’da Robert Koleji (1863), Suriye’de daha sonra Beyrut Amerikan Üniversitesi’ne dönüşen Suriye Protestan Koleji (1866), Kahire Amerikan Üniversitesi (1919) bu dönemde kurulmuştur. Amerika’da tarih ve arkeoloji, dinsel tarih çalışmaları da bölgeye ilgiyi arttırmıştır.⁹⁰ Ekonomik olarak ise, Amerika bölgeye petrol şirketleri aracılığıyla girmiştir. Amerikan petrol şirketlerinden *Standard Oil California* 1920’lerde Irak Petrol Şirketi’nin % 23’ünü, Bahreyn’in petrol imtiyazlarını (1932) almıştır. 1936’da SOCAR ve Texaco firmaları Kuveyt Petrol Şirketi’nin 75 yıllık gelirlerinin bir kısmını elde etmiştir. Suudi petrolünü yaptığı anlaşmalarla yine

---

⁸⁹ Hinnebusch, (2003), s.20

⁹⁰ Peter L.Hahn, *Crisis and Crossfire The United States and the Middle East Since 1945*, Washington D.C.: Potomac Books, Inc., 2005, s.2

Amerikan ortaklıkları (*California Arabian Standard Oil Company CASOC**) işletmeye başlamıştır.⁹¹ Ortadoğu bölgesi, Amerikan karar vericilerini İkinci Dünya Savaşı sırasında stratejik önemi, askeri üsleri ve doğal kaynakları ile cezbetmiştir.

Rusların bölgeye girme çabaları ise uzun süre Batı Avrupa güçlerince engellenmiştir. Sıcak sulara ve Hindistan'a serbestçe inmek 17. yüzyıldan bu yana geleneksel emperyal Rus politikasıdır. Lenczowski'nin aktardığı Çar Büyük Petro'nun şu sözleri bunun bir göstergesidir:

İstanbul ve Hindistan'a mümkün olduğu kadar yaklaşın. Buraya hükmeden dünyanın gerçek hakimidir. Dolayısıyla İran ve Türkiye ile sürekli savaş kışkırtın. Karadeniz'de limanlar kurun; bu deniz ve Baltık Denizi kıyısında ele geçirilen bu küçük parçalar, bu projenin gerçekleşmesi için iki misli gereklidir. İran'ın çöküşü sırasında Basra Körfezi'ne iyice girin; mümkünse Levant ile ticareti yeniden kurun; dünyanın deposu olan Hindistan'a iyice ilerleyin. İşte bu noktada İngiltere'nin altınına ihtiyacımız kalmayacaktır.⁹²

Çar Petro'nun bu vasiyeti sonraki dönemlerde Rus İmparatorluğu'nun temel düsturu olmuştur. Karadeniz'de üsler kurulması, Türkiye'nin zayıflaması, İran'ın düşüşünden yararlanma, Hindistan'a inme çabaları hep Moskova'nın gündeminde kalmıştır. Rusya bunun için askeri gücünü, ideolojik olarak ise sırasıyla Pan Slavizmi, Ortodoksluğu ve Bolşevik Devrimi sonrası ideolojik değişim ile komünizmi kullanmıştır.⁹³ G.E. Wheeler'a göre de Rusya'nın Ortadoğu politikası tamamen yeni değildir. Devrim Rusların hayatının pek çok boyutunu değiştirmiş ama coğrafi konumunu ve iklimini değiştirmemiştir. Bu nedenle Rusya Çarlık iken de SSCB iken de Doğu Akdeniz ve Basra Körfezi'nde etkinlik kurmayı, Batı'nın saldırılarına karşı buralarda etkili olmayı amaçlamıştır.⁹⁴ Birinci Dünya Savaşı'nda Lenin bu amaçların ancak Türkiye ve İran'ın bağımsızlığı ile olacağını düşünerek Türk Kurtuluş Savaşı'na destek vermiştir. Sovyetlerin ilk yıllarında genel dış politikası öncelikle bu ülkelerin yalnız bırakılmasını ve Batı tarafından imha edilmelerini önlemektir. Bu temel düsturlar Rusya'nın Ortadoğu politikasının da Batı'ya karşı mücadele edecek dost ülkelerle

---

* Daha sonra ARAMCO adını aldı(1944).

⁹¹ Hahn, (2005), s.3

⁹² George Lenczowski, "Evolution of Soviet Policy toward the Middle East", *The Journal of Politics*, Vol. 20, No.1 (February 1958) s. 162-186, s.162

⁹³ Lenczowski, (1958), s.163

⁹⁴ G.E. Wheeler, "Russia and the Middle East", *International Affairs*, (Royal Institute of International Affairs 1944, Vol.35, No.3, July 1959, s.295-304, s. 295

işbirliği yapmak şeklinde gelişmesine yol açmıştır. Bölgede komünistler güçlü olmadığı için ittifaklarla sorunu çözme yoluna gidilmiştir.⁹⁵ Ortadoğu, Avrupa'nın sömürgesi olduktan sonra Ruslar bölgede kendi sınırındaki İran ve Türkiye ile ilişkilere önem vermiş, Sovyetler Birliği'nin Ortadoğu politikasının temel hedefi Türkiye ve İran ile iyi ilişkiler kurmak olmuştur. Çünkü Türkiye bölgede Avrupa ve İngiliz egemenliğine karşı savaştan bir güç olarak ortaya çıkmıştır. Ankara ile Moskova arasında, Türkiye'nin Musul ve Hatay'ı mandacı güçlere kaptırdığı 1925 yılında Dostluk-Saldırmazlık Paketi imzalanmıştır. Moskova için İran da aynı şekilde değerlendirilmiştir. Reza Han'ın Atatürk'ü izliyor görünmesini Sovyetler memnuniyetle takip etmiştir. 1918'de Sovyet yazar Troyanovsky, İran için şunları söylemiştir: “Hindistan temel hedefimizdir. İran, Hindistan'a giden tek yoldur. Mısır ve Süveyş Kanalı'nın İngilizlerin Doğu hakimiyeti için anahtar olması gibi, Doğu'da devrimin anahtarı da İran'dır.”⁹⁶

Çarlık Rusya'sının Arap bölgesinde sömürge geçmişi yoktur. Sovyetler'in Ortadoğu politikası da bu geçmişe paralel bir şekilde oluşmuştur. Coğrafi olarak Sovyetler Birliği ile Arap bölgesi arasında Türkiye ve İran'ın bulunması, Doğu Akdeniz'de, Rusları bölgede etkili bir konuma taşıyabilecek bir Rus donanmasının bulunmaması, Ortadoğu'ya doğrudan askeri yayılma imkanlarını sınırlamıştır.⁹⁷ İdeolojik olarak da komünist faaliyetler bölgede Batılı istihbaratçıların gözetimi altında olduğundan etkinlik kurulamamıştır. Bu nedenlerle manda döneminde Sovyetlerin bölge politikası, 1929 yılına kadar bu şekilde, sınırlı bir biçimde devam etmiştir. Ancak 1930'lara girilirken ortaya çıkan küresel iki gelişme Sovyetler'in Ortadoğu politikasını da etkilemiştir. Amerika'da başlayan ekonomik kriz yüzünden bu ülkenin etkinliğinin azalması bölgede Moskova'nın kullanabileceği bir alan açmıştır. Avrupa'da ortaya çıkan faşizmi engelleme çabası Sovyetler'in bölgede ittifak arayışlarını genişletmiş, 1928'deki 6. Komintern'de “emperyalizme karşı Birleşik Cephe” fikrinin gündeme gelmesiyle “aşiretler ve dinciler dışında herkesle” işbirliği kararı alınmıştır. Sovyetler Birliği, manda yönetimindeki Ortadoğu'daki sömürge ve yarı sömürgelerdeki, yerel burjuvazinin yürüttüğü self determinasyon çabalarını bir sınıf mücadelesi olarak görüp

---

⁹⁵ Erica Schoenberger&Stephanie Reich, “Soviet Policy in the Middle East”, *MERIP Reports*, No.39, (Jul., 1975) (s.3-28,) s.6

⁹⁶ Lenczowski, (1958), s. 164-165

⁹⁷ *ibid.*, s. 172

desteklemeye başlamıştır.⁹⁸ 1933-1934 yılları arasında Sovyet stratejisi yaklaşan Dünya Savaşı ve Almanya'nın yükselişi dolayısıyla değişim göstermiştir. Bu dönemde Almanlar Ortadoğu'da Arap milliyetçiliğini desteklemektedir ve 1936'daki Filistin'deki Arap isyanı bölgedeki Alman etkisi çerçevesinde değerlendirilebilir. Alman askeri gücünden çekinme dolayısıyla, "kapitalist savaşa" karışmama eğilimindeki Sovyetler, daha aktif bir politika izleyerek, Milletler Cemiyeti'ne üye olmuştur ve 1935 yılında faşizme karşı sosyalistler ile diğer demokratik güçleri, anti-sömürgeci güçleri birleştiren daha geniş "birleşik cephe"yi ilan etmiştir.⁹⁹

İkinci Dünya Savaşı öncesi ve sırasında da Sovyetler'in bölgedeki amaçları, yukarıda özetlenen, geçmişle aynı paraleldedir. 1941'de Sovyet Dışişleri Bakanı Molotov'un, Nazi Almanya'sı, İtalya, Japonya ve Rusya ile görüşmelerde öne sürdüğü şu talepler bunun bir göstergesidir: SSCB'ye İstanbul ve Çanakkale Boğazları'nda hafif deniz ve kara üssünün garanti edilmesi ve Batum'un ve Bakü'nün güneyinde Basra Körfezi'ne doğru olan bölgenin Sovyetler Birliği'nin emelleri olarak tanınması. 1945'teki Potsdam Konferansı'nda bu talepler yeniden dile getirilmiştir. Yani rejim değişikliklerine rağmen Rus talepleri değişmemiştir.¹⁰⁰ Ancak bu dönemde SSCB Karadeniz ve Boğazlar'a egemen olamamış, İskenderun ve Basra Körfezleri'ne demiryolu inşa etme çabaları Almanlar tarafından, İran'a girme çabaları ise İngilizler tarafından engellenmiştir.

Ortadoğu, Birinci Dünya Savaşı'nın aksine, İkinci Dünya Savaşı'nda Avrupalı büyük güçlerin rekabetinin merkezinde yer almamıştır. İstisnai bir durum olarak İran, 1941-1946 yılları arasında Sovyetler Birliği ve Britanya'nın işgali altında kalmıştır. Amerikan yönetimi, Sovyetler Birliği'nin 1941'deki İran işgaline sessiz kalmakla beraber bölgede Mihver tehlikesi geçince, bölge ülkelerinin Avrupa ülkelerinin sömürgeciliğinden bağımsızlığını destekleme politikasını benimsemiştir. ABD Lübnan'ın bağımsızlığını 1944'te Suriye'ninkini ise 1946'da tanımıştır.¹⁰¹ Savaşın sonra bölgedeki büyük güçler değişmiş, Britanya ve Fransa etkinliğini yitirmiş, Amerika Birleşik Devletleri ile Sovyetler Birliği ise yeni küresel güçler olarak bölgede

---

⁹⁸ ibid., s.165-167

⁹⁹ Schoenberger&Reich, (1975) s.7

¹⁰⁰ Lenczowski, (1958), s. 164-165

¹⁰¹ Hahn, (2005), s.5

etkin bir şekilde ortaya çıkmışlardır. İkinci Dünya Savaşı'nın bölgeye etki eden ikinci önemli sonucu Yahudilere yönelik soykırımın ortaya çıkmasıyla Siyonistlerin psikolojik ve moral üstünlük elde etmesidir. İngilizlerin Filistin'den çekilmesinin doğurduğu siyasi boşluk, Avrupa'da barınamayan, yurt arayışındaki Yahudilerin işini kolaylaştırmış, Siyonizm, yani Yahudilerin Filistin'e dönmeleri ve devletleşmeleri tezi güç kazanmıştır. Artık iki büyük güç olan ABD ve Sovyetler de İsrail projesine yeşil ışık yakmışlardır. İsrail Devleti'nin kurulması, Arap manda yönetimlerinin bağımsızlıklarını kazanmasıyla modern Ortadoğu'nun haritası yeniden çizilmiş, devletler sistemi kurulmuştur. Yeni kurulan devletler, ulusal kimliklerin oluşmasına etki etmeye başlamış, bu kimlikler genellikle, dış güçlerin dayattığı sömürgeci yapının, dolayısıyla da Batı'nın reddi şeklinde gelişme göstermiştir. Çünkü savaş sonrası Avrupalı güçlerin bölge üzerinde artan hakimiyeti, askeri, ekonomik, siyasi ve kültürel alandaki etkisi, ciddi tepkiler uyandırmıştır. 1948'deki ilk Filistin savaşının kaybedilmesi, eski düzene ve sömürgeci güçlere karşı yeni bağımsız olan devletlerin, yönetici sınıfının itibarının zedelenmesine yol açmıştır. Bu da devlet kurumlarının daha başta zafiyet içinde gelişmelerine neden olmuştur. Büyük güçlerin Araplara verdiği sözleri tutmaması ve perde arkası müdahalelerle hükümetleri yönlendirmesi Batı karşıtı duyguları körüklemiştir. Tüm Arapların birlikteliğini savunan Pan Arabizm'in bu dönemde Batı egemenliğine karşı gelişmesi, bunun için de Filistin meselesini kullanması dikkat çekicidir. Batı sömürgeciliğine tepki Soğuk Savaş dönemindeki kamplaşma sırasında bölge ülkelerinin taraflarını belirlemelerinde, etkili olmuştur.

Birinci Dünya Savaşı'nda Batılı güçlerin Ortadoğu'yu sömürge bölgesi olarak müdahaleye açık bir siyasi yapının temelleri atıldıysa İkinci Dünya Savaşı da bölgenin dönüşümünde önemli bir etki yapmıştır.¹⁰² Ortadoğu ve Filistin, Güney Asya'ya geçiş noktası ve petrol üretiminin merkezi olması dolayısıyla önemli bir rekabet ve çatışma alanı olarak kalmıştır. Dünyadaki en önemli stratejik deniz geçiş yollarından beşi (İstanbul ve Çanakkale Boğazları, Süveyş Kanalı, Aden ve Hürmüz geçişleri) bu bölgededir. Bu nedenle Ortadoğu'daki hakimiyet savaşında, Filistin sorununun Batılı güçlerin kontrolü altında tutulması ve böylelikle dış müdahaleye olanak vermesi büyük

---

¹⁰² Halliday, (2006), s. 93

güçlerin politikalarının değişmez konusu olmuştur. Bu nedenle sorunun çözümü sadece tarafların iradesine bağlı değildir.

Raymond Hinnebusch, Soğuk Savaş yıllarında Ortadoğu'yu Batı etkisinin güçlenip, gerilemesine göre dönemseller olarak incelemiş ve bölümlere ayırmıştır: Bu tespiti göre, 1945-1955 yılları, yarı bağımsız oligarşik devletler sisteminin kurulduğu yıllardır. 1956-1967 yılları, Süveyş Krizi ile Altı Gün Savaşı arasındaki dönemdir ve bu dönemin özelliği Arap milliyetçiliğinin yükselişe geçip, Batı etkisinin azalmasıdır.¹⁰³ 1967-1970 yılları arası Mısır merkezli Pan-Arap sisteminin yükseldiği ve düştüğü dönemdir. 1980'ler ise lideri olmayan bir Arap dünyasının geliştiği, devlet egemenliğinin güçlendiği yıllardır.¹⁰⁴ Fred Halliday de benzer bir ayrımla Ortadoğu'yu, dört dönemde incelemiştir: Birincisi, "Sovyet-Batı rekabetinin Arap olmayan kuzey hattında geçtiği ve bölge devletlerinin bağımsız olma aşamalarının yaşandığı 1946-1955 dönemidir. İkinci dönem Sovyetler Birliği'nin Mısır, Suriye, Irak, Libya ve Güney Yemen gibi, pek çok milliyetçi Arap (Batı açısından radikal) rejimlerle ittifak kurduğu 1955-1974 yılları arasındadır. Bu dönemde Moskova bölgedeki Batı hakimiyetine meydan okumaya çalışmaktadır. Batı ise aynı dönemde bölgedeki Türkiye ve İran gibi Arap olmayan ülkelerle ittifakını geliştirmiştir. Üçüncü dönem 1974-1985 yılları arasındadır ve ABD'nin diplomasiyle zemin kazandığı, bölgesel güçlerin bölge politikasında daha etkin görüldüğü bir dönem olmuştur. Dördüncü dönem ise 1985-1991 yılları arasındaki Gorbachev'in işbaşına gelmesiyle Soğuk Savaş'ın sona erme sürecidir. Bu dönemde İran-İrak savaşı bitmiş, FKÖ İsrail'in varlığını kabule yanaşmış, Sovyetler Birliği enternasyonalist politikalarını bırakmıştır."¹⁰⁵

Uluslararası sistemin iki süper gücü arasında böylesine bir çekişmeye sahne olan Ortadoğu, kendi aktörleri arasındaki güç farklılıklarına göre de ayrı bir mücadelenin alanıdır. Bölgedeki ulus devletler klasik devlet davranışlarını göstererek

---

¹⁰³ Hinnebusch, (2003), s. 25-53 arası genişçe anlatmaktadır

¹⁰⁴ Raymond Hinnebusch and Anoushiravan Ehteshami, *The Foreign Policies of Middle East*, Boulder London: Lynne Rienner Publishers, 2002, s.34-44

¹⁰⁵ Halliday, (2006), s.99-101

belli bir etkileşim içindedir ve bir coğrafi bölge olarak, ayrı bir “sistem” şeklinde analiz edilebilir.¹⁰⁶

2.2.3. Bölgesel Dengeler ve Filistin Sorunu

Ortadoğu’da kendine özgü bir “sistem” var mıdır? Varsa bu nedir, son 50 yılda nasıl bir değişim yaşanmıştır? Sistemi çalıştıran nedir, ortak çıkarlar nelerdir? Bir bölgesel sistemin oluşumu coğrafya kadar aktörlerin kendi kimliğini tanımlaması, ortak sosyal tarihi geçmiş gibi faktörlere ihtiyaç duymaktadır. Bu faktörler, devletleri, sürdürülebilir, devamlı çıkar arayışları içinde tuttuğu, hem çatışma hem de işbirliği anlamında ortak bir gündeme yönelttiği sürece bir sistemden söz edilebilir. Örneğin Ortadoğu özelinde, Arap-İsrail sorunu en önemli ortak gündemdir. Arap Birliği, işbirliği programları, siyasal İslam, güvenlik, Basra Körfezi’nin güvenliği gibi konular yine bölgenin ortak gündemidir.¹⁰⁷ Bir sistem içinde ülkeler bir ilişki biçimi oluştururlar ve bu çoğu zaman tehditlere tepki olarak ittifaklar kurulması şeklinde gerçekleşir. Anarşi algılaması, çok merkezlilik gibi unsurlar ittifak davranışını etkiler. Realistlere göre devletler bağımsızlıklarını ve egemenliklerini korumak için tehditlere karşı dengeleme yolunda ittifaklar kurmaktadır.¹⁰⁸ Güç dengesi arayışı sistem içindeki tüm devletleri, diğerini kollama, kontrol halinde tutar. Güç dengesi sistemin devamını, statükoyu sağlar ve her devletin bağımsızlığını korur. Sistem içindeki devletler, herhangi bir devletin tek başına güçlenmesini engellemek ister.¹⁰⁹ Ortadoğu bölgesinde devletler sistemi bilindiği gibi sömürgeci büyük güçler tarafından kurulmuştur. Dünyanın en uzun süreli iki çatışma alanı bu bölgededir. Bu iki çatışma da Batı’nın etkisiyle oluşmuştur. Filistinli Arapların karşısında kurulan İsrail Devleti ile Körfez petrolü ve petrol yollarına hakim olma mücadelesi, karşılıklı olarak birbirlerini-1973 savaşının gösterdiği gibi- beslemektedir. Ortadoğu sistemi aynı zamanda *irridentizmin*¹¹⁰ güçlü olduğu bir alandır. Demografik, ideolojik ve siyasi yayılmacılık bazı devletlerin kurulmasıyla birlikte, bu devletlerin doğasına, kimliğine işlemiştir. Güvenlik ikileminin tam anlamıyla devrede

---

¹⁰⁶ F.Gregory Gause III, “Systemic Approaches to Middle East International Relations”, *International Studies Review*, Vol.1, No.1(Spring 1999) (s. 11-31), s.11-12

¹⁰⁷ *ibid.*, s.24-25

¹⁰⁸ *ibid.*, s.18

¹⁰⁹ Dina A. Sinnes, “An Analytical Study of the Balance of Power Theories”, *Journal of Peace Research*, Vol. 4, No.3(1967), (s. 270-288), s.271

¹¹⁰ İrridentizm, tarihsel ya da etnik bağları öne sürerek bir devletin başka bir devletin yönetimi altındaki toprakları sınırlarına katma pozisyonudur.

olduğu bölgede, komşulardan gelen tehditler dolayısıyla daha fazla silahlanma, güç dengesinin değişimi ve savaşlar bölgede süregelen bir olgudur.¹¹¹

Michael N. Barnett, bölgenin küresel sistem açısından analizini, “uluslararası ideolojiler ve ulus devlet egemenliği arasında denge kurulması” çerçevesinde yapmıştır. Devlet egemenliğinin güçlenmesi ve Arap milliyetçiliğinin anlamının değişmesiyle bölgenin Batılı güçlerin kurmak istediği egemenlik alanı açısından istikrar kazandığına dikkat çekmiştir.¹¹² Barnett’e göre Araplar arası ilişkilerde 1967 savaşı öncesi bölgesel bir düzen yoktur. Devlet egemenliğine dayalı bu düzenin yerleşmesi 1970’lerde başlamıştır. Pek çok Realist araştırmacıya göre bölgede Batı lehinde yeni güç dengesinin oluşması, 1967 savaşı sonrası Mısır’ın düşüşüyle başlamaktadır. Shibley Telhami ve Stephen Watt, bu dengenin, Arap devletleri arasındaki birleşme çabalarının sonuçsuz kalmasıyla, Pan Arabizm’in 1974’te düşüşünün kesinleşmesiyle kurulduğunu savunmaktadır.¹¹³ Buradaki değişim Amerikan-İsrail ittifakının bölgeye egemen hale gelmesidir. Amerikan-İsrail merkezli bakış açısına sahip Barnett’e göre değişim Nasır’ın söyleminde “safların birliğinden amaçların birliği”ne (*unity of ranks/unity of purposes*) geçişle, 1970’teki Ürdün yönetiminin Filistinli militanlara yönelik saldırısının yaşandığı Kara Eylül olayı ile “egemenliğe vurgu” ve diğer Arap devletlerinin buna “saygı göstermesiyle” başlar.¹¹⁴ 1970’te Ürdün’ün Amerika ve İsrail etkisiyle hareket etmesi, bu sisteme meydan okuyan grupların tasfiye edilmesi girişimidir. Diğer Arap devletleri bu ittifaka karşı çıkamamış, “egemenliğe saygı” göstermiştir. Buradaki değişim Amerikan-İsrail ittifakının bölgeye egemen hale gelmesidir.

Bugün Ortadoğu devletler sistemini oluşturan ülkelerin çoğuna, büyük imparatorlukların kalıntıları olan Türkiye ve İran dışında, Westphalia tipi ulus devletlerin geç geldiği görülmektedir. Ulus devlet, Osmanlı milletler sistemi içinde asırlar geçiren Müslüman Ortadoğu için yabancıdır. Burada insanların bağlılıkları ulusa değil dine, dile, aileye ya da aşiretedir. Bir yere bağlılık ülkeye değil köye ya da kasabayadır. En temel sadakat dine, siyasi olarak ise İslam devletini elinde tutan halife

---

¹¹¹ Jean Lacouture, “The Changing Balance of Forces in the Middle East”, *Journal of Palestine Studies*, Vol.2, No.4 (Summer 1973), (s.25-32), s.31

¹¹² Michael N. Barnett, Sovereignty, “Nationalism and Regional Order in the Arab States System”, *International Organization*, Vol. 49, No.3(Summer, 1995), (s.479-510), s.480

¹¹³ *ibid.*, s.493

¹¹⁴ *ibid.*, s.501

ve onun hanedanıdır.¹¹⁵ Temelde Ortadoğu’da üç ulusun ağırlığı vardır: Türkler, İranlılar ve Araplar. Bölge Birinci Dünya Savaşı’na kadar olan dönemde, klasik Türk ve İran İslam İmparatorlukları’nın egemenliğinde kalmıştır. Tarihsel olarak Batı’nın buraya gelişi Haçlı seferleri ile olmuştur. Ortadoğu’da Batı’ya olan tepkinin kökleri ilk olarak burada aranabilir. Arap dünyası bir anlamda kendisinin modernleşmesinde çıkarı olmayan, Doğuda İran, Batı’da İsrail ve Kuzey’de Türkiye ile çevrelenmiştir. Aynı yıllarda İslam faktörü de güçlü baskın Arap milliyetçiliğine eklenmiştir.¹¹⁶ Sistem üyelerinin kimler olduğunu belirlemek akademik olduğu kadar siyasi bir meseledir. Bunu belirlemede “ortak kimlik” de çok önemli bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Sistem üyeliğini belirlemede kurumsal yapılara üye olmak tek başına bir gösterge değildir. Örneğin Şimon Peres’in “Yeni Ortadoğu”su, yeni vizyonunu ekonomik ilişkiler üzerinden ortaya koyarken, İsrail’in bölgede yer edinme kaygılarını bir anlamda dışa vurmaktadır. Gause’a göre Ortadoğu devletler sisteminin üyeleri “İkinci Dünya Savaşı sonrasında doğudaki Arap ülkeleri, yani Irak ile Mısır arasındaki ülkelerle, İsrail, İran, Türkiye dışında, küresel aktörler olarak ABD, Rusya, İngiltere ve Fransa’dır.”¹¹⁷ Stephen Walt ise “İsrail ve bölgede aktif olan ülkeler sistemin içinde ancak İran, Türkiye ve Kuzey Afrika bunun dışındadır” demektedir.¹¹⁸ Barnett ise sistem üyeliği tartışmasına kurumsal bir bakış açısı getirerek Arap Birliği üyeliğinden yola çıkmaktadır. Onun sistem üyeleri ise “Mısır, Irak, Ürdün, Lübnan, Suudi Arabistan, Suriye ve Yemen”dir. Lebovich’e göre ise “Ortadoğu denince Mısır, Suriye, Ürdün, Irak, Suudi Arabistan ve FKÖ fiziksel kapasiteleri, bölgesel olaylara katılımları ve kimlikleri dolayısıyla bölgenin merkez aktörleridirler.”¹¹⁹

Ortadoğu’yu diğer bölgesel sistemlerden ayıran, kendine özgü kılan, büyük güçlerin bölgedeki etkinliği dışında bir fark daha vardır. Bu fark pek çoğuna göre Arap milliyetçiliğidir. Bu uluslararası ideoloji devlet sistemine ve ulusal egemenliğe meydan okumaktadır. Egemenliğin kimlik ve vatandaşlık anlamındaki iç unsurları, egemenlik, tanınma gibi dış unsurları Arap-İslam tarihinde yoktur. Toprağa bağlı egemenlik ve

---

¹¹⁵ Bernard Lewis, *From Babel to Dragomans, Interpreting the Middle East*, London: Phoenix, 2005, s. 287

¹¹⁶ Lacouture, (1973), s.28

¹¹⁷ Gause III, (1999), s.24-25

¹¹⁸ ibid., s.15

¹¹⁹ James H. Lebovich, “Unity of Action: Explaining Alignment Behaviour in the Middle East”, *Journal of Peace Research*, Vol. 41. No:2, March 2004, s. 167-168

milliyetçilik ise Arap dünyasında yaşayabilmiştir.¹²⁰ Farklı Arap devletleri içinde yaşayan halkların sürekli “birlik” çağrısı, İsrail devletinin sistemin meşru üyesi olarak görülmemesi, İsrail’in klasik güç paradigması içinde ittifak ortağı olarak görülmesi gerekirken gerçek durumun böyle olmaması bazılarınca ancak Arap milliyetçiliği ile açıklanabilmektedir.¹²¹ Michael N. Barnett’e göre sistemde etkili olan üç faktör vardır:

Devletler sistemini ayakta tutan “egemenliğe saygı” ilkesinin yerleşmiş olması, Arap devletlerinde liderlerin iktidarlarını sürdürme arzusu, Arap milliyetçiliğinin artık “Arapların birleşmesi” politikaları ile değil İsrail/ABD politikalarına uyum ya da karşıtlık ile ölçülüyor olmasıdır.¹²²

Ortadoğu politikasının temel meselesi Arap-İsrail sorunudur. Bölge ülkelerinin ittifak eğilimlerine bakıldığında tehdit algılamalarının ve bir ölçüde ideolojilerin etkili olduğu görülmektedir. Arap-İsrail çatışması her Arap devletini etkileyen diğerlerinin doğru bir biçimde soruna eğilmediği bir problem olarak görülmektedir. Filistin sorunu Arap-İslam kimliğiyle ilgili değerleri kendinde toplamıştır: Dayanışma, anti-emperyalizm ve kolektif kimlik. Arap birliğini, yabancı egemenliğini ve müdahaleyi dışlayan karmaşık bir sorundur. Liderlerin siyasi meşruiyetinin temeli olmuştur.¹²³ Bölgedeki temel ortak gündem, temel eksen tartışması Arap milliyetçiliği ve egemenlik hakkı çelişkisidir. Arap devletleri, bağımsız olduktan sonra egemenliğin Arap olmayan ülkelerle ilişkiler açısından meşruiyetini tanımışlar ama kendi aralarında Arap milliyetçiliğini tartışmışlar ve bunu yaparken mevcut devletlerin meşruiyetini tartışmaya açmışlardır. Arap düşünürler bu konuda farklı görüşlere ayrılmışlardır. Bir grup “Arap Devleti otoritesini vatandaşlarından değil tüm Araplardan alır” görüşünü savunmaktadır. İkinci grup, siyasi birliği şart olarak görmeyen ama Arap ülkeleri arasında ekonomik, kültürel askeri bağları güçlendirmek isteyenlerdir. Diğerleri ise sınırları reddetmekte ve ayrılığı yok edip tek devlet isteyenlerdir.¹²⁴ Arap algısına göre Avrupa sömürgeciliğinin oluşturduğu Arap devletler sisteminin en önemli unsuru istikrarsızlığın devamıdır. Bu durumu değiştirmek ve çekişmeyi yeniden düzenlemek isteyenlerin araç olarak gördüğü iki unsur “Arap milliyetçiliği ve İslam’dır. Bu nedenle bu iki unsur, Ortadoğu uluslararası politikasında meşruiyet zeminidir. Etnik çatışma

---

¹²⁰ Barnett, (1995), s.481

¹²¹ Gause III, (1999), s.22-24

¹²² ibid. s.18

¹²³ Lebovic, (2004), s. 167-168

¹²⁴ Barnett, (1995), s.480

Asya ve Afrika’da ulus devlet altı bir mesele iken Ortadoğu’da uluslararası bir noktadadır.”¹²⁵

Ortadoğu devletler sistemini tarif eden Michael Barnett’e göre sistem içindeki faktörlerden biri bu uluslararası fikirlerdir. İkinci sistem faktörü bölgedeki güç dağılımıdır. Bölgesel çok merkezli yapı Ortadoğu’daki sistemin devamını sağlamaktadır. Bu da Arapların birlik çabalarının başarısızlığının, güçlerin birbirlerini dengeleyici eğilim içine girmelerinin sebebidir. Üçüncü değişken devlet-toplum ilişkilerinin doğasının değişimidir. Devletler yasal sistemler olarak Batı tarafından kurgulanmış, zamanla bürokrasisini geliştirmiştir. Bu yapılar, çizilen sınırları etkili bir şekilde denetim altına almıştır. Bu durum, devlet dışı aktörlerin rejimleri değiştirmesini ve dış politikayı etkileme güçlerini azaltmıştır. Pan Arabizmin zayıflaması, İsrail gerçeğinin kabul edilmesi, İran devrimi sonrası Arap laik devletlerin, kamuoyundan gelen baskılara rağmen bozulmadan varlıklarını sürdürmesi bu şekilde açıklanabilmektedir. Dördüncü değişken ise özellikle petrol sektöründeki hareketlenme sayesinde gerçekleşen ekonomik bütünleşme, işçi ve sermaye akışının varlığıdır.¹²⁶ Ortadoğu’da “istikrarı” –bir başka deyişle İsrail’in korunması ve Batı’nın nüfuzunun devamlılığı- Realizme göre yukarıda bahsi geçen bu güç dengesi sağlamaktadır. Bu istikrar, güç dengesinin yeniden oluşmasıyla, Mısır’ın düşüşüyle sağlanmıştır. Telhami ve Watt da bu istikrarın sağlanmasında Pan Arabizme 1974’lerden itibaren desteğin azalmasını sebep göstermektedir. Birleşme çabalarının sonuçsuz kalması, Arap devletlerinin egemenliğe saygı duymasını sağlamıştır. Temelde Arap milliyetçiliğinin doğuşunda büyük güçlerin manda sisteminin etkisi büyüktür. Arap halkı büyük güçlerin çizdiği sınırlar içinde bölünmüştür. Ama sömürge karşıtı hareketler Arapların bir bütün olarak bağımsızlığından çok devletlerin bağımsızlığı için olmuştur. Bu da egemenlik kavramının yerleşmesine, devletlerin meşrulaşmasına zemin oluşturmuştur.¹²⁷ Albert Hurani de benzer bir noktaya dikkat çekmektedir. Bağımsızlık hareketleri Arapçılık söylemini kullansa ve diğer ülkelerdeki Arap bağımsızlık hareketlerine ilgi duysa da, liderler kendi iktidar alanları olarak Batı’nın çizdiği sınırları benimsemişlerdir. Hurani’ye göre Arap milliyetçiliğinin anlamı İkinci Dünya Savaşı başlarında net

---

¹²⁵ Gause III, (1999), s.26-27

¹²⁶ ibid., s.28-30

¹²⁷ Barnett, (1995), s.493

değildir. Kimileri Arap dili ve kültürel mirasını benimseyen bir ulustan söz etmekte, bunun tek bir siyasi birliktelikte toplanması gerektiğini savunmaktadır. Bu bilinci geliştirmeyi, bağlılığı oluşturmak istemektedirler.¹²⁸ Bu anlayış, suni birlik önerileri, uzunca bir süre farklı Arap devletlerine birbirleri hakkında söz hakkı tanımıştır. Bu da bölgede ciddi sorunlara yol açmıştır.

Başta da belirtildiği üzere, Osmanlı'nın elinden çıkmasından sonra bölgede oluşturulan devletler sistemi, dönemin büyük güçleri İngiltere ve Fransa'nın birbirleri arasında ve Rusya'ya karşı oluşturulan denklemin devamına uygun bir güç dengesine göre oluşturulmuştur. Bu denge temelde herhangi bir dış gücün ya da bölgeden bir unsurun, özellikle de Arapların alternatif, rakip bir güç olarak ortaya çıkmasını engelleyecek şekilde düzenlenmiştir. Arapların ayrı ulus devletler oluşturması, bunların ayrılığı İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemde de ABD ve Rusya tarafından sürdürülmüştür. Bu noktada İsrail Devleti'nin kurulması, farklı Arap ülke liderleri arasındaki çekişmelerin körüklenmesi, bunlar içinde yönetimlere müdahale edilmesi bu politikaların yansımalarıdır. Bu dengenin korunmasında Arap olmayan Türkiye, İran ve İsrail gibi ülkeler etkili olmuştur. Hinnebusch'a göre ABD ile müttefik İran, Türkiye ve İsrail, "çevre devletleri" askeri olarak güçleri, uluslaşma aşamaları konusunda ileri iken merkezdeki Arap ülkeleri sömürgeci yeni kurtulan, etkiye açık, küçük hanedanların elinde kalmıştır. İkinci Dünya Savaşı, sınırlardan memnuniyetsizlikler, Arap Birliği'nin Siyonizm ortak tehdidinde karşı hareketleri ve Arap devletleri içindeki istikrarsızlık ve rejim sorunları, bölgenin müdahaleye açık bir hale gelmesine yol açmıştır. 1967 Savaşı ise bölgede Mısır'ın merkezi rolünü, Arap dünyasındaki siyasi ağırlığını yok etmiştir. Pan Arabizmi yok etmiştir. Kurulan bu dengede İsrail'in, Arap komşularının her türlü koalisyonundan daha güçlü olması, Amerikalıların bu politikayı desteklemesi bölgede istikrar ile dengesizliği beraberinde getirmiştir. ABD'nin İsrail'in üstünlük kompleksini sistematik olarak beslemesi diğer devletler üzerinde hüsrana, bıkkınlık ve adaletsizlik duyguları oluşturmuştur.

Ortadoğu'da devletler sistemini tek başına bu kadar etkileyen Filistin sorunu, bölgedeki bu sınırların içselleştirilmesindeki gecikme ve yayılcılıkla doğrudan

---

¹²⁸ Albert Hourani, *A History of the Arab Peoples*, Cambridge, Massachusetts: The Belknap Press of Harvard University Press, 1991, s.316

ilgilidir. Bu yayılcı anlayışla İngilizlerin, Balfour Deklarasyonu ile Siyonistlere, MacMahon-Hüseyin Belgesi ile Suriye’de Araplara egemenliği aynı anda sunması çelişkisi temel bir noktadır.¹²⁹ Bu yaklaşım bölgedeki yayılcılığı körükleyen bir unsurdur. İlk Arap-İsrail savaşı sonunda sorunları çözmeden imzalanan ateşkesler, aşılın sınırlar ve sokağa dökülen mülteciler, her seferinde yeni savaşların kapılarını açmıştır. Araplar için İsrail sıradan bir devlet değildir. Batı’nın bir uzantısı olarak görülmektedir. Yayılcıdır. Filistin Davası Arap liderlerin itibarı için değişmez bir meşruiyet kaynağı olmuştur. İsrail açısından bakıldığında da savaş yarım kalmıştır. İsrail “savunulabilir sınırlara” ulaşamamıştır. İsrail’in ’in kurucusu Ben Gurion’un şu sözleri bu açıdan dikkat çekicidir: “Araplar İsrail’i sadece, yenilmez gördükleri müddetçe, orantısız cezalandırıldıkça, bu başkaldırıcıyı kabul edeceklerdir.”¹³⁰

İşte bugün milyonlarca mülteciyi, işgal altında yaşayan milyonları, yüz binlerce Yahudi yerleşimciyi, milyarlarca Müslüman’ı ve Hıristiyan’ı ilgilendiren, bu yönleriyle derin insani ve normatif boyutları olan Filistin sorunu, bir yönüyle de böylesine bir güç dengesinin, stratejik hesaplamaların ve üstünlük mücadelesinin bir sonucudur. Dolayısıyla Filistin Sorunu’nun çözümü konuşulurken elbette pozitif barış unsurlarının oluşturulması ve yeni bir ilişki biçiminin kurulması hedeflenirken aynı zamanda bu güç yapısının da hesaba katılması gerekmektedir. Güç dengesizliğinin çok temel bir faktör olduğu bu sorunda arabulucu olan Amerikan yönetiminin Oslo Süreci’ne katılımının ve etkisinin önemi bu açıdan bakıldığında daha net ortaya çıkmaktadır. Amerika Birleşik Devletleri, burada anlatılan gerekçelerle sorunun çözümüne yaklaşımında iki tarafın çıkarlarını yeterince düşünmemiştir. ABD adil bir arabulucu olmaktan çok kendi küresel hedefleri doğrultusunda hareket eden üçüncü bir müzakereci olmuştur. Bu tavır, ağırlığını çoğu zaman İsrail’den yana koymak şeklinde tezahür etmiştir. Bu da Filistinlilerin özellikle nihai statü görüşmelerinin yapıldığı Camp David Zirvesi’nde kendilerini iki ayrı İsrail heyeti ile müzakere ettikleri düşüncesine kaptırmalarına yol açmıştır.

---

¹²⁹ Hinnebusch, (2003), s.155

¹³⁰ *The 50 Years War : Israel & The Arabs* (1999), adlı belgeselde Ariel Şaron tarafından kendisine söylendiği belirtilmiştir.

3. BARIŞ SÜREÇLERİ VE ÖN MÜZAKERELER

3.1. Genel Olarak Barış Süreçleri

“Barış süreci” kavramı uluslararası ilişkilerde uzun bir geçmişe sahip bir ifade değildir. Saunders, bu ifadenin 1970’lerde Arap-İsrail anlaşmazlığını çözmek için yürütülen resmi arabuluculuk çabalarını anlatmak için kullanıldığına dikkat çekmektedir. Gerçekten de bu ifade önceleri Ortadoğu barış görüşmeleri ile bütünleşmiş, “*barış süreci*”, bu konudaki hem resmi müzakereleri hem de -özellikle ABD’nin- arabuluculuk çabalarını bir araya getiren bir ifade olarak kullanılmıştır.¹³¹ Barış süreci kavramı 1990’lardan itibaren daha sık kullanılır olmuştur. Sovyetler Birliği’nin dağılmasından sonra, Soğuk Savaş yıllarında adeta buzdolabına kaldırılmış anlaşmazlıkların yeniden patlak vermesiyle birlikte yaygınlaşan etnik çatışmalar ve bunların çözüm çabaları bu ifadeyi yeniden öne çıkarmıştır. Aynı dönemde yine Ortadoğu’daki görüşmelerin yoğunlaşmasıyla birlikte barış süreci ifadesi daha sık ve daha geniş bir alanda kullanılır olmuştur. Barış çalışmalarının ya da diğer ismiyle çatışma çözümü çabalarının ciddi bir dönüşüm geçirmesi de yine bu döneme rastlamaktadır. 1988-1998 yılları arasında, çatışma yaşanan 33 ülkede 39 barış anlaşması imzalanmıştır. Bunlardan 19’u Afrika’da, dördü Asya’da, dördü Avrupa’da, dördü Asya-Pasifik bölgesinde, beşi Latin Amerika’da, üçü Ortadoğu’da gerçekleşmiştir. Anlaşmaların 29’u devletlerarası anlaşmalar şeklinde imzalanırken, dokuzu devlet içi anlaşma metinleridir.¹³²

Barış süreçlerinin genel bir kavram olarak incelenmesi de tıpkı kullanılmaya başlanması gibi yenidir. Kavramın başlı başına bir konu olarak ele alınması yaygın değildir ve bu konuda kapsamlı çalışmalar ancak son birkaç yıl içinde yayınlanmaya başlamıştır. Bununla birlikte Saunders, Darby ve MacGinty’nin çalışmaları bu alandaki önemli ve kapsamlı çalışmalar olarak öne çıkmaktadır.

Barış süreci Saunders’a göre “çok boyutlu, hem siyasi kademelerin, hem de toplumun katılımını içeren siyasi süreçler”dir. Bu tür bir süreç içinde resmi yetkililer,

---

¹³¹ Harold H. Saunders, *Public Peace Process: Sustained Dialogue to Transform Racial and Ethnic Conflicts*, New York: Palgrave/MacMillan, 2001, s.19

¹³² John Darby; Roger MacGinty, *Management of Peace Processes*, New York: Palgrave Publishers, 2000, s.2-3

kamu görevlileri, hükümet, siyasi kurumlar, kamuoyu ve sivil toplum birbirleriyle sürekli ve karşılıklı etkileşim içindedir. Barış süreçleri, “birden fazla çatışma çözümü yöntemi ve yaklaşımının eş zamanlı ya da safhalar halinde uygulandığı, çatışma dinamiklerini ve kültürünü değiştirmeyi amaçlayan kapsamlı anlaşmazlık çözümü çabalarıdır. Barış süreçleri ‘barış girişimiyle’ başlar ve uzun vadeli çeşitli çalışmaları kapsar.”¹³³

John Darby ve Roger MacGinty de tüm yönleriyle araştırdıkları barış süreçlerini “kapsamlı, uzun vadeli ve çok yönlü siyasi projeler” olarak nitelendirmektedirler: “Genel olarak barış süreçleri sadece barış anlaşmasına ulaşmayı sağlayan görüşmelerin ötesinde bir siyasi, sosyal, diplomatik sivil ilişkiler bütünüdür.” Darby, barış süreçlerini çözümü zor çatışmalarda, temel aktörleri içeren ısrarlı barış inisiyatifleri olarak ele alır. Bunlar aleyhteki baskılara direnebilecek sistematik vasıflara sahiptir. Bu süreçler içindeki pek çok değişken tanımlamayı zorlaştırır. Barış girişimi resmi ya da gayri resmi olabilir, özel ya da kamusal olabilir, seçkinler arasında olabileceği gibi tabana da yayılabilir. Uluslararası örgütler ya da dış aktörlerce desteklenebilir. Çoğu son derece kırılımandır. Ömürleri birçok faktöre ve her şeyden önce siyasi iradenin kararlılığına bağlıdır. Zaten daha önce de belirtildiği gibi barışın kendisi de başlı başına bir süreçtir. Barış süreci sadece barış anlaşmalarına ulaşmayı değil bunun ötesine de geçmeyi hedefleyen, barış inşası gibi unsurları da içeren çabalarıdır. Barış süreçleri, Darby ve MacGinty’nin de işaret ettiği gibi her çatışmada aynı şekilde yürütülen, çizgisel ilerleyen süreçler değildirler. Fiiliyatta barış süreçleri “dur-kalk” şeklinde ilerleyen dinamik, karmaşık, duruma göre farklı inisiyatiflerin alınması gereken süreçlerdir.¹³⁴

Toplumsal ve siyasal dönüşümü hedefleyen barış süreçlerinin teorik olarak dayanak noktası Wendt’in algıların ve davranışların değiştirilebileceğini açıkladığı yapılandırmacı (konstrüktivist) paradigmadır. Bu paradigmaya göre “ilk kurulduğunda, her bir üyesiyle, belirli davranışları sağlamlaştıran ve diğerlerinden vazgeçirten nesnel bir sosyal gerçeklik gibi ortaya çıkan sosyal sistemler, rolleri dönüştürerek veya ötesine

---

¹³³ Saunders, (2001), s.19

¹³⁴ John Darby, Roger MacGinty, *Contemporary Peace Making: Conflict, Violence and Peace Processes*, Gordonsville:Palgrave/MacMillan, 2003,s.1-2

geçerek değiştirilebilir.”¹³⁵ Barış süreci zaman içinde çatışmaya dönük ilişkileri değiştirmek için tasarlanan farklı düzeyler ve farklı alanlardaki karmaşık adımlar ve siyasetlerdir. Hiçbir kişi ya da grup tek başına böyle karmaşık bir süreci yönetemez. Ama barış süreci hakkında, çatışmanın kökleri hakkında düşünme analiz için çerçeveyi oluşturur ve tamamlayıcı adımlar yavaş yavaş ilişkileri değiştirebilir. Bireyler buna uygun hamleleri yaparlar. Tüm süreci akılda tutmak, aktörlerin destekleyici olmasını sağlar. Darby ve MacGinty bu anlamda barış süreçlerinin başarılı olması için gereken temel koşulları şöyle özetler:

1. Liderler iyi niyetle müzakere etme niyetindedir. Bilinçli tercih yaparlar (görüşmelere geçmek için) ve barış görüşmelerine geçerler.
2. Bölgedeki hakim güç, hükümet, paramiliter gruplar, bir barışı uygulama gücüne sahip olanlar gibi kilit aktörler sürece dahil olur.
3. Müzakereler temel anlaşmazlık konularını çözmeye yöneliktir.
4. Müzakereciler hedeflerine ulaşmak için güce başvurmazlar. Taraflardan biri sistematik olarak güce başvurursa süreç ilerleyemez.
5. Müzakereciler barış sürecine bağlı olmalıdır.¹³⁶

Toplumsal ve siyasal dönüşümü hedefleyen barış süreçlerinin, her çatışmanın kendi tarihi ve kültürü olması dolayısıyla standart bir çözüm önerisi yoktur. Bununla birlikte mekanlar, taraflar ve anlaşmazlıklar ne kadar farklı olursa olsun, barış

¹³⁵ Alexander Wendt, “Anarchy is what states make of it: the social construction of power politics”, International Organization 46, 2, Spring 1992, s. 419

Wendt, değişimin nasıl olabileceğini şöyle özetlemektedir:

1- Kasıtlı dönüşümdeki birinci aşama, kimlik taahhütleri hakkındaki görüş birliğinin dağılmasıdır.

2- İkinci aşama görüş birliğinin dağılmasıdır. Nispeten sabit rol kimlikleri döneminde fikirler ve yapılar somutlaşmış hâle gelebilir ve dolayısıyla sosyal eylemin bağımsız olarak var olduğu şeyler olarak muamele görebilirler. Eğer öyleyse, ikinci aşama bir tür denaturalizasyondur, “problem-çözme” den ziyade “eleştirel” bir teori şeklidir. Böylesi bir eleştirinin sonucu yeni “muhtemel benlikler” ve emellerin bir tespiti olabilir.

3- Böylesi bir yeniden düşünme, yeni uygulamanın üçüncü bir aşamasını mümkün kılmaktadır. Çoğu kez, eski kimlikler, diğer aktörler ile dönüşebilir ajan için sosyal bir gerçek olarak kalan uygulamalar olan etkileşim sistemleri tarafından güçlendirildiklerinden dolayı birisinin kendi ve diğeri hakkındaki fikirlerini yeniden düşünmesi yeterli olmaz. Kendini değiştirmek için çoğu kez, o etkileşim sistemlerini desteklemekte yardımcı olan diğerlerinin kimliklerini ve çıkarlarını değiştirmek gereklidir. Böylesi bir değişimi teşvik etme aracı kişinin kendi uygulamasıdır ve özellikle – egonun başkasının oynamasını istediği rolü yaratan yollarda, başkasının sosyal durum tanımlarına bir şekil verme teşebbüsü içerisinde kendini-sunum ve aşama yönetimi taktiklerini kullandığı bir etkileşimci kontrol tekniği olan “diğerini kalıba dökme” uygulamasıdır. Diğerini kalıba döken ego, ona sanki o kimliği gerçekte zaten varmış gibi muamele ederek onu yeni bir kimliğe sokmaya çalışır. Bu uygulamaların kapsamı gereken alan, önceden mevcut olan kimliklerin desteklenmiş olduğu mantığına dayanmaktadır. Rekabetçi güvenlik sistemleri güvensizlik ve itimatlılığı yaratan uygulamalar tarafından desteklenir. Bu durumda, dönüşümsel uygulamalar, bir devletin güvenilir olabileceğini ve onun güvenliğinin diğer devlet için bir tehdit olarak görülmemesi gerektiğini öğretmeye çalışmalıdır. Bunu yapmanın en hızlı yolu, tek taraflı inisiyatif ve gerektiği ölçüde kendini-bağlayıcı taahhütler yaparak diğer devlete “reddedilemeyecek bir teklif” sunmaktır. Rekabetçi kimlikleri dönüştürmek üzere eleştirel stratejik uygulama usulünde, egonun bu uygulamayı daha fazla teşvik etmesine yol açacak şey, diğer ego tarafından “mükafatlandırılması” olmalıdır. Zaman içinde, bu kendi ve diğerinin güvenliği arasında negatiften ziyade pozitif bir tanımlama yerleşecek ve dolayısıyla başta yeni kimlikler ve çıkarlar için olan geçici taahhütlere, sağlam bir özneler arası kaynak sağlanacaktır.(Sayfa: 421-422)

¹³⁶ Darby ve MacGinty, (2000), s.7-8

süreçlerinde konuşulan konular genellikle belli noktalarda odaklanmaktadır. Bunlar, ateşkes, müzakere konularının belirlenmesi, yönetim şekli –ki çoğunlukla otonomi arayışlarıdır- ve seçimidir.

Barış süreçlerinin ilk hedefi öncelikle ateşi durdurmaktır. Ateşkesler çoğu zaman gizli görüşmelerle sağlanmaya çalışılır. Ama sıcak çatışmanın durması ve ateşin kesilmesi şiddeti tamamen sona erdiremez. Görüşmeler sürerken şiddetin devamı taraflar arasındaki güvensizliği besler. Görüşme mantığında iki tarafın da kazanımlarını askeri açıdan en üst noktaya getirmeden masaya oturmak istememesi bu güvensizliği besleyen en önemli unsurdur.¹³⁷ Bu şekilde başlayan barış süreçlerinin en büyük eksikliği çatışmaları negatif barışta dondurması olasılığıdır.

Süreçlerin başında ateşkesin sağlanması ve sıcak çatışmanın, şiddetin sona erdirilmesi, dikkatlerin askeri konulardan diğer konulara geçişini kolaylaştırır. Eski paramiliter grupların siyasi sürece nasıl dahil edileceği, af gibi hassas konular, silahsızlandırma, toplumun bütünleşmesi, ekonomik yeniden yapılanma gibi meseleler ağırlık kazanır.¹³⁸ Bu noktada şunun altını çizmek gerekir ki insanların kimlikleri, korkuları ve kişisel güvenlikleri üzerine pazarlık yapmak, bunların üzerinde güç kullanarak çözüm aramak çoğu zaman başarılı olamaz. Çünkü Saunders'a göre insanlar bu konuda pazarlık yapmazlar:

İnsanların güvenliği sadece hükümetin kendi haklarını kabulünden değil bir o kadar da diğer insanlarla temel ilişkilerin değişmesinden de gelir. Hükümetler çoğu zaman vatandaşlarla ilişkilerini ya da davranışlarını değiştirmeden sorunları çözemezler. Uzun vadede barışın sağlanabilmesi için tarihi yaraların kapanması, algıların değişmesi, çıkarların yeniden tanımlanması, düşmanca önyargılardan, insanlara, geçerli insan taleplerine dönüşebilmesi gerekmektedir. Bu konular sadece müzakere masalarında çözülemez. Bunlar sadece hükümet mekanizmasının değil toplumsal ilişkilerin de değişmesi ile olabilecektir. Bu nedenle barış süreçleri siyasi/anayasal çerçeve belirlenmeden sona eremez.¹³⁹

---

¹³⁷ ibid., s.4

¹³⁸ ibid., s.3

¹³⁹ Saunders, (2001), s.22

3.2. Barış Süreçlerinin Safhaları

Bir barış süreci inşası Saunders'e göre birbirini takip eden üç aşamadan oluşmaktadır: Birincisi, çatışmanın ilişkilerinin ve nedenlerinin ortaya konulduğu "teşhis/analitik çerçevenin belirlenmesi" aşamasıdır. Bu aşamada, çatışmanın kendi dinamikleri belirlenir, bundan sonra çözüm için oluşacak temel siyasetlerin değerlendirilmesine geçilir. Günümüzde çatışmalar devlet otoritesinin çökmesiyle devletlerarası olmaktan çok devlet içinde toplumlar arasında olmaktadır. Saunders'a göre bugün çatışmaların çoğu devlet kurumlarının kaynaklar üzerindeki egemenliği üzerindeki anlaşmazlıklardan değil kimlik gibi temel ihtiyaçların karşılanmamasından çıkmaktadır. Çatışmaları anlamak için devletlerin davranışlarından çok normal vatandaşların birbirlerine davranışlarını gözlemlemek gerekir. İkinci aşama tarafların çatışmayla nasıl baş edecekleri, mevcut kaynaklara nasıl ekleneceklerini belirleyerek *stratejik çerçevesinin* oluşturulmasıdır. Saunders'ın üçüncü safhası, tarafların çatışmanın bazı unsurları ile ilgili hedefler, müdahale noktaları, yöntem barışa doğru hareketin bütünüyle planlamasını içeren tanımları tarafların seçeceği taktik çerçevenin oluşturulması safhasıdır.¹⁴⁰

Çatışmanın analizi aşamasında, ilişkiler ve bu ilişki biçimlerinin altında yatan nedenlerin, karşılıklı etkileşimin dinamiklerinin ve çatışmanın mevcut evrilmesinin aşamalarının neler olduğu, barış yapımına katılabilecek aktörler yelpazesinin ve bunların içinde bulunduğu sosyal şartların belirlenmesi yapılır. Bunun için söz konusu çatışma içinde "kim, kime ne yapıyor ve neden?" sorularının yanıtlanması gerekmektedir. Saunders, bu noktada altı unsura dikkat çekmektedir: "Fiziksel ve psikolojik kimlik, çıkarlar, iletişim ve etkileşim modelleri, ilişkisel ve gerçek güç, diğerlerine saygı, algılar ve yanlış algılar. Bunların hepsi çatışmanın doğası açısından ilişkilerin analizi için kullanılabilir." Çatışmayı da içeren ilişkilerin analizi temel aktörlerin de belirlenmesini sağlar. Çatışmanın sonuçlanmasına doğru potansiyel katkıda bulunacak aktörlerin kimler olduğuna dikkatler çevrilir. Aktörler beş alandan olabilir. 1- Hükümet, ulusal örgütler çatışma çözümü için resmi süreci kovalar. Arbuluculuk, müzakere, askeri ekonomik yaptırımlar ve kamuoyu oluşturma çabasını

---

¹⁴⁰ ibid.,s.25

gerçekleştirir. 2- Hükümet dışında olan ama hükümetle yakın işbirliği içinde çalışan yarı resmi süreç (Oslo'daki gibi) yürüten gruplar. 3- Barış sürecini yürüten, resmi sınırlamaları olmayan, resmi yetkililere ve halka ulaşabilen vatandaşlar. 4- Sivil toplum içinde çalışan dernek ve kuruluşlarda çalışanlar. Bunlar kopan, yabancılaşan ilişkileri düzenlemeye, toplum hayatını işletmeye çalışır. 5- Çatışma bölgesi dışından, daha geniş bölgesel, uluslararası çıkarları yansıtan aktörler. Zamanlama boyutuna bakıldığında çatışmaların çoğunun zaman içinde safhalar halinde evrildiği görülmektedir. Karşılansız ihtiyaç ve çıkarlar dolayısıyla anlaşmazlık mayalanır, bu ihtiyaçların karşılanma şansını az gören taraf son çare olarak şiddete başvurur. Son olarak şiddet açmaza yol açar. Taraflar şiddetin sonuç getirmeyeceğini anlar. Şiddetin düşüşü başlar ve taraflar anlaşma ile bunu durdurma yoluna gider. Temel konularda anlaşma zemini arayan taraflar çatışmanın yıktığı toplumu yeniden inşa başlar.

Saunders'ın modelinde ikinci nokta stratejik çerçevenin belirlenmesidir. Strateji sürecin gerçekleşmesinde, analizle aksiyon arasındaki bağıdır. Bir barış sürecinde her potansiyel aktörün belli bir yaklaşımı vardır. Barış sürecinin başlatılması ve başarıya ulaştırılabilmesi için şu konularda tercihler yapılması gereklidir:

1. Hangi ilişkiler değişmelidir?
2. Çatışmanın nedenleri nasıl tanımlanmalı ve nasıl çözüme yaklaşılmalıdır?
3. Çatışma hangi aşamadır ve zaman hangi sınırlamaları ve fırsatları sunmaktadır?
4. Barış sürecine öncülük edenlerden hangileri hangi aktörlere odaklanacak planlanan barış sürecine katkıda bulunacaklardır?
5. Genel politika nasıl tekrar toparlanacaktır? Bunlarla ilgili hangi kararlar, hangi araçların değişimini sağlayabilir?¹⁴¹

Bu sorulara verilecek yanıtlar söz konusu çatışmanın nasıl çözüleceğine dair strateji belirlenmesi açısından önemlidir. Barış sürecini başarıya ulaştıracak genel muhtemel çabaların bileşimi o barış sürecinin stratejisidir. Strateji, şiddetten barışa nasıl geçileceğini açıkça tanımlamaktır. Örneğin Filistin sorununa bakıldığında değişmesi gereken ilişki biçimi, iki tarafın birbirinin varlığını inkara dayanan düşmanlıktır. Çatışmanın nedenlerine bakıldığında iki tarafın güvenlik endişeleri en temel hak olan yaşama hakkının tehdit altında olması, toprak paylaşımı, karşılıklı olarak kimliklerin tanınması gibi meselelerdir. Çatışmanın çözümü zor çatışma boyutuna geçtiği

---

¹⁴¹ ibid., s.25-27

görülmektedir. Dolayısıyla barış sürecinin bunlar göz önüne alınarak düzenlenmesi gerekmektedir.

Saunders'in modelinde barış süreçlerinin oluşturulmasında üçüncü önemli unsur, strateji belirlendikten sonra aktörlerin araçlarını seçmesidir ki bunu taktik çerçevenin belirlenmesi şeklinde açıklamıştır. Çatışmanın durdurulması ve barış sürecine geçilmesi için müdahale araçları; barış sürecini korumak için askeri müdahaleler, resmi arabuluculuk, müzakere çabaları gibi eylemlerdir. Müdahale aşamaları ise her çatışmanın kendine özgü gelişimine göre değişmektedir. Her çatışmanın metodu kendi safhaları ve dinamikleri vardır.¹⁴²

Darby ve MacGinty ise topyekun bir siyasi proje olarak gördükleri barış süreçlerini analiz ederken dört safha belirlemiş ve çok yönlü, zorlu projeler bütünü olan süreçleri bu şekilde açıklamaya çalışmışlardır. Bu dört safha; *ön müzakereler (barışa hazırlık)*, *müzakereler*, *anlaşma (barış anlaşması imzalanması)* ve *barış inşası (anlaşma sonrası barış inşası)* faaliyetleridir.

Şiddet, tıpkı korku ve güvensizlik gibi tüm bu süreçlerin bir parçasıdır.¹⁴³ Barış süreci, bu şiddet sarmalından her safhada farklı tehditler alır. Şiddetin sona ermesi ve bir sürecin başlaması için tüm domino taşlarının hareket etmesi gerekir. En önemli unsuru “güven” olan barış süreçleri “barış inisiyatifi” ile başlar. Bu inisiyatifin nasıl alındığı, hangi koşullarda tarafların görüşmeye hazır hale geldiği ile ilgili temel görüşler bir sonraki bölümde daha geniş açıklanacaktır. Ancak şu kadarı söylenebilir ki “ön müzakereler” bir süreç başlatmadan önce zemin yoklamak için gereklidir. Arabulucular bu aşamada da yer alabilir. Filistin sorununda Norveç ön müzakere safhasında arabulucu olarak devreye girmiştir. Resmi süreç halka açıklama ile ve çoğu zaman ateşkesle başlar. Görüşmelerin kuralları belirlenirken nihai anayasal ve kurumsal çerçeve de belirlenmelidir.¹⁴⁴ Çatışan taraflar masaya, nadiren aynı anda oturmak isterler. Barış görüşmelerinin başlamasıyla ilgili Zartman'ın “katlanılmaz maliyet (*hurting stalemate*)” ve “uygun zaman (*ripe moment*)” kavramları öne çıkmaktadır. Ön görüşmelerde “hükümet dışı yollar (*track two*)”, gizli görüşmeler, ateşkes, anlaşma için

---

¹⁴² ibid. s.28

¹⁴³ Darby ve MacGinty, (2003), s.256

¹⁴⁴ ibid., s.2

anlaşma ve benzeri kavramlar çerçevesinde taraflar birbirlerine yaklaşabilirler. Bu görüşmelerde çeşitli seçenekler, senaryolar değerlendirilebilir. Problem çözümü yöntemi ile taraflar görüşmelere hazırlık yapabilir, temel çözüm parametrelerini değerlendirebilir. Gizli görüşmeler, barış girişimlerinin başarısızlık durumundaki siyasi maliyetini düşürür.¹⁴⁵

Barış süreçlerinin en önemli aşaması müzakerelerdir. Etnik çatışmalarda savaştan etnik gruplar arasındaki iletişim kesilmekte, düşmanca, basmakalıp algılar güçlenmektedir. Taraflar müzakere sırasında karşılıklı olarak taleplerini (azami düzeyde tutacak) en yüksek noktadan iletmeyi tercih etmektedir. Müzakere süreci kültürel farklar, tartışılan konuların içeriği, müzakerelerin yönetim biçimi, katılan heyetlerin yapısı, liderlik, ulusal ve uluslararası konjonktür, üçüncü ülkelerin tavrı gibi pek çok değişkenin rol aldığı bir görüşme trafiği anlamına gelmektedir. Başarılı müzakere süreçleri tarafların anlaşmasıyla güçlenmektedir.

Barış anlaşmaları çoğu zaman bir sonraki ilişki biçimini tanımlaması ve yeni kuralları belirlemesi açısından önemlidir. Anlaşmalar bazen toprak paylaşımı, kimliğin tanınması, çoğulculuğun sağlanması gibi sorunları çözer bazen de sadece sıcak çatışmayı durdurmayı hedefler. Genellikle anlaşmalar üç unsur içerir. Bunlar güce demokratik ulaşımın sağlanması, insan haklarını koruyan kurumların oluşturulması, geçmiş ihlallerle ilgili çözüm mekanizmalarının belirlenmesidir. Pek çok barış süreci ayrılma ile reform arasında bir anayasal seçeneğe odaklanır. Güç paylaşımının nasıl olacağını belirlemeye çalışır.

Bir barış sürecinin başarısı ya da başarısızlığı birçok değişkene bağlıdır. Süreçlerde çözüme kavuşturulması gereken altı temel konu vardır. Bunlardan ilki “şiddetin durdurulması ve güvenliğin sağlanmasıdır. Barış sürecine en büyük tehdit yeniden başlayan şiddettir. Şiddet kültürü, silahların hala ortada olması, müzakerelerin, uzlaşmanın başarısız olması, güvenlik kurumlarının direnci, çözülmesi gereken sorunlardır. Şiddete rağmen sürecin devam edip etmemesi önemlidir. Ateşkesin sonu, sürecin sonu değildir. İkincisi ekonomik ilişkilerin belirlenmesidir. Şiddetin sona ermesi çoğu zaman bazı grupların zararına olur. Barış ile gelen yeni yatırımlar, çatışmanın

---

¹⁴⁵ ibid., s.257

durması dolayısıyla gerçekleşen gelir kaybını karşılamayabilir. Geride silahlı ve mutsuz gruplar kalır ve bu da süreci tehdit eder. Üçüncüsü dış faktörlerdir. Üçüncü ülkeler ya da BM gibi uluslararası örgütler sürece olumlu/olumsuz etki edebilir. Komşu ülkeler barıştan, savaş durumundan etkilenir, olayları etkilemek ister. Diaspora süreci yönlendirebilir. Dördüncüsü kamuoyunun yaklaşımıdır ve kilit önem taşımaktadır. Genelde bu tür çatışma yaşanan toplumlarda halk barış ister. Halkın görüşleri ve sivil toplumun güçlü olması barış sürecinin geleceği açısından önemli faktörlerdir. Beşincisi semboller ve ritüellerdir. Etnik çatışmalar çok çabuk kendi sembolik ifadelerini, bayraklarını, marşlarını, kültürel bağlılıklarını, dinsel, dilsel etkilerini üreten bir karmaşadır. Son olarak, siyasi/anayasal anlaşmaya doğru ilerleme vardır. Bu görüşmeler bazen şiddet hala etkiliyken başlar ya da ateşkesi takip eder. Ön şartlara bağlılık, görüşmelere kimlerin katılacağı ve benzeri konular bununla ilişkilidir.¹⁴⁶

Barış anlaşmaları barışın kalıcılığını garanti etmez. Çünkü barışı perçinlemek, anlaşmaları güçlendirmek için ilişki biçimlerinin değiştirilmesi, siyasi ve sosyal yapının, algıların eski düşmanlıkları yok edecek şekilde değiştirilmesi gerekmektedir. Bu da ancak barış anlaşmaları sonrası barış inşası ile olabilir. Anlaşmanın işlevi nihai anlaşmanın genel prensiplerini belirlemektir. Anlaşmanın yerine getirilmesi ise barış sürecini uzun yıllara yaymaktadır. Bu da zaman içinde kurumların inşası ve reformların yapılması ile gerçekleşir.

Oslo Barış Süreci yaklaşık yedi yıllık bir zaman dilimi içine yayılmış bu tür bir süreçtir. Bu çalışmada Oslo, özellikle Darby ve MacGinty'nin barış sürecini ön müzakere, müzakere, anlaşma ve barış inşası gibi safhalara ayırdığı tipolojisinden yararlanılarak analiz edilmeye çalışılacaktır. Ancak buna geçmeden önce Oslo Barış Süreci'nin gelişimine ana hatlarıyla bakmak gerekmektedir.

Oslo Barış Süreci resmen 1993 yılında Washington'da imzalanan Prensipler anlaşmasıyla başlar. Ancak bunun öncesinde, tarafları birbirlerini tanımaya kadar götürülen ve 1991'deki Madrid'deki Ortadoğu Barış Konferansı'yla başlayan süreci bir kenara iterek Oslo Süreci anlaşmaz. Bu nedenle tarafları müzakerelere taşıyan olayları hatırlamak yerinde olacaktır.

---

¹⁴⁶ Darby ve MacGinty, (2000), s.12-14

Tarafları şiddetten vazgeçirmeye zorlayan ve masaya oturmaya götüren olaylar yani uygun zamanın oluşması sonraki bölümde daha ayrıntılı olarak ele alınacaktır. Barış sürecine giden olaylar zinciri 1987'deki Filistin İntifadası ile başlamaktadır. Filistin halk ayaklanması anlamına gelen intifada iki tarafta da (İsrail ve Filistin) iki devletli çözüm fikrini destekleyenlerin sayısının artmasına neden olmuştur. Dowty'ye göre "İntifada Filistinlilerin onurunu, kendine güvenini ve kendini idare, egemenlik konusunda psikolojisini değiştirmiştir. Filistinliler bunu siyasi alana taşımak istemiştir." İkinci bir gelişme ise uluslararası sistemde yaşanan köklü değişikliktir. Sovyetler Birliği'nin siyaset sahnesinden çekilmesi, Filistin Kurtuluş Örgütü'nün Ortadoğu'da önemli bir destekçisini yitirmesine dolayısıyla Batı'nın baskılarına karşı direncinin kırılmasına yol açmıştır. Bölgede İran devrimi sonrası İslami radikalizmin yükselişi de, bundan olumsuz etkilenen FKÖ ile İsrail'i birbirine yakınlaştıran faktörlerdendir. Bu konjonktürde FKÖ iki devletli çözümü kabul ettiğini 1988'de ilan ederek müzakerelere giden yolda en önemli adımı atmıştır. Filistin tarafının iki devletli çözüm girişiminin ve Ürdün'ün Filistin'le bağlarını koparttığını açıklamasının ardından bağımsız Filistin'e destek yüzde 10'lardan yüzde 25-30'lara çıkmıştır (Bu rakam 1990'da Filistin'de yüzde 61'e kadar ulaşmıştır).¹⁴⁷

Sürecin intifada ile başladığını düşünenlerden biri de William B. Quandt'tır. O da 1987'de başlayan olayların görüşmelerin önünü açtığını savunmaktadır: "Birinci intifada ile Filistin'de mesele İsrail'in varlığının tanınmasından işgal algılamasına dönüştü. İsrail'in intifadaya yol açan sertlik politikaları sorgulanmaya başladı. Ayrıca dağılan Sovyetler Birliği'nden İsrail'e göç eden yüzbinlerce Yahudinin önceliği ekonomi oldu."¹⁴⁸

İntifada ile birlikte Ürdün Kralı Hüseyin'in Batı Şeria'daki haklarından vazgeçmesinin ardından FKÖ müzakerelerin tam sorumlusu haline dönüşmüştür. Tam da bu noktada Amerikan yönetimi 242 sayılı kararı ve İsrail'in var olma hakkını tanıma ve terörü reddetme karşılığı FKÖ ile resmen ilişki kuracağını açıklamıştır. FKÖ, Aralık 1988'de bu açıklamayı yaparak Reagan döneminde, Tunus'taki Amerikan elçiliği

¹⁴⁷ Alan Dowty, *Israel/Palestine*, Cambridge: Polity, 2007, s.138-139

¹⁴⁸ William B.Quandt, "Israeli-Palestinian Peace Talks From Oslo to Camp David II", Tamara Cofman Wittes, *Israelis and Palestinians Negotiate "A Cross-Cultural Analysis of the Oslo Peace Process*, içinde (13-39), Washington D.C.: United States Institute of Peace Process, 2005, s.20

aracılığıyla Washington ile temasa geçmeyi başarmıştır. Tüm bu gelişmeler İsrail ile Filistin arasındaki görüşmelerin önünü açmıştır.

3.3. Ön Müzakereler

Çözümü zor çatışmalarda tarafların görüşmeye karar vermesi, aralarındaki sorunları şiddet dışı yöntemlerle çözmeye karar vermeleri ve masaya oturmaları, zorlu bir süreçtir. Tarafların kapsamlı, sistemli ve sonuca odaklı müzakerelere başlaması öncesinde atmaları gereken adımlar vardır. Böylesine zorlu meselelerde doğrudan pazarlığa girişilmesi hem psikolojik hem de uygulama açısından çetin aynı zamanda sonuç alınması bakımından yetersizdir. Bu nedenle asıl müzakerelere geçmeden önce çatışan tarafları, liderleri ve kamuoylarını sürece hazırlayacak, teknik düzenlemelerin yaşandığı, ilkelerin belirlendiği bir görüşmelere geçiş dönemi yaşanır. Çatışma çözümleri literatüründe “ön müzakere” olarak adlandırılan bu dönem aslında barış süreçlerinin ilk adımıdır. Aynı zamanda sonraki dönemin karakterini belirleyen bir parçasıdır. Ön müzakereler ve istikşafi görüşmeleri liderlere karşı tarafın niyetlerini anlamak için şans veren bir dönemdir. Bu aşamada taraflar birbirlerinin ya da arabulucularının yaklaşımını anlamaya ve şekillendirmeye çalışır. Daha sonraki aşamaya geçip geçmemeyi değerlendirir.¹⁴⁹

Ön müzakere safhasının en önemli kavramı zamanlama ile ilgilidir. Bu konuda en temel katkıyı yapanların başında, çözümü zor bir anlaşmazlıkta, görüşmelerin başlangıcını, çatışmanın belli bir aşamada iki taraf için de sürdürülemeyecek bir noktaya gelmesine dayandıran katlanılmaz maliyetlere/açmazlara (*mutual hurting stalemate-MHT*) bağlayan ve bununla ilgili olarak uygun zaman (*ripe moment*) kavramını ortaya atan Zartman yapmıştır. Ön müzakere dönemini safhalar halinde değerlendiren Saunders’a göre ise bu tür çatışmalarda müzakerelerin başlamasında asıl etken katlanılmaz maliyetten çok üçüncü tarafların müdahalesidir. Kriesberg ve Thorson görüşmelere geçişi çatışmada şiddetin şu ya da bu sebepten hafiflemesi ile ilişkilendirmiştir: “Ön müzakere, tarafların çatışmadan işbirliği arayışına geçtiği,

---

¹⁴⁹ Kenneth W. Stein and Samuel W. Lewis with Sherly J. Brown, *Making Peace Among Arabs and Israeli's Lesson From Fifty Years of Negotiating Experience*, Washington: US Institute of Peace, 1991, s.18-19

ilişkilerin yeniden tanımlandığı, üçüncü tarafların potansiyel rollerinin de değerlendirildiği bir safhadır.¹⁵⁰

Ön müzakere, açıklaması, sürecin geri kalanından kesin çizgilerle ayrılması zor bir kavramdır. Bu kavram resmi müzakerelere geçmeden önce taraflar arasında meydana gelen ilk temaslarla ilgilidir. Ama bu müzakerelere bir giriş midir yoksa müzakerelerin bir parçası mıdır? Sınırları nerede başlar nerede biter? Bu soruların yanıtları tam olarak verilemez. Ancak al ver sürecine geçmeden önce tarafların biraraya gelerek başlangıç yaptığı bir dönemin varlığı kesindir.

Ön müzakere konusunda ilk kapsamlı çalışmaları gerçekleştiren Zartman'a göre ön müzakerede yapılan görüşmelerin ilk aşaması “teşhis” ve “müzakerelere geçiş” dönemidir: “Ön müzakereler iki işlevsel ihtiyacı karşılar. Birincisi sorunun belirlenmesi, tarif edilmesi, ikincisi tarafların müzakereye bağlılığının geliştirilmesidir.” Ön müzakereler sayesinde taraflar sorunu müzakereler ile çözmek için siyasi bağlılık oluştururlar. Bir tercih ve irade beyanı ile kredilerini ortaya koyarlar. Bundan sonraki aşama “müzakerelere geçilmesidir ki bu aşamada bir anlaşmanın sonuçlandırılması kristalize edilmesi çabası vardır. Ama aslında müzakere ön görüşmelerle zaten başlamış bulunmaktadır.”¹⁵¹ Ön müzakerelere geçilmesi tarafların tek taraflı çözüm arayışından vazgeçmeleri ile olur. Amacı tarafların çatışmacı algı ve davranış biçimlerinden yapıcı ve işbirliğine yönelik davranışlara girmesi olan bir geçiş sürecidir. Sürecin sonunda taraflar birbirlerine güvenebileceklerine işbirliği yapabileceklerine inanmalıdır.¹⁵²

Ön müzakere konusunu irdeleyen bir başka araştırmacı olan Berridge, bu dönemi, müzakere döneminden, ‘şiddetli çatışmanın hala devam ettiği bir dönem’ şeklinde ayırmaktadır. Ona göre “ön müzakereler tarafların çatışma enstrümanlarına hala önem verdiği bir dönemde yaptığı ve temelde üç konu üzerinde yoğunlaşan temaslardır.”¹⁵³ Ancak ön müzakere dönemini şiddetin, çatışmanın varlığı ile ilişkilendirmek yanıltıcı olacaktır. Çünkü öncelikle, şiddet sürecin tamamına yayılan bir

---

¹⁵⁰ I. William Zartman, *Negotiation and Conflict Management Essays on Theory and Practice*, London and New York: Routledge, 2008, s.118.

¹⁵¹ *ibid.*, s.118.

¹⁵² *ibid.*, s.120

¹⁵³ G.R.Berridge, *Diplomacy Theory and Practice*, Third Edition, Chippenham and Eastbourne: Palgrave/MacMillan, 2005, s.29-31.

unsurdur. İkincisi çatışma olmadan da ön müzakerelerin yapıldığı durumlar vardır. Türk-Yunan ilişkilerinde başlatılan istikşafi görüşmeler bunun bir örneğidir.¹⁵⁴ Berridge bu üç konuyu belirleyerek, ön görüşme döneminin çerçevesini çizmektedir. Bu konuların ilki, tarafların birbirlerini müzakerelerin herkes için daha avantajlı olduğuna ikna etme çabaları, ikincisi görüşmelerin gündeminin belirlemesi, üçüncüsü ise müzakerelerin nasıl bir yöntemle sürdürüleceğinin kararlaştırılmasıdır.¹⁵⁵

Barış süreçlerini “sürdürülebilir diyalog” diye de tanımlayan ve safhalar halinde analiz eden Saunders ön müzakereleri de işlevsel dönemlere ayırmıştır. Bu safhalar katı bir biçimde birbirinden ayrılmayan, süreç içinde tarafların ileri geri hareket edebildiği döngüsel zaman aralıklarıdır. Saunders’a göre ön müzakerede, ilk temastan sonraki müzakere sürecinin formüle edilmesine uzanan, stratejinin, ilkelerin ve katılımcıların belirlendiği safhalar vardır. Buna geçmeden önce sürecin nasıl başladığına dair Zartman’ın uygun zaman teorisini ele almak aydınlatıcı olacaktır.

3.3.1. Uygun Zaman Teorisi

Barış çalışmaları literatüründe çözümü zor çatışmalarda barış sağlanmasının önünde engel olarak görülen 50 kadar değişken belirlenmiştir. Bu tür çatışmalar, iki taraflı anlaşmazlıkların yanı sıra, işsizlik gibi diğer toplumsal sorunları da içinde barındırmaktadır. Bu zorlu koşullar da şiddeti tırmandırır, yeni çatışma tuzakları oluşturur ve çözümü güçleştirir. Çatışma uzun vadeye yayıldığından, düşmanlığa yol açan sebepler, doğurduğu sorunlar, liderler ve politikalar sürekli değişir. Bunlar da çatışmayı etkiler. Çatışmaların hepsi kendine özgüdür, kendi dinamikleri vardır ve çoğu zaman barış çabalarına karşı dirençlidir.¹⁵⁶ Bu nedenle tarafların ne zaman masaya oturacağı konusunda analiz yapmak hayli zordur.

Taraflar ne zaman masaya oturmaya karar verirler? Bunda etkili olan unsurlar nelerdir? Bu ve benzeri sorulara çatışma çözümü literatüründe bugüne kadar verilebilen

---

¹⁵⁴ Gülden Ayman, “Negotiation and Deterrence in Asymmetrical Power Situations: The Turkish-Greek Case”, Mustafa Aydın, Kostas Ifantis (eds.), *Turkish-Greek Relations, The Security Dilemma in the Aegean*, içinde (213-243), London, New York: Routledge, Taylor & Francis Group, 2004, s.235

¹⁵⁵ Berridge, (2005), s.29-31.

¹⁵⁶ Peter T. Coleman, Beth Fisher-Yoshida, Marka A. Stover, Antony G. Hacking, Andrea Bartoli, “Reconstructing Ripeness II: Models and Methods for Fostering Constructive Engagement Across Protracted Divides”, *Conflict Resolution Quarterly*, vol.26, no.1, Fall 2008, Wiley Periodicals, Inc. And the Association for Conflict Resolution, s.44-45

en kapsamlı yanıt yukarıda da belirtildiği gibi Zartman'ın "uygun zaman teorisi"dir. Zartman'a göre taraflar "ancak hazır oldukları zaman, yani tek taraflı olarak tatmin edici bir sonuca ulaşamadıklarında, bu engellendiğinde ve daha da önemlisi süregelen çatışmanın maliyeti ile ilgili rahatsızlıkları dayanılmaz boyutlara ulaştığında" masaya oturmaya karar verirler. Uzun süredir askıda olan önerilerin üzerine bu "uygun zamanda" atılırlar. "Herry Kissinger'in belirttiği gibi (açmaz, bir çözüm için en uygun zamandır). Taraflar çatışmayı tırmandırarak, zafer elde edemeyeceğini anladıklarında, içinde buldukları açmaz katlanılmaz olduğu zaman çıkış ararlar." Zartman bu durumu "katlanılmaz maliyet" diye tanımlamıştır. Bu açmazın sonunu felaket olarak gören taraflar, kar/zarar hesabı yaparak masaya otururlar.¹⁵⁷

Uygun zaman teorisi çatışmanın tırmanması ile müzakere arasında bağ kurmaktadır. Tarafların masaya oturmasında, çatışmanın doruk noktasına ulaşması ya da gerilimin uzamasıyla, tarafların çıkış yolu arayışlarına yönelmesi, çatışmanın tek taraflı tırmandırılmasının seçenek olmaktan çıkması, uygun zamana işaret etmektedir. Bu durum bir başka deyişle çatışmanın "çözüm çabası için olgun" hale gelmesidir. Teorideki açmaz durumunu tersten okuduğumuzda katlanılmaz maliyet, karşılıklı fırsat (*mutually enticing opportunity*) olarak da görülebilir. Bu bakış açısında, çatışmanın uzamasının yol açtığı maliyetten çok müzakerenin getireceği fırsatlar etkili olmaktadır.¹⁵⁸

Ön müzakerenin ilk adımı, tarafların uygun zamanda, "yeter, artık böyle devam edemez" dedikleri, çatışmayı sona erdirmek istedikleri ve ilk masaya oturmaya karar verdikleri aşamadır. Saunders'e göre "bu safha açıklanması en kolay, ama yapması en zor olandır. Çünkü çatışma döneminde düşmanla konuşmak 'anlamsız' hatta 'ihamet' olarak görülmektedir. Müzakereye geçmek isteyenlere yönelik suikast riski vardır."¹⁵⁹ Saunders'ın görüşmeye geçme aşamasına dair belirttikleri Zartman'ın "uygun zaman" teorisiyle örtüşmektedir. Çünkü o da "her iki tarafın da bu şekilde devam

---

¹⁵⁷ I. William Zartman, "The Timing of Peace Initiatives: Hurting Stalemates and Ripe Moments" *The Global Review of Ethnopolitics*, Volume 1 No.1, September 2001, s.8-18; School of Advanced International Studies, John Hopkins University, s.8

¹⁵⁸ Karin Aggestam, "Enhancing Ripeness: Transition from Conflict to Negotiation, *Escalation and Negotiation in International Conflicts*, içinde(271-290), I. William Zartman and Guy Olivier Faure, Cambridge: Cambridge University Press, International Institute for Applied Systems Analysis, 2005, s.272

¹⁵⁹ Saunders, (2001), s.98.

edemeyeceğine karar vermesi” ve bu durumu değiştirmek için “harekete geçmesiyle”, “harekete geçmenin maliyetinin durmaktan daha fazla olduğunun anlaşılmasıyla”¹⁶⁰ müzakere arayışının başladığını savunur ki bu tarif Zartman’ın katlanılmaz maliyet durumunun bir başka ifadesidir.

Uygun zaman teorisinde en önemli eleştiri noktası algısal subjektifliktir. Çünkü masaya oturmak için doğru anın geldiğine karar vermek, aynı anda bunu kararlaştırmak görüldüğü kadar kolay değildir ve tarafların değerlendirmeleri genellikle farklı olabilmektedir. Bir barış girişimi için tarafların “doğru anın” geldiğine birlikte inanmaları gerekmektedir.

Berridge tarafların birbirlerinin isteğine karşı veto kullanabildiği açmaz olduğuna dair aynı anda ve aynı şekilde ikna olmasının mümkün olmadığına dikkat çekmektedir. Taraflar açmaz olduğuna inansa bile müzakerelerin tek yol olduğu konusunda hemfikir olmayabilirler. Çoğu zaman taraflardan biri mutlaka zamanın kendi lehine işleyeceğini düşünür. Teknik bir gelişme, askeri dengede değişim, başka bir temel değişiklik bekleyebilirler. İki tarafın aynı anda barışı istemesi uygun zaman durumunu kabul etseler de zordur.¹⁶¹ Tarafların bunun dışında, görüşme yoluyla çözümden başka seçenek olmadığına da inanmaları gerekmektedir. Bununla birlikte bu algıyı etkileyen nesnel sebepler vardır. Bir arabulucu ya da farklı bir unsur doğru anın geldiğine tarafları ikna edebilir. “Uygun zamanın gelip gelmediğini belirlemek için araştırma ve istihbarat gerekmektedir.”¹⁶² Bu çabalarda yapıcı olarak görüşmelere başlamak için, değişime insanları hazır hale getirmenin şartları vardır: Problemler, çıkarlar karşılıklı bağımlılık ve değişim için farkındalığı sağlamak; korkuyu azaltmak, karşılıklı güven inşa etmek, duyguları yönetmek ihtiyaçlara karşılık vermeye çalışmak. Bütün bunları yaptıktan sonra bu hazırlığı yapıcı bir eyleme dönüştürmek gerekmektedir. Bunun için de çerçeveyi belirlemek, ümit aşılacak ve çözüm yolunda imkanların var olduğu duygusunu vermek, lojistik engelleri aşmak, kültürel sınırları aşmak, enerji vermek, koz (*leverage*) kullanmak, dikkatini vermek, ihtiyaçlar için kaynaklar sunmak şarttır. Bunlar başarıldıktan sonra tüm tarafları kapsayan bir girişim

---

¹⁶⁰ ibid., s.105

¹⁶¹ Berridge, (2005), s.29-31

¹⁶² Zartman, (2001), s.9

ile bu durumu sürdürülebilir hale getirmeye çalışmak gerekmektedir. Bu da siyasi engelleri aşmak, gruplar arası iletişim ağı kurmak ve süreci kurumsallaştırmakla olur.¹⁶³

Uygun zaman taraflarca algılanamıyor ya da katlanılmaz maliyet gerçekleşmiyorsa bu durumda Zartman'ın teorisinin gerektirdiği zamanlama dışarıdan destekle sağlanabilir. Görüşmelere başlamak istemek, bir anlamda kendi zayıflığını kabul etmek, karşı tarafın çatışmayı alevlendirmek istemesine neden olabilir. Bu gibi durumlarda, üçüncü taraflar iyi niyet gösterileriyle ya da baskı kurarak yerel seçkinlere karşı koruma verebilir ya da başka yöntemlerle çatışmayı açmaza sürükleyebilir. Uygun zamanı oluşturmaya çaba harcayabilir. Görüşmelere başlanması, tarafların açmazı kabul etmesiyle otomatikman olmaz, taraflar açmazı algıladıktan sonra müzakereler yoluyla çözüme inanıyor olmalıdır. Üçüncü taraflar çatışanlar arasında barışa destek verenlerin ilgisini vereceği üç mesajla çekebilir: “1-Çatışan tarafların ortak çıkarları olduğu gibi birbirlerinden ayrılan çıkarları vardır. 2-Görüşmelere geçilmezse felaket kaçınılmaz olur. 3-Müzakerelerle çözüm olasılığı vardır.”¹⁶⁴

Bir başka deyişle taraflara, görüşmelere geçmeye ne pahasına olursa olsun gerek olduğu, istihbarat, empati ve diplomasiyle çözüm bulunacağı söylenerek ve tarafları sıkıntıya sokmayacak, değişimlere karşı manevra imkanı verecek şekilde belirsiz bir formül ortaya atarak ön görüşmelere geçilebilmektedir.

Bazı arabulucular güç kullanımını, pazarlık kozlarını öne sürmeyi müzakere gereksinimini hissettirme yolunda bir araç olarak görürler. Askeri, ekonomik ve siyasi gücü olan bir süper güç riskleri, belirsizlikleri azaltmak için görüşmelerin garantörü, sponsoru olabilir. Güvensizlik durumunda tarafların birbirlerine olan güvenlerini arttırmak için aracı olur. Katılımı ile kendi ağırlığını denkleme katarak taraflar arasındaki mevcut güç dengesi yapısını bozar. Tarafları ödüllendirerek ya da tehdit ederek bir formül belirlenmesini sağlayabilir. Açmazı derinleştirerek tarafları masaya oturmaya zorlayabilir. Tabi bu durumda müzakereler/siyasi isteksizlik varsa başarısız olacaktır.¹⁶⁵ ABD'nin Filistin sorunundaki rolü budur. Üçüncü taraflar sadece çatışanlar arasındaki iletişimi kolaylaştırarak da süreç başlatabilir. Alternatif iletişim kanalları

---

¹⁶³ Coleman, Yoshida, Stover, Hacking, Bartoli, (2008), s.55-58

¹⁶⁴ Berridge, (2005), s.29-31

¹⁶⁵ Aggestam, (2005), s.280-281

açabilir, ortak çıkarlara ikna edebilir, formüller ortaya atabilir, güç kullanabilir, yapıcı rol oynayabilir ve ön görüşmelere geçiş sağlayabilir. Türkiye'nin 2008 yılında Suriye ile İsrail arasındaki arabuluculuk girişimi bu tarife yakındır.¹⁶⁶

Zamanlama konusunu irdeleyenlerden biri olan Bar-Siman-Tov süreci analizini, çatışma yönetimi ve çatışma çözümü ayrımından yola çıkarak yapmaktadır. Çatışma yönetimini, “çatışma davranışını daha az yıkıcı ve şiddetli olacak şekilde sınırlamak, kontrol etmek ve kuşatmak”, çatışma çözümünü ise “çatışmaya yol açan sorunların, görüş ayrılıklarının ortadan kalkması”¹⁶⁷ olarak tanımlayan Tov, çatışmanın sınırlanmasıyla siyasi çözüm arayışının başlayacağına dikkat çekmektedir. Çatışma yönetiminin en yaygın teknikleri, çatışmanın yıkıcı unsurlarının dizginlenmesi(silahların yayılmasının kontrolü, askeri misilleme tehdidi ya da üçüncü tarafın savaş tehdidi), düzenleme yapılması (hangi davranışların kabul edilir hangilerinin edilmez olduğunun belirlenmesi), kurumsallaşma ile tırmanmanın, krizlerin önlenmesi(yaptırımlarla ya da yazılı kurallarla çatışma düzeyinin belirlenmesi ile) için çaba harcanır.¹⁶⁸ Böylece çatışmanın dönüşüm sağlamasından sonra şiddetin azalması, kontrol altına alınması çözüm sürecini başlatabilir. Uzlaşmaz hedefleri bulunan taraflar sorunlarına barışçı çözüm bulacağına ikna olabilir. Çatışma sınırlanır, kontrol edilir ve güven inşa edilirse, güvenlik rejimleri kurulursa askeri değil siyasi çözüm aramaya başlarlar:

Taraflar çatışma çözümü yöntemi ile çözüm olacağına inanırsa; çatışma yönetiminin başarısı sayesinde taraflar yakın ya da uzak vadede savaş ya da daha az şiddetle hedefe ulaşamayacağına farkında ise; çatışma yönetimi sayesinde taraflar askeri güç ile elde edilen sonucun iç ve dış meşruiyet kazanamayacağını anlarsa; çatışmanın çözülmesi ile ilgili başarısızlık durumunda çatışmanın daha şiddetli bir safhaya geçeceği endişesi varsa; güçlü bir üçüncü tarafın tarafları müzakereye zorlaması halinde ve çatışmayı azaltıp işbirliğini arttıracak yönde uluslararası sistem değişikliği var ise görüşmeler başarılı olabilir.¹⁶⁹

Zartman'ın teorisi açıklayıcı olmakla beraber bazı noktaları da ihmal etmektedir. Teoriye yönelik en önemli eleştiri noktası, zamanlamayı her şeyin önüne koymasıdır. Bir başka deyişle Zartman, zamanlamayı barış sağlayabilecek çözüm

¹⁶⁶ Türkiye bu dönemde birbiriyle doğrudan görüşmeyen İsrail ve Suriye yönetimlerine olan yakınlığını kullanarak mesaj alışverişinde bulunmuş, kendi çözüm önerilerini de katarak bir barış sağlanması için çaba göstermiştir.

¹⁶⁷ Yaacov Bar-Siman-Tov, “The Arab-Israeli Conflict: Learning Conflict Resolution”, *Journal of Peace Research*, vol.31, no.1, (Feb 1994), (s.75-92), s.75

¹⁶⁸ ibid. s.76-78

¹⁶⁹ ibid. s.80

önerilerinin içeriğinden, liderlerin yeteneklerinden, kamuoyunun taleplerinden daha önde tutmaktadır. Çünkü ona göre “eğer koşullar olgunlaştıysa daha önce tarafların müzakereye yanaşmadığı eski öneriler üzerinde taraflar görüşmeye geçebilirler.”¹⁷⁰ İsrail-Filistin müzakerelerinin başlamasında etkili olan Şimon Peres de aslında bu görüştedir. Barış süreci çöktükten sonra bir grup İsraili ve Filistinli sivil müzakerecinin çözüm parametresi olarak ortaya koyduğu 2003 tarihli Cenevre barış girişiminde oluşturulan belge ile yine aynı yıl Ortadoğu Dörtlüsü tarafından hazırlanan ve aslında sadece sahadaki çatışmayı yatıştırmayı hedefleyen, içerik olarak çok da kapsamlı olmayan ve sorunu öteleyen Yol Haritası’nı kıyaslaması istendiğinde Peres, “Bir siyasi belgenin içeriğinden çok arkasındaki siyasi destek daha önemlidir.”¹⁷¹

Eamann O’Kane, Zartman’ın teorisinin bu savını İrlanda sorunu özelinde eleştirmektedir. O’Kane her çatışmanın kendine özgü durumunu öne çıkararak “İyi müzakereciler ve iyi önerilere rağmen olgunlaşmamış çatışma çözümleri başarısız mı olacaktır?” diye sormakta, uygun zamanın nasıl tespit edileceği sorununu ortaya atmaktadır.¹⁷² O’Kane’e göre uygun zamanın ya da çatışmanın müzakereye geçilecek olgunlaşma noktasına gelmesi, iki temel unsur içerir. Birincisi tarafların katlanılmaz maliyet algılaması, ikincisi ise müzakere ile çözümün mümkün olduğu duygusunu benimsemeleridir. Bu ikisi birbirine bağlıdır. Burada soru farklı tarafların aynı algılamaya gelmesinin nasıl olacağıdır? Ayrıca “uygun zaman” beklentisinin masadan kaçmak isteyen taraflara iyi bir gerekçe sunduğunu savunmaktadır.¹⁷³ “Üstelik katlanılmaz maliyet durumu çatışmanın ileri safhalarında meydana gelir. Ama çözüm çabaları daha erken safhada girişime muhtaçtır.”¹⁷⁴ Teorinin bir başka sorunu ise tarafların diğerine zarar vermeyi sürdürmeyi seçebileceğini bunun da tarafları, çözümün riskini almaktansa çatışmayı sürdürmeye itebileceğini gözardı etmesidir ki bu çatışmanın “saplanma modeline (*entrapment model*)” dönüşebileceği anlamına gelmektedir.¹⁷⁵ Çatışan taraflar arasındaki ilişki biçimi “şiddet” olduğunda onları konuşmaya ikna etmek zordur. Çünkü iki taraf da şiddete dayalı ilişki biçiminde elde

¹⁷⁰ Eamann O’Kane, “When can conflicts be resolved? A Critique of Ripeness”, *Civil Wars*, Vol.8, No:3-4 (September-December 2006), s.268-284, Taylor & Francis, ISSN 1369-8249 print/ISSN 1743-968X online, s.268

¹⁷¹ Şimon Peres ile görüşme, 2004, İstanbul

¹⁷² O’Kane, (2006), s.270

¹⁷³ ibid., s.271

¹⁷⁴ ibid., s.275

¹⁷⁵ ibid., s.273

ettiği avantajı bırakmak istemez. Bu aşamada hakikati araştırma komisyonları kurarak güven artırıcı faaliyetler yapılabilir ve tarafların masaya oturması teşvik edilebilir. Saplanmayı önleyecek bir başka unsur saygın, sözü geçer, birbirlerini dinlemeye hazır kişilerden görüşmeciler seçmektir.¹⁷⁶

Navin A.Bapat müzakere süreçlerinin başlamasında direnişçilerin rolünü incelemiştir. Bapat'a göre görüşmelere geçilmesinin önündeki en önemli engeller, tarafların güç dengesi ile ilgili algılamalarının sebep olduğu kararlar, sorunun ağırlığı ve çatışmanın geleceğine dair belirsizliktir. Bir asimetrik çatışmada uygun zaman bulunmasındaki en önemli engel hükümetlerle isyancılar arasındaki tutum farkıdır. Hükümetler genellikle, “isyancılara” meşruiyet kazandırmamak için çatışmanın başlarında görüşme yapmaya yanaşmazlar. İsyancılar ise çatışmanın başında zayıftır ve masaya oturmak ister. Çatışmanın ilk dönemi devlet açısından da karşı taraf üzerinde baskı kurabilmesi bakımından en uygun zaman olmasına rağmen, sorunu güç kullanarak çözmeyi tercih eder. Ama direniş güçlenince iki taraf için de açmaz başlar. Artık isyancılar da görüşmelere geçmek istemez. Bu noktada müzakerelere geçilip geçilmeyeceğini, hükümetlerin kamuoyu etkisine hassasiyeti belirler.¹⁷⁷

Müzakerelere geçilmesi ile ilgili önemli ipuçları veren Zartman'ın uygun zaman teorisine yönelik bir başka eleştiri ise zamanlamanın bir “an” olarak (*ripe moment*) ifade edilmesidir. Eğer tarafların görüşmelere geçmesi için doğru zamanın gelmesi kısa bir süre olarak algılanırsa bu fırsatın yakalanması son derece zorlaşır. Oysa ki görüşmelere geçiş karar verilmesi bir andan daha uzun zamana yayılmış bir süredir.

Robert L. Rothstein Zartman'ın “uygun zaman” ve “katlanılmaz maliyet” kavramlarını belirsiz bulmaktadır. Rothstein, bu zamanı genellikle güçlünün gücünün azaldığı, zayıfın yükselişe geçtiği bir dönem gibi algılandığına dikkat çekmektedir. “Zamanın doğru olduğuna karar vermek için ortak algı ve iki tarafta etkili liderlik gerekmektedir” derken Oslo barış sürecinin bunun dışında geliştiğini savunmaktadır.¹⁷⁸ “İki tarafın da iç politika, karşı tarafa güvensizlik, dış baskı belirsizlik gibi çeşitli

¹⁷⁶ Saunders, (2001), s.102

¹⁷⁷ Navin A. Bapat, “Insurgency and the Opening of Peace Processes”, *Journal of Peace Research*, Vol.42, No.6(Nov.,2005),(s. 699-717), s. 701

¹⁷⁸ Robert L.Rothstein, “The Timing of Negotiations: Dueling Metaphors”, *Civil Wars*, Vol.9, No.3(September 2007), ISSN 1369-8249, (262-281) Taylor &Francis, s.263

karmaşık değişkenlerle uğraşırken sadece uygun zamana odaklanmaları yanıtıcı olabilir” diyen Rothstein görüşmelere geçmekle ilgili olarak iki kavram sunmaktadır. Görüşmeler “asgari uzlaşma” ile yani, iki taraf da riskli karar almak yerine kar/zarar analizine girip, birlikte görüşmelere geçmeye karar vermesiyle başlayabilir. Ya da taraflar “negatif tatmin” ile yani kazançlardan çok kayıplarını azaltmak düşüncesiyle masaya oturabilir.¹⁷⁹ Müzakereler açmaz olmadan başlayabilir, hatta Latin Amerika tecrübesinin gösterdiği gibi bazı açmazlar barışa değil savaşa sürükleyebilir.¹⁸⁰ Ya da savaş yorgunluğu, bir barış olasılığının belirmesi açısından katlanılmaz maliyete sürükleyebilir.¹⁸¹

Bu noktada yönetim değişikliklerinin açmazlardan çıkış için önemli bir fırsat ve etken olduğu anlaşılmaktadır. Çatışma sürecinde mutlak zaferden söz eden, karşı tarafı yok sayan liderler açısından söylem değişimi zor ve risklidir. Siyasi bir korumaya ihtiyaç duyarlar. Bu nedenle politika değişikliği liderlerin algılamasının ya da liderlerin değişmesiyle daha mümkündür.

Ön müzakerelerin zamanlaması ile ilgili olarak Druckman “dönüm noktalarına” değinmiştir. Dönüm noktası “bir aşamadan diğerine geçişi belirleyen olay ya da süreçlerdir. Daha ileri süreçlere geçişin sinyalini verirler.” Bir açmazı çözen, formülleri geliştiren, masadaki koşulları değiştirebilen kilit olaylardır. Dönüm noktası, görüşmelerle ilgili bir format ya da aktör değişimi, kamuoyunun fikrinin değişimi, üçüncü tarafın konuya müdahil olması gibi süregiden akışı değiştiren olaylar olabilir. Druckman, dönüm noktalarını Zartman’ın uygun zaman teorisinden farklı olarak müzakere/ya da ön müzakerenin bir parçası olarak görmektedir. Dönüm noktaları daha çok olayların kronolojisi incelenirken anlaşılır. Geriye dönük bir analiz biçimidir. Bunun Zartman’ın teorisinden farkı olayın çatışma/ilişki akışındaki değişimi göstermesidir ki bu da sonraki safhalarda alınan mesafenin değerlendirilmesi açısından sürece katkıda bulunabilir.¹⁸²

---

¹⁷⁹ ibid., s.264

¹⁸⁰ ibid., s.266

¹⁸¹ ibid., s.270

¹⁸² Daniel Druckman, “Conflict Escalation and Negotiation: A Turning-Points Analysis, Escalation and Negotiation in International Conflicts”, I. William Zartman and Guy Olivier Faure, *Escalation and Negotiation in International*

Ön müzakerelere şu ya da bu şekilde geçildikten sonra temel tartışma konusu bundan sonraki görüşmelerin yol haritasını belirlemektir. Bir başka deyişle taraflar bu aşamada çözümün formülünü bulmanın peşindedirler. Ayrıca heyetlerin kimlerden oluşacağı, mekan, yöntem gibi teknik meseleler netleştirilecektir.

3.3.2.Ön Müzakerede Konular

Bir görüşme sürecini belirlemek, asıl konuları tartışmak kadar zordur. Sürecin usulü, görüşme yerinin ve gündeminin belirlenmesi, bunların görüşmenin genelini nasıl etkileyeceğini sızemek ciddi sorunlardır.¹⁸³ Görüşmelerin ne zaman yürütüleceği, mihletler olup olmayacağı gibi pratik meseleler, ön müzakereler sırasında belirlenmektedir.¹⁸⁴

Ön müzakere süreci, taraflar daha önce çeşitli şekillerde, gizli olarak görüşmüş olsalar da resmen, tarafların yaptığı ilk resmi toplantı ile başlar. Saunders'a göre ele alınan ilk konu taraflar arasındaki sorunların tanımlaması meselesidir. "Taraflar tüm sorunları ve bunlara yol açan ilişki biçimini ortaya koymaya çalışmalıdır. Anlaşmazlıklar silsilesi içinde derinine incelenmesi gereken ilk büyük sorunu tarif etmek isterler. Bu bir keşif sürecidir."¹⁸⁵ Taraflar temel meselenin ne olduğu üzerinde anlaşmaya vardıkları anda bu aşama sona erer, bu istikşaf görüşmeler sırasında birbirlerinin ihtiyaçlarını, korkularını, çıkarlarını anlamaya başlar. Özellikle düşmanlıkla oluşan kafalarındaki imajlardan kurtularak birbirlerinin insan olduğunu görmeye, önyargılardan sıyrılmaya, kişisel ilişki kurmaya ve birbirlerine güven duymaya başlarlar.¹⁸⁶ Bundan sonraki safhada, müzakereye geçildiğinde ilk konuşacakları meselenin altını çizen taraflar, birbirlerini ciddi buldukları anda masaya otururlar ve çözüme dair formül arayışına geçerler.

Saunders ön müzakere aşamasında sorunlar belirlendikten sonra sıranın müzakerelerin hangi yöne gidileceğinin belirlenmesine geleceğini belirtir. Bu noktada çatışmaya yol açan ilişki biçimi derinine analiz edilir, bunun temelinde olası seçenekler

---

Conflicts, içinde (185-210), Cambridge: Cambridge University Press, International Institute for Applied Systems Analysis, 2005, s.186-187

¹⁸³ Stein, Lewis ve Brown, (1991), s.15

¹⁸⁴ Berridge, (2005), s.43

¹⁸⁵ Saunders, (2001) s.111

¹⁸⁶ *ibid.*, s.113

belirlenir ve müzakerelerin ne yöne gideceği kararlaştırılır.¹⁸⁷ İlişki değişecek midir değişmeyecek midir? Bu safhada taraflar birbirleriyle ilgili tecrübeleri arttırır. Sonraki aşamada hareket planının ne gibi olacağı belirlenir. Yeni bir düşünce biçimiyle nasıl bir değişim senaryosu olacağı konuşulur. Bu senaryo, çözümün formülüdür.

Formül aşamasında üzerinde uzlaşılan koşullar için “temel prensipler (*guidelines*)”, “çerçeve (*framework*)”, “anlaşma için çerçeve” ya da benzer tanımlamalar yapılmaktadır. Birleşmiş Milletler, bu koşullara “fikirler dizisi (*set of ideas*)”, Zartman ve Berrman “formül” tanımlaması yapmıştır. Örneğin Kıbrıs sorununda formül, ‘iki toplumlu iki bölgeyi federasyon’dur. Çin’de ‘bir ülke iki sistem’ ya da Filistin’de 242 sayılı BM Güvenlik Konseyi Kararı çerçevesinde “barış için toprak” ya da “iki devletli çözüm”dür.

İyi bir formülün özellikleri açıktır: Kapsamlı, dengeli ve esnek olmalıdır. En ideali formülü çatışan tarafların sorunlarına çözüm bulacak şekilde belirlemesidir. Formül, ön müzakerede ilk geçişteki kadar belirsiz olmamalı ama bununla birlikte müzakereler ile daha olumlu hale getirilmesine açık kapı bırakacak kadar esnek olmalıdır. Genel prensiplere formül aşamasında hemen cesaretle ulaşılabileceği gibi Kissinger’ın “adım adım” diplomasisi gibi temkinle de yaklaşılabilir. Bu yöntem, çok karmaşık, taraflar arasında patolojik güvensizlik olan sorunlarda çok daha tercih edilebilir bir yöntemdir. Bu yöntemde ivme kaybetme sorunu vardır.¹⁸⁸

Görüşmelerde ilk çatışma alanlarından biri gündemin belirlenmesidir. Görüşmelerin başlaması için konuların hangi sırada ve öncelikte tartışılacağına da karar verilmesi gerekmektedir. Öngörülen gündem tarafsız olabileceği gibi ön yargılı da olabilir. Konuların gündeme alınması sırasında tarafsız olmak, tarafsız bir dil oluşturmak ilk meseledir. Örneğin İsrail-Filistin görüşmelerinde müzakere gündeminde Kudüs başlığı açmak, Filistin tarafı için ne kadar hayati ise, İsrail açısından daha baştan itiraza davetiye çıkarmak demektir. Çünkü İsrail bu konuyu daha başta müzakere masasına yatırmak istememektedir. Gündem oluştururken ilerleme sağlayabilmek için

---

¹⁸⁷ *ibid.*, s.120

¹⁸⁸ Berridge, (2005), s.46-48

bir tarafın daha başta kesinlikle kabul etmeyeceği konular dışarıda bırakılmalıdır.¹⁸⁹ Gündem belirleme işleminin bir yönü seçenekleri araştırma, parametreleri belirleme ve bir formül bulunması için yol bulmaktır.

Bir gündem, taraflardan biri çok hayati bir konuda daha başta büyük bir taviz verdiği için dengeli belirlenmemiş olabilir. Önerilen görüşme gündemi, üzerinde anlaşmaya varılan bir çözüm önerisine işaret edebilir. Örneğin 1990-1991 Körfez Krizi'nde Saddam Hüseyin'in İsrail'in Filistin'den çekilmesi karşılığında Kuveyt'ten çekilebileceğini önerisi üzerine Washington müzakereyi reddetmiştir.¹⁹⁰ İkincisi, bazen görüşme gündemi taraflardan biri tarafından propaganda silahı olarak kullanılabilir. Bu nedenle bazı anlaşmazlık konuları gizli görüşmelerin bir parçası olur. Görüşmelerle ilgili bazı bilgilerin kamuya mal olması bazı tavizlerin verilmesini zorlaştırabilir. Üçüncü sebep, taraflardan birinin rızası olmaksızın resmi görüşmelere alınması da gündemi taraflı hale getirebilir. Bu açıdan bir ayıklama gerekmektedir. "Müzakere aşaması 'seçim' ön müzakere ise 'eleme' aşamasıdır. 'Ya hep ya hiç' mantığına dayalı çözüm önerileri ve seçeneklerin elendiği, desteklenebilecek çözüm arayışının yapıldığı bir aşamadır. Ön görüşme krizden kaçış mekanizmalarının olduğu süreçtir."¹⁹¹

Gündem tasarlanırken konuların sıralanması da bazı sorunlara yol açabilmektedir. Sıralama, taraflardan birinin diğerinden önce tavizler vermek zorunda kalması anlamına gelmektedir. Kuşkusuz taraflar önce alan sonra veren olmayı tercih etmektedirler çünkü erken taviz vermek zayıflık olarak algılanabilmektedir. Örneğin İsrail-Suriye görüşmelerinde Şam yönetimi, görüşmelerin en başında Golan Tepeleri'nin iade edilmesini istemektedir.¹⁹² Bu da daha pazarlık etmeden taraflardan birinin istediğini alması demektir ki İsrail'in bunu kabul etmesi, böyle bir gündeme "evet" demesi mümkün görünmemektedir. Türkiye ile Ermenistan arasında 2009'da İsviçre'de imzalanan protokollerin her iki ülkenin meclislerinde onaylanması konusu da bir başka örnektir. İki taraf da protokolleri oylamaya koymadan önce karşı tarafın kabul etmesini beklemektedir.

---

¹⁸⁹ Stein, Lewis ve Brown, (1991), s.20

¹⁹⁰ Berridge, (2005), s.33

¹⁹¹ I. William Zartman, *Negotiation and Conflict Management Essays on Theory and Practice*, London and New York: Routledge, 2008, s.127

¹⁹² Berridge, (2005), s.34-35

Görüşmelerin usulünü belirlemek de en az gündemi belirlemek kadar zor bir konudur. Ön müzakerelerin bu aşamasında öne çıkan dört konu vardır: Format, yer, delegasyonun seçilmesi ve görüşmelerin zamanlaması. Format konusu, görüşmelerin nasıl yapılacağına dair bir meseledir. Görüşmeler yüz yüze mi yapılacaktır yoksa dolaylı mı olacaktır? Yoksa başka kanallar aracılığıyla mı, örneğin “alternatif kanal (*Track Two*)” denilen, gayri resmi, liderlere sorunu çözme ya da ilk aşamada olası çözüm yollarını kamuoyunun dikkatinden uzak şekilde, resmen müzakere etmeden araştıran(çatışmayı yöneten) süreçlerle mi çözüm aranacaktır(Bu diplomasi STK’lar, akademisyenler, gazeteciler vs. gibi özel kişiler tarafından yürütülür. Problem çözüm çalışma grupları bu amaçlara hizmet eder)?¹⁹³

Eğer ortada tanınma gibi bir sorun varsa o zaman bir aracıya ihtiyaç duyulmaktadır. Bu durumda arabulucu kim olacaktır? Bu bir arabulucu mu olacaktır? Yoksa kolaylaştırıcı bir iyi niyet misyonu mu olacaktır? Bu başka bir ülke ya da örgüt mü olacaktır? Eğer müzakereler ikiden fazla taraf arasında olacaksa görüşmeler nasıl yürütülecektir? Paralel görüşmeler mi, çok taraflı bir konferans mı olacaktır? Genellikle güç dengesizliği olan anlaşmazlıklarda zayıf olan taraf, ittifaklar kurarak denge sağlamak için çok taraflı konferansları tercih etmektedir.¹⁹⁴ Bu aşamada müzakerenin kuralları (*ground rules*) belirlenmeli ve yazılmalıdır.¹⁹⁵ “Oyunun kurallarının” belirlenmesi çatışmanın hafiflemesini kolaylaştırır.

Görüşmelerin yeri de ayrı bir tartışma konusudur. Çünkü müzakere masasının fiziki olarak taraflardan birine daha yakın olması bazı pratik avantajları da beraberinde getirir. Bir taraf diğerini kendi alanına getirebilirse daha güçlü olduğu algısını ortaya koymuş olacaktır. Buradan yayılan bilgiyi kontrol edebilir. İç iletişimini daha güçlü sağlayabilir. Karar mekanizması daha etkin olur. Bu nedenle genellikle tarafsız bölgeler ya da eşit mesafede bir nokta, görüşme yeri olarak seçilebilir ya da görüşmeler dönüşümlü olarak ülkelerden birinde gerçekleştirilebilir. İsviçre, Avusturya gibi tarafsız ülkeler ya da BM gibi örgütlerin çatısı altında bu tür görüşmeler yapılabilir.¹⁹⁶ Mekan, prestij, propaganda ve sembolizm açısından önemlidir. Örneğin İsrail genellikle

---

¹⁹³ Aggestam, (2005), s.279

¹⁹⁴ Berridge, (2005), s.35-36

¹⁹⁵ Saunders, (2001), s.105

¹⁹⁶ Berridge, (2005), s.38

görüşmelerin bir Ortadoğu ülkesinde yapılmasından yanadır. Çünkü böylece kendisinin bölgenin meşru bir üyesi olduğunu, dışarıdan destekli bir yabancı yapı olmadığını göstermeye çalışmaktadır. Örneğin 1991’de barış konferansı için önce Cenevre’nin adı geçmiş ancak İsrail’in itirazları dolayısıyla konferans Madrid’de yapılmıştır. Çünkü İsrail, 1970’lerde Birleşmiş Milletler’in aldığı “Siyonizm ırkçılıktır”¹⁹⁷ kararı dolayısıyla Birleşmiş Milletler destekli bir müzakere süreci içine girmek istememiş, BM merkezinin bulunduğu Cenevre’ye karşı çıkmıştır.¹⁹⁸ Taraflar, eğer kendi mekanında görüşme yapamıyorsa, büyükçe bir elçiliğinin bulunduğu bir yer olmasını tercih edilebilir. Bazı mekanların hava ulaşımı, eğlence, güvenlik vs. imkanlarına dikkat edilir. Yoğun müzakereler olacağı zaman, kolay ulaşılamayacak, gayriresmi, baskı altında olmadıkları bir yer seçilmelidir.¹⁹⁹ Örneğin Amerikan yönetimi 1995’teki Bosna görüşmeleri için dağılmakta olan Yugoslavya’daki liderleri (Slobodan Miloseviç, Franco Tudjman ve Aliya İzzetbegoviç) Dayton’daki Amerikan askeri üssünde bir araya getirmiştir. Böylece hem liderler basından uzak tutulmuş hem de üssün ve Dayton kasabasının imkanları sayesinde rahat bir müzakere süreci geçirmişlerdir.

Ön müzakerelerde konuşulan konulardan biri de heyetlerin belirlenmesidir. Heyetlerin doğası, kapsadığı kişilerin seviyesi, delegelerin sayısı ve kompozisyonu kararlaştırılması gereken önemli hususlardır. Çünkü heyetler bir anlamda görüşmelerin ciddiyetini ya da ciddiyetsizliğini belirler. Heyette müzakereci sayısının çok olması güvenlik, iletişim gibi çeşitli sorunlar ortaya çıkarır.²⁰⁰ Karşılıklı heyetler arasında ciddi statü farkı olması, taraflardan birinin diğerinin meşruiyetini tanımaması gibi meseleler anlaşmazlığa neden olabilir. Görüşmelerde eşitlik ve karşılıklılık önemlidir ve bu heyetlerin oluşturulması ile doğrudan ilgilidir. Madrid Konferansı’na hazırlık sırasında İsrail’in kabul edeceği bir Filistin heyetinin oluşturulması en önemli meselelerden biri olmuştur. Gizli Oslo görüşmelerinde de İsrail’in müzakere heyetinde yaptığı değişiklikler, görüşmenin seyrini değiştirmiştir.

---

¹⁹⁷ BM Genel Kurulu’nun 10 Kasım 1975’te 35’e karşı 72 kabul oyuyla aldığı 3379 sayılı karar 16 Aralık 1991’de 46/86 sayılı kararla geri alınmıştır. Kararın tam metni için bkz. <http://unispal.un.org/UNISPAL.NSF/0/761C1063530766A7052566A2005B74D1>

¹⁹⁸ ibid., s.40

¹⁹⁹ Stein, Lewis ve Brown, (1991), s.19

²⁰⁰ Berridge, (2002), s.41

3.3.3. Ön Müzakerede Kamuoyu

Araştırmalar gösteriyor ki çözümü zor çatışmalarda büyük politika değişiklikleri kamuoyunun sağlam desteği olmadan gerçekleştirilemez. Kamuoyları tutumlarıyla müzakerelere olumlu ya da olumsuz etki edebilirler. Taraflar böylesine zor meseleleri çözmek için atılması gereken adımları, verilmesi gereken tavizleri ancak güçlü bir kamuoyu desteğiyle karşılayabilir. Bu aynı zamanda birleşik bir liderlik gereğine işaret etmektedir. Müzakerelerin arkasında kamuoyu desteğinin oluşturulması da genellikle ön müzakere safhasında yaşanmaktadır. Kelman ve Rothman “ön görüşme psikolojik bir süreçtir” derken, Zartman ve Aggestam bu dönemi “çatışmayı başarılı müzakereye dönüştürecek araştırıcı, hazırlayıcı dönüştürücü bir dönem” olarak ele alırken, bu noktaya işaret etmektedirler. Ön müzakere kamuoyu açısından bakıldığında “tarafların birbirlerine olan güvenini arttıran, görüşmelere dair motivasyonunu yükselten, uygun zaman algısını güçlendiren işlevsel bir süreç”tir.²⁰¹

Barış girişimlerinde kamuoyunun desteği ve mobilizasyonu çatışmanın çözümünde özellikle de yönetimin düşüncesi ile kamuoyunun çoğunluğunun görüşü farklı ise kritik öneme sahiptir. Bu gibi durumlarda görüşmelere geçilmesinde, kamuoyunun hassasiyeti, liderliğin çatışma ile ilgili görüşü ve kamuoyunun genel yapısı dikkate alınması gereken üç temel parametredir. Ben D. Mor’a göre en önemli sorun “daha işbirlikçi bir stratejiye geçilmeden önce eski algıların değişmemesi, statik kalması”dır. Bu da açmaza yol açabilir. Dış politika değişimi için sisteme bir “şok terapi” gerekebilir. Müzakereye geçişte kamuoyunun barışa ya da savaşa ne kadar hazırlanabilir olduğu önemlidir. Bu nedenle hükümetler hem içerideki muhalif kamuoyunun hem de uluslararası kamuoyunun beklentilerini karşılayacak iki düzeyli operasyon yürütmelidir. Çünkü düşmana karşı politikayı değiştirmekle sıradan ekonomik bir politik karar almak arasında fark vardır. Düşmanla konuşmak için önce kamuoyunun uzlaşmacı zihniyete geçmesi gerekmektedir.²⁰²

Ön müzakere safhası bir açıdan da karşı tarafı, barış yönünde atacağı adımların karşılıksız kalmayacağına ikna sürecidir. Bu safha tarafları kamuoylarını bu yeni

²⁰¹ Aggestam, (2005), s.277-278

²⁰² Ben D.Mor, “Peace Initiatives and Public Opinion: The Domestic Context of Conflict Resolution”, *Journal of Peace Research*, Vol.34, No.2(May 1997), (s.197-215), s.197-198

döneme hazırlama şansı tanır. İçeride görüşme sürecine destek arttırılır. Bu dönem insanların “savaşı kazanma psikolojisinden uzlaşma anlayışına” geçtiği bir dönemdir. Bu süreçte taraflar resmi olmayan yüz yüze görüşmelerle psikolojik engelleri aşarken hem yönetici elit arasında hem de kamuoyundaki düşman imajını da değiştirmeye çalışırlar. Hassas dönemlerde kamuoyunun olumsuz etkisini engellemek için liderler gizliliğe başvurabilir ve çatışmanın hafifletilmesini sağlayarak, şahinlerin muhalefetinden uzakta masaya oturabilirler.²⁰³ Taraflar medya ilgisinden uzak iletişim kurma yoluna gidebilirler. Oslo Barışı’nda rol oynayan İsraili müzakereci Yoel Singer (1994) “müzakerede en önemli başarılar gizli görüşmelerin sonucudur” diyerek bu duruma işaret etmiştir.²⁰⁴ Bunun nedeni şudur: Özellikle demokrasilerde gizli görüşme tercih edilebilir. Çünkü gizli müzakere, görüşmelerin siyasi maliyetini azaltır, kamuoyunda oluşabilecek erken tepkilerin önüne geçer. Başarısızlık ve görüşmelerden çekilme durumunda daha az yıkıcı olur.²⁰⁵ Ancak bunun da kendine göre sıkıntıları vardır. Gizli görüşme, kamuoyunun desteğini almadan verilecek tavizleri tartışmalı hale getirecektir.

Ön müzakereler asıl müzakereye yerel destek sağlanması için zaman verdiği gibi liderlere de müzakerelerin yönü, içeriği ve olası tavizlerle ilgili alacağı tepkilerle ilgili fikir verir. Bu dönemde liderler test balonları bırakarak medya aracılığıyla görüşmelere dair yerel desteği ölçebilir.²⁰⁶ Ön müzakerelerin sağlıklı yürümesi için toplum içinde alarm verecek olaylardan uzak kalmak gereklidir.²⁰⁷

İç politikanın da sürecin başlaması ya da sona ermesiyle yakından, doğrudan ilişkisi vardır. Çünkü müzakerelere girilmesiyle ilgili her zaman güçlü görüş ayrılıkları oluşur, toplum kutuplaşır, görüşmeler güçleşir. İktidarın birliği sağlaması, ülke içindeki karşıt kampı yanına çekmesi önem kazanır. Ama görüşmelerle ilgili amaçlara ulaşılamazsa liderlik büyük yara alacaktır.²⁰⁸ Bu nedenle sıkıntılı dönemlerde liderler kaçınma kararları almaya başlarlar. Lider hem çatıştığı kamuoyu ile hem de içerde güç hesaplamaları yapmaya girişir. Kamuoyunun görüşmelere yaklaşımı olumlu olursa

---

²⁰³ Aggestam, (2005), s.278

²⁰⁴ ibid. s.279

²⁰⁵ Mor, (1997), s.206

²⁰⁶ Aggestam, (2005), s.279

²⁰⁷ Berridge, (2005), s.32

²⁰⁸ Rothstein, (2007), s.273-274

görüşmelerin önü açılır.²⁰⁹ Bu anlamda ön görüşmelerin işlevlerinden biri de liderler için riski azaltmaktır. Ön müzakerelerde işler kötüye gittiğinde çatışmanın tırmanmasına yol açmaz. Çünkü görüşmeden çıkmanın maliyeti azdır. Başarı ve başarısızlığın maliyeti düşüktür. Ön müzakere taraflardan birinin ya da daha fazlasının görüşmeleri bir politika seçeneği olarak değerlendirilmesi ve bu niyetini diğerleri ile paylaşması ve resmi görüşmelere geçmesi ile olur.²¹⁰

Taraflar, düşman ile kendi edindikleri tecrübeleri daha geniş kitlelere yaymaya çalışırlar.²¹¹ Taraflar ortak karar almaya başlarlar. Ön müzakerenin son safhası, değişim için harekete geçmektir. Heyetler sorunu çözmek için ne yapmak gerektiğini düşünmeyi artık bir kenara bırakarak harekete geçer ve çözümün gereğini yerine getirmeye çalışırlar.

3.4. Oslo'da Ön Müzakereler

Oslo Süreci, her ne kadar 1993 yılında Norveç'te resmen başlamış olsa da, 1991 yılındaki Madrid Konferansı ile açılan İsrail-Filistin görüşmelerini de bu sürecin içinde değerlendirmek yanlış olmaz. Madrid'de başlayan ve Washington'da yürütülen, İsrail'in FKÖ ile bağlantısı olmayan, işgal altındaki topraklarda yaşayan Filistinli temsilcilerle, Ürdün-Filistin heyeti örtüsü altında gerçekleştirdiği, Amerikan inisiyatifinde görüşmeler sürecin bir boyutudur. Oslo ise Washington görüşmeleri sürerken, İsrail ile FKÖ'nün arasında gizli kanallar ile başlattığı ve tarafların 1993 yılında Prensipler Anlaşması'nı imzalamasına kadar giden 14 turluk görüşmeler dizisidir. Oslo Süreci'nin ön müzakereleri bu dönemde yapılmış, taraflar sonraki aşamaların yapısını, ilkelerini burada belirlemişlerdir.

Ön müzakerelerin yapıldığı gizli görüşmeler bir yıldan az bir zaman devam etmiş, İsrail ve Filistin heyetleri çözümün parametrelerini belirlemeseler de sürecin devamının yol haritası üzerinde anlaşmaya varmışlardır. Bir anlamda çözüm formülünün kararlaştırılmasının ötelenmesi Oslo Barış Süreci'nin formülü olmuştur. Nihai statü görüşmelerinin 5 yıl sonrasına ertelenmesi, sürecin güven artırıcı tedbirlere

---

²⁰⁹ ibid. s.275

²¹⁰ Zartman, (2008), s.119

²¹¹ Saunders, (2001), s.129

odaklanması, daha uzun vadeli bir müzakere sürecinin planlandığının göstergesidir. Ancak bu ayrıntılara girmeden önce, tarafların birbirlerini test ettiği, çeşitli fikirlerin değerlendirildiği Madrid Konferansı'na kısaca değinmek yerinde olacaktır.

3.4.1. 1991 Madrid Konferansı'nda Zamanlama

Madrid Konferansı her ne kadar çatışan taraflar açısından Zartman'ın uygun zaman teorisindeki katlanılmaz maliyet kavramındaki unsurlara sahip olmasa ve tamamen bir üçüncü taraf müdahalesi şeklinde gelişse de, zamanlamasına bakılarak, büyük güç ABD açısından sürecin inşa edilmesini sağlayacak, nesnel gelişmelerin yaşadığı söylenebilir. Çünkü Amerikan yönetiminin İsrail-Filistin sorununa müdahale etmesinin öncesinde Filistin Kurtuluş Örgütü, kendisini meşru bir müzakere ortağı haline getirecek adımlar atmıştır. Bunda 1987 yılı Aralık ayında başlayan Filistin intifadasının rolü büyüktür. İntifada bölgedeki dengeleri, Filistin sorunu ile ilgili algılamaları kökten değiştirmiştir. Filistin liderliği, halk hareketini siyasi kazanca dönüştürmek için harekete geçmiştir. FKÖ lideri Yaser Arafat, “ayaklanmanın, halkın fedakarlıklarının boşa gitmemesi, bölgesel ve uluslararası güç dengeleri arasında bir kazanım sağlaması için” danışmanlarından Bassam Ebu Şerif'e “iki devletli çözüme yönelik bir barış önerisini” uluslararası basınla paylaşması talimatı vermiştir. Ebu Şerif bu koşulları yerine getiren belgeyi, 1988 Haziran ayı başında Cezayir'de yapılan Arap Birliği Zirvesi öncesinde basın mensuplarına dağıtmıştır.²¹²

Ebu Şerif belgesi gerek işgal altında yaşayan Filistinliler gerekse uluslararası arenada pozitif yönde büyük ilgi uyandırmış, FKÖ'nün bu yönde ilerlemesi halinde barış görüşmelerine destek sağlanacağı anlaşılmıştır. Arafat da bunu kullanarak İsrail üzerinde baskı kurmayı, dünyanın gözü Filistin intifadası dolayısıyla bu bölgede iken Amerikan yönetimine iki devletli çözüm fikrini kabul ettirmeyi, FKÖ'ye Filistin halkının tek temsilcisi olarak meşruiyet kazandırmayı amaçlamıştır.²¹³

Filistin'deki bu gelişmelerin ilk somut sonucu Ürdün Kralı Hüseyin'in ülkesinin Filistin toprakları ile bağlarını kesme kararı olmuştur. Haziran ayındaki Arap Birliği Zirvesi'nde Arap liderler, Filistin'e yardımların, Ürdün yerine Filistin halkının

²¹² Bassam Abu Sharif, *Arafat and the Dream of Palestine*, New York: Palgrave/Macmillan, 2009, s.163-168

²¹³ *ibid.*s.172-175

gerçek temsilcisi olarak gördükleri FKÖ'ye verilmesi kararından da etkilenen, bölgede etkin rol oynamak isteyen Kral Hüseyin²¹⁴, 31 Temmuz 1988'de, intifada başladıktan yaklaşık sekiz, Ebu Şerif belgesi yayınlandıktan ise bir ay sonra, Batı Şeria'da yaşayan 1 milyon 300 bin Filistinliye tanıdığı Ürdün pasaportu kullanma hakkını kaldırdığını ve Batı Şeria'nın 60 kadar temsilcisini içeren Ürdün parlamentosunu feshederek bu temsile son verdiğini bildirmiştir: "İşgal altındaki Filistin topraklarının kurtarılması mücadelesinin (Ürdün nehrinin) iki yakasının, hukuki ve idari bağının kesilmesiyle güçleneceğine dair genel bir kanı olduğundan, bizden bekleneni yapacağız."²¹⁵ Bu açıklama, Batı Şeria ve Gazze'de oluşan siyasi boşluğu doldurmak için Filistin halkının tek meşru temsilcisi olan FKÖ'den başka aday ortada bırakmamıştır.²¹⁶

İntifadanın sürekliliği, dünya kamuoyundan gelen cesaret verici destek ve Ürdün'ün temsil alanından çekilmesi FKÖ yönetiminin, 'Bağımsız Filistin Devleti' fikri üzerindeki düşüncelerini yoğunlaştırmasını, meşruiyet zemini arayışına girmesini sağlamıştır. FKÖ, ard arda gelen bu gelişmelerin ışığında, Amerikan yönetiminden de gelen işaretlerden aldığı cesaretle 12-15 Kasım 1988 tarihleri arasında Cezayir'de toplanan Filistin Ulusal Konseyi toplantısında, sürgünde Filistin Devleti'ni ilan etmiş, bunu yaparken de barış görüşmelerinin önünü açmıştır. O güne kadar İsrail'in varlığını red için 41 yıldır tanımadığı BM Genel Kurulu'nun 29 Kasım 1947 tarih 181(II) sayılı, Filistin topraklarında iki ayrı devlet kurulmasına dair karar ile Güvenlik Konseyi'nin 194, 242 ve 338 sayılı kararlarına dayanarak, uluslararası toplumdan Filistinli mültecilerin geri dönüşü, tam bağımsızlık ve toprakları üzerinde tam egemenlik haklarının tanınmasını istemiştir. Konseyin yüzde 87'sinin kabul ettiği bağımsızlık ilanında Filistin Kurtuluş Örgütü vizyonunu, olası bir müzakere sürecinde taleplerini bu şekilde ortaya koymuştur. Bağımsızlık bildirgesinde:

Filistin Ulusal Konseyi, Allah'ın adıyla ve Filistin Arap halkı adına, Filistin topraklarında, başkenti Kudüs-ü Şerif olan Filistin Devleti'nin kurulduğunu ilan eder.

---

²¹⁴ Roland Dallas, *King Hussein A Life on the Edge*, New York: Fromm International, 1999, s.206

²¹⁵ ibid.

²¹⁶ Madiha Rashid Al Madfai, *Jordan, The United States and The Middle East Peace Process, 1974-1991*, New York: Cambridge University Press, 1993, s.195

..Filistin Devleti barış içinde birlikte yaşama prensibine bağlı olan barışsever bir devlettir. Filistin Devleti, uluslararası ve bölgesel sorunların BM Şartı'na uygun barışçıl yollardan çözümünden yanadır

denilmiştir.²¹⁷ Amerikan yönetiminin 1991 Madrid Konferansı'na kadar giden çözüm çabalarının başlaması öncesinde ikinci hareket İsveç'in arabuluculuğu sayesinde gerçekleşmiştir. İsveç Dışişleri Bakanı Sten Andersson, Arafat ve ekibini, 6-7 Aralık 1988 tarihlerinde, Amerikan yönetimi ile de yakın ilişkileri bulunan beş barış yanlısı Amerikalı Yahudi²¹⁸ ile birlikte görüşmelere çağırmıştır. Bu buluşmanın amacı FKÖ ile ABD arasında diyalogun başlatılmasını sağlayacak bir formül arayışıdır. Görüşmedeki olumlu havanın Hauser tarafından Washington'a iletilmesinin ardından dönemin Amerikan Dışişleri Bakanı Shultz, diyalog başlatılması için üç talebini FKÖ'ye bu özel kanal aracılığıyla iletmiştir:

1. 242 ve 338 sayılı BM kararlarının kabul edilmesi;
2. İsrail'in güvenli ve tanınmış sınırlar içinde varlığının ve var olma hakkının kabul edilmesi
3. Şiddetin, terörizmin kınanması.²¹⁹

Bu şartlar aslında 1975 yılında dönemin Dışişleri Bakanı Henry Kissinger'ın FKÖ ile görüşmenin ön şartı olarak belirlediği, 1985 yılında Amerikan Kongresi'nde kabul edilen taleplerdir. FKÖ ile Amerikalı Yahudiler arasında kabul edilen Stockholm Belgesi (*Stockholm Peace Declaration between PLO and leaders of the Jewish American organizations*) ve Arafat'ın, 14 Aralık 1988 akşamı saat 20.30'da Palais des Nations'da yaptığı "Barış isteğimiz geçici bir taktik değil stratejik bir tercihtir. 242 sayılı BM kararını tanıyoruz ve terörizmi kınıyoruz. Barış istiyoruz. Barışa inanıyoruz ve Filistin Devletimizde yaşamak istiyoruz. Diğerlerinin de yaşamasını istiyoruz"²²⁰ açıklamasının ardından, Amerikan yönetimi FKÖ ile diyalogun önünün açıldığını ilan etmiştir. Bu açıklamadan iki gün sonra ABD'li büyükelçi Robert Pelletrau, FKÖ'den Salah Halef (Ebu İyad) ile ilk görüşmeyi yapmıştır. Ortadoğu tarihinde bu şekilde

²¹⁷ 15.11.1988 Filistin Bağımsızlık İlanı, <http://www.mideastweb.org/plc1988.htm> (erişim:09/02/2011)

²¹⁸ Rita Hauser(International Center for Peace in the Middle East Başkanı), Drora Kass(Center for Peace in the Middle East eski direktörü), Menachem Rosensaft(International Network of Children of Jewish Holocaust Survivors Başkanı), Stanley Sheinbaum(Ekonomist ve yayıncı), Abraham L.Udovitch(Princeton Üniversitesi'nde Ortadoğu Profesörü). Hauser'in dönemin ABD Dışişleri Bakanı Shultz ile yakın ilişki içinde olduğu biliniyordu.

²¹⁹ Abu Sharif, (2009), s.183

²²⁰ Barry Rubin, "US Policy in the Intifadah Era 1988-1990", <http://meria.idc.ac.il/us-policy/data1988.html> (erişim: 12/9/2010)

başlayan diyalog süreci zaman zaman aksasa da uzun süre kopmamış, İsveç'in aracılığıyla gelişen müzakere süreci tarafları Madrid Konferansı'na kadar götürmüştür.²²¹

1989'da işbaşına gelen George H.W. Bush başkanlığındaki yeni Amerikan yönetimi görüşmelere geçilebilmesi ve İsrail'in de bu fikre destek vermesi için yine Amerikalı Yahudi örgütleri zeminini seçmiştir. 1989 AIPAC²²² zirvesinde Dışişleri Bakanı James Baker, "barış için toprak" fikrini net bir şekilde ortaya koymuş, yönetiminin bu fikrin destekçisi olacağını açıkça ilan etmiştir:

Artık gerçekçi olmayan Büyük İsrail hayallerini sonsuza kadar bir yana bırakmak gerek. İsrail'in Batı Şeria ve Gazze'deki çıkarları –güvenlik- 242 sayılı BM kararına uygun bir anlaşma ile sağlanabilir. İşgalden vazgeçin. Yerleşim faaliyetlerini durdurun. Okulların açılmasına izin verin. Siyasi hakları hak eden Filistinlilere komşunuz olarak bakın". Baker Araplara ise "Barış için tek ses olun. Yapıcı diplomasiye girişin. İsrail'i bir ticaret ve insani ilişkiler ortağı olarak tanıyın. Şiddetin işe yaramayacağını ve kimsenin İsrail'i size bırakmayacağını anlayın."²²³

Görüşmelere gidilmesinde bir başka olay da uluslararası sistemdeki değişimdir. 1990'ların başında Doğu Bloku'nun çöküşü, Soğuk Savaş'ın sona ermesi ve Sovyetler Birliği'nin dağılması, büyük bir gücün dünya sahnesinden, dolayısıyla Ortadoğu'dan da çekilmesi anlamına gelmiştir. Güçler dengesi temelden değişime uğramıştır. Araplara her konuda otomatik destek veren, tüm Arap-İsrail anlaşmazlığında Amerikan-İsrail eksenine karşı denge sağlayan Doğu Bloku ortadan kalkmıştır. Yeni dünyaya açılan Doğu Avrupa ülkeleri, tek tek İsrail ile diplomatik ilişkiler kurarak Tel Aviv'in 35 yıllık yalnızlığına son vermişlerdir. Bölgesel güç dengesi İsrail lehine değişmiştir. Dağılma sürecine giren Sovyetler Birliği ise binlerce Yahudinin İsrail'e göçüne izin verince İsrail, yıllardır aleyhine değişen nüfus yapısını dengelemiş, nitelikli insan göçüyle kalkınmasında da büyük bir ivme yakalamıştır. İsrail'e giden Yahudiler, bilim insanları, sanatçılar, mühendisler ve doktorlar gibi meslek sahibi aydın kişilerden oluştuğu için İsrail'in öncelikleri işgali sürdürmekten, güvenliği ve barışı sağlamaya dönüşmüştür. Yüzbinlerce insanın gelişi, Yahudi yerleşim birimleri sorununu da yeniden gündemin üst sıralarına taşımıştır. Kısacası, Sovyetler Birliği'nin dağılması, İsrail'in uzun vadeli

²²¹ Samuel Segev, *Israel's Hard Road to Peace*, New York: St. Martin's Press, 1998, s.83- 89

²²² American Israel Public Affairs Committee

²²³ Segev, (1998), s.109

stratejik planlarını gözden geçirmesine neden olmuştur. İsrail, yeni oluşmaya başlayan uluslararası ortamdan, küreselleşen ekonomik ilişkilerden ve bölge kaynaklarından faydalanabilmek için meşruiyet arayışlarına ağırlık vermiştir. Bu da barış sürecinin başlamasında rol oynayacak önemli bir zihinsel devrim olarak gösterilmektedir.²²⁴

1990'ların başında Ortadoğu'da dengeleri değiştiren bir başka olay ise Körfez Savaşı ve bu savaşta FKÖ'nün desteklediği Irak'ın safdışı bırakılmasıdır. Saddam Hüseyin, OPEC'te petrol fiyatlarını yüksek tutmaya yanaşmayan Kuveyt'i 2 Ağustos 1990'da işgal etmiş, bu olay İsrail-Filistin sorununu ikinci plana itmiştir.²²⁵ 'Çöl Fırtınası' hareketıyla Irak'ın büyük ölçüde devre dışı bırakılması İsrail üzerindeki ciddi bir tehdidi hafifletmiştir. Kriz sırasında Ürdün ve FKÖ açıkça Saddam Hüseyin'den yana tavır alarak ABD'nin kurduğu koalisyonun dışında yer almış bu durum hem Ürdün'ün hem de FKÖ'nün diplomaside elini zayıflatmıştır. ABD'nin bölgedeki etkinliğini arttırması Arap dünyasının da İsrail'e karşı tutumunda değişikliğe yol açmış, Ortadoğu yeniden yapılanmaya hazır hale gelmiştir. Zaten uzun zamandır bu yapılanmaya hazırlanan Amerikan yönetiminin Başkanı Bush, 1 Ekim 1990'da BM Genel Kurulu'nda yaptığı konuşmada, "Irak'ın Kuveyt'ten çekilmesinden sonra Arap-İsrail anlaşmazlığının çözülmesi için yeni düzenlemeler yapılması gerektiğini" söylemiştir.²²⁶ Savaştan hemen sonra Amerikan yönetimi Ortadoğu barış konferansı için harekete geçmiştir. Dışişleri Bakanı James Baker tam sekiz kez bölgeye giderek mevcut sorunlar hakkında tarafların görüşlerini aldıktan sonra müzakere sürecinin altyapısını oluşturmuş, Ortadoğu Barış Süreci olarak nitelendirilen görüşmeler dizisi tarafların bu daveti kabul etmesiyle başlamıştır.

Amerikan yönetiminin girişimiyle gerçekleşen Madrid sürecine bakıldığında uygun zaman teorisi açısından yeterli koşulları karşıladığını söylemek güçtür. Richard N. Haas'ın diplomatik ilerleme için öne sürdüğü dört gereksinim; bir anlaşma için taraflarda ortak ihtiyaç ve istek olması, tarafların tavize hazır olmaları, içerdeki

---

²²⁴ Segev, (1998), s.113-114; Dennis Ross, *The Missing Peace*, New York: Farrar Straus Giroux, 2004, s.46-47; Charles D. Smith, *Palestine and the Arab-Israeli Conflict*, Boston/ New York: Bedford/St.Martin's, s.411-419

²²⁵ Andrew Cockburn ve Patrick Cockburn, *Out of the Ashes*, New York: Perrenial, 2000, s.84

²²⁶ Segev, (1998), s.92

uygulama güçleri ve iki tarafın da kabul edebileceği bir yaklaşım ve süreç,²²⁷ aslında Madrid’de görülmemektedir. Başarı için temel amaçların yeniden tanımlanması ve siyasi olarak mümkün olanın sınırlarının belirlenmesi, taviz vermeye hazır olunması ve ideolojilerdeki düzeltmelerin yapılması ve böylelikle dogmatizmden realizme geçilmesi gerekmektedir. Müzakerenin mümkün kılınması için psikolojik bariyerlerin aşağı çekilmesi, siyasi atmosferin uygun olması, karşı tarafı reddeden düşmanlıkların azaltılması şarttır. Başarı için sürecin tam olarak tanımlanması, doğru katılımcıların belirlenmesi, bu kişilerin hiyerarşi içindeki yerlerinin doğru seçilmesi ve müzakere ile elde edilmesi umulan karşılıklı çıkarların tam olarak anlaşılması gerekmektedir. Ortadoğu’da uygun zaman analizine bakıldığında, bunların ne kadar yerine getirildiği tartışmalıdır. Çoğu zaman taraflar arasında anlamlı iletişim kurulamadığı görülmektedir. Madrid’de başarı için süreç merkezli diplomasinin yürütülmesi, müzakere mekaniğine odaklanma öne çıkmıştır.²²⁸

Madrid Konferansı bütünüyle bir üçüncü taraf girişimi olarak ortaya çıkmış olmakla birlikte, tarafların masaya oturmasını sağlamasında, görüşme çağrısına uymalarında etkili olan olaylar vardır. Taraflar için katlanılmaz maliyet durumu, savaşı bir an önce bitirmelerine neden olacak şiddet olayları yoktur. Tarafların meseleye daha çok Karin Aggestam’ın ifade ettiği fırsatlar penceresinden baktıkları açıktır. Konumuz açısından Madrid Konferansı, Oslo görüşmeleri öncesi İsrailiilerle Filistinlileri resmi ve dolaylı olarak bir araya getiren bir süreç başlatması açısından önemlidir.

3.4.2. 1991 Madrid Konferansı ve Washington Görüşmeleri

İsrail ile Filistin tarafında dolaylı da olsa ilk resmi görüşmeleri başlatan Madrid süreci incelendiğinde Richmond’un barış tipolojilerinden daha çok “kazananın barışı”, yaklaşımına benzediği görülmektedir. Kazanan kuşkusuz İsrail-Filistin sorununun temel aktörü olmayan ama bölgedeki çıkarları açısından, özellikle de İsrail’in güvenliğini sağlamak önceliği açısından Amerika Birleşik Devletleri’dir. ABD hem Sovyetler Birliği’ne karşı Soğuk Savaş’ı hem de revizyonist bir güç olan Irak’a karşı Körfez Savaşı’nı kazanmış, Ortadoğu’ya yeni bir şekil vermek amacıyla tarafları masaya

²²⁷ Richard N. Haas, *Conflicts Unending*, New Haven: Yale University Press, 1990, s. 27-29, Aktaran, Aharon Klieman, *Compromising Palestine*, New York: Columbia University Press, 2000, s.12

²²⁸ Klieman, (2000), s.15-16

oturmuştur. İsrail de her ne kadar dolaylı olarak kazananlardan biri olsa da dönemin İzak Şamir başbakanlığındaki sağ iktidarı da aslında masaya gönüllü olarak oturmamaktadır. Bir başka deyişle başlatılan süreçte uygun zaman, sorunun tarafları adına değil ama Amerikan yönetimi adına mevcuttur. Amerikan Başkanı Bush Dışişleri Bakanı Baker'a "Zaferi lehimize çevirmeliyiz. Bölgedeki güç dengesini istikrara kavuşturmak ve Irak'ın yeniden yükselmesini önlemeliyiz. Arap-İsrail barışını canlandırmalıyız"²²⁹ diyerek bu durumu ortaya koymuştur. Körfez Savaşı sonrası Amerikan yönetimi "barış" kavramı altında bölgede kendi düzenlemeleri adına bir "fırsat penceresi" görmüştür. FKÖ zayıflamış, aynı zamanda iki devletli çözümü kabul etmiştir. Amerikan yönetimi Arap dünyasında oluşan olumlu havayı değerlendirmek istemiştir.²³⁰ Körfez Savaşı ayrıca savaşların, teknolojiye gelişmeler dolayısıyla çok yıkıcı olabileceğini göstermiş, savaşın insani ve siyasi maliyeti yükselmiştir. Üstelik Sovyetler Birliği'nin çöküşü Arapların başarılı bir savaş çıkarma şansını bitirmiştir. Taraflar tek süper güç kalan ABD'nin baskısı ile daha zayıf düşmemek, olumsuzluklarla karşılaşmamak için sürece katılmışlardır.²³¹ Taraflar açısından bakıldığında Madrid'de uygun zaman kuralının işlemediği görülmektedir. Çünkü tarafların masaya oturma hazırlığı yoktur.²³²

Daha başından sıkıntılı olan süreç, Darby ve MacGinty'nin başarılı süreçler için sıraladığı unsurlara da sahip görünmemektedir. Her şeyden önce Darby ve MacGinty'nin prototipinde belirtilen "temel aktörlerin sürece dahil edilmeleri" gereği göz ardı edilmiştir. Filistin sorununda Filistin halkının tek meşru temsilcisi kabul edilen FKÖ'nün dışarıda bırakılması, Madrid'in en temel eksikliği olarak karşımıza çıkmaktadır. İkincisi "müzakereler temel sorunlara değinmelidir" savı da havada kalmaktadır. Çünkü taraflara gönderilen davet mektubunda sürecin destekçisi olan ABD ve Sovyetler Birliği, İsrail'in üç Arap ülkesiyle barış anlaşmasına varmasını amaçlarken İsrail-Filistin görüşmelerini iki aşamalı bir formüle dayandırmıştır. Bu da Filistin

---

²²⁹ Ofira Seliktar, *Doomed to Failure The Politics and Intelligence of the Oslo Peace Process*, Santa Barbara, Denver, Oxford: Greenwood Publishing Group, 2009, s.37

²³⁰ Kenneth W. Stein and Samuel W. Lewis with Sherly J. Brown, *Making Peace Among Arabs and Israeli's Lesson From Fifty Years of Negotiating Experience*, Washington: US Institute of Peace, , 1991, s.14-15

²³¹ Yaacov Bar-Siman-Tov, "The Arab-Israeli Conflict: Learning Conflict Resolution", *Journal of Peace Research*, vol.31, no.1, (Feb 1994), (s.75-92), s.89

²³² Karin Aggestam, "Enhancing Ripeness: Transition from Conflict to Negotiation", *Escalation and Negotiation in International Conflicts* içinde (271-292), I. William Zartman and Guy Olivier Faure, Cambridge: Cambridge University Press: International Institute for Applied Systems Analysis, 2005, s.283

tarafına önce 5 yıllık geçici özerk yönetim verilmesini, ardından nihai statü için görüşmeler başlatılmasını öngörmektedir. Taraflar arasında ortak bir vizyon da sağlanamamıştır. İsrail'in süreçten çıkarı bölge içinde meşruiyet kazanması ve güvenlik endişelerinin hafifletilmesiyle, Filistinliler devlet kurmak peşindedir. Süreç, sorunları çözmekten çok karşılıklı güveni arttırmayı ve geçmişin izlerini silmeyi hedeflemiştir. Amerikan yönetiminin görüşmeleri İsrail işgalinin sona ermesine ve “barış için toprak” ilkesine dayandırması, tarafların kimliğine dair endişelere yer vermemesi, tarafların birbirine yaklaşımı konusunda bir çabası bulunmaması da altı çizilmesi gereken eksikliklerdendir.

Saunders'ın dikkat çektiği çatışmanın analizi noktasında da eksiklikler hemen göze çarpmaktadır. Süreç hangi ilişkilerin değişmesi gerektiği, çatışmanın nedenlerinin tanımlanması ve ne şekilde çözüme yaklaşılabileceği sorularına net bir yanıt verememiştir. Barış için öncü olanların, liderlerin, özellikle de zorla masaya oturtulan İsrail başbakanı Şamir'in samimiyeti tartışma konusudur.

Madrid'de başlayan dolaylı İsrail-Filistin görüşmelerinin en önemli sorunlarından biri zamanlama açısından doğru bir tercih olmaması, tarafların, sunulan koşullarda masaya oturmaktaki isteksizliğidir. Druckman, “çatışmaların tarafların çözümü istememesinden dolayı devam ettiğine” dikkat çekmektedir. Burada da benzer bir durum vardır. Çözümün maliyeti özellikle İsrail için çatışmayı sürdürmenin maliyetinden yüksek olduğu için, “terörist bir örgüt olarak gördüğü FKÖ ve onun lideri Yaser Arafat” ile masaya oturmak istememiştir. Bu nedenle de temsil konusunda eksiklik olmuş, İsrail'in karşısına Ürdün-Filistin heyeti adı altında, tam olarak pazarlık etme yetkinliği bulunmayan temsilciler çıkmış, meseledeki gerçek taraf, yani FKÖ'nün yetkili isimleri masaya oturtulmamıştır. Müzakerelere aracı olan ABD de bu noktada İsrail ile birlikte hareket ederek Filistin tarafının güvenini sarsmıştır. Filistinlilerin İsrail'in dışında Amerikan yönetimine duyduğu güvensizliğin önemli nedenlerinden biri de Dışişleri Bakanlığı'ndaki Ortadoğu dairesinin yapılanmasıdır. Çünkü bu dönemde konuyla ilgilenen Dennis Ross, Aaron Miller ve Richard Haas gibi Amerikalı yetkililer Yahudi kökenli diplomatlardır.

Heyetler arasındaki güvensizlik İsrail adına, kendi heyeti içinde de mevcuttur. Konferans dışişleri bakanları düzeyinde yapılacağı halde, başbakan Şamir, kolay taviz vermeye meyilli gördüğü dışişleri bakanı David Levy'ye güvenmeyerek İsrail delegasyonuna bizzat başkanlık etmek istemiştir. Filistin heyeti ayrı olarak değil, Ürdün-Filistin delegasyonunda temsil edilmiştir. FKÖ kurucularından Doktor Haydar Abdül Şafi, Kudüs mukimi Faysal Hüseyini, FKÖ yöneticisi Doktor Nebil Şaat son dakika oldu-bittileri ile heyete katılabılmıştır.

Konferans 30 Ekim 1991 Çarşamba günü İspanya Kralı Juan Carlos'un konuşmasıyla açılmıştır. Ürdün-Filistin heyetinden Doktor Abdül Şafi, Hannan Aşravi tarafından yazılan konuşma metnini yüksek sesle okumuştur. Filistinliler kendi kendini idare hakkı, yerleşim birimlerinin inşasının durdurulması ve Doğu Kudüs'le ilgili taleplerini tekrarlamıştır. Madrid Konferansı'nın açıldığı günün gecesinde Arafat delegasyondaki Filistinli üyeleri acilen toplantıya çağırarak kendi bulunduğu Cezayir'e getirtmiş, Filistin'de asıl söz sahibi kişinin kendisi olduğunun altını çizmiştir. Madrid Konferansı'ndan sonra, Amerikan Dışişleri Bakanı Baker, İsrail-Suriye, İsrail-Lübnan ve İsrail-Filistin/Ürdün ortak heyetleri arasında 3 Kasım'da ilk tur görüşmeler yapılmasını sağlamış ve Madrid çatısı altında Ortadoğu Barış Süreci'ni başlatmıştır.

Washington'daki ilk tur İsrail-Filistin görüşmeleri, 10 Aralık 1991'de başlamış, Filistin kendi başına bir yapı olarak tanınmadığı ve kendilerine bir oda tahsis edilmediği için müzakereler Amerikan Dışişleri Bakanlığı binasında koridorlarda yapılmaya başlamıştır. "Koridor diplomasisi" adı verilen görüşmeler, İsrail'den Rubinstein, Ürdün'den Abdüsselam Mecali ve Filistinli Doktor Haydar Abdül Şafi, arasında başlamıştır. Washington görüşmelerinde Filistin heyeti ve Amerikan Dışişleri Bakanlığı Faysal Hüseyini, Hanan Aşravi ve Zekeriya Agha aracılığıyla FKÖ ile temas halinde olsa da süreç İsrail tarafının da isteksizliği dolayısıyla sonuca ulaşmaktan uzak bir tablo çizmiştir.

İkinci tur görüşmeler 13 Ocak 1992'de Washington'da yapılmıştır. Filistin tarafı taleplerini (1) Barış için toprak ilkesinin kabul edilmesi, (2) 242 sayılı kararın İsrail tarafından kabul edilmesi ve İsrail'in Batı Şeria ve Gazze'den çekilmesi, (3) Yeni yerleşim yerleri açılması politikasına son verilmesi, (4) Başkenti Doğu Kudüs olan

Filistin devleti'nin tanınması, (5) 1948 mültecilerine geri dönüş hakkının verilmesi şeklinde tekrarlamıştır. İsrail heyetinden Eli Rubinstein ise Filistin delegasyonunun taleplerinin kendilerini hayal kırıklığına uğrattığını söylemesi, tarihsel bir perspektifle Filistin halkının gerçekte var olduğunun bile şüpheli olduğunu belirtmesi, etnik farklılığın siyasal kimlik anlamına gelmeyeceğini söylemesi, İsrail'in 1967'de denetimi altına aldığı topraklarda daha önce bağımsız bir Filistin Devleti bulunmadığını ve buraların Ürdün toprağı olduğunu belirterek kendi önerisini sunması, taraflar arasındaki uçurumu ortaya koymuştur. İsrail tarafı dışişleri ve güvenlik konularında 5 yıl boyunca İsrail'e bağlı kalacak, sınırları olmayan bir Filistin Geçici Özerk Yönetimi kurulmasını önermiştir. Bundan sonraki turlarda da taraflar hep aynı talepleri dile getirmişlerdir.²³³ Bu açmazın aşılması için gereken değişiklik İsrail seçimleriyle, iktidarın değişmesiyle gerçekleşmiştir.

3.4.3. Gizli Oslo Görüşmeleri (1992-1993)

Washington görüşmelerinin hiçbir sonuca ulaşmayacağı yönünde Filistin tarafında kesin kanaat oluşması fazla uzun sürmemiştir. Heyetin içinde yer alan Hanan Aşravi'ye göre iki taraf da anlaşmaya varılamayacağını bile bile görüşmelere devam etmiştir. Görüşmelerin arabulucusu olan Amerikan yönetimi de 1992 yılı başında aynı noktaya gelmiştir. Amerikalı diplomatlar İsrail başbakanı Şamir'in barış sürecini engellediğini düşünerek yerleşim politikalarının ABD'nin müzakere masasındaki itibarını zedelediği sonucuna varmıştır. Bu durumda, oluşan açmazdan çıkış için ilk fırsat İsrail genel seçimleri ile ortaya çıkmıştır. Muhalefetteki İşçi Partisi bu seçimi barış konusunda bir referanduma dönüştürebilmeyi başarmıştır. İşçi Partisi kampanyasında Şamir'in desteklediği "Büyük İsrail" projesinin İsrail halkına maliyetinin büyüklüğünü anlatabilmiştir.²³⁴ Gizli görüşmelerle yürütülen Oslo Süreci de bu genel seçimden sonra hayata geçmiştir. Zartman bir görüşme sürecinin başlayabilmesi için iki tarafta da geçerli sözcü/lider olması gerektiğine dikkat çekmektedir: "Güçlü liderlik sözünü yerine getirecek liderlik başarılı müzakereler için şarttır."²³⁵ Uzlaşma yanlısı bir liderlik

²³³ Segev, (1998), s.132

²³⁴ Seliktar, (2009), s.39, Ashrawi, s. 223

²³⁵ I. William Zartman, "The Timing of Peace Initiatives: Hurting Stalemates and Ripe Moments" *The Global Review of Ethnopolitics*, Volume 1 No.1, September 2001, s.8-18; School of Advanced International Studies, John Hopkins University, s.10

değişimde ısrarlı ve kaymalarla mücadeleciler olumsuz kamuoyuna karşı ya da değişim isteyen kamuoyu baskısı altında statükocu yönetim olabilir. Araştırmalara göre süregelen savaşlar uzadıkça ve maliyet arttıkça hükümetler destek kaybeder. Hem moral hem de psikolojik olarak yıpranma gerçekleşir ve savaş için insanları hareketlendirmek zorlaşır. Barış talepleri güçlenir. Şahinlerin işbaşına gelmesi durumunda da bu devam edebilir. Önceki savaşlardan tecrübeli olan liderler ek maliyetin meşrulaştırılamayacağını hesap edebilir.²³⁶ İsrail'deki 1992 seçimleri bu önermeye uygundur denilebilir. Çünkü seçimle başbakanlığa gelen Rabin, Filistin tarafına sertlikten çekinmeyen eski bir asker, kamuoyunun güven duyduğu, güvenlik konularına önem veren bir profil çizmektedir. Dolayısıyla onun alacağı karara kamuoyunun saygı duyması sürpriz olmayacaktır.

Önceki bölümlerde belirtildiği gibi çözümü zor çatışmalarda taraflar, karşı tarafı test etmek, niyetlerini anlamak, bir başarısızlık durumunda siyasi bir bedel ödmeden görüşmelerden çekilebilmek için gizli görüşmeleri tercih edebilirler. İsrail-Filistin sorununda büyük ilerleme sağlanan Oslo görüşmeleri de böyle bir düşünce sonucunda ortaya çıkmıştır. Gizli görüşmelerle ilgili olarak İsrail tarafından, Oslo'daki ilk resmi müzakerelere katılan diplomat Uri Savir (*The Process, 1998*), Filistin'de başmüzakereci Ahmed Qurie (*From Oslo to Jerusalem, 2006*) ve Prensipler Anlaşması'na imza koyan Mahmud Abbas (*Through Secret Channels: The Road to Oslo, 1994*) ile Hanan Aşravi (*This Side of Peace, 1995*) temasları ayrıntılarıyla, kendi bakış açılarıyla yansıtmışlardır. Ayrıca dönemin Amerikalı diplomatları, ABD Ortadoğu Özel Temsilcisi Dennis Ross (*The Missing Peace, 2004*), Tel Aviv Büyükelçisi Martin Indyk (*Innocent Abroad, 2009*), Dan Kurzman'ın (*Soldier of Peace Life of Yitzak Rabin, 1998*), Amerika'nın görüşmelere yaklaşımını ve takibini değerlendirmişlerdir. Ayrıca birçok gazetecinin izlenim ve değerlendirmelerinin yanı sıra Said Aburish (*From Defender to Dictator Arafat, 1999*), gibi yazarların ortaya koyduğu biyografiler de konuyla ilgili zengin bir bilgi kaynağı oluşturmaktadır. Bu bilgiler ışığında Oslo görüşmelerinin seyri net bir şekilde ortaya çıkmaktadır.

---

²³⁶ Ben D.Mor, "Peace Initiatives and Public Opinion: The Domestic Context of Conflict Resolution", *Journal of Peace Research*, Vol.34, No.2(May 1997), (s.197-215), s.203

Süreç 1992 yılının sonlarında Washington'da resmi müzakereler yürütülürken başlamıştır. Gizli görüşmeler fikrini ilk ortaya atanlar, barış çalışmalarına yabancı olmayan, bu teorik araştırmaların içinde yer alan İsrail İşçi Partisi'nde Şimon Peres'in yakın çalışma arkadaşı olan Yossi Beilin ile Norveçli barış araştırmacısı Terje Roed Larsen'dir. Larsen'in görev yaptığı Norveç Uygulamalı Sosyal Araştırma Merkezi'nin (FOFA), dışişlerinden Yossi Beilin'in yönetiminde çalışan İsrail Ekonomik İşbirliği Vakfı ile ortak yaptığı Gazze'deki insani durum çalışmaları sırasında bölgede kurduğu dostluklar, doğrudan görüşmelere geçiş için zemin hazırlamıştır. Larsen, kendisi gibi sorunun ancak doğrudan görüşmelerle çözüleceğine inanan Beilin'e Norveç'te FKÖ ile bir görüşme ayarlama fikrini önermiştir. Mayıs 1992'de Larsen ile Beilin arasında geçen bu konuşmalardan kısa bir süre sonra İsrail'de İşçi Partisi'nin iktidara gelmesi, Şimon Peres'in Dışişleri Bakanı olması ve Beilin'i de yardımcısı yapması Larsen'in önerilerinin hayata geçmesini sağlamıştır.²³⁷

Yeni uluslararası ortam ve bölgesel dinamikler uygun zaman için bazı fırsat pencereleri açmıştır. Arafat'ın Irak konusundaki Saddam Hüseyin yanlısı tutumunun FKÖ'yü finansal krize sürüklemesi bu koşullardan biridir. İkinci neden Arafat'ın uluslararası alanda yaşadığı bu meşruiyet ve itibar zedelenmesi, Filistin tarafını realist ve pragmatik bir tavır belirlemeye zorlamıştır. Üçüncüsü Filistin toplumu içinde de barış arayışını destekleyecek bir tutum değişikliği yaşanmıştır. Körfez Savaşı'ndan sonra laikler ve milliyetçiler çatışma çözümünü yaklaşımını benimsemeye başlamışlardır.

İsrail'de de durum farklı değildir. İsrail'in FKÖ'yü tanıması yıllar süren Filistin politikasından bir sapmadır. Bunda kamuoyundaki değişimin de etkisi büyük olmuştur. İsrail'de FKÖ ile görüşmeyi savunanların oranı 1987-1993 yılları arasında artmıştır. Oranlar yıllar göre (1987'de %33), (1988'de %34), (1990'da %40), (1991'de %29), (1992'de %43) ve (1993'te %52) şeklindedir.²³⁸ Bu durum D. Mor'un "barış girişiminin hükümet görüşmelerden yana iken kamuoyunda da güçlü muhalefet yokken başlayabilir ya da ikinci durumda hükümet kamuoyuna karşı hassas ise ve orada değişim isteği varsa görüşmeler başlayabilir" tezini desteklemektedir.²³⁹ Kamuoyunun görüşlerinin ne denli

---

²³⁷ Said Aburish, *Arafat, From Defender to Dictator*, London: Bloomsbery, 1999, s.247

²³⁸ Mor, (1997), s.207

²³⁹ ibid., s.204

önemli olduğu Peres'in 1980 yılında FKÖ ile görüşme için söylediği sözlerde de açıkça görülmektedir. Peres, "Kuşkusuz bu olmalı ama İsrail'i kamuoyunun FKÖ'yü ortak olarak görmeye hazır olduğuna inanmıyorum" demiştir.²⁴⁰ İsrail kamuoyunun hazır olmadığı için örneğin 1988 Temmuz'unda Ürdün Kralı Hüseyin'in Batı Şeria'dan çekilmesi görüşmelerin başlamasını sağlayamamıştır.

İsrail-Filistin müzakere sürecinin başlamasında Peres'in ortaya attığı liberal, fonksiyonalist, idealist yaklaşımı yansıtan, bölgede ekonomik işbirliği vurgusu yapan "Yeni Ortadoğu" projesi de etkili olmuştur. Peres verdiği sayısız mülakatta ve yazdığı *The New Middle East (1993)*²⁴¹ adlı eserinde "geçmişin politikalarından, çöl neslinden kurtulan, geleceğe odaklı bakış açısının milliyetçiliği zayıflatacağı, ulus devlet kavramını sileceği, AB tipi bir konfederasyona yol açacağı" fikrini savunmuştur. Ona göre insanlar ekonomik refahı silahlı direnişe tercih edecektir.²⁴² Dor'a göre ise görüşmeler üç parametre yerine geldiği için yapılabildiği: "Güçlü, barışı isteyen bir hükümetin varlığı, kamuoyunun olumlu tutumunun etkisi ve görüşmelere muhalefetin azalması." Her ne kadar İsrail hükümetinin sonraki tavırlarından ortada bir barış çabasından çok şiddeti azaltacak bir düzenleme peşinde olduğu anlaşılrsa da Rabin'in demeçleri FKÖ'yü görüşme masasına oturmaya iknada etkili olmuştur. Rabin de iktidara geldikten sonra Madrid sürecini devam ettirmek istemiş, Filistin heyetinin FKÖ'den bağımsız hareket edemediğini anlaması uzun sürmemiştir. Rabin'in tutumu, Arap kökenli Abd Al Wahab Drawshe'in Tunus'ta FKÖ yönetimi ile temaslarından sonra Rabin'e olumlu izlenimlerini aktarmasıyla değişmiştir. Bir görüşme fırsatı gören Rabin, FKÖ ile teması yasaklayan yasaların değişmesi için adalet bakanına talimat vermiş, Şubat 1993'te bu yasa kalkmıştır.

İsrail, masaya elinin yeterince güçlü olduğu düşüncesiyle, bir açmaz durumundan çok konuya fırsatlar penceresinden bakarak oturmuştur. Çünkü 1990'larda İsrail Irak tehdidinin ortadan kalkması ve ABD'nin bölgeye girişiyle askeri açıdan daha da güçlenmiştir. Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle uluslararası alandaki yalnızlığı son

---

²⁴⁰ Ibid., s.208

²⁴¹ Shimon Peres, *The New Middle East*, New York: Henry Holt&Co, 1993, Türkiye'de *Yeni Ortadoğu ve Uzun bir Yol* adıyla Milliyet yayınlarından (İstanbul, 1995) çıkmıştır.

²⁴² Seliktar, (2009), s.28-30 ve Robert Littell, *Şimon Peres, Bir Politikacıyla Söyleşi*, İstanbul: AD kitapçılık AŞ, 1998, s.73

bulmuştur. Üstelik Araplar hem bu büyük destekçilerini kaybetmiş hem de İran-Irak savaşından ve sonraki Körfez Krizi'nden dolayı kendi içinde ayrışma yaşamıştır. Dinsel radikalizm bölgede giderek etkili olmaktadır ve İsrail için en büyük tehdit bu radikalizm olarak ortaya çıkmaktadır ve yönetim, bu konuya odaklanabilmek ve bu tehdidi göğüslemek için Filistin meselesinin çözülmesi gerektiğini düşünmüştür. Arap dünyasında Batı'dan ekonomik yatırımların bölgeye ancak siyasi istikrar olduğunda geleceği düşüncesinin hakim olmaya başlaması ve bazı Arap ülkelerinin İsrail'in potansiyel bir ortak olabileceğini algılaması da etkili olmuştur. Bunların yanı sıra Filistin halkında da intifadanın beklenen sonucu alamamasının doğurduğu bir fikir değişimi gelişmeye başlamıştır ve FKÖ iflasın eşiğine gelmiştir. İsrail bu noktalara dayanarak masaya güçlü bir şekilde oturmanın kendi yararına olacağı kanısına varmıştır.²⁴³

İsrail'i doğrudan görüşmeye iten nedenlerden biri de zaten FKÖ ile dolaylı da olsa görüşüyor olmasıdır. Madrid Konferansı'nın sonrasında başlayan Washington'daki resmi barış görüşmelerinde, İsrail, Filistin heyetinin olan biteni faks ve mesajlarla Arafat'a ilettiğini, yani Arafat'la dolaylı müzakere ettiğinin farkındadır. Bu da Oslo'ya geçişte önemli sebeplerden biridir. Arafat'ın elinin zayıflamış olması da bir gerçektir. İsrail Dışişleri Bakanı Peres'in en önemli hareket noktalarından biri budur. Peres "Oslo Anlaşmalarında başlangıç noktamız,, Arafat'ın zayıflığı ve ortadan silinme tehlikesiydi. Onun ortadan kalkması varlığından daha büyük bir tehlikeydi"²⁴⁴ derken İsrail'in Filistinlilerle barışmaktan çok bu meseleyi, güçlüyken kendi lehine bir çözüme kavuşturup bölgede yükselen diğer tehditlere odaklanma isteğini açığa vurmaktadır. Çünkü Ortadoğu'da İsrail'in lehine olan yeni Amerikan egemenliğine siyasi İslamcıların büyük itirazı vardır. İslami köktencilik bölgede Amerikan güdümünde oluşan yeni yapıya karşı gelişen en önemli hareket olarak yükselmeye başlamıştır. Bu konuda ilk önemli girişim 25-28 Nisan 1991'de Hasan Al Turabi'nin Sudan'da İslamcı Enternasyonal kurmak için büyük bir konferans düzenlemesi olmuştur. Bu toplantıya Usame Bin Ladin ve İran Devrim Muhafızları da katılmıştır. Bunun devamı olarak 18 Ekim 1991'de Tahran'da İran Meclisi, Filistin'de İslam devrimi için uluslararası destek

---

²⁴³ Uri Savir, *The Process: 1,100 Days that Changed the Middle East*, New York: Vintage, 1998, s.4-5

²⁴⁴ Littell(1998), s.71

konferansı düzenlemiş buna 40 ülkeden 400 delege katılmıştır. Burada İsrail ile barış çabaları aleyhine fetva verilmiştir. Bunun ardından Hamas İran'la ilişkilerini resmileştirmiş, 42 sayfalık cihad çağrısını yayınlamıştır. İran parlamentosu Filistin cihadına destek için yıllık 20 milyon dolar para ayırmıştır. Filistin'de Hamas red cephesini kurmuş, Filistin Halk Kurtuluş Cephesi (FHKC) ve Filistin Demokratik Kurtuluş Cephesi (DFLP) gibi Filistinli sol örgütler de bu cepheye katılmıştır. Hamas 1992 yılında Ürdün'le konfederasyonu reddetmiştir. Ekim ayında Hamas liderlerinden Musa Ebu Marzuk, İran dini lideri Ayetullah Ali Hamaney ile görüşmüş destek istemiştir. Hamas, FKÖ'nün Filistin halkının meşru temsilcisi olduğu savını reddetmiştir. İsrail ile görüşmeleri reddetmesi karşılığında FKÖ'ye katılma önerisinde bulunmuştur.

Bu gelişmeleri İsrail yakından izlemiş, Filistin'de çözüm için çabalarına hız vermiştir. Oslo Süreci'nin 1992 sonunda hayata geçmesinde bir dizi gelişme de etkili olmuştur. Başta Filistin ile müzakere konusuna ağırlık veren Peres'i hükümetten uzak tutmaya çalışan Rabin, Marc El Zuhor²⁴⁵ olayından sonra krizden çıkış için Peres'i devreye sokmak zorunda kalmıştır. Peres'in devreye girmesiyle sağ kolu Beilin de hükümette söz sahibi olmuştur. Beilin, çatışma çözümü ekolünden gelen biri olarak tam gizlilik, resmi olmayan kanallar, üçüncü taraf arabuluculuğu, güven arttırıcı önlemler, yapıcı belirsizlik içeren yeni diplomasi taktikleriyle devreye girmiş, 'adım adım stratejisi' ile FKÖ ile temasa geçmiştir. 1992 yılının ilk yarısında İsrail ile FKÖ arasında birbirinden farklı kanallar aracılığıyla temaslar yapılmıştır. American Academy for Arts ile İngiltere destekli Foundation for International Security İsrail-Filistin sorunu üzerine birçok toplantılar düzenlemiştir. İngiliz kuruluşundan John Whitbeck, Kahire'de 1993 Ocak ayında Arafat'ın danışmanları Nizar Amar ve Ahmed Khalidi ile Jaffe Center'dan Aharon Yariv ile Yossi Alpher'i bir araya getirmiş, taraflar Gazze'nin FKÖ'ye devri konusunda görüş alışverişinde bulunmuşlardır.²⁴⁶ Ancak sonuç getiren

---

²⁴⁵ 13 Aralık 1992'de bir İsrailli'nin Tel Aviv yakınlarında Hamas'ın askeri kanadı İzzettin Kassam Tugayları tarafından kaçırılıp iki gün sonra öldürülmesi üzerine Başbakan Rabin, Filistin'de 1600 Hamas üyesini evlerini basarak tutuklattı. Lider kadrosundan 418 kişiyi Lübnan'a sınır dışı etti. Filistinliler Marc al Zuhor adlı köye bırakıldı. Lübnan bu kişilere sığınma hakkı vermedi. Filistinliler soğuk kış şartlarında ortada kalınca uluslar arası toplumun dikkatini çeken insani sorun ortaya çıktı. Olay İsrail'i zor durumda bıraktı ve Rabin sorunu çözmesi için Peres'i devreye sokmak zorunda kaldı. Ayrıntılar için bkz. Bora Bayraktar, *Hamas*, İstanbul: Karakutu, 2007

²⁴⁶ Seliktar, (2009), s.33-34 ve s.41

temaslar FKÖ'den Ebu Ala ve İsraili akademisyen Yair Hirschfeld'in Norveç aracılığıyla buluşması olmuştur.

Filistin tarafının masaya oturma gerekçeleri ise İsrail'den çok farklıdır. Ortadoğu'da ve uluslararası politikadaki gelişmeler Filistinlilerin aleyhine seyretmektedir. FKÖ özellikle Irak savaşı sırasındaki tutumu dolayısıyla yalnızlaştırılmıştır. Arap dünyası Filistin sorununa olumsuz bir yaklaşım içine girmiştir. Buna bağlı olarak FKÖ büyük finansal ve siyasi kriz içindedir. Sorun dünya gündeminden düşmeye başlamıştır. Konu sadece bir güvenlik sorununa indirgenmiştir. Filistin halkının durumu giderek kötüleşmektedir. İntifada kazanımları elde edilememiş, birçok insan ya tutuklanmış ya da öldürülmüştür. Filistin ayaklanmasının bedelleri ortaya çıkmaktadır. Filistinliler en önemli destekçilerinden biri olan Sovyetler Birliği'ni kaybetmiştir. Madrid Konferansı ile başlayan süreçte Filistin tarafına kabul edilemez baskılar yapılmakta, öneriler getirilmektedir. Amerikan yönetimi İsrail üzerinde etkili olamamaktadır.²⁴⁷ Kısacası Filistinliler masaya sıkıntıya düşmemek, daha doğru bir ifadeyle daha kötü bir duruma düşmemek için oturmuştur.

Gizli görüşmelerle ilgili ilk adım Norveç'in girişimleri sayesinde 1992 yılı Şubat ayında Ebu Ala'nın (Ahmed Qurie) Norveç ziyareti sırasında atılmıştır. Uygulamalı Uluslararası Çalışmalar Enstitüsü (Fofa) Başkanı Terje Larsen Gazze'deki ekonomik durum ile ilgili bir destek çalışması yapılmasını Ebu Ala'ya önermiştir. Bu noktada Ebu Ala'nın Avrupa Komisyonu için yazdığı bölgedeki sorunların çözülmesi için ekonomik işbirliği ağırlıklı bir vizyon ile yazdığı "*The Return of Peace (Barışın dönüşü)*" makalesi İsrail tarafının dikkatinin çekilmesinde etkili olmuştur. Larsen'in aracı olması ile Ebu Ala 3 Aralık 1992'de Londra'da İsrail Dışişleri Bakan Yardımcısı Beilin'in yakın çalışma arkadaşı akademisyen Dr.Yair Hirschfeld ile ilk kez bir araya gelmiştir. Filistin sorunu üzerine genel değerlendirme yapan bu iki isim liderlerinin onayını alarak Oslo'da iki ay sonra bir araya gelmek üzere anlaşmış böylece gizli görüşmelerin temelini atmışlardır.²⁴⁸ Oslo Süreci'nde heyetlerarası ilk görüşme Norveç'in Sapsborg kasabasında 20 Ocak 1993'te (İsrail Başbakanı Rabin'in bilgisi dışında) İsraili iki akademisyen Dr. Yair Hirschfeld ve Dr. Ron Pundak ile Filistinli üç

²⁴⁷ Ahmed Qurie, *From Oslo to Jerusalem*, London:Taurus, 2008, s.34-37

²⁴⁸ ibid. s.40-43

FKÖ temsilcisi, örgütün finans ve yatırım yöneticisi Ahmet Qurie (Ebu Ala), Arafat'ın bürosundan ekonomist Mahir el-Kurd ve FKÖ'nün başmüzakerecisi Ebu Mazen takma adlı Mahmud Abbas'ın yardımcısı Hassan Asfour'un masaya oturması ile gerçekleşmiştir. Problem çözümü çalışma grubu şeklindeki ilk görüşmede Ebu Ala, FKÖ'nün Yüksek Müzakere Komitesi'nin hazırladığı on temel prensibi sunmuştur:

1. Amaç, 242 ve 338 sayılı Güvenlik Konseyi kararlarına dayanan doğrudan müzakereler yoluyla adil, kapsamlı ve nihai bir barış anlaşmasına ulaşmaktır.
2. Geçici Filistin yönetimi, 1967 yılında işgal edilen tüm Filistin topraklarına uzanacaktır. İdari istisnalar, müzakerelerin seyri sırasında kararlaştırılacaktır, ama hiçbir madde 242 ve 338 sayılı kararları ve uluslararası hukukun temel ilkelerini tehlikeye atamaz.
3. Geçici Filistin yönetimi, müzakere eden tarafların kabul edeceği atfedilen tüm yetkilerini, mevcut yasaların revizyonu dikkate alınarak kullanacaktır.
4. Geçici Filistin yönetimi, Kudüs de dahil olmak üzere Batı Şeria ve Gazze'de 4 Haziran 1967 kayıtlarına göre ikamet eden tüm Filistinliler tarafından doğrudan seçim yoluyla seçilecektir.
5. Mutabık kalınacak bir uluslararası parti, seçim sürecini ve seçilen yapının iktidara geçiş sürecini denetleyecektir.
6. İkili ilişkileri değerlendirmek ve Filistin Yönetimi ile İsrail hükümeti arasında çıkabilecek sorunları tartışmak için bir ortak komite kurulacaktır.
7. İki taraf arasındaki görüş ayrılıklarını ve anlaşmazlıkları görüşecek bir hakem komitesi kurulacaktır. Bu hakem komitesinin üyelerinin ikisi Madrid Konferansı'nın destekçileri ABD ve Rusya'dan, diğerleri Mısır, Ürdün ve Birleşmiş Milletler ile Filistin Yönetimi ve İsrail hükümetinden, ayrıca tarafların kabul ettiği diğer taraflardan oluşacaktır.
8. Güvenlik ile ilgili stratejik sorunlar, gelecekte bölgede barış için birlikte yaşamının beraberinde getirdiği meseleler, tüm tarafların iyi niyetli ve yoğun ilgisi ile güvenlik kavramına olumlu içerik katacak, ortak çıkarları aramak için samimi isteklilik içermelidir.
9. Müzakere eden iki taraf görüşmelere geçiş sürecinin uygulanmasından sonraki iki yıl içinde ya da hemfikir olduklarında nihai statü görüşmelerine başlayacaktır. Her iki durumda da nihai statü görüşmelerinin başlaması, geçiş döneminin başlamasından üç yıldan daha geç olmamalıdır.
10. Nihai statü görüşmeleri tehlikeye atılmadan, resmi olmayan bir şekilde, bir konfederasyon kurma yolları, bölgede barış ve istikrarın tesisi için en uygun yöntem ve araçların ne olduğunu araştıracak bir komite kurulmalıdır.²⁴⁹

İsrail parlamentosunun FKÖ ile görüşmeyi yasaklayan 1986 tarihli yasayı bir oy farkla kaldırmasının ertesi günü yapılan²⁵⁰ bu ilk görüşme daha çok Saunders'in işaret ettiği sorun analizi ve karşı tarafın müzakereye bağlılığını test etme şeklinde geçmiştir. Daha önce çeşitli şekillerde gündeme getirilen ve İsrail'in ilk olarak Gazze'den

²⁴⁹ ibid., s.59-60

²⁵⁰ 19 Ocak 1993, Amerikan Dışişleri Bakanlığı resmi sayfası, usinfo.state.gov/regional/nea/summit/chron3.htm

çekilmesi anlamına gelen “Önce Gazze Planı” masaya yatırılmış, taraflar 11-12 Şubat 1993 tarihlerinde bir “Prensipler Anlaşması” için ilk tasarıyı oluşturmuşlardır. Sapsborg belgesinde İsrail, Gazze’den çekilmeyi ve yetkinin kademeli olarak Filistin Özerk Yönetimine devredilmesini teklif etmiştir. Oslo görüşmelerinin iki tur görüşmeden oluşan birinci aşaması bu şekilde son bulmuştur. Bu ilk iki turda sağlanan ilerleme sonrasında Beilin, gelişmeleri Dışişleri Bakanı Peres’e bildirmiş ve İsrail tarafı görüşmelere devam kararı almıştır. Aynı yılın 20-21 Mart ve 30 Nisan-1 Mayıs tarihlerinde iki tur daha görüşme yapılmış, İsrail Gazze’den çekilmeyi, Batı Şeria’yı da içeren geçici bir Filistin yönetimi kurulmasını kabul etmiş, Filistin tarafına mini-Marshall planı denilen ekonomik işbirliği yapılmasına yeşil ışık yakmıştır. 8-9 Mayıs’taki (Ebu Ala’ya göre 5.tur) görüşmeler Filistin tarafının, İsrail heyetinin siyasi temsil profilini yükseltmesi talepleri nedeniyle fazla verimli geçmemiştir. Görüşmelerin resmîyet kazanması da bundan sonra, Filistin tarafının Peres ve Rabin arasındaki görüş ayrılığını bilmeleri ve müzakerelerin ciddiyetine karar verebilmek için Rabin’den bir işaret gelmesini istemeleriyle olmuştur. 13 Mayıs 1993’te Peres Rabin’e gizli kanalı açıklamış ve bir resmi temsilci gönderilmesini talep etmiştir. Bunun üzerine Rabin’in onayıyla Dışişleri Bakanlığı’nın Genel Direktörü Uri Savir, görüşmeler için atanmış, Oslo kanalı sorunların tespit edilip çözüm için neler yapılabileceğinin konuşulduğu istikşafi görüşmeden (*exploratory talks*), resmi müzakere sürecine geçmiştir.²⁵¹

3.4.3.1. Görüşmelerin Resmîyet Kazanması

20 Mayıs’taki altıncı tur gizli görüşmelerde taraflar ilk kez İsrail başbakanı Rabin’in bilgisi ve onayı dahilinde biraraya gelmişlerdir. Uri Savir ve Ebu Ala’yı Oslo yakınlarındaki bir konukevinde biraraya getiren Larsen, Savir’i FKÖ lideriyle “Size bir numaralı düşmanınızı tanıştırmaktan memnuniyet duyuyorum, Ebu Ala” diyerek tanıştırmıştır.²⁵² Görüşmelerde Savir:

İsrail’in yeni seçilen hükümetinin amacı Filistin halkı ile tarihi bir çözüme ulaşmaktır. Mevcut durumu kozmetik değişikliklerle sürdürmek ya da Filistinliler olarak sizlerin hayatlarını kontrol etmek niyetinde değiliz. Çıkarımız sizinle, Filistinlilerle birlikte barış ve güvenlikten, bölge barışından

²⁵¹ Hilde Henriksen Waage, “Norway’s Role in the Middle East Peace Talks: Between a Strong State and a Weak Belligerent”, *Journal of Palestine Studies*, Vol.34, No.4(Summer 2005), (s.6-24), s.10

²⁵² Savir, (1998), s.11

geçmektedir. 1967'den beri kendini işgalci bir güç olarak gören İsrail olarak siyasi ve ahlaki amacımız, kendimizi olarak bu durumdan kurtarmak, Filistinlilerin özgürlüğünü ve İsrail'in güvenliğini garanti altına almaktır. İsrail'in ulusal ruhunun odağı Kudüs'tür ve onun statüsü müzakere konusu olursa bir ilerlemeye varmamız mümkün değildir. İkincisi dışarıdan hakemlik konusunda İsrail'in görüşü, farklılıklarımızı kendi aramızda çözmektir. Bu iki şartı kabul ediyorsanız Başbakan İzak Rabin ve Dışişleri Bakanı Şimon Peres'e iki tarafın kabul edeceği Prensipler Anlaşması için görüşmelere başlayacağımı bildireceğim.

diyerek oturumu, dolayısıyla müzakereleri açmıştır. Bu sözlerle Savir, Ebu Ala'nın 10 temel prensibinden (4. Ve 7. Maddeler) en kritik iki maddeyi müzakere dışına itmiştir. Ebu Ala'nın ilk sözleri ise:

İsrail ile Filistinliler arasında barış sağlanmasının FKÖ ve onun meşru liderliği ile görüşmekten başka bir şans olmadığını kabul etmelisiniz. Onun dışında hiç kimse Filistinliler adına konuşma yetki, kapasite ya da meşruiyetine sahip değildir. Sizinle birlikte yaşamak ve işbirliği içine girmek istiyoruz, Ortadoğu için Marshall planına benzer bir ekonomik plan geliştirmek istiyoruz

olmuştur ve Ebu Ala Savir'in sunduğu iki koşula doğrudan yanıt vermemiştir.²⁵³ Zaten Oslo Süreci'nin işleyişinde genel hava budur. Müzakereciler pozisyonlarını ortaya koymakta, aldığı cevabı merkeze bildirmekte, gelen yanıtı göre sözünü söylemekte ve müzakere etmektedirler.

İlk resmi görüşte taraflar arasındaki bakış açısı farkını, güç asimetrisini ve endişeleri özetleyen ilginç bir diyalog da yaşanmıştır. Ebu Ala bir noktada

Sayın Savir bana söyler misiniz, İsrail'in FKÖ'yü varoluşuna yönelik bir tehdit olarak gördüğüne dair beyanlar okuyorum. Bu nasıl oluyor anlamaya çalışıyorum. İsrail bölgesel bir güç, uluslararası basına göre aynı zamanda nükleer bir güç. Dünyadaki en iyi hava kuvvetlerine sahipsiniz. Birçok tankınız var, dünyadaki en etkili istihbarat birimlerinden, en büyük ve modern ordulardan birine sahipsiniz. Bize "terörist" diyorsunuz. Biz kendimizi özgürlük savaşçısı olarak tanımlıyoruz ve sadece kaleşnikoflarımız, biraz el bombamız, jiplerimiz ve taşlarımız var. Bana nasıl olup da sizin bize değil de bizim sizin varoluşunuza yönelik bir tehdit olduğumuzu açıklar mısınız lütfen?

demiş, Savir'in yanıtı şu olmuştur:

"Siz tehdiyorsunuz, çünkü benim ülkemde, evimde yaşamak istiyorsunuz."²⁵⁴

---

²⁵³ Qurie, (2008), s.145-147

²⁵⁴ Savir, (1998), 14-15

Bu yanıt, sorunun varoluşçu kimlik endişelerini net bir şekilde ortaya koymaktadır. Ancak derin görüş ayrılıklarına rağmen taraflar tarihi anlaşmazlıkları bir kenara bırakarak geleceğe odaklanma üzerinde anlaşıp müzakereleri sürdürmüşlerdir.

İlk turlarda Ebu Ala'nın sunduğu 10 prensip üzerinden yürüyen görüşmeler, yedinci turda İsrail heyetine İsrail ordusunun hukuk uzmanı olan Yoel Singer'ın eklenmesiyle değişim göstermiştir. Singer'ın katılımı havayı tamamen değiştirmiştir.²⁵⁵ Singer metni amatör bulmuş, boşlukları ile ilgili eleştiriler yaparak Filistin tarafının moralini bozmuş, İsrail kendi pozisyonlarını revize ederek metne eklemiştir. Uluslararası hakem komitesi kurulması, Doğu Kudüs'ün Filistin yönetiminin idaresine verilmesi, Gazze'nin herhangi bir ülke ya da yapının vesayetine verilmesi gibi unsurlar uzlaşma metninden çıkarılmıştır.²⁵⁶ Singer ile yapılan yeni doküman görüşüldüğü yer itibarıyla *Grefsheim Belgesi* olarak anılmaktadır ve Filistin yönetimine Gazze'de tam otonomi, Batı Şeria'da ise bazı kentlerde, sağlık, eğitim ve turizm gibi alanlarda kısmi otonomi öngörmektedir.²⁵⁷ İsrail, imzalanacak bir Prensipler Anlaşmasının ardından üç dört ay içinde Gazze'den çekilebileceğini bildirmiştir. Ebu Ala ise Batı Şeria'da bir bölge (Eriha) Filistin denetimine verilmeden bir anlaşmaya FKÖ'yü ikna etmenin mümkün olmayacağını söylemiştir. Bu talep Filistinlilerin sadece Gazze ile yetinmeyeceğinin göstergesidir. Rabin'in ekibinin devreye girmesiyle Oslo'da güvenlik konularına odaklanma olmuştur. İsrail, Filistin Ulusal Belgesi'ndeki İsrail karşıtı maddelerin çıkarılmasını, Filistin kontrolündeki topraklarda sıcak takip yapma hakkını ve FKÖ'den "intifada sona erdi" açıklaması yapmasını istemiştir. Tarafların anlaşamadıkları konular, sürecin devamını sağlamak adına muğlak bırakılmıştır. Filistin tarafı güvenlik konularında İsrail Ordusu'nun asgari düzeyde katılımını sağlamaya çalışırken İsrail de Filistinlilerin bağımsızlık fikrinin dışarıda tutulmasına çalışmakta, FKÖ'nün "terörü" dizginleyeceğinden şüphe duymaktadır.

1993'ün Temmuz ayı son derece yoğun ve önemli görüşmelere sahne olmuş, Oslo Süreci İsrail'in yeni talepleri ve önceki tavizlerinden geri adım atması dolayısıyla kopma noktasına gelmiştir. Bu anlaşmazlıkta Filistin yönetiminin geleceğine dair görüş

²⁵⁵ Ayrıca aynı dönemde yapılan Washington'daki 9.tur resmi görüşmelerle ilgili ayrıntılar için bkz. "The Peace Process" *Journal of Palestine Studies*, Vol.23, No.1(Autumn 1993), (s.104-124)

²⁵⁶ Savir, (1998), s.5-28

²⁵⁷ Waage, (2005), s.11

ayrılığı yatmaktadır. Rabin, FKÖ'ye özerklikle tam bağımsızlık arasında bir statü vermeyi planlarken, FKÖ ise tam bağımsızlık peşindedir. Bu nedenle anlaşma metninin yazılması uzun tartışmalara neden olmuştur. Bu krizin aşılmasında Norveç dışişleri bakanı olan ve sürece kişisel olarak müdahil olan Johan Jorgen Holst etkili olmuştur. Holst Tunus'ta Arafat ile doğrudan iki görüşme yaparak Filistin liderini İsrail'in taleplerini kabul etmeye zorlamıştır. 13 ve 20 Temmuz 1993 tarihlerindeki iki görüşmede Holst Arafat'ın pozisyonlarını yumuşatmak ve süreci kurtarmak için devreye girmiştir.

Süreç içinde yaşanan ve görüşmeleri olumsuz etkileyen, İsrail'in pozisyonunu değiştirmesinden başka, İsrail başbakanı ile dışişleri bakanı arasındaki anlaşmazlık ve güvensizliktir. Konuya güvenlik penceresinden bakan ve barış çalışmalarına, yeni diplomasiye çok da inanmayan Rabin, Peres'in İsrail'i sıkıntıya düşürecek tavizler verdiğini düşünmektedir. Bunun için Oslo kanalına uzun süre güvensizlik göstermiştir. Hatta Mahmud Abbas'ın aktardığına göre Rabin, Arafat'la sıkı temas halinde olan İsraili Arap Ahmed Tibi aracılığıyla yeni bir iletişim kanalı açmaya çalışmış, karşılık göremeyince Oslo etkin kalmıştır.²⁵⁸ 6 Haziran 1993'te Rabin, Peres'in sınırı aştığını düşünerek Oslo Süreci'ni dondurmak istemiştir.

Tıkanıklık İsrail tarafının son kozunu oynaması ve Savir'in İsrail'in taleplerinin kabul edilmesine karşılık FKÖ'yü tanıyacağı teklifiyle aşılmıştır. İsrail bu noktadan sonra daha fazla görüşme yapmama, Norveçliler aracılığıyla FKÖ'den teklifi kabul ettiğine dair açıklama bekleme kararı almıştır. Ağustos ayı ortasında İsveç'e resmi ziyarete giden Peres, Norveç Dışişleri Bakanı Holst'u Skockholm'e davet etmiş, hızlı ve çabuk sonuç alınması için harekete geçmiştir. İki dışişleri bakanı gizli görüşmenin mimarlarından Terje Larsen'i yanlarına alarak Tunus'u telefonla aramıştır. Telefonun diğer ucunda Arafat, Ebu Mazen, Ebu Ala, FKÖ yürütme kurulunun diğer üyeleri Muhsin İbrahim, Yasir Abid Rabbo ve Hasan Asfour olduğu halde sabaha kadar Prensipler Anlaşması²⁵⁹ metni üzerinde satır satır çalışılmıştır.

---

²⁵⁸ Seliktar, (2009), s.44 ve Mahmoud Abbas, *Through Secret Channels*, Garnet Publishing, 1997, s.195

²⁵⁹ Prensipler Anlaşması metninin tamamı için bakınız Ek 4

Peres ve Arafat arasındaki dolaylı telefon görüşmesi sabah saat 2:15'te başlamış, 18 Ağustos sabahı saat 05:00'te tamamlanmıştır. Kudüs'ün statüsü, Batı Şeria ve Gazze'deki Yahudi yerleşimleri, mülteciler ve Filistin Yönetimi'nin geleceği gibi konular nihai statü görüşmelerine ertelenmiştir. İsrail, Filistin Yönetimine eğitim, sağlık, sosyal hizmetler, vergi, turizm ve iç güvenlik yetkileri vermiş, FKÖ yönetim merkezinin Kudüs dışında olmasına 'evet' demiştir. Metin 20 Ağustos'ta Oslo'da geceyarısı gizli bir törenle İsrail adına Uri Savir ve Yoel Singer, FKÖ adına Ebu Ala ile Hasan Asfour tarafından imzalanmıştır. İsrail ile FKÖ'nün birbirini tanıdığına dair mektuplar ise yine kısa bir müzakere sürecinden sonra şekillenmiş ve 9 Eylül tarihi ile birbirlerine gönderilmiştir.²⁶⁰ Arafat'ın bu mektubuna İsrail başbakanı İzak Rabin aynı gün anlaşmaya uygun olarak kısa bir yanıt vermiştir.²⁶¹

Altı ay içinde 14 tur boyunca yürütülen gizli Oslo görüşmeleri aslında Washington'daki görüşmelerde konuşulan ilkeler üzerinde, temel anlaşmazlık konularını öteleyen, bir geçiş dönemi anlaşması amaçlayan müzakereler şeklinde geçmiş, taraflar Washington görüşmelerine inanmazken Oslo'da aynı çerçevede bir uzlaşma sağlanabilmiştir. Peres'in danışmanı Avi Gil'in Washington'dan gelen müzakerelerle ilgili faks metinlerini uçak yapıp koridorlarda uçurduğu nakledilmektedir.²⁶² Peki ama nasıl olmuş da gizli kanal sonuç verebilmiştir? Kuşkusuz yanıt siyasi temsil düzeyi ile doğrudan ilgilidir. Çünkü iki müzakere arasındaki temel farklar, Oslo'daki gizliliğin ve samimiyetin taraflarda belirli bir esneklik sağlaması, geçmişe dair önyargıların bir kenara bırakılması ve FKÖ'nün müzakereye doğrudan dahil olmasıdır. Böylelikle iki taraf da vereceği tavizlerde daha esnek davranabilmiştir.

3.4.3.2. Oslo Ön Müzakerelerine Yönelik Eleştiriler

Yeni diplomatik düşünce biçimine ve çatışma çözümü teorilerine uygun olarak hazırlanan Prensipler Anlaşması, bazı somut adımlar, çoğu zaman ise muğlak formüller içermektedir. Beş yılı geçmeyecek bir geçiş dönemi için Filistin Geçici Yönetimi kurulması; İsrail Ordusu'nun Gazze ve Eriha'dan başlayarak çekilmesi, bu bölgelerde

²⁶⁰ Tony Walker and Andrew Gowers, *Arafat The Biography*, London: Virgin Books, 2003, s.359-368

²⁶¹ Karşılıklı mektupların tam metinleri için bakınız Ek 1.

²⁶² Dennis Ross, *The Missing Peace: The Inside Story of the Fight for Middle East Peace*, New York: Farrar, Straus and Giroux, 2004, s.92

yetkinin Filistin tarafına bırakılması çağrısı somut adımlardan bazılarıdır. Filistin Yönetimi'nin demokratik ilkelere uygun olarak kurulması, üç yılı geçmeden nihai statü görüşmelerine başlanması, sürecin adım adım yürütülmesi gibi net hükümleri vardır. Ancak çatışma psikolojisinden çıkış için temel sorunlar ötelenmiştir. İyi niyetli sürece bağlılık, barışçı çözüm önceliği Filistin'de normalleşme sonucu şiddet ve terörün azalacağı gibi öngörüleridir. Sürecin devamı ile İsrail, ekonomik ilerlemenin irrasyonel milliyetçi ve dinci akımların zayıflamasını ummuştur. Güvensizlik ve olumsuz önyargıların zaman içinde işbirliği ile aşılması hedeflenmiştir. Prensipler Anlaşması ekonomik refahı arttırmak ve işbirliğini azami hale getirmek için açık sınır politikası güdülmüş bir metindir.²⁶³

Oslo Süreci'ni destekleyenler olduğu gibi iki tarafta da karşı çıkanların sayısı da az değildir. İsraili sosyolog Amnon Raz Krakotzin, “Oslo tarihi (dayanakları/geçmişi) olmayan bir barıştır” yorumunu yapmıştır. Yani anlaşma, bugünkü koşulları ortaya koyan tarihi gerçeklerin doğru ve dürüst bir değerlendirmesi üzerine dayanmamaktadır. Anlaşmanın, İsraililerin ve bir ölçüde FKÖ yöneticilerinin (tabii Norveç ve Amerikalıların), tarihsel, toprağa bağlı, ekonomik, kimliğe dayalı pek çok konunun dışarıda tutulmasını “başarı” olarak görmesi, tarihsel bu gerçeklerin ilk fırsatta ortaya çıkarak süreci sıkıntıya sokmasına neden olmuştur.²⁶⁴ İsrail tarafındaki karşıtlar ise Filistin halkının varlığı ve FKÖ tanınmış olmasına ve bu durumun bağımsız Filistin devletinin kurulmasına kadar gidecek olmasına itiraz etmektedir.²⁶⁵

Sürecin Filistinli karşıtlarına göre Arafat, en korkulan adımı atmış, Filistin halkının kendi kendini idare hakkını (self determinasyon) almadan İsrail'in varlığını tanımıştır. Edward Said'e göre Oslo Anlaşması Filistin'e yoksulluk ve işsizlik getirmiştir, İsrail işgali devam etmiştir, Yahudi yerleşim yerleri inşaatları sürmüştü, Filistin halkına verilen “sınırlı özerklik” daha az özgürlük şeklinde hayata geçmiştir.²⁶⁶ Levine, süreci “kazananın barışı” perspektifinden görmektedir: “İsrail'in baş destekçisi, ABD soğuk savaşı kazanmıştı. İsrail'in en tehlikeli düşmanı Irak 1991 Körfez Savaşı ile

---

²⁶³ Seliktar, (2009), s.46-47

²⁶⁴ Mark Levine, *Impossible Peace Israel/Palestine Since 1989*, London, New York: Zed Books, 2009 s.43

²⁶⁵ Charles D. Smith, *Palestine and the Arab-Israeli Conflict*, Boston/New York:Bedford/St.Martin's, 5th Edition, 2004, s.438-439

²⁶⁶ Edward Said, *The End of the Oslo Peace Process*, Newly Updated Edition, New York:Vintage, 2003, s.3

ortadan kaybolmuştı. Filistinliler yıllar süren intifada sonrasında zayıflamıştı. Arafat zayıflamıştı. Bu koşullarda kendi istediği koşullarda bir barış anlaşması için fırsat gördü.²⁶⁷ Tabi bu durumda güçlü tarafın güçsüz tarafa koşullarını dayatması şartı olmalıdır. Sürecin bu eksiklikleri ilerleyen safhalarda yeni sorunların da eklenmesiyle daha da içinden çıkılmaz bir hal almıştır.

---

²⁶⁷ Levine, (2009), s.43-44

4. MÜZAKERE SAFHASI VE OSLO

4.1. Uluslararası İlişkilerde Müzakere Kavramı

Barış süreçlerinin en önemli aşaması tarafların yeni bir ilişki biçimine geçmeleri ve aralarındaki sorunları çözmeleri için, karşılıklı tavizler verdiği, birbirlerinin tercihlerini etkilediği, kendi lehlerine sonuç alabilmek adına çeşitli stratejiler uyguladığı *müzakere* safhasıdır. Bununla birlikte “müzakere” uluslararası ilişkiler alanında en çok kullanılan kavram ve yöntemlerden biri olmasına rağmen üzerinde yeterince çalışılmış, teorisi geliştirilmiş bir kavram değildir.

Müzakere kavramı, yakın zamana kadar diplomasi kavramı ile adeta eş anlamlı olarak kullanılmıştır. Bunda uluslararası ilişkiler disiplininde araştırmaların çoğunun uzun yıllar güvenlik konularına odaklanmasının rolü vardır. Ancak son yıllarda barış çalışmaları alanının genişlemesiyle birlikte müzakere kavramı üzerinde daha fazla durulmaya başlanmıştır. Artık diplomasi ile müzakere kavramları birbirinden ayırt edilmektedir. Diplomasi kelime anlamı olarak “uluslararası ilişkilerin yönetimi, bu alandaki ustalıktır.”²⁶⁸ Diplomasi, ulusal hedeflere ulaşmak için başvuru, görüşmeler, kurumsal ilişkiler gibi sayısız somut faaliyetleri içermektedir. Diplomasi bir yönüyle kurumsallaşmış, ilişkileri istikrarlı ve düzenli hale getiren müzakere biçimidir. Ama müzakerenin kendisi değildir. Diplomasi üzerine araştırma yapmak diplomatlar için önemli dersler içerebilir ama müzakere kavramını anlamaya dair fazla bir açıklama getiremez. Son dönemde William Zartman, Richard Jackson, Herbert Kelman ve Daniel Druckman gibi isimlerin çalışmaları müzakere kavramı üzerine analitik değerlendirme yapılmasını sağlamaktadır.

Müzakere, kelime anlamı itibarıyla “tartışarak bir anlaşmaya varma”²⁶⁹ demektir. Uluslararası ilişkiler açısından müzakere, önerilerin değiş tokuş edildiği, sosyal bir süreçtir. Sonuçları sadece çatışmayı değil müzakere sürecindeki dengeleri de yansıtır. Müzakere kavramı ile ilgili araştırmalar genellikle üç konuya odaklanmıştır. Bu konuların ilki müzakerecilerin davranış biçimleridir. Bu tür araştırmalar psikoloji

---

²⁶⁸ *The Oxford Popular English Dictionary*, Londra: Parragon, 1995, s.216

²⁶⁹ *The Oxford*, (1995), s.536

alanından destek alan davranışsal yaklaşımlardır ve müzakerecilerin karar alma sürecini, taktiklerini anlamaya çalışmaktadır. Bu noktada kültürel farklar, kişisel özellikler gibi meseleler öne çıkmaktadır. Kişilerin hangi etkiler altında nasıl karar aldıkları analiz edilmektedir. İkinci araştırma konusu belli bir çatışmayı her yönüyle inceleyerek müzakereyi bir örnek durum analizi şeklinde ele alan çalışmalardır. Söz konusu çatışmanın tüm yönleri araştırıldıktan sonra müzakereyi hangi konuların nasıl etkilediği değerlendirilir. Bunun sonucunda o konuya özgün bir çıkarım yapılabilir. Ama bu tür bir çatışmadaki çıkarımlar tüm anlaşmazlıklara yayılamaz ve genelleştirilemez. Üçüncü yaklaşım ise normatif çalışmalardır ve bunlar tüm anlaşmazlıkların nasıl başarılı müzakere edilebileceği hakkında konulara odaklanmaktadır. Richard Jackson bunlara ek olarak ampirik çalışmalar üzerinden genellemeye gitmeye çalışmıştır.²⁷⁰

Müzakere ile ilgili son dönemde yapılan kapsamlı çalışmalar, bu alanda yeni kavramların ortaya çıkmasına yol açmıştır. Hala bir müzakere teorisi yoksa da bu sosyal sürecin farklı alanlardaki bazı ortak özellikleri artık öne çıkmaktadır. Son çalışmalarda müzakere ile ilgili öne çıkan nokta “ortak karar alma” kavramıdır. Müzakere, anlaşmazlık içindeki tarafların, çözüm için giriştiği, öneriler, karşı öneriler, taktikler içeren bir ortak karar alma sürecidir. Zartman müzakereyi “yeni bir yapıyı statükoya tercih etmeye hazır farklı iki tarafın birbiriyle çelişen bakış açılarını ortak bir karar haline getirme sürecidir” diye tanımlamaktadır.²⁷¹ Richard Jackson da “Müzakere, öneriler içeren, sözlü olan ya da olmayan, tarafların sorunlarını çözmek için, anlaşma zemini aramaları için yürüttükleri ilişkidir” tanımını getirmektedir. Gerçekten de müzakere tek başına bir süreç ya da somut, tek bir hamle değildir. Müzakere uzun bir zamana yayılan, aşamaları olan, çok sayıda aktör ve değişkenin rol aldığı karmaşık bir karar alma sürecidir.

Müzakereye karşılıklı problem çözümü perspektifinden bakan Kelman’da da aynı yaklaşım vardır. Kelman’a göre müzakere taraflar çatışmayı aralarında çözmeleri gereken ortak bir sorun olarak görmelidir ve buna göre hareket etmelidir. İki tarafın birbiriyle rekabet halinde çıkarları vardır ve bunlar çoğu zaman uzlaşmaz görünürler.

---

²⁷⁰ Richard Jackson, “Successful Negotiation in International Violent Conflict”, *Journal of Peace Research*, Vol.37, No.3(May 2000), (s. 323-343), s.325-326

²⁷¹ I. William Zartman, “Negotiation as a Joint Decision-Making Process”, *The Journal of Conflict Resolution*, Vol.21, No.4 Negotiation(Dec.1977), (s.619-638), s.622

İki tarafın kendi çıkarlarını kovalaması diğerinin çıkarını, ihtiyaçlarını ve değerlerini tehdit etmektedir. Eğer taraflar masaya oturmaya karar verirse bu iki tarafında, ortak bir sorunla karşı karşıya olduklarına dair bir karar verdiklerini, görüşme yoluyla statükodan daha iyi bir konuma geleceklerine inandıklarını gösterir. Bu durumda sorunu ortak bir şekilde tanımlama yoluna giderler. Taraflar ilişkilerinin hem rekabetçi hem de işbirlikçi unsurları olduğunu ortaya koyarak süreci başlatırlar. Müzakere ile taraflar işbirliğine odaklanır ve ilişkilerini buna yönlendirirler. Ancak genellikle tarafların bunu gerçekleştirmeleri için zorlayıcı bir sebep olması gerektiği de gözden kaçmamalıdır. Kelman'ın bu yaklaşımı klasik güç merkezli müzakereden farklıdır. Çünkü ortak bir sorunu çözme fikri tarafların empati kurmasını, birbirlerini anlamasını sağlar. Problem çözümü yöntemine göre müzakere çatışan taraflar arasındaki ilişkinin dönüşümünü sağlamaya yöneliktir. Taraflar aralarındaki tüm farklılıkları gidermeye çalışmaz. Ortak karar alma mekanizması, çözüm sürecine karşılıklılık katar. Taraflar kendini karşı tarafın yerine koyarak onun ihtiyaçlarını, niyetlerini, umutlarını anlamaya başlar. Empati kurma sayesinde daha hassas olur ve sonuçta müzakereden iki taraf da kazançlı çıkabilir. Müzakereler sadece kabul edilebilir bir siyasi anlaşmaya ulaşmak için değildir. Aynı zamanda istikrarlı işbirliğine dayalı, uzun dönemli, barışçı ilişkiler kurmak, iki toplumda da refah ve kalkınma sağlamak için de kurgulanırlar. Bunun için sadece, maddi ihtiyaçları karşılamak yetmez. Güvenlik, kimlik gibi psikolojik ihtiyaçları da göz önüne almak gerekmektedir. Çatışmayı çözmek ve yeni bir ilişki kurmak için her iki tarafın temel korkuları giderilmelidir. Başarılı bir müzakerede hiçbir tarafın temel ihtiyaç ve haklarından vazgeçmesi istenemez. Ulusal varlığı tehlikeye atılamaz.²⁷²

4.1.1. Müzakerede Temel Yaklaşımlar

Müzakerelerle ilgili kavramsal çalışmalar Sovyetler Birliği dağıldıktan sonra hız kazanmıştır. Araştırmacılar uluslararası ilişkiler disiplinindeki paradigmalara paralel olarak açıklamalar getirmektedirler. Müzakere ile ilgili yaklaşımlar, modern barış çalışmalarında ortaya çıkan “problem çözümü, süreç analizi” gibi görüşleri de yansıtmaktadırlar. Brendht müzakerelerle ilgili iki farklı yaklaşımdan söz etmektedir.

---

²⁷² Kelman, (2004), s.105

Bunlardan ilki “rasyonel seçim” yaklaşımı diğeri ise “yapılandırmacı” yaklaşımdır. Rasyonel seçim, temel analiz için İsrail hükümeti ya da FKÖ gibi, çıkarını azami arttırmaya çalışan aktörleri ele alınmaktadır. Bu yaklaşımda müzakere tarafların kar/zarar hesabına göre gerçekleştirilmektedir. Masadaki seçenekler en yüksek beklentiye göre değerlendirilmektedir. Zaten taraflar müzakere masasına ancak olumlu sonuç beklediklerinde geçerler. Müzakere eden taraflar çoğu zaman açıkça konuşmak yerine niyetlerini birbirlerine sinyaller göndererek hareket ederler. Stratejik eğilimlerini en az taviz vererek belli ederler. Karşı taraftan yanıt bekler, gelen işaretlere göre durumu yorumlamaya çalışırlar. Dolayısıyla müzakere süreci, bir işbirliğine ya da çatışmanın tırmanması yönünde hareketlenmelere yol açar. Müzakereler sonuçta iki tarafın da kabul edebileceği sonuçlar verir. Brendht’in ikinci yaklaşım olarak öne çıkardığı yapılandırmacılıkta ise müzakere süreci ortak bir öğrenme süreci olarak görülür ve taraflar pozisyonlarını karşı tarafın beklentilerine göre düzenler.²⁷³ Tarafların temel ihtiyaçları belirlenir. Nesnel olarak ihtiyaçlar belirlendikten sonra taraflar iyi niyetli adımlarla birbirlerinin ihtiyaçları karşılanacak şekilde, problem çözümü anlayışıyla ortak bir çözüm bulmaya, ilişki biçimini değiştirmeye çalışırlar.

Druckman müzakereyi dört kategoriye ayırmıştır. Buna göre müzakere çözülmesi gereken bir bulmaca; karşılıklı tavizlerin verildiği bir pazarlık oyunu; örgütler içi ve örgütler arası anlaşmazlıkları uzlaştırma yolu ya da hükümetlerin politikalarını uygulama aracıdır. Bu perspektife göre müzakere uluslararası politikanın küçük bir modelidir. Druckman müzakerenin oyun teorisi, sosyal psikoloji, örgütsel davranış ya da uluslararası politika açısından analiz edilebileceğine dikkat çekmektedir. Ona göre müzakere dış politikadaki yöntemlerden biridir. Birbirine paralel karşılıklı etkileşimler, aktiviteler vardır ve bunlar birbirini etkiler. Müzakere dış politika analizi, çıkar analizi gerektiren bir durum haline gelir.²⁷⁴

Druckman’a göre müzakerelerde beş aşama vardır: Gündem tartışması, temel ilkelerin belirlenmesi, sorunların tanımlanması, karşılıklı tavizler için pazarlıklar ve uygulama ile ilgili detayların belirlenmesi. Görüşmelerde müzakereciler süreç içinde

---

²⁷³ Sven Behrendt, *The Secret Israeli Palestinian Negotiations in Oslo*, New York:Routledge, 2007, s.6-7

²⁷⁴ Daniel Druckman, “Negotiating in the International Context”, *Peace Making in International Conflict Methods and Techniques* içinde (81-124). I.William Zartman and J. Lewis Rasmussen, Washington D.C.: United States Institute of Peace Press, 2003, Fourth Edition, s..89-90

tecrübe kazanırlar ve birbirlerini daha iyi tanırlar. Genellikle süreç genelden özelliğe olana doğru ilerler. Bu da müzakerecilerin entelektüel çabalarını organize etmesini sağlar. Aynı anda birden fazla konuyla ilgilenmeleri gerekir. Müzakere ilerledikçe sonuca doğru ivme inşa olur. Sonuca yakın müzakereye “nihai karar (*endgame*)” denir.²⁷⁵

Druckman’ın müzakere konusunda getirdiği bir başka kavram da ön müzakere konusunda da değinildiği gibi “dönüm noktaları”dır. Bir aşamadan diğerine geçişi, ilerlemeyi işaret eden olaylar şeklinde nitelenen dönüm noktasının tanımı belli olsa da bu kavramın müzakere analizinde nasıl kullanılacağı derinine incelenmiş değildir. Dönüm noktaları olayların kronolojik takibi ile iyi anlaşılabilir. Öncelikle süreçten sapmalar gözlenmeli ve kayda geçmelidir. Sonra bu sapmalara neden olan şeyler tespit edilmeli son olarak bu durumun anlaşmaya ya da anlaşmazlığa doğru etkisi, sonuçları belirlenmelidir. Dönüm noktalarının müzakere sürecinin analizine katkısı için “süreç takibi” çok önemlidir, olayların normal akışı dışına çıkmasının takip edilmesi gerekmektedir.²⁷⁶ Druckman, güvenlik meselesi ile ilgili müzakerelerde dönüm noktalarının da ağırlıklı faktör olduğunu belirtir. Çünkü hükümetler kendi güvenliklerini riske etmekten kaçınır ve statükoyu çok fazla değiştirmek istemezler.

Müzakere analizinde en önemli sorulardan biri “farklı bakış açılarının nasıl bir araya getirildiğidir. Bu soruya Zartman “alternatif” kavramıyla yanıt aramaktadır. Çünkü müzakerede ilk iş, “alternatifleri sınırlandırmak”tır. Teorik olarak müzakereler birçok alternatifin açık olduğu zeminde gerçekleştirilir. Bir başka deyişle “müzakere iki taraf için kabul edilebilir bir alternatif bulunana dek alternatif pozisyonların azaltılması süreci”dir. Karar farklı tercihler arasından bir seçim yapmak olduğundan ve müzakere yukarıda da belirtildiği gibi bir ortak karar alma süreci olduğundan, temel faaliyet alternatiflerin değerlendirilmesidir. Alternatifler dört ayrı şekilde sınırlandırılabilir. Birincisi alternatiflerin bazıları diğerlerinden daha cazip hale getirilir. Bu, bazı seçeneklerde avantaj sözü verilerek ya da tercih edilen alternatiflerin tarafların kar beklentilerini tahmin edip ortaya koyarak olur. İkincisi bazı alternatifler daha az çekici

---

²⁷⁵ I. William Zartman and J. Lewis Rasmussen, *Peace Making in International Conflict Methods and Techniques*, Washington D.C.: United States Institute of Peace Press, 2003, Fourth Edition, s.91

²⁷⁶ Daniel Druckman, Turning Points in International Negotiation: A Comparative Analysis, *The Journal of Conflict Resolution*, Vol.45, No.4(Aug., 2001), (s. 519-544), s.523

hale getirilerek olur. Yani yaptırım tehdidinde bulunmak ya da seçeneklerin beraberinde getireceği olumsuzlukları gündeme getirmek bazı alternatifleri daha az cazip kılar. Üçüncüsü, görevler, yükümlülükler ve taahhütlerle bir seçeneğin zaten seçilmesiyle alternatifler elenebilir. Dördüncüsü ise bir seçeneğin zaten daha başta devre dışı bırakılmasıyla olur. Yeteri kadar seçenek elendiğinde, kalan farklılıklar temel çıkarılara aykırı olmuyorsa müzakere sonuçlanabilir, anlaşmaya varılabilir. Bunun için ara formüller, referans noktaları belirlenebilir.²⁷⁷

Müzakerenin tarafları nasıl bir araya getireceğine dair Zartman'ın getirdiği ikinci kavram ise “yakınlaşmadır.” Müzakere başında tarafların çıkış noktası başlangıç olarak ele alınır ve görüşmeler sırasında taraflar yavaş yavaş birbirlerinin pozisyona yaklaşarak uzlaşmaya varırlar. Bu tür bir uzlaşmaya giden beş yol vardır. Birincisi “basit rastlantı”dır. Bunda iki tarafın başlangıç pozisyonları birbirlerinin aynıdır. İkincisi “taviz” dir. Taraflardan biri diğerinin pozisyonuna bir anlamda teslim olur. Üçüncüsü “karşı taviz” ya da “tazminat”dır. Bunda taraflardan birinin verdiği tavize karşı diğer taraf farklı bir alanda taviz verir. Dördüncü yol “uzlaşma”dır. İki taraf da ilk pozisyonlarından taviz verir ve ortada bir noktada buluşma sağlanır. Son yol ise “anlayışa varmak (*understanding*)”tır. İki taraf da açıkça bir orta yol bulunamayacağına karar verir ve tartışmanın, belirsizliği sürdürecektir şekilde devam etmesi kararlaştırılır. Bu veriler ışığında müzakere masasında bir taraf karşı tarafı ne kadar kendi pozisyonuna yakın konuma çekerse o kadar başarılı kabul edilecektir. Zayıf ile güçlü tarafın müzakeresinde güçlüler daha çok vaat ve tehdide, zayıf taraf ise tahmin ve uyarıya başvurmaktadır. Güçlü “ya kabul et ya çekil” baskısı yapabilir. Kendi çözümünü dayatmaya çalışabilir. Güçsüz taraf ise anlaşma olmaması durumunda doğabilecek sıkıntılar konusunda uyarılar getirebilir, çeşitli müzakere içi ve dışı araçlarla görüşmelerin gündemini etkileyebilir. Güçsüz tarafın en önemli kozlarından biriye, bir öneriyi kabul ederek çatışmayı sona erdirme seçeneğidir. İsrail Filistin sorununun en kritik müzakeresi Camp David görüşmelerinde bu durum ileriki bölümlerde görüleceği gibi öne çıkmıştır.²⁷⁸

---

²⁷⁷ I. William Zartman, *Negotiation and Conflict Management*, London and New York: Routledge, 2008, s.17

²⁷⁸ *ibid.*, s.18-22

Guelke'ye göre iki temel müzakere modeli vardır. Realpolitik adını verdiği model, güç paradigmasına dayalı bir çatışma çözümü modelidir. Müzakerede çözümler genellikle güç dengesini yansıtır. Çözüm adaleti sağlayamazsa şiddet geri döner. Müzakereleri yedi safhaya ayırmıştır. Darby'nin önceki bölümde açıklanan modelindeki beş safhaya anlaşmanın uygulanması ve yeni yapının kurumsallaştırılmasını da dahil etmiştir.²⁷⁹

Richard Jackson'ın çalışmaları müzakere analizi için önemli veriler sunmaktadır. Jackson müzakerenin üç zaman boyutunda gerçekleştiğini düşünmektedir. Birincisi geçmiş, ikincisi bugün, üçüncüsü ise gelecektir. Şöyle ki; geçmiş koşullar, taraflar müzakereye başlayıncaya kadar olan, yaşanan her şey ve tüm değişkenlerdir. Çatışmanın geçmişi çatışmanın doğasını, tarafların mevcut ilişki biçimini tanımlamaktadır. Çatışma yönetiminde, müzakerede tarafların nasıl davrandıklarını belirleme konusunda geçmiş etkilidir. Bu konular, taraflar arasındaki güç dengesi, anlaşmazlık konularının gelişimi gibi meselelerdir. Jackson'ın ikinci müzakere zaman boyutu olan günümüz koşulları ise müzakere durumundaki şartlara işaret etmektedir. Görüşmelerin zamanlaması, yeri ve görüşmecilerin kimliği, temsil düzeyi gibi konuları içermektedir. Üçüncüsü müzakerelerin gelecekle ilgili boyutudur. Bu müzakere sonucu varılan anlaşmanın başarılı mı başarısız mı olduğu, sonucun sürekliliğinin olup olmadığı konuları üzerine değerlendirmeleri işaret etmektedir. Barış inşası ile ilgili görüşmeler bu kategoriye girmektedir.²⁸⁰

4.1.2. Müzakerede Sorunlar ve Başarı

Müzakere analizinin odak noktası nihayetinde başarılı olup olmadığıdır. Müzakerenin başarısı ortak karar alma sürecinin nasıl yürütüldüğü, zamanlaması, konuların ağırlığı, süreç içinde yaşanan sorunlar, üçüncü tarafların tutumu gibi sayısız faktörle doğrudan ilgilidir. Her çatışmanın kendine özgü bir durumu ve başarı tanımı mevcut olmakla birlikte, bir müzakerenin başarısı çatışmayı durdurması, bir anlaşmaya varılması, bir çözüme ulaşmasıyla ölçülebilir. Taraflar anlaşmadaki dengeleri kendi lehlerine çevirebilmek için müzakere süreçlerini fırsat olarak görmektedir. Bunları fark

²⁷⁹ Adrian Guelke, "Negotiations and Peace Processes", *Contemporary Peacemaking, Conflict, Violence and Peace Processes* içinde, John Darby and Roger MacGinty, Hamshire and New York:Palgrave/Macmillan, 2003, s.56

²⁸⁰ Jackson, (2000), s. 327-328

etmek de zordur. Eğer taraflar arasında güvensizlik olursa, ön müzakerede uzlaşılacak formülü yenilemeye çalışırlarsa müzakere süreci çıkmaza girebilir. Bazı uzmanlara göre müzakere, çatışmanın erken zamanlarında çatışan taraflar belli bir şiddet sürecini aşmadan, şiddete dayalı acılar derinleşmeden önce daha başarılı olma potansiyeline sahiptir. Kimilerine göre ise taraflar, yeterince acı çektikten sonra uzlaşmaya daha yakın olabilir. Çatışma, çözümü zor hale geldikçe çözüm şansı zorlaşmaktadır.

Müzakerenin fiziksel, sosyal çevresi hakkındaki bilgiler görüşmelerin başarısında rol oynamaktadır. Tarafsız, dış baskıdan uzak mekanlar tarafların daha iyi konsantre olmasını sağlayabilir. Tarafların yüz yüze görüşemediği müzakereler en sıkıntılı ve çözüme uzak olandır. Başarıda etkili olan bir başka unsur müzakereleri kimin başlattığıdır. Eğer görüşmeleri başlatan çatışan taraflardan biri ise başarı şansı artar. Çünkü bu çözüm isteğinin bir işaretidir. Üçüncü tarafın arabuluculuğunda, taraflar da taviz vermekte isteksiz ise müzakerenin başarı şansı iyice azalmaktadır. Taraflar, teması sürdürmek, istihbarat toplamak, propaganda yapmak ve zaman kazanmak gibi taktik sebeplerle masaya oturuyorsa başarı şansı zordur. Süreçle ilgili başarıyı etkileyen bir başka değişken ise müzakerecinin temsil düzeyi ile ilgilidir. Zirve toplantısı şeklindeki müzakerelerde, zemin önceden hazırlandığından başarı şansı artmaktadır. Diğer durumlarda müzakereler çoğu zaman çıkmaza girmektedir. Böyle anlarda üst düzey bir müzakerecinin, temsilcinin devreye girmesi, süreci canlandırabilir. Karar vericilerin doğrudan işin içinde olması önemlidir.²⁸¹

Müzakere safhası ön müzakereden daha zorlu ve sıkıntılı bir süreçtir. Müzakerede taraflar detaylı, somut, ileriye dönük konular üzerinde pazarlık ederler. Ön müzakere aşamasında temel çözüm formülü belirlendikten sonra taraflar nihai aşamaya geçerler. Anlaşmanın detayları ve içinin doldurulması üzerinde müzakerelere geçilir. Bu en zor aşamadır. Örneğin Kıbrıs'ta yeni anayasa ve ilkeleri konusunda anlaşılmıştır. Çözümün iki toplumlu iki bölgeyi bir federasyon olduğu konusunda genel bir anlayışın bulunmasına ve adada fiilen bölünme yaşanmasına rağmen detaylarda sorunlar çıkabilmekte ve sorun çözüme kavuşturulamamaktadır. Detay aşaması çok daha teknik ve mikro düzeyde düzenlemeyi gerektirmesi dolayısıyla karmaşıktır ve bu aşamada

---

²⁸¹ ibid., s.337-339

daha geniş bir müzakere heyetine ihtiyaç duyulmaktadır. Bu da heyet üyelerinin kendi içindeki görüş ayrılıkları gibi yeni bazı sıkıntıları beraberinde getirmektedir. Bu da müzakerenin başarısını etkilemektedir.

Müzakere safhasında, anlaşma metinlerinde kullanılacak olan terimlerin açıklanması ya da ortak bir dil oluşturabilmesi için daha dikkatli bir değerlendirme süreci gerekmektedir. Yanlış anlaşılma ihtimalinden kaçınma, ifadelerin kimin çıkarlarına hizmet edeceği bu aşamada belli olmaktadır. Bir kelimenin, bir noktalama işaretinin bile önemi vardır.

Müzakere sırasında detaylar konuşulurken, bu zorlu ve zahmetli bir süreç olduğundan, çok da zaman kaybettirdiğinden heyetlerin temsil düzeyi daha düşüktür. Bu nedenle müzakereci heyet üyelerinin siyasi liderliğe danışması için görüşmelerde kesintiler yaşanması zorunludur. Bu da masa başında varılan anlaşmaların süreç içinde liderlerin müdahalesi sonucu geri gitmesine, gelen tepkiler doğrultusunda geri adımlara yol açabilmektedir. Detayların görüşüldüğü, anlaşma öncesi görüşmeler gerçekte yüzleşme zamanıdır (moment of truth). Karar zamanıdır. Yanlış karar alan bunun sonucuna katlanacaktır. Bu bazen askerlerin canları pahasına koruduğu direnç noktalarının teslim edilmesi, bazı bölgelerin terk edilmesi anlamına gelmektedir. Bu nedenle alınacak kararların bedeli büyüktür.²⁸² Bu da karar vericileri daha temkinli hareket etmeye zorlar.

Müzakere her zaman başarılı olmaz, çıkmaza girebilir. Düşmanlığın derin olduğu iki taraf arasında ciddi anlaşmazlıklar olduğunda, taraflardan biri diğerinin meşruiyetini tanımadığında, yanlış algılama ve iletişim eksikliği varsa müzakere başarısız olabilir. Bazı durumlarda müzakerenin çöküşü çatışmaya yol açabilir.

Müzakerenin başarısında etkili olan faktörlerden biri “güç”tür. Tarafların birbirleriyle ilişki biçimi alışverişlerini de etkilemektedir. Kimilerine göre müzakerenin başarılı olması için güçler arasında denge olması gerekmektedir. Taraflardan biri çok güçlü olduğunda taviz vermeye, uzlaşmaya yanaşmak istemez ve bu da müzakereyi

---

²⁸² Berridge, (2005), s.50-52

olumsuz etkiler. Anlaşılan odur ki güçlü olan kendi çözümünü dayatmayı tercih etmektedir.

Siyasi sistem ve kültür farkı da müzakereyi zora sokan konulardır. Çatışan tarafların aynı kültür ve değerlere sahip olmaması yanlış algılamalara yol açabilmektedir. Çatışan taraflar arasındaki bağlılık ortak değerler, ittifak ilişkileri müzakerelerin sonuçlarını da etkilemektedir. Örneğin Türkiye ile Yunanistan aynı güvenlik sisteminin parçaları olduğu için müzakerelerin başarı şansı daha yüksektir. Taraflar arasındaki iyi siyasi ilişkiler tarafların, anlaşmazlık durumunda, çatışma çıkma aşamasına gelmeden meselenin çözümüne olanak tanımaktadır.²⁸³

Taraflar arasındaki güç dengesinin bir tarafın lehine olması da müzakerenin fazla uzamadan sonuçlanmasına yol açabilir. Ama bunda da adil çözüm olasılığı azalmaktadır. Çünkü güçlü olan taraf kendi çözümünü dayatır. Üçüncü tarafın dengeleyici rolü burada ortaya çıkmaktadır. Müzakere genellikle, düşük yoğunluklu çatışmalarda, tarafların başka güçlerin müdahalesine takılmadığında, sorunlar çok ağır olmadığında daha başarılı olmaktadır.

Müzakerenin başarısı ile ilgili en önemli faktörlerden biri çatışmadaki sorunların ağırlığıdır. En temel mesele de budur. Jackson 1154 müzakere konusu üzerinde yaptığı araştırmada çatışmanın doğasının müzakere sonucunda çok büyük etkisi olduğunu tespit etmiştir. Çatışmanın doğasında etkili faktörlerden biri “çatışmanın yoğunluğu”dur. Çatışma yoğunluğunun fazla olması tarafları açmaza sürükleyeceğinden müzakereyi başarılı kılabilceği gibi kutuplaşmayı arttıracığı için müzakereyi güçleştirmesi de olmalıdır. İkincisi “çatışmanın karmaşıklığı”dır. Karmaşıklık arttıkça müdahale eden tarafların sayısı da artmaktadır. Bu da çatışmaya taraf olanların sayısını arttırmakta çözümü zorlaştırmaktadır. Yeni iletişim sorunları ortaya çıkarmaktadır. Druckman’a göre az sayıda müzakereci ile müzakere yürütülmesi çözüm olasılığını arttırmaktadır. Üçüncüsü “sorunların ağırlığı”dır ve bu sonucu doğrudan etkiler. Ulusal güvenlik, toprak bütünlüğü gibi hayati konuların anlaşmazlık konusu olmaması ve müzakere dışı kalması çözüm olasılığını arttırmaktadır. Jackson’a göre müzakereleri zora sokan altı

---

²⁸³ ibid., 335-337; Ayrıca Türkiye ile Yunanistan arasındaki güç ve tehdit algılamaları ve bunun müzakere sürecine yansımaları ile ilgili ayrıntılar için bkz. Ayman, (2004), s.215-224

ana konu vardır: Egemenlik, güvenlik, kendi kendini idare, kaynak paylaşımı, ideolojik farklılık ve etnik köken yani kimlik. Bunlar en temel anlaşmazlık konularıdır ve çözümleri son derece zordur.²⁸⁴

Müzakerelerde başarı için en önemli bir başka kavram ise ivmenin korunmasıdır. Müzakerelerde ivmenin kaybedilmesinin üç ana sebebi vardır: Birincisi formül aşamasının sonunda o sonuca ulaşan yetkili ya da bakanların ülkelerine geri dönüşü sonrasında sorun çıkması durumunda liderlikten karar almasını istemesi süreci yavaşlatır. İkincisi savunmada olan taraf zorlukta olduğunu göstermek için bilerek süreci ağırlaştırabilir. Üçüncüsü çok taraflı görüşmelerle ilgili olarak uluslararası zorlukların hızla yön değiştirmesidir. Başka sebeplerden dolayı da süreç kesintiye uğrayabilir. Müzakere heyeti acil sebeplerden dolayı başka konularla ilgilenmek zorunda kalabilir. Yıllık toplantılar, parlamento açılışları, delegasyonların kendi içindeki anlaşmazlıklar, hükümetlerdeki ciddi değişim olasılıkları, hastalık ya da El Halil'deki 25 Şubat 1994'teki Goldstein katliamı gibi beklenmedik şiddet olayları müzakere sürecinde yavaşlamalara yol açabilir.

Görüşmelerde herhangi bir nedenden dolayı gerçekleşen duraklamanın kalıcı hale gelmesi de mümkündür. Bu, müzakerenin başarısı açısından gerçek bir tehlike olabilir. Her şeyden önce müzakerede onca görüşmeden sonra kayda değer bir ilerleme sağlanamamış olması müzakerecilerin moralini bozabilir. İkincisi müzakerenin muhalifleri ilerleme olmamasını “biz size demiştik” söylemi ile süreci baltalamak için kullanabilir. Üçüncüsü taraflar ne kadar iyi niyetli olursa olsun çözüm/anlaşma maliyetinin çok yüksek olması dolayısıyla statükonun daha iyi olduğu kanısına varabilir ve çözümsüzlüğü tercih edebilirler. Son olarak duraklama, müzakeredeki kilit isimlerin uluslararası politikanın diğer sorunlarına gömülmesine neden olabilir. Bu da müzakerede ivmenin ve ilginin kaybolmasıyla sonuçlanabilir.²⁸⁵ Müzakerelerde ivmeyi korumanın çeşitli yolları vardır. Bunlardan biri takvim oluşturmak ya da mühlet(deadline) vermektir. Örneğin bu kısmi, geçici ya da nihai anlaşmanın ne zaman yapılacağına dair bir takvim hazırlamak olabilir. Ancak zaman limiti esnek olmalıdır ve çalışmanın tamamlanabilmesi için taraflara yeteri kadar zaman bırakmalıdır. Takvim

---

²⁸⁴ Jackson, (2000), 332-335

²⁸⁵ Berridge, (2005), s.56-57

gerçekçi olmalıdır. Sınırlama suni bir mühlet olabilir, hedef tarihler olabilir, psikolojik tarihler olabilir. Belli bir tarih kamuoyuna açıklanarak taraflar kendi kendilerini bağlayabilirler. Sembolik tarihler ortaya atılabilir. Bu tarih, müzakerelerle ilgili olabileceği gibi savaşın ya da ateşkesin başlama tarihi yahut bir katliamın yıldönümü olabilir. Pratik tarihler olabilir. Bunlar ya müzakerecilerin kontrolü dışındadır ya da değiştirmenin çok büyük maliyeti olacağından taraflar tarihlere uymaya zorlanabilir. Bu tarihler başka bir konferansın başlama tarihi, ateşkesin son bulması ya da barış gücünün tarihinin dolması, seçim tarihi olabilir. İsrail-Filistin sorununda Prensipler Anlaşması bu tür takvimlere yer vermiştir. (Gerçi İsrail başbakanı İzak Rabin, 11 Şubat 1994'te Independent'a verdiği mülakatta Prensipler Anlaşması'ndaki mühletlerle ilgili olarak "hiçbir tarih kutsal değildir" diyerek ivmeyi baltalamış olsa da gecikmeli de olsa Filistin tarafıyla masaya oturmuştur).²⁸⁶

Müzakerelerde ivmeyi korumakta başvurulan ikinci yol, hareket metaforları kullanmaktır. Metafor, yani bir terimin diğerini temsil etmesi bazı tecrübelerin organizasyonunda belirli konuları öne çıkartıcı etkiye sahiptir. Bunlar bilinçli olarak seçilerek insanların hayatını yönlendirebilir. Hükümetler müzakerelerde "savaş", "mücadele", "safları sıklaştırmak" ya da "fedakarlıklar" gibi metaforları sıkça kullanırlar. Bunun gibi müzakerelerin ivmesini korumak için hareket/ilerleme metaforları sıkça kullanılır. Müzakereciler çoğu zaman barış süreci için otomobil metaforunu kullanılır. Örneğin taraflardan birinin "yeşil ışık" yakmasına rağmen görüşmeler durabilir. Bazen görüşmelerin "doğru yönde" gitmediğinden söz edilir. Bir takvim yerine "yol haritasından" bahsedilir. Trenler de müzakereler gibi belli bir zaman çizelgesi ile çalıştığı için ve istasyonlarda durduğu için genellikle dur-kalk şeklinde ilerleyen müzakerelere uygun metafor oluşturmaktadır. Trenlerin yollarından ve doğrultularından sapma şansı daha az olduğu için barış süreçlerinde daha sık kullanılan bir metafordur. Eğer gerekenler yapılmazsa müzakerelerin "rayından çıkabileceği", taraflardan birinin üzerine düşeni yapmaması durumunda "treni kaçıracağı" gibi ifadeler sıkça kullanılmaktadır. Özellikle Türkiye Avrupa Birliği müzakerelerinde tren metaforunun ağırlıkla kullanıldığı görülmektedir. Anlaşma şansını kaçırmaması için taraflardan biri "son vagona yetişmek" için teşvik edilebilmektedir. Seyahat/yolculuk da

---

²⁸⁶ ibid., s.64

müzakerelerde çok kullanılan bir benzetmedir. Yolculuk metaforuna göre müzakereler, başlangıcı olan belli amaçlara ulaşmakla sonuçlanacak bir seyahattir. “Zamana karşı yarış” ifadesi yine zaman sınırlamalarına işaret eder. Taraflar birbirine değil sanki ortak bir “düşmana” karşı işbirliği içinde hareket ettiğini düşünür. Müzakereler sırasında ortaya çıkan sorunlar “engellerdir” ve bunları temizlemek için herkes üzerine düşeni yapmalıdır. Müzakereciler barışa doğru “bir adım daha yaklaşmak”tan söz eder. Ancak bu metaforların etkinliği tam olarak ölçülemez ve spekülatiftir.

İvmenin korunmasında bir başka yol aleniyet ve propagandadır. Genellikle aleniyet, yani müzakerelerin kamuoyunun önünde gerçekleştirilmesi müzakerenin düşmanı olarak bilinir. Kısmen de doğrudur. Ama bazı durumlarda aleniyet müzakereleri ileriye götürebilir. Müzakereler kamuoyuyla paylaşılarak karşı tarafın nasıl tepki vereceği görülebilir. Müzakere edilen anlaşma için destek elde etmeye çalışılabilir. Propaganda ve diplomasi bu noktada birlikte ilerler. Bu nedenle de dışişleri, hükümet sözcüleri müzakere sürecinde önemli bir misyon üstlenir. Halkın açıkça reddetmediği ya da kabul ettiği çözümler müzakere için sağlam bir zemin oluşturacak ve ivme kaybının önüne geçebilecektir.²⁸⁷

İvmenin korunması yolunda bir başka yöntem ise müzakere heyetinin düzeyini yükseltmektir. Daha üst düzey müzakereciler atamak da ivme kazandırabilir. Karar vericiler bizzat karşı karşıya gelerek ilerleme sağlayabilir. Heyete yeni isimlerin katılması, taze fikir ve önerilerin ortaya atılmasına, yeni fırsatlar doğmasına yol açabilir. Son olarak, bunun açıkça yapılması sembolik olarak önemlidir. Bu da kamuoyunda müzakerelerden beklentileri ve görüşmelere desteği artırır. Bu alt düzey görüşmeleri sıkıntıya sokmadan belki daha üst düzey bir iletişim kanalı açarak da olabilir. Bu gibi iletişim kanalları (backchannels) gizlilik, hız ve iç bürokratik çatışmalardan kurtulma şansı getirir. Bu durum kanalların moralini ve motivasyonunu zorlayabilir.

4.1.3. Oslo Barış Süreci’nde Müzakereler (1991-2000)

1993’te Prensipler Anlaşması’nın imzalanmasından sonra sürdürülen ve 2000 yılındaki İkinci Filistin İntifadası’na kadar uzanan yedi yıllık sayısız görüşme, zirve ve

---

²⁸⁷ Berridge, (2005), s.64-67

anlaşmadan oluşan Oslo Barış Süreci, İsrail-Filistin sorununa kalıcı bir çözüm bulunması amacıyla yola çıkılmış bir müzakere sürecidir. İki tarafın birbirini tanımaya kadar giden süreçteki ön müzakere safhası, kendisinden beklenen temel çözüm formülünü üretememiştir. İki taraf barış sürecini devam ettirmek adına sorunları ötelemeyi tercih etmiş, bunu sonraki müzakere safhasının da temel özelliği haline getirmiştir. Bir başka deyişle ön müzakerede bulunan formül, çözüm formülü değil öteleme formülüdür. Bu nedenle Prensipler Anlaşması'ndan sonra yürütülen tüm pazarlıklar aslında zor kararların verileceği ve gerçek al-ver sürecinin yaşanacağı nihai statü görüşmeleri için zemin hazırlamaya yöneliktir. Sorun, beş yıl sürmesi planlanan bu öteleme/geçiş döneminin bir anlamda kalıcı hale gelmesi, ötelemenin kronik bir davranış biçimi haline dönüşmesi ve tarafların nihai barış anlaşmasına yönelememesidir. Oslo Süreci'nde müzakereler İsrail'in güvenlik arayışlarına dair kaygılarını gidermeye, Filistin'in ise egemenlik haklarını elde etmeye yönelik çabalarına odaklanmıştır. Oysaki İsrail-Filistin sorununda sorunlar ve çözümün parametreleri aşağı yukarı bellidir.

İsrail-Filistin sorununun temelinde dört ana anlaşmazlık konusu ve buna bağlı diğer meseleler vardır. Bunlar sınırların belirlenmesi, Kudüs'ün statüsü, Filistinli mültecilerin durumu ya da geri dönüş hakkı ve Filistin topraklarındaki Yahudi yerleşim birimlerinin kaldırılmasıdır. Bunun dışında iki tarafın birbirlerinin varlığını inkar etmeleri, güvenlik meseleleri, güç paylaşımı ve kurulacak Filistin devletinin yapısı gibi alt meseleler vardır. Bu dört konu "nihai statü meseleleri" şeklinde değerlendirilmiş ve Oslo görüşmelerinin dışına itilmiştir. Oslo Süreci kalıcı bir barış çabası olmaktan çok, adım adım yöntemi ile taraflar arasında güven inşa edici, çatışmayı belli bir düzeyde tutacak bir araç, özellikle İsrail açısından bir çatışma yönetimi süreci haline gelmiştir.

Tarafların masaya oturması, Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ardından, Birinci Körfez Savaşı'nı müteakiben gerçekleşmiştir. Amerikan yönetimi, Saddam Hüseyin'in Irak'ına müdahalesi sırasında kendisine destek veren Körfez ülkeleri ile işbirliğinden faydalanarak Ortadoğu'da gerilimi hafifletmek, Soğuk Savaş sonrası bölgedeki etkinliğini arttırmak amacıyla bir barış konferansına ön ayak olmuştur. Amerikan Dışişleri Bakanı James Baker'ın girişimleri ile 1991'de Madrid Konferansı toplanmıştır.

Konferansta siyaseten daha hafif konular (su, mültecilerin durumu, ekonomik kalkınma, silahların kontrolü ve çevre) ele alınmış, güven arttırıcı adımlar atmak istenmiştir. Taraflar arasındaki asıl anlaşmazlık konuları gündem dışında tutulmuştur. Madrid Konferansı İsrail-Filistin sorunu açısından doğrudan görüşmelere geçiş sürecinde bir kilometre taşı olmuştur.

1993 yılında FKÖ ile İsrail İşçi Partisi Norveç'in arabuluculuğunda önceki bölümde ayrıntılarıyla ele alınan gizli görüşmelere başlamıştır. Problem çözümü çalışma grupları şeklinde başlayan görüşmeler sonunda, önemli ilerlemeler sağlanmış, taraflar (FKÖ ile İsrail) birbirlerini karşılıklı olarak tanımışlar ve Prensipler Anlaşması'nın imzalanmasıyla barış sürecini resmiyete dökmüşlerdir. Prensipler Anlaşması ile FKÖ Gazze ve Eriha'da yönetimi devralıp kendi liderlerini seçme hakkını kazanmıştır. İsrail yeni yerleşim birimleri açılmasını onaylamama ve bunlara finansal desteği kaldırma vaadinde bulunurken Filistin tarafından önemli güvenlik garantileri almıştır. Anlaşma İsrail'in hiçbir yeri ilhak etmemesini ve Filistin'in tek taraflı devlet ilanında bulunmamasını öngörmüştür.²⁸⁸

Barış sürecinde tarafların imzaladığı bir diğer belge 4 Mayıs 1994 tarihli Gazze-Eriha Anlaşması (Kahire Anlaşması)dır. Bu Anlaşma, Filistin seçimlerinin organize etmiş, güvenliğinin nasıl sağlanacağını belirlemiş, İsrail'in ilk geri çekilme işlemine dair ayrıntıları kağıda dökmüştür.

Taraflar, 28 Eylül 1995'te Oslo II adı verilen belgeyi imzalamışlardır. Bu anlaşmadan sonra Rabin ve Arafat birbirlerini barış ortağı olarak görmeye başlamıştır. Bu durum anlaşmaların özüne de yansımaya başlamıştır. Taraflar metinleri iki tarafın karşılıklı siyasi ihtiyaçlarına göre şekillendirmeye başlamışlardır. Oslo II Arafat için Filistin seçimlerinden hemen önce İsrail birliklerinin -El Halil dışında- Filistin kentlerinden çekilmesini sağlamıştır. Filistin Yönetimi Kudüs'te yaşayanların da oy kullanması hakkını alarak paylaşım konusunda sembolik bir taviz koparmıştır. Rabin ise Filistin Yönetimi'nden, Filistin Ulusal Belgesi'ndeki İsrail'in yok edilmesini isteyen ifadelerin çıkartılması sözünü almıştır. Arafat Filistin topraklarındaki "İsraililerin ve Yerleşimcilerin" geçici bir süre İsrail kontrolünde kalmasını kabul etmiştir. Oslo II ile

---

²⁸⁸ Smith, (2004), s.417-424

Batı Şeria ve Gazze 3 güvenlik alanına bölünmüştür: A bölgesi Filistin Yönetimi'nin kontrolü altındaki şehirleri kapsamaktadır. B Bölgesi, şehirlerin çevresindeki ortak devriyenin gezeceği kırsal bölgelerdir. İsrail'in buralardan altı aylık periyodlar halinde üç safhada çekilmesi kararlaştırılmıştır. C bölgesiyse İsraililerin yaşadığı ve güvenlik noktalarının, karakolların olduğu bölgelerdir. Bunlar İsrail denetimi altında kalacaktır.²⁸⁹

Barış sürecinin işlemeye başladığı dönemde barış karşıtlarının körüklediği şiddet bölgeye hakim olmuş, Oslo II'nin imzalanmasından çok kısa bir süre sonra İsrail başbakanı İzak Rabin, fanatik bir Yahudi tarafından öldürülmüştür. Bu suikast barış sürecinin akışını tersine çevirmiştir. Bu olaydan kısa bir süre sonra gerilim tırmanmış, İsrail'de Mayıs 1996'da barış sürecine karşı çıkan sağcı lider Binyamin Netanyahu iktidara gelmiştir. Yine de Netanyahu döneminde El Halil Anlaşması 15 Ocak 1997'de gecikmeli olarak da olsa imzalanmıştır. Mart 1996'da yapılması gereken İsrail'in kentten çekilmesi işlemi, İsrail seçimlerinin sonrasına ertelenmiş, Netanyahu başbakan olunca anlaşmayı yeniden müzakere etmek istemiştir. Yeniden yapılan müzakereler sonunda anlaşmaya varılsa da Filistin Yönetimi lideri Yaser Arafat bundan böyle yapılan her anlaşmanın tekrar görüşülmesi düşüncesinden rahatsızlık duymuştur. Bu dönemde İsrail yönetimi yükümlülüklerini yerine getirmemiştir.

Prensipier Anlaşması'na göre nihai statü görüşmelerinin 1999 yılında başlaması öngörüldüğünden sürecin ilerlememesi sıkıntıları arttırmıştır. Aynı dönemde Amerikan yönetimi Ortadoğu'daki rolünü "arabuluculuktan –anlaşmanın içeriğinin belirlenmesinde etkili rol alması anlamına gelen- aktif katılımcılığa (*from mediation to active participation*)" dönüştürmüş, tarafları öneriler ortaya atarak uzlaşmaya zorlamaya başlamıştır. 1998 Eylül ayında New York'taki BM liderler zirvesinin ardından Amerikan Başkanı Clinton üçlü bir zirve planlamıştır.²⁹⁰ Taraflar Ekim ayında Maryland'deki Amerikan yönetimine ait Wye River tesislerinde bir araya gelmişler ve

---

²⁸⁹ Quandt,(2005), s.24-26

²⁹⁰ Jerrold Kessel, "Could meetings at U.N. become a summit?", www.cnn.com 20.09.1998, (erişim:12.5.2002)

bir memorandum imzalayarak sürece devam kararı almışlardır.²⁹¹ Wye River Memorandumu ile İsrail,

Batı Şeria'nın (işgal altındaki C Bölgesi) yüzde 13'ünden çekilmeyi kabul etmiştir. Çekilmenin 12 hafta içinde tamamlanması ve ABD'nin güvenlikle ilgili gelişmeleri izlemesi kararlaştırıldı. Filistin tarafının, terör ve şiddet eylemlerine sıfır toleransla yaklaşması, terörist örgütler ile mücadele etmesi metne eklenmiştir. İsrail hapishanelerinde tutuklu bulunan 3 bin Filistinli tutuklunun bırakılmasının aşamalı olarak gerçekleşmesi, Gazze'de uluslararası havaalanı açılması, Filistin Ulusal Belgesi'ndeki İsrail'in yok edilmesine dair maddelerin çıkarılmasını

bir kez daha taahhüt edilmiştir.²⁹²

Amerikan yönetimi sürece destek vermek için başkan düzeyinde çabalarını sürdürmüştür. Nihai statü görüşmelerine geçilmeden önce Başkan Clinton, Filistin topraklarını ziyaret eden ilk Amerikan Başkanı olmuş, Gazze'de toplanan Filistin Ulusal Konseyi'nin oturumuna katılmıştır.²⁹³

Netanyahu döneminde sıkıntılı günler yaşayan Oslo Süreci 1999 Mayıs ayında İşçi Partisi'nin seçimi kazanmasından sonra yeniden canlanmıştır. İşçi Partisi Başkanı, barış yaptığı için öldürülen eski başbakan Rabin'in sağ kolu olan, eski Genelkurmay Başkanı Ehud Barak başbakan olmuştur. Barak 2000 yılında Amerikan Başkanı Clinton'ın da devreye girmesiyle nihai statü görüşmeleri için Arafat'ı biraz da zorlayarak zirve toplantısına taşımıştır. Yeterince hazırlık yapılmadan gidilen Camp David görüşmeleri başarısızlıkla sonuçlanmış, bundan sonra taraflar tekrar bir araya gelseler de Camp David Zirvesi sonrası yapılan yıkıcı açıklamalar, derinleşen güvensizlik ve diğer faktörler bölgeyi yine şiddete sürüklemiştir.

1990'lardaki İsrail-Filistin görüşmeleri inişli çıkışlı bir süreç olmuştur. Ümitsizlik ve şiddet anları, ümit ve üretkenlik arasında gidip gelmiştir. Ciddi çaba,

---

²⁹¹ Jay Branegan, Dean Fischer, Douglas Waller ve Lisa Bayer, "Inside Wye Plantation", *TIME*, www.time.com 2.11.1998, (erişim:12.5.2002), s.22-27

²⁹² *Wye River Memorandum*, 1998, www.mfa.gov.il (Documents), (12.5.2002)

²⁹³ "President Clinton's historic speech to the Palestinians", www.arabicnews.com 14.12.1998, Shawwa Center Gaza City, Gaza (erişim:17/04/2002)

şüphesiz ve güvensizlik hiç eksik olmamıştır. İki tarafta da radikaller süreci baltalamak için hep hazır olmuştur.²⁹⁴

Özetle tarihsel gelişimi bu şekilde olan Oslo Süreci'nin sorunları çok çeşitlidir ve sonraki bölümlerde ayrıntılı bir biçimde ele alınacaktır. Kısaca değinmek gerekirse, tarafların Oslo'yu farklı algılamaları, farklı anlamlar yüklemeleri, farklı beklentilere sahip olmaları, sorunun ağırlığı, taraflar arasındaki güç dengesizliği, arabulucu rolündeki ABD'nin adil bir arabulucu gibi davranmaması gibi onlarca sorundan söz edilebilir. Örneğin Sabet, “güç merkezli Ortadoğu’da Arap-İsrail çatışmasını önlemek için çatışma çözümü ile sorunlara yol açan çatışmacı davranış biçimlerinin değişmesi için ilişkilerin dönüşümü arasındaki farkın açıkça ortaya konmasını, sorunun çözümü ile “hal”li arasındaki ayrımın iyi yapılmasını” bu meselelerden biri olarak ortaya atar. “Adalet ilkesi yerleşmedikçe “barış süreci” geçici istikrarsız bir düzenleme olmaktan ileri gidemez” der.²⁹⁵ Sabet’e göre Oslo Barış Süreci temel meseleleri öteleyerek Arap-İsrail sorunundan adalet ilkesini çıkarmıştır. Bu mekanizma bahaneler ve sorun dönüşümü ile müzakerenin siyasi gündemini değiştirmiştir. Üst eksenler oluşturarak bölgenin ittifaklar rejimini değiştirmiştir. Barışı destekleyenler “ılımlı” Arap ve Yahudi güçler olarak tanımlanmış; barış karşıtı olanlar “aşırı ve radikaller” olarak adlandırılmış ve bunlar birbirlerine karşı birleştirilmiştir. Adaletsizliğin kendisini bertaraf etmenin değil sonuçlarını göğüsleyecek mekanizmaların üzerinde durulmuştur.²⁹⁶ Ilan Pappé de adalet meselesine dikkat çeken yazarlardan biridir:

İsrail’in, Filistin çatışmasının çözümüne bakarken dikkate aldığı prensipler ve ön kabuller ile ilgili üç prensibi; 1-çatışmanın temeli 67 savaşıdır ve bunu çözenin tek yolu Batı Şeria ve Gazze’nin statüsünü belirleyecek bir anlaşmadır. 2- Bu bölgede görünür her şey daha fazla bölünebilir ve barışın anahtarı buradadır. Bu sadece toprağın değil halkın ve kaynakların da bölünebileceği anlamını taşımaktadır. 3- 1948’deki felaket ve etnik kıyım müzakere edilemez. Filistinli mülteciler konusu söz konusu bile değildir. Filistinliler için ise meselenin özü 1948 savaşıdır.²⁹⁷

²⁹⁴ Quandt,(2005), s.13

²⁹⁵ Amr G.E. Sabet, “The Peace Process and the Politics of Conflict Resolution”, *Journal of Palestine Studies*, XXVII., No4, Summer 1998, s.5

²⁹⁶ *ibid.*, s.6

²⁹⁷ Ilan Pappé, *The Ethnic cleansing of Palestine*, Oxford: Oneworld, 2007, s.240-241

Pappe'ye göre başbakan olarak Filistinlileri 1992 yılında sürgüne gönderen Rabin²⁹⁸, 1994 Oslo B Anlaşması ile Filistinlileri Bantustanlara hapsetmiştir. "Oslo barışının ardındaki kavram yine Siyonist'tir. Nakba (Filistinliler için felaket) süreçte yoktur."²⁹⁹

Dor başka bir konuya dikkat çekmektedir. Sürecin en belirleyici unsuru tarafların kolayca ortak çözüm bulabilecekleri konulara odaklanmasıdır. Zor konular ötelenmiştir. Buradaki mantık şudur: "Çatışma zor konuları çözmek için olumsuz bir atmosfer oluşturmaktadır. Bu nedenle önce iklimi değiştirmek gerekir. Bu kısmi anlaşma sahadaki gerçekleri değiştirecek ve artan huzur güven ortamında zor konular da çözülecektir." Mantık anlamlı görünmekle beraber başarıya ulaşamamıştır.³⁰⁰ Kacowicz farklı algılamaların etkisine dikkat çekmektedir:

"Filistinliler açısından Oslo, Filistinlilerin topraklarının yüzde 78'inde bir İsrail egemenliğini, yüzde 22'sinde kendilerine egemenlik verileceğini düşünerek tanınmasıdır. Oslo, intifadanın sonucu olarak İsrail'e güvenlik vaadiyle işgal altındaki Batı Şeria, Gazze ve Kudüs'te mültecilerin bir bölümüne geri dönüş hakkı tanınarak Filistin devleti kurulması için gerçekleşmiştir. Süreç ilerledikçe Batı Şeria'da egemenlik hakkı, A, B, C bölgelerine ayrılarak bir ırkçılık sistemine dönüşmüştür. Filistin halkı 13 bölge içinde birbirinden izole bir yaşama mahkum edilmiştir. 1995'ten itibaren İsrail'in istimlak politikaları hız kazanmış, yerleşkeler genişlemiş, ekonomik bozulma, işsizlik Filistinlilerin barışa desteğini azaltmıştır. Süreç yerleşimcilerin sayısının iki katına çıkmasıyla, kontrol noktaları kurulmasıyla İsrail'e güvenin dibe vurduğu bir sürece dönüşmüştür. Camp David ve Taba İsrail'in yetersiz, yabancılaştırıcı önerileri ile gerçek niyetini ortaya çıkarmış, Filistinlilere egemenlik değil tuzaklar sunulmuştur. İsrail'in planı sınırlarını kontrol hakkı vermeden yerleşimleri sürdürme planıdır. Ya kabul et ya reddet formülünü gücü ile dayatma yoluna gitmiştir."³⁰¹

Quandt'a göre sürecin sıkıntıları arasında Kudüs, mülteciler, güvenlik ve sınırlar gibi sorunlara iki tarafın da kabul edebileceği çözümler bulunmasının güçlüğü başı çekmektedir. Bunu, müzakereci tarafların dengesiz güce sahip olmasının yapısal sorunu ile tavize uzlaşmaya hazır ılımlılarla bu yapısal sorunu yok etmeyen kuşkucu, militan sabotajcılar arasındaki ayrılıklar izlemektedir. Bu eşitlik sağlanmadıkça hem

²⁹⁸ 13 Aralık 1992'de İsraili sınır görevlisinin Hamas'ın askeri kanadı İzzettin Kassam Tugayları tarafından öldürülmesinden sonra, başbakan Rabin, Filistin topraklarındaki 1600 Hamas üyesini, evlerini basarak tutuklattı. Tutukluların önde gelen 418'ini gözlerini bağlayarak otobüslere doldurdu ve Lübnan'a sınır dışı etti. Lisa Beyer, "Victims or Victors" *Time*, 11.01.1993, www.time.com (erişim:12/10/2009)

²⁹⁹ Pappe, (2007), s.239

³⁰⁰ Gabriel Ben Dor, "The Oslo Peace Process: Patterns, Paradoxes, and Prospects", *The Middle East Process, Vision Versus Reality* içinde (s.39-51), Joseph Ginat, Edward J. Perkins ve Edwin G. Corr, Midsomer, Norton, Bath: University of Oklahoma Press, 2002, s.41

³⁰¹ Kacowicz, (2005), s.254

İsrail hem de Filistinliler kendi içindeki radikalleri disiplin altına almakta isteksiz olacağından sürecin ilerlemesi çok zor olmuştur. “FKÖ, Filistin tarafındaki (Oslo karşıtı) Hamas ve İslami Cihad gibi gruplar; İsrail, Filistin topraklarında (yasadışı olarak bulunan) yerleşimcileri durdurmadıkça, taraflardan biri kendi muhaliflerini durdurmadığı sürece diğeri niye bunu yapacaktır?” Üçüncüsü taraflar bu koşullarda üçüncü ülke arabuluculuğuna muhtaçtır. İki taraf da ABD’yi yanına almaya çalışmaktadır. Bu nedenle süreç üç düzeyli yapıya bürünmüştür. Herkes kendi içinde, karşı tarafla ve ABD ile oynadığından görüşmeler ilerleyememiştir.³⁰²

4.2. Oslo Süreci’nde Sorunlar

İsrail-Filistin anlaşmazlığında yedi yıllık müzakere süreci sonunda çözüme ulaşılamamasında en önemli faktörlerden biri Jackson’ın işaret ettiği sorunların doğası, karmaşıklığı ve ağırlığıdır. Yukarıda da belirtildiği gibi taraflar temel anlaşmazlık konularını çözmeye çalışmak yerine ötelemeyi seçmiştir. Bunun ardında tarafların zor ve kendi siyasi durumlarını tehlikeye atacak kararlardan kaçınmaları etkili olmuştur.

Filistin tarafında Arafat İsrail ile barış yapan Enver Sedat’ın akıbetini kuşkusuz hep aklında tutmuş, kamuoyunun kabul etmeyeceği bir çözüme evet dememek için çaba harcamıştır. Gerek Amerikan yönetiminden gelen gerekse İsrail’den gelen baskılara karşı direnmiştir. Bu nedenle zaman zaman uzlaşmazlıkla suçlanmıştır. Filistin’de barış sürecine başından beri muhalefet eden Hamas ve İslami Cihad gibi İslamcı örgütlerle, Filistin Halk Kurtuluş Cephesi gibi Marksist gruplar da FKÖ’nün ve Arafat’ın işini kolaylaştırmamıştır.

İsrail’de de benzer bir durum söz konusudur. İşçi Partisi atacağı her adımda bir sonraki seçimi düşünmüş, Likud Partisi’nin ve radikal sağın baskısını her zaman üzerinde hissetmiştir. İsrail başbakanı Rabin’in Oslo II Anlaşması’nı imzaladıktan kısa bir süre sonra öldürülmesi durumun ciddiyetini açıkça gözler önüne sermektedir.

Taraflar özellikle Kudüs’ün statüsü, yerleşimler ve Filistinli mültecilerin geri dönüşü konularında taviz vermekte son derece cimri davranmışlardır. Bu konudaki her hamle büyük gürültü koparmış, müzakerecileri sıkıntıya sokmuştur. Üzerinde

---

³⁰² Quandt, (2005), s.18-19

anlaşılmamış olsa bile, bu konularda bir müzakerenin basına yansması ya da görüşmeleri baltalamak isteyen güçlerce özellikle sızdırılması durumunda müzakereciler çoğu zaman geri adım atmak zorunda kalmışlardır. Bu hallerde hem İsrail hem de Filistin tarafı uzlaşma zeminini yalanlayarak kendi siyasi pozisyonlarını korumaya çalışmış, bazen de kendileri yönlendirmeler yaparak basın üzerinden müzakereleri sürdürmeye çalışmışlardır.

Filistin sorunundaki dört ana sorundan çözümü en zor olanı Filistinli mültecilerin geri dönüş hakkıdır. Bu meselenin mülkiyet, temel insan hakları, savaş suçları, finansal ağırlığı, insani boyutları ve varoluşçu güvenlik gibi boyutları vardır.

4.2.1. Filistinli Mültecilerin Geri Dönüş Hakkı

Filistinli mülteciler sorunu Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra bölgede İngiliz Mandası'nın kurulması ve dünyanın dört bir yanından Yahudilerin Filistin'e akın etmesiyle başlayan ama kitlesel olarak 1948'deki ilk Arap-İsrail Savaşı ile ağırlaşan bir sorundur. Sorunun özünde Filistin'de yaşayan Arapların yeni kurulmakta olan İsrail Devleti'nin baskıları ve zorlamalarıyla evlerini, köylerini, yurtlarını terk etmeleri vardır. İsrail'in bağımsızlığını ilan ettiği 1948 yılı içindeki sancılı dönemde Birleşmiş Milletler'in tahminlerine göre 750,000 Arap kaçmak durumunda kalmış ve diğer Arap ülkelere sığınmışlardır. Birleşmiş Milletler Filistinli mültecilere ilk yardım kararını 1948 Kasım'ında almış, Filistinli Mültecilere Yardım Ajansı *United Nations Relief for Palestinian Refugees (UNRPR)*'yi kurmuştur. BM Genel Kurulu 11 Aralık 1948'de 194(III)³⁰³ sayılı kararı kabul ederek mültecilerin geri dönüş hakkını tanımıştır. Mülteciler sorunu 1967'deki Altı Gün Savaşı ile iyice ağırlaşmış, evlerine geri dönebilmek için bölgeye dağılmış mültecilere 500,000 yenisini daha eklenmiştir. Bunların yarısı buldukları yerlerden sürgüne uğramıştır.³⁰⁴

Filistinli mülteciler başta Ürdün, Lübnan, Suriye ve Mısır gibi komşu ülkeler olmak üzere Irak, Kuveyt gibi Körfez ülkelerine, tüm Ortadoğu coğrafyasına dağılmışlardır. Mültecilerin büyük bölümü daha sonra yoksul varoşlara dönüşecek kamplarda yaşamaya başlamışlardır.

³⁰³ Kararın tam metni için bakınız Ek-2

³⁰⁴ *The Question of Palestine and the United Nations*, New York:United Nations, 2008, s.97

Günümüzde Filistinli mültecilerin sayısı, hızlı nüfus artışının etkisiyle Birleşmiş Milletler için kurduğu yardım ajansının (*United Nations Works and Relief Agency for Palestinian Refugees UNWRA*) verdiği 2006 rakamlarına göre 4,448,429 kişiye ulaşmıştır. Ürdün’de on mülteci kampında 1,858,362; Lübnan’da oniki mülteci kampında 408,438; Suriye’de dokuz mülteci kampında 442,363; Batı Şeria’da ondokuz mülteci kampında 722,302 ve Gazze’de sekiz mülteci kampında 1,016,964 kayıtlı mülteci vardır.³⁰⁵ Filistinli mültecilerin sayısı aslında BM rakamlarının çok üzerindedir. UNWRA’ya kayıt olmayan, mülteci kamplarında yaşamayan, Batı’da, Avrupa ve Amerika’da yaşayan mültecilerle birlikte rakamın 4 milyon daha fazla olduğunu belirten kaynaklar da vardır.³⁰⁶ Filistinli siyasetçi ve düşünür Atef Adwan’a göre “Filistinliler dışında herkes kendi topraklarında yaşar; Filistinlilerin toprakları onların içinde, kalplerinde yaşarlar.” Mülteciler, bölge liderleri tarafından İsrail’e karşı bir koz olarak görüldüğünden yaşam koşulları hiçbir zaman iyileştirilmemiş, çoğu geri dönecekleri ümidiyle vatandaşlık almamış, yeni doğan nesiller Arap-İsrail savaşının anlatılarıyla büyümüş, geri dönmenin hayalleriyle yaşamıştır ve yaşamaktadırlar.

Mültecilerin geri dönüş hakkı adil bir barış açısından bakıldığında Filistinliler adına en önemli konudur. Mülteci kampları hem direniş için insan kaynağı sağlamaktadır hem de Filistin liderliği için mücadeleyi sürdürmekte ihtiyaç duyduğu siyasi meşruiyeti vermektedir. Mültecilerin haklarını savunmaktan vazgeçmek, bir Filistin liderinin tek başına verebileceği bir karar değildir. İsrail ile barış konusunda en fazla tavizi vermeye hazır görünen Filistin Yönetimi lideri Mahmud Abbas bile “halkımızın geri dönüş hakkını almadan, diasporanın trajedisi sona ermeden asla dinlenmeyeceğimize söz veriyoruz” diyerek geri dönüş hakkını savunacağını garantisini vermiştir.³⁰⁷

Savaş yıllarında İsrail’in tavrı ve bölgedeki güç dengeleri yüzünden Filistinli mültecilerin geri dönüşünün uzun sürede gerçekleşemeyeceğinin anlaşılması çok sürmemiştir. BM Filistinli Mültecilere Yardım Ajansı (UNRWA) 1949 Aralık ayında kurulmuş, önce Beyrut, sonra Viyana ve daha sonra tekrar bölgede faaliyetlerini

³⁰⁵ The Question of Palestine and the United Nations, (2008), s.104

³⁰⁶ Beverly Milton-Edwards, *The Israeli-Palestinian Conflict A People’s War*, London and New York: Routledge, 2009, s.101

³⁰⁷ *ibid.*, s.108

yürütmüştür. Pek çok Arap ülkesinde temsilcilikler açmıştır. UNWRA'nın halen 640,000 dolar gibi dev bir bütçe ile Filistinli mültecilere hizmet vermesi konunun yakın vadede çözülemeyeceğinin bir işaretidir. Ajans halen Filistin mülteci kamplarında eğitim, sağlık ve gıda yardımı gibi hizmetlerde bulunmaktadır. 2006-2007 rakamlarına göre UNWRA 666 okulda 21,000 personelle 485,000 Filistinli mülteci çocuğa eğitim vermiştir.³⁰⁸

Mültecilerin durumu, İsrail-Filistin sorununun ötesinde bölge için de bir problemdir. 1970'li ve 1980'li yıllarda FKÖ'nün mülteci kamplarında barınması ve buraları birer üs olarak kullanması, İsrail'in bu kamplara saldırılar düzenlemesi özellikle Lübnan'da ciddi bir endişe kaynağıdır. İsrail ile Filistin arasındaki anlaşmazlığın tarihindeki en tartışmalı, kanlı olaylar da bu mülteci kamplarıyla ilgilidir. 1982'deki 800 ile 3200 kişinin öldüğü Sabra ve Şattila katliamları³⁰⁹, 1996'daki İsrail uçaklarının Lübnan içlerinde bombaladığı ve 106 kişinin öldüğü Qana katliamı³¹⁰ ile 2002 yılında yüzlerce kişinin öldüğü belirtilen Cenin katliamı mülteci kamplarında yaşanan felaketlerden bazılarıdır.³¹¹

Geri dönüş hakkı İsrail açısından bakıldığında Yahudi ve demokratik olma iddiasındaki devletin varlığına yönelik büyük bir varoluşçu tehdittir. Dört buçuk milyon Filistinli'nin geri dönmesi demek her şeyden önce İsrail'in demografik yapısının alt üst olması, Yahudilerin azınlık durumuna düşmesi anlamına gelmektedir. İsrail'in 2005 Ağustos ayında sadece bu demografik kaygılardan dolayı Gazze'deki işgali tek taraflı olarak sona erdirdiği hatırlandığında meselenin Tel Aviv açısından ciddiyeti hemen anlaşılacaktır.

İsrail açısından bakıldığında tek sorun demografi değildir. Mültecilerin geri dönüşü, aynı zamanda büyük bir mülkiyet sorununa işaret etmektedir. Geri dönecek mülteciler, evlerine, kendilerinin ya da büyüklerinin terk ettiği köylere, topraklara dönmek istemektedirler. Oslo görüşmelerinde Uri Savir'in sözlerine de yansıyan

³⁰⁸ *The Question of Palestine and the United Nations*, (2008), s.99

³⁰⁹ "Sabra and Shatila 20 years on" *BBCNews*, 14.09.2002, http://news.bbc.co.uk/2/hi/middle_east/2255902.stm erişim:17.05.2011

³¹⁰ "Operation grapes of Wrath: The Civilian Victims" Human Rights Watch, Vol.9. No:8, September 1997. <http://hrw.org/reports/1997/isrleb/Isrleb.htm> (erişim: 17.05.2011)

³¹¹ "Jenin 'massacre evidence growing", *BBCNews*, 18.04.2002, http://news.bbc.co.uk/2/hi/middle_east/1937048.stm

“benim evimde yaşamak istiyorsunuz, bu nedenle büyük tehdiťsiniz” ifadesi bu korkunun daha ilk görüşmede masaya gelmesine neden olmuştur. Mültecilerin geri dönüşü milyarderlerce dolarlık bir yatırım, siyasi sorunlar, güvenlik ve İsrail adına devletin ulusal kimliğinin yok olması anlamına gelmektedir.

Filistinli mülteciler meselesi moral açıdan İsrail Devleti’nin tezlerini ve İsrail ulusal kimliğini de derinden sarsacak bir konudur. İsrail’i kuran Siyonistler Filistin’i “halkı olmayan bir toprak” diye tanımlarken, buraya yapılan Yahudi güçlerinin bir başka halkın ortadan kaldırılması operasyonunu, buradaki kıyımı ve ge zorlamayı örtmektedir. Mültecilerin geri dönüşü maddi külfetlerinin yanı sıra bu yönüyle moral açıdan da mevcut yapıyı etkileyecektir. İsrail’in “haklı” kuruluş tezlerini temelinden sarsacak, kurucu lider kadrosunu sorgulanır hale getirecektir. Daha şimdiden Ilan Pappé gibi bazı tarihçiler 1948’deki olayları “etnik kıyım(*ethnic cleansing*)” diye adlandırmakta, Siyonistlerin belli bir plan ve metot içinde, Filistin halkını zorla ve baskıyla topraklarından kovduğunu savunmaktadır.³¹²

İsrail’in resmi pozisyonu mültecilerin İsrail topraklarına geri dönemeyeceği ve tek gözüm yolunun, Filistinli mültecilerin Arap lkelerinde ya da başka her nereye olursa olsun yerleşmeleridir. Hatta İsrail hükümetleri mültecilerin kurulacak bir Filistin Devleti’ne dahi yerleştirilmesine karşı çıkmaktadır. İsrail, Filistinlilerin savaş sırasında taktik olarak evlerini, köylerini terk ettiği görüşünü ne sürerek, mültecilerin durumlarının kendi tercihlerinin neticesi olduğunu ileri sürmektedir.³¹³ Oysaki Filistinliler için 1948 olayları *nakba* yani *büyük felakettir*. Mesele aynı zamanda yeni bir tarih yazımı sorununu da kapsamaktadır.

İki taraf arasındaki güç farkı belirleyici bir faktör olarak ortada bulunduğundan, İsrail geri dönüş hakkını müzakerelerden çıkarmak ve bunu söz konusu dahi etmemek niyetindedir. Filistin tarafı da Oslo Süreci boyunca konuyu şu ya da bu şekilde gündemde tutsa da geri dönüş hakkından ilkesel olarak değilse de pratik açıdan büyük ölçüde vazgeçmiş görünmektedir.

---

³¹² Bkz. Ilan Pappé, *The Ethnic Cleansing of Palestine*, Oxford:Oneworld, 2007

³¹³ Nur Masalha, *The Politics of Denial Israel and the Palestinian Refugee Problem*, London-Sterling, Virginia:Pluto Press, 2003, s.2

Amerikan yönetiminin de tavrı Filistinli mültecilere geri dönüş hakkının desteklenmemesi şeklindedir. Amerikan Başkanı Bush 2004'te yaptığı konuşmada iki devletli çözüme destek verdiğini belirtirken, “Şu açıkça görülmektedir ki Filistinli mülteciler sorununa, nihai statü anlaşmasının bir parçası olarak adil ve gerçekçi bir çözüm bulunması, Filistinli mültecilerin, İsrail'e değil kurulacak Filistin Devleti içine yerleştirilmesi çerçevesinde olması gerekmektedir” diyerek ülkesinin pozisyonunu ortaya koymuştur.³¹⁴

4.2.2. Filistin Topraklarındaki Yahudi Yerleşimleri

İnsani boyutu, finansal maliyeti ve güvenlik stratejileri açısından Filistinli mülteciler sorunu kadar büyük bir başka mesele ise İsrail'in işgal ettiği Filistin topraklarındaki Yahudi yerleşim birimlerinin durumunun ne olacağıdır.

Yerleşimler Altı Gün Savaşı'nın hemen ertesinde, bazı Yahudi grupların, İsrail hükümetinin göz yumması ile işgal edilen topraklarda kalıcı olarak yaşamaya başlamasıyla ortaya çıkmış bir sorundur. Yerleşimler, İsrail açısından bakıldığında hem bir güvenlik mekanizması hem yerleşim politikası hem de bir yayılma stratejisidir. Greshom Gorenberg, yerleşimlerin nasıl doğduğunu ayrıntılı bir biçimde ele aldığı eserinde 1967 savaşıdan sonra general Yigal Allon'un başını çektiği bir grubun yerleşimler açılması fikrini İsrail'e kabul ettirdiğine işaret etmektedir. Allon “yerleşmediğimiz hiçbir toprağı elimizde tutamadık” diyerek yeni ele geçirilen yerlere yerleşme politikasının benimsenmesi için çaba harcamıştır. İsrail parlamentosu Knesset, 27 Haziran 1967 tarihli iki düzenleme ile İsrail hukukunun tüm “İsrail topraklarında geçerli” olduğunu ilan eden bir kararname ve şehir sınırlarını belirlemeyi içişleri bakanlığının kararına bırakan düzenleme ile yayılmanın önünü açmıştır.³¹⁵

Yahudi yerleşim birimleri Batı Şeria, Gazze, Golan Tepeleri ve Sina'da kısa zamanda yayılmış, Yahudi nüfus bu bölgelerde evler, çiftlikler, köyler, şehirler

---

³¹⁴For Bush and Sharon, 'Confidence' and 'Realities' Are Crucial, *New York Times*, 15.04.2004. Filistinli mülteciler sorunu ve çözüm önerileriyle ilgili olarak ayrıca bakınız: Joseph Alpher; Khalil Shikaki; Herbert C Kelman; Nadim N Rouhana, “Concept paper: The Palestinian refugee problem and the rights of return” *Middle East Policy*; Feb 1999; 6, 3; Academic Research Library, s.167-189

<http://query.nytimes.com/gst/fullpage.html?res=9503E1D7173BF936A25757C0A9629C8B63> erişim, 7.3.2011

³¹⁵ Greshom Gorenberg, *Accidental Empire*, New York: Times Books, 2006, s.57-58

kurmuşlardır. Filistin topraklarının bütünlüğünü bozacak, İsrail Devleti'ne stratejik bir savunma hattı oluşturacak şekilde kurulan ve genişleyen yerleşimler Kudüs'te de hızla çoğalmış, İsrail'in kentin statüsünü tek taraflı belirlemesine olanak verecek şekilde büyümüştür. Yerleşim yerlerini Filistin halkı istila ve sömürgecilik olarak tanımlamaktadır. İsrail-Filistin anlaşmazlığında, yerleşimler adil çözüm adına ne yapılması gerektiği belli olmakla birlikte, hayata geçirmesi en zor meselelerden biridir.

Birleşmiş Milletler İsrail'in kurduğu sivil yerleşim yerlerinin uluslararası hukuka, Birleşmiş Milletler kararlarına ve Cenevre Sözleşmesi'ne aykırı olduğunu defalarca vurgulamıştır. 22 Mart 1979 tarihli 446 sayılı kararda BM Güvenlik Konseyi, Yahudi yerleşim birimlerinin Ortadoğu'da adil ve kalıcı barışın önündeki en önemli engellerden biri olduğunu belirtmiştir.³¹⁶

Yerleşimler, sivil birimler olarak görülmekle birlikte, burada yaşayan Yahudilerin silah taşıma hakları ve üstlendikleri rol nedeniyle yarı askeri birimler olarak da tanımlanabilirler. Küçük kentler şeklinde de değerlendirilebilecek olan bu yerleşim yerleri(ya da yerleşkeler), sebep oldukları siyasi sorunlar ve hukuk dışılığının ötesinde yerel Filistin halkına ya da buldukları bölgedeki diğer Arap halklarına ciddi sıkıntılar vermektedir. Yerleşimciler toprak istimlakları, su kaynaklarının tüketimi, evlerin, tarım alanlarının bölünmesi ya da yıkılması, bölgedeki sosyal ve ekonomik yapının, demografik dengenin bozulması gibi sorunları beraberinde getirmektedirler. Silah taşıma hakkına sahip olan yerleşimcilerle Filistinliler arasında yaşanan gerginlikler de sorunu daha da derinleştirmektedir. Örneğin 1994 yılında El Halil kentinde bir Yahudi yerleşimci olan Baruch Goldstein, Ramazan ayında İbrahim Camii'ne girerek sabah namazı sırasında onlarca Filistinliyi katletmiştir. Böylelikle hem barış sürecini sekteye uğratmış hem de iki halkın birlikte yaşama ihtimalini büyük ölçüde ortadan kaldırmıştır.

Yerleşimler, buralarda yaşayan Yahudilerin ideolojik yaklaşımları dolayısıyla da ciddi bir sorundur. Çoğu radikal dinci gruplardan oluşan yerleşimciler, ilahi bir vaadin peşinden gittiklerine inanmakta, kendilerine vaad edilen topraklarda yaşamayı doğal hakları görmekte, burada yaşayan Filistinlilerin haklarına hiçbir saygı göstermemektedirler. Yerleşimcilerin tavırlarıyla ilgili en ciddi gösterge El Halil

---

³¹⁶ *The Question of Palestine and the United Nations*, (2008), s.107

kentinde yaşanan gerginliklerdir. İbrahim Peygamber'in mezarının bulunduğu kent iki dinin mensupları için kutsal kabul edilmektedir. Kent sokaklarında binaların üst katında oturan yerleşimcilerin Filistinlilerin yaşadığı sokaklara evlerinden taş, şişe ve benzeri maddelerle sık sık saldırıda bulunmaları yüzünden bina aralarına çelik teller gerildiği gözlenmiştir. İki halk her an çatışmaya hazır beklemektedir. Yerleşimciler, Filistinliler tarafından kanlı bir katil kabul edilen Baruch Goldstein adına kahramanlara yakışır anıt dikmişlerdir. Tüm bunlar taraflar arasındaki uçurumu, bir arada yaşamının güçlüğünü açıkça ortaya koymaktadır.

Yerleşimler, İsrail'in sahadaki gerçekleri değiştirerek müzakere masasında elini güçlendirme çabalarının bir parçasıdır. Özellikle Kudüs ve çevresine inşa edilen yerleşkeler, kentin statüsünü tek taraflı olarak belirleme faaliyeti olarak değerlendirilmektedir. İsrail yönetimi Doğu Kudüs'teki demografiyi de değiştirmenin yollarını aramakta, sistematik olarak buradaki halkı idari mekanizmalarla yıldırarak göçe zorlamaktadır. Kudüs'teki yerleşkelerdeki Yahudi nüfusu gün be gün artarak 200,000'i aşmıştır.

Müzakere masasında İsrail'in tavrı nedeniyle gündeme getirilmeyen yerleşim birimleri uluslararası hukuk tarafından meşru görülmemektedir. İnsan Hakları Komisyonu'na 15 Mart 2000 tarihinde özel raportörünce sunulan rapora göre 1967'den itibaren İsrail, Batı Şeria'nın yüzde 60'ını, Gazze'nin yüzde 33'ünü, Kudüs'ün de yüzde 33'ünü, yerleşimler, by-pass yolları, askeri bölgeler adı altında istimlak etmiştir. John Dugard'ın Ocak 2007'deki raporuna göre Yahudi nüfusu Batı Şeria'da 260,000, Doğu Kudüs'te ise 200,000 civarındadır. Gazze'deki yerleşim yerleri ve buradaki 8500 kişilik Yahudi nüfusu 2005'teki çekilme sırasında boşaltılmıştır. Birleşmiş Milletler Genel Kurulu 14 Aralık 2006'da kabul ettiği 61/118 sayılı kararla, yerleşimleri yasadışı ilan etmiş ve barış, sosyal ve ekonomik kalkınma önünde engel olarak tanımlamıştır.³¹⁷

İsrail yönetimi, işgal ettiği toprakları "tartışmalı bölgeler" olarak tanımlamış, işgalci sorumluluğunu üstlenmeyerek, bu alanı düzenleyen Dördüncü Cenevre Sözleşmesi'ni uygulanmaktan kaçınmıştır.

---

³¹⁷ ibid. s.109

Amerikan yönetimi de en azından söylem düzeyinde yerleşim yerleri inşaatlarının durdurulmasından yanadır. Amerikan Başkanları farklı dönemlerde yerleşim yerlerinin daha fazla genişletilmemesi için çağrılarda bulunmuş, ama İsrail hükümetleri inşaatları sürdürmüştür.

Sorunun adil çözümü için bu yerleşkelerin kaldırılması, Filistin topraklarının Filistin Yönetimi'ne bırakılması gerekmektedir. Ancak bu görüldüğü kadar kolay bir iş değildir. Tıpkı Filistinli mültecilerin geri dönüşü meselesinde olduğu gibi yüzbinlerce insanın yer değiştirmesi, hayatlarının tamamen etkilenmesi anlamına gelmektedir. İsrail'in 2005 Ağustos ayında Gazze'deki 21 yerleşim yerini boşaltması ve 8500 yerleşimciyi evlerini terk etmeye zorlaması sırasında yaşananlar bunun bir göstergesidir. Sürecin son derece zorlu olduğu 17 Ağustos gecesi Gazze'deki en büyük Yahudi yerleşim birimi Neve Dekalim'de gözlenmiştir. Göstericiler yolları ateşe vermiş, ağıtlar yakarak direnmiş, gün doğumundan itibaren kendilerini çıkartmaya gelen binlerce İsrail askerine güç kullanarak evlerini bırakmak istememişlerdir. Pek çok yerleşimci daha önceden "babamız" dedikleri başbakan Ariel Şaron'u lanetlemiş, olay İsrail'in iç istikrarını tehdit etmiş, siyasette önemli bir kayma gerçekleşmiş, iktidardaki Likud Partisi bölünerek yerine daha merkezde Kadima Partisi kurulmuş, köklü değişimler tetiklenmiştir. Üstelik evlerinden çıkartılan yerleşimciler daha sonra kalıcı evlere kavuşamamış son derece zor bir hayat yaşamaya sürüklenmişlerdir. Gazze'de yaşananlar ışığında Batı Şeria'daki 400,000'den fazla yerleşimcinin çıkarılması pratik olarak mümkün görünmemektedir.

4.2.3. Kudüs'ün Statüsü

İsrail-Filistin sorununda çözümü zorlaştırılan konulardan biri de Kudüs'ün statüsüdür. Konu hem dini dayanakları dolayısıyla hassas hem de siyasi yönüyle uluslararası boyutları olan bir sorundur.

Kudüs üç semavi din adına kutsal sayılmaktadır. Yahudiler için Kudüs, Davud peygamberin temelini attığı ilk tapınağın (Süleyman Tapınağı) kalıntılarının bulunduğu, kutsal bir mekan, vaad edilmiş topraklar inancının en önemli noktalarından biridir. Süleyman Tapınağı, Roma İmparatoru Titus tarafından milattan sonra 70 yılında

yıkılmış olsa da bugün Yahudiler için en kutsal ibadet yeri olan Ağlama Duvarı, inanca göre Süleyman Tapınağı'nın ayakta kalan son duvarıdır. Yahudiler Ağlama Duvarı'nın sonsuza dek kutsandığına inanmaktadır. Yahudiler 1967 yılında kentin işgal edilmesini "bir mucizenin gerçekleşmesi" şeklinde yorumlamışlardır.³¹⁸ Bu nedenle özellikle dindar Yahudiler arasında kenti bırakma, hatta statüsünü müzakere etme gibi bir düşüncenin yeri yoktur. Bunu yapan siyasinin de arkasına gerekli kamuoyu desteğini alması oldukça zor hatta imkansızdır.

Kent Müslümanlar için de kutsal kabul edilmektedir. İslam inancına göre Mirac, yani peygamberin göğe yükselişi burada olmuştur. Müslümanlar için peygamberlerinin üstünlüğünü gösteren, pek çok İslami kuralın kaynağı olan Mirac'ın Kudüs'te yaşandığına inanılması ve Müslümanların ilk kıblesi olan El Aksa Camii'nin burada olması, Kudüs'ü Mekke ve Medine'den sonra en önemli üçüncü İslam beldesi haline getirmiştir.³¹⁹ Kudüs'ü savunmak, kutsal bir savaşın parçası olarak görülmektedir. İslam dünyasının Filistin meselesini bir dava kabul etmesi bunun adına eylemler yapması konunun hassasiyetini açıkça ortaya koymaktadır. Filistin meselesinin 1920'lerdeki lideri olan Hacı Emin El Hüseyini, sonrasında Yaser Arafat ve Filistinli İslami hareketlerin yöneticileri, sorunlarının çözümü için, arkalarındaki ulusal ve uluslararası desteği arttırmak amacıyla Kudüs hassasiyetini kullanmışlardır. Sünni dünyasının en önemli din adamlarından Şeyh Yusuf Karadavi de *Kudüs her Müslüman'ın sorunudur* adlı kitabında Filistin meselesinin dini bir mesele olduğunu ve her Müslüman'ın Kudüs'ün savunması için üzerine görev düştüğünü belirtmektedir.³²⁰ El Aksa Camii'nin ve kutsal kayayı örten Kubbetüssahra'nın üzerinde yer aldığı geniş avlu tam da Yahudilerin kutsal tapınağın geçmişte yer aldığı mekan olduğuna dair inancı, Yahudi radikallerin Müslüman mabetlerini yıkarak yerine Üçüncü Yahudi Tapınağı'nı yapma hayalleri iki taraf arasındaki gerilimi iyice arttırmaktadır. İki tarafın da aynı mekanı kutsal sayıp egemenlik hakkını istemesi, burayı paylaşmak istememesi çözümü en zor sorundur. Üstelik tüm Müslüman ülke halkları da Haremüşşerif'te İsrail egemenliğine karşı çıkmaktadır.

³¹⁸ Jeremy Bowen, *Six Days*, London:Pocket Books, 2003, s.330

³¹⁹ Halit Erol, *Kudüs'ün Kutsallığı*, İstanbul: Özyurt Matbaacılık, 2002, s.35

³²⁰ Yitzhak Reiter, *Jerusalem and its Role in Islamic Solidarity*, New York: Palgrave and MacMillan, 2008, s.95

Kudüs'ün kutsal kent özelliği Müslümanlar ve Yahudiler ile sınırlı değildir. Hıristiyanlar da İsa peygamberin bu topraklarda yaşadığına ve dünya üzerindeki ömrünü burada tamamladığına inanmaktadır. Halihazırda farklı mezheplere mensup Hıristiyanlar Kudüs'teki bu mekanları ziyaret ederek "kutsanmış" kabul edilirler. Bu nedenle Hıristiyanlar da Kudüs sorununun bir parçasıdır. Birinci Dünya Savaşı'nda askeri açıdan hiçbir stratejik önem atfedilmemesine karşın Britanya Kudüs'ün ele geçirilmesine büyük önem vermiştir. Başbakan Lloyd George, yeni atadığı Keşif Güçleri Komutanı'na "Kudüs'ü İngiliz halkına bir Noel hediyesi yapması için" bizzat emir vermiştir. Kudüs'ün "yeniden fethi" İngilizlerin moralini güçlendirmek için seçilmiş sembolik bir hedef haline gelmiştir.³²¹ Bu sıra dışı özellikleri dolayısıyla Kudüs'ün statüsü İsrail-Filistin anlaşmazlığının en hassas ve en geniş kapsamlı sorunudur. Dini önemi nedeniyle Kudüs, İsrail-Filistin sorununun bir parçası olmaktan çıkar ve uluslararası bir mesele haline dönüşür. Müzakere masasındaki taraflar Kudüs söz konusu olduğunda uluslarının temsilcisi olmaktan öteye geçerek üç dine mensup dünya vatandaşlarının temsilcileri haline gelirler. İslam Alemi ve Hıristiyan dünyası bir yanda dünyanın dört bir yanına dağılmış etkin Yahudi nüfusu bir yandadır. Filistin Yönetimi lideri Yaser Arafat 2000 yılında Camp David'deki görüşmelerde Kudüs konusunda anlaşmazlık sağlanamaması ile ilgili soruya verdiği yanıtta,

Barak Haremüşşerif'in alt kısmının egemenliğini istiyordu. Avlunun çevresinin ve yerin altının egemenliğini. Ama biliyorsunuz ki kaya (Hazreti Muhammed'in Mir'ac'a yükseldiğine inanılan kayalık) yerin altındadır. Avludaki en büyük cami, El Mervan yerin altındadır. Bu taleplerin anlamı nedir? Siz bunları kabul edebilir miydiniz? (İsrail tarafının) bu taleplerini Camp David'den sonra Fas'ta yapılan İslam Konferansı'nda, Hıristiyan kiliselerinin temsilcilerinin de bulunduğu Kudüs Komitesi'nde anlattım. Bu öneriler (Ehud Barak'ın önerileri) tamamen reddedildi. Talepler sadece bunlar da değildi. (Eski Kudüs'teki) Ermeni Mahallesinin ve kiliselerinin kontrolünü de istediler. Ben, Filistinlilerin Ermeni kardeşlerine ihanet edemezdim. Sadece bu da değil. St. Maria kilisesini - ki Kudüs'ün en büyük kilisesidir- ve çevresini denetimleri altına almak istediler. Bunu kim kabul edebilir? Ayrıca Filistin hava sahasını da kontrol etmek istediler. İsrail askerlerini bizimle (Filistin Yönetimi) Ürdün'ün ve Mısır'ın arasına koymak istediler. Bu talepleri kim kabul edebilir? Sorunun çözümü için (İsrail'e) uluslararası baskı olmalıdır. Aksi halde bütün bölgede istikrar bozulur. Çünkü Terra Santa'da³²² barış tüm bölgeye yansır. İstikrarsızlık da tüm bölgeye yansır³²³

³²¹ Roberto Mazza, *Jerusalem from the Ottomans to the British*, London and New York: Tauris, 2009, s.122

³²² Kutsal topraklar

³²³ 9.12.2001, Ramallah, Yaser Arafat ile özel röportaj

diyerek, konunun sadece Filistinlilerin toprak paylaşımı meselesi olmadığını altını çizmiştir. Müslüman ve Hıristiyan dünyası Kudüs'ün tamamen İsrail egemenliğine bırakılmasına karşı çıkmaktadır. İsrail ise Kudüs'ü ebedi ve bölünmez başkenti olarak kabul ettirmek niyetindedir.

Kudüs 1948 savaşındaki ateşkes hatlarına göre fiilen ikiye bölünmüştür. Yeni kurulan İsrail devleti Kudüs'ün Batı'sını ele geçirmiş, yönetim merkezlerini burada kurmuştur. Kudüs'ün eski kenti ve Ağlama Duvarı, Haremüşşerif gibi kutsal yerleri kapsayan doğusu ise Ürdün egemenliğinde kalmıştır. İsrail ele geçirdiği bölgeleri hızla Yahudileştirmiş, Arap ve Osmanlı izlerini büyük ölçüde silmiştir. Kent 1967'deki Altı Gün Savaşı'nda tamamen İsrail'in egemenliğine girmiştir. İsrail Ürdün nehrine kadar Batı Şeria'yı kontrol altına alınca Kudüs'ün doğusundaki 28 Filistin köyünü kapsayan 65 kilometrekarelik bir alanı Kudüs belediyesine katmış, buraları da Yahudi yerleşimlerine açarak kentin demografisini ve coğrafyasını değiştirmiştir.

İsrail'de işbaşına gelen hükümetler işgal edilen Filistin toprakları ile ilgili düşüncelerini belirsiz ifadelerle geçiştirmemişlerdir. İsrail'in toprak politikası zaman içinde şekillenmiştir. İlk aşamada hükümet 67 savaşının ardından üç ilke kabul etmiştir: Savaş öncesi sınırlara çekilmemek; barış anlaşması olmaksızın sınırlı geri çekilmeyi kabul etmemek; dolaylı barış görüşmelerine karşı çıkmak. Bu prensipler İsrail'in Rogers planını, dolayısıyla Amerikan arabuluculuğunu kabul etmesi ile değişime uğramıştır. 1970'lerin ortalarında İsrail barış karşılığı sınırlı çekilmeyi de kabul etmiştir. 20 Haziran 1977'de iktidar olan Likud Partisi lideri ve başbakan Menachem Begin bununla ilgili temel prensiplerini açıklamıştır: Yahudi ulusu atalarının mirası olan İsrail toprakları üzerinde ebedi ve vazgeçilemez haklara sahiptir. Bu topraklarla Yahudi ulusu arasındaki bağ asla koparılamaz.³²⁴ İsrail Batı Şeria'yı *Judea ve Samaria* diye adlandırmış ve bölgeyi kontrol etmek için pek çok adım atmıştır. Bunlardan biri de Kudüs'ün ilhak edilmesidir. 30 Temmuz 1980'de 15'e karşı 69 oyla kabul edilen yasa ile Kudüs İsrail'in başkenti ilan edilmiş, genişletilmiş Kudüs sınırlarının ihlal

---

³²⁴ Yael Yishai, *Land or Peace whither Israel?* Standford, California: Hoover Institution Press, 1987, s.18 Ayrıca bkz. Milton-Edwards(2009),s.121

edilemeyeceği kayıt altına alınmıştır.³²⁵ Birleşmiş Milletler bu yasayı tanımamış ve geçersiz olduğunu ilan etmiştir.

Birleşmiş Milletler başından beri Kudüs meselesine uluslararası bir çözüm bulunmasından yana olmuştur. Filistin topraklarının bölünmesine dair Genel Kurul'un 29 Kasım 1947 tarih ve 181(II) sayılı kararında Kudüs ayrı bir yapı olarak düşünülmüş ve BM vesayetinde idare edilmesini teklif etmiştir. 1968 yılında ise İsrail'in işgalden sonra attığı adımları reddeden 252 sayılı Güvenlik Konseyi kararı alınmıştır. İsrail'in Kudüs'ün statüsünü tek taraflı belirlemeye yönelik çabalarından vazgeçmesi istenmiştir. İlhaktan sonra da aynı yönde çok sayıda karar alınmış, İsrail'in attığı uluslararası hukuka aykırı adımların tanınmadığı defalarca dile getirilmiştir. Ancak bütün bu kararlar, çabalar hiçbir sonuç getirmemiştir. Doğu Kudüs'te 2006 rakamlarına göre 180,000 Yahudi yerleşimcinin yaşadığı tahmin edilmektedir. Filistinli nüfus ise 36,000'i eski kentte olmak üzere 244,800 kadardır.³²⁶

Bu genel, hassas durumu ve kente hakim olan İsrail'in tek taraflı çabaları dolayısıyla Kudüs'ün statüsü tüm dünyayı yakından ilgilendiren çözümü zor bir konudur. Müzakere edilmesi, kente yüklenen anlam dolayısıyla, tarafların ortak bir noktada buluşmasının zor olduğu bir meseledir. Oslo Süreci'nin çöktüğü, nihai statü görüşmelerinin yapıldığı Camp David Zirvesi sırasında ve sonrasında yaşanan tartışmalar ve gerilimler büyük ölçüde Kudüs ve mültecilerin geri dönüşleri sorunlarındaki anlaşmazlıklardan kaynaklanmıştır. Bu sorunların ağırlığı, çözümlerinin güçlüğü barış sürecinin çöküşündeki en temel faktörlerdendir.

4.3. Kimliğin Müzakeresi

Araştırma konusu İsrail-Filistin sorunu gibi değerleri de içeren çözümü zor bir çatışma olunca kimlik konusunu ayrı bir şekilde ele almamak konunun açıklanması açısından önemli bir eksiklik olacaktır. Çünkü başta da belirtildiği gibi sorun sadece bir toprak paylaşımı anlaşmazlığı olsa bunun aşılması daha kolay olur, barış için toprak ilkesinin uygulanması meseleyi çözüme kavuşturabilirdi. Ancak ortada kendi ulusal

---

³²⁵ ibid. s.24. Kudüs'ün tarihteki merkezi konumu ve başkentlikleri ile ilgili olarak ayrıca bakınız. Chad F. Emmett, "The Capital Cities of Jerusalem", *Geographical Review*, Vol. 86, No. 2 (Apr., 1996), (s. 233-258),

³²⁶ The Question of Palestine, (2008), s.114

kimliklerini aynı toprak parçası üzerinden tanımlayan iki taraf vardır. Bu nedenle çözüm arayışlarında sonuç alınabilmesi için ulusal kimlik konusu da müzakerelerin bir parçası olmalıdır.

Kimliğin dış politika üzerindeki etkisi üzerinde farklı yaklaşımların farklı değerlendirmeleri vardır. Realist bakış açısına göre kimlik dış politika kararları üzerinde önemli bir etken değildir. Liberalizme göre kimlik, akılcı siyasetçilerin etnopolitik stratejilerini etkilemektedir. Yapılandırmacılığa (konstruktivizm) göre ise, bireyin kendi devletini ve diğer devletleri algılaması kimliği tarafından belirlendiği için kimlik dünya siyasetini şekillendirmektedir.³²⁷

Sosyal kimlik, bireylerin, içinde bulunduğu toplumsal grup vasıtasıyla kendisine atfettiği kimliktir. Sosyal kimliğin, insan davranışlarını anlamadaki büyük rolü göz önünde bulundurulduğunda, kimlik bilgisi sürecini, özellikle gruplar arası çatışma kapsamında kavramak önemlidir.³²⁸

Hopf'a göre, kimlikler, hem uluslararası siyasette hemde yerel düzeyde, en azından asgari düzeyde öngörülebilirlik ve düzen sağlanması için gerekli bir analiz aracıdır. Devletlerarasındaki sürekli beklentiler, öngörülebilir davranış biçimleri gösterecek kadar istikrarlı kimlikler gerektirmektedir. Ona göre kimliklerin olmadığı bir dünya, kaos dünyasıdır; onulmaz bir belirsizliğin her tarafa yayıldığı, anarşiden çok daha tehlikeli bir dünyadır. Toplum içinde kimlikler önemli işlevler görür: Birincisi, bir tarafın kim olduğunu diğerlerine, başkalarının kim olduğunu ise diğer tarafa kimlikler söyler. İkincisi kimlik, belli alanlar ve belli aktörlere ilişkin eylem seçimlerine dair çıkarımları ve tercihleri ortaya koyar. Bir devletin kimliği, onun tercihlerini ve buna bağlı eylemlerini kapsar. Bir devlet diğerlerini, kendisinin onlara atfettiği kimliğe göre yorumlar ve aynı zamanda günlük toplumsal pratikleriyle kendi kimliğini yeniden oluşturur.³²⁹

---

³²⁷ Shibley Telhami & Michael Barnett, *Identity and Foreign Policy in the Middle East*, Ithaca and London: Cornell University Press, 2002, s.170

³²⁸ Elbedour, Salman; Bastien, David T.; Center, Bruce A. "Identity Formation in the Shadow of Conflict: Projective Drawings by Palestinian and Israeli Arab Children from the West Bank and Gaza", *Journal of Peace Research*, (Vol.34, No:2), 1997, (s.217-231), s. 217

³²⁹ Ted Hopf, The Promise of Constructivism in International Relations Theory, *International Security*, vol. 23, no. 1 (Summer, 1998), (s. 171-200) , s.175-176

Kimlik konusunu en kapsamlı biçimde ele alan okul yapılandırmacıdır (konstrüktivizmdir). Konstrüktivistler uluslararası siyaseti, aktörlerin, uluslararası toplumun yapısını şekillendirdiği ve bu yapı tarafından şekillendirildiği sosyal bir etkileşim olarak görürler. Bu yaklaşıma göre, devlet kimlikleri devletin tercihleri, diğer devletlerin tercihleri, uluslararası toplumun etkileri arasındaki etkileşimli bir süreç esnasında şekillenir. En önemli konstrüktivist görüşlerden birisi kimlik ve dış siyaset arasında birbirini takip eden patikalar bulunduğudur. Buna göre kimlik dış politikada destek görevi görür, kimlik mümkün ve meşru olana şekil verir, tercihleri etkiler, başka amaçlar uğruna sürdürülen politikaların masrafını artırır ve sonuçları şekillendirir. Liderler, politikalarını maddi çıkarlar yönlendiriyor olsa bile, bu politikalarını belli başlı kimliklere atıfta bulunarak gerekçelendirmenin yollarını ararlar. Bir politika belli bir hedef kitleye maddi çıkar sağlayabilir ve böylece siyasetçinin bu politikayı savunmasına neden olur, diğer taraftan da önemli bir seçmen kitlesine zarar verebilir. Böyle durumlarda siyasetçi kimliklere başvurarak söz konusu politikaya karşı muhalefeti asgari düzeye çekebilir ve politika değişikliğinden faydalanmayanların dahi desteğini elde edebilir.³³⁰ Dahası siyasetçiler kendilerini yalnızca maddi kazanç peşinde olan bencil kimseler olarak tasvir etmek istemezler. Özel bir kimliğin, örneğin Pan-Arabizmin, açık emirlerine dayanarak siyasetçiler kendilerini ve taraftarlarını küçük düşürmeden seçmenlerinin taleplerine karşı çıkabilirler. Kimlikler bireyin kendisinin ve ötekilerin algılanışını şekillendirir, bu da dış siyaseti etkiler. Kimlik bir devletin gerçekliğini (kim olduğunu, tehditlerin ne olduğunu, hangi politikaların mümkün olduğunu) tanımlar. Mısır'ın Pan-Arap kimliği iç ve dış siyasetini büyük ölçüde etkilemiş, bunu da gerçekliğe anlam katarak, hatta hangi politikaların makul hangilerinin düşünülemez olduğunu tanımlayarak başarmıştır. Barnett müşterek kimliğin bazı faaliyetleri meşrulaştırıp bazılarını da tasavvur edilemez kılarak devletin çıkarlarını tanımlamaya yardım ettiğini savunmaktadır.³³¹

Kopenhag Okulu kimlik konusunu güvenlikle de ilişkilendirmektedir. Ekolün öncülerinden Ole Wæver, güvenliği, “hissedilen tehdide gösterilen tepki” olarak tanımlamaktadır. Bu hissedilen tehdidin tanımlanmasında kimlik önemli bir rol

---

³³⁰ Telhami and Barnett, (2002), s.178

³³¹ ibid., s.179-180

oynamaktadır. Kopenhag Ekolü güvenliğin tarafsızca “verilmiş” bir şey olduğunu kabul etmez; aksine herhangi bir değer, herhangi seçilmiş bir başvuru nesnesi üzerinde uygulanabilecek toplumsal bir süreç olarak görür. Böylece başvuru nesnesi, güvenlikleştiren aktör tarafından varoluşsal açıdan tehdit edilen şey, yani geleneksel olarak devlet, biçiminde tanımlanabilir. Güvenlik toplumsal bir yapıdır ve “toplumsal güvenlik” bir devletin ayakta kalabilmek için bağımsızlığını, kimliğini güvenceye almasıdır. Güvenlikleştirme sürecindeki başvuru nesnesi, bu toplumun kolektif kimliği tarafından temsil edilen toplum olacaktır. Yani “toplumsal güvenlik, toplumların kimlikle ilgili bir tehdit sezdiği durumlarla ilgilidir. Bu nedenle, toplumun toplum olarak kalabilmek için vazgeçilmez gördüğü şey kolektif kimliktir. Eğer bir şey “biz”in temel simgesini tehdit eder veya o şaysız “biz” olamazsa, o zaman korunma gereği ortaya çıkar. Böylelikle, bir toplumun mensupları her neyi temel değerler veya simgeler olarak algılıyorsa, bunlar güvenlikleştirme sürecinde başvuru nesnesi olabilir.³³² Tüm toplumsal yapılar her zaman inşa halindedir ve birbirlerini etkilerler. Güvenlikleştirme süreci her zaman toplumdan da beslenir. Kimlik salt var olmakla kalmaz, sürekli olarak temsil edilir, uğruna mücadele edilir, güvenlikleştirme ise çoğu durumda bu sürecin bir parçası olur.

Benedict Anderson’ın (1991) “hayali cemaatler” ifadesinin temelinde, devam eden süreç anlayışı vardır. İnsanlar bir ortak kimlik hayal etmelidir ki o gerçek olabilsin. İnsanlar öyle düşünmediği sürece, hiç tanışmadıkları insanlarla bir tür dayanışma içinde hissetmedikleri sürece var olamaz. Kimlik bir süreç olarak tanımlanabilir. Kolektif kimlikler hiçbir zaman sabit ve tarafsız kalmazlar, aksine her an oluşum halindedirler. Toplumsal iletişim ile Ben ve Öteki algılarının sonucu olarak öznel bir biçimde tecrübe ve ifade edilirler. Tüm kimlik kuramlarındaki temel anlayışlardan biri Öteki’nin önemidir. Bir kimliği oluşturan şey Ben’in aynılığından çok Öteki’nden farklılıktır.³³³

Kimlikler her zaman iletişimin bir sonucudur; ilişkiseldirler. Kimlik inşası, sınır çizen bir süreç, bir şeyi tanımlama, bir şeye anlam yükleme ve bir bilgi düzeni belirleme girişimidir. Kimlik açısından sınır, coğrafi değil toplumsaldır. Bir grup için esas olan

---

³³² Karsten Friis, “From Liminals to Others: Securitization Through Myths”, *A Journal of the Network of Peace and Conflict Studies*, November 2000, Volume 7, Number 2, ISSN 1082 7307, s.3

³³³ *ibid.*, s.7

simgeleri, değerleri ve anlamları tanımlama biçimidir. İçeri'ye ve dışarı'ya karar verilmesidir. Yabancı olan, ideal bir ulusta olduğu üzere, coğrafi olarak dışarıda olabileceği gibi içeride de yer alabilir. Toplumsal sınırlar coğrafi sınırların değil coğrafi sınırlar bu toplumsal sınırların sonucudur. Ben tanımlarına uymayanlar farklıdır, dışlanabilir veya yabancılaştırılabilirler. Hatta güvenlikleştirilebilir ve dışman olabilirler. Böylelikle güvenlikleştirme, kimlik inşa süreci olarak da işlev görmüş olur. İsrail kimliğinin oluşmasında yaşanan budur, güvenlik faktörünün altının çizilmesidir. Kollektif kimliğe yönelik tehdit algısının en u noktasında, insanlar kimlikleri için ölmeye ve öldürmeye razı olurlar. Bu yönüyle kimlikler müzakerelerin de bir parçası olmak durumundadır.

4.3.1 Müzakere Konusu Olarak Kimlik

Kelman'a göre ulusal kimlikler insanların temel ihtiyaçlarının karşlandığı temel yapılarıdır. Kimlik grupları arasında doğabilecek çatışmaların yıkıcı doğası da buradan kaynaklanmaktadır. Kimlik gruplarının kolektif korkuları çoğu zaman hafızalardaki tarihsel tecrübelerden gelmektedir. Ama sebep oldukları dışmanlıklar bugüne ait olmaktadır.³³⁴ Genellikle baskı altındaki topluluklar tarihsel bir fırsat yakaladıklarında ulusal kimliklerini de ortaya koyarak ve savunarak kendi kaderini tayin hakkını aramaktadırlar. Çünkü bağımsızlık ve ulus devlet olma hali temel ihtiyaçların en iyi şekilde sağlandığı, ulusal kimliğin korunduğu yöntem olarak modern dünyada karşımıza çıkmaktadır.

Ulusal kimlikler çeşitli açılardan müzakere konusudur. Burada müzakereden kasıt iki tarafın birbirlerinin ulusal kimliklerini anlamaya çalışmaları, bu kimlik için hayati noktaları kavrayıp buna göre kendi kendilerini tarif etmede düzenlemeler yapmalarıdır. Bu tür bir müzakerede amaç yazılı siyasi bir anlaşma yapmak değil bir ortak anlayışa varmaktır. Bir ulusal kimlik, devlet olmak, kendi kaderini tayin hakkının meşru görünmesini sağlamak için evresideki diğer kimliklerle müzakereye girer. Çünkü bir kimliğin kendi kaderinde söz sahibi olması demek başka kimliklerle çatışmaya girmesi anlamına gelir. Bu da tarihte “ya demokratik çoğulculuk” ya da

---

³³⁴ Herbert C. Kelman, “Negotiating National Identity and Self-Determination in Ethnic Conflicts: The Choice Between Pluralism and Ethnic Cleansing”, *Negotiation Journal*, October, 1997, Plenum Publishing Corporation, s.327-328,

“etnik kıyım” ile karşılanmıştır. Bunun için genel olarak bir ulusal kimliğin kendi kaderini tayin hakkını uygulaması o grubun kendi kararına bırakılmamaktadır. Söz konusu grup kendi kararını, bu karardan etkilenecek diğer gruplarla müzakere etmek zorundadır. Var olan bir devlet içinden ayrılan etnik gruplar (Eski Yugoslav cumhuriyetleri gibi), bölgenin geneli, komşu ülkeler ve uluslararası sistemin kendisi ile müzakere ederler. Günümüzde modern devletler diğer ulusal kimliklerin yaşamasına izin verebilmek için çoğulcu olmak durumundadır. Bunun için alt kimliklerin gelişmesine izin vermelidir. Örneğin İsrail-Filistin sorununda uzunca bir süre ve bazı gruplar için hala iki taraf da kendilerini aynı toprak parçası üzerinden tanımlamakta diğerinin varlığını reddetmektedir. Burada iki tarafın da bu toprağın diğeri için ne ifade ettiğini anlamaya çalışması ve diğerinin varlığını reddetmeden kimliğini yeniden tarif etmesi gerekmektedir. Kimlik sosyal bir yapıdır ama hiçbir temeli olmadığı söylenemez. Ortak tarih, ortak dil, din, gelenekler, kültürel birikimler, değerler gibi gerçek unsurlara dayanmaktadır. Ama kimliğin keşif, inşa ve yeniden keşif süreçlerinde bu düzeltmeler yapılabilir. Kimlikler kendilerini, tek taraflı, tek tip ve diğerlerini dışlayıcı ifadeler yerine diğerini yok sayan, tehdit olarak gören ifadelerden kurtarmalıdır.³³⁵

Kelman bu tür bir müzakerede uzlaşmayı “kimlik değişimi” olarak tanımlamıştır. Uzlaşma başarılı bir çatışma çözümdür. İdeal nihai çözüm ise iyi bir anlaşma, tarafların birbirlerine karşı davranışlarının değiştiği bir uzlaşma, karşı tarafı inkardan vazgeçme, yani kimliğin yeniden tarif edilmesidir. Bu, tarafların birbirine güvendiği, karşılıklı hassasiyete dayalı, iki tarafın da temel ihtiyaçlarını karşıladığı bir ilişkinin gelişmesinin ilk şartıdır. Diğerini inkar politikasının, ulusal kimliğin bir parçası olmaktan çıkarılmasıdır.³³⁶ Tarafların birbirine karşı yeni davranışları eski davranış biçimlerinin yanına değil yerine gelmesidir.

Kelman’a göre bu tür bir uzlaşmanın sağlanabilmesi için beş koşul vardır. Birincisi taraflar birbirlerinin ulus olma durumunu ve insaniyetini kabul etmelidir. İkincisi taraflar barış için ortak bir ahlaki temel geliştirmelidir. Bu adalete dayalı bir

---

³³⁵ *ibid.*, s.331-339

³³⁶ Herbert C.Kelman, “Reconciliation as Identity Change: A Social-Psychological Perspective”, *From Conflict Resolution to Reconciliation* içinde, Yaacov Bar Siman Tov(ed.) Oxford University Press, 2004, s.111 ve s.119

barış arayışı olarak da değerlendirilebilir. Üçüncüsü iki taraf da tarihle yüzleşmeli, kendi tarihlerini mitlerden ve düşmanca anlatılardan ayıklamalıdır. Elbette ki tarihsel gerçeklik değişmez. Ama somut bir olayın iki taraf üzerindeki farklı etkisi, farklı tecrübeler karşılıklı olarak kabul edilebilir. İki taraf da somut olaylarda yaşanan diğerinin gerçeğini kendi tarihsel anlatımına katmalıdır. Dördüncüsü taraflar çatışma boyunca kendi işledikleri hataları kabul etmeli, sorumluluklarını almalıdır. Bu tazminat, özür ve benzeri adımlar olabilir. Beşincisi taraflar işbirliği için kurumsal altyapıyı kurmalı ve bunun için mekanizmalar geliştirmelidirler.³³⁷

İsrail-Filistin Sorununun temelinde kolektif kimliğe ve buna bağlı olarak toprağa ve kaynaklara yönelik varoluşçu bir tehdit algılaması yatmaktadır. İki halk da aynı toprak parçası ve kaynakları üzerinde hak iddia eder ve kendi ulusal kimliklerinin ifadesi olarak bağımsız bir devlet ararken diğerini yok sayar. Kimliğin kendine dönük pozitif tanımlamaları, diğerini olumsuz gösterirken, kendi taleplerini meşru ve adil görmekte diğerini yok saymaktadır. İsrail için, İsrail'in kuruluşu, “topraklarından binlerce yıl önce kovulmuş bir halkın memleketine haklı geri dönüşüdür. Burada yaşayan Araplar bir halk, bir kimlik olmadığı için adaletsizlik yoktur.” Filistinli mültecilerin bugün içinde bulunduğu durum kendi saldırgan tutumlarının, uzlaşmaz tavırlarının bir sonucudur. Filistinlilere göre ise İsrail'in varlığı “Avrupa sömürgeciliğinin bir uzantısı ve topraklarının Avrupalı Yahudilerce ele geçirilmesidir. Yahudiler dinsel bir gruptur, ulusal bir kimlikleri yoktur ve Siyonizm sömürgeci, yayılmacı ideolojidir.”

Filistin sorununun Arap meselesi halinden çıkıp Filistinlileşmesi 1970'lerin ortalarına rastlar. 1973 Yom Kippur Savaşı'nı müteakiben Enver Sedat'ın 1977'de Kudüs ziyareti ve İsrail ile barış yapması, Yaser Arafat liderliğindeki Filistin Kurtuluş Örgütü'nü öne çıkarmıştır. Böylece mesele Filistin'in tamamının kurtarılmasından Batı Şeria ve Gazze'de bir Filistin Devleti kurulmasına dönüşmüştür. İntifada çatışmanın Filistinlileşmesinin altının çizilmesi haline gelmiştir. Böylece Filistin kimliği İsrail kimliği ile doğrudan çatışma haline girmiştir.

---

³³⁷ Kelman, 2004, 122-124. Ayrıca bakınız, Herbert C.Kelman, “The Role of National Identity in Conflict Resolution”, *Social Identity, intergroup conflict and conflict resolution* içinde R.D.Ashmore, L.Jussim, and D.Wilder, Oxford and New York: Oxford University Press, 2001, s.191-194

4.3.2 Oslo’da Kimlik Meselesi

İsrail-Filistin sorunu başta da ifade edildiği üzere sadece bir toprak, kaynak paylaşımı meselesi değil aynı zamanda bir kimlik çatışmasıdır. Üstelik iki kimliğin özünde de aynı toprağa bağlılık büyük rol oynadığından, aynı toprak parçası üzerinde diğerinin varlığını tamamen reddeden, mutlak hak iddia eden kimlikler çatışmaktadır. İsrail-Filistin meselesini çözümü zor çatışma haline sokan da büyük ölçüde bu kimlik çatışmasıdır.

Genellikle bir kimlik kendisini “öteki” kavramından yola çıkarak tanımlama eğilimindedir. Ulusal kimliklerin ifadesinde de bu böyledir. Filistin’deki kimlik ifadelerinde de durum farklı değildir. Filistinliler kendilerini “sömürgeci Batılı güçler ve işgalci Siyonistlere” göre tanımlamışlardır. İsrail toplumu ise Yahudilik etrafında oluşturduğu kimliğini ifade ederken Filistin’de yaşayan diğer halkı tamamen görmezden gelmeyi tercih etmiştir.

Filistin’de tüm kimlik tanımları, tarihsel anlatımlar Kudüs kenti etrafında şekillenmektedir. Kentin ve bölgenin sürekli olarak istilalara uğraması gerek Hristiyanların hacı seferleri gerek Siyonistlerin bölgeyi ele geçirmesi bölgedeki yerel halkı dinsel bir savunma psikolojisi ve kültürüyle yoğurmuştur. Tüm taraflar Kudüs’ün kontrolünü ele geçirmeye çalışmış, kentin tarihi ve kültürel dokusunu tek taraflı anlatma eğiliminde olmuşlardır. Coğrafi isimlerin kullanılması birbirine ters düşen, çatışan tarafların fiziksel kontrolü sağlamak için dayanak gösterdikleri bir politik davranış biçimi haline gelmiştir. Örneğin kentin ismi İbranice’de *Yeruşalayim* (Barış kenti) şeklindedir. Arapça’daki (*Darüsselam*) kelimesinden çevrilmiştir. İsrail yönetimi tüm metinlerde kentin adını bu şekilde kullanmaktadır. Filistinli Araplar ise kente *Beyt-ül Makdes* (Kutsalların Evi) ya da *El Kudsü-Şerif* yani şerefli, kutsal yer demektedir. İsrail resmi yayınlarında ise kentin bin yıllık bu ismi yok sayılarak İbranice’den Arapçaya çeviri olarak *Urshalim* kelimesi kullanılmaktadır.

İsim konusu pek çok noktada kendini göstermekte, tarafların birbirlerinin varlıklarını inkar, kendilerinin toprağa bağlılığına kanıt olarak kullanılmaktadır. Örneğin eski kentin güneyindeki Arap Silvan mahallesine İsraililer Davud’un kenti

ismini vermektedirler. İsraili rehberler kenti turistlere gezdirirken daima İbranice isimler üzerinden anlatım yapmakta, kentin bin yıllık Arap geleneğini yok saymaktadırlar.³³⁸

Kudüs kentinde çatışmanın merkezinde Müslümanların Haremüşerif, Yahudilerin ise *Mount Moriah* (Tapınak Tepesi) adını verdiği alan vardır. Bu alanın ortasında bulunan ve şu an altın kubbeli bir mescidin (*Kubbettüsahra*) içinde yer alan kaya üç din için de kutsal sayılmaktadır. Yahudilik, Hristiyanlık ve İslam'da bu kaya İbrahim peygambere oğlunu kurban etmesi emrinin verildiği yer kabul edilmektedir. Ayrıca Müslümanların peygamberinin gökyüzüne çıktığı yer olarak da burası kabul edilmektedir. Yine İslam'a göre peygamberin o gece Burak adlı atını bağladığı yer, Yahudilerin son tapınaklarından geriye kalan kutsal yeri, Ağlama Duvarı'dır. Asırlarca haclı seferlerinin hedefi olmuş bu topraklara sahip olmak, buraları korumak modern İsrail ve Filistin kimliğinin temel bir parçası haline gelmiştir.

Kudüs ile ilgili anlaşmazlıklar İsrail-Filistin anlaşmazlığının siyasi merkezindedir. Bu sorun bir çok konuda kendini göstermektedir. Yapılacak yeni bir binanın kentin sınırları ve demografik yapısı üzerinde etkisi tartışma konusudur. Kutsal mekanlardaki arkeolojik kazıların, sadece bilimsel bir araştırma olmasının ötesinde iki tarafın bölgeye aidiyeti, iddialarının gerçekliği ve ulusal kimlik ile ilgili söylem ve gündemin belirlenmesi gibi işlevleri vardır. Bugün için bu konuda etkili ve yetkili olan taraf İsrail'dir.

Bu dinsel söyleme rağmen iki taraf arasındaki kimlik çatışmasının dinsel olmaktan çok etnik ve siyasi bir anlaşmazlık olduğu söylenebilir. Osmanlı döneminde üç dine mensup kişiler Filistin topraklarında, Kudüs'te asırlarca barış içinde yaşayabilmişlerdir. Bölgedeki durum Osmanlı İmparatorluğu'nun çöküşü sırasında Batılı düşünce ve ideallerin bölgede etkili olmaya başlamasıyla değişmiştir. Siyonizm ve Filistin milliyetçiliği birbirine düşmanlık temelinde gelişmeye başlamıştır. Çünkü Siyonistler, "*Eretz Israel*" diye tanımladıkları, Arapların "*Filistin*" diye adlandırdıkları bölgeyi kendi yurtları olarak tanımlamışlar, bunu yaparken de burada yaşayan halkı

---

³³⁸ 2005 Aralık ayında American Jewish Committee ile gerçekleştirilen gezi izlenimleri.

tamamen yok saymışlardır.³³⁹ Siyonist hareketin kurucularından Chaim Weizmann Filistin için “topraksız bir halk [Yahudiler] için halsiz [Filistinli Arapları yok sayıyor] bir toprak” ifadesini kullanmıştır. İsrail’in kuruluşunu ilan eden Ben Gurion’da 14 Mayıs 1948’deki bağımsızlık bildirgesini okurken yeni devletin meşruiyetini “Yahudi halkının Tevrat’a ve Tanrı’nın İbrahim’e vaad ettiği hakkına” dayandırmıştır. Bu yok edici tehdit karşısında Filistin’de yaşayan Araplar da kendilerini buna göre örgütlemişler, diğer Araplardan farklı olarak sadece Batı sömürgeciliğine karşı değil aynı zamanda Siyonist yayılcılığa karşı mücadeleye girişmişlerdir. Filistin kimliğini diğer Araplardan ayıran, farklı kılan işte bu koşullardır. Filistinliler yaşadıkları topraklara olan bağlılıklarını meşru gösterecek, kendi kendini idare hakkının altını çizicek bir anlatım ve söylem geliştirmişlerdir.

Oslo Barış Süreci’nin başlangıcından itibaren taraflar kaynak paylaşımı, egemenlik bölüşümü gibi konularda müzakere ederken akıllarının bir köşesinde duran, tarafların ön yargısız, ihtiyaçlar açısından, objektif değerlendirmeler yapmalarına engel olan bu kimlik sorunudur. Kimlik meselesi müzakerecilerin tavırlarını, yaklaşımlarını etkilemesine rağmen, bu konu somut bir biçimde müzakereler içinde hak ettiği gibi değerlendirilmemiş, göz ardı edilmiştir. Edward Said’in, Ilan Pappé’nin ya da diğer önde gelen İsraili ve Filistinli aydınların Oslo’ya yönelik en ağır eleştirilerinin başında tarihi gerçeklerin göz ardı edilmesi vardır. Filistinli mültecilerin geri dönüş hakkının masaya gelmemesi, Kudüs’ün statüsünün belirlenmesi ile ilgili anlaşmazlıkların çözümsüzlüğe sürüklenmesi, İsrail’de radikal dincilerin ve yayılcı politikaları destekleyen sağ partilerin ve yerleşimcilerin inkarcı tutumları temelde bu kimlik sorunu ile ilgilidir. Diğer tarafta Hamas, İslami Cihad ve Filistin Halk Kurtuluş Cephesi gibi örgütlerin İsrail’in varlığını tanımamaları, tüm Filistin’in kurtuluşu hedefini öne sürmeleri yine bu kimlik çatışmasının İsrail’i tehdit eden boyutudur. Bu tür bir çatışmada müzakerelerin başarılı olması için tarafların karşılıklı olarak ulusal kimliklerini tartışmaya açması, birbirlerini inkardan vazgeçmesi ve diğer kimliği de tanıyacak şekilde kendi kimliğini yeniden tanımlaması gerekmektedir. Müzakere bir anlamda kimliklerin uzlaşmasına yönelik olmalı, tarih yeniden, karşı tarafın doğru

---

³³⁹ Beverly Milton Edwards and Peter Hinchcliffe, *Conflicts in the Middle East since 1945*, Second Edition, London/New York: Routledge, 2001, s.23

anlatımını da yansıtacak şekilde ele alınmalıdır. Oslo’da bunun yapılmadığı açıktır. Meseleyi daha iyi anlamak için Filistin ve İsrail kimliklerinin öne çıkan yönlerine değinmek yararlı olacaktır.

4.3.2.1. Filistin Ulusal Kimliği

İsrail-Filistin sorununda tarafların birbirini reddi yaklaşımı ulusal kimliklerin oluşumu sürecinin merkezindedir. İsraililere göre Filistin ulusal kimliğinin oluşması son 50 yılda gelişmiş bir hadisedir. Filistinliler ise daha köklü bir tarihten söz eder. Örneğin bu konudaki ilk ciddi eseri ortaya koyan Rashid Khalidi, Filistin ulusal kimliğinin oluşumunu Birinci Dünya Savaşı’nın öncesindeki dönemde, Osmanlı İmparatorluğu’nun çöküş sürecine girdiği 19. Yüzyılın sonlarına kadar geri götürmektedir. Khalidi’ye göre Filistinlilerle diğerleri arasındaki farklılaşma bu dönemde başlamaktadır.

Osmanlı dönemi boyunca Filistin’de yaşayan halklar kendilerini mevcut düzenin bir parçası olarak görmüş, kendini dinsel kimliğiyle ve Osmanlı tebası olmakla, aile ve aşiret bağlarıyla tanımlamıştır. Avrupa’da Fransız Devrimi ile başlayan ulusçu akımların bu bölgeye de gelmesi, Osmanlı’nın güç kaybetmesi ve Batılı güçlerin Filistin’e girmeye başlaması ile birlikte Osmanlı İmparatorluğu içinde Kudüs Sancağı adı altında yönetilen Filistinlilerin de kendilerini yeniden tanımlamaya başlamasına yol açmıştır.

Filistin’i bugünkü şekli ve sınırlarıyla ilk tanımlayanlardan biri yerel bir Osmanlı yetkilisi olan Necib Azuri’dir. Azuri, 23 Eylül 1908 tarihli *Thamarat Al Funun* adlı gazeteyle o günkü Kudüs Sancağı’nın bugünkü kuzey Filistin’i de (yine o günkü Şam vilayetinden alarak) içine alacak şekilde genişletilmesi gerektiğini söylemiştir. Bu kayıt, Filistinlilerin kendilerini ayrı bir toplum olarak hayal etmeye başladığının (Benedict Anderson’un *Hayali Cemaatleri*’nde olduğu gibi) bir göstergesidir.³⁴⁰

Aslında Filistin bölgesi asırlardır hem yerel halk tarafından hem de dışarıdan bakanlar tarafından farklı bir şekilde kabul görmüştür. Haçlı seferleriyle en üst noktaya ulaşan Kudüs kentinin ve etrafının egemenliğinin ele geçirilmesi Avrupalı güçlerin en

³⁴⁰ Rashid Khalidi, *Palestinian Identity*, New York: Columbia University Press, 1997 s.28

önemli stratejik hedeflerinden biri olmuştur. Müslümanların bu seferlere karşı direnişi, “Kudüs’ün kurtarılması” daha sonra ise yeni istilalardan korunması Filistin’in tarihteki farklı konumunu açıkça ortaya çıkarmaktadır. Müslümanlarda, Kudüs’ün ve kutsal toprakların elden çıkacağı endişesi ve buraları koruma düşüncesi, adeta bilinçaltına yerleşmiş bir fikirdir. Örneğin, 1701 yılında Sayda’da bulunan Fransız elçisinin Kudüs’e yerleşmek için Sultan II.Mahmut’tan aldığı izni kentin önde gelen 80 ailesi, İslam’a ve Halife Ömer’in vasiyetine aykırı olduğu gerekçesiyle geri çektirebilmiştir.³⁴¹ Bölgenin bu özel konumu ve tarihsel birikimi yerel halkın kendini tanımlamasına, kimliğine önemli bir katkıda bulunmaktadır.

Modern anlamda Filistin kimliğinin ortaya çıkmasında yukarıda bahsedilen gelişmeler kadar Birinci Dünya Savaşı’nın öncesinde ortaya çıkan “Siyonist tehdit” temel bir etkidir. Rowland ve Frank, Filistinlilerin Osmanlı idaresine girdiği 1514’ten Siyonizm’in etkili olmaya başladığı 1800’lerin sonuna kadar ayrı bir “Filistinli” kimliğine ihtiyaç duymadığını belirtmektedir. O tarihe kadar Filistin’de yaşayan Araplar kendilerine daha geniş Arap aleminin bir parçası olarak, aile ve aşiret kimlikleri çerçevesinde tanımlamışlardır. Siyonist göç güçlü bir şekilde bölgeye girdikten sonra Pan-İslamist ve Pan-Arap akımların kendilerini bu istilaya karşı savunamayacağına karar vererek, yaşadıkları topraklarda hak iddia eden bir topluma dönüşmüşlerdir.³⁴² Bu noktada bir Filistin milliyetçiliği gelişmiş, Filistin örgütleri kurulmuş, Siyonistlere toprak satışı karşıtı eylemler gerçekleştirilmiştir.

16 Mayıs 1911’de Osmanlı parlamentosunda yapılan oturumda söz alan iki Kudüs temsilcisi Ruhi El Halidi ve Hafız Sa’id ile Şam temsilcisi Şukri El Asali, yaklaşan Siyonizm tehlikesinden söz etmişlerdir. El Halidi, “Siyonistlerin maksadı başkenti Kudüs olan bir memleket-i İsrailiye kurmaktır” demiş, El Asali Siyonistlerin, “toprakların mülkiyetini aldıktan sonra burada yaşayanları zorla ya da para kullanarak sürmek ve güçlü bir devlet kurmak niyetinde olduklarını” söylemişlerdir. Ancak diğer vekiller böyle bir tehlike olmadığı, meclisin vaktinin boşa harcanmaması gerektiği

---

³⁴¹ ibid.29-30

³⁴² Robert C.Rowland ve David A.Frank, *Shared Land/Conflicting Identity*, East Lansing: Michigan State University Press, 2002, s.69

gerekçesiyle konunun irdelenmesine engel olmuşlardır.³⁴³ Ancak bölgede Siyonizm, sonrasındaki tarihsel gelişmelerin de açıkça gösterdiği gibi, o yıllarda yerel halk açısından gerçek bir tehlikedir. Filistin kimliği de bu tehdide karşı savunma kaygısıyla gelişen hareketlerin bir sonucu olarak gelişme göstermiştir.

Filistin kimliğinin temel unsurları, Araplık, İslam ve milliyetçiliktir. Ve tüm bunların özünde Filistin halkının yaşadığı topraklar üzerindeki meşru haklarını savunma düşüncesi vardır.

Arap dili ve Arap dünyasına egemen olan ortak inanç, Arapların kendilerini diğerlerinden ayırt etmesinin önemli araçlarından. Ortak tarih, geçmişte yaşanan zaferler ve Hristiyanların Haçlı Seferleri'ne karşı savunmanın hatırası ortak bir toplum hayalinin parçalarıdır. Aynı zamanda Filistin bölgesinin Arap Yarımadası'nın, büyük Arap dünyasının parçası olması, yerel halkın toprağa olan meşru bağlılığının göstergesidir.

İslam dini de aynı şekilde, Filistinlilerin bu topraklara bağlılığını ve hakkını ortaya koyan bir veridir.³⁴⁴ Müslümanlar Filistin'in diğer tüm fethedilmiş İslam toprakları gibi dini vakıf olduğuna, kıyamete kadar bunun mülkiyetinin başkalarına terk edilemeyeceğine inanırlar. Kudüs, Mekke ve Medine'den sonra en kutsal beldedir. Kur'an'da İsrâ Suresi'nde Mirac olayı anlatılırken bahsi geçen Mescid-i Aksa'nın (uzak mescit), Kudüs'teki olduğuna inanılır³⁴⁵. Hamas'ın 1988 tarihli kuruluş belgesinde de aynen bu ifadeler yer verilmektedir.

Filistin milliyetçiliği de modern kimliğin unsurlarından biridir. Filistinliler bölgedeki eski sömürge güçlerinin her ulusa olduğu gibi Filistinlilere de doğal hakları olan kendi kendini idare hakkını tanıdıklarını belirtmekte ve Filistin halkı olarak bağımsızlık talep etmektedirler.

---

³⁴³ Khalidi, (1997), s.31-32

³⁴⁴ Robert C.Rowland ve David A.Frank(2002), s.71-75

³⁴⁵ Suat Yıldırım, Kur'an-ı Hakîm ve Açıklamalı Meali, İstanbul: Işık Yayınları, 2006, İsrâ Suresi, 1. Ayet: *"Bir gece, kendisine bazı delillerimizi gösterelim diye kulu Muhammed'i, Mescid-i Haram'dan çevresini mübarek kıldığımız Mescid-i Aksaya götüren O zatın şanı ne yücedir! Bütün eksikliklerden uzaktır O! Gerçekten her şeyi işiten her şeyi gören O'dur!"* s.281

1920'lerin sonunda hız kazanan Arap isyanları, Siyonizme ve İngiliz Mandası'na karşı mücadele Filistin kimliğinin gelişiminde önemli rol oynamıştır. Filistinlilerin ilk ulusal lideri kabul edilen Büyük Müftü Hacı Emin El Hüseyin, 1929 yılında Siyonistlerin Haremüşşerif'i ele geçirerek yıkmak istediklerini söylemiş, Müslümanlar Mescid-i Aksa'nın savunması için harekete geçmişlerdir. Bugün için bu korkular hala geçerlidir ve bunlar Filistin ulusal kimliğindeki dini motifleri güçlendiren unsurlardır.

Filistin kimliğinin ilk ortaya çıktığı bu yıllarda temel anlatım Siyonizm'in karşıtı, muhalifi bir hareketin söylemleriyle gerçekleşmiştir. Edward Said, Mahmud Derviş gibi önde gelen Filistinli aydınlar, başta Filistin tarafının söyleminin gelişkin olmadığına dikkat çekmektedir ve Filistinlilerin kendilerini tarif etmekten çok Siyonizmin reddi şeklinde öne çıktığını belirtmektedir. Bunda da toprağa aidiyet en önemli temadır. Çünkü Siyonizm ortaya ilk çıktığı yıllarda pek çok Avrupalı Yahudi Filistin'in gerçekten boş, çöl arazileri olduğunu düşünmekte, Siyonistlerin propogandalarının doğruluğuna inanmaktadır. Khalidi'nin aktardığı Yahudi yazar Ahad Ha-am 1891'deki üç aylık Filistin ziyaretinden sonra 'Filistin toprakları hakkındaki gerçek' adlı bir yazı yazmış ve ülkenin hemen hemen her yerinde ekinlerin biçildiğini yani insanların yaşadığını ifade etmiştir.³⁴⁶

Siyonistlerin Arapları Filistin topraklarından çıkararak burayı Yahudi göçmenler için hazırlamak ve tek etnik gruba dayalı, homojen bir Yahudi devleti kurma amacıyla yerli halkı "transfer etme" politikası, 1936-1948 arasında Siyonistlerin temel stratejisidir. Zorunlu göç Filistinlilerin ulusal kimlik oluşumunda çok etkili bir olaydır. Toprakların fethi, kolonileştirme, demografik dönüşüm, Filistin'in Yahudileştirilmesi ve Yahudi devleti kurma fikirleri Siyonizmin temel konularıdır.³⁴⁷ Tüm bunların temelinde Filistin varlığının ve kimliğinin reddi vardır. Ben Gurion, 1929 yılında transfer politikasını savunurken, "Kudüs Araplar için Yahudiler için olduğu kadar önemli değildir. Araplar çok geniş topraklarda egemenler" derken hem Filistin halkının bu

---

³⁴⁶ Khalidi, (1997), s.101

³⁴⁷ Nur Masalha, *The Politics of Denial*, London, Sterling Virginia: Pluto Press, 2003, s.7-8

kente bağıllığını yok saymakta hem de onları daha geniş bir Arap topluluğunun parçası olarak tanımlayarak ayrı kimliklerini reddetmektedir.³⁴⁸

İlk Filistin hareketlerinin etkisiyle harekete geçenlerin başında daha sonra FKÖ'nün de başına geçecek olan Yaser Arafat vardır. Arafat 1951 yılında Mısır'da Filistinli Öğrenciler Birliği'ni kurmuştur. *Pan-Arabizm, Pan-İslamizm ve Sosyalizm* gibi daha evrensel fikirlerin yaygın olduğu bir ortamda “önce Filistin” düşünce ve bilincini hayata geçirebilmiştir.³⁴⁹ Filistin Kurtuluş Hareketinin en güçlü unsurlarının diasporadaki göçmenlerden oluşması da bir Filistin kimliğinin varlığının bir başka işaretidir. Arafat ve arkadaşlarının Kahire'de başlayan macerası Kuveyt'te El Fetih örgütünün kurulması ile devam etmiştir. Arap birliği ideali güden Nasır, kendi projesine engel olarak gördüğü Filistin hareketlerine ve Filistinli kimliğine büyük baskılar uygulamıştır. 1964 yılında Arap liderlerinin, meseleyi kontrol altında tutmak için desteklediği Filistin Kurtuluş Örgütü'nün kurulması, Filistin kimliğinin kurumsallaşması açısından önemlidir. Yeni Filistin düşüncesi Cezayir ve Vietnam'daki Amerikan ve Batı karşıtı devrimlerden etkilenmiştir. Che Guevera ve General VO Nguyen Giap gibi isimler devrim kahramanları olarak selamlanmıştır.³⁵⁰

Filistin kimliği açısından önemli tüm metinlerde, FKÖ'nün 1968 tarihli Temel belgesinde olduğu gibi İsrail'in varlığının ve meşruiyetinin reddedilmesi ifadesinin yer alması bu karşıtlığın dışavurumudur. Sonraki dönemlerde de bu karşılıklı red devam etmiştir. Örneğin İsrail başbakanlarından Golda Meir, 14 Haziran 1969'da

“Filistinli diye bir şey yoktur. Ne zaman bağımsız bir Filistin devleti ve Filistin halkı var olmuştur? Birinci Dünya Savaşı'ndan önce Filistin Suriye'nin ya da Ürdün'ün bir parçasıydı. Sanki kendini Filistin halkı diye tanımlayan bir Filistin halkı vardı ve biz gelip onları kovup ülkelerini ellerinden aldık. Onlar hiç var olmadı”

diyebilmiştir.³⁵¹

³⁴⁸ ibid., s.16. Bu kitapta Ben Gurion'un ve diğer liderlerin Arapların sürülmesi üzerine düşünceleri çeşitli kayıtlarda, mektuplarda açık bir şekilde ifade edilmektedir. Kitabın özellikle birinci bölümü bu konudaki araştırmalar için geniş bir kaynaktır. 1948'deki geniş kapsamlı Dalet planı adlı göçe zorlama operasyonu ile ilgili yazışma ve kayıtlar aynı zamanda Ilan Pappé'nin *Ethnic Cleansing of Palestine* adlı eserinde de ayrıntılı bir biçimde ele alınmaktadır.

³⁴⁹ Helena Cobban, *The Palestinian Liberation Organisation*, Cambridge: Cambridge University Press, 1984, s.21

³⁵⁰ Baruch Kimmerling, *The Invention and Decline of Israeliness*, Berkeley, Los Angeles, London: University of California Press, 2001, s.44

³⁵¹ *Sunday Times*, 15.06.1969; *The Washington Post*, 16.06.1969

Çeşitli olaylarla dönüşüm geçiren kimliğin önemli unsurlarından biri de sürgün ve mağduriyettir. 1948 ve 1967 savaşlarında yaşanan yıkım ve toplu göç, o dönemde Cemal Abdül Nasır'ın başını çektiği ve tüm Arap dünyasını harekete geçiren Pan-Arap hareketinin içinde kaybolmuştur. Filistinliler de diğer Arap halkları gibi Nasır'ın Arap Birliği, Arap milliyetçiliği söyleminden etkilenerek sorunlarına çözüm aramıştır. Ancak Altı Gün Savaşı ile gelen yıkımdan sonra Filistin kimliği, yeniden öne çıkmış, Filistin Kurtuluş Örgütü'nün faaliyetleri ve İsrail birliklerine karşı verdirdikleri kayıplar neticesinde direniş çizgisinde gelişme göstermiştir. Direniş ve İsrail karşıtlığı sonraki yıllarda Ürdün, ve Lübnan'dan yürütülen gerilla savaşı sırasında, mülteci kamplarında barınan ve yetişen Filistinli gençlerin, "İsrail yok edilene kadar savaş" mottosuyla yetişmesinde, sürgünü yaşayan önceki kuşakların anlatımıyla Filistin kimliğinin bir parçası olmuştur. Geri dönüş, direniş ve savaş intifada yıllarına kadar Filistinlilerin, Ortadoğu coğrafyasına dağılmış olmalarına rağmen tek bir halk olarak kendilerini algılamaları ve diğer Araplardan ayırmalarında etkili olmuştur. Mahmud Derviş, Nakba'nın yani 1948 sürgününün 50. yıldönümünde şöyle der: "Filistin'in yaşayan, nefes alan 418 köyü Siyonistlerce kül edildi... Filistinli mülteciler Filistin'i, tapuları ve evlerinin anahtarlarıyla birlikte kalplerinde taşıdılar. Bizim gerçeğimizin demografisi ve topoğrafyası ortak hafızamızda canlı kalacaktır."³⁵² Daha sonra FKÖ'nün itici gücü olacak olan El Fetih Filistin'in Filistinliler tarafından kurtarılmasını temel prensiplerinden biri olarak kabul etmiştir.³⁵³

Filistin Kurtuluş Örgütü ve Arafat ile laik ve milliyetçi bir çizgi üzerinde gelişen Filistin ulusal kimliği 1970'li yıllarda İslami hareketlerin bölgede güçlenmesiyle buradan da beslenmeye başlamıştır. Altı Gün ve Yom Kippur savaşları sonrası gelen felaketlerin, bir anlamda Müslüman Kardeşler gibi örgütlerin "laik, Batı etkisindeki arayışlar yüzünden Allah'ın verdiği bir ceza" olarak yansıtılması, İslam inancı çevresinde bir koruyucu kimlik arayışını güçlendirmiştir. İslami hareketler ulusal boyut kazanmışlardır. 1979'daki İran devriminin etkileri, bölgedeki yeni İslami oluşumlar ve Filistin'de cihad düşüncesinin yaygınlaşması, camilerdeki vaazlar ve Müslüman Kardeşler'in faaliyetleri aracılığıyla kimliğin bir parçası olmuştur. 1980'lerin başında

---

³⁵² Rowland ve Frank, (2002), s.123

³⁵³ Cobban, (1984), s.24

Filistin Kurtuluş Örgütü'nün Lübnan'dan çıkarılması ve Tunus'a sürülerek bölgeden uzaklaşması da Filistin'de İslami hareketlerin güçlenmesine yol açmış, yeni kimlik bu şekilde İslam'dan da beslenmeye başlanmıştır.

1987 yılında başlayan Filistin intifadası da Filistin kimliğinin gelişiminde önemli bir unsurdur. Siyonist, işgalci güce karşı başlayan halk ayaklanması, direnişi kutsamış, meşrulaştırmış, kadın, çocuk her yaşta Filistinlinin katılması, desteklemesi gereken bir mücadelecî ruhun kendini ifade etme noktasında ortaya çıkmasını sağlamıştır. Filistin siyasetinde önemli bir dönüştürücü güç olan Hamas'ın kuruluşu da bu döneme rastlamaktadır. İslami Cihad ve Hamas'ın Filistin mücadelesine katılımı FKÖ'nün hegemonyasını kırmıştır. Filistin'in kurtuluşu için devreye giren savunmacı cihad anlayışı, El Fetih ve diğer örgütlerce de benimsenmiştir.³⁵⁴ Bu yeni anlayış da Siyonizmin reddi üzerine kurulmuş, İsrail'in varlığını tanımayan bir kimliğin pekiştirilmesine neden olmuştur. Filistin'in kurtuluşu için "Siyonist yapının yok edilmesi" temel şart kabul edilmiştir. Hamas, direnişçi cihad ile milliyetçiliği, Filistin'in bir İslam davası olması özelliğini temel belgesinde birbirine eklemiştir:

“Madde 11(Strateji ve metot): İslami Direniş Hareketi Filistin'in, nesillerdir ve kıyamet gününe kadar İslami bir vakıf olduğuna inanmaktadır, kimse tamamından ya da bir parçasından vazgeçemez, feragat edemez. Hiç bir Arap ülkesi ne de Arap ülkelerinin tamamı, hiçbir Arap kralı ya da devlet başkanı, bu hakka sahip değildir, hiçbir örgüt de, örgütlerin tamamı da kıyamete kadar bu hakka sahip değildir. Kıyamete kadarki tüm İslam nesilleri için konuşma hakkına kim sahip olabilir? Bu İslami şeriata göre İslam tarafından güçle elde edilen tüm topraklar için geçerlidir. Bunlar fethedildiği gün vakıf ilan edilmişlerdir. Bu kural, Müslüman Ordularının komutanlarının, Suriye ve Irak fetihlerini tamamlamalarından bu yana geçerlidir. Onlar, fethedilen topraklarla ilgili fikrini Halife Ömer ibn Hattab'a sordular, askerler arasında paylaştırılmalı mıydı, halkına mı bırakılmalı mıydı? Yoksa başka bir şey mi? Tartışmalar ve danışmalardan sonra İslamın halifesi Ömer ibn Hattab ve Resullullah'ın arkadaşları, toprağın, kullanmaları ve kazanç sağlamaları için sahiplerinde kalmasını ama toprağın kendisinin ve kontrolünün vakıf sayılarak kıyamete kadar tüm Müslümanların kalmasına karar verdiler...”

Madde 12: Hamas, milliyetçiliği dinin bir parçası sayar. Düşman, Müslümanların toprağına ayak bastığında onlara karşı savaşmak ve cihad etmek, hiçbir düşüncede milliyetçilikten daha derin var olamaz. Bu tüm kadın ve erkeklere farzdır. Bir kadın kocasının izni olmadan bile düşmanla savaşmaya gitmelidir. Başka milliyetçilikler maddi, insani ve toprağına dair endişeler

³⁵⁴ Shaul Mishal ve Avraham Sela, *The Palestinian Hamas Vision, Violence and Coexistence*, New York: Columbia University Press, 2000, s.37

içerirken, Hamas'ın milliyetçiliği bunlara ek olarak, insanın ruhuna ve hayatına bağlı ilahi duygular içerir...³⁵⁵

Filistin kimliği nasıl Siyonizm'e bir tepki olarak gelişim gösterdiyse İsrail kimliği de ifade edildiği gibi büyük ölçüde Filistinlilerin reddi üzerine gelişmiştir. İsrail kimliğinde vurgu güvenlik üzerinedir. Oslo Süreci boyunca bu iki kimliğin çatışmasının aşılması konusunda yeterince çalışılmamıştır.

4.3.2.2.İsrail Ulusal Kimliği

İsrail'in dış politikası, uluslararası toplum içerisindeki yeri, büyük ölçüde korkuya dayalı güvenlik ve Filistin kimliğinin reddi üzerine inşa edilmiş bir kimlik politikasıdır. En başından, Siyonizmin ortaya çıkışından itibaren ortaya konan mücadele bir ulus oluşturmak, Yahudileri bir arada tutabilecek bir ulus kimliği inşa etmektir.

İsrail kimliğinin oluşumu iki ana döneme ayrılabilir. İlki Filistin'e göçlerle başlayan ve İsrail'in kuruluşuna kadar olan dönemdir. Bu dönemin özelliği, Avrupa'daki Yahudi düşmanlığından kaynaklanan katliamlardan kaçan Yahudilerin güvenlik endişelerini yansıtan ve Filistin'deki halkın varlığını inkara dayalı bir kimliğin gelişmesidir. Sonrasındaki dönem ise 1960'larda başlayan ve Holokost'un³⁵⁶ yeniden keşfi ve korkuya dayalı bir birliği destekleyecek anlatıların ve sembollerin öne çıktığı, Yahudi soykırımının kimliğe katkı sağladığı dönemdir. Bu dönemde Nazi vahşeti çevre Arap ülkelerle ilişkilendirilmeye başlamıştır.

İsrail kimliği Siyonizm, milliyetçilik, Yahudi dini ve geleneği, toprağa bağlılık, soykırımdan gelen bir güvenlik hassasiyeti ve düşman bir coğrafyada yok edilme endişesi, sosyalizm gibi unsurlardan beslenmiştir. Waxman'a göre Siyonizm laik, milliyetçi bir hareket olarak ortaya çıkmıştır. Siyonistler dinsel Yahudi kimliğini modern, laik ve milliyetçi bir şekle dönüştürmeye çalışmışlardır.³⁵⁷

Siyonizm 19. yüzyılda Avrupalı bir gazeteci olan Theodor Herzl'in çabaları ile kurumsallaşmış bir harekettir. Herzl, Avrupa'daki milliyetçilik akımından etkilenerek bir Yahudi devleti kurulması fikrini geliştirmiş *Judenstaat* (Yahudi Devleti) adlı

³⁵⁵ The Charter of Hamas, 1988, Palestine Center, www.palestinecenter.org (erişim: 30/03/2006)

³⁵⁶ Nazilerin gerçekleştirdiği Yahudi soykırımı

³⁵⁷ Dov Waxman, *The Pursuit of Peace and the Crisis of Israeli Identity*, New York:Palgrave/MacMillan, 2006 s.15

kitabıyla öne çıkmıştır. 1897 yılında Dünya Siyonist Teşkilatı'nı kurmuş ve İsviçre'nin Basel şehrinde ilk Siyonist kongrenin yapılmasını sağlamıştır. Siyonizm zaman içinde gelişerek ve 1917 yılında Balfour Deklarasyonu ile Büyük Britanya'nın desteğini alarak İsrail Devleti'nin kurulmasında en önemli itici güç olmuştur. İlk hedef olarak Siyon adını verdikleri Filistin bölgesindeki demografik yapıyı Yahudiler lehine çevirmeyi seçen Siyonistler burada örgütlenerek bölgeye yerleşmişlerdir.

Yahudiler Filistin'e göç etmeye 19. Yüzyılın sonlarında başlamışlardır. Avrupa'nın dört bir yanından Yahudiler Osmanlı topraklarında öncelikle *Yişuv* adı verilen dini yerel yerleşimlerle bölgeye tutunmuşlardır. Yahudilerin aliyah adını verdikleri kutsal topraklara yönelik bu göçlerin ilki 1881 yılında Rus Çarı II. Alexander'ın öldürülmesinden sonra tahta çıkan III. Alexander döneminde Yahudilere yönelik katliamlar sonucu gerçekleşmiştir (1914 yılı itibarıyla Rusya'dan göç eden Yahudi sayısı yaklaşık iki milyon olarak tahmin edilmektedir. Bunların çoğu Amerika'ya yerleşmiştir).

1882-1884 ve 1890-1891 arasında 25 bin Yahudi Filistin'e geçmiştir. O dönemde Osmanlı sayımına göre Filistin'deki Yahudi sayısı 447,454 Müslüman/Hristiyan'a karşılık 15,011'dir. Filistin'e ikinci göç dalgası (*aliyah*), 1904'te başlayan yeni katliamların sonrasında gerçekleşmiştir. Sonraki on yılda yaklaşık, 35,000-40,000 Yahudi bölgeye yerleşmiştir. Bunlardan biri de Eylül 1906'da Yafa'ya yerleşen ve İsrail'in kuruluşunda kilit rol oynayan, 20 yaşlarındaki David Gruen, sonra kullandığı ismi ile David Ben-Gurion'dur. Çoğu tarım alanlarında işçi olan bu insanlar ilk Yahudi partilerini, İbranice ilk gazeteyi kurmuş, kibbutz adı verilen kolektif yaşam modülleri olan çiftlikleri inşa etmiş, "*Judea* ateş ve kan ile düştü, ateş ve kan ile yükselecek" sloganıyla savaştan ilk Yahudi savunma milisleri olan *Ha-Shomer*'i (Gözcü), kurmuşlardır.³⁵⁸ 1919 ve 1926 yılları arasında Filistin'de Yahudi nüfusu 90,000'lere (1919-1923 yılları arası üçüncü aliyah, 1924-1926 arasındaki Polonyalıların göçü dördüncü aliyah, 1933-1939 arasındaki Alman Yahudilerinin göçü ise beşinci aliyah olarak tanımlanmaktadır) yaklaşmıştır. Polonya'dan göçler bu süreci iyice hızlandırmıştır. İkinci Dünya Savaşı sırasında soykırımdan kaçanlar, 1948 savaşı

---

³⁵⁸ Mike Berry and Greg Philo, *Israel and Palestine Competing Histories*, London, Ann Arbor: Pluto Press, 2006 s.1-5

sonrasında ise Arap ülkelerdeki Yahudi nüfusun İsrail'e göçüyle Filistin'deki nüfus 1949'da 1,174,000'dan 1,873,000'e ulaşmıştır.³⁵⁹

*Tablo 1: Filistin'de Yahudi nüfus ve toprak mülkiyeti (1880–1947)*³⁶⁰

Yıl	Yahudiler	Araplar	Yahudi nüfusun tüm nüfusa oranı	Yahudilerin sahip olduğu toprak miktarı/dönüm
1880	25,000	300,000	% 6	22,000
1917	56,000	500,000	% 10	650,000
1922	84,000	666,000	% 11	750,000
1931	174,000	850,000	% 17	1,172,000
1936	384,000	916,000	% 28	1,381,000
1945	608,000	1,242,000	% 31	1,588,000
1947	640,000	1,300,000	% 33	1,900,000

Avrupa'nın farklı yerlerinden, farklı kültür dokularından gelen bu insanları bir arada tutan, bir ulus haline getiren unsurların başında, birlikte burada bir ulus oluşturma bilinci ve çabasının yanı sıra İbranice'nin yeniden canlandırılması olmuştur. Shulze Yahudi ulusal kimliğine “bir kurtuluş biçiminde toprak sahibi olma”, sosyalizm ve eşitliğe dayalı Siyonist ideolojinin etkili olduğuna dikkat çekmektedir. Kendilerini Arap ülkelerince çevrelenmiş bir devlet olarak gördükleri için güçlü bir orduya sahip olma, ulusal varlığı ve kimliği korumanın en önemli aracı haline gelmiştir.³⁶¹ Kuşkusuz bu kimliğin oluşmasında, güvenlik endişeleri en üst sıralarda yer almaktadır.

Barnett de İsrail kimliğinde dini, ulusçuluğu, Yahudi soykırımını ve liberalizmi öne çıkarmaktadır. Siyonizm, yani Yahudi ulusçuluğu, Yahudilerin İsrail'in Avrupa Hıristiyan toplumundan dışlanmasına ve gördüğü zulme cevaben ortaya çıkmıştır.

³⁵⁹ ibid.s.39

³⁶⁰ Baruch Kimmerling, *The Invention and Decline of Israeliness*, Berkeley, Los Angeles, London: University of California Press, 2001, s.35

³⁶¹ Kirsten E. Schulze, “İsrail ve Maruni Milliyetçilikleri Bir Azınlık İttifakı Doğal mıdır?”, *Ortadoğu'da Milliyetçilik, Azınlıklar ve Diasporalar* içinde, Editörler: Kirsten E. Schulze, Martin Stokes, Colm Campbell, İstanbul:Sarmal, 1999, s.214

Soykırım ise İsrail'in kimliğinin üçüncü ögesidir. *Yad Vashem* Soykırım Kurbanları ve Kahramanlarını Anma İdaresi gibi anıtlar, Soykırımı Anma Günü ve başka pek çok simgeler soykırımı İsrail'in ulus kimliği içine yerleştirmektedir. İsrail'in kimliğinin bu üç özelliği, İsrail'in varoluşsal olarak yalıtılmış, varlığının her zaman tehlikede ve pek çok yönden farklı şiddetlerde tehditle karşı karşıya olduğu fikriyle ilişkilidir. Barnett İsraililerin bu korku ve güvenliğe dayalı durumunu “Ayrık Halk Sendromu” kavramı ile açıklamaktadır. Yahudi İsraililer uluslararası çatışmanın jeopolitik açıklamasını reddetmekte ve İsrail-Arap çatışmasını Yahudilerin gördüğü zulmün psikolojisiyle tahlil etmekte ısrar etmektedirler. Barnett'e göre İsrail kimliğindeki dördüncü unsur liberalizmdir. Ancak bu İsrail devletindeki Arap azınlık, 1967'de işgal edilen topraklardaki yerleşimler ve burada yaşayan diğer halkların vatandaşlık haklarından, korunmadan yoksun olması, dinsel kurumların yasal düzenlemelerde etkili olması ve İsrail kimliğinin dinî ve ulusal dünya görüşünü tanımlayan ortak anlatısı bireysel liberalizmin sürdürülmesini zorlaştırmaktadır.³⁶²

Jones ve Murphy, İsrail'in kendi kimliğini tarihsel ve dinsel mitlere dayandırmasının üç önemli varsayımı da beraberinde getirdiğini belirtmektedir. Herşeyden önce Filistin topraklarının “seçilmiş bir halka Allah tarafından verilmiş olması” moral açıdan Yahudilerin taleplerini daha üst konuma taşımakta, bu topraklar üzerinde diğer halkların hak iddiasını hafifletmekte, bir anlamda karşı çıkılmaz hale getirmektedir. İkincisi modern Yahudi devletinin bu şekilde kurulmasıyla İsrail, bu toprakların gaspçılarında geri alınması için daha büyük bir kurtuluş mücadelesinin parçası haline gelmektedir. Üçüncüsü Yahudilerin iki bin yıl önce göçe zorlanması ve yaşadıkları, haklarının gasp edildiği düşüncesi, toprakların yeniden fethedilmesi ile ilgili tarih anlatımı tek taraflı bakış açısını hakim kılmıştır. Dolayısıyla Yahudilerin bu toprakları ele geçirilmesi “haklı bir fetih”tir. Sürgün ve geri dönüş ile ilgili semboller, modern İsrail Devleti'nin tüm kurum ve simgelerine yansımıştır. İsrail bayrağındaki Davud'un yıldızının iki tarafındaki mavi şeritler, Fırat'tan Nil'e kadar Yahudi topraklarını, İsrail parası şekel yine tarihsel para birimi, hafta sonunun Şabat ile

---

³⁶² Telhami and Barnett, (2002), s.65

başlaması geçmişle bağları ortaya koymakta, modern devletin ideolojisinin ve ulusal kimliğinin mitlerini ortaya koymaktadır.³⁶³

Sternhell'e göre de İsrail kimliğinin en belirgin unsurları İngiliz Mandası döneminde Siyonist hareketin sosyalist Yahudilerce ele geçirilmesinden sonra oluşmaya başlamıştır. O dönemin liderleri yeni devletin hem kurumlarını hem de ideolojisini belirleyip uygulamaya koymuşlardır. İsrail'in kuruluşunun ilk yıllarındaki sosyalizme yakın bu sistem sorunsuz işlemiştir. Ancak özellikle 1967 savaşıdan sonra ele geçirilen toprakların kontrolü anlaşmazlıklara neden olmuştur.³⁶⁴

İsrail kimliğinin en belirgin özelliklerinden biri de korku ve güvenlik arayışıdır. Kuşkusuz, Avrupa'da ve Rusya'da bu kadar baskıya ve katliamlara maruz kalmış bir halkın güvenlik korkuları gerçektir. İnsanların büyük bölümünün evlerini, yurtlarını terk ederek yeni bir hayata başlaması sadece ideolojik gerekçelerle, ulusal hayallerin gerçekleştirilmesi çabalarıyla açıklanamaz. Ancak İsrail devletinin bu korkuları canlı tuttuğu, ve bu korkular üzerinden bir ulusal birlik sağlamaya çalıştığı da başka bir gerçektir. Ulusal kimliklerin oluşmasında ulus devletlerin rolü ve payı pek çok bilim insanı tarafından açıklanmaktadır. İsrail için de bu sav yukarıda da belirtildiği gibi geçerlidir. Soykırım sembollerinin yaşatılması, buna yönelik yayınlar, filmler, güvenlik endişelerini canlı tutmaktadır. Örneğin İsrail'in kendisini Arap denizinin ortasında yalnız bir ada olarak tanımlaması da bu güvensizlik ve korku endişesini canlı tutma söyleminin bir parçasıdır.

İsrail kimliğindeki 'mağduriyet' anlayışı devletin, güvenlik kimliği etrafında şekillenmesine yardımcı olmaktadır. İsrail devleti Yahudi kimliğini ve Yahudi ulusunu tehditlerden korumak için kurulmuştur. Askerileştirme (militarizasyon) bu nedenle İsrail kültürünün ve kimliğinin bir parçası olmuştur. Devlet, başta Filistinliler olmak üzere, çevre Arap devletleri ile çatışma etrafında kurulmuştur. Kimlik, tehdit/güvenlik arasındaki dinamik karşılıklı etki içinde güvenlik üzerine kurgulanmıştır. Korkunun körüklenmesi İsrail kimliğini ve güvenliğini korumak için kullanılmaktadır. Filistin ulusal kimliği de bunun yansıması olduğundan iki tarafta da sıkıntı, eziyet çekme,

---

³⁶³ Clive Jones ve Emma C. Murphy, *Israel Challenges to Identity, Democracy and the State*, London and New York: Routledge, 2002, s.2-3

³⁶⁴ Zeev Sternhell, *The Founding Myths of Israel*, Princeton, New Jersey: Princeton University Press, 1998, s.4-5

evsizlik, yurtsuzluk, felaket anlayışı gelişmiştir. İki taraf da mağduriyetten kurtulmak için silahlı mücadeleye başvurmuş, soruna ya hep ya hiç perspektifinden bakmıştır. Acı iki tarafa da mücadeleyi sürdürmeyi dayatmakta ve kimliklerini güçlendirme şansı sağlamaktadır.³⁶⁵ Ben Gurion'a göre Siyonizm Yahudilerin kaybolmakta olan varlığını ve kimliğini korumak için bir çözümdür. Zaten Siyonizm'in ortaya çıkışı Yahudilerin Avrupa'daki güvenliğinin ve ekonomik altyapısının yok edilmesine bir tepkidir.³⁶⁶

Nadim Rouhana, İsrail'in bu korku/güvenlik eksenli yapısıyla Batılı anlamda liberal bir demokrasi olarak tanımlanmasına karşın "Yahudi Devleti" tanımlamasıyla "demokrasi" kelimelerinin yan yana gelmeyeceğini savunmaktadır. Her ne kadar İsrail tek bir ulus şeklinde yapılandırılmak istense de gerçekte birden fazla etnik grubu barındıran bir toplumdur. Bunların göz ardı edilmesi İsrail'in güvenlik sorunlarının arkasına itilmiş temel bir sorundur ve İsrail-Filistin anlaşmazlığı ile de yakından ilgilidir.³⁶⁷ Halihazırda İsrail'in 5 binden fazla nüfusu bulunan 124 kasabasının yüzde 47'si Arap'tır.³⁶⁸ Buna rağmen İsrail devleti içinde yaşayan 1 milyondan fazla Arap nüfus adeta dışlanmaktadır. Devletin tanımı, kimliği, misyonu ve kamu yararı tarifi tamamen Yahudiliğe dayanmaktadır. Devlet zaman zaman Araplara, gelişme imkanı verilmemesi gereken iç düşmanlar olarak muamele etmektedir. Arapların birçoğu da İsrail kimliğini içselleştirememiştir. Çoğu kendilerini İsrail'deki Filistinliler olarak tanımlamaktadır. Üstelik İsrail-Filistin çatışması onları daha da yabancılaştırmaktadır. Aslında onlar Batı Şeria-Gazze ve Kudüs'ün geleceği açısından Filistin uzlaşmasının bir parçasıdır.³⁶⁹ Yahudilerin, Yahudi olmayanlara tercih edilmesi İsrail Anayasası yerine geçen Temel Yasa'ların göç, devlet arazisinin kullanımı ve yarı hükümet kurumlarını ilgilendiren üç yasada açıkça görülmesi İsrail'in etnik ve diğerini dışlayıcı özelliğinin göstergesidir. İsrail Parlamentosuna dair Knesset Temel Kanunu'nun 7a. Maddesi seçimlere kimlerin katılamayacağını sayarken "eylemleri açık ya da örtülü olarak İsrail Devleti'nin Yahudi Devleti olduğunu inkar etmeyi amaçlıyorsa" ifadesi

---

³⁶⁵ Helena Lindholm Shulz, "The Politics of Fear and the Collapse of the Mideast Peace Process", *International Journal of Peace Studies*, Volume 9, Number 1, Spring/Summer 2004, s. 89-91

³⁶⁶ Sternhell, (1998), s.12

³⁶⁷ Nadim N. Rouhana, "The Test of Equal Citizenship", *Harvard International Review*: Spring 1998; 20,2; abi/inform Global s.74

³⁶⁸ Nadim N. Rouhana, "Israel and its Arab citizens: Predicaments in the relationship between ethnic states and ethnonational minorities", *Third World Quarterly*; June 1998; 19, 2 Academic Research Library, s.278

³⁶⁹ Rouhana, (Spring, 1998), s.76

kullanılmıştır. Bu nedenle İsrail'i "anayasal dışlayıcı etnik devlet" olarak nitelendirmektedir. Ayrıca "İnsan Onuru ve Özgürlük" ile "İşgal Özgürlüğü" kanunlarında (1992'de çıkan 1994'te düzeltilen) İsrail'in 'Yahudi ve demokratik' kimlik vurgusu kesindir.³⁷⁰ Rouhana'ya göre Arap, devletin vatandaşıdır ama *İsraili* değildir. İsrail'deki bir Filistinli, devletin sosyal, kültürel ve siyasi kimliğini şekillendirmeye katkıda bulunma hakkına sahip değildir.

Dina Porat, İsrail'in kimlik oluşum sürecini Araplarla ilişkilere göre üçe ayırmıştır. Göçlerin başladığı ilk aşamada (1880-1918), Filistin'deki Arap halkları göz ardı edilmiş, ama işbirliğine açık yereller olarak algılanmıştır. İkinci dönem (1917-1929) Arap isyanlarının ilk başladığı, iki halkın bir arada yaşamasının tamamen reddedilmediği bir safhadır. 1930'larda ise (Üçüncü dönem, 1930-1948 yılları arası) Yahudi nüfusu Nazilerden kaçanlar ve Filistin topraklarında doğan çocuklarla (sabra) artış göstermiştir. Arapların büyük göçe karşı direnişinde şiddete başvurmaları iki toplum arasındaki ayrılığı tırmandırmıştır. Diasporadan gelenler önceleri "soylu yabaniler", "cesur bedeviler" diye takdir ettikleri halkı daha sonraları "az gelişmiş katiller" olarak tanımlamaya başlamıştır. Eğitim sistemi netleşmiştir ve İbranice kitaplar Arap kültürüne ve diline dair çok çok az bilgi sunmuştur. Sabralar, doğup büyüdüğü çevreye yabancı yetişmişlerdir. Onlar için Araplar adeta yoktur.³⁷¹

İsrail'in kuruluşundan sonraki dönemde yönetici elit, 1960'larda Eichmann Davası ile birlikte Yahudi soykırımını sembollerle ve tarihsel anlatımlarla İsrail ulusal kimliğinin bir parçası haline getirmiştir. 1961 yılındaki Eichmann Davası bu dönemde başbakan olan Ben-Gurion'a tarihi kendine göre biçimlendirme ve anlamlandırma şansı vermiştir. Davanın bir ulusal şova dönüşmesi, yıllardır göz ardı edilen soykırım anılarının canlanması ve bu mağduriyet ile katliamın yeniden yaşanabileceği korkusu yeni devletin kimliğine katılmasına yol açmış, güvenlik politikalarını şekillendirmiştir. Tarihin bu şekilde gündeme getirilmesi Ben Gurion'un Mapai Partisi'nin aynı yıl yapılan seçimlerde oy oranının düşmeye başlaması ve Lavon Vakası adlı başarısız dış istihbarat operasyonunun siyasi olarak parti içinde bölünmelere yol açmasıyla aynı

---

³⁷⁰ Rouhana, (June, 1998), s.280

³⁷¹ Dina Porat, "Forging Zionist Identity Prior to 1948—Against which counter-identity?", *Israeli and Palestinian Narratives of Conflict* içinde, Robert I. Rotberg, Bloomington and Indianapolis: Indiana University Press, 2006, s.55-56

döneme rastlamaktadır.³⁷² İsraili liderler bunu yaparken “Araplar eşittir Naziler” denklemini de kullanmaya başlamışlardır. İsrail’in kurucusu Ben Gurion bu ifadeleri, kapalı kapılar ardında, özel toplantılarda sıkça kullanmakta “Arapları mutlak kötülüğün, Adolf Hitler’in ve Nazilerin reenkarnasyonu” diye nitelendirmiştir: “Onlar (Araplar) bizi yarın bu ülkede katledebilirler... Sizin (soykırımdan kurtulanların) yine aynı şeyleri yaşamanızı istemiyoruz. Arap Nazilerin gelip bizi katletmelerini istemiyoruz.” Holokost söylemi, Ben Gurion’un 1950’li yıllarda nükleer bomba üretmesine yönelik hedeflerini gerçekleştirmesine de yardımcı olmuştur. Sadece bu yolla İsrail ile Arap dünyası arasındaki dengesizliği düzeltebileceğini düşünmüş, bunu 1963 baharında Amerikan Başkanı John F. Kennedy’ye iletmiştir. 17 Nisan 1963’te Mısır, Irak ve Suriye’nin Arap Federasyonunu ilan etmesi sırasında “Filistin’i kurtarmak” resmi amaç olarak açıklanınca Ben-Gurion Başkan Kennedy’ye yedi sayfalık bir mektup yazarak “Filistin’i kurtarmak, İsrail’in yok edilmesi ve yeni bir Yahudi soykırımı anlamına gelir” demiştir.³⁷³

1967 savaşı tarihi Filistin topraklarında dengeleri ve görünümü değiştirdiği gibi iki tarafın ulusal kimliğini de etkilemiştir. Manda dönemi Filistin’i tamamen Yahudi devletinin kontrolüne girmiştir. Filistinliler kendilerini İsrail idaresi altında kimliksiz bir halde bulmuşlardır. Bunlar kendileri kabul etmese de İsrail için “Ürdünlü” Araplardır. Filistinlilerin kendilerini ayrı bir ulus ve kimlik olarak belirlemelerinde Filistin Kurtuluş Örgütü’nün rolü büyük olmuştur. İsrail açısından bakıldığında ise yeni ele geçirilen topraklar Davud döneminden kalan Yahudi Krallığı’na ait kentlerin yeniden ele geçirilmesi, Yahudi mitlerinin güçlenmesi, dinsel ve mistik duyguların kabarması ve yeni yerleşim yerlerinin açılması gibi etkiler yapmıştır. Altı günde gelen zafer “ilahi bir rahmet” olarak algılanmış, Yahudilerin üstünlüğü inancını kuvvetlendirmiştir. Savaş sonrası ortaya atılan iki model, sınır bölgelerine yerleşim yerleri açmak, Ürdün Vadisi’nde yeni fiili durum oluşturmak (Allon Planı) ve Filistin nüfusunun yoğun

---

³⁷² 16 Temmuz 1954’de Ben Gurion’un Savunma Bakanı Pinhas Lavon İngilizler’in Süveyş’i boşaltmasının engellenmesi için Mısır’daki Yahudi ajanlar eliyle Mısır’daki İngiliz hedeflerine karşı sabotaj düzenleme kararı aldı. Sabotajların Mısırlılar tarafından yapıldığı izlenimi verilecek ve İngilizlerin ülkeden çıkmaktan vazgeçmesi sağlanacaktı. İsrail hükümeti, bu olayı önce İsrail Devleti’ne karşı atılmış büyük bir iftira olarak yorumladı ama daha sonra durumu kabullenmek zorunda kaldı. İsrail Devleti’nin projesinde tüm sorumluluk Savunma Bakanı Lavon’un üstüne yıkıldı. Lavon istifa etti ve başarısız operasyon, tarihe "Lavon Olayı" olarak geçti. Bu olay dolayısıyla Ben Gurion’un hükümeti seçimden kısa bir süre sonra düşmüştür. (Little, 2002, s.90)

³⁷³ Idith Zertal, (Çeviren Chaya Galai), *Israel’s Holocaust and the Politics of Nationhood*, Cambridge, New York, Melbourne, Madrid, Cape Town, Singapore, São Paulo: Cambridge University Press, 2005, s.98-99

olduğu yerlere yerleşim birimleri açarak kutsal topraklara tutunmak, hayata geçirilmiştir. Bu dönemde İsrail siyasetinde *Gush Emunim* (İnançlıların Bloğu) gibi hareketler güç kazanmış ve etkili hale gelmişlerdir.³⁷⁴

Sonuçta, İsrail toplumu ortaya çıkışı itibarıyla göçmen ve yerleşimcidir. Elde ettiği toprağı genişletme ve yayılma eğilimindedir. Günümüzde de bu yapı devam etmektedir. Kimmerling, dar bir alanda var olma savaşı verdiği için İsrail'in halen askeri güce dayalı yaşadığına dikkat çekmektedir.

Günlük yaşantıya bakıldığında Yahudi toplumu içinde laik dünya görüşüne sahip olanların azımsanmayacak miktarda olduğu görülmektedir. Hatta Yahudi geleneklerine karşı mücadele edenler de az değildir. Ama ulusal kimlik Yahudi dini ve gelenekleri etrafında evrilmiştir. Ama bu laik kültür ve yaşam İsrail Yahudiliğini devre dışı bırakmıştır denilemez. Her ne kadar Avrupa geleneğinin getirdiği kurumlar ve kültürel kodlar etkili olsa da, evrensel kurallar pek çok alanda geçerliliğini sürdürse de Yahudiliğin getirdiği gelenekler ve kurallar da güçlüdür ve giderek daha da etkili olmaktadır. Bu iki değer birbirleriyle sürekli mücadele halindedir. Dolayısıyla İsrail demokrasisi büyük ölçüde Yahudiliğe uygun olma kaygısı dolayısıyla sapmalar ve dalgalanmalar göstermektedir. Kimmerling bu durumu İsrail devletinin laik liberal demokrasi ile milliyetçi teokrasi arasında gidip gelmesi olarak özetlemektedir. Bu durumda İsrail'in Arap vatandaşları ve laikler bu Yahudi uzlaşmasının dışında kalmaktadır.³⁷⁵ Ulusun geçerli kimliği iktidar olabilen grupların kimliğidir. Yönetime aday olamayanların kimliğinin ulusal kimliğe yansımaları mümkün olamamaktadır. Örneğin Ortodoks Yahudiler, İnsan Hakları grupları ve sol grupların toplamı iktidara aday bir muhalefet oluşturamamaktadır. İsrail'de farklı kimlikleri ayakta tutan öteki kavramdır. "Filistin sorunu çözüldüğünde paramparça olacağız" diyenlerin sayısı az değildir. İsrail'de devlet yapısının bu özelliği bir grup vatandaşa örtülü ama şeffaf biçimde etnik kökeninden dolayı ayrıcalıklar tanımaktadır. Devletin Arap topraklarını istilak ederek sadece Yahudilerin kullanımına açması, Arap kasabalarının varlığını inkar ederek yeni Yahudi Yerleşim yerleri inşa etmesi, Arapların üst düzey resmi makamlara gelmesindeki güçlükler bu ayrıcalıkların örnekleridir. Devletin Yahudi

---

³⁷⁴ Kimmerling,(2001), s.46-48

³⁷⁵ ibid., s.175

karakteri, kimliği ve yapısı Yahudi kamuoyunca büyük ölçüde desteklenmektedir ve sorgulanmamaktadır. Böyle bir yapıda azınlığın eşitliğe ulaşması zorlaşmaktadır. Etnik grupların, bireysel ya da toplumsal olarak eşitliğe ulaşmaları temel bir ihtiyaçtır. Etnik çatışmadan kaçınmanın, bu bireylerin kendilerini devlete bağlı hissetmelerinin yolu budur. Kendine saygı, insan onuru ve kendine değer verme duygularını zedelemektedir. Eşitlik, denklik, kimlik Burton'a göre temel insan ihtiyaçlarıdır ve bunlar müzakere edilemez, yok edilemez, bastırılmaz. Bu teoriye göre eğer ihtiyaçlar tatmin edilmezse krizin çıkıp çıkmayacağı değil hangi koşullarda ve ne zaman ortaya çıkabileceği tartışma konusu olur.³⁷⁶

İsrail bu ayrımcı etnik yapıyı bugüne kadar düşük maliyetle sürdürebilmiştir. Bunun sebebi güvenlik konularını öne çıkartabilmiş olmasıdır. İsrail'de yaşayan Araplar ileride eşit ve tam vatandaşlar olabileceklerine artık inanmamaktadırlar. Rouhana'ya göre Araplar bir noktadan sonra devletin dönüşmesi gerektiği fikrini daha ciddi biçimde ele alacaklardır. Bu talep ilk olarak 1992 yılında Eşitlik Sözleşmesi adlı siyasi hareket tarafından dile getirilmiştir.³⁷⁷

İsrail'in bu dışlayıcı ve inkarcı kimliği, tıpkı Filistin tarafında olduğu gibi Oslo Süreci'nde ciddi darbe almıştır. Birbirini reddeden iki tarafın masaya oturması, bazı değerleri yeniden değerlendirmeyi, alışılmış düşünce kalıplarını bir yana bırakmayı dayatmıştır. İsrail de Filistinliler de bunu yapabildikleri ölçüde görüşmelerde ilerleme sağlayabilmiş, bunun tıkandığı noktada barış süreci de ilerleyememiştir.

4.3.2.3. Oslo Süreci'nde Kimlik Sorunu

İsrail-Filistin görüşmeleri bir yönüyle, birbirinin varlığını reddetme üzerine kurulan iki ulusal kimliğin masaya oturması ve pek çok konuda olduğu gibi birbirlerinin ulusal kimliklerini tarifi ve tarih anlatımı üzerine bir müzakeredir. Ortadoğu Barış Süreci'nde kimlik meselesi iki yönlü sorunlara yol açmıştır. Bunlardan birincisi her iki tarafın da kendi kamuoylarında yaşanan ulusal kimlik tartışmasıdır. Gerek İsrail'in kendi içinde gerekse Filistin tarafında, barış sürecinin kendi ulusal kimliklerinde

---

³⁷⁶ Rouhana,(June 1998), s. 280-284

³⁷⁷ ibid., s. 287

“açtıkları gedik” hararetli tartışmalara neden olmuştur. İkincisi ise iki tarafın birbirine karşı giriştikleri kimlik mücadelesidir.

Oslo müzakerelerinde kimlik konusu sürecin her aşamasında iç politik dengelerin sürece yansımaya, anlaşmazlığın çözümünde sorunlara yol açmıştır. Bu dönemde iki tarafta da dinsel radikalizm, kimliğe yönelik tehdit algılaması nedeniyle yükselişe geçmiştir. Oslo müzakerelerine Druckman’ın sözünü ettiği dönüm noktaları perspektifinden bakıldığında, kimliğe tehdit algısının şiddetin yükselmesine, bunun da sürecin sıkıntıya girmesine neden olduğu görülmektedir. Sürecin yediği en büyük darbe olan Rabin suikastını gerçekleştiren kişinin genç bir Ortodoks Yahudi olması, cinayeti, başbakanın Yahudi davasına “ihaneti” gerekçesiyle işlediğini söylemesi bunun en net göstergesidir. Rabin’i öldüren Yigal Amir, suikastın ertesi günü 6 Kasım 1995’te Tel Aviv bölge mahkemesine çıkmadan önce neler hissettiği sorulduğunda “Bir Arap teröristi vurmuş gibiyim” demiş vur emrini “Tanrıdan aldığını” öne sürmüştür:

Rabin’i katil olduğum için mi öldürdüm sanıyorsunuz? Onu vurduğum çünkü o İsrail’in toprağını (Araplara) veren ilk İsrail lideri. Bu hareketi masum İsraililere ölümcül saldırılar getirecek. Ben halkı Oslo Anlaşması’nın tehlikelerine karşı uyarmak istedim. O gece aklımdaki tek endişe, misyonumu yerine getirememektir. Hayır, yaptığımdan pişman değilim. Aksine Tanrı benim misyonumu başarıya ulaştırdığına göre doğru yaptım. Ülkem uğruna hapse girdiğim için kendimi iyi hissediyorum.³⁷⁸

Oslo Süreci’nde İsrail tarafındaki kimlik tartışmalarının temelinde İsrail kimliğindeki güvenlik kodlarının sarsılması vardır. İsrail kimliğinde eski genelkurmay başkanı Moşe Dayan’ın bir yerleşimcinin öldürülmesi üzerine sarf ettiği “Bizim için tek seçenek güçlü ve kararlı olmak” sözlerine yansıyan bu anlayış Kimmerling’in ifadesiyle İsrail kimliğinin “ben merkezci, şoven, endişeli, dinsel misyon üstlenen” yapısının ve bunun ortaya koyduğu “sivil militarizminin” de temelidir. Bu devletçi, güce dayalı, topyekuncu anlayış İsrail devletinin kurumlarına da, felsefesine de yansımıştır. İsrail Devleti’nin kurucuları 1936-1939 yılları arasındaki Arap isyanları sonucunda zaferin sadece askeri güç yoluyla gerçekleşeceğine inanmış, barışçı bir çözüm arama düşüncesinden vazgeçerek, yarı sivil yarı askeri bir sistem kurmuşlardır.³⁷⁹ Diyalogu reddeden, çözümü askeri yöntemlerde arayan bu anlayış söyleme de yansımıştır.

³⁷⁸ Bora Bayraktar, *A'raf, Oslo Barışı'ndan El Aksa İntifadası'na Ortadoğu*, İstanbul:Aykırı Yayınları, 2003, s.23

³⁷⁹ Kimmerling, (2001), s.209

Örneğin İsrail'in tarihsel anlatılarında Filistinlilerden “yerli” halk diye değil de “yerel” halk diye bahsetmesi bu dışlayıcı tavrın bir tezahürüdür. İsrail halkı kadın-erkek orduda görev yapar, mecburi hizmet sona erdikten sonra da yedek asker olarak savaş durumunda silah altına alınmak üzere hazır bekler. Eğitim sistemi de buna yöneliktir. “Yeni İsrail vatandaşları” kutsal topraklara egemen olacak ve savunacak şekilde yetiştirilmektedir. Arian, Talmud ve Herman İsrail’de güvenliğin adeta bir “din” olduğuna dikkat çekmektedir. Bu güvenlik kodlamasına göre “İsrail zor bir jeopolitik çevrede var olmak zorundadır ve İsraililer çocuk yaştan itibaren ulusal güvenliğin önemine inanarak” yetişmektedirler. Ulusal güvenlik her türlü siyasi, ekonomik, ideolojik probleminden daha önemlidir. Dolayısıyla barış yapmak da büyük ölçüde askeri bir meseledir. Bunun ne denli önemli bir sorun olduğu 1994’teki Taba görüşmeleri sırasında İsrail genelkurmayı ile dışişleri bakanlığı arasındaki çekişmeler sırasında anlaşılmıştır.³⁸⁰

Soğuk Savaş -önceki bölümlerde de ifade edildiği gibi- İsrail'in uluslararası toplum içindeki yalnızlığına son vermiş, onu parya (toplum dışı) devlet görünümünden çıkarmıştır. Bunun sonucunda İsrail'in kendi ile ilgili algıları ve öncelikleri de değişmiştir. Lübnan savaşı, intifada ve Körfez Savaşı sırasında yaşananlar İsrail'in kimliği ile ilgili pek çok algıya meydan okumuştur. İsrail'in sadece mecbur olduğu için savaştığı, güvenliği için demir duvar ördüğü gibi savlar bu dönemde yara almış, bireyler kendi güvenliklerini ön plana almışlardır. 18 Ocak 1991’de Irak’ın attığı 8 Scud füzesinin Tel Aviv’i vurmasına rağmen İsrail’in ilk kez misilleme yapmaması da bazı soru işaretlerini beraberinde getirmiştir. Waxman 1980’lerde uygulanan ekonomik politikaların, özelleştirmenin ve ekonomik liberalizmin sosyal yapıyı da etkilediğini ve bu bireyseliğin siyasi alana da yansıtıldığını, İsrail vatandaşlarının en başta olduğu gibi Yahudi devletini öne çıkarmak yerine kendi bireysel refahlarına daha çok önem vermeye başladıklarına dikkat çekmektedir. Bu da siyasi alana, savaşları daha az destekleyen, çatışma istemeyen bir görüşün etkili olmaya başlamasına neden olmuştur. Rabin yemin töreninde yaptığı konuşmada bireyciliği destekleyen bir konuşma

---

³⁸⁰ Avi Shlaim, “Israeli Politics and Middle East Peace Making”, *Journal of Palestine Studies* XXIV, no.4(Summer 1995), (s. 20-31), s.26

Shlaim’in aktardığına göre 1993 yılının sonlarında başlayan ve 4 ay süren Taba görüşmeleri sırasında iki taraf arasında çıkan güvenlik ile ilgili sorunlarda yaşanan tıkanmalarda İsraili generallerle müzakereciler tartışmalar ve anlaşmazlıklar yaşamış, bunları Peres Arafat ile yaptığı doğrudan temaslara formüller bularak süreci ilerletebilmiştir.

yapmıştır: “Güvenlik sadece tank, uçak ya da askeri gemiler değildir. Güvenlik aynı zamanda ve en önce insandır-İsrail vatandaşıdır.... Güvenliği nasıl sağlayacağımızı soruyorsunuz. Ulusal önceliklerimizi değiştireceğiz.”³⁸¹ Rabin sonraki günlerde İsrail’in gerek Filistin cephesinde gerekse Yahudi soykırımını alanında tarihsel uzlaşmacı açıklamalar yapmıştır. İsrail’in ebedi düşmanlıkları olmadığını bu ilişkilerin işbirliğine dönüşebileceğini savunmuştur. Tabii bu gelişmeye karşı muhafazakar bir tepki de ortaya çıkmıştır. Küreselleşmenin gelişmesi, İsrail’in resmi tarihi zorlayan yeni tarihçi akımının ortaya çıkması ve bunların Siyonizmi eleştiren ve 1948 bağımsızlık savaşını sorgulayan yayınları, kültürel endişeleri körüklemiştir. Yahudi kimliğini simgeleyen (Batı Şeria’daki) toprakların tartışmaya açılması, Oslo Süreci’ne karşı bir direncin ve muhalefetin gelişmesine neden olmuştur. Oslo Barış Süreci İsrail için “öteki’nin ortadan kalkmasıdır. İsrail bu ortamda birliğinin dağılacığından korkmuş, yeni bir öteki aramıştır. Diğerleri ise İsrail vatandaşlığının adaletsizlikten, işgalin getirdiklerinden kurtaracağını savunmuştur. Süreç İsrail kimliğini tartışmaya, krize sürüklemiştir.

Oslo Süreci İsrail’deki bu bölünmüş kimlikleri daha da kalın çizgilerle birbirinden ayırmıştır. Waxman, İsrail’in 50. Kuruluş yılını kutladığı 1998 yılında hala İsraili ya da Siyonist olmanın anlamı konusunda bir uzlaşma olmadığına dikkat çekmektedir. İsrail toplumu barış sürecinde siyasi, etnik ve dinsel konularda ayrılmıştır. Çünkü barış görüşmeleri sadece İsrail’in Filistinlilerle olan ilişkilerini değil, İsrail’in bölgedeki ve dünyadaki konumunu etkilemiş, kendi içinde kimlik sorunlarının körüklenmesine neden olmuştur. Barış için toprak formülü nedeniyle Batı Şeria ve Gazze’den çekilme olasılığının ortaya çıkması, bu toprakların geleceği, dinsel olarak buraları vaad edilmiş toprak gören radikallerle laikler arasındaki uçurumu derinleştirmiştir. Bu bölgelerin stratejik olduğu kadar -belki de daha çok- sembolik önemleri öne çıkmıştır. İsrail’in savunması ve güvenliğinden çok İsraili kimliğinin zedelenmesi endişe kaynağı olmuştur. İsrail’de bu konuda barışı destekleyecek bir toplumsal uzlaşma sağlanamamıştır.³⁸² İsrail toplumu laikler ve dinciler, Yahudiler ve İsraililer gibi etnik/dinsel hat üzerinde bölünmüştür. Bu çatışmanın en büyük kurbanı Filistinlilerle barış anlaşması imzalayan başbakan İzak Rabin olmuştur.

---

³⁸¹ Waxman, (2006), s.92-94

³⁸² İbid., s.3-4

Oslo barış görüşmelerinde “barış için toprak” ilkesinin öne çıkması, İsrail’in Batı Şeria’daki topraklardan vazgeçeceğini açıklamaması, bu güvenlik endişelerini taşıyan İsrailileri alarma geçirmiştir. İsrail politikasında bu güvenlik endişelerini dile getiren ve süreci acımasızca eleştiren kanadın temsilcisi sağcı Likud partisi olmuştur. İsrail siyaseti o yıllarda sağcı Likud Partisi’nin temsil ettiği “Büyük İsrail” projesine inanlarla, İşçi Partisi’nin temsil ettiği “barış için toprak” ilkesi sayesinde Araplarla barış yaparak İsrail’in güvenliğinin sağlanacağına inananlar arasında ikiye bölünmüştür. Ancak her iki parti de bağımsız Filistin devleti kurulmasına –o dönem için- karşıdır (Bununla birlikte “Filistinli diye bir şey yoktur” ifadesini kullanan Golda Meir İşçi Partisi’nin lideridir. 1976 yılında parti kongresinde İzak Rabin “FKÖ ile masaya oturarak İsrail’in intihar edemeyeceğini” ifade etmiştir). Likud için İsrail toprakları “kutsaldır.” Orta sınıfın üst kısmını içeren, eğitilmiş, genel kültür düzeyine katkıda bulunan gazeteci, akademisyen ve askerlerden oluşan, genellikle Aşkenazi kökenli bir kesimin desteklediği İşçi Partisi için ise kutsal olan İsrail’in toprakları değil “İsrail’in güvenliğidir.”³⁸³

Oslo Süreci’nde İsrail içindeki temel anlaşmazlık “vaad edilmiş topraklardan” çekilme konusundadır. Bu büyük ölçüde bir kimlik çatışmasıdır. İki taraf birbirine düşmanca yaklaşım göstermiştir. Çünkü sonuçta bu topraklardan çekilme “İsraili kimdir?” ya da “Nasıl bir İsrail?” sorularının yanıtını belirleyecek bir politikadır. Likud Partisi’ne göre Filistinlilerle barış yapılması durumunda Filistin devleti kurulacak, bu yeni devlet İsrail’e teröristler sızdıracak, Arap ordularının İsrail’e saldırmasına yardım edecektir. Üstelik Yahudilerin anavatanı bu devlete terk edilmiş olacaktır. Bu da Yahudi devletinin temsil ettiği her şeye aykırıdır. Bu nedenle “Oslo Barış Süreci İsrail’in Yahudi ve Siyonist kimliğine ihanet”tir.³⁸⁴ Müzakerenin en hızlı olduğu dönemlerde sağcıların Filistinlilerle masaya oturan başbakan İzak Rabin’i bir Nazi subayı gibi gösteren, Arafat’ın kefiyesi ile resmeden pankart ve broşürleri, bu kimliğe dayalı

---

³⁸³ Shlaim, (1995), s.21

³⁸⁴ Dov Waxman, “From Controversy to Consensus: Cultural Conflict and the Israeli Debate Over Territorial Withdrawal”, *Israel Studies*, Volume 13, Number 2, Indiana University Press, Summer 2008, s.73-96, s.77-78

endişelerin sert bir ifadesi olmuştur. Bu çalışmalarla Rabin “hain” bir Yahudi olarak gayri meşru bir siyasi figür haline getirilmek istenmiştir.³⁸⁵

Ulusal kimliklerin bazı politikaların meşrulaşmasına bazılarının gayri meşru ilan edilmesine neden olduğunu belirtmiştik. Barış sürecini İsrail kamuoyuna kabul ettirebilmek ve halkın gözünde meşru kılabilmek için İsrail hükümeti olarak başbakan Rabin ve yardımcısı Peres özel çaba harcamıştır. Kimlik dönüşümü uzun zaman isteyen, zorlu bir süreçtir. Oslo Süreci sırasında istenen bu değişim güçlü bir muhalefet de olduğu için sonuca ulaşamamıştır. Rabin İsrailli kimliğine vurgu yaparak İsraillilerin hümanist ve liberal yönlerini öne çıkarmaya çalışmış, barış süreci sayesinde evrensel değerlerin yeşereceğini ve İsrail devletinin ahlaki olarak zemin kaybetmesinden kurtulacağını vurgulamıştır. 1994’teki fanatik bir Yahudi olan Baruch Goldstein’in El Halil’de gerçekleştirdiği katliamın ardından İsrail Parlamentosu’nda yaptığı konuşmada Rabin,

...Sonu gelmeyen bir savaşa giren bir ülkenin insanlığını ve ahlaki yapısını koruması kolay değildir. (...) Goldstein ve onun gibilere söyleyeceğimiz şudur: Siz İsrail halkının bir parçası değilsiniz. Siz bizim ait olduğumuz ulusal demokratik kampın bir parçası değilsiniz. Pek çok insan sizi kınıyor. Siz Siyonist girişimin ortakları değilsiniz. Siz dışarıdansınız. Siz yoldan sapmış aptallarsınız. Akıllı selim Yahudilik sizi tükürmektedir. Kendinizi Yahudi hukukunun dışına çıkardınız. Siz Siyonizm için bir ayıp Yahudilik için utançsınız.³⁸⁶

demiştir. Peres ise İsrailli vurgusu yapan Rabin’in aksine daha çok Yahudi kimliğine hitap ederek, barış sürecini meşrulaştırmaya çalışmıştır. Yahudi tarihine değinerek örnekler veren Peres, 1993’teki BM Dünya İnsan Hakları Konferansı’nda, Viyana’da, “Yahudi tarihi hiçbir zaman başka insanlar üzerinde egemenlik kurulmasına izin vermemiştir. Ne geçmişte ne bugün, ne Filistinliler ne Araplar üzerinde” diyerek kamuoyunu yanına çekmeye çalışmış, Filistin topraklarından çekilmeyi Yahudilik açısından haklı göstermeye çalışmıştır. Peres 4 Mayıs 1994’te Kahire’deki imza töreninde yine benzer bir vurgu yapmış “Pozisyonumuz ahlaki bir çağrıdan doğmaktadır: Kendinizi yönetin, başkalarını yönetmeyin. Bugünkü anlaşma silahların

³⁸⁵ Clive Jones, “Ideo-Theology and the Jewish State: From Conflict to Conciliation?”, *British Journal of Middle Eastern Studies*, Vol.26, No.1, (May, 1999), (s.9-26), s.10

³⁸⁶ Clyde Haberman, West Bank massacre: The Overview; Rabin Urges the Palestinians To Put Aside Anger and Talk, March 01, 1994, *New York Times*, <http://www.nytimes.com/1994/03/01/world/west-bank-massacre-overview-rabin-urges-palestinians-put-aside-anger-talk.html?pagewanted=all> (erişim:11/04/2011)

tehdidine boyun eğmek değil tarihimizin değerlerine geri dönüşür” demiştir. Yine Batı Şeria’dan çekilme ile ilgili söylediği şu söz aynı amaca yöneliktir: “İsrail sadece bir coğrafya meselesi değildir, aynı zamanda bir inançtır.”³⁸⁷

Görüldüğü gibi İşçi Partisi kanadı özellikle intifada ile oluşan ve İsrail’in kendi hakkındaki olumlu düşüncelerini ve evrensel değerlere bağlılığını zedeleyen baskıcı yapıdan kurtulmayı, bunu yaparken güvenliği öne çıkarmayı barış sürecinin önemli bir getirisi olarak görerek, kamuoyuna bunun İsrail kimliğine zarar vermeyeceğini anlatmaya çalışmıştır. Anlaşmalarda da güvenlik konusunu öne çıkartmışlar, Filistin tarafına tam yetki devri yapmamışlardır.

Benzer bir kimlik çatışması Filistin tarafında yaşanmıştır. Filistin kimliğinin temelindeki “mücadele (*nidal*) ve direniş” anlayışı, müzakere ve barış gibi kavramlara uzak düşmektedir. Filistinliler için yıllarca haklarını elde etmenin tek yolu “mücadele etmek ve savaşmak” olmuştur. Bu anlayış Filistin yönetiminin yazılı belgelerine ve kültürüne sirayet etmiştir. Örneğin Filistin Kurtuluş Örgütü’nün temel belgesinin 9. Maddesinde “Silahlı mücadele Filistin’in kurtuluşu için tek yoldur, taktik değil stratejidir” denilmektedir.³⁸⁸ Filistin kimliği bu mahrumiyet, mağduriyet ve mücadele üzerine kurulmuştur. Filistinli olmak, sonuç ne olursa olsun teslim olmamak, direnmektir. Bu mücadele ve direniş sadece İsrail’e karşı değil mülteci olmaya, yurtsuzluğa, asimilasyona, kısacası her türlü güçluge karşıdır.³⁸⁹ Milliyetçi söylem, İsrail’i yok etmeyi anayasasına sokmuş bir siyasi kurumsal yapı, çocukluktan itibaren “şehitliği” öven, vatan için ölmeyi kutsal sayan anlayış tüm Filistin halkına hakim olduğundan, bütün kötülüklerin anası olarak görülen İsrail ile masaya oturmak, Filistinli yöneticilerce kamuoyuna kolay izah edilememiştir. FKÖ ve Arafat barış konusunda sürgündeki tabanını ikna etse de işgal altındaki topraklarda özellikle İslami hareketlere ve bunun etkisindeki halka ulaşmakta zorlanmıştır.

Barış süreci nedeniyle Filistin tarafındaki bölünme köktendinci örgütleri güçlendirmiştir. Oslo anlaşmaları Filistinlilerin tam bağımsızlık taleplerinin gerisinde

---

³⁸⁷ Waxman, (2006), s.104-105

³⁸⁸ FKÖ Temel Belgesi, http://pac-usa.org/the_palestinian_charter.htm (erişim:25/03/2011)

³⁸⁹ Helena Lindholm Schulz ve Juliane Hammer, *The Palestinian Diaspora Formation of Identities and Politics of Homeland*, London and New York:Routledge, 2003, s.120

kaldığından ve İsrail yönetimi, barış süreci devam ederken, Batı Şeria'nın Yahudileştirilmesini hedef alan Allon Planı'na uygun olarak yeni yerleşim yerleri açmayı sürdürdüğünden, Filistin'de sürece karşı güçlü bir "direniş" gelişmiştir. İsrail, yapılan anlaşmalara uygun olarak çekilme işlemlerini söylem olarak "yeniden konuşlandırma" diyerek hafifletmiş, içerideki muhalefet yüzünden taahhütlerini yerine getirmemiştir. Ayrıca İsrail içindeki tartışmalar, İsrail sağının süreç aleyhindeki yayınları ve çalışmaları Filistin tarafında da barış karşıtı kampı desteklemiş, Filistin ulusal kimliğine yönelik tehdit algılarını beslemiştir. 25 Şubat 1994'te radikal dinci bir Yahudi olan Baruch Goldstein'in El Halil'deki İbrahim Camii'nde namaz kılan en az 29 Filistinliyi katletmesi*, İsrail'in El Halil'den çekilme kararına tepki olarak bu adımı atması, Filistin'de ulusun varoluşuna dönük bir saldırı olarak algılanmıştır. Her ne kadar İsrail yönetimi Yahudi yerleşimciler arasında güçlü olan radikal dinci Kach örgütünü yasaklayarak, liderlerini tutuklasa da bütün bunlar Filistin tarafındaki dini grupların ulusal kimliği korumak üzere öne çıkmasına yeterli olmuştur. İsrail'in 1994 Aralık ayında Beytullahim'in güneyindeki Efrat'ta yeni Yahudi yerleşim yerleri açılması kararı da bu gelişmelerde etkili olmuş, müzakerelerde ilerlemeler yavaşlamıştır.

Filistin'de laik ve milliyetçi FKÖ İsrail ile barış masasına oturduktan sonra buna karşı çıkanlar, argümanlarını dinsel temellere oturtarak Filistin toprakları üzerinde müzakere edilemeyeceğini savunmuş, Oslo'ya muhalefet bu temelde güçlenerek büyümüştür. Bu noktada Hamas ve İslami Cihad'ın gerek siyasi gerekse askeri alanda eylemleri, FKÖ'nün müzakere alanını daraltmıştır. Direniş, mücadele ve şehadet ekseninde gelişen siyasi kültür ve yeni Filistinli kimliği İsrail ile barış için toprak temelli müzakereleri, Filistin toplumunun önemli bir kesiminde gayri meşru alana taşımıştır.

İsrail-Filistin sorununda barış süreci ile ortaya çıkan kimlik sorununun diğer boyutu iki tarafın birbiriyle girdiği kimlik mücadelesidir. Müzakerelerin başlayabilmesi dahi aslında iki taraftaki kimliklerde yaşanan değişimin fark edilmesi ve bu değişikliğin desteklenmesi ile olmuştur. Kuzey İrlanda'daki barış sürecini analiz eden Jennifer Todd, barış süreçlerinin gerçekleşmesinde ulusal kimliklerdeki değişimlerin etkisini

---

* Filistinli kaynaklara göre ölü sayısı 52'dir. Bora Bayraktar, *Hamas*, İstanbul: Karakutu Yayınları, 2007, s.89

incelediği çalışmasında, küçük değişimlerin bile siyasi alana yansiyabilecek önemde olabileceğini belirtmektedir. Todd'a göre kimlik değişimi, kolektif davranışları, yeni kurum ve süreçlere katılım isteğini, yeni siyasi kişilikleri desteklemeyi beraberinde getirebilir. Bazı yaklaşımları değiştirerek, örneğin belli bir konuda uzlaşmanın “ihnet, intihar” olmadığı sonucuna vararak görüşmelerin meşruiyetini sağlayabilir.³⁹⁰ İsrail-Filistin sorununda daha görüşmeler başlamadan önce Herbert Kelman, iki tarafın masaya oturabilmesi için engellerin kaldırılmasından söz ederken, bu ulusal kimlik tehditlerinin aşılmasına değinmiştir. Tarafların sorunu, belki toprak açısından değil ama ulusal kimlik açısından sıfır toplamlı görmesini temel sorun olarak değerlendiren Kelman iki tarafın da öncelikle kendi kimliklerinin temellerine zarar gelmeyecek şekilde yeniden bir ulusal kimlik tanımı yapmaları gerektiğini yazmıştır. Kelman'a göre iki tarafın çatışmayı çözebilmek için öncelikle rekabet ettikleri topraklarda ikisinin de belli bir pay alması ve kendini bu şekilde ifade etmesine diğerinin karşı çıkması gerektiğini savunmuştur. Filistinliler açısından bunun karşılığı Batı Şeria, Gazze ve Doğu Kudüs'te kendi kendini idare hakkıdır. Bunun reddedilmesi mutlak yenilgi ve yok oluşturdur. Çözümün bir parçası da diasporadaki halkın da yerel halkların bir devamı ve parçası olduğunun kabul edilmesidir. Ulusal hak arayışı göz ardı edilmemelidir. İsrail'e göre ise aşılması gereken en önemli düşünce kurulacak Filistin devletinin irridentist* olacağı algısıdır. Yeni kurulacak Filistin devletinin İsrail'in yaşamasına izin vermeyeceği korkusu vardır. Filistin tarafına göre ise bir “ırkçılık ve sömürgecilik olan Siyonizm” gerçek bir ulusal kimlik değildir. Bu görüşlerle tarafların bir orta yol bulması mümkün olamayacaktır. Bu nedenle değişim, bu alanlardaki algıların değiştirilmesi ile ve iki tarafın meşru liderliğinin bizzat katılımıyla olacaktır. Böylece iki ulusun aynı anda var olamayacağı düşüncesi aşılabılır.³⁹¹

İsrail-Filistin sorunundaki güç dengesizliği, iki tarafın birbirinin kimliğini reddetmesinde asimetriye yol açmaktadır. İsrail'in Filistin kimliğini bastırma etkinliği daha fazladır. Filistin tarafının böyle bir gücü yoktur. Dolayısıyla asıl adım atması gereken İsrail tarafıdır. Bu değişimin sağlanması için düşman imajının monolitik

³⁹⁰ Jennifer Todd, “Identity Shift in Settlement Processes: The Northern Ireland Case”, *The Failure of the Middle East Peace Process?* içinde, Guy Ben-Porat, Palgrave/macmillan, 2008, s.195

* Aynı etnik kökenden insanların yaşadığı toprakları ilhak etme politikası

³⁹¹ Herbert C. Kelman, “Overcoming the Barriers to Negotiation of the Israeli-Palestinian Conflict”, *Journal of Palestine Studies*, Vol. 16, No. 1 (Autumn, 1986), (s.13-28), s.15-20

yapısının kırılması, düşmanın ideolojik hayalleri ve çatışmacı söylemi ile uyguladığı programlar arasında ayırımın iyi yapılması gerekmektedir.³⁹² Waxmann da Oslo’da tarafların masaya oturmasında İsrail kimliğindeki değişimin etkili olduğunu savunmaktadır. Ona göre “1992 seçimlerini Şamir kazanmış olsa ve Likud iktidarda kalsa bütün değişimlere rağmen (Körfez Savaşı ve SSCB’nin dağılması) Oslo Anlaşmaları mümkün olmayacaktır.”³⁹³ Ona göre İşçi Partisi’nin seçim zaferi aslında, bireyselleşimin kolektif kimliğe karşı kazandığı bir başarıdır. İsrail kimliğinin Soğuk Savaş sonrası ortaya çıkan liberal akımlar karşısında kendini yenilemeye çalıştığı bir dönemin yansımasıdır.

Kimlik değişimleri çoğu zaman masa başında doğrudan müzakere edilmemektedir. Söylem değişikliği, karşı tarafın reddinin terk edilmesi, problem çözümü toplantıları sayesinde gerçekleştirilebilir. Ama atılabilecek bazı somut adımlar da vardır. Örneğin Oslo Süreci içinde İsrail’in bu yöndeki endişelerin giderilmesi için Filistin Kurtuluş Örgütü Anayasası’ndaki İsrail karşıtı ifadelerin çıkarılması önemli bir pazarlık konusu haline gelmiştir. Anayasası’nın çeşitli yerlerinde İsrail Devleti’nin yok edilmesi hedefinin yanı sıra İsraililerin ulusal varlığı da tamamen reddedilmektedir. 9. Maddede yer alan “Yahudilik bir dindir, bağımsız olarak ulusal bir kimlik değildir. Yahudiler kendi başlarına bir halk değildir. Yahudiler yaşadıkları ülkelerin vatandaşlarıdır” ifadesi kimlik reddinin en net göstergesidir. Aynı anayasanın 4. Maddesi’nde ise “Filistin kimliği gerçek, hayati, öz bir vasıftır. Anne-babadan çocuklara geçer” denilmektedir.³⁹⁴ Bu tür ifadeler süreç içinde FKÖ’nün Temel Belgesi’nden çıkarılmıştır. Taraflar birbirlerini rahatlatmaya yönelik adımlar atmışlardır. Ancak süreç boyunca Oslo karşıtları iki tarafta da kimlik konusundaki korkuları körüklemiştir. Filistin’de Edward Said’in başını çektiği pek çok aydın Prensipler Anlaşması’nı “Filistin’in teslim belgesi” “Filistin Versailles’i” gibi olumsuz çağrışımlar yapan, teslimiyet kasteden ifadelerle tanımlayarak kimlik ve varoluş kaygılarını derinleştiren yeni söylemler geliştirmişlerdir. Said FKÖ’nün hiçbir karşılık görmeden İsrail’i tanımasını büyük yanlış olarak nitelendirmiştir. Said’e göre bu anlaşma ile İsrail Devleti’nin kuruluş metninde yer alan,

---

³⁹² *ibid.*, s.24-25

³⁹³ Waxman, (2006), s.29

³⁹⁴ *The Palestinian National Charter*, July, 1-17, 1968, Article 4

İsrail toprakları Yahudi halkının doğduğu yerdir. Yahudilerin manevi, dini ve siyasi kimliği burada şekillendi. İlk devletlerini burada kurdular, evrensel ve ulusal değerlerini burada oluşturdular, ebedi kitapların kitabını dünyaya bu topraklar verdi. Zorla topraklarından sürüldükten sonra, halkı, ona olan inancını korudu ve geri dönme, siyasi özgürlüklerini yeniden kazanma umudu ve duasından asla vazgeçmedi.(...) Biz, Halkın Konseyi üyeleri, Filistin'deki Yahudi Toplumunun ve Siyonist hareketin temsilcileri, burada, Filistin'deki İngiliz Mandası'nın son bulunduğu gün toplandık. Doğal, tarihi hakkımızdan ve BM Genel Kurul kararından güç alarak, Filistin'de, İsrail Devleti olarak bilinecek Yahudi Devleti'nin kuruluşunu ilan ederiz.³⁹⁵

sözlerini meşrulaştırdığını, İsrail'in tarih anlatımının egemen kılındığını bunun da, zayıf olan Filistin tarafının kendi anlatımını ve ulusal kimliğini zayıflatacağını savunmuştur. Said'e göre dengenin sağlanması için Prensipler Anlaşması metninde "işgal altındaki topraklar" gibi ifadelerin bulunması gerekirdi. Ancak Michels, İsrail'in de aslında Prensipler Anlaşması'nda, 3.Maddesinde belirtildiği gibi "Filistin Halkı" ifadesinin kullanılmasının, İsrail'in Filistinlileri meşru bir halk olarak tanıdığını gösterdiğini savunmaktadır.³⁹⁶

İki taraf arasında ulusal kimlik algısından kaynaklanan söylem ve yorum farkı sürecin tamamına yansımıştır. Filistinliler için direniş yapan, İsrail hedeflerini vuran kişiler, sivilleri dahi öldürse çoğu zaman meşru sınırlar içinde kalmaktadır. Bu saldırılar İsrail açısından ise terörizmle eş anlamlıdır. Aynı şekilde İsrail'in kendi güvenliğini gerekçe göstererek "teröristlere" yönelik saldırıları, siviller dahi ölse meşru müdafadır. Filistinliler ise bunları İsrail devlet terörü olarak adlandırmaktadır. Bu söylem farkı süreç boyunca tarafların diyalog kurmasını çoğu zaman zora sokmuştur. Çünkü söylem bir yönüyle vizyonun ifadesidir. Tarafların geçmişe olduğu kadar geleceğe de nasıl baktığını göstermektedir. Bar-On, barış sürecinin devamı için iki tarafın tarih anlatımını değiştirmesinin imkansız olduğunu savunmakla birlikte, anlatımların çeşitliliğinin sağlanmasının çözüme yardımcı olabileceğine dikkat çekmektedir.³⁹⁷ Bu sayede iki taraf arasında diyalog kurulabilecektir.

---

³⁹⁵ *Declaration of Establishment of State of Israel*, 14 Mayıs, 1948, İsrail Dışişleri Bakanlığı Resmi internet sitesi, www.mfa.gov.il (erişim:17/04/2011)

³⁹⁶ Jeffrey Michels, "National Vision and the Negotiation of Narratives: The Oslo Agreement" *Journal of Palestine Studies*, Vol.24, No.1 (Autumn 1994), (s. 28-38), s. 29

³⁹⁷ Mordechai Bar-On, "Conflicting Narratives or Narratives of a Conflict", içinde Robert I. Rotberg, *Israeli and Palestinian Narratives of Conflict*, Bloomington and Indianapolis: Indiana University Press, 2006, s143-146

Oslo Süreci bu açıdan bakıldığında iki taraf arasındaki ‘düşman’ imajını değiştirmeyi amaçlamış, eski kimlikler sorgulanmaya yeni kurulacak ilişkilerle yenilerinin oluşturulmasına çalışmıştır.

4.4. Arabuluculuk

Barış süreçlerinin, müzakerelerin çözümlenmesinde incelenmesi gereken en önemli konulardan bir tanesi de “arbuluculuk”tur. Özellikle de İsrail-Filistin anlaşmazlığı gibi, çeşitli dönemlerinde farklı düzeyde arabuluculuk yapan devlet, uluslararası örgüt ve kişilerin söz konusu olduğu bir çatışmada arabuluculuk konusu değerlendirilmeden mesele tam olarak anlaşılabilir.

Arabuluculuk kavramı sosyal ilişkilerde kuşkusuz insanlık tarihi kadar eskilere uzanmaktadır. Pek çok kültürde anlaşmazlıkların çözümünde birilerinin orta yol bulmak için devreye girmesi vardır. Kavramın çıkış noktasından da kolayca anlaşılabilir gibi arabuluculuk, iki ya da daha fazla anlaşmazlık içinde bulunan taraf için, üçüncü bir tarafın devreye girerek ikisinin de mevcut pozisyonundan farklı bir noktada onlara bir anlaşma zemini bulmasıdır. Sosyal ilişkilerde, örneğin aile içi anlaşmazlıklarda, geleneksel olarak yaşlı, itibarlı kişiler doğal arabulucular olarak öne çıkmaktadır. Çünkü arabuluculukta temel sorun güven sağlamaktır. Yaşlı, itibarlı kişiler çoğu zaman, buldukları sosyal yapı içinde görmüş geçirmiş, tecrübe sahibi ve güvenilir kişiler olarak algılanmaktadırlar. Devletlerarası ilişkilerde de durum farklı değildir. Ulus devletlerin ortaya çıkmasından sonra da diplomatlar, tecrübesine inanılan devlet adamları tarafı olmadıkları çatışmalara müdahale etmiş, çatışan çıkarları buluşturmanın yollarını aramışlardır.

Sara Horowitz, arabuluculuk kavramını “bir çatışma ya da müzakerede, taraf olmayan güvenilir, önyargısız ve tarafsız olmaya çalışan üçüncü bir tarafın müdahalesi” olarak tanımlamaktadır.³⁹⁸ Zartman ise arabuluculuğu “bir çatışmaya üçüncü tarafın doğrudan güç kullanmadan, bir tarafın kazanmasını amaçlamadan müdahale etmesi” olarak özetlemiştir. Arabuluculuğun amacı çatışmanın iki tarafın ve arabulucunun kendi çıkarlarına uygun, kabul edilebilir çözüme kavuşmasıdır. Bu, aralarında anlaşmazlık ya

---

³⁹⁸ Sara Horowitz, “Mediation, Charles Weibel ve Johan Galtung, *Handbook of Peace and Conflict Studies*, London and New York: Routledge, 2007, s.52s.51

da düşmanlık bulunan iki tarafın kendi başlarına çözemediği bir meseleyi, başka bir tarafın desteğini alarak yaptığı üçlü müzakere biçimidir. Tarafların baştan, arabulucunun fikirlerini kabul etme sözü vermediği siyasi bir süreçtir.³⁹⁹ Arabuluculukta müzakerenin ortak karar alma sürecine yeni bir taraf katılarak görüşmelerin gidişatını değiştirir. Berridge arabuluculuğu, “çatışmaya doğrudan dahil olmayan bir tarafın belirgin rol oynadığı özel bir müzakere biçimi” olarak tanımlamaktadır. Arabulucu müzakereye “tam bir taraf” gibi katılabilir, gereğinde gündem belirler, tarafları müzakerelere çağırır, görüşmelere katılır, yönetir, hatta çözüm önerir. Kimi durumlarda tehditler ya da vaatler ortaya koyarak müzakerelerin gidişini etkiler.⁴⁰⁰

Arabuluculuk özellikle tarafların uzun vadeli, çözümü zor çatışmalar yaşadığı zaman içinde bulunulan açmazdan çıkış için başvurulmuş bir yöntemdir. Arabulucu, tarafların müzakereye geçişte kamuoyları nezdinde hareketsizliğe zorlandığı, liderlerin içeride meşruiyet kaybetmeden masaya oturamayacağı hallerde önemli bir araç haline gelmektedir. Ayrıca taraflar arasında ciddi kültürel farklılıklar olduğunda da arabuluculuk öne çıkmaktadır.

4.4.1. Arabulucunun İşlevleri

Arabuluculuk, iki tarafı barıştırmaya çalışan üçüncü tarafın müdahil olma şekli ve düzeyine göre farklı şekillerde olabilir. Örneğin *iyi niyet girişimi (good offices)* arabuluculuğun en alt düzeyini ifade eder ve sadece iki taraf arasında iletişimi sağlamaya işaret eder. Arabulucunun rolü tarafları doğrudan masaya oturtmakla sınırlıdır. İyi niyet girişimi sürecin ilerlemesiyle arabuluculuğa dönüşebilir. *Uzlaştırma (conciliation)* bağımsız bir komisyon aracılığıyla derinine inceleme yapıp sorunu çözmeye çalışmaktır. Kimilerine göre *hakemliğe gitmek (arbitration)* arabuluculukta bir başka yöntemdir. Ancak burada üçüncü taraf arabuluculuğun ötesinde bir rol oynar ve onun önerdiği çözüm bağlayıcıdır.⁴⁰¹ Arabulucu bilgi ve birikimini gönüllü ve tarafsız bir biçimde tarafların hizmetine sunabilir. Arabulucunun yetkisi/otoritesi vardır. Ama gücünü kötüye kullanamaz. Arabulucunun hakimden farkı şudur: Hakim sonuca göre

³⁹⁹ I. William Zartman, *Negotiation and Conflict Management*, Routledge, 2008, s.155-156

⁴⁰⁰ Berridge, (2005), s.195

⁴⁰¹ ibid.

hüküm verir ve kararı bağlayıcıdır. Arabulucu karar verici değildir. Bu nedenle hakemlik arabuluculuk kavramının ötesindedir.

Arabulucunun temel işlevleri şöyledir:

1. Taraflar arasında güven ve işbirliğini geliştirmek.
2. İletişimi geliştirmek, bir tarafın diğer tarafın hislerini anlamasını sağlamak.
3. İlgili tarafların tüm bakış açılarının duyulmasını sağlamak.
4. Çatışmayı, gerginliği azaltmak.
5. Gönüllü çözüm için güvenilirliği/gizliliği korumak.
6. Adil ve mantıklı bir anlaşmaya varılmasını sağlamak.

Arabulucunun rolü bu işlevleri yerine getirmektir. Ama arabulucu kendini tarafların yerine koyup çözüm için karar vermeye çalışmamalıdır. Arabulucu, anlaşma sağlanması için sürekli süreci desteklemeye odaklanmalıdır. Horowitz de arabulucunun, farklı düzeyde farklı rollerini daha ayrıntılı biçimde değerlendirmiştir. Arabulucu bir müzakere sürecinde şu konumlarda olabilir:

Kolaylaştırıcı (faciliator); arabulucu yaptığı telkinlerle tarafların müzakereye odaklanmalarını sağlayarak sürecin devamını sağlar.

Müzakere kanallarını açıcı; kopma noktasında tarafları yeniden iletişime sokar.

İletişimci (Communicator); arabulucu, taraflar birbiriyle konuştuğu ama anlaşamadığı zamanlarda bilgiyi doğru çeviren ve tarafların anlayışını arttıran bir rol oynar.

Formüle edici (Reformulator); Çatışmayı ya da olası çözümü yeniden şekillendirir, ortaya yeni çözüm formülleri koyar.

Çıkarları ve pozisyonları ayırıştırıcı; Tarafların, müzakere masasına oturmadan önce önerilerini karşı tarafın kabul edebileceği şekle sokmasını sağlar.

Seçenek üreticisi; Her zaman pasif olmaz. Öneriler getirir.

Gerçekleri hatırlatıcı; Taraflara birbirlerinin ihtiyaçlarını hatırlatarak gerçeklere uygun bir çözüm aramaları çağrısında bulunur.⁴⁰²

Mitchell'in arabulucunun işlevleriyle ilgili getirdiği kavramlar konuya daha da açıklık getirmektedir. Arabulucunun rolünü müzakere safhalarına göre sınıflandıran Mitchell'e göre arabulucu, ön müzakere sırasında çözüm arayışında tarafların katılımını sağlayacak bir kaşif (*explorer*), gerilimin tırmandığı durumlarda tarafları teskin edici (*reassurer*), uzlaşmayı destekleyici adımlar atan bir birleştirici (*unifier*), müzakerelerin devamını sağlayacak bir usta (*enskiller*), tarafları masaya oturtacak imkanlar sunan bir ev sahibidir (*convener*). Arabulucu, ön müzakere sonrası müzakere safhasında ise kolaylaştırıcı (*faciliator*), vizyon, yeni bilgi, fikir ve teoriler ortaya koyan vizyoner (*envisioner*), pozitif toplamı arttıracak kaynaklar ile görüşmelerin ilerlemesini sağlayan güçlendirici (*enhancer*), görüşmelerin çökmesini önleyecek, kalıcı çözümü destekleyecek bir garantör (*guarantor*), çözümün iki taraf kamuoyunda ve uluslararası alanda kabul edilebilir olması için çaba harcayan bir meşrulaştırıcı (*legitimizer*) rolleri oynayabilir. Anlaşma sonrasında da arabulucunun rolü devam eder. Arabulucu bir barış anlaşması imzalandıktan sonra düşman tarafların anlaşmaya bağlılığını sağlayacak, onların sözlerine uyup uymadığını izleyen bir denetçi (*verifier*), pozitif ve negatif yaptırımlarla hayata geçirilmesini sağlayacak uygulayıcı (*implementer*) ve uzlaştırıcı (*reconciler*) sorumluluklarını üstlenmektedir.⁴⁰³ Zartman'a göre arabulucu üç davranış biçiminde bulunabilir: *İletişim, formülasyon ve manipülasyon*. Arabulucu iletişimci olarak çalıştığında karşılıklı mesajlar taşır, temas noktaları açar, tarafların birbirini anlamasını sağlar. İçeriğe hiçbirşey katmaz. Bu en basit ve pasif arabuluculuktur. Bunda düzgünlük, kelime seçimi, doğruluk, güvenilirlik ön plandadır. İkinci tür olan formülasyonda arabulucu, müzakerenin içeriğine karışır, müzakereye dahil olur. Arabulucu taraflar tikanıklık yaşadığında çatışmanın çözümü için formüller, öneriler getirerek tarafları iknaya çalışır. Üçüncü davranış biçimi olan manipülasyonda arabulucu artık azami ölçüde işin içindedir. Hatta çatışmanın değilse de çözümün bir parçasıdır. Arabulucu gereğinde güç kullanıp baskı yaparak çözüme zorlayabilir. Pozitif

---

⁴⁰² Horowitz, (2007), s.54-55

⁴⁰³ Christopher Mitchell, "Mediation and the Ending of Conflicts", *Contemporary Peacemaking Conflict, Violence and Peace Processes* içinde (77-86), John Darby and Roger MacGinty, Hamshire, New York: Palgrave/MacMillan, 2003, s..84

ve negatif sonuçları öne çıkararak kendi vizyonunu dayatabilir. Bazen öyle durumlar olabilir ki çatışan taraflar arabulucuya karşı birlik olabilir. Arabuluculukta güç faktörü “koz (*leverage*)” olarak tanımlanabilir. Zartman’a göre arabulucuların altı kozu vardır: İkna, taraflara çekici pozisyonlar sunma (*extraction*), çekilme, sınırlama, alternatifleri bloke etme, kaynakları bir taraftan alıp diğerine kaydırma (*deprivation*) ve toplama yeni kaynaklar ekleme (*gratification*).⁴⁰⁴

Bütün bu kozlar ve yöntemler çatışmanın çözümüne olumlu bir katkı yapmak içindir. Doğru bir şekilde yapılan arabuluculuk bir müzakerenin başarısına önemli katkıda bulunabilir. İkna konusu büyük ölçüde kozlarla ilgilidir. Çok kullanıldığında ters etki yapabilir. Çok koz kullanılarak imzalanan anlaşma uzun süreli olmayabilir. Arabuluculuk bir güç paylaşımı şeklinde olabileceği gibi barış inşası ve hakimiyet şeklinde de olabilir.

4.4.2. Başarılı Arabulucunun Özellikleri

Uluslararası ilişkilerin geçmişine bakıldığında bir numaralı arabulucuların devletler olduğu görülmektedir. Çünkü arabuluculuk öteden beri devletler tarafından bir dış politika aracı olarak kullanılmaktadır. Devletler genellikle statükoyu korumak ve istikrar sağlamak için öne çıkabilirler. Her çatışma uluslararası aktörlerin çıkarlarını etkileyen unsurlar içerir ve devletler bu duruma seyirci kalmak istemezler. Başka güçlerin müdahalesini engellemeye çalışırlar. Rasyonel aktör yaklaşımına göre devletlerin bir çatışmanın sonuçlanması ya da nasıl sonuçlanacağı ile ilgili çıkarları bulunmaktadır, aksi halde arabuluculuğa soyunmazlar. Barış yapma isteği güç politikaları çerçevesinden bakıldığında kar/zarar hesabı ile birlikte değerlendirilir ve çatışmanın durdurulması üçüncü tarafın müdahalesini meşrulaştırır. Aynı durum müzakereler için de geçerlidir. Arabulucu rolü oynayan devlet nadiren bir müzakereye kayıtsız kalabilir, genellikle kendi çıkarına uygun sonuç almaya çalışır.

Devletler arabulucu olarak devam eden çatışmalara karşı farklı yaklaşımlar gösterebilirler. Bazen bir bölgede çatışma bölgesel dengeleri tehdit ettiğinde, başka bir rakip etkinlik kazanacak olduğunda devreye girebilirler. Başka güçlerin önünü kesmek

---

⁴⁰⁴ Zartman, (2008), s.165-166

ve düşmanlıkların artması için bu yola başvurabilirler. Bunlar *savunmacı arabuluculuk* müdahaleleridir. İkincisi *atak diplomasi*dir. Bir devlet kendi etkinliğini ve nüfuzunu arttırmak için arabulucu olabilir. Bu gibi durumlarda anlaşmazlık arabulucuyu doğrudan etkilemez. Arabulucu bir anlaşmanın risklerini, sorumluluklarını yüklenerek garantör de olabilir. Bazen iç kamuoyunun bir çatışmaya tepkisi de devletleri bir başka çatışmanın içine müdahaleye çekebilir.⁴⁰⁵

Büyük güçler genellikle ittifak içindeki anlaşmazlıklarda dayanışmayı korumak ve dışarıdan gelebilecek müdahaleyi kesmek için devreye girer. Orta düzeyli bölgesel güçler de benzer sebeplerle arabuluculuk yaparlar. Bölgenin istikrarını düşünürler. Küçük devletler de farklı gerekçelerle arabuluculuğa soyunabilirler. Bir çatışmanın yayılarak kendisini de içine çekmesinden endişe ederek harekete geçebileceği gibi çok fazla dış politika seçeneği olmadığından güçlü ülkeler nezdinde önemlerini arttırmak için de devreye girebilirler. Ya da bir çatışmaya taraf olmak yerine arabulucu rolü arayabilirler.⁴⁰⁶ Bazen birden fazla devlet eş zamanlı ortak bir girişim yapabilir.

Devletler, tek başına olduğu kadar örgütlü olarak da, örneğin BM çatısı altında arabulucu olarak hareket edebilirler. Krizleri yok etmeyi, küresel siyasi ve ekonomik istikrarı korumayı amaçlarlar. Birleşmiş Milletler Şartı'nın 33, 36, 37 ve 38 sayılı maddeleri doğrudan arabuluculukla ilgilidir. Bazen varlık sebebi barış sağlamak olan örgütler de arabulucu olabilirler.

Devletler kadar özel kişiler de arabuluculuk yapabilirler. Bunlar, diplomatlar, devlet adamları olabileceği gibi insan hakları için çalışan aktivistler de olabilir. Galtung'un deyimiyle arabulucular aslında birer *barış işçisi*dirler.

Christopher Mitchell üç farklı arabuluculuk modeline değinmektedir. Klasik arabulucu modelinde arabulucu olarak devreye bir “Büyük Güç” girmektedir. Onun önerileri, çözüm teklifleri çatışan taraflarca kolayca reddedilemez ve göz ardı edilemez. Mitchell'in ikinci modeli birbirine yakın güçte devletlerin arabuluculuğudur. Bu tür arabulucuları, Bismarck 1878 Berlin Kongresi'nde Almanya'yı kast ederek “adil

---

⁴⁰⁵ Zartman, (2008), s.156-159

⁴⁰⁶ Berridge, (2005), s. 197-198

arabulucu (*honest broker*)” diye tanımlamıştır. Mitchell’in üçüncü modeli muteber kişilerin arabuluculuğudur.⁴⁰⁷

Arabulucu olmak taraflara kabul edebilecekleri bir çözüm konusunda ustaca yardım edebilmeyi gerektirir. Horowitz’e göre bir barış sürecindeki arabulucu iki temel özelliğe sahip olmalıdır: Birincisi güvenilir olmak, ikincisi ise ikna edici olmaktır. Yukarıda da belirtildiği gibi geçmişte toplumsal anlaşmazlıklarda arabulucular genellikle din adamları, yaşlılar ve benzeri gruplardı. Çünkü insanlar çoğu zaman onlara güvenirdi. Arabulucu, anlaşmazlık, çatışma gibi düşmanlık içeren, taraflar arasında güvensizliğin hüküm sürdüğü durumlarda devreye girmektedir. Bu nedenle güven, arabuluculukta en önemli kavramdır. Çünkü taraflar birbirine güven duysalar üçüncü bir tarafın yardımına ihtiyaç olmadan aralarındaki sorunları çözebilecek, çatışmayı dönüştürecek adımlar atabilirler. Bu nedenle arabulucunun saygın, taraflara yardım etmeye hazır, gizli gündemi olmayan biri olması başarı şansını arttırmaktadır. Arabulucu iyi bir iletişimci olur, tarafların mesajlarını diğer tarafa doğru şekilde yansıtırsa güvene dayalı bir atmosfer oluşturabilecektir. İkincisi, arabulucunun ikna edici olması, taraflara baskı yapmadan, onları manipüle etmeden sonuç almaya çalışması önemlidir. İkna ile etki arasındaki fark şudur ki ikna bilinçli bir faaliyettir. Etki iletişimin sonucudur ve her zaman ikna amacı taşıyan bir iletişimin sonucu değildir. Eğer taraflardan biri diğerine nazaran daha fazla bilgiye, anlayışa sahipse o kişi daha ikna edicidir.⁴⁰⁸ Güvenilir olmanın bir unsuru da tarafsız olabilmektir. Ancak uygulamada arabulucular genellikle taraflardan birine daha yakındırlar. İlk bakışta sorun gibi görünen bu durum bazen görüşmelerin başarısı açısından avantaj sağlayabilir. Çünkü bu bir tarafa yakınlık sayesinde arabulucu, bu tarafın anlaşmaya bağlı kalmasını, anlaşmaya uymasını sağlayabilir. Sorun arabulucunun objektif olup olmaması değil kabul edilebilir bir sonuç alınmasını sağlayıp sağlamamasıdır.

Arabulucunun başarısı, yani tarafları bir araya getirmesi ve anlaşmazlığa çözüm bulunmasını sağlaması görüldüğü gibi pek çok faktöre bağlıdır. Bunlardan biri de arabuluculuğun zamanlamasıdır. Arabuluculuğun zamanlaması ile ilgili savlar aslında “ön müzakere ne zaman başlar?” sorusunun yanıtıyla paraleldir. Bu nedenle bunları

---

⁴⁰⁷ Mitchell, (2003), s.78

⁴⁰⁸ Horowitz, (2007), s.52-53

burada tekrarlamaya gerek yoktur. Ancak arabulucuların hangi amaçlarla bu işe soyunduklarına, çatışan tarafların ne zaman arabuluculuyu kabul ettiklerine değinmek açıklayıcı olacaktır.

Çatışan taraflar arabuluculuğu, arabulucunun kendi başlarına elde edebileceğinden daha iyi bir sonuç çıkaracağına inandığı zaman ya da arabuluculuğun reddinin durumlarına zarar vereceğini düşündüğünde kabul ederler. Çatışan taraflar doğrudan görüşmediğinde ve garantör aradığında da arabuluculuğa sıcak bakabilirler. Bu nedenle arabulucunun aslında ilk hedefi tarafların onayını almaktır.

Marieke Kleiboer'in, arabuluculuğun başarısı ile ilgili çalışması, konunun aslında müzakerenin başarısı ile ilgili koşullarla örtüşmektedir. Başarı, arabuluculuğun çatışmanın hangi safhasında başladığına, çatışmanın yoğunluğuna, anlaşmazlık konularının zorluğuna bağlıdır.⁴⁰⁹ Çatışmanın en şiddetli olduğu anlarda arabulucunun kabul edilme olasılığı daha fazladır. Başarı, çatışan tarafların birbiriyle ilişkisine, motivasyonuna ve aralarındaki güç dengelerine bağlıdır.⁴¹⁰

Asimetrik güç dengesi bulunan çatışmalarda arabulucu olan devletin aradaki dengesizliği giderecek şekilde müdahil olması müzakerenin adil bir sonuç getirmesi açısından önemlidir. Bu tür bir anlaşmazlıkta güçlü arabulucunun çatışmadaki güçlü taraftan yana tavır alması belki zayıf olan tarafı anlaşmaya zorlayabilir. Ancak bu şekilde elde edilecek bir çözümün uzun süreli olması son derece zordur. İsrail-Filistin anlaşmazlığında ileride de görüleceği gibi ABD'nin arabuluculuk rolünün bu anlamda olumlu bir etki yapmadığı ortadadır.

4.4.3. Oslo'da Arabuluculuk

Sorunu bizzat yaşayan iki toplum dışında, yakın coğrafyasını, bölgesini ve çeşitli yönleriyle dünyanın büyük bölümünü ilgilendiren İsrail-Filistin sorununun çözümünde ya da devamında pek çok halk ve devletin çıkarları vardır. İki tarafın komşularının yanı sıra, meselenin Arap boyutu dolayısıyla tüm Arap ülkeleri, Kudüs gibi İslami değerleri içeren tartışmalar dolayısıyla İslam ülkeleri, bütün bir Hristiyan dünyası, kiliseler,

⁴⁰⁹ Marieke Kleiboer, "Understanding Success and Failure of International Mediation", *Journal of Conflict Resolution*, 40 (2), s. 360-389. 1996, s.362

⁴¹⁰ *ibid.*, s.364

bölgesel güç dengeleri ve küresel hesaplar dolayısıyla ABD, Rusya, İngiltere gibi büyük devletler, insan hakları ihlalleri ve savaşın yol açtığı insani durum dolayısıyla aralarında Birleşmiş Milletler, Uluslararası Af Örgütü ve benzeri çeşitli uluslararası kurum ve kuruluşlar, İsrail-Filistin sorununun çözümüyle yakından ilgilidir. Bu üçüncü taraflar gerekli gördükleri zamanlarda, meselenin çözümü için zaman zaman öne çıkmışlardır.

1960'lı yıllarda Arap Birliği'nin Filistin sorununa katılımı, daha çok Arap ülkelerinin meseleyi kendi kontrolleri altında tutma çabalarının bir yansıması şeklinde olmuştur. Filistin Kurtuluş Örgütü'nün Filistin halkının tek meşru temsilcisi kabul edilmesinden sonra inisiyatif olarak barışa yönelik adımlar atması, bundan sonraki süreçlerde, özellikle de İsrail-Mısır barış anlaşmasından sonra, Kahire yönetimi de önemli bir arabulucu olarak ortaya çıkmıştır. Saddam Hüseyin döneminde Irak meseleye tam aksi yönden tesir etmeye çalışmıştır. Yine Arap dünyasında Suriye Filistin meselesini elinde İsrail'e karşı bir koz olarak tutmak istemiştir.

Başta İngiltere ve Fransa olmak üzere Ortadoğu'da etkili olmak isteyen çeşitli Avrupa ülkeleri de dönem dönem iki taraf arasında gerek mesaj alışverişleriyle siyasi açıdan gerekse ekonomik ilişkiler aracılığıyla İsrail-Filistin sorununun çözümü çabalarının içindedirler. Filistin Yönetimi kurulduktan sonra, kurulan bu yönetimin finansal ihtiyaçlarının büyük bölümü Avrupa Birliği fonlarından karşılanmıştır.

Birleşmiş Milletler gerek meselenin çeşitli aşamalarda Güvenlik Konseyi'ne taşınması gerek Genel Kurul üyelerinin konuyu tartışması gerekse çeşitli ajansları aracılığıyla İsrail-Filistin sorununda önemli aktörlerden biridir. Mülteci kamplarındaki mültecilere gıda yardımı yapan, Filistinli çocuklara eğitim veren UNWRA gibi örgütler, sivil toplum kuruluşları diğer önemli aktörlerdir.

Oslo Barış Süreci'nde ise Madrid Konferansı'nın gerçekleşmesini sağlayan ülkeler ve uluslararası örgütler ABD, Rusya, Avrupa Birliği, Birleşmiş Milletler ve Arap Birliği kurumsal anlamda iki taraf arasında önemli arabuluculuk çabaları içinde olmuştur. İki tarafla da iyi ilişkileri olması dolayısıyla 1990'lı yıllarda Türkiye de çok aktif ve etkin bir rol oynamamakla birlikte zaman zaman mesaj trafiği içinde yer almıştır.

Ancak doğrudan çözüme etki açısından bakıldığında İsrail-Filistin sorununun burada ele alınan 1980'lerin sonu ve 1990'lı yıllar arasındaki dönemde öne çıkan üç arabulucu ülke vardır: İsveç, Norveç ve ABD. Barış çalışmalarının önemli merkezi olarak İskandinav ülkeleri önce İsveç'in çabalarıyla FKÖ ile ABD arasında iletişim kurulmasını ve ilişkilerin normalleşmesini sağlamış, daha sonra ise Norveç yukarıda da belirtildiği gibi Oslo Süreci'ni başlatarak iki tarafın doğrudan görüşmelere geçmesini sağlamıştır. Süreç başladıktan sonra Amerikan yönetimi işin içine girmiş, adeta müzakerelerin üçüncü tarafı olarak arabuluculuk yapmıştır. Amerika'nın rolü sürecin başarısına dönük doğrudan etkisi ve ağırlığı, güç dengeleri açısından belirleyici konumu dolayısıyla ayrı bir başlık altında ele alınacaktır. Ancak sürecin analizi açısından İsveç ve Norveç'in Oslo'ya gidişte ve görüşmelerin başlamasındaki durumu aşağıdaki gibidir.

4.4.3.1. İsveç'in Rolü

İsveç'in İsrail-Filistin sorununda arabulucu olarak ortaya çıkması iki tarafla da güçlü ilişkilerinin olması sayesinde gerçekleşmiştir. İsveç her zaman Ortadoğu ile yakından ilgili, geleneksel olarak İsrail ile yakın ilişkiler içinde bir ülkedir. Her ne kadar BM'nin Ortadoğu'daki ilk arabulucusu İsveçli diplomat Count Folke Bernadotte 1948'de Yahudiler tarafından öldürülmüş olsa da, iki ülke arasındaki ilişkiler hiçbir zaman kesintiye uğramamıştır. İsrail'in ve İsveç'in uzun yıllar sosyalist hükümetlerce yönetilmesi ilişkileri ideolojik açıdan beslemiştir. İsveç Başbakanı Olof Palme Sosyalist Enternasyonel'de Golda Meir, Şimon Peres ve Yigal Allon gibi İsraili liderlerle sık sık biraraya gelmiştir. İki ülkenin işçi sendikalarının da birbirleriyle yakın ilişkileri vardır. Ayrıca İsveçliler, eşitlikçi yaşam tarzına dayalı olan İsrail'deki kibbutz sistemini yakından izlemiştir. Binlerce İsveçli öğrenci tatillerini İsrail'deki eşitlikçi komünal yaşama dayanan yerleşim yerleri olan kibbutzlarda geçirmiş, zamanla yükselerek İsveç'te yönetim kademelerine gelmişlerdir. Bütün bunlar İsrail ile İsveç arasında hem iletişimi hem de güveni arttırmıştır. İki ülke ilişkileri 1967 yılında Altı Gün Savaşı'nda daha fazla Filistinlinin mülteci durumuna düşmesiyle sıkıntıya girse de Başbakan Olof Palme döneminde İsrail ile Filistin arasında diyalog sağlanmasına çaba harcanmıştır.

İsveç'in Filistinlilerle ilişkileri özellikle 1974'te FKÖ'nün BM'de Filistin halkının meşru temsilcisi olarak kabul edilmesinin ardından gelişmiştir. Filistinli Dr.

İssam Sartawi, İsveç'in desteğiyle Sosyalist Enternasyonel'e ilk Filistin temsilcisi olarak çağırılmıştır. Palme Cezayir'de Arafat ile görüşen ilk Avrupalı liderlerden biridir. İsveç, FKÖ'nün ülkede resmi bir temsilcilik açmasına da izin vermiştir. İsveç bu sayede Filistin konusunda ciddi bilgi akışına sahip olmuş, Stockholm de FKÖ ile Amerikalı liberal Yahudilerinin gizli görüşmeleri için uygun bir mekan haline gelmiştir.

Dönemin İsveç Dışişleri Bakanı Sten Andersson intifadanın başlamasıyla birlikte harekete geçen Avrupalı liderlerden biridir. İntifadanın neden olduğu şiddet görüntülerinin dünyada yayınlanmasının İsrail adına zararlarını fark eden Amerikan Yahudi lobisi Beyaz Saray'dan Şamir'e baskı yapmasını istemiştir. İsrail başbakanı İzak Şamir bu girişimi öğrenince Amerikalı Yahudileri İsrail'e sadakatsizlikle suçlamıştır. İki taraf arasında yaşanan çekişme, İsveç'in İsrail-Filistin sorununda devreye girmesi için ortamı hazırlamıştır." İsveç Dışişleri Bakanı Sten Andersson "Amerikalı Yahudiler İsrail yönetimini açıkça eleştirmekten çekinmiyor, fikir ayrılığını açığa vuruyorsa, Amerikan yönetimini İsrail'e baskı yapması için sıkıştırıyorsa, belki de İsrail ile FKÖ arasında diyalog için de benzer bir tavır gösterebilir" görüşünden yola çıkarak inisiyatif almıştır.⁴¹¹

İsveç, 1988 yılında FKÖ ile önce Amerikalı liberal Yahudileri bir araya getirmeyi, burada oluşturulacak anlayış çerçevesinde, İsrail ile Filistinli temsilciler arasında diyalog yolunu açmayı planlamıştır. Andersson İsveç Dışişleri Bakanlığı çatısı altında bir diplomat takımı kurarak ekibinden tarafları gizlice bir araya getirmelerini istemiştir. Basına haber sızmamaları için her türlü görüşme ve bilgi değişiminin yüz yüze yapılması kararlaştırılmıştır. İsveç'ten Dışişleri Bakan Yardımcısı Pierre Schori, Amerikan Dışişleri Bakanlığı'ndan Charlie Hill ile görüşerek Amerikalı Yahudilerden kimlerle görüşüleceği üzerinde konuşmuştur. Schori, (daha sonra ABD Başkanı olan) George Bush'a yakınlığıyla bilinen Yahudi *Peace Now* örgütü üyeleri ile güçlü lobicilerden oluşan bir müzakere heyeti oluşturmayı başarmıştır. Schori, Rita Hauser, Stanley Sheinbaum, Drora Kass gibi önde gelen Amerikalı Yahudilerden oluşan heyeti Stockholm'de FKÖ ile buluşmaya ikna etmiştir. Heyet, gizlilik ve Arafat'ın barış lehinde açık bir işaret vermesi sonrasında FKÖ ile masaya oturarak ABD ile FKÖ

---

⁴¹¹ Samuel Segev, *Israel's Hard Road to Peace*, New York: St. Martin's Press, 1998, s.78

arasında ilk resmi temasın başlamasına kadar giden süreci hayata geçirmiştir. Böylece FKÖ, ABD nezdinde muteber bir ortak konumuna yükselmiştir.

4.4.3.2. Norveç'in Rolü

Oslo Süreci'nin gerçekleşmesinde Norveç'in rolü de büyüktür. Terje Larsen'in girişimi ve Norveç hükümetinin arabuluculuğu olmaması durumunda tarafların bir araya gelmeleri de büyük olasılıkla mümkün olmayacaktı.

İlk bakışta Norveç gibi hem coğrafi hem kültürel olarak bölgeden uzak, Avrupa'nın, küçük çevre ülkesinin, büyük güçlerin başaramadığını başarması, 20.yüzyılın ikinci yarısının çözümü en zor çatışmasında tarafları bir araya getirebilmesi şaşırtıcıdır. Ancak daha yakından bakıldığında Norveç'in Filistin sorununda bazı avantajlarının olduğu görülecektir. Norveç'in görüşme yeri olarak gözlerden uzak olması, güçlü insan hakları ve barış araştırmaları geleneği dolayısıyla uluslararası barış çabalarında her zaman aktif bir katılımcı olarak yer alması, iki tarafla da iyi ilişkilerinin bulunması ve iki tarafın da liderlerine ulaşabilmesi, İsrail'in geleneksel olarak en yakın dostlarından biri olması, ABD ile yakın ilişkileri ve NATO üyeliği Norveç'i, FKÖ ile en geç ilişki kuran Avrupa ülkelerinden biri olmasına rağmen etkili bir arabulucu konumuna getirmiştir. Üstelik FKÖ lideri Arafat, 1979'dan itibaren sık sık Norveç üzerinden İsrail'e mesaj gönderme çabasında olmuş ve bu ülkeyi aracılık konusunda teşvik etmiştir.⁴¹² Norveç ile FKÖ arasında ilk üst düzey resmi temas 1982'de Norveç Dışişleri Bakan Yardımcısı Thorvald Stoltenberg Tunus'ta Arafat ile görüştüğünde gerçekleşmiştir. Bu görüşmeden bir süre sonra Stoltenberg, 1983 baharında FKÖ'den Issam Sartawi ile İsrail İşçi Partisi'nden Şimon Peres'i Sosyalist Enternasyonal toplantısında bir araya getirmiştir. Bu görüşmeden kısa bir süre sonra Sartawi öldürülünce çabalara ara verilmiştir. Stoltenberg daha sonra 1987'de Norveç Dışişleri Bakanı olmuştur, Oslo görüşmelerinin arabulucusu olan Terje Larsen, Stoltenberg'in yakın çalışma arkadaşlarındandır. Fafø Enstitüsü⁴¹³ başkanı olan Larsen, taraflar arasında yeni bir girişim başlatmak istemiş ve harekete geçmiştir.⁴¹⁴ Norveç'in rolü başta sınırlı ve büyük ölçüde plansız, olayların akışına göre şekillenmiş durumdadır.

⁴¹² Waage, (2005), s.6-7

⁴¹³ Kuruluşun resmi web sayfası için bakınız, <http://www.fafø.no/indexenglish.htm>

⁴¹⁴ Qurie, (2008), s.52-53

Norveçli aracilar, arabuluculuktan çok, kolaylaştırıcı rolündedir. Katkıları, tarafları bir araya getirmek, heyet üyelerinin uçuşlarını, kalacak yerlerini, ihtiyaçlarını karşılamak, görüşmelerin gizliliğini sağlamak, iki taraf arasında önyargıları giderecek, dostane ortam gelişmesini sağlamak olmuştur. Norveç tarafının bilinçli tercihi ve vurgusu önyargıları kırarak iletişimi ve diyalogu sağlamak üzerine olmuştur.

Norveç'in oynadığı rolü daha iyi değerlendirmek için süreci de göz önüne almak gerekir. İsrail-Filistin görüşmeleri bir devlet ile çeşitli nedenlerden dolayı siyasi açıdan zayıf düşmüş bir direniş örgütü arasındaki bir barış girişimidir. Sürecin temelinde bu güç asimetrisi vardır. İsrail açıkça belirtilmiş güvenlik çıkarları olan taviz vermeye yanaşmayan güçlü taraftır. Gelecekte devlet kurmayı hedefleyen Filistinliler ise daha fazla marjinalleşmemek, denklemin dışında kalmamak için önemli tavizler vermeye hazır zayıf taraftır. “Bu noktada Norveç'in manevra alanı nedir?” sorusuna Waage, “önce taraflara çözüm önermeyen, iletişim sağlayan bir kolaylaştırıcı” yanıtını vermektedir.

Norveç'in rolü gerçekten de ilk başta “kolaylaştırma” ile sınırlandırılmıştır. Bu yaklaşımla taraflar arasındaki güç dengesizliğini ortadan kaldırmış, taraflar, özellikle de Filistinliler, Oslo'daki müzakereleri eşitler arasında bir alışveriş gibi algılamışlardır. Ama gerçekte açık bir güç dengesizliğinin olduğu bu ilişkide “eşit taraflar” algısının barışçı bir çözüm sağlanmasına yardımcı olduğu söylenemez. Norveç de bu noktada herhangi bir çözüm önerme pozisyonunda olmamıştır. Güç dengesizliği ancak güçlü bir arabulucu sayesinde dengelenebilir ki o arabulucu Norveç değildir. Bu nedenle, asıl çıkarı sürecin devamı ve bir sonuç çıkarması olan Norveç, bunu sağlayabilecek tek ve güçlü taraf olan İsrail'e yakın durmuştur. İsrail'in kırmızıçizgilerini korumaya, Filistin tarafını İsrail'in taleplerine karşı daha tavizkar olmaya ikna etmeye çalışmıştır. Norveç'in İsrail'e karşı uygulayabileceği havuç ya da sopa araçları yoktur. Ama Filistinlilere karşı ikisi de mevcuttur. Süreci bozarlarsa barış şansını kaçıracaklarını söylemek sopa, İsrail'in FKÖ'yü tanıyacağını söylemek ise havuç olarak değerlendirilebilir. Ayrıca Filistin tarafına ekonomik yardım da önerebilecek konumdadır. Bu nedenle Norveç'in rolü, İsraililerin mesajlarını Filistinlilere iletmek, Filistin tarafını imzaya zorlamak şeklinde olmuştur. Norveç, süreç içinde, özellikle

Mayıs 1993'te İsrail'in resmi düzeyde müzakereye girmesi ve başta verdiği tavizleri geri almasıyla başlayan ikinci safhada kolaylaştırıcı rolünü bırakarak tam bir arabulucu haline gelmiştir. Amacı zayıf durumda olan Filistinlilere en az tavizi vererek ülkenin güvenliğini sağlamayı mümkün olduğu kadar çok hedefleyen İsrail, güçlü olmayan bir ülke olarak Norveç'in arabuluculuğunu desteklemiştir. Çünkü böylelikle İsrail süreci tamamen kendi denetimi altında tutabilmiştir.⁴¹⁵

Norveç, çatışma çözümü yöntemlerine uygun olarak, yavaş yavaş bir barış inşa edilebileceğine, barış dinamiğinin geriye çevrilemez olduğuna inanmıştır. Norveçli arabulucular bir anlaşma imzalanmasına aracı olarak Norveç'in uluslararası profilini yükseltmeyi amaçlamışlar ve Prensipler Anlaşması'nın imzalanmasıyla bunu başarmışlardır.⁴¹⁶ Norveç için bir başarı olan Prensipler Anlaşması'nın Filistin Kurtuluş Örgütü için de benzer anlamlar taşıdığını söylemek güçtür.

Norveç görüşmeleri bu noktaya taşıdıktan sonra, başından itibaren planlandığı gibi süreci ABD'ye devretmiştir. Güç asimetrisini dengeleyecek tek arabulucu, bir süper güç olarak Amerikan yönetimi olduğundan barış görüşmelerini Washington'un yürütmesinin daha uygun olacağı düşünülmüştür. Amerikalılar da iki tarafın hemen karşı karşıya gelmelerini önlemek için, Norveç'in ilk aşamada tarafları Prensipler Anlaşması'na kadar getiren "adım adım" yaklaşımını benimsemiş, daha geniş, uzun vadeli hedeflere bu şekilde ulaşmayı amaçlamıştır.⁴¹⁷

4.5. Oslo Süreci'nde Güç Asimetrisi ve ABD'nin Rolü

İsrail Filistin sorununda müzakereleri etkileyen en temel unsurlardan biri de iki taraf arasındaki asimetric güç dengesidir. Anlaşmazlığın tarafları arasındaki güç farkı müzakereleri de, barış sürecinin tamamını da etkilemiştir.

Oslo'ya güç dengesi perspektifinden bakmak, doğal olarak Realist bakış açısını devreye sokmak anlamına gelmektedir. Bu perspektife göre İsrail-Filistin anlaşmazlığı taraflardan birinin ancak diğerine kazançlı çıkabileceği sıfır toplamlı bir çatışma olarak

⁴¹⁵Hilde Henriksen Waage, "The 'Minnow' and the 'Whale': Norway and the United States in the Peace Process in the Middle East", *British Journal of Middle Eastern Studies*, August 2007,34(2), s.157-176, Routledge s.166-167

⁴¹⁶ Waage, (2007), s.17-20

⁴¹⁷ Kenneth W. Stein and Samuel W. Lewis with Sherly J. Brown, *Making Peace Among Arabs and Israeli's Lesson From Fifty Years of Negotiating Experience*, Washington: US Institute of Peace, 1991, s.16

karşımıza çıkmaktadır. Bireylerin ve devletlerin birincil önceliği güvenlik olduğuna göre böyle bir ortamda barış, büyük ölçüde güç dengelerinin güvenlik kaygılarını giderecek şekilde oluşturduğu bir durum olarak algılanmaktadır. Daha önce de ifade edildiği gibi Realizme göre barış “devletler ve medeniyetler arasında hassas bir ateşkestir.”⁴¹⁸ Dolayısıyla barış genellikle “güçlünün barışı” haline gelmektedir. Bu anlayış müzakerelere yansıtıldığında Wagner’in ifade ettiği gibi “Bir müzakerede gücün temel işlevi, bir tarafın pazarlık gücünü, karşı tarafın anlaşmama maliyetini yükselterek, arttırmaktır.”⁴¹⁹

İsrail, bölgesinde askeri açıdan en güçlü ülkelerden biridir. İsrail ordusunun sahip olduğu modern teknoloji, silahları ve nükleer kapasitesi bu ülkeyi Ortadoğu’daki en önemli güçlerden biri haline getirmektedir. İsrail kurulduktan kısa süre sonra Arap ülkeleriyle girdiği savaşları kazanmış, kısa zamanda mevcut egemenlik alanını dört katına çıkarmıştır. Altı Gün Savaşı, 1973’teki Yom Kippur savaşı ve 1982’deki Lübnan’ın işgali, İsrail’in kendi çözümlerini dayatabilecek gücü olduğunu ortaya koymaktadır. Filistin Kurtuluş Örgütü ise hafif saldırı tüfekleri, basit savunma silahları dışında ciddi bir askeri gücü olmayan, devlet dışı bir aktördür. Dolayısıyla bir müzakere durumunda kuralları koyacak olan, iradesini karşı tarafa dayatabilecek konumda olan taraf İsrail’dir. Bu güç asimetrisinin müzakerelerden çıkacak sonuçlara yansımaları şaşırtıcı olmamalıdır. Güçlü olan taraf masada taviz vermekten kaçınacak, karşı taraftan maksimum taviz koparmaya çalışacak, baskı kuracaktır. Miller, bir anlaşmazlıkta iki taraf arasındaki güç dengesi büyüdükçe temel konularda anlaşmaya varmalarının, barış anlaşmalarının uygulamalarının daha zorlaştığını savunmaktadır. Taraflardan biri çok daha güçlü olduğunda dışarıdan etkilere karşı daha kapalı olmaktadır. Dengesizlik, verilen tavizlerin iç politik sistemde meşruiyet zemininin kaymasına neden olmaktadır.⁴²⁰

Oslo Süreci’nin başlamasında daha önceki bölümlerde belirtildiği gibi İsrail’in kararında “Filistin Kurtuluş Örgütü’nün zayıflamış olması ve uluslararası koşulların

---

⁴¹⁸ Oliver P. Richmond, *Peace in International Relations*, London and New York: Routledge, 2008, s.53

⁴¹⁹ R.Harrison Wagner, “Peace, War and the Balance of Power”, *The American Political Science Review*, Vol.88, No.3 (Sep., 1994),(s.593-607), s.603

⁴²⁰ Benjamin Miller, “The State-to-Nation Balance: A Key to Explaining Difficulties in Implementing Peace-The Israeli-Palestinian Case” (39-69), *The Failure of the Middle East Peace Process?* içinde, Guy Ben Porat, Palgrave, Macmillan, 2008, s.39

İsrail'in lehine gelişmesi" belirleyici bir rol oynamıştır. İsrail 1967 Savaşı'ndan itibaren bölgede tek taraflı hamleler yapmış, kendi çıkarlarına göre çevresini şekillendirmeye çalışmıştır.⁴²¹ İsrail masaya güçlü oturan taraf olmuştur. İsrail bir devlet olmanın avantajlarına, kendisine çeşitli platformlarda destek sağlayabileceği diplomatik ilişkilere, ABD gibi güçlü müttefiklere sahiptir. Bunları müzakere boyunca lehine harekete geçirebilmiştir. FKÖ ise büyük ölçüde "kendisine sunulan imkanlarla" yetinmeye çalışan devlet dışı bir aktördür. İki taraf arasındaki bu güç dengesizliği Oslo müzakereleri sırasında defalarca görülmüştür. Doğrudan görüşmelere Rabin kendi ekibini gönderdiğinde daha önce verilen bazı tavizleri geri almış, Filistin tarafı buna rağmen görüşmelere devam etmiştir.

Barış süreçlerinde çözümün, bir tarafın kendi iradesini karşı tarafa dayatmasından, iki tarafın karşılıklı anlayış ve uzlaşma ile anlamaya varmasına kadar uzanan bir yelpazede olabileceği daha önce belirtilmişti. İsrail-Filistin sorunu gibi çözümü zor çatışmalarda açmaz durumundan çıkmak için güçler dengesinde değişime yol açacak üçüncü taraf müdahaleleri önemlidir. Genellikle büyük bir güç arabulucu olduğunda, elindeki kozları kullanarak tarafları çözüme zorlayabilir. Bu açıdan ABD'nin İsrail-Filistin sorunundaki arabuluculuk rolü daha yakından değerlendirilmelidir.

ABD geniş kaynaklara hükmetmesi, düşmanlar arasında bölüşülmeye çalışılan pastanın genişletilmesini sağlayacak imkanlara sahip olması nedeniyle çekici bir arabulucudur. Bir barış sağlanması durumunda, bundan zarar görecektir için maliyeti azaltabilecek bir güçtür. Bununla birlikte arabuluculuğa soyunan büyük güçler her zaman bir anlaşmanın hayata geçmesini sağlayacak gücü kullanamayabilir.⁴²² Bu açıdan Amerikan yönetimi de İsrail-Filistin sorununda çeşitli nedenlerden dolayı John Burton, Herbert Kelman, Edward Azar, Ronald Fisher, Jay Rothman ve diğerlerinin problem çözümü çalışma grupları ile bir anlaşma zemini hazırlamalarına rağmen tarafları tam bir sonuca taşıyamamıştır. Bunun nedenlerini anlamak için ABD'nin süreç içindeki seyrini değerlendirmek açıklayıcı olacaktır.

---

⁴²¹ Ben Soetendorp, *The Dynamics of Israeli-Palestinian Relations*, New York: Palgrave Macmillan, 2007, s.140

⁴²² Louis Kriesberg, "Mediation and the Transformation of the Israeli-Palestinian Conflict", *Journal of Peace Research*, Vol.38, No.3, Special Issue on Conflict Resolution in Identity-Based Disputes(May 2001), s. 373-392, s.385

4.5.1. ABD Dış Politikasında Ortadoğu ve Filistin

Pek çok ülkede olduğu gibi ABD’de de yönetimler değişmesine rağmen temel politikalarda bir devamlılık söz konusudur. Her gelen yeni yönetim yeni söylemler ve yeni politikalarla ortaya çıksa da “tarihsel bir perspektiften bakan bir araştırmacı mevcut politikalarla geçmişi kıyasladığında deja vu yaşadığını” düşünebilir.⁴²³ Amerikan Dışişleri Bakanlarından Quincy Adams (1823), “politikada hiçbir değişiklik olmaz sadece koşullar değişir” diyerek Amerikan politikalarının devamlılığını ortaya koymuştur. Amerikan dış politikasının temel hedefleri, “barış ve refah, istikrar ve güvenlik, demokrasi ve ülke savunması”dır. Diğerlerinin baskılarından azade olma, serbest ticaretin devamı, Amerikan ideallerinin ve fikirlerinin yaygınlaştırılması bu temel hedeflerin bir parçasıdır. Geride kalan 200 yıl içinde “yalnızlık ve uluslararasılık” birbiriyle rekabet eden iki strateji olmuştur.⁴²⁴ Ancak Amerikan yönetimi İkinci Dünya Savaşı’ndan itibaren yalnızlık politikasını terk etmiştir.

Ortadoğu’nun stratejik önemine dair İngiltere’nin hedeflerini anlatan ve buraya ilk ilgi duyan Amerikalılardan biri Alfred Thayer Mahan’dır. Mahan bölgeye hakim olan gücün Doğu yarımküreye egemen olacağını yazmıştır. ABD’nin Ortadoğu ile ilgili siyasi ve stratejik yönelimi, bu ülkenin İkinci Dünya Savaşı’na girmesiyle başlar. Bundan önceki dönemde bölgedeki Amerikan çıkarları büyük ölçüde misyonerlik faaliyetleri, tarihsel araştırma, eğitim ve ticaret ile sınırlı kalmıştır. Ancak savaşa girdikten sonra ABD, müttefiklerinin ‘bölgenin Mihver devletlerin egemenliğine girmemesi’ kararlılığını paylaşmıştır. Almanya, Japonya ve Sovyetler Birliği’nin bu bölgenin geniş petrol kaynaklarına ulaşmaması, Basra Körfezi’nin korunması önem kazanmıştır. Truman döneminde Ortadoğu Amerikan yönetiminin öncelikli ilgi ve çıkar alanı olmuştur. Savaştan sonra Batı Avrupa’nın yeniden ekonomik olarak ayağa kalkmasında Ortadoğu petrollerine duyulan ihtiyaç dolayısıyla bu bölgenin denetim altında tutulmasına çalışılmıştır.

Amerika Birleşik Devletleri’nin Ortadoğu politikaları bu temel hedefler doğrultusunda dört doktrin üzerinden şekillenmiştir. Truman Doktrini ile ABD, 1947

---

⁴²³ Charles W. Kegley ve Eugene R. Wittkopf, *American Foreign Policy*, New York: St. Martin’s Press, 1996, s.10

⁴²⁴ *ibid.*, s.31

Mart'ında İngiltere'nin bölgeden çekilmesiyle oluşan güç boşluğunu doldurarak Türkiye ve Yunanistan'a destek vererek İngiltere'nin buradaki sorumluluklarını ve Arap dünyasının 'savunmasını' üzerine almıştır. 1957'deki Eisenhower Doktrini ile Amerika Ortadoğu'da hedefini, baş Batılı aktör olarak "bölge petrol rezervlerinin ve stratejik noktalarının Batı'nın egemenliğinde kalmasını sağlamak ve Sovyetler Birliği'ni bu bölgeden uzak tutmak" olarak belirlemiştir.⁴²⁵ Doktrinin en ilgi çekici tarafı ABD'nin "söz konusu ülkelerin bağımsızlığını ve toprak bütünlüğünü, uluslararası komünizm tarafından kontrol edilen herhangi bir ulusun açık saldırısına karşı korumak ve güven altına almak için silahlı kuvvetlerini kullanabileceğini" ilan etmesidir.⁴²⁶ Arap solu ve İslamcılar bu doktrini Batı sömürgecinin ve hegemonya savaşının yeni bir biçimi olarak algılayarak merkezdeki ve Batı yanlısı güçler, "yetersiz" bulmuşlardır. Sovyetler Birliği ile yakın ilişkileri dolayısıyla doktrinden en çok alınan Mısır'ın o dönemin Washington Büyükelçisi Ahmed Hüseyin'in yorumu ise önemli bir veridir: "Eisenhower doktrini, Arapların, Mısır'ın Sovyet yardımını kabul etme politikalarına bir uyarıdır."⁴²⁷ 1960'larda ise Nixon Doktrini ile birlikte Amerika bölgede İran ve Suudi Arabistan gibi müttefik ülkeler üzerinden SSCB ile mücadele etme ilkesini benimsemiştir. Afganistan'ın işgali ile birlikte müttefiklerin yetersiz olduğunun anlaşılmasıyla birlikte ABD, Başkan Carter döneminde, Carter Doktrini ile ABD'nin Ortadoğu'daki hayati çıkarlarını ne olursa olsun, müttefikleriyle birlikte ya da yalnız başına savaşarak koruyacağını ilan etmiştir.⁴²⁸ Barış sürecinin başladığı 1990'lı yıllarda 41. Amerikan Başkanı George H.W. Bush döneminde bu yönde net bir güvenlik doktrini olmamakla birlikte, Başkan Bush'un 5 Ocak 1993'te Amerikan Askeri Akademisi West Point'te yaptığı konuşma bu yönde bir açıklama olarak kabul edilmektedir. Bush bu konuşmasında "ABD'nin askeri güç kullanımını maliyet hesabı yaparak, ulaşılabilir bir hedef doğrultusunda, çok uluslu destek arayarak, gereğinde ise yalnız olarak gerçekleştirebileceğini" söylemiştir.⁴²⁹

---

⁴²⁵ Salim Yaqub, *Containing Arab Nationalism*, Chapel Hill and London: The University of North Carolina Press, 2004, s.24-29

⁴²⁶ *ibid.*, s.88

⁴²⁷ *ibid.*, s.99

⁴²⁸ Douglas Little, *American Orientalism*, Chapel Hill and London: The University of North Carolina Press, 2002, s.119

⁴²⁹ Heiko Meier, *The Doctrines of US Security Policy*, Cambridge: Cambridge University Press, 2010, s.173

Amerika Birleşik Devletleri'nin Ortadoğu politikası görüldüğü gibi “hayati çıkarların korunması” hedefinde şekillenmiştir. Washington'un bölgeye olan ilgisi İkinci Dünya Savaşı sonrasında Sovyet Bloğu ile girdiği mücadeleye paralel olarak gelişmiş, bölgede yükselen Amerikan karşıtı hareketlerden etkilenmiştir. ABD'nin Ortadoğu politikasının gelişiminde bölgedeki Batı yanlısı ülkeler ve İsrail önemli araçlar haline gelmiştir. 1990'lara kadar olan bölgede yaşananlar büyük ölçüde ABD-SSCB rekabetinin bir yansıması olmuştur.

Sovyetler Birliği ise her ne kadar İngiliz-Fransız Mandası döneminde bölgeye uzak kalsa da Ortadoğu'ya ilgisi eskilere dayanmaktadır. İkinci Dünya Savaşı sırasında Sovyetler Birliği, faşist Almanya'nın askeri gücünü İngilizlerle ittifak yaparak karşılamıştır. Savaşın hemen sonra bölge devletlerinin bağımsızlıklarını kazanması ve ulus devlet sisteminin yerleşmesinden sonra Moskova, yeni bağımsız ülkelerde, Kahire, Beyrut, Şam ve Bağdat'ta elçilikler açmıştır. Bu elçiliklere Arapça bilen uzmanlar yerleştirilmiş, bunlar bölgedeki Batı karşıtlığı zeminini kullanarak propaganda faaliyetlerine girişmişlerdir.⁴³⁰ Savaşın faşizmi ve aşırı milliyetçi hareketleri zayıflatması dolayısıyla söz konusu ülkelerde komünistler güçlenmişlerdir. Ama bu yükseliş bu ülkelerdeki seçkin yönetici sınıfı rahatsız etmiş, Irak, Mısır, Suriye ve Lübnan'da komünizme karşı güçlü önlemler alınmıştır. Sovyetler'in, yönetimler aleyhinde çalışan grupları desteklemesi ve komünizmi yayma çabaları dolayısıyla, elçiliklerin açılmasıyla başlayan Araplarla “balayı dönemi” sekteye uğramıştır. 1948'e geldiğinde Sovyet yöneticiler ‘Arap yöneticilerle arasındaki ayrılığı bir kenara bırakarak, Batı ile Araplar arasındaki ayrılığı körükleyecek Araplara destek olmak ile onları burjuva, Batı yanlısı görerek içerden çökertmeye çalışmak’ arasında ikilemde kalmıştır. Filistin sorununun ortaya çıkması Moskova'nın karar vermesini kolaylaştırmıştır.

Aslında Sovyetler Birliği'nin Siyonizm ile ilişkisi 1920'deki İkinci Komintern toplantısına kadar uzanmaktadır. O toplantıda “sınıf mücadelesinden sapma, burjuva, ve milliyetçi bir hareket” olarak görülen Siyonizm kınanmıştır. Bununla birlikte Sol Siyonizm'e bir sempati olduğu da gerçektir. Sovyetler Birliği, İngilizleri bölgeden

---

⁴³⁰ Bu konuda eski bir Rus ajanı olan ve Arap dünyası ile yakın ilişkiler geliştiren eski başbakan Yevgeni Primakov'un anıları ilgi çekicidir, (*Rusların gözüyle Ortadoğu*, İstanbul: Timaş Yayınları, 2009).

çıkarması ve Batı sömürgeciliğine karşı verdiği mücadeleden dolayı 1948’de Filistin Yahudilerini desteklemiş ve 17 Mayıs 1948’de İsrail’i hukuken ilk tanıyan ülke olmuştur.⁴³¹ İsrail’i Araplara karşı silahlandırmıştır. Ancak Johnson döneminde İsrail-ABD ittifakının kurulmasıyla Moskova bu ülkeden uzaklaşmıştır. İsrail devleti bölgede Batı ile Araplar arasında sürekli bir çatışma alanı ortaya çıkarınca Moskova bu ayrılıkta Araplardan yana tavır almayı seçmiştir.

1947-1949 yıllarında Ortadoğu sorununu, Filistin meselesi domine etmiştir. Ve Filistin meselesi Batı karşıtı Arap milliyetçiliğinin yükselişi açısından son derece önemlidir.⁴³² Ortadoğu ve Filistin’in dünya savaşından sonra önemi ve etkisi, Soğuk Savaş yıllarında artarak sürmüştür. Soğuk Savaş’ta en çok silahlanan bölge Ortadoğu olmuştur.⁴³³ Filistin sorunu o yıllarda hem bu küresel mücadeleden etkilenmekte hem de bu mücadeleyi etkilemektedir. Konu bu dönemde Mısır, Ürdün ve İsrail üçgeninde seyretmiştir. Mısır Cumhurbaşkanı Nasır, kendisini ve ülkesini Filistin mücadelesinin koruyucusu ilan etmiştir. İsrail’in Batı’nın bir uzantısı olarak bölgeye girmesi, İsrail karşıtı Arapları Sovyetler Birliği’ne yakınlaştırmıştır. Başta İsrail Devleti’nin kurulmasına yeşil ışık yakan Moskova da Arapları kazanma kaygısıyla, artık karşıt bloğun içinde açıkça yer alan İsrail’e karşı tavır almıştır.

Büyük güçlerin belirleyici rol oynadığı Soğuk Savaş döneminde, Amerikan yönetimi İkinci Dünya Savaşı sonrasında Sovyet gücünü Avrupa ve Asya’da çevrelemek isterken Ortadoğu’yu da hem petrolü hem de askeri üsleri ve Sovyetler Birliği’ne yakınlığı dolayısıyla kritik bir yer olarak görmüştür. Shalaim Soğuk Savaş’ta ABD’nin Ortadoğu stratejisinin dört ayağını şöyle özetlemektedir:

Birincisi Sovyet etkisini sınırlamak ve yayılmasını engellemek. İkincisi, özellikle 1973-1974 petrol krizi sonrasında, Batı’nın o dönem için bilinen petrol rezervlerinin üçte ikisini barındıran ve ulaşılmasını sağlayan bu bölgede hakimiyetini korumak. Üçüncüsü Batı yanlısı rejimlerin iktidarını devam ettirmesi için “Arap radikalizmini” sınırlamak ve son olarak da İsrail’in güvenliğini sağlamak.⁴³⁴

---

⁴³¹ Erica Schoenberger&Stephanie Reich, “Soviet Policy in the Middle East”, *MERIP Reports*, NO.39, (Jul., 1975), (s.3-28), s.9

⁴³² Halliday, (2006), s.111

⁴³³ ibid. s .124

⁴³⁴ Avi Shalaim, *War and Peace in the Middle East*, New York: Penguin Books, 1994,1995, s.38

ABD'nin, Batı'nın ve İsrail'in bölgeye bu şekilde girişi, kendini sömürgeci bir tehdit altında hisseden Arapları karşı kampa, Sovyetler Birliği'ne itmiştir. İsrail'e Batı'nın verdiği kayıtsız şartsız destek, bölgedeki Arap ülkelerinin kendiliğinden Sovyetler Birliği'nin yanında saf tutmasına yol açmıştır. Mısır, Suriye gibi İsrail ile savaş halinde olan ve bu yüzden Batı'dan silah alamayan bölge ülkeleri, aradıkları askeri desteği Sovyetler Birliği'nden temin etmiştir. Sovyetler Birliği de bölgede Batı'nın yukarıda sayılan çıkarlarını tehdit etmekte gecikmemiştir. Sovyetler Birliği Araplarla ortak olmasına rağmen hiçbir zaman İsrail'in varlığını sorgulamamıştır. 1953 Şubatında Tel Aviv'de Sovyet misyonuna saldırı sonrası ilişkiler tamamen askıya alınmıştır.

Amerikan yönetimi Sovyetler'in açılımlarına karşı çıkmış Moskova'nın etkisini kısıtlamaya çalışmıştır. 1956 yılında Sovyet Rusya'nın savaşta ya da barışta Ortadoğu petrolünü kesintisiz kullanmaması amaçlanmış ve Amerikan Savunma Bakanlığı Pentagon şu kararı almıştır: “Ortadoğu’da petrol akışı o kadar hayatidir ki hiçbirşeyin bu akışın devamını tehdit etmesine izin verilemez.”⁴³⁵ Bu amaçla ABD, Arap Ortadoğu’yu ekonomik, kültürel ve siyasi olarak Batı’ya bağlamak istemiştir. Çünkü Arap Devletleri’ndeki ve İsrail’deki üsler Batılı müttefiklerin olası bir savaş durumunda Sovyetlerin sanayi kalbine hava saldırısı düzenleyebilmesini, kara saldırıları için istihbarat edinimini, propaganda yapabilmesini sağlayacaktır. Bu bölgelerin “düşman sınırına” yakın olması, örtülü operasyonlara olanak verecektir. Yine 1952 tarihli bir Amerikan Dışişleri Bakanlığı belgesinde “Ortadoğu önemli bir güvenlik merkezidir. Arapların Sovyet kontrolüne girmesinin ABD’ye maliyeti hesap edilemez” denmektedir.⁴³⁶

Ortadoğu petrolünün kontrolünü elinde tutmak ve Sovyetler Birliği'ne karşı üslerin hakimiyetini sağlamak kadar İsrail'in güvenliğini ve istikrarını korumak da her zaman Amerikan dış politikasının en önemli unsurlarından biri olmuştur. İsrail ile Amerika arasındaki ilişkiler ortak çıkarları bulunan iki ülkenin sıradan ittifak ilişkisinin çok ötesindedir. Bu ilişkiler zaman zaman “özel ilişki” zaman zaman “stratejik ilişki” olarak tanımlanmıştır. Bu tanımlama aralarındaki ilişkinin seyrine göre dönüşümlü

---

⁴³⁵ Hahn, (2005), s.7

⁴³⁶ ibid., s.8

olarak kullanılmaktadır. ABD'nin Ortadoğu politikasında bazı ülkelere özel önem atfedilmiştir. Dışişleri'nin Yakın Doğu ve Afrika İşleri Dairesi'ne göre "Üs olarak Mısır'ın eşdeğeri yoktur (1950); Irak üç kıtanın temel iletişim hatları üzerindedir (1952)" Bu nedenle buraların kontrol altına alınması hayati önem taşımaktadır."⁴³⁷ İsrail Devleti de Mısır gibi ABD'nin ve Batı'nın Ortadoğu hakimiyeti stratejisi açısından özel bir konumdadır (Bu nedenle Carter dönemindeki İsrail-Mısır barışının sağlanması Amerika için çok önemli bir başarı kabul edilmektedir). Bölgede güç dengelerine dayanan güvenlik sistemleri kurmaya çalışan Batı için, İsrail'in ayrı bir önemi vardır. Pentagon da 1949'dan itibaren İsrail'e özel önem atfetmiştir. Amerikan güvenlik stratejilerine göre "İsrail'in hava üsleri onu kontrol eden güce büyük taktik avantaj sağlayacaktır."⁴³⁸ Bu düşüncelerden kaynaklanan İsrail yönetimine verilen kayıtsız şartsız desteğin Arapları küstürme olasılığı ise ilk başlarda önemsenmemiştir. Amerikan yönetimi içinde "Arap dünyası geri kaldığı için onlara yönelik düşmanlığın sanıldığı kadar olumsuz etki etmeyeceği, bunun yerine İsrail'in, düşmanları üzerinde tam hakimiyetinin pekiştirilmesi, güçlendirilmesi gerektiğini" düşünenlerin etkisi politikayı belirlemiştir. Silah ve para olarak İsrail'e kayıtsız, şartsız destek verilmiş bu da orta vadede İslamcılığı körüklemiştir.⁴³⁹ Batı için, petrolün, geçiş yollarının denetim altında tutulması, İsrail'in korunması, bağımsızlık yanlısı Arap milliyetçiliğine terk edilemeyecek kadar hayati çıkarlardır. Bu nedenle 1956'daki Süveyş Krizi'nden sonra, Bağdat Paktı, CENTO gibi ittifaklar kurma çabaları olmuştur.

4.5.2. ABD İsrail İlişkileri ve Yahudi Lobisi

Amerikan-İsrail ilişkilerinin yukarıda anlatılan gerekçelerle gelişen iç içe durumu bilinmektedir. Ancak bu iyi ilişkileri gölgeleyen sorunlar da yok değildir. Gerilimin odak noktasında İsrail'in nükleer silahlar üretmesi ve ABD'nin Ortadoğu'da Araplarla ilişkilerini zorlayacak adımlar atması olmuştur. Amerika açısından bakıldığında İsrail'in ülkedeki Yahudi lobileri aracılığıyla dış politikasında etkili olması bir başka önemli sorundur. İsrail'in 1981 yılında Irak'taki Osirak nükleer reaktörünü vurması, İsrail adına ABD'de casusluk yapan Jonathan Pollard'ın yakalanması gibi

---

⁴³⁷ ibid., s.9

⁴³⁸ ibid., s.11

⁴³⁹ Shalaim, (1994,1995), s. 40

olaylar öne çıkan krizler olmuştur. ABD, böyle durumlarda sıkıntıyı aşmak için İsrail'i yaptığı askeri ve ekonomik yardımlarla dizginlemeye çalışmıştır. ABD, Filistin sorununda ise özellikle Yahudi yerleşim yerlerinin inşası konusunda, kamuoyu önünde, frenlemeye çaba harcamıştır. İsrail, ABD ile ilişkilerinde öncelikle Amerikan iç politikasındaki etkinliğini arttırmayı hedeflemiş, Washington yönetiminin kararlarını sürecin içinde yer alarak etkilemeye çalışmıştır. Gerek Amerikan Kongresi'nde gerekse bürokraside destekçilerinin önemli noktalara gelmesine çalışarak ön almaya çalışmıştır. İsrail'in 1948-1996 yılları arasında ABD'den aldığı yardım toplam 65 milyar dolardır.⁴⁴⁰ İki ülke arasında sorunlar ne olursa olsun İsrail-Amerikan ilişkileri belli bir düzeyin altına düşmemiştir.

Amerikan-İsrail ilişkileri daha kuruluş aşamasında pozitif bir noktadan başlamıştır. Amerikan yönetiminin İkinci Dünya Savaşı sırasında Yahudi soykırımına karşı hareketsiz kalması, anti-semitizmin o yıllarda Amerikan dış politika yapıcılarında etkili olması, kutsal topraklarda Yahudi devleti fikrine sempatiyle bakan Başkan Truman'ın bu durumu değiştirmek için çaba harcaması ile tersine dönmüştür. Truman, dışişleri bakanlığındaki Ortadoğu uzmanlarının "*Arapları kızdıracak adımlar atmaktan kaçınmalıyız*" uyarısına rağmen, önce Birleşmiş Milletler'deki Filistin'in bölünmesi kararını desteklemiş sonra da 15 Mayıs 1948'de İsrail'in bağımsızlık ilanından 11 dakika sonra ülkesinin yeni Yahudi Devleti'ni tanıdığını (fiilen) ilan etmiştir.⁴⁴¹

İsrail'in kuruluşundan sonraki dönemde Amerikan yönetimleri bölgedeki Arapların rahatsızlık duymasından doğan endişeleri göze alarak hareket etmeye çalışmışlardır. 1953 yılında Beyaz Saray'a çıkan başkan Dwight Eisenhower, İsrail'in desteklenmesindeki Amerikan kararlılığını vurgulamakla birlikte, Truman döneminde ihmal edildiğini düşündüğü Araplara daha sempatik gelecek bir çizgi izlemeye çalışmıştır. Mısır'da Arap birliğini savunan, sosyalizme ve Sovyetler Birliği'ne göz kırpan Nasır'ın iktidarı ABD'yi ve Washington-Tel Aviv ilişkilerini sıkıntıya sokmuştur. Çünkü Nasır'ın İsrail karşıtı adımları, Süveyş Kanalı'nı millileştirmesi ve

---

⁴⁴⁰ Raymond Hinnebusch and Anoushiravan Ehteshami, *The Foreign Policies of Middle East States*, Boulder, London: Lynne Rienner Publishers, 2002, s.117

⁴⁴¹ Little, (2002), s.84-86

kanalı İsrail'e kapatacağını açıklaması gerilimi yükseltmiştir. İsrail, Mısır'a karşı önleyici bir saldırı fikrini dile getirmeye başlamış, İsrail'in sertlik yanlısı Genelkurmay Başkanı Moşe Dayan ve başbakan Ben Gurion, İngiltere ve Fransa'yı da yanlarına alarak 29 Ekim 1956'da Gazze ve Sina'ya saldırmıştır. Bu adımın Sovyetler Birliği'nin nükleer silah kullanımını da gündeme getirerek müdahalesine kapı açması ABD-İsrail ilişkilerinin en büyük krizlerinden birinin yaşanmasına yol açmıştır. ABD, BM'nin İsrail'e koyduğu yaptırımları destekleme kararı almıştır.

Bass'a göre Eisenhower, İsrail'e destek konusunda en isteksiz Amerikan başkanıdır. Eisenhower, zaman zaman İsrail'e hoş gelecek çıkışlar yapsa da Yahudi devletin bölgedeki Amerikan stratejisini sıkıntıya sokmasından endişe etmiştir. Onun döneminde ABD, Mısır'ı ve Irak'ı yörüngesinden kaçırmış, İsrail ile arası açılmış, İngiltere de bölgedeki etkinliğini büyük ölçüde yitirmiştir. Kennedy'ye bölgede içinden çıkılması zor bir miras bırakmıştır.⁴⁴²

ABD ile İsrail arasında Süveyş kriziyle oluşan buzların erimesi, Nasır'ın Suriye ve Irak ile birleşme çabalarını arttırması ile olmuştur. Washington ve Tel Aviv yönetimleri, iki ülkede gelişen Arap milliyetçiliğini kontrol etmek ve kuşatmak ortak hedefi doğrultusunda çalışmaya başlamıştır. Ancak bu dönemde de İsrail'in nükleer silah üretme çabaları sorun olmuştur. 1961 baharında İsrail'in nükleer başlık taşıyabilen orta menzilli Fransız füzelerini satın alması Kennedy yönetimini endişelendirmiştir. ABD, İsrail'in nükleer reaktörlerine uzmanlarını gönderme ihtiyacı hissetmiştir. Kennedy, İsrail Dışişleri Bakanı Golda Meir'i Florida'daki Palm Beach'te ağırladığı sırada "ABD'nin İsrail ile özel ilişkileri ancak İngiltere ile ilişkileri ile kıyaslanabilir" diyerek yakınlıklarını dile getirmiş, ancak nükleer silahların yayılmasının önlenmesi konusunda Tel Aviv yönetiminin buna uygun davranmasını istemiştir.⁴⁴³

1963 yılında Irak ve Suriye'de Nasır yanlısı, İsrail karşıtı subayların iktidarı ele geçirmesi, Amerika ile İsrail arasındaki safları sıkılaştırmış, bu süreç Kennedy'nin ölümünden sonra Lyndon B. Johnson ile hız kazanmıştır. Johnson, 1950'li yıllarda Amerika'daki Yahudi lobisince İsrail'in Kongre'deki en iyi dostlarından biri olarak

---

⁴⁴² Warren Bass, *Support Any Friend*, Oxford, New York: Oxford University Press, 2003, s.48

⁴⁴³ Little, (2002), s.96

bilinmiştir. Başkan olduktan sonra önemli noktalara İsrail'in müttefiki kabul edilen kişileri atamıştır ve Kennedy'nin cenaze töreninde "ABD'nin İsrail'le sıcak ilişkilerinin devam edeceğini" İsrail Dışişleri Bakanı Golda Meir'e söylemiştir. Johnson 1969'da görevden ayrılırken selefi Richard Nixon'a İsrail ile çok "özel bir ilişki" bırakmıştır.

Little, Soğuk Savaş'ta gerilimin en yüksek olduğu yıllarda Amerikan yönetimi içinde İsrail ile olan bu ilişkilerin tartışma konusu olduğuna dikkat çekmektedir. Nixon bir Ulusal Güvenlik Araştırma Memorandumu ile ABD'nin Ortadoğu'daki pozisyonunun düşüşte olup olmadığını ve Arap-İsrail barışının ABD'nin lehine çalışıp çalışmayacağını araştırılmasını istemiştir. Nixon yönetimi İsrail'in saldırgan tutumunun bölgeyi savaşa sürükleyeceği endişesiyle silah satışlarında dikkatli davranmış, örneğin Johnson'ın söz verdiği F-4 fantom savaş uçaklarının teslimini geciktirmiştir. Dışişleri Bakanı William Rogers, "İsrail'in ABD ile ilişkilerinin geleceğinin, Amerikan Dışişleri Bakanlığı'nın önerdiği Mısır ile barış için toprak tavizlerini kabul etme istekliliğine bağlı olduğunu" belirtmiştir.⁴⁴⁴ Bununla birlikte 1970'lerin başında İsrail-ABD arasındaki ilişkileri güçlendirecek bir faktör ortaya çıkmış, bir Alman Yahudisi olan Henry Kissinger Ulusal Güvenlik Danışmanı sıfatıyla bölge politikalarına ve İsrail ile ilişkilere ağırlığını koymuştur. Başkan Nixon Watergate skandalı ile uğraşırken Kissinger Amerikan diplomasisini tamamen ele geçirmiştir. 1973'teki Yom Kippur Savaşı'nda Mısır ve Suriye ordularının saldırılarıyla sıkıntıya giren İsrail'e en büyük yardımlar yine ABD'den gitmiştir. ABD'den 1970 yılında 30 milyon dolar yardım alan İsrail, 1971'de 545 milyon, Yom Kippur savaşında ise 3 milyar dolarlık yardım almıştır. Ekim ortasından Kasım ortasına kadar İsrail'e 33 bin ton askeri malzeme ve silah gönderilmiştir. Hepsinden önemlisi Kissinger Amerikan yönetiminin İsrail politikasının "İsrail eğer taviz verecekse olası her türlü Arap ittifakının bileşiminden daha güçlü olmalıdır. Arapların 67 sınırlarına dönme hayalleri gerçekçi değildir, ulaşılamaz ve Sovyet yanlısı radikallerin talebidir. İsrail Arap ülkeleriyle kapsamlı bir düzenlemeyi reddetmeli, Arap ülkeleriyle daha avantajlı olacağı bire bir ikili anlaşmalar yapmalıdır" şeklinde formüle edilmesini sağlamıştır. Kissinger, Arapların çözüm için beklemelerinin Amerikan diplomasisi için iyi bir durum olduğunu,

---

⁴⁴⁴ ibid., s. 103

böylece Arapların bir ders alarak daha ölçülü olacağını savunmuş ve mümkün olmayan taleplerinden vazgeçeceklerini öne sürmüştür.⁴⁴⁵

Savaşın sonra Nixon, İsrail-Mısır barışı için çabalarını Kissinger'ın da telkinleriyle arttırmıştır. Bölgede barışın “güçlü pozisyondan varılacak anlaşma ile yapılabileceği” kanaati hakim olmuştur. Nixon 16 Haziran 1974'teki bölge turunda İsrail'i ziyaret eden ilk Amerikan başkanı olma sıfatını da kazanmıştır.⁴⁴⁶ Kissinger ve Nixon kendi dönemlerinde Ortadoğu'da önemli hedeflere ulaşmışlardır. Arap-İsrail sorununda bir barış için zemin hazırlamış, Mısır'ın Moskova'dan uzaklaşma hamlesini destekleyerek Kremlin'in bölgedeki gücünü zayıflatmışlardır.

Amerikan-İsrail ilişkilerinde 1976'da işbaşına gelen Carter döneminde ciddi sıkıntı yaşanmıştır. Carter'ın bir “Filistin yurdu”ndan bahsetmesi Yahudi lobisini ve İsrail'i şoke etmiştir. Bu açıklama ve Carter'ın tavrı, İsrail'de iktidara eski bir Yahudi terör örgütü lideri olan Menachem Begin'in gelmesi şeklinde yansımıştır. İsrail İşçi Partisi lideri Rabin bu durumu “eğer İsrail ABD'ye bir dost ve müttefik olarak güvenemeyecekse hayati çıkarlarını korumak için kaderini belirleyecek oyunu sert ve uzlaşmaz liderlikten yana kullanacaktır” diye yorumlamıştır.⁴⁴⁷

Reagan döneminde ilişkiler yeniden eski özel seviyeye gelmiştir. Reagan ABD'nin İsrail'in varlığını sürdürmesini garanti etmek zorunda olduğunu düşünmüştür, Yahudi devletini stratejik bir kazanım olarak değerlendirmiştir. Ancak 1983'teki Beyrut saldırısında 241 Amerikan askerlerinin öldürülmesi, İsrail'in Lübnan'la ilgili attığı adımlarda Washington'a verdiği sözleri tutmamış olması⁴⁴⁸ iki ülke arasındaki ilişkileri yine aşağılara çekmiştir.

Amerikan dış politikasında Yahudi lobisinin etkisi özellikle son yıllarda ciddi tartışma konusudur. ABD içinde Yahudi lobisinin ve İsrail'in, dış politika yapım sürecini olumsuz etkilediği, karar mekanizmasında gereğinden fazla etkili olduğu ve Amerikan dış politikasına zarar verdiği yönünde eleştiriler giderek artmaktadır. Bu

---

⁴⁴⁵ Patrick Seale, *Asad, The Struggle for the Middle East*, Berkeley, Los Angeles: University of California Press, 1988, s.217

⁴⁴⁶ Dan Kurzman, *Soldier of Peace*, New York: HarperCollins, 1998, s.302

⁴⁴⁷ Little, (2002), s.109

⁴⁴⁸ Hala Jaber, *Hezbollah*, New York: Columbia University Press, 1997, s.76-77

konuda Mearsheimer ve Walt'un kaleme aldığı *The Israel Lobby and US Foreign Policy* adlı eser tartışmaları alevlendirmiştir. Konumuz açısından önemli olan Yahudi lobisinin Amerika'nın Ortadoğu politikasını nasıl yönlendirdiğidir.

Terry, "Siyonizm yanlısı" diye tanımladığı ABD'deki Yahudi lobisinin, "Arap ve Müslüman karşıtı" olduğunu savunmaktadır. Lobi, İsrail devletini, Amerika'daki Yahudi örgütlerini ve bunların ortaklık yaptığı çıkar ve baskı gruplarını içerir. Bunlar ABD'nin İsrail'e sorgusuz ve sınırsız finansal ve askeri destek vermesine çalışır, ABD'nin İsrail'i BM gibi uluslararası kurumlarda desteklemesini sağlar.⁴⁴⁹

2000 yılı itibarıyla sayısı 5,2 milyon olan ve Amerikan nüfusunun sadece yüzde 2,5'ini oluşturan Yahudi nüfusunun ve İsrail lobisinin etkinliği özellikle ABD'deki başkanlık seçimlerinde gözle görülür bir hale gelir. Kongre seçimlerinde ya da alt düzeylerde de adaylar üzerindeki Yahudi lobilerinin baskısı bilinmektedir. Seçim dönemlerinde adaylar, kendilerini İsrail'in varlığını ve güvenliğini korumaya adanmış olduklarını sık sık tekrarlamak gereği hissederler. Bunun çeşitli örnekleri kayıtlara geçmiştir. Örneğin başkan Barack Hüseyin Obama 2008'deki seçim kampanyası sırasında "İsrail'e sarsılmaz bir şekilde verilen desteği sürdüreceğini" vurgulamıştır.⁴⁵⁰

Yahudi lobisi merkezi karar alma mekanizması bulunan, hiyerarşik bir yapı değildir. Çeşitli kurum, grup ya da kişiler çeşitli amaçlarla İsrail için faaliyette bulunmaktadır. Bunların başında İsrail devletinin kurumları vardır. Büyükelçilikler, elçilikler, dışişleri bakanlığı ve benzeri kurum ve kuruluşlar sayesinde Amerikan siyasi sisteminin nabzı tutulur, sisteme dair edinilen derin bilgiler ile olayların İsrail lehine akışı manipüle edilmeye çalışılır. İkincisi Amerikan Yahudi örgütleridir. *American Israel Public Affairs Committee* (AIPAC), *Anti-Defamation League* (ADL), *Washington Institute of Near East Policy* (WINEP) gibi kuruluşlar lobinin önde gelen unsurlarıdır. Bunun yanı sıra akademisyenler, gazeteciler, yaptıkları çalışmalar ya da yazdıkları yazılarla yönetimi, kongre üyelerini etkilemeye çalışmaktadırlar.⁴⁵¹ Örneğin 1950'li yıllarda *American Zionist Council of Public Affairs* ve diğer örgütler Eisenhower

⁴⁴⁹ Janice J. Terry, *US Foreign Policy in the Middle East*, London, Ann Arbor: Pluto Press, 2005

⁴⁵⁰ Obama: 'Unshakable commitment' to Israel http://www.msnbc.msn.com/id/24781587/ns/politics-decision_08/t/obama-unshakable-commitment-israel/ erişim: 12/04/2011

⁴⁵¹ John Mearsheimer and Stephen M. Walt, *The Israel Lobby and US Foreign Policy*, London: Penguin Books, 2007, s.113-114

yönetimi içindeki İsrail karşıtı olarak gördükleri güçleri etkisiz kılmak ve değiştirmek için çaba harcamışlardır. *American Enterprise Institute (AEI)*, *the Middle East Research Institute (MEMRI)*, *Hudson Institute* önde gelen diğer kuruluşlardır. Kuşkusuz bunlardan en etkili ve en büyük olanı AIPAC'tır. 1954'te kurulan *American Zionist Council*'in evrilmesiyle oluşmuştur. 15 milyon dolar yıllık bütçesi, 150 tam zamanlı çalışanı ve kayıtlı lobicileri bulunduğu belirtilmektedir. Kongre seçimlerinde İsrail için "kötü kayıtları" bulunan güçlerin ayıklanmasına çalışmaktadırlar. 1990'larda AIPAC'ın Amerika'daki emekli askerleri temsil eden 33 milyon üyesi bulunan *American Association of Retired Persons (AARP)*'tan sonra en etkili lobi olduğu ifade edilmektedir. Örneğin 2004 yılında Kongre üyelerinin yarısından fazlası yıl içinde en az bir AIPAC toplantısına katılmıştır.⁴⁵²

Yahudi lobisi, hedefine ulaşmak için çok boyutlu bir mücadele içindedir. Bir yandan yazılar, paneller, televizyon programları ve benzeri şekilde, yayın yoluyla kamuoyunun fikirlerini etkileyerek bir baskı unsuru oluşturmaya çalışırlar. Özellikle New York, Illinois ve California'da etkili olan bir lobidir. Bir yandan da doğrudan siyasetin içinde yer alarak, destekledikleri adayların kazanmasını sağlamaya, kara listeye aldıkları, İsrail karşıtı olduğunu tespit ettikleri figürlerin seçilmesine engel olmaya gayret gösterirler. Yahudi seçmeni yanına alan adayların, seçilmeleri durumunda İsrail'in politikalarına göz yuman ya da destek olan bir söylem ve siyaset izledikleri görülmektedir. Adaylar daha iyi bir seçim kampanyası yürütebilmek için ihtiyaç duydukları desteği almak adına İsrail yanlısı bir çizgiye gelmektedir. Truman'ın Filistin'de bir Yahudi devleti kurulması fikrine verdiği desteği eleştirenlere "Üzgünüm beyler! Fakat Siyonizm'in zaferini bekleyen yüz binlerce insanı tatmin etmek zorundayım. Benim seçmenlerim arasında binlerce Arap yok!"derken bu gerçeği yoruma gerek bırakmayacak şekilde gözler önüne sermiştir.

Lobi ayrıca Siyasi Hareket Komiteleri aracılığıyla genellikle iktidar partilerine finansal kaynak sağlayarak, Kongre'den çıkacak kararları etkilemeye, fonlamaya çalışmaktadır. Lobi, Amerikan yönetimi içinde önemli noktalara gelecek kişilerin yükselmesi için de etkilerini kullanmaktadır.

---

⁴⁵² Terry,(2005), s.68-72

Yıllar içinde Amerikan yönetimi içinde de adeta bir İsrail lobisi oluşmuştur. Daha önce de belirtildiği gibi Oslo Süreci'nde Amerikan yönetiminin kilit önemdeki yetkililerinin çoğu Yahudi kökenlidir ve çoğu İsrail'e olan desteklerini ve aidiyetlerini gizlemekte sakınca görmemektedir. Aynı şeyi Arap kökenli ya da başka bir etnik kökenden gelen Amerikalıların aynı rahatlıkta yaptıkları söylenemez. Örneğin Arap delegasyonları, Clinton'ın Ortadoğu Özel Temsilcisi olan Yahudi kökenli Amerikan diplomatı Dennis Ross'u İsrail yanlısı olmakla suçlamış ve "adil arabulucu" olarak görmedikleri şikayetlerini sıkça dile getirmişlerdir.⁴⁵³

Barış sürecinde de Yahudi lobisinin etkisi büyüktür. Her şeyden önce FKÖ ile ABD'nin görüşmelere başlaması Yahudi lobisi sayesinde gerçekleşmiştir. Sürecin başından itibaren Yahudi lobisi İsrail'deki İşçi Partisi'nin müzakerelerden yana tavrını desteklemiştir. Lobi, süreci kolaylaştırma, iletişim sağlama gibi konularda öne çıkmıştır. Bununla birlikte, ilerleyen dönemlerde bu durum İsrail tarafında rahatsızlığa yol açmış, başbakan Rabin, Amerikan Yahudi örgütlerinin ABD-İsrail ilişkilerinde ağırlıklı bir rol oynamaması gerektiğini savunmuştur. Ancak Yahudi lobisi barış süreci boyunca İsrail'in özellikle, Netanyahu döneminde ağır eleştiriler altında kalmasını önlemeye yönelik çabalarda bulunmuştur. Anlaşmaların İsrail lehine gelişmesini sağlamak için Amerikan yönetimine telkinlerde bulunmuş, yayınlar yapmış, Amerikan yönetiminden gelebilecek baskıları hafifletmek istemiştir. Netanyahu döneminde, İsrail hükümetinin yükümlülüklerini yerine getirme isteksizliğinin Washington'da oluşturduğu tepkiyi azaltma ve barış sürecindeki yavaşlamanın sorumluluğunu Filistin tarafına atma gibi çabalar içinde olmuştur. Clinton yönetiminin İsrail'i sıkıştırmaması için çaba harcamıştır. Clinton da İsrail-Filistin sorunundaki en büyük atağını, seçim kazanma sorunu olmayacağı ve her türlü eleştiriyi göğüsleyebileceği, görev süresinin son döneminde yapabilmiştir. Amerikan yönetimi içinde lobinin desteklediği isimlerin etkin konumlarda olması da İsrail lobisinin doğrudan ve dolaylı olarak Amerikan politikalarını etkilemesine zemin oluşturmuştur. Bu da Filistin tarafının arabuluculara olan güvenini zedelemiştir.

---

⁴⁵³Massimo Calabresi, Obama's Conservative Mideast Pick, *Time*, 16 July 2008, <http://www.time.com/time/nation/article/0,8599,1823145,00.html?xid=rss-topstories> erişim: 12/05/2011

4.5.3. Oslo Süreci'nde ABD'nin Etkisi

Amerikan yönetimi İsrail-Filistin barış sürecine Oslo görüşmelerinin başarı kazanmasından sonra aktif bir şekilde katılmıştır. Tarafların müzakerelere devam etmesi için teşvik edici olmuş, ilk anlaşma metni olan Prensipler Anlaşması'nın imza törenine ev sahipliği yaparak süreci sahiplenmiştir.

1993'ten 2000 yılına kadar devam eden süreç, başından sonuna Bill Clinton'ın başkanlık süresi içinde cereyan etmiştir. Bu zaman zarfı içinde Amerikan yönetiminin inişli çıkışlı katkıları olmuştur. Amerikan yönetiminin katkıları bu çalışmada yeri geldikçe ayrıntılı bir biçimde ele alınmakla birlikte genel bir bakış konuyu anlamaya yardımcı olacaktır.

Amerikan yönetimi, İsrail'de görüşmeleri başlatan İşçi Partisi'nin iktidarda bulunduğu ilk üç yılda destekleyici bir taraf olarak barış sürecinin içinde yer almıştır. Clinton, başbakan Rabin'e imza töreninden sonra müzakereleri sürdürmesi için teşvikte bulunmuş, özel temsilcisi Ross aracılığıyla gelişmeleri yakından izlemiş, tikanıklık noktalarında FKÖ yönetimi üzerinde etkisini kullanarak, zaman zaman Dışişleri Bakanını ya da CIA Başkanını devreye sokarak arabuluculuk görevi üstlenmiştir.

4 Kasım 1995'te İsrail Başbakanı Rabin'in öldürülmesi Amerikan yönetimini hazırlıksız yakalamıştır. Clinton yönetimi İsrail'de yükselen radikal sağa karşı Rabin'in görevini devralan Şimon Peres'i desteklemiş, ancak Likud Partisi lideri Binyamin Netanyahu'nun iktidara gelmesini engelleyememiştir. Clinton yönetimi 1996-1999 yılları arasında Netanyahu'nun barış sürecine vermekte olduğu zararı en aza indirmeye çalışmış, müzakereleri sürdürmesi ve daha önce atılan imzaların gereklerini yerine getirmesi için İsrail başbakanını zorlamaya çalışmıştır.⁴⁵⁴

Amerikan yönetimi 1998 yılında süreci kurtarmak için Wye River'da bir Ortadoğu Zirvesi düzenleyerek Netanyahu ve Arafat'ı bir araya getirmiş, tarafların sürece bağlılığını teyit ettirmiştir. Clinton aynı yıl bizzat Filistin topraklarına giderek aktif arabuluculuk rolü oynamış, daha sonra İşçi Partisi'nin yeniden göreve gelmesiyle nihai statü görüşmelerine geçmek için tarafları zorlamıştır. 2000 yılındaki Camp David

---

⁴⁵⁴ Little, (2002), s.302-304

Zirvesi de büyük ölçüde Amerikan yönetiminin inisiyatifiyle gerçekleştirilmiştir. Amerikan yönetimi tarafların bir anlaşma imzalaması için siyasi ve ekonomik katkıları öne sürmüştür, zaman zaman tarafları iknaya zorlamış, sürecin içinde bir baş aktör olarak yer almıştır.

5. OSLO SÜRECİ'NDE BARIŞ İNŞASI

5.1. Barış Anlaşmaları

Barış süreçlerinde en önemli konulardan biri de anlaşmaların bizzat kendisidir. Zaten barış görüşmelerinin en önemli amaçlarından biri tarafların bir anlaşmaya varabilmesidir. Anlaşma, yazılı bir uzlaşma metnidir. Barış anlaşması da çatışan tarafların düşmanca tutumlarını bir kenara bırakarak barışa ulaşmalarını hedefleyen, aralarındaki sorunları nasıl çözeceklerine dair yol haritası içeren, hangi tarafın ne yapacağını ortaya koyan metinlerdir. Yazılı anlaşmaya ulaşmak görüşmelerin en önemli hedefi olmakla birlikte bir barış sürecinin nihai aşaması değildir. Çünkü anlaşma imzalamakla barış otomatik olarak gelmeyecektir. Anlaşma barış sürecinde safhalardan yalnızca biridir.

Barış anlaşmalarının güçlendirilmesi için çoğu zaman üçüncü taraflar, uluslararası kuruluşlar ya da güçlü devletler, bölgesel güçler şahit, garantör, gözlemci gibi sıfatlarla taraf olabilmektedir. Barış süreçlerini yapıcı sosyal değişim olarak tanımlayan Lederach barış anlaşmalarının çatışma dönemindeki önemli safhalardan biri olarak değerlendirmektedir. Anlaşma, genellikle çatışmaların iyice tırmandığı bir noktada başlayan müzakereler sonucunda elde edilen bir sonuç olarak görülür. Bu kısa imza anından sonra anlaşma sonrası dönem başlar ki bu çatışmanın azalması anlamına gelmektedir. Anlaşma çatışmanın sona erdiği beklentisini beraberinde getirir. Ama aslında çoğu zaman anlaşma başlı başına bir çözüm olmayıp algıları, anlayışları değiştirecek, ilişkileri yeniden tarif edecek bir sürecin ifadesidir. Barış anlaşmaları daha kapsamlı müzakereler için zemin hazırlar. Daha zorlu müzakerelerin yer alacağı bir başlangıçtır.⁴⁵⁵

Christine Bell, barış anlaşmalarının Soğuk Savaş sonrasında uluslararası politikada yükselen bir eğilim olduğuna dikkat çekmektedir. Çatışma çözümünde kaydedilen ilerlemelerin politikaya yansması, ateşkeslerin yeni siyasi düzenlemelerin bir parçası olarak görülmesi ve kullanılması, güçlkle varılan uzlaşmaların kağıda

---

⁴⁵⁵ John Paul Lederach, *The Moral Imagination The Art and Soul of Building Peace*, Oxford University Press: Oxford&New York, 2005, s.44-47

dökülmesi, ulusal ve uluslararası kamuoyu ile paylaşılması bunda etkili olan sebeplerdir. Barış anlaşmaları Kosova, Afganistan, Irak ve Bosna örneklerinde görüldüğü gibi toplumların çatışma sonrası yeniden ulus inşa etmeleri sürecinde önemli rol oynamaya başlamışlardır.⁴⁵⁶ İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra yapılan barış anlaşmalarını çoğu başarısız olmuş, çok azı kalıcı barış sağlayabilmiştir.⁴⁵⁷ Bekoe, anlaşmaların sadece yüzde 50'sinin beş yıldan fazla yaşayabildiğine dikkat çekmektedir. Hartzell, Hoddie ve Rotchild'in araştırmaları (2001) anlaşma imzalandıktan sonra tarafların yeniden çatışmaya dönmelerinin yaklaşık 3,5 yıl sürdüğünü ortaya koymaktadır.⁴⁵⁸

Barış anlaşması, genellik içeren, her çatışmaya uygulanabilir bir çerçeve anlamına gelmemektedir. Farklı bölgelerde, farklı taraflar arasında, farklı nedenlerden kaynaklanan çatışmaların çözümleri de farklı olacağı için anlaşmalar da içerik olarak farklılıklar göstermektedir. Bununla birlikte Varannes barış anlaşmalarındaki bazı ortak noktaları tespit etmiştir. Örneğin insan hakları standartlarına, azınlıkların haklarına dair ayrımcılık karşıtı ifadeler giderek barış anlaşmalarının değişmez parçası haline gelmektedir. Günümüzde anlaşmalar, geçmiştekilere oranla daha detaylı, daha açıklayıcı, daha somut, çoğu zaman uygulama takvimi içeren kapsamlı metinlerdir. Kendi kendini idare ve benzeri uluslararası kodların yerleştirilmesiyle anlaşmalar, daha da artan bir şekil benzerliği göstermektedir. Anlaşmalar genellikle güç paylaşımını düzenleyen, insan hakları garantileri veren, kaynakların dağılımını belirleyen unsurlar içermektedir.⁴⁵⁹

Barış anlaşmalarının ortak noktalarından biri de benzer askeri ve siyasi maddeler bulundurmasıdır. Devletler barışı korumak için çeşitli mekanizmalar kullanmaktadırlar. Bunlar çoğu zaman ateşkes anlaşmalarının bir parçası olarak karşımıza çıkmaktadır. Silahtan arındırılmış bölgeler kurulması, barış gücü misyonları oluşturulması, af, yabancı güçlerin çekilmesi gibi önlemler bunlardan bazılarıdır. Bunlar barış

---

⁴⁵⁶ Christine Bell, "Peace Agreements: Their Nature and Legal Status" *The American Journal of International Law*, Vol. 100, No.2(Apr, 2006), (s.373-412), s.374

⁴⁵⁷ <http://www.incore.ulst.ac.uk/services/cds/agreements/> Erişim: 05/07/2011

⁴⁵⁸ Dorina A. Bekoe, *Implementing Peace Agreements*, New York:Palgrave/Macmillan, 2008, s.1

⁴⁵⁹ Fernand de Varennes, "Peace Accords and Ethnic Conflicts a Comparative Analysis of Content and Approaches", *Contemporary Peacemaking, Conflict, Violence and Peace Processes* içinde, John Darby and Roger MacGinty, Hamshire and New York:Palgrave/Macmillan, 2003, s.152-153

anlaşmalarındaki askeri şartlar olarak tanımlanabilir. Ayrıca sonraki aşama için seçimler, geçici hükümet, siyasi parti kurma, güç paylaşımı gibi siyasi koşullara dair de maddeler anlaşmalara eklenmektedir. Virginia Page Fortna, bu mekanizmaların işlemesi konusunda ateşkes anlaşmalarının yapısının etkili olduğunu savunmaktadır. Ona göre ateşkesi bozma eğilimlerinin değiştirildiği, tarafların karşılıklı tavır ve niyetleri üzerindeki belirsizliğin kalktığı, ateşkesin yanlışlıkla bozulmasının önüne geçildiği anlaşmalar daha kalıcı bir barış sağlanmasının önünü açmaktadır.⁴⁶⁰

Görüldüğü gibi anlaşmalar her durumda farklılık göstermekle birlikte bazı ortak noktalar barındırmaktadır. Çatışma çözümü araştırmacıları anlaşmaları bazı özelliklerine göre sınıflandırmaya çalışmışlardır. Harbom, Stina Högladh ve Peter Wallensteen 2006'da barış anlaşmaları ile ilgili sayısal veriler sundukları makalelerinde İkinci Dünya Savaşından sonra 151 bölgedeki 231 çatışma ile Soğuk Savaş'ın sona erdiği 1990'dan 2006 yılına kadar 81 bölgede yaşanan 121 çatışmayı analiz etmişlerdir. 144 anlaşma metnini inceleyen Harbom, Högladh ve Wallensteen, anlaşmaları üçe ayırmıştır. Bunlardan ilki *nihai anlaşmalar*dır. Bu tür anlaşmalarda taraflar tüm anlaşmazlıkların çözümü konusunda uzlaşmaya varmıştır.⁴⁶¹ 2001 yılında Makedonya'daki Arnavut-Makedon iç çatışmasından sonra yapılan ve etnik grupların güç paylaşımını düzenleyen Ohri Anlaşması bunun bir örneğidir. Anlaşma ile çatışma tamamen ortadan kalkmış, ayrılıkçı güçler sisteme adapte olmuş ve yönetime katılmıştır. İkincisi *kısmi anlaşmalar*dır. Taraflar önemli bir anlaşmazlık konusunu çözmüş ve uzlaşma şartlarını kağıda dökmüşlerdir. Ancak çatışma henüz bitmiş sayılmamaktadır. Örneğin güvenlik, güç paylaşımı, bazı bölgelerin yönetimi konusunda anlaşmalar kısmi anlaşmalara örnektir. Üçüncüsü *barış süreci* anlaşmalarıdır. Bu tür anlaşmalarda taraflar sorunu çözmeye konusunda bir süreç yürütme kararı alır ve bu konuda uzlaşmaya varır. Süreç anlaşmaları görüşmelerin nasıl sürdürüleceğine dair detaylı gündem içerir. Ateşkes anlaşmaları bir anlamda barış süreci anlaşmalarıdır. 144

---

⁴⁶⁰ Virginia Page Fortna, "Scraps of Paper? Agreements and the Durability of Peace" *International Organization*, 57, Spring 2003, (s. 337-372), s.338

⁴⁶¹ Lotta Harbom, Stina Högladh ve Peter Wallensteen, "Armed Conflict and Peace Agreements", *Journal of Peace Research*, Vol.43, No.5(Sept, 2006), (s.617-631), s.622

barış anlaşmasının yüzde 60'ında çatışma bölgesindeki birliklerin yeniden konuşlanması, yer değişmesi şartları yer almaktadır.⁴⁶²

Christine Bell anlaşmaları çatışmanın hangi sürecinde imzalandığına göre sınıflandırmıştır. Ona göre anlaşmalar, *önmüzakere anlaşmaları*, *çerçeve anlaşmaları* ve *uygulama/yeniden müzakere anlaşmaları* olarak değerlendirilebilir. Ön müzakere süreci daha önce de belirtildiği gibi kamuoylarının ve tarafların en hassas olduğu dönemlerdir. Tarafların karşılıklı garantiler beklediği bu dönemde imzalanan anlaşmalar daha çok görüşmelere geçilmesini sağlayacak olan ateşkes anlaşmalarıdır. Ortak deklarasyonlar, karşılıklı anlayış belgeleri, niyet beyanları gibi metinlerdir. Çok sıkı koşullar getirmeyen metin, uzlaşmaktan kaçınan tarafların da müzakere sürecine katılmasını sağlamaktadır. Oslo Süreci'nde Rabin ile Arafat arasındaki ilk mektup alışverişi ön müzakere anlaşmalarına örnek olarak gösterilebilir. Çerçeve anlaşmaları ise ateşkesi sürdürmek, şiddeti durdurmak ve çatışmanın köklerine eğilecek görüşmelerin yapılmasını sağlamaya yönelik imkanlar sağlamak için düzenlenen metinlerdir. Bunlar, çatışmaya taraf olanların bizzat katıldığı ve imza koyduğu anlaşmalar olup resmi olarak, kamuoyu önünde imzalanırlar. Belfast Anlaşması, Burundi Barış anlaşması, Sierra Leone'deki Lome Anlaşmaları bunlara örnek olarak gösterilebilir. Çerçeve anlaşmaları silahtan arındırma, askersizleştirme mekanizmaları kurarlar, yeni anayasa, seçim süreci gibi yönetimle ilgili esasları belirlemeye çalışırlar. İsrail Filistin müzakerelerindeki Prensipler Anlaşması'nda olduğu gibi nihai kararların alınmasını erteleyebilirler de. Bunlar, hukukçular tarafından yazılırlar ve iki taraf için de hukuksal metin olarak kabul edilirler. Bell'in tipolojisindeki üçüncü anlaşma biçimi ise uygulama/yeniden müzakere anlaşmalarıdır. Bunlar belirlenen çerçeve anlaşmasının gösterdiği şekilde devam eden süreçler içinde oluşurlar. 1995'teki Geçici İsrail-Filistin Anlaşması (Oslo II) buna bir örnektir. Taraflar belirlenen prensiplerin nasıl uygulanacağı konusunda daha detaylı anlaşmalar üzerinde çalışırlar. Bazı tavizlerden geri adım atmaya çalışır, uygulama aşamasında bazı konuları yeniden müzakere etmeye

---

⁴⁶² ibid., s.622-623

çaba gösterirler. İç çatışmalarda bu barış anlaşmaları daha çok yeni anayasa şeklinde ortaya çıkmaktadır.⁴⁶³

5.1.1. Anlaşmalarda Uygulama Sorunu

Barış anlaşmaları düşmanlıkların sona erdirilmesi için bir çerçeve sunduğu varsayılmaktadır. Ancak bunu garanti etmez. Taraflar bir noktada yeniden şiddete dönmeyi tercih edebilir. Anlaşmalarla ilgili en önemli sorun budur, yani uygulamadır. Bir başka deyişle uygulanamayan bir anlaşmanın çatışmanın çözümüne faydası yoktur. Bir anlaşmanın hayata geçmesi için algıların “ya hep ya hiç” noktasından işbirliği, tanıma ve uzlaşmaya dönüşmesi gerekmektedir. Porat’a göre barış anlaşmasının uygulanması bu dönüşümün başarılmasına bağlıdır. Çatışmaya yeniden dönülmesinin önüne geçmek (silahların ortadan kalkması, güvenlik sisteminin kurulması vs) ve çatışmanın yapısal nedenlerinin bir an önce ortadan kaldırılması gerekmektedir.⁴⁶⁴

Anlaşmalara karar vericiler barışın getirilerinin yerel muhalefetin itirazlarından üstün geldiğinde ve arkalarında bir destek olduğu zamanlarda varmak mümkündür. Ama şiddet olayları bu durumu tamamen tersine çevirme kapasitesine sahiptir. Şiddet olayları anlaşmaların hayata geçmesini engelleyebilirler. Liderler çoğu zaman arkalarındaki yerel desteği tehlikeye atmamak için anlaşmanın uygulanmasını ağırdan alabilirler. Bu nedenle barış anlaşmalarından sonra “barışı inşa etme” üzerinde çalışmalar yapılması, anlaşmaları hayata geçirecek kurumların oluşturulması yaşamsaldır. BM eski Genel Sekreteri Boutros Boutros-Ghali “barış inşasını tarafların yeniden çatışmaya dönmesini engelleyecek yapıların oluşturularak barışın güçlendirilmesi” olarak tanımlamıştır.⁴⁶⁵ Porat’ın da aktardığı gibi anlaşmaların uygulanması büyük ölçüde imza sonrası barışın inşa edilmesi yönündeki çabalara bağlıdır.⁴⁶⁶ Çünkü çatışmanın bitmesi anlaşmazlığın bittiği anlamına gelmez. Barış anlaşmaları geçiş süreçlerini düzenleyerek dönüşümün kalıcı olması için çatışan taraflara bir şans verir.

---

⁴⁶³ Bell, (2006), s.376-379

⁴⁶⁴ Ben-Porat, (2008), s.6-7

⁴⁶⁵ Ayrıntılar için bkz. Boutros Boutros-Ghali, *An Agenda for Peace*, 2nd Edition, United Nations: New York, 1995, s.61-62 ve Boutros Boutros-Ghali, *Building Peace and Development*, United Nations:New York, 1994, s.265-278

⁴⁶⁶ Porat, (2008), s.5

Barış anlaşmalarının uygulanmasında ortaya atılan en önemli kavram “karşılıklı kırılabilirlik/hassasiyet”tir. Liderler kendi siyasi ve askeri durumlarını sürekli olarak değerlendirirler ve karşı tarafın daha iyi konuma gelip gelmediğini anlamaya çalışırlar. Bekoe’ye göre liderler anlaşmayı uygulamayı ancak askeri ve siyasi durum dengeli olursa devam ettirirler. Bir başka deyişle anlaşmada verilen tavizler eğer askeri ya da siyasi açıdan hassasiyet, açıklık, kırılabilirlik oluşturuyorsa taraflar ancak bu noktada eşitlik varsa yola devam eder. Bekoe bu durumu “karşılıklı kırılabilirlik(mutual vulnerability)” olarak tanımlamaktadır.⁴⁶⁷ Karşılıklı kırılabilirlik iki tarafın da verecekleri tavizlerin karşılığını alamaması yani barış ortağının sözünden dönmesi ihtimalinden kaynaklanır. Bunun olmaması için anlaşmaya taraf olanların sözlerinden dönmeleri durumunda bedel ödemelerinin sağlanması gerekmektedir. Bu yaptırım anlaşmaları güçlü kılar. Uygulamaların zamana yayılması, barışı tesis edecek ve yaşatacak kurumların inşasının zaman alacak olması dolayısıyla tarafların sözünde durmasının sağlanması çok önemlidir. Bekoe bir barış anlaşmasının uygulanması safhasını ikiye ayırmaktadır. İlk aşamada anlaşmanın maddelerinin uygulanması, güç paylaşımının, silahsızlanmanın gerçekleşmesi söz konusudur. Bunun için iki tarafın da karşılıklı kırılabilirlik durumunda olması gerektiğine dikkat çeker. İkinci aşama barış anlaşmasının gerçek anlamda hayata geçirilmesine dair uygulamalardır. Kurumların oluşması, barışı sağlayacak fonların akışı, grupların sürece dahil edilmesi gibi adımların atıldığı bu aşamada tarafların zamanlaması, birbirlerinin hamlelerine karşılık vermesi başarı açısından önemlidir.⁴⁶⁸

Barış anlaşmasından hemen sonraki dönemin geçmişteki çatışmanın ve müzakerelerin seyrinden ayrı görülmemesi gerektiği konusunda araştırmacılar arasında genel bir uzlaşma olduğu görülmektedir. İmza sonrası dönemler şiddet kültürünün, silahların, güvenlik güçlerinin itibarının ve meşruiyetinin mercek altında olduğu hassas dönemlerdir. Başarılı barış anlaşmaları çatışmanın temel sorunlarına eğilmelidir. Barış anlaşmalarının başarısı burada yatmaktadır. Başarılı barış anlaşmaları genellikle çatışmayı değil düşmanlıkları sona erdirebilen anlaşmalardır. Ancak bu tür kalıcı

---

⁴⁶⁷ Dorina A. Bekoe, *Implementing Peace Agreements*, Palgrave/Macmillan:New York, 2008, s.2

⁴⁶⁸ *ibid.*, s.10-11

çözümler mutlaka hükümetlerin belli bir oranda güç paylaşımına gitmelerini kabul ile gerçekleşebilir.

Anlaşmanın uygulanabilmesi iki taraf arasındaki ilişkilerde yapısal bir değişikliğe işaret eder. Bu noktada iki engel vardır: Yeniden çatışmalara geri dönmek ve çatışmanın yapısal nedenlerini ortadan kaldırmak. Anlaşmaların uygulanabilmesi için uluslararası, bölgesel güvenlik dengelerinin de uygun olması gerekmektedir.

Barış anlaşmalarının uygulanması çoğu zaman taraflara farklı bazen de tamamen zıt beklentiler getirir. Zayıf olan taraf anlaşmanın hemen uygulanmasını ister ve böylelikle meşruiyetinin, eşit statüsünün sağlanmasını hedefler. Güçlü olan taraf ise çoğu zaman uygulamada isteksiz davranır. Kritik konuların sonraki aşamalara bırakılmasını ister ayrıcalıklı üstün konumunu kullanarak riskleri azaltmaya çalışır. Anlaşma sonrası dönemler ümidin yükseldiği kadar belirsizliğin de fazla olduğu, sürecin rayından çıkabileceği bir dönemdir. Barış karşıtı grupların marjinalleştirilmesi gereken bir süreçtir. Çünkü ileride daha geniş ele alınacağı gibi küçük bir grubun faaliyetleri barış sürecini durdurabilecek potansiyele sahiptir. Bu gruplar ancak büyük barış koalisyonları ile kuşatılabilir.

Barış anlaşmaları ile ilgili olarak üzerinde durulması gereken bir husus da güç dengesidir. Güç, genellikle barış çalışmalarında geriye itilen bir unsurdur. Ama güç dengeleri, neo-realist yaklaşımlar, uluslararası ilişkilerde hala geçerliliğini korumaktadır. Güç dengelerini doğru yansıtmayan anlaşmaların uzun ömürlü olmasını beklemek iyimserlik olacaktır. İsrail-Filistin sorununda olduğu gibi fazla taviz verdiğini düşünen bir taraf bu durumu değiştirmek için geri adımlar atabilmektedir. Başarılı bir anlaşmanın dengeleri doğru yansıtan bir anlaşma olması gerektiği açıktır. Kuşkusuz ideal olan, hakları koruyan adil bir barış sağlamaktır. Ancak bunun sağlanamadığı hallerde güç dengelerini gözetmek uzun ömürlü bir çatışmasızlık ortamını sunacaktır.

5.1.2. Oslo Süreci'nde Anlaşmaların Analizi

İsrail-Filistin barış sürecinde çeşitli anlaşmalar, memorandumlar, protokoller imzalanmıştır. Bunların kimileri çok detaylı uygulamalar içeren anlaşmalar kimileri prensipler üzerinde uzlaşma, kimileri ise sürecin devamı için ortaya konan niyet ve

kararlılık beyanlarıdır. Oslo Süreci'nin ilk resmi belgeleri Arafat ve Rabin arasındaki karşılıklı tanıma mektuplarıdır. Daha sonra 13 Eylül 1993'te Washington'da Prensipler Anlaşması imzalanmıştır. Prensipler Anlaşması, bir niyet beyanı olduğu kadar, Harbam, Högladh ve Wallensteen'in işaret ettiği bir süreç anlaşmasıdır. Metin;

İsrail Hükümeti ve Filistin halkını temsil eden FKÖ ekibi, on yıllardır süren çatışma ve anlaşmazlıklara bir son vermek zamanının geldiği üzerinde anlaşarak, siyasi süreç yoluyla, birbirlerinin meşru ve siyasi haklarını karşılıklı olarak tanımaya, birlikte barış içinde, onur ve güvenlik içinde yaşamaya ve kalıcı, adil ve kapsamlı bir barış yapmaya karar vermişlerdir.

diye başlamaktadır. Görüşmelerin amacı bu şekilde belirtildikten ve sonra Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin 242 ile 338 sayılı kararları müzakerelerin hukuki dayanağı olarak gösterildikten sonra sürecin nasıl ilerleyeceğine dair bir takvim sunmaktadır. Anlaşma geçiş dönemini beş yıl olarak planlamakta, İsrail'in Filistin'de işgal ettiği belli noktalardan çekilmeye başlamasını karara bağlamaktadır.⁴⁶⁹ Prensipler Anlaşması'nın müzakereler ve uygulama için getirdiği takvim nettir. Detaylara ve uygulamaya ilişkin görüşmelerin 13 Ekim 1993'te Taba'da başlamasına ve aynı yıl 13 Aralık'ta son bulmasına karar verilmiştir. İsrail'in Eriha'dan ve Gazze'den en geç 13 Nisan 1994'te çekilmesi öngörülmektedir.

Takvimin sıkı tutulması, tarafların birbirine olan güvensizliğinin uygulamayı olumsuz etkilemesini engellemek için düşünülmüştür. Ancak bu, karşılıklı kırılganlık durumunu asimetrik gören ve önce karşı tarafın adım atmasını isteyen, güçlü olan taraf İsrail'in isteksiz davranmasına yol açmıştır. Anlaşmanın imzalanmasından sonra üç konu; Eriha Bölgesinin sınırları, sınır geçişlerindeki güvenlik sorumluluğunun kimde olacağı ve FKÖ'nün İsrail askerlerinin Gazze'den tamamen çekilmesindeki ısrarı görüşmeleri yeniden çıkmaza sokmuştur.

Prensipler Anlaşması'nda güven artırıcı önlemlere ağırlık verilerek çatışmanın asıl sorunlarının ötelenmesi bir başka önemli sorundur. Filistin'in egemenlik haklarının nihai statü görüşmelerinde müzakere edilmesi planlanmıştır. Ancak beklentilerdeki zıtlık dolayısıyla bu mesele de problemlere yol açmıştır. Gerek Taba'daki ilk görüşmelerde gerekse sonraki müzakere sürecinde Filistin tarafı hemen her anlaşmazlık

⁴⁶⁹ "The Israeli-PLO Declaration of Principles, Washington, D.C. 13.09.1993, Article 5", *Palestine and the Arab-Israeli Conflict*, içinde, Charles D.Smith, 5.Ed, Boton/New York:Bedford/St. Martin's, 2004, s.476-480

konusunu bir egemenlik arayışı olarak masaya getirmiştir. Filistin Meclisi'ne dönüşecek bir yasama organının seçilmesi, Doğu Kudüs'te herhangi bir biçimde yönetim merkezi bulundurulması, bir Merkez Bankası, para birimi, Filistin pasaportu, bağımsız bir telefon ve posta servisi gibi talepler görüşmelerde İsrail heyetinin önüne getirilmiştir. İsrail tarafı bütün bunları reddetmiştir.

Rabin'in barış sürecinin nihayetine yönelik vizyonu kabaca, 1967 ateşkes hatlarına geri dönmek, Ürdün Vadisi'nin İsrail'in güvenlik hattı olarak korunmasını ve Batı Şeria'daki Yahudi yerleşimlerinin İsrail topraklarında kalmasını sağlamak, Kudüs'ün bütün ve birleşik olarak İsrail egemenliğinde kalmasını elde etmek, Filistin Yönetimi'nin devletten az özerklikten çok bir yapı olmasına katlanmak ve Filistin mülteci sorununun komşu Arap ülkeleri içinde çözülmesini sağlamak olarak ortaya çıkmaktadır. FKÖ için ise Oslo Süreci devlet olmaya giden yolda bir adım olarak algılanmıştır. Beklentiler arasındaki bu uçurum sürecin en önemli sorunlarından biridir ve anlaşmaların uygulanmasını olumsuz yönde etkilemiştir.

Oslo Süreci'nde ikinci önemli anlaşma metni 4 Mayıs 1994'te Kahire'de imzalanan Gazze-Eriha Anlaşması'dır. Bu son derece kapsamlı ve uzun bir anlaşma metnidir. Buna ek olarak Arafat ve Rabin anlaşmada açık kalması muhtemel konuları nasıl anladıklarına dair teminat verdikleri mektuplar da vardır. Filistin Yönetimi'nin kuruluşunu sağlayan bu belge, yeni yönetimin nasıl olacağını, güvenlik, yasama, yargı gibi konulardaki yetkileri ve sorumlulukları ayrıntılı bir biçimde ele almıştır. Karşılıklı mektuplarda Filistin lideri Yaser Arafat'ın kullanacağı unvana kadar hiçbir mesele açıkta bırakılmamaya çalışılmıştır.⁴⁷⁰ Bu detaylandırma aslında tarafların birbirlerine pek de güvenmediği şeklinde yorumlanabilir.

Eklerle birlikte 98 sayfaya ulaşan Gazze-Eriha Anlaşması, haritalardan, açıklamalardan oluşan Kahire Anlaşması ile 24 üyeli Filistin Yönetimi kurulmuş, bu yönetim 31 alanda yasama ve yürütme işlevini üstlenmiştir, adalet de bağımsız bir Filistin yapısına devredilmiştir. Batı Şeria ve Gazze'de İsrail, yerleşim birimlerinin, yerleşimcilerin ve İsrail ordu birliklerinin egemenliğini elinde tutarken, Mısır-Ürdün

---

⁴⁷⁰ Gaza-Jericho Agreement-Letters, 4/05/1994, İsrail Dışişleri Bakanlığı Resmi Sitesi/Belgeler, <http://www.mfa.gov.il/MFA/Peace+Process/Guide+to+the+Peace+Process/Gaza-Jericho+Agreement+-+Letters.htm> erişim: 27/08/2011

sınırlarının tamamında güvenlik için İsrail varlığı bulundurması da kararlaştırılmıştır. İsrail, Filistin Yönetimine seyahat belgeleri düzenleme yetkisi tanırken, Filistinlilere televizyon ve radyo istasyonu ile Gazze ve Eriha için bağımsız uluslararası telefon kodu alma hakkı verilmiştir. Eriha'nın kesin sınırları yine çizilemezken, Filistin Yönetimi'ne elçilik açma yetkisi tanınmamaktadır. Ancak FKÖ'nün geçmişteki rutin dış temaslarını sürdürebilme olanağı sürmektedir. Bu belgeyle Filistin Yönetimi'ne yedi bini yurt dışından (FKÖ'nün bölge dışındaki üyelerini kastetmektedir) gelmek üzere dokuz bin kişilik bir Filistin polis gücü kurulmasını öngörülmektedir. Bunlar hafif silah taşıma yetkisine sahip iç güvenlik gücünü oluşturacaktır. İsrail iyi niyet göstergesi olarak beş bin Filistinli tutuklunun serbest bırakılacağını taahhüt etmiştir. Bunlara karşılık Arafat FKÖ Anayasası'ndaki İsrail karşıtı yasaları değiştirme sözü vermiştir.⁴⁷¹

İsrail, Kahire'de imzalanan barış anlaşmasında daha çok karşı tarafın nasıl bir uygulama içine gireceğini bekleyip görmeyi, bundan sonra hareket etmeyi düşünmüştür. Samuel Segev, İsrail başbakanı Rabin'in imza töreninden dönüşte "eğer başaramazlarsa Gazze ve Eriha'dan fazlasını rüyalarında bile göremezler" dediğini aktarmaktadır.⁴⁷²

Taraflar 29 Ağustos 1994'te sorumlulukların ve yetkinin devrinin aşamaları konusunda bir önceki anlaşma doğrultusunda Erez'de yeni bir anlaşma imzalamışlardır. Bu da süreç anlaşmalarından biridir, ara bir metindir.⁴⁷³

Sürecin Prensipler Anlaşması'ndan sonra en önemli belgesi 28 Eylül 1995'te Oslo II olarak da bilinen geçici anlaşmadır. İsrail ordusunun Batı Şeria'daki yerleşim yerlerinden aşamalar halinde Filistin Ulusal Konseyi seçiminden sonraki 18 ay içinde çekilmesini öngörmektedir. Anlaşma Batı Şeria'daki toprakları üçe ayırmıştır:

A Bölgesi, Batı Şeria'nın yüzde 2,7'sini kapsamaktadır ve 6 Filistin kentiyle özel statüdeki El Halil'den oluşmaktadır. A Bölgesi tamamen Filistin denetimine bırakılmaktadır.

---

⁴⁷¹ Agreement on the Gaza Strip and The Jericho Area, May 4, 1994, İsrail Dışişleri Bakanlığı Resmi Sitesi, Belgeler, <http://www.mfa.gov.il/MFA/Peace+Process/Guide+to+the+Peace+Process/Agreement+on+Gaza+Strip+and+Jericho+Area.htm> erişim: 27/08/2011

⁴⁷² Segev, (1998), s.359

⁴⁷³ Agreement on Preparatory Transfer of Powers and Responsibilities, <http://www.mfa.gov.il/MFA/Peace+Process/Guide+to+the+Peace+Process/Agreement+on+Preparatory+Transfer+of+Powers+and+Re.htm> erişim:27/08/2011

B Bölgesi, Batı Şeria'nın yüzde 25'ini kapsayacak şekilde tanımlanmıştır. 450 Filistin köy ve kasabasını içermektedir. İmza tarihi itibarıyla Filistin nüfusunun yüzde 65'i burada yaşamaktadır. B bölgesi Filistin Yönetimine verilmekle birlikte güvenlik, İsrail ile ortak Filistin denetimine bırakılmıştır.

C Bölgesi, olarak tanımlanan bölge Batı Şeria'nın yaklaşık yüzde 70'ini oluşturmaktadır. İsrail askeri birlikleri, kışla ve karargahlarıyla, Yahudi yerleşim birimleri ve boş araziler bu bölgeye dahil edilmiştir. Buradaki Filistin nüfusu o dönem itibarıyla 50 bin civarındadır. Bu bölge nihai statü görüşmelerine kadar tamamen İsrail kontrolü altında bırakılmıştır.

Anlaşma metni eklerinde güvenlik gücü sayısı, bunların sahip olabilecekleri tüfek ve tabanca miktarı, devriye alanları çok ayrıntılı bir biçimde neredeyse sokak sokak, adım adım tarif edilmiştir. Bu da tarafların, özellikle de İsrail'in Filistin Yönetimi'ne olan güvensizliğini ve hassasiyetini ortaya koymakta, İsrail'in sürece tamamen güvenlik perspektifinde baktığını göstermektedir.⁴⁷⁴

Oslo II Anlaşması Batı Şeria'nın kontrolünü büyük ölçüde İsrail'e bırakmakla birlikte çekilme fikrini kabul etmesi dolayısıyla İsrail sağı tarafından kabul edilmemiş, anlaşmaya imza koyan İsrail başbakanı İzak Rabin ağır bir şekilde eleştirilmiş, ihanetle suçlanmıştır. İmzadan bir hafta sonra 6 Ekim günün ilk saatlerinde İsrail parlamentosunda oylamaya sunulan Oslo II Anlaşması 61'e karşı 59 oyla kıl payı farkla onaylanmıştır. Bundan yaklaşık bir ay sonra bir barış mitinginde, 4 Kasım 1995'te İsrail başbakanı İzak Rabin bir Yahudi fanatik tarafından öldürülmüş, barış süreci ağır bir darbe almıştır.

Rabin'in ölümünden sonra bölgenin şiddet döngüsüne girmesi, Hamas'ın ve İslami Cihad'ın intihar saldırıları, yerleşimcilerin Filistinlileri hedef alması gerilimi tırmandırmış, 1996 seçimlerinde İsrail'de iktidara barış sürecine karşı çıkan Likud Partisi gelmiştir. Başbakan Binyamin Netanyahu süreci iyiden iyiye askıya almış, çekilme ile ilgili taahhütlerini ağırdan almaya başlamıştır. Bunun üzerine Filistin tarafı tek taraflı bağımsızlık ilanı seçeneğini düşünmeye ve açıkça ifade etmeye başlamıştır. Arafat 1998 Eylül ayında bir yıl içinde nihai statü anlaşması olmasa bile 4 Mayıs 1999'da, yani Oslo Barışı'nın verdiği mühlet dolar dolmaz, Filistin Devleti'ni ilan

⁴⁷⁴ İsrail dışişleri bakanlığının resmi internet sitesinde tüm metinler ve ekler, haritalarla birlikte "Selected Documents" başlığı altında yer almaktadır. <http://www.mfa.gov.il/MFA/Peace+Process/Guide+to+the+Peace+Process/THE+ISRAELI-PALESTINIAN+INTERIM+AGREEMENT.htm> erişim: 21/08/2011

edeceğini açıklamıştır. Çıkmaza giren barış sürecinin yeniden canlandırılması için arabuluculuk eden ABD'nin devreye girmesi gerekmiştir. Acil çözümü gereken sorunlar ana başlıklar halinde şöyle sıralanmıştır:

1. Tek taraflı hareket ve açıklamalardan kaçınılması-ki bu temelde yeni Yahudi yerleşim birimleri açılmaması ve Filistin Devleti'nin ilan edilmemesi anlamına gelmektedir.
2. İsrail'in Oslo II çerçevesinde Batı Şeria'nın yüzde 13'lük bölümünden çekilmesi Washington'da yapılacak görüşmeler sonrası nihai statü müzakerelerinin nasıl yapılacağına dair bir çerçeve belirlenmesi.⁴⁷⁵
3. Filistin tarafı ayrıca İsrail'in nereden, ne zaman ve nasıl çekileceğine dair ayrıntılı bir takvim, Gazze havaalanı ve limanının açılmasını, Filistinlilerin Batı Şeria ve Gazze arasında serbestçe seyahat edebilmesi için güvence vermesini istemektedir.⁴⁷⁶

Taraflar liderler düzeyinde 15 Ekim 1998'de ABD'de Washington D.C.'ye 112 kilometre uzaklıktaki Wye River Plantation'da bir araya gelmişlerdir. Zirve sonunda 23 Ekim 1998 Cuma akşamı Arafat, Netanyahu ve Clinton Wye River Memorandumu'nu imzalamışlardır. Temelde Oslo II Anlaşması'nın yürürlükte olduğunun teyidi anlamına gelen memorandumla taraflar özetle şu konularda anlaşabildiklerini ilan etmişlerdir:

Çekilme: İsrail, Batı Şeria'nın (işgal altındaki C Bölgesi) yüzde 13'ünden çekilecektir. Bu toprakların yüzde 12'si B, yüzde 1'i A bölgesine transfer edilecektir. Birlikte idare edilen B bölgesindeki toprakların yüzde 14'ü, tamamen Filistin denetimindeki A bölgesine aşamalı olarak verilecektir. Çekilme 12 hafta içinde tamamlanacak ve ABD güvenlikle ilgili gelişmeleri izleyecektir.

Güvenlik: Filistin tarafı, terör ve şiddet eylemlerine sıfır toleransla yaklaşmayı ve bu tür olaylarla sistematik bir şekilde mücadele etmeyi taahhüt etmiştir. Güvenlik, terörist örgütler ile mücadele, yasadışı silahların ele geçirilmesi ve kısırtıcı yayın ve eylemlerin önlenmesi ile sağlanacaktır.

---

⁴⁷⁵ Wolf Blitzer, "Arafat, Netanyahu to restart stalled Mideast peace process", CNN, <http://www.cnn.com/WORLD/mideast/9809/28/mideast.05/index.html> 28.10.1998, erişim:05/11/2002

⁴⁷⁶ "Israel: New Arafat-Netanyahu summit possible", CNN, 6.10.1998, cnn.com, http://articles.cnn.com/1998-10-14/world/9810_14_israel.03_1_prime-minister-benjamin-netanyahu-mideast-summit-palestinians/2? s=PM:WORLD erişim:27/08/2011

Filistinli tutuklular: İsrail hapisanelerinde tutuklu bulunan 3 bin Filistinli tutuklunun bırakılması aşamalı olarak gerçekleşecektir. İsrail ilk elde kendi seçeceği 750 kişiyi serbest bırakacaktır.

Koridor: Filistinlilerin Gazze ile Batı Şeria arasındaki seyahat güvencesiyle ilgili konular ilerleyen zamanlarda görüşülmek üzere ertelenmiştir.

Gazze Havaalanı: Gazze’de uluslararası bir havaalanı açılması karara bağlanmıştır. İnşa edilmiş, hazır bekleyen havaalanının kullanıma açılması için İsrail bir izin protokolü imzalamıştır. Kapsamlı bir anlaşma imzalanana kadar bu protokolle Gazze Havaalanı kullanılabilir.

FKÖ Anayasası: Filistin Temel Belgesi’ndeki İsrail’in yok edilmesine dair maddelerin çıkarılması üzerinde anlaşma sağlanmıştır. Bunun nasıl gerçekleşeceği Filistin tarafına bırakılmıştır.⁴⁷⁷

Bu temel metinlerin yanı sıra iki taraf çok sayıda ayrıntılara ve uygulamaya dair protokol, anlaşmaların takviminin düzeltilmesine dair memorandumlar ve gelişen durumlara göre ortak açıklamalar yapmışlardır.⁴⁷⁸ Taraflar 2000 yılına doğru nihai statü anlaşmalarına geçiş için çabalarını hızlandırmıştır. 4 Eylül 1999’daki Şarm El Şeyh Zirvesi’nden sonra yayınlanan memorandum, mevcut anlaşmalar ve taahhütler çerçevesinde nihai statü görüşmelerine geçiş için koşulları ortaya koymuştur. 2000 yılında Camp David görüşmelerine bu memorandum ışığında geçilmiştir.

Sürecin resmi anlamda çöküşünün başladığı 2000 yılı Temmuz ayındaki Camp David görüşmelerinden sonra Filistin Yönetimi lideri Yaser Arafat, İsrail Başbakanı Ehud Barak ve Amerikan Başkanı Bill Clinton’ın üçlü açıklaması da önemli belgelerden biri olarak kabul edilebilir.⁴⁷⁹ Çünkü zirve her ne kadar nihai statü anlaşması ile sonuçlanmasa da müzakereleri sürdürme isteğinin bir yansımasını göstermektedir. 25 Temmuz 2000’deki açıklamada taraflar müzakereleri hangi prensiplerde sürdüreceklarını açıklamışlardır. Taraflar amaçlarını on yıllardır süren çatışmalara son vermek ve adil ve uzun soluklu bir barışa ulaşmak olarak belirledikleri müzakereleri tek taraflı davranışlarda bulunmadan yürüteceklerini beyan etmişlerdir. Bununla birlikte

---

⁴⁷⁷ Documents, *The Wye River Memorandum*, 23/10/1998, <http://www.mfa.gov.il/MFA/Peace+Process/Reference+Documents/The+Wye+River+Memorandum.htm> erişim:27/08/2011

⁴⁷⁸ İsrail Dışişleri Bakanlığı resmi sitesi, Selected Documents, www.mfa.gov.il, erişim:27/08/2011

⁴⁷⁹ Tam metin için bakınız Ek.7

kapalı kapılar ardında Amerikan Başkanı Clinton'ın İsrail yönetimine barış yönünde daha fazla adım atmamalarını salık verdiği belirtilmektedir.⁴⁸⁰

Sürece dair son çaba görüşmelerin çıkmaza girmesi ve Filistinlilerin El Aksa İntifadası adını verdikleri ikinci Filistin ayaklanmasının gölgesinde Taba'da gerçekleşmiştir. 27 Ocak 2001 tarihli Taba açıklamasında İsrail ve Filistin heyetleri “altı günlük çalışmalar sonucunda bir barış anlaşmasına hiç bu kadar yakın olmadıklarını belirterek mülteciler, güvenlik, sınırlar ve Kudüs'ün statüsü konularında ilerleme kaydedebileceklerine inandıklarını” dile getirmişlerdir.⁴⁸¹

Oslo Süreci'nde anlaşmalar sonrasında barış inşası ne kadar gerçekleşebilmiş, kurumlar ne kadar oluşturulabilmiştir? Porat'ın ve diğer araştırmacıların vurguladığı anlaşma sonrası süreç ne kadar doğru yönetilebilmiştir? Barış karşıtı gruplar neden kuşatılamamıştır? Bu soruların yanıtları sürecin en zor günlerinde tarafların irade beyan etmelerine rağmen neden müzakere masasında kalamadıklarını ve şiddete sürüklendiklerini anlamamıza yardımcı olacaktır.

5.2. Barış Süreçlerinde Barış Karşıtları Faktörü

Barış süreçlerinin ayrılmaz bir parçası da ironik de olsa şiddettir. Şiddet eylemleri süreçleri başından sonuna kadar yalnız bırakmaz. Şiddet çatışmanın devamı olabileceği gibi müzakere edenlerin taktik olarak başvurduğu ya da göz yumduğu bir eylem biçimidir. Barışı bozmak isteyenlerin sıkça başvurduğu bir yöntemdir. Kısacası barış süreçleri şiddete yabancı değildir. Süreç öncesinde, süresince ya da bir anlaşmaya varıldığında şiddet olaylarında bir tırmanma görülebilmektedir. Stepanova şiddetin süreci durdurmanın yanı sıra müzakereleri etkilemeye dönük olabileceğini ya da bir grubun marjinalleşmeye karşı direnç olarak bu yola başvurabileceğini belirtmektedir. Ancak bir barış sürecinin gücü “şiddetin olmaması ile değil şiddete karşın müzakerelerin devam edebilmesi” ile ölçülebilir.⁴⁸² Barış süreçlerinde, şiddet sıkça terörizm olarak adlandırılmaktadır. Stepanova çatışmayla ilişkili terörizmin çoğu zaman taktik

⁴⁸⁰ Ahron Bregman, *Elusive Peace*, London: Penguin, 2005, s.120-121

⁴⁸¹ Tam Metin için bakınız Ek.8

⁴⁸² Ekaterina Stepanova, “Terrorism as a Tactic of Spoilers in Peace Process”, *Challenges to Peacebuilding: Managing Spoilers During Conflict Resolution*, içinde (s.78-101), Edward Newman and Oliver Richmond, Tokyo-New York-Paris: United Nations University Press, 2006, s.83

olarak kullanıldığına dikkat çekmektedir ve terörizmi diğer şiddet eylemlerinden ayırmaktadır. Buna göre bir şiddet eyleminin terörizm olması için siyasi bir amacı olması gerekmektedir. Terörizm kendi kendine bir siyasi amaç değil o hedefe ulaşmak için başvurulan bir taktiktir. Terörün ikinci özelliği ve gerilla hareketinden farkı kendine hedef olarak hükümet güçlerini değil sivilleri seçmesidir. Son tanımlayıcı kriter olarak terörizm, doğası gereği asimetriktir. Zayıfın güçlüye karşı silahıdır.⁴⁸³

Andrew Kydd ve Barbara F. Walter radikallerin uyguladığı şiddet politikasının barışı nasıl sabote ettiğine dair makalelerinde İsrail-Filistin sorununu ele almışlar, her ne kadar İsrail tarafından gelen şiddet olaylarını görmezden gelmiş olsalar da, bu tür sabotaj saldırılarının belli bir mantığı olduğunu ortaya koymuşlardır. Aşırıların şiddet eylemlerinin hedefinin, yerinin ve zamanın dikkatle seçildiğini belirten iki araştırmacı genel olarak bu eylemlerin istenen hedefe ulaştığını ve barışı baltaladığını belirtmektedir. Bu çalışmada ele alınan 1988-1998 yılları arasında imzalanan 14 anlaşmadan sadece dördünün hayata geçirebilmesinin nedeni kalan on anlaşmanın şiddet eylemlerine direnememesi olmuştur. Bunun nedeni büyük ölçüde karşıt kamplar arasındaki güvensizliktir. Barış müzakerelerini hedef alan şiddet eylemleri taraflar arasında karşılıklı güvensizliğin yüksek olduğu anlaşmazlıklarda sonuç vermektedir. Aşırıları özellikle ılımlıları hedef almakta, onlar arasındaki güvensizliği körüklemeyi tercih etmektedir.⁴⁸⁴

Siyasi liderler bir barış anlaşması imzaladıklarında çoğu zaman kendilerini, bu anlaşmadan avantaj sağlayacak düşmanları karşısında riske atmaktadırlar. Çünkü barış süreçlerinden yarar sağlayanlar olduğu gibi oluşan yeni siyasi atmosferden memnun olmayan gruplar da ortaya çıkar. Bir başka deyişle barış anlaşmalarında kazananlar olabileceği gibi kaybedenler de olacaktır. Memnuniyetsizler grubunun içinde, siyasi liderler, siyasi gruplar, silahlı birlikler, çatışmada hedeflerine ulaşamayanlar, iktidarı paylaşmak istemeyen hükümetler olabilir. Çatışan taraflar arasındaki bazı kesimler düşmanla bir barış yapılmasını temel ulusal değerlere ihanet olarak yorumlayabilir ve süreci baltalamak ya da yok etmek için harekete geçebilirler. Riskli bir iş olan barış

---

⁴⁸³ *ibid.*, s.83-86

⁴⁸⁴ Andrew Kydd and Barbara F. Walter, "Sabotaging the Peace: The Politics of Extremist Violence", *International Organization* 56, 2, Spring 2002, (s.263-296), s.263-264

süreçlerinde bu riskin en önemli kaynağı barış karşıtları olarak da tanımlanabilecek bu kişi, grup, örgüt ya da kurumlardır. Bu odaklar barış sürecini baltalamak için açıktan ya da gizli olarak mücadele etmektedirler. Ancak barış karşıtlığı ifadesi de bu alandaki pek çok kavram gibi bazı önyargıları ve basmakalıp düşünceleri de gündeme getirmektedir. Genel olarak yerel, kültürel faktörler bir kenara bırakılarak Batı tipi demokrasi, serbest pazar ekonomisi ve insan hakları, hukukun üstünlüğü etrafından çizilen bir çerçeve içindeki barış düzenlemesine karşı çıkan gruplar için barış karşıtı tanımlaması kolayca yapılabilmektedir. Newman ve Richmond da aslında bu konuya dikkat çekmekte ve tüm barış süreçlerinin tüm taraflar için adil bir çözüm getirmediğine işaret etmektedirler. Bu durumda bir tarafın çıkarlarını daha iyi koruyan bir barış arayışına karşı çıkmayı “barış karşıtlığı” olarak nitelendirmek siyasi bir etiketleme ve çatışmanın başka bir mecrada sürdürülmesi anlamına gelmektedir. Yani “barış karşıtı” tanımlaması subjektif olabilir.⁴⁸⁵ Stephen John Stedman bu nedenle bu grupları “barış bozucular” diye tanımlamaktadır. Barış karşıtları ya da Stedman’ın ifadesiyle barış bozucular, barışın çıkarlarını zedeleyeceğini düşünmektedirler. Barış sürecindeki riskler özellikle savaşın yeniden başlamasından en çok zararı görececek olan sıradan insanlar için güvensizliği ve belirsizliği arttırır.⁴⁸⁶

Barışa karşı hareket eden grupları inceleyen ve tasnif eden Stedman, tipolojisinde barışı bozanları müzakerelerin içinde yer alan kişiler ya da dışarıda kalanlar olarak ikiye ayırmaktadır. İçerden olan barış bozucular anlaşmaya istekli görünür, anlaşmanın koşullarını uygulayacak gibi davranır. Ancak çeşitli yöntemlerle anlaşmanın uygulanmasını aksatarak süreci baltalarlar. Bunlar genellikle gizli hareket etmektedirler. Barışı stratejik bir tercih olarak değil kendi konumlarını güçlendirecek taktik adım olarak istemektedirler. Süreci kendi çıkarlarına hizmet ettiği müddetçe devam ettirirler. Karşı tarafı iyi niyetlerine inandırmaya çalışırlar. Ama kendi askeri pozisyonlarını yitirmemeye gayret ederler. Amaçları süreci kısmen bozmak ve kendi pozisyonlarını iyileştirmek olabileceği gibi topyekun barış karşıtlığı da olabilir. Zahar, içerden barışı bozmaya çalışanların, kendilerini masaya oturmaya zorlayan koşulların

---

⁴⁸⁵ Edward Newman and Oliver Richmond, *Challenges to peacebuilding: Managing spoilers during conflict resolution*, Tokyo-New York-Paris: United Nations University Press, 2006, s.3-5

⁴⁸⁶ Stephen John Stedman, “Spoiler Problems in Peace Process”, *International Security*, Vol. 22, No:2(Autumn, 1997), (s.5-53), s.5

ortadan kalkmasıyla birlikte karşıt cepheye geçtiğini belirtmektedir. Barış sürecinde üçüncü taraflar da barışı bozucu olarak davranabilirler. Bu davranışlar sürecin içinden olabileceği gibi dışarıdan da gelebilir. Arabulucuların müdahaleleri içerideki unsurların sürece karşı tavır geliştirmelerine yol açabilir. Arabulucunun eylemleri eğer taraflardan biri tarafından zarar verici hal alırsa bu onların “düşman üçüncü bir taraf olarak” görülmesine neden olabilir ve barışı bozucu hareketlere dönmesine neden olabilir. Camp David’deki İsrail-Filistin nihai statü görüşmelerinde Amerikan heyetinin ikinci bir İsrail heyeti gibi davrandığı eleştirisini getiren Filistinlilere göre olan tam da budur. İsrail-Filistin sorununda İran’ın tavrı dışarıdan barış bozucu davranışına örnek olarak gösterilebilir.

Barış bozuculuğu dışarıdan gerçekleştirenler genellikle açıkça şiddete başvururlar. İlimli kanat mensuplarına yönelik suikastlar, sabotaj eylemleri ve sivillere yönelik terör saldırıları, katliamlar bunların çokça başvurduğu yöntemlerdir. Barışı tamamen bozmak isteyenler Stedman’a göre çoğu zaman radikal ideolojilere sahiptirler. Şiddetle toplumu dönüştürmeye çalışırlar.⁴⁸⁷

Zahar’a göre de barış bozucular iki şekilde davranır ve bu şekilde tespit edilebilir. Bunlar ya müzakereye oturmayı sistematik olarak reddeder ya da müzakere eder, anlaşmalar imzalar ve sonrasında sözlerinden dönerler. Stedman gibi Zahar da barışı bozanların tipolojisinin doğru tespitinin barış sürecinin devamı açısından, doğru stratejinin belirlenmesi yönünden ve bunların etkinliğinin sınırlandırılmasında önemli olduğuna dikkat çekmektedir.⁴⁸⁸

Aggestam, barışı bozanların bunu zaman zaman bir müzakere yöntemi olarak kullandıklarına dikkat çekmektedir. Taraflar bir anlaşmayı yürürlüğe koymayı zor bulduklarında, bazı maliyetleri almak istemediklerinde bu yola başvurmakta,

---

⁴⁸⁷ ibid.s.6-11

⁴⁸⁸ Marie-Joelle Zahar, “Reframing the Spoiler Debate in Peace Processes”, *Contemporary Peace Making: Conflict, Violence and Peace Processes*, içinde (114-124), John Darby, Roger MacGinty, Gordonsville:Palgrave/MacMillian, 2003, s.114-115

tavizlerden geri adım atmak için ya da karşı taraftan yeni tavizler koparabilmek için bu yola başvurabilmektedir.⁴⁸⁹

Barışı bozan unsurlar her zaman taraflardan biri ya da dışarıda kalan bir grup olmayabilir. Sürecin kendisi de, çarpık yapılanması da barış karşıtı bir hal alabilir. Örneğin İsrail-Filistin sorununun asimetrik yapısı, sürecin iki taraf arasında güveni arttırarak, adım adım yöntemini belirleyerek nihai statü sorunlarını ileriye atması iki tarafın da son safhada kullanması gereken pazarlık kartlarını başlarda tüketmesine neden olmuş, taraflar yeni kozlar elde edebilmek için zaman zaman yükümlülüklerini yerine getirmeyerek süreci baltalamışlardır. Örneğin Binyamin Netanyahu 1996'da iktidara geldiğinde süreci yeniden değerlendirmeye alarak “barış için toprak” ilkesini “güvenlikle barış” ilkesiyle değiştirmeye çalışmış, yükümlülüklerini yerine getirmeyi ertelemiştir. Edward Said ve Ian Lustick gibi kimi gözlemciler göre İsrail ciddi biçimde müzakere ediyor görünmekle birlikte barış sürecini Batı Şeria ve Gazze’de yeni yerleşim yerleri açmak için paravan olarak kullanmıştır. Filistin lideri Yaser Arafat da Hamas ve İslami Cihad gibi örgütlerin militanlarını tutuklayıp kısa süre sonra serbest bırakarak bu durumu bir pazarlık konusu haline getirmiştir. Barışı bozucu bir başka yapısal sorun ise müzakerelerin gizli yürütülmesi ve kamuoylarının bu duruma hazırlanmamış olmasıdır. Bu da sürdürülebilir bir barış yapılmasını engellemiştir. Ayrıntılar ortaya çıktıkça itirazlar da yükselmeye başlamıştır. İtirazlar tarafların geri adım atmasına, verdikleri sözleri inkar eder hale gelmesine yol açmıştır.⁴⁹⁰

Stedman barışı bozmak isteyenlere karşı üç yöntemle mücadele edebileceğini savunmaktadır. İlk yöntem ikna etmektir. Barışı bozmak isteyenler, korkularını öne sürerek daha fazla korunma isteyebilirler ya da daha adil bir çözüm talep edebilirler. Bu durumda talepleri karşılanarak, ikna edilerek süreç kurtarılabilir. İkinci yöntem sosyalizasyondur. Barışa karşı çıkan grupların sürecin içine çekilmesiyle sorun çözülebilir. Üçüncü yöntem ise baskıdır. Güç kullanılarak, tehdit ve caydırma yöntemleri ile süreç kurtarılabilir. Stedman NATO’nun 1995’teki Bosna ve 1999’daki

---

⁴⁸⁹ Karin Aggestam, “Internal and external Dynamics of spoiling: A negotiation approach”, *Challenges to peacebuilding: Managing spoilers during conflict resolution*, içinde (23-39), Edward Newman and Oliver Richmond, Tokyo-New York-Paris: United Nations University Press, 2006, s.24

⁴⁹⁰ Magnus Ranstorp, “The Israeli-Palestinian peace process: The strategic art of deception”, *Challenges to peacebuilding: Managing spoilers during conflict resolution*, içinde (242-261), Edward Newman and Oliver Richmond, Tokyo-New York-Paris: United Nations University Press, 2006, s.252-256

Kosova müdahaleleri baskı ile süreci kurtarma yöntemine örnek olarak göstermektedir.⁴⁹¹ Ancak burada sağlanan “barış”ın güç kullanılarak “zafer” yöntemiyle elde edildiği ve aslında Sırlara dayatılan bir çözüm olduğuna dikkat etmek daha doğru olacaktır.

Stedman, barış karşıtlarının süreci baltalama konusundaki başarısını büyük ölçüde uluslararası aktörlerin ve barışı koruyanların etkinliğine bağlamaktadır. Eğer etkili stratejiler uygulanır, yaptırımlar gündeme gelir ve barışı bozanlara fırsat verilmezse onların sürece vereceği zararın sınırlı olacağını savunmaktadır. Bir çatışmada özellikle komşu ülkelerin tutumlarının belirleyici olduğuna dikkat çekmektedir. Taraflar arasında karşılıklı ekonomik bağımlılığın güçlü olduğu, güçlü sivil toplumun bulunduğu ve demokrasinin gelişkin olduğu durumlarda barışı bozanların etkisinin kırılabileceğini belirtmektedir.⁴⁹²

5.2.1. İsrail Tarafında Barış Karşıtları

İsrail toplumunda iki önemli hareket Filistin ile barış konusunda, karşıt çizgi izlemekte, çabaların sonuca ulaşmasına engel olmaktadır. Oslo Süreci’nde en büyük sarsıntılara bu kesimlerin girişimleri yol açmıştır ve bunlar etkileri bakımından Hamas’ın, diğer Filistinli örgütlerin ya da Filistinli liderlerin barışı bozucu adımlarından daha yıkıcı olmuştur. 1995 yılında Oslo II Anlaşması’nın imzasından kısa bir süre sonra İsrail başbakanı Rabin’i vuran Yigal Amir ya da 1994 yılında El Halil katliamını gerçekleştiren Baruch Goldstein, İsrail’in sosyal ve siyasal yaşamında karşılığı olan bir zemin üzerine oturmaktadır. Bu zemin “Yahudi fundemantalizmi (ya da köktenciligi)” ile “Revizyonist Siyonizm”dir. Yahudi köktenciligi, aslında Yahudi cemaatlerinin yaşadığı her yerde görülen dinsel bir harekettir. Ancak İsrail içinde, siyasetin içinde yer alması ülke politikasında etkili olabilmektedir. Revizyonist Siyonizm ise Rusya’da doğan, Ze’ev (Vladimir) Jabotinsky (1880-1940) etrafında gelişen laik çizgideki aşırı milliyetçi bir harekettir.

---

⁴⁹¹ Stedman, (1997), s.12-14

⁴⁹² Stephen John Stedman, “Peace Processes and the Challenges of Violence”, *Contemporary Peace Making: Conflict, Violence and Peace Processes*, içinde (103-113), John Darby, Roger MacGinty, Gordonsville:Palgrave/MacMillian, 2003, s.104

Revizyonist Siyonizm'in gelişiminin ardında Roma'ya göç eden ve burada hukuk okuyan aynı zamanda gazetecilik de yapan Jabotinsky vardır. Jabotinsky'nin entelektüel evrimi faşizmin yeşerdiği İtalya'da gerçekleşmiştir. 1912'de yazdığı "İsyan" adlı makalesinde sosyal ve sınıfsal mücadelenin ulusal meselelerden önemli olmadığını belirterek Siyonist hareketi sosyalizme olan yakınlığı ve kurulacak devletin özelliklerine ağırlık vermesi dolayısıyla eleştirmiştir. Tüm gücün Yahudi devletinin kurulmasına odaklanması gerektiğini savunmuştur. 1925'te Paris'te Ha-Tzohar yani Siyonist Revizyonist Örgütünü kurmuştur.⁴⁹³ Irgun olarak bilinen İngiltere karşıtı paramiliter hareketin lideri olan, sonraki başbakanlardan Menachem Begin de onun çizgisinden gelen İsrail politikasının önemli isimlerinden biridir. Revizyonistler 1973'teki genel seçimler öncesi çeşitli sağ parti ve grupların katılımıyla Likud Partisi'ni kurarak İsrail siyasetine ağırlıklarını koymuşlar, 1977 seçimlerinde İşçi Partisi'nin yıllar süren iktidarına son vermişlerdir. İçinden İzak Şamir, Ariel Şaron, Binyamin Netanyahu gibi sertlik yanlısı liderleri çıkaran Likud Partisi Filistin topraklarındaki Yahudi yerleşim birimlerinin varlığını Siyonizmin hayata geçirilmesi olduğu gerekçesiyle hak olarak görmekte ve desteklemektedir. Bu siyasi hareketin mensupları Yahudi yerleşim yerlerini İsrail Devleti'nin savunması için hayati önemde görmektedir ve yerleşim yerlerinin sökülmesine karşı çıkmaktadırlar. Aynı zamanda Ürdün Nehri İsrail'in doğu sınırı kabul edilmekte Kudüs ise İsrail'in ebedi, bölünmez başkenti olarak tanımlanmaktadır. Likud Partisi Filistin devleti kurulmasına da karşı çıkmaktadır, dolayısıyla iki devletli çözüme karşıdır.⁴⁹⁴

Yahudi köktenciliği ise daha çok dini temeller üzerine yükselmektedir. Bu gruplar arasında Müslümanlar için de kutsal olan Haremüşşerif'i yıkıp yerine Yahudi tapınağı inşa etmek isteyenler olduğu gibi işgal altındaki toprakların bırakılmasını dine karşı ihanet olarak tanımlayanlar da vardır. Shahak ve Mezvinsky İsrail'deki köktenciliği araştırdıkları eserlerinde bu grupların İsrail'in nükleer politikalarını bile etkileyebilecek durumda olduklarına dikkat çekmektedir. İsrail'de köktenci Yahudiler iki ana gruba ayrılmaktadır. Daha aşırı uçta olan, genellikle siyah geleneksel kıyafetler giyenler (çoğul ifadesiyle) *Haredim* olarak adlandırılır ve iki siyasi partiye

⁴⁹³ Eran Kaplan, *The Jewish Radical Right*, London: The University of Wisconsin Press, 2005, s.3-6

⁴⁹⁴ İsrail Parlamentosu Knesset'e bağlı resmi sitede bulunan Likud Partisi programı, http://www.knesset.gov.il/elections/knesset15/elikud_m.htm erişim: 13/09/2011

dağılmıştır.⁴⁹⁵ *Yahadut Ha'Torah* Doğu Avrupa asıllı *Aşkenazi Haredi*'lerin partisidir. Şas ise Ortadoğu kökenlilerin oluşturduğu *Oriental Haredi*'lerin siyasi oluşumudur. 1996 seçimlerinde Haredi partileri 120 sandalyenin 14'ünü kazanmışlardır. Daha ölçülü olanlar ise *National Religious Party* (Ulusal Dinsel Parti) çatısı altında toplanmıştır. Bunlar başlarında mutlaka kipa bulundurmakla birlikte kadın hakları konusunda dinsel partilere göre daha özgürlüktür. Köktencilerden en önemli farkları budur.⁴⁹⁶

Yahudi fanatiklerin daha radikal örgütlenmelerinden biri Amerikalı bir Yahudi olan Meir Kahane'nin kurduğu *Kach* örgütüdür. Kahane İsrail'e Eylül 1969'da siyasi faaliyet göstermeyeceğine dair teminat vererek göç etmiştir. Ancak sözünde durmayarak Yahudi Savunma Cemiyeti adı altında silahlı bir örgüt kurmuştur. 1971'de örgütünün adını "Kach" olarak değiştirmiş, siyasi mücadeleye girişmiştir. *Kach* örgütü aşırı sert söylemi ile yerleşimciler arasında taraftar bulmuştur. Örgüt, 1980 yılında Haremüşşerif'te şiddet olaylarına yol açmakla suçlanmıştır. 1983 yılında *Kach* örgütü, *Peace Now* (Şimdi Barış) adlı barış yanlısı örgütün savaş karşıtı eylemine bombalı saldırı düzenlemiştir. İsrail parlamentosuna girebilen *Kach*, lideri Meir Kahane'nin 5 Kasım 1990'da New York'ta bir Mısırlı tarafından öldürülmesinden sonra Araplara yönelik saldırılar düzenlemeyi sürdürmüştür.

Kach'ın en büyük eylemi 1994'te El Halil'de yaşanmıştır. 25 Şubat 1994 Cuma sabahı, El Halil yakınlarındaki yerleşim birimi olan Kiryat Arba'da yaşayan Baruch Goldstein adlı Yahudi yerleşimci İbrahim Camii'ni basmış, otomatik saldırı tüfeğinden 30 mermilik üç şarjörü Ramazan'ın ilk sabah namazını kılmakta olan Müslümanların üzerine boşaltmıştır. Üzerinde asker üniforması bulunan Goldstein, 39 Filistinliyi öldürmüş, 150'sini de yaralamıştır.⁴⁹⁷ Daha sonra camidekiler tarafından linç edilmiştir. *Kach* örgütünün bir üyesi olan Baruch Goldstein, Başbakan İzak Rabin'in barış için İsrail topraklarından vazgeçmesi düşüncesine öfke duymuş, süreci engellemek için bu katliamı gerçekleştirmiştir. El Halil katliamından sonra İsrail Başbakanı İzak Rabin olayın trajedi olduğunu ve bir fanatik tarafından gerçekleştirildiğini söylese de köktenciler Goldstein'ı bir Yahudi kahraman olarak selamlamışlardır. Cenazesi sadece

⁴⁹⁵ Hared İbranicede Allah'tan korkan anlamına gelmektedir, "korkan/korku dolu" demektir

⁴⁹⁶ Israel Shakak and Norton Mezvinsky, *Jewish Fundamentalism in Israel*, London, Ann Arbor: Pluto Press, 2004, s.7-10

⁴⁹⁷ George J. Church, "When Fury Rules", *Time*, 07.03.1994

Arap karşıtı değil, İsrail hükümetine de karşıt bir gösteriye dönüşmüştür.⁴⁹⁸ Yerleşimciler Goldstein için bir anıt dikmişlerdir. İsrail hükümeti, El Halil katliamının mimarı Goldstein’i İsrail toplumunun uç noktalarının da en ucunda bir yerde olduğunu savunarak, olayı göz ardı etmiştir. Başbakan Rabin suikastında da Yahudi fanatizmi rol oynamıştır. Süreç içinde İsrail’i etkileyen radikal Yahudilerin terör tehdidi çok daha ciddi boyutlara ulaşmıştır. Amerika’daki ve İsrail’deki Yahudi din adamları, Oslo Barış Süreci’nin ilerlemesiyle birlikte şiddeti teşvik eden pek çok bildiri yayınlamıştır. Hatta bunlardan birinde, 1995 Haziran’ında Brooklyn’li Haham Abraham Hecht, “Yahudi şeriatı Halaka’ya göre Başbakan Rabin’in öldürülmesi caizdir” diye açıklama yapmıştır.⁴⁹⁹ Yani 1995 yılında Filistin’le barış imzalayan İşçi Partisi lideri başbakan İzak Rabin’in öldürülmesinin arkasında da dini gerekçeler vardır. Yigal Amir’in kendisi ve destekçileri “vur emrini Tanrı’dan aldığını” savunmaktadır. Amir, Yemen asıllı, dindar Yahudi bir ailenin çocuğudur. Suikasttan sonra hakkında hüküm verildiğinde cinayeti “liderleri tarafından yanlış yönlendirilen İsrail halkının iyiliği için yaptığını, Rabin’i Tanrı, Tevrat, İsrail halkı ve İsrail toprakları için öldürdüğünü” söylemiştir.⁵⁰⁰ Rabin öldürüldüğü gün bazı yerleşimciler, Kiryat Arba ve El Halil’deki Baruch Goldstein’in anıtı etrafında dans ederek kutlamalar yapmışlardır.

İsrail’de öne çıkan bir başka barış karşıtı Yahudi fanatik örgüt ise *Eyal*’dir. Sayıları 15 bine yaklaşan üye ve sempatanları barış sürecini tehlikeye düşürecek, cinayet dahil her türlü eylemi meşru görmektedir.⁵⁰¹ İsrail’deki bu örgütler, İsrail üst düzey yetkililerine yönelik suikastlar ve Haremüşşerif’e yönelik kışkırtıcı eylemlere yoğunlaşmaktadır.⁵⁰²

İsrail başbakanı Rabin’in öldürülmesinin yol açtığı hükümet değişiklikleri, iktidara Oslo Barış Süreci’ni İsrail’in güvenliği önünde bir engel olarak gören Likud Partisi’ni ve lideri, Binyamin Netanyahu’yu taşımıştır. Suikast her ne kadar İsrail kamuoyu tarafından nefretle karşılansa da bu gruplar amaçlarına ulaşmış, barış sürecini

⁴⁹⁸ Magnus Ranstorp, “Terrorism in the Name of Religion”, *Journal of International Affairs*, Vol.50, 22.06.1996, <http://www.questia.com/googleScholar.qst?docId=5001636521> erişim: 15.09.2011

⁴⁹⁹ Joshua A. Brook, “Murder in the name of God: The Plot to Kill Yitzhak Rabin”, *Washington Monthly*, Dec. 1998, http://findarticles.com/p/articles/mi_m1316/is_12_30/ai_53421541/ Erişim: 16/09/2011

⁵⁰⁰ Segev, (1998), s.63

⁵⁰¹ Michael D. Lemonick, “Roots of Israeli Extremism”, *Time*, 13.11.1995

⁵⁰² Reuven Paz, “The Threat of Jewish Terrorism in Israel”, *International Institute for Counter-Terrorism Articles*, 30.08.1998, <http://www.ict.org.il/Articles/tabid/66/Articlsid/12/currentpage/35/Default.aspx> erişim: 10.09.2011

rayından çıkarmayı başarmıştır. Güçlenen radikal sağ barış yanlısı kanadın sesini de kısmıştır.

İsrail hükümetleri çoğu zaman siyasi nedenlerle fanatik Yahudi grupların faaliyetlerine göz yummuştur. Ama Peres hükümeti Rabin'in ölümünden sonra üç özel komite kurarak fanatik Yahudilerin faaliyetlerini engelleme, bu kişilerin İsrail'e girişini yasaklama ve bu gruplara para yardımı yapılmasını engelleme kararı almıştır.

Stedman'ın barış karşıtları analizinde öne çıkan bir konu da liderlerdir. İsrail tarafında bazı liderler özellikle barış sürecini durdurmak için çaba harcamış, zaman zaman masaya oturarak içeriden bir barış bozucu olarak hareket etmiş zaman zaman ise doğrudan müzakereleri hedef almışlardır. Bunlardan ilk akla gelen isim kuşkusuz Likud Partisi liderliği, başbakanlık yapmış olan, çeşitli hükümetlerde yer alarak Filistin tarafıyla masaya oturan, 1998'deki Wye River Zirvesi'nde müzakerelerde Filistin lideri Arafat'ın elini sıkmayı reddeden, daha sonra Oslo'yu devre dışı bırakan Ariel Şaron'dur. Şaron, sürece en büyük darbeyi vuran hatta süreci bitiren liderdir. İşgal edilen Batı Şeria ve Gazze'de Yahudi yerleşim birimleri kurulması politikasının önde gelen isimlerinden biri olarak yıllarca yerleşimciler tarafından seçimlerde desteklenmiştir. Araplar için ise özellikle 1982 Lübnan Savaşı sırasında yaşanan Sabra ve Şatilla katliamından dolayı en önemli düşman figürlerden biri haline gelmiştir.⁵⁰³ Şaron eski bir asker olması dolayısıyla pek çok benzer kariyere sahip İsraili politikacı gibi İsrail ordusunu ve gizli servisini de barış karşıtı bir organ gibi kullanmış, Filistinli liderlere yönelik suikastlarla gerilimi tırmandırarak, İsrail ile barış masasında oturan Filistin Yönetimi'nin bazı kesimlerin gözünde "İsrail işbirlikçisi" gibi görünmesine neden olarak sıkıntıya düşürmüştür. Şaron 2000 yılındaki Camp David görüşmelerinden sonra Kudüs'teki Haremüşşerif'e girerek şiddet olaylarını kışkırtmış, 2001'de başbakan olduktan sonra Oslo'yu ihlal ederek Filistin kentlerini yeniden işgal etmiştir.

Barış sürecini olumsuz yönde etkileyen bir başka Likud Partisi lideri ise iki kez başbakanlık görevinde bulunan Binyamin Netanyahu'dur. Suikasttan önce Rabin'i en

---

⁵⁰³ Şaron ile ilgili ayrıntılı değerlendirme için bakınız: Baruch Kimmerling, *Politicide Ariel Sharon's War Against the Palestinians*, London, New York: Verso, 2003; Anita Miller, Jordan Miller, Sigalit Zetouni, *Sharon Israel's Warrior-Politician*, Chicago: Academy Chicago/Olive Publishing, 2002; Ariel Sharon with David Chanoff, *Warrior an Autobiography*, New York, London, Toronto, Sydney, Tokyo, Sıngapore: Touchstone, 2001

çok ve en ağır eleştiren siyasi kişiliktir. Rabin'in ölümünden sonraki seçimler için yürüttüğü kampanyasında "barış sürecinin neden olduğu güvenlik boşluğunu gidereceği" vaadinde bulunmuş, "barış için toprak" ilkesinden vazgeçeceğini belirtmiştir. Kampanyasında İşçi Partisi lideri için "Peres Kudüs'ü bölecek" sloganını kullanarak korkuları körüklemiştir.⁵⁰⁴ Barış karşıtı açıklamaları nedeniyle Netanyahu'nun iktidara gelmesi Filistin tarafında güvensizliği ve kuşkuları arttırmış, barış sürecinin sonunun geldiği konuşmaya başlanmıştır. 18 Haziran 1996'da hükümetini kurduktan sonra ilk Washington ziyaretinde Yahudi yerleşim yerlerini açmayı sürdüreceğini "Rabin bile 50 bin yerleşimciye yer açtı. Benim Rabin'den daha az yer açmamı beklemiyorsunuz sanırım" diyerek ilan etmiştir. Uzun süre Filistin lideri Arafat'la görüşmeye karşı çıkmış, El Halil'den geri çekilme işlemini ertelemiştir. Aynı yıl 24 Eylül günü Eski Kudüs'teki tünelleri arkeolojik kazılara açma kararı almıştır. Haremüşşerif'in temellerinden geçen tünellerde çalışma yapılması Netanyahu'nun kutsal yapıyı çökertme girişimi olarak algılanmış isyanlara yol açmıştır. 1997 yılında ise 18 Mart'ta İsrail hükümeti Kudüs yakınlarındaki Har Homa'da yeni yerleşim birimi inşaatına başlamıştır. Sharon'un da yer aldığı kabinenin kararı İsrail'in Kudüs'ün statüsünü tek taraflı olarak belirlemeye çalışması olarak nitelendirilmiştir. Netanyahu müzakerelerin takvimini de değiştirmek istemiş ve İsrail-Filistin barış sürecini 19 ay süren bir durgunluk dönemine sokmuştur.⁵⁰⁵

İsrail'in barış sürecini başlatan İşçi Partili liderlerinin de Rabin'den sonra süreci sıkıntıya sokan politikaları dikkat çekicidir. 1999 yılında işbaşına gelen Ehud Barak'ın Camp David'deki nihai statü görüşmelerindeki duruşu ve sonrasındaki açıklamaları da barışı bozucu etki yapmıştır. Bu konu sonraki bölümde ayrıca incelenecektir.

5.2.2. Filistin Tarafında Oslo Süreci Karşıtları

Tıpkı İsrail'de olduğu gibi Filistin tarafında da barış sürecini baltalamak isteyen gruplar vardır. Bunların bazıları Stedman'ın ifade ettiği gibi barışa temelden karşı çıktığı gibi bazıları ise dönemselsel olarak süreci sıkıntıya sokmaya çalışan, sınırlı

⁵⁰⁴ Jim Clancy, "Netanyahu and Peace", CNN, 31.05.1996 <http://edition.cnn.com/WORLD/9605/31/netanyahu.profile/index.html> erişim: 16.09.2011

⁵⁰⁵ Segev, (1998), s. 6-30

hedefleri olan örgütlerdir. Barış sürecine en ciddi muhalefet İslami hareketlerden gelmiş olmakla birlikte Marksist bir örgüt olan Filistin Halk Kurtuluş Cephesi de Oslo Barış Süreci'ne, İsrail'i tanımaya karşı çıkmaktadır. Hamas, İslami Cihad, bunlara bağlı silahlı örgütler, süreç içinde saldırılar da düzenleyerek süreci etkilemeye çalışmışlardır.

Bu grupların Stedman'ın tipolojisinde nereye oturduğunu belirlemek bunlara karşı uygulanacak politikaların değerlendirilmesi açısından önem taşımaktadır. Özellikle Filistin'de 2006 seçimleriyle iktidar olabilecek bir siyasi hareket potansiyelini kanıtladığı için Hamas'ın pozisyonunu doğru ortaya koymak gerekmektedir. Eğer Hamas topyekun barış karşıtı olarak değerlendirilirse İsrail'in "terörist" saydığı örgütle masaya oturmasını beklemek hayalci bir yaklaşım olacaktır. Hamas'a topyekun barış karşıtı hükmü verilirse Hamas Filistin'de gücünü koruduğu sürece barış yapılması imkansız olacak, Hamas ile müzakere yürütülmesi anlamsız hale gelecektir. Örgüt için "sınırlı barış bozucu" teşhisi konulursa yaklaşımın farklı olması beklenecektir.

Söylemine ve çıkış noktasına bakıldığında Hamas'ın barışa topyekun karşı olduğu söylenebilir. Ama örgütün uyguladığı politikalar değerlendirildiğinde bu kaniya bu kadar net varmak aynı şekilde kolay olmamaktadır.

İslami Direniş Hareketi Hamas çıkış noktası itibarıyla Mısır'da kurulan Müslüman Kardeşler örgütünün Filistin'deki koludur. Zaten örgütün kuruluş belgesinde de bu açıkça ifade edilmektedir.⁵⁰⁶ Başta İslami yaşayan nesiller oluşturmak fikriyle yola çıkan ve işgale karşı silahlı mücadele için koşulların uygun olmadığını savunan ve bu yüzden El Fetih gibi laik ve milliyetçi gruplarla çatışan Müslüman Kardeşler, 1987 yılında intifadanın başlamasıyla bu tutumunu değiştirmiş ve İsrail'e karşı silahlı mücadeleye girişmiştir. Hamas bu dönemde Müslüman Kardeşler Örgütü'nün çalışmalarına zarar vermemek için ayrı bir isimle faaliyete geçmiştir. Örgüt temel belgesinde Filistin topraklarının kıyamete kadar Müslüman nesillerin toprağı olduğu inancıyla bunun üzerinden müzakere edilmesine karşı çıkmaktadır:

Madde 13 (Barışçı çözümler, barış girişimleri ve uluslararası konferanslar):
Filistin sorununu çözmek için, barış girişimleri, sözde barışçı çözümler ve uluslararası konferanslar İslami Direniş Hareketi'nin inançlarına tamamen

⁵⁰⁶ "The Charter of Hamas", 1988, Palestine Center, selected documents, www.palestinecenter.org, Madde 2

aykırıdır. Filistin'in bir parçasından bile vazgeçmek dinden vazgeçmektir. Kafirler inananlara ne zaman adil davrandılar? "...Sen dinlerine uymadıkça, ne Yahudiler ve ne de Hıristiyanlar asla senden razı olmazlar. De ki: "Allah'ın yolu asıl doğru yoldur." Sana gelen ilimden sonra, eğer onların arzu ve keyiflerine uyacak olursan, bilmiş ol ki, Allah'tan sana ne bir dost, ne bir yardımcı vardır." Bakara Suresi 120. ayet. Filistin soruna cihattan başka çözüm yoktur. Girişimler, öneriler ve uluslararası konferanslar zaman kaybıdır, abesle iştigal etmektir.⁵⁰⁷

Bununla birlikte Hamas liderleri özellikle 2006'daki seçimlerden sonra yaptıkları açıklamalarda iki devletli çözüme kerhen de olsa destek vereceklerini söylemişlerdir. 2009 yılında *New York Times* gazetesine beş saat süren bir mülakat veren Hamas'ın siyasi lideri Halid Meşal, Hamas temel belgesinin 20 yıl önce yazılmış bir metin olduğunu belirterek "tecrübelerimiz bizi şekillendiriyor" ifadesini kullanarak "1967 sınırlarında uzun vadeli bir ateşkese varız. Bu Doğu Kudüs'ü, yerleşim yerlerinin sökülmesini ve Filistinli mültecilerin dönüşünü de kapsayan bir çözümdür. Uzun dönemden kastım 10 yıldır" demiştir.⁵⁰⁸ Aynı şekilde örgütün Gazze'deki lideri ve başbakanı İsmail Haniye de "Gazze kuşatma, Batı Şeria ise işgal altında. Gazze'de elimizde olan bir devlet değil seçilmiş bir hükümetin rejimidir. Filistin Devleti 1967 sınırlarından farklı bir şekilde kurulamaz" derken yine iki devletli çözümü üstü kapalı kabul ettiklerini ortaya koymaktadır.⁵⁰⁹ Haniye 2006'da İngiliz *The Guardian* gazetesine yazdığı makalede de Batı'nın kendilerinden İsrail'i tanınmasını, anlaşmaları tanınmasını ve direnişi sona erdirmesini talep ederken İsrail'den hiçbir talep gündeme getirmemelerini eleştirmiştir. Dönemin İsrail başbakanı Ehud Olmert'in tek taraflı adımlarına karşı çıkmakta bir anlamda müzakereyi tercih ettiklerini göstermektedir. Makalenin "Adil barış ya da hiç barış" adı da Hamas'ın topyekun çabalara karşı olmadığını bir başka kanıtı olarak karşımıza çıkmaktadır.⁵¹⁰

Jeroen Gunning örgütün eylemlerinin de çoğu zaman uluslararası medyada ve bazı çalışmalarda yer aldığı gibi her zaman barış sürecini durdurmak olmadığına dikkat çekmektedir. Saldırıların zamanlaması ile yapılan mikro incelemelerin aslında pek

---

⁵⁰⁷ ibid. Madde 13

⁵⁰⁸ Taghreed El-Khodary and Ethan Bronner, "Addressing U.S., Hamas Says It Grounded Rockets", *The New York Times*, May 4, 2009, <http://www.nytimes.com/2009/05/05/world/middleeast/05meshal.html> erişim:16.09.2011

⁵⁰⁹ Amira Hass, "Haniyeh: Hamas willing to accept Palestinian state with 1967 borders", *Haaretz*, 09.11.08 <http://www.haaretz.com/news/haniyeh-hamas-willing-to-accept-palestinian-state-with-1967-borders-1.256915> erişim: 16.09.2011

⁵¹⁰ İsmail Haniyah, "A Just Peace or No Peace" *The Guardian*, 31.03.2006, <http://www.guardian.co.uk/commentisfree/2006/mar/31/israel> erişim, 16.09.2011

çoğunun farklı gerekçelerle gerçekleştiğini, temel stratejinin ise süreci durdurmak değil İsrail'in işgal ettiği topraklardan çıkmasını hızlandırmak olduğu anlaşılmaktadır. Önceki bölümde de değinilen araştırmalarında Kydd ve Walter, 1996'da meydana gelen saldırıları sürecin önemli aşamalarına rastladığını, örneğin Mayıs ayındaki İsrail seçimlerini etkilemeye yönelik olduğunu öne sürmektedir. Makalede İsraili sivillere yönelik Hamas saldırılarının seçimlerden iki üç ay önce meydana geldiğine dikkat çekilmektedir. Ancak daha yakından incelendiğinde o saldırıların aslında Hamas'ın "mühendis" takma adlı lideri Yahya Ayyaş'ın Ocak ayında İsrail tarafından suikast sonucu öldürülmesine karşı ilan ettiği intikam saldırıları olduğu görülmektedir. Pape de Hamas lideri Ahmad Bakr ile yaptığı görüşmede "İsrail sınırları güvende olmadığı için FKÖ ile müzakereye başladı. Eğer güvenlik istiyorlarsa yerleşim yerlerini boşaltmaları gerekir" ifadelerinin Hamas'ın temel stratejisinin süreci baltalamak olmadığını gösterdiğini belirtmektedir.⁵¹¹ İsrail'in 2005 yazında Gazze'deki yerleşim birimlerini boşalttığı gün Hamas'ın Gazze'deki kurucu liderlerinden Mahmud Zahhar da hedeflerinin "Yahudi göçünü tersine çevirmek" olduğunu vurgulamıştır:

İsrail'in Hamas direnişi yüzünden çekilmesi bir iddia değil. Bu çekilmenin gerçek nedenidir. Dediniz ki, Şaron güvenlik gerekçesiyle bu tek taraflı adımı attı. Peki size soruyorum: Güvenlik gerekçesi ne demek? Şaron güvenliğini burada kaybetti. Askerleri güvende değildi. Yerleşimcilerin güvenliği kalmamıştı. İşgalin güvenliği kaybolduğu için gidiyorlar. Bu da silahlı mücadelenin direnişimizin, etkili direnişimizin sonucudur. Yani İsrail buradan yenilgiyle ayrılıyor. Hamas gerçek bir zafer kazandı. Hamas çok fedakârlık yaptı. Çekilme, işgalin, burada kalmalarının maliyetinin çok yüksek olduğunu göstermesi açısından çok önemli ve sembolik bir olaydır. Bizim için çok önemli bu olay, yani çekilme, Batı Şeria ve Kudüs'te de güçlü bir şekilde, tüm Filistin özgürlüğüne kavuşana kadar sürdürülmelidir.⁵¹²

Bütün bunlar göz önüne alındığında Hamas'ın gerek sivillere yönelik düzenlediği intihar saldırıları gerek sivil faaliyetlerinde İsrail karşıtı bir kültür yerleştirmesi dolayısıyla "barışı bozucu" bir unsur olduğu anlaşılmakla birlikte topyekun "barış karşıtı" olmadığı, sınırlı hedefleri olduğu görülmektedir. Milton-Edwards ve Crooke da örgütün geçmişte ve barış süreci çöktükten sonra da silahlı direniş kadar siyasi manevraya da açık olduğunu ispat ettiğini ve bu ikili politikayla

⁵¹¹ Jeroen Gunning, *Hamas in Politics*, London: Hurst, 2007, s.210-213; Hamas ile ilgili daha ayrıntılı çalışmalar için ayrıca bakınız: Zaki Chehab, *Inside Hamas*, London, New York: Tauris, 2007; Jonethan Schanzer, *Hamas vs. Fatah*, New York: Palgrave Macmillan, 2008; Azzam Tamimi, *Hamas Unwritten Chapters*, London: Hurst, 2007; Bora Bayraktar, *Hamas*, İstanbul: Karakutu Yayınları, 2007

⁵¹² Mahmud Zahhar ile görüşme, Gazze, 17.08.2005

pozisyonunu güçlendirmeye çalıştığını düşünmektedir.⁵¹³ Burada belki biraz da üzerinde durulması gereken Hamas'ın her barışa karşı olmadığı sadece Oslo ile dayatılan barışa ve sadece Filistin tarafına baskı uygulanması yöntemine karşı çıktığıdır. Hamas'ın saldırılarına İsrail ordusunun verdiği askeri tepkiler, misilleme olarak Filistin kentlerine yönelik ablukanın ağırlaştırılması, örgütün farklı fraksiyonlarının zaman zaman kontrol dışına çıkması tümüyle barış sürecini olumsuz etkileyen faktörlerdir. Örgütün dış bağlantıları, İsrail ile savaş halindeki Suriye ve müttefiki İran ile olan yakın ilişkileri de bu olumsuzluğa ciddi katkı sağlamaktadır.

Filistin topraklarında barış sürecini sıkıntıya sokan sadece Hamas değildir. 1979'da Mısır'da okuyan Fethi Şikaki, Abdülaziz Al Awdah ve Beşir Musa önderliğinde Filistinli üniversiteli gençlerin kurduğu İslami Cihad da bunlardan biridir. Mısır'daki radikalizmden ve İran devriminden etkilenen İslami Cihad silahlı direnişi öne çıkarmakta ve İslam devleti kurmak için cihadı tek yol olarak görmektedir. İslami Cihad'a göre "İsrail'in tanınması ya da masada görüşülen herhangi bir siyasi çözüm kabul edilemez"dir.⁵¹⁴

Filistin solunda da Oslo Süreci'ne karşı çıkan grupların ağırlıkta olduğu görünmektedir. Filistin Halk Kurtuluş Cephesi (FHKC) temelde diplomatik çabalara karşı olmadığını, ancak bunun ana direniş yöntemi olmasına karşı olduğunu açıklamıştır. Ayrıca Filistinlilerin kendi kendini idare ve mültecilerin geri dönüş haklarından geri adım atılmamasını kırmızı çizgileri olarak belirlemiştir.⁵¹⁵ Örgütün önceki liderlerinden George Habash'a göre, resmi görüş olarak FHKC "Siyonist yapıyı yok etmeyi, Filistin topraklarını kurtarmayı ve demokratik sosyalist bir toplum kurma hedefini" sürdürmekle birlikte, yeni nesil liderler daha pragmatik adımları atma potansiyeline sahiptir.⁵¹⁶

---

⁵¹³ Beverly Milton-Edwards and Alastair Crooke, "Elusive Ingredient: Hamas and the Peace Process", *Journal of Palestine Studies*, Vol. 33, No. 4, (Summer, 2004), (s. 39-52), s.40

⁵¹⁴ Ziad Abu-Amr, *Islamic Fundamentalism in the West Bank and Gaza*, Indianapolis and Bloomington:Indiana University Press, 1994, s.104-108

⁵¹⁵ "New Stand from the PFLPSource" *Journal of Palestine Studies*, Vol. 9, No. 2 (Winter, 1980), (s. 151-153), s.152

⁵¹⁶ Anders Strindberg, "The Damascus-Based Alliance of Palestinian Forces: A Primer", *Journal of Palestine Studies*, Vol. 29, No. 3 (Spring, 2000), (s. 60-76), s.64-65

5.2.3. Üçüncü Tarafların Barışı Bozucu Etkisi

Barış müzakerelerinde sürecin içinden ve dışından barışı bozucu hareketler gelebileceği gibi, üçüncü ülke, kuruluş ya da kişiler de zaman zaman sürecin gidişatına olumsuz etki edebilmektedir. Bunlar da arabulucular gibi sürecin içinde yer alabileceği gibi, çatışma bölgesinde çıkarları olan başka devletler ya da uluslararası kuruluşlar da olabilir. İsrail-Filistin sorunu gibi Ortadoğu coğrafyasının tamamını, dinsel boyutuyla tüm İslam, Hristiyan ve Yahudi toplumlarını ilgilendiren bir meselede de barış sürecine katkı yapabilecek ya da darbe vurabilecek çok sayıda taraftan söz edilebilir.

Filistin tarafından bakıldığında, özellikle Hamas örgütünün dış ilişkilerinin ağırlık noktasını İran ve Suriye'nin oluşturduğu görülmektedir. Özellikle Şii olan İran ile ilişkiler dikkat çekicidir. 1979'daki İslam devriminden sonra İran'ın ruhani lideri Ayetullah Humeyni devrimin "Kudüs kurtulana kadar sürecek bir yürüyüş" olduğunu söylemiştir. FKÖ lideri Yaser Arafat Humeyni tarafından Tahran'a davet edilmiş ve Humeyni kendisine, hareket içindeki solcu ve laik-milliyetçi akımları zayıflatmasını tavsiye etmiştir. Humeyni her yıl Ramazan ayının son Cuma gününü "Kudüs Günü" olarak ilan etmiştir ve "kana susamış Siyonist devletin" aleyhine protestoları desteklemiştir. Humeyni geçmişte İsrail büyükelçiliği olarak kullanılan binanın anahtarlarını FKÖ'ye teslim etmiş ve burada FKÖ diplomatik misyonu çalışmaya başlamıştır. İran yönetimi İsrail'e yönelik mücadeleyi her anlamda desteklemiştir. İran'ın FKÖ ile ilişkileri Amerikan elçiliği baskınında Arafat'ın arabuluculuk yapmaya soyunması, daha sonra İran-Irak savaşında Saddam Hüseyin'in yanında yer alması dolayısıyla bozulunca Tahran yönetimi Hamas ile yakınlaşmıştır.⁵¹⁷ İran, 1991 yılında FKÖ Irak yakınlaşmasına tepki olarak "İslami intifada" çağrısında bulunmuş Hamas, İslami Cihad ve diğer Oslo barış sürecine karşı çıkan gruplarca görüşmelere karşı Şam'da bir bildiri yayınlanmasına öncülük etmiştir.⁵¹⁸ Oslo'ya temelden karşı çıkan İran bu konuda Hamas üzerinden bölge politikasında söz sahibi olmaya çalışmıştır. İntihar saldırılarını destekleyerek hem askeri eğitim hem de finansman sağlamıştır.

---

⁵¹⁷ Chehab, (2007), s.138-140

⁵¹⁸ Schanzer, (2008), s.38-39

Tıpkı İnan gibi Suriye de İsrail ile Filistin arasındaki görüşmeleri sekteye uğratmak isteyen bir güç olarak öne çıkmaktadır. Suriye, İnan, Hamas ve İslami Cihad gibi İsrail ile açıktan çatışan örgütlerin liderlerini, temsilcilerini başkentinde ağırılarak, koruma sağlayarak bu meselede söz sahibi olmaya çalışmaktadır.

Arap Birliği, Suudi Arabistan, Libya, Mısır ve diğer bölge ülkeleri kendi çıkarları doğrultusunda İsrail-Filistin sorununa zaman zaman doğrudan zaman zaman dolaylı müdahalelerle olumlu-olumsuz katkıda bulunmaktadırlar. Libya lideri Muammer Kaddafi ve Irak Devlet Başkanı Saddam Hüseyin'in iktidardan düşene dek Filistin silahlı direnişine verdikleri destek bilinmektedir. Arap Birliği ve Mısır'ın kritik durumlarda müdahale etmek yerine sessiz kalmaları, bazı dönemlerde barış sürecini sıkıntıya sokmuştur.

Amerikan yönetiminin bir arabulucu olarak müzakerelere doğrudan müdahale ettiğini belirtmiştik. Bu müdahalenin bazı dönemlerde İsrail lehine fazla ağırlık kazanması da Filistin tarafının tereddütlerini arttırmış, güven unsurunu zayıflatmıştır. ABD Dışişleri Bakanlığı'nın Ortadoğu masasının Yahudi diplomat ağırlıklı olması, Filistinlilerin iki ayrı İsrail heyetiyle müzakere ettikleri şikayetlerine yol açmıştır. Bu konuda Başkan Clinton'ın Ortadoğu Özel Temsilcisi Dennis Ross'un hatıraları zengin örneklerle doludur. Ross'un Arafat ve Filistin direniş hakkındaki ön yargıları, konuya tamamen İsrail'in güvenliği perspektifinden yaklaşması, güvensizliği derinleştirmiş, müzakerelerde bazı kararların alınmasına engel olmuştur. Örneğin Ross, Ariel Şaron'un Haremüşşerif'i ziyaretinden sonra patlak veren İkinci İntifada ile ilgili olarak Filistin tarafının kaygılarını tamamen bir kenara iterek "Arafat'ın şiddet seçeneğini her zaman aklının bir kenarında tuttuğunu, Şaron'un ziyaretinin ona şiddeti patlatmak için fırsat verdiğini" savunmaktadır.⁵¹⁹ Yine müzakerelerde mültecilerin geri dönüş hakkı ile ilgili olarak Ross, Filistinlilerin, sınırlı bir dönüş seçeneğini "yutmak zorunda" olduklarını belirtmektedir.⁵²⁰ Ross'un anıları dikkatle incelendiğinde Amerikan Özel Temsilcisi'nin barış sürecini Filistinliler aleyhine etkileyecek sayısız girişimi olduğu görülmektedir.

---

⁵¹⁹ Ross, (2004), s.730

⁵²⁰ ibid., s.720

Diasporalar da barış süreçlerinde etkili olmaktadır. Bunlar buldukları ülkelerde geliştirdikleri bağlantılarla hem kendi anavatanlarında hem de yaşadıkları devletlerde dış siyasete etki edebilmektedirler. Amerika'daki Yahudi lobisinin daha önce ele alındığı gibi Washington'un tutumunu etkileme çalışmaları buna en güzel örnektir. Çoğu zaman diasporadakiler daha tutucu ve milliyetçi olabilmekte, kendi hükümetleri üzerinde baskı kurarak, barış girişimlerinin gerçekleşmesini önleyebilmektedirler. Türkiye ile Ermenistan arasındaki 2008 yılındaki açılım sürecinde, Ermenistan'ın en büyük ekonomik destekçisi olan Amerika'daki Ermeni diasporasının çözüme engel çıkarıcı tavırları bunun bir örneği olarak gösterilebilir.⁵²¹ Ben-Porat diasporaların çatışma çözümlerinde bağımsız bir aktör olarak ortaya çıktıklarına dikkat çekmektedir. Diasporaların anavatandaki çatışmadan ya da bir barış arayışından etnik kimliğine, güvenliğe tehdit algılayabildiğini ve finansal gücünü kendi öngördüğü amaca hizmet için harekete geçirebildiğini belirtmektedir. Ayrıca diaspora elitin, anavatandaki yönetici elite liderlik rekabetine girebildiğine ve “ulusal çıkarı” kimin temsil ettiği konusunda bölünme yaşanabileceğine dikkat çekmektedir. Bazen de diaspora, çatışmanın bitmesiyle etkisini kaybedeceğinden endişe etmektedir. Çünkü diasporalar genellikle çatışmanın en yoğun olduğu zamanlarda etkinliklerini arttırabilirler. Diasporalar yaşadıkları ülkelerdeki sosyal ve siyasi statülerinde gerileme olmasından da endişe edebilirler ve bu sebeplerle de barışı bozucu adımlar atabilirler.⁵²²

Amerikan Yahudi lobisi bu açıdan incelenebileceği gibi Filistin diasporası da çoğu zaman süreci olumsuz etkilemiştir. Sayıları milyonları aşan Filistinli mülteciler, buldukları ülkelerdeki kamplarda silahlı direniş ve geri dönüş fikriyle beslenerek büyüdüklerinden, kendilerini ayakta tutan şey bu söylem olduğundan çoğu zaman barış girişimlerine “ihanel” gözüyle bakmış, barış sürecine karşı çıkmıştır. Filistinli Hamas, İslami Cihad gibi örgütler insan kaynaklarını büyük ölçüde Filistin diasporasından sağlamıştır. Bu da Oslo'daki onlarca soruna yenilerini eklemektedir.

---

⁵²¹ Sami Kohen, “Diaspora Sarkisyan'ı zorluyor”, *Milliyet*, 07.10.2009

⁵²² Ben-Porat, (2008), s.140-141

5.3. Çözümü Zor Çatışmalarda Barış İnşası

Barış süreçlerinin kalıcı olması, sonuç alınabilmesi açısından en önemli konu kuşkusuz barış inşasıdır. Bir sürecin başlaması, müzakerelerin yürütülmesi ve bir anlaşmaya varılması sorunu çözmeye yetmemektedir. Çözümü zor çatışmalarda kalıcı barış sağlanabilmesi için hem negatif hem de pozitif anlamda barış durumunun güçlendirilmesi elzemdir. Galtung'un barışçı yollarla barış, Burton'ın ihtiyaç teorisi, Kant'ın demokratik barış ilkesi, Boulding'in istikrarlı barış gibi kavramları göz önüne alındığında barışın sağlanabilmesi için, hem açık hem gizli şiddetin önlenmesi, çatışmanın dönüştürülmesi ve kriz anlarında şiddete dönülmesinin engellenmesi, aralarında kimliğin de bulunduğu temel ihtiyaçların karşılanması ve ekonomik kalkınmanın, sivil demokrasinin tesis edilmesi gerekmektedir. Tarafların müzakereye başlama kararı almasından ve bir uzlaşmaya varmasından sonra bir daha çatışma noktasına dönmemesi için atılması gereken bu adımlar barış inşasının konularıdır.

'Barış inşası' kavramını öncelikli olarak uluslararası politikanın gündemine sokan BM Genel Sekreteri Boutros Boutros Ghali'dir. Ghali, 1992 tarihli "Barış için Gündem" adlı raporunda barış inşasını "barışı güçlendirecek ve sağlamlaştıracak, çöküşünü engelleyecek yapıları belirlemek ve desteklemek" olarak tanımlamıştır. Sonraki yıllarda bu tanımları genişleten Boutros-Ghali önleyici diplomasi, askerden arındırma, silahların kontrolü, kurumsal reform, gelişmiş adli ve polis sistemi kurulması, insan haklarının tesisi, seçim reformu ve sosyal, ekonomik kalkınma gibi konuları barış inşasının kapsamı içinde değerlendirmiştir.⁵²³ Gawerc barış inşasının amacını adalet, eşitlik ve işbirliğine dayalı bir barış yapısını oluşturmak olarak tanımlamıştır. Barış inşası şiddetin temel nedenlerini ortadan kaldırarak bunu gerçekleştirmektedir.⁵²⁴

Barış inşası çatışma çözümünün tümüne yayılan dinamik bir süreçtir, barış sürecinin herhangi bir aşamasında gündeme gelmektedir. Ama genellikle barış inşası barış anlaşmasını takip eden dönemlerde sistematik hale gelmektedir. Barış inşası yeni

⁵²³ Boutros Boutros-Ghali, *An Agenda for Peace*, Second Edition, New York: United Nations, 1995, s.19; Kavramla ilgili daha geniş bir tartışma ve ayrıntılar için bkz. Michael Barnett, Hunjoon Kim, Madalene O'Donnell, and Laura Sitea, *Peacebuilding: What Is in a Name?*, Global Governance 13, (35–58), Lynne Rienner Publishers, 2007

⁵²⁴ Michelle I. Gawerc, "Peace-building: Theoretical and concrete perspectives", *Peace & Change*, Vol. 31, No.4, October 2006, Peace History Society and Peace and Justice Studies Association, s.439

güç paylaşımının kurumsallaştırılması anlamına gelmektedir. Kurumların reformu ya da yeni kurumların oluşması, insan hakları, demokrasi ve hukukun tesisi ve gelişimi, yeni adalet düzeni getirilmesi bunun bir parçasıdır. Çatışma döneminde bozulan ekonominin düzeltilmesi, yeni iş alanlarının açılması, karşılıklı bağımlılığın sağlanması tarafların yeniden silaha sarılmasını engelleyecek düzenlemeler barışı inşaa etmek için kullanılan yapı taşlarıdır.

Barış inşası barış kültürünün yerleştirilmesi anlamına da gelmektedir. Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun 1999'da dünya çocukları arasında barış kültürü tesis edilmesi için uyguladığı programa göre (BM A/53/243 sayılı kararı) barış kültürünün sekiz temel unsuru vardır. Bunlar, “(1) Çatışmanın çözümüne uygun bir eğitim, (2) Yoksulluğun ve eşitsizliklerin giderilmesi için sürdürülebilir kalkınma, (3) İnsan hakları, (4) Cinsiyet eşitliği, (5) Demokratik katılım, (6) İnsanlar, uluslar ve çatışan gruplar arasında anlayış, hoşgörü ve dayanışma, (7) Bilginin serbest akışı ve katılımcı iletişim, (8) Silahsızlanma gibi girişimleri içeren uluslararası barış ve güvenlik”tir.⁵²⁵ Dolayısıyla barış inşası çalışmalarında bu unsurları sağlayacak adımlar atılmalıdır.

Burton'ın dile getirdiği temel ihtiyaçların karşılanması kaynakların düzenli ve kalıcı hale gelmesi barış inşasının temel adımlarındandır. Bu, reddedilen kimliklerin tanınması, karşı tarafı reddeden kimliklerin inkardan vazgeçecek şekilde geliştirilmesi anlamına da gelmektedir. Sembollerin tanınması, çatışma dilinin terk edilmesi, barışı bozan grupların hem askeri hem siyasi anlamda kuşatılması ve marjinalleştirilmesi barış inşası için yapılması gereken işlerdendir. Eğitim sisteminin gözden geçirilmesi, tarih kitaplarındaki çatışmacı, karşı tarafın kimliğini reddedici unsurların çıkarılması da bu aşamada gerçekleştirilmelidir.

Barış inşasında amaç varılan anlaşmanın sürdürülebilir hale getirilmesi, ilişkilerin dönüşümünün sağlanmasıyla savaşın tamamen devre dışı bırakılmasıdır. Bir başka deyişle seçkinlerin gerçekleştirdiği müzakerelerin ve barış anlaşmasının kamuoyuna yayılması ve kökleştirilmesi demektir.

---

⁵²⁵ Joseph de Rivera, “Assessing the Basis for a Culture of Peace in Contemporary Societies”, *Journal of Peace Research*, Vol. 41, No. 5 (Sep., 2004), (s. 531-548), s.531

5.3.1. Askeri Düzenlemeler

Barış güç parametreleri açısından, yani negatif barış perspektifinden bakıldığında yapılması gereken ilk şey çatışmanın durdurulması ve silahların susturulmasıdır. Barış inşası açısından bakıldığında ise yeniden çatışmaya dönülmemesi için sağlanan uzlaşmayı devam ettirecek, çatışan tarafların yeniden silaha sarılmasını engelleyecek yeni düzenlemeler gerekmektedir. Bu da yeni askeri düzenlemeler anlamına gelmektedir. Bu düzenlemeler askeri birliklerin yeniden konuşlandırılması, yeni sınırlandırmalar getirilmesi, asker sayısının belirlenmesi, belki yeni güvenlik birimlerinin oluşturulması gibi konuları kapsamaktadır. Call ve Stanley'in ifadesiyle bunda amaç, toplum içinde güç kullanımı meşruiyetinin tekelinin tüm tarafların kabul ettiği bir şekilde yine sadece devlet elinde olmasının sağlanmasıdır.⁵²⁶

Arnson ve Azpuru El Salvador ve Guatemala'daki iç savaş sonrası düzenlemeleri ele almış, yapılan barışın uzun sürmesinde askeri düzenlemelerin önemine dikkat çekmişlerdir. Bu iki çatışmanın çözümünde de birliklerin silah bırakması en önemli unsurdur. Bunda eski militanların silahsızlanmasının yanı sıra topluma yeniden kazandırılmaları barışçı dönüşüm için asgari koşullar olarak öne çıkmaktadır. Silahların bırakılması, barış anlaşmasının ve koşullarının kabul edilmesi demektir. Bu, aynı zamanda en önemli müzakere ve baskı kozunun ortadan kalkması anlamına gelmektedir. Eski isyancıların silah bırakmaları, barış yaptıkları eski düşmanlarının kendilerini öldürme riskini üstlenmeleri de demektir. Dolayısıyla silah bırakma, çatışan toplumlarda yaşamsal öneme sahip, yapıcı bir karardır; fiziksel güvenliğin, gıda güvenliğinin, iş sahibi olma imkanlarının gerçekleşeceği ümidini geri getirmektedir. Silahsızlanmanın uluslararası aktörler tarafından siyasal ve finansal açıdan desteklenmesi bu açıdan önemlidir.⁵²⁷

Barış inşasında askeri konuların düzenlenmesinde güç ve sorumluluk paylaşımı gelecek ilişkiler açısından belirleyicidir. Bu düzenlemeler bazen demokratik ve eşitlikçi olmayabilir. Eski gerilla grubu liderlerinin seçimlerde öncelikli olması, bazı avantajlarla

---

⁵²⁶ Charles T. Call and William Stanley, *Military and Police Reform after Civil Wars*, (212-223) Darby and Mac Ginty (2003) içinde

⁵²⁷ Cynthia J. Arnson and Dinorah Azpuru, *From Peace to Democratization: Lessons from Central America*, (197-211) s.200-203, darby and Mac Ginty, (2003) içinde

geçiş döneminde etkinliklerini koruyabilmesi gibi unsurlar demokratik olmasa da barışın tesisi için gerekli olabilmektedir.

Orduların misyonunun yeniden tanımlanması, örneğin görev alanının sadece dış tehditlerle ya da çözülen çatışma alanı dışı konulara odaklanması, geri çekilmeler, insan hakları ihlalleri ile suçlanan kişilerin geri plana atılması, emekli edilmesi gibi önlemler de barış inşasını destekleyen adımlardır.

5.3.2. İlişkilerin Dönüştürülmesi ve Uzlaşma

Toplum içinde güç kullanma tekelinin yine devlet eline verilmesi ve silahların kontrol altına alınması çatışan taraflar arasındaki şiddet kültürünün sona erdirilmesindeki ilk adımdır. Ama bu barışçı bir yaşantıya dönüş için başlı başına yeterli değildir. İnsanların temel fiziksel güvenliği sağlandıktan yani yaşama hakkı güvenceye alındıktan sonra düşünce ve ilişki biçiminin dönüştürülmesi gerekmektedir. Düşmanlıktan uzlaşmaya geçişin temel şartı budur.

Tarafların barış yapma kararı almasından, şiddetin toplum hayatının ve siyasetin dışına itilmesinden sonra yeni oluşturulacak kurumlar, yeni birleştirici söylem ve yeni eğitim anlayışıyla barış kalıcı hale getirilebilir. Doğru kurumsal değişikliklerle gizli şiddetin önlenmesi de sağlanacağından sürdürülebilir bir barış yapılması imkanı artacaktır. Bu kimi çatışmalarda devlet, hatta ulus inşası anlamına gelmektedir.

Barış inşasının temelinde çatışmaya neden olan yapısal faktörlerin yine yapısal önlemlerle giderilmeye çalışılması vardır. Barış inşası barış süreçlerinin uzun vadeli hedeflerine işaret etmektedir. Bu barış inşası için ‘farklı enstrümanların birlikte eser ortaya koyduğu orkestra’ metaforunu kullanan Knight’a göre iki aşamalı bir süreçtir. Birincisi şiddet yapılarının ortadan kaldırılması, ikincisi ise barış yapılarının inşa edilmesidir. Bu yapılar istikrarı, hoşgörü, sosyoekonomik kalkınmayı ve barışı destekleyen yapılardır.⁵²⁸

---

⁵²⁸ W.Andy Knight, “Peacebuilding Theory and Praxis”, *Building Sustainable Peace* içinde (355-381), Tom Keating and W. Andy Knight, Tokyo, New York, Paris: Alberta University Press, 2004, s.358

Luc Reyçler barış inşası yerine ‘barış mimarisi’ kavramını kullandığı makalesinde etkili bir barış inşası için altı prensipten söz etmektedir. Buna göre öncelikle inşa edilmesi planlanan barışın tam bir tarifi yapılmalıdır. Bunun için çatışan tarafların hem de ilgili üçüncü tarafların beklentilerinin uzlaştırılması gerekmektedir. Böylece hem geleceğin vizyonu belirlenir hem de maliyetler ortaya çıkar. İkinci prensip eldeki barış inşası kapasitesinin belirlenmesi gereğidir. Böylelikle daha yapılması gerekenler ortaya çıkarılabilecektir. Üçüncü prensip, ayrıntılı bir plan hazırlanmasıdır. Bu iyi bir zaman planlaması, diplomasi, ekonomi, enformasyon gibi farklı alanlar ve uluslararası-ulusal farklı sistem seviyeleri arasında sinerji oluşturulmasını da içermektedir. Dördüncü prensip barış planının etkili bir şekilde uygulanmasıdır. Bu sadece araçların ve zamanın istekli bir şekilde sunulması değil aynı zamanda etkili bir liderlik ve işbirliği anlamına da gelmektedir. Beşincisi, barış inşasını yürütenlerle çıkarı olan tüm insanların sürece dahil edilmesidir. Altıncı prensip ise barış inşasını engelleyen duygusal duvarların belirlenmesi ve ortadan kaldırılmasıdır.⁵²⁹

Reyçler, etkili bir iletişim ve danışma sistemi kurulmasının barış inşasında önemli bir yer tuttuğunu vurgulamaktadır. Güçlendirilmiş demokrasi, sosyal adalet, objektif bir güvenlik sistemi kurulması, birleştirici bir iklimin desteklenmesi, geleceğe dair ortak ve ümit verici vizyon, uzlaşma kültürünü destekleyen yayınlar diğer destekleyici unsurlardır. Barış inşasında amaç taraflar için “kazan kazan” durumu oluşturmaktır.

Barış inşasında uluslararası toplumun ve uluslararası örgütlerin üzerine düşen önemli sorumlulukları bulunmaktadır. Chopra ve Hohe son dönemde özellikle Batılı güçlerin çatışma bölgelerinde ‘ulus devlet inşasına’ ağırlık verdiklerini ve bunun için gereğinde ilgili devlet ve kurumların askeri yöntemlerden destek aldıklarına dikkat çekmektedir. Batı’nın ulus devlet oluşturma paradigması ulusal bir yürütme, yasama ve yargı sistemi kurulmasına dayanmaktadır. Bu yapılırken yerel güç dengeleri dikkate alınmakta, çoğu zamanda çatışma dönemindeki yapılar korunarak gerçekleştirilmeye çalışılmaktadır. Bir anlamda ulus devlet inşası ile mevcut statüko korunmakta, yani güçlü olanın daha da güçlendirilmesi söz konusu olabilmekte bu da içeriden dirençle

---

⁵²⁹ Luc Reyçler, “Peace Architecture, A Journal of The Network of Peace and Conflict Studies”, *Peace and Conflicts Studies*, May 2002, Volume 9, Number 1, ISSN 1082-7307, s.27-28

karşılaşmaktadır. Ama sağlıklı bir barış inşasında daha yavaş bir geçiş süreci ve tüm grupların sesini duyurabileceği bir sistem kurulması gerekmektedir.⁵³⁰

Barış inşasında hedeflerden biri de dönüşüm ve uzlaşma ile yeni değerler sisteminin oluşturulmasıdır. Bunda da semboller kilit rol oynamaktadır. Barış süreçlerinin temelde iki şekilde, ya ayrılık ya bütünleşmeyle (entegrasyonla) sonuçlandığını hatırlatan Mac Ginty çatışma ve siyasette ağırlığı olan sembollerin barış süreçlerinde de etkili olduğunu vurgulamaktadır. Semboller grup kimliğinin oluşumu ve güçlendirilmesinde rol oynadıkları gibi belli bir dünya görüşünün yansıtılması, mesajlar ve sloganların üretilmesinde de etkilidirler. Bu yönleri ve geniş kapsamlı anlamlarıyla çatışmalara olduğu gibi barışa da katkıda bulunabilirler. Bayrak, belirli mekanlar, renkler, liderler bu sembellere örnek olarak gösterilebilirler. Pek çok durumda barış karşıtları tarafından barış süreçleri çatışmanın farklı bir biçimde devamı olarak görülebilir. Bu gibi durumlarda sembolizm üzerindeki mücadeleler daha önemli bir hale gelebilir. Çünkü muhalifler barış süreçlerini “ya hep ya hiç” perspektifinden görmektedirler. Bir sembolün korunmasındaki başarısızlık daha genel bir zafiyet belirtisi olarak yorumlanabileceğinden müzakerede kilit sorunlarda taviz vermek anlamına gelebilecektir. İkinci bir konu barış süreçlerinde siyasi faaliyetlerin ciddi bir biçimde artmasıdır. Çok boyutlu ve farklı seviyelerde gerçekleşen bu faaliyetler sembolik anlamı yüksek temaslara da sahne olmaktadır. Eski düşmanlar arasında ilk kez gerçekleşen buluşmalar, bir gerilla lideri ya da “teröristin” barış ortağı olarak kabul edildiği toplantılar, önemli bir üçüncü aktörün devreye girmesi gibi adımlar sembolik politikalar üretilmesine yol açabilir. Sembolizmin barış süreçleri açısından üçüncü bir katkısı kamuoyunun sürece katılımıyla ilgilidir. Sembolizm grup mobilizasyonunda önemli bir faktördür. Barışa dair sembol ve sloganların dolaştığı büyük kitlesel gösteriler, yeni slogan, afiş, arma ve bayrakların sıkça dolaşmasıyla hem ucuz hem entelektüel maliyeti düşük hem de kolay bir iletişim sağlamaktadır. Ancak Kudüs örneğinde olduğu gibi sembollerin söz konusu olduğu çatışmaların çözümünün daha zor olduğunu belirtmek gerekmektedir.⁵³¹

---

⁵³⁰ Jarat Chopra and Tanja Hohe, “Participatory Peacebuilding”, *Building Sustainable Peace* içinde(241-261), Tom Keating and W. Andy Knight, Tokyo, New York, Paris: Alberta University Press, 2004,

⁵³¹ Roger Mac Ginty, “The Role of Symbols in Peacemaking”, Darby-Mac Ginty, (2003) içinde (235-244) s.235-239

Çatışmanın çözümüne göre sembollerin barış dönemindeki kullanımını da farklılık göstermektedir. Ayrılığın değil birliğin öne çıktığı çözümlerde geçmişe dönük etnik semboller bırakılarak yerine yeni ve gelecek vizyonuna uygun sembollerin kullanılması gerekir. Örneğin Sırbistan'dan bağımsızlığını ilan eden Kosova'nın yeni yönetiminde çoğunluğu Arnavut ve Arnavut milliyetçisi olan yönetim azınlıkta kalan Sırp etnik grubunu kışkırtmamak için kendi etnik sembollerinden vazgeçerek Avrupa Birliği ile entegrasyonu çağrıştıran bir bayrağı kabul etmiştir. Bu da Kosova'da barış inşası adına Arnavutların verdiği önemli bir taviz, Sırp'ları yabancılaştırmayan yapıcı bir adım olmuştur. Ayrılığa dayalı çözümlerde ise, Filistin sorununda olduğu gibi Filistin Yönetimi'ne kendi bayrağını kullanma hakkı verilmesi gibi, tarafların ulusal sembollerini kullanması öne çıkmaktadır.

Barış inşasında önemli bir konu da medyanın rolüdür. Kamuoyunu yeni döneme hazırlamak, barış dili kullanarak toplumsal dönüşüme katkı sağlamak bir noktaya kadar medyanın elindedir. Barış çalışmalarında savaş muhabirliği kavramından yola çıkarak "barış gazeteciliği" kavramı ortaya atılmıştır. Lynch ve McGoldrick savaş ve şiddet odaklı diye tanımladığı gazeteciliği seçkin, kapalı, ya hep ya hiç perspektifinden olaylara bakan, propagandaya dönük, biz ve onlar ayrımı yapan şiddete sadece sonuçları açısından odaklanan bir tarz olarak tanımlamaktadırlar. Barış gazeteciliği ise çatışmayı şeffaflaştıran, herkesin görüşlerine yer veren çatışmayı önleyici, şiddetin görünmeyen yüzünü de ele alan, insan odaklı, barış çabalarını öne çıkaran çabalar olarak özetlemektedir.⁵³² Aslına bakıldığında barış gazeteciliği olarak anlatılan, objektif gazeteciliğin kendisidir. Medya mensuplarının zaten gözetmesi gereken ilkelere. Bu noktada asıl sorgulanması gereken gazetecilerin siyasete müdahil olup olmamalarıdır. Barış çabalarını destekleme adına kamuoylarını yanlış beklentilere sürükleyecek, çatışmanın gerçekliğini örtmeye çalışacak yayınlar yapılması da kuşkusuz en az savaş çığırkanlığı yapmak kadar yanlıştır.

Barış inşasında önemli bir başka konu ise ekonomik kalkınmadır. Çatışmanın yol açtığı yıkımın giderilmesi, ekonominin yeniden işler hale getirilmesi, insanlara iş imkanlarının sağlanması ve normal, günlük yaşantıya dönülebilmesi, artı değer

---

⁵³² Jake Lynch and Annabel McGoldrick, "Peace Journalism", (248-264), *Handbook of Peace and Conflict Studies* içinde, Charles Webel and Johan Galtung, (London and New York: Routledge, 2007), s.25

sağlanarak paylaşılacak kaynakların genişletilmesi barışı destekleyen adımlardır. Bu açıdan güvenliğin sağlanması ve kurumların oluşturulmasıyla beraber ekonomik faaliyetlerin de kurgulanması, kurumsallaştırılması da desteklenmelidir. Pek çok uluslararası sorunda Dünya Bankası, IMF, Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) gibi finansal örgütlerin de barış inşası çalışmalarında yer aldıkları görülmektedir.

Bu örgütler Dünya Bankası, IMF gibi uluslararası ekonomik kuruluşlar, BM, NATO gibi örgütler olabileceği gibi Uluslararası Af Örgütü, Kızılay, Kızıllaç gibi sivil toplum örgütleri de olabilir. Bunlar da barış inşasının çeşitli aşamalarında katkıda bulunabilirler. Yerel güçlerle işbirliği yaparak örneğin Kosova ve Afganistan'da olduğu gibi kurumların oluşmasına katkıda bulunabilirler. Bu noktada bu unsurların taraflı ya da tarafsız davranışları barış inşasını olumlu ya da olumsuz yönde etkileyebilmektedir.

5.4. Oslo'da Barış İnşası

Adım adım, karşılıklı güven artırıcı yöntemleri içeren Oslo Barış Süreci'nin şiddet döngüsüne yenik düşmesinin en önemli sebeplerden biri barış inşasının gerektiği gibi yapılmamasıdır. Oslo'da, Reyçler'in sözünü ettiği altı prensipten belki de en önemlisi, 'barış mimarisi' için gerekli olan şey, yani barıştan ne kastedildiği, tarafların hangi çözümü istediği meselesi Oslo'da belirsiz bırakılmıştır. Oslo'nun getireceği barışın tarifi yapılmamıştır. Şiddetin durmasına odaklanan ve güvenlik anlaşmalarına yoğunlaşan İsrail ile bağımsızlık için sembolizmi öne çıkaran, devlet kurma eğilimindeki Filistin tarafı ortak bir vizyon ortaya koyamamıştır.

Barış süreci sayesinde işgal altındaki topraklarda kurulan Filistin Yönetimi, barış inşasının gerektirdiği bazı yeni kurumsal düzenlemelerin gerçekleştiğini göstermekle birlikte ayrıntılarda yaşanan anlaşmazlıklar sürece olumsuz yansımıştır. Örneğin varılan askeri anlaşmalar, güvenlik düzenlemeleri uygulamada iki tarafı da memnun etmemiştir. Filistin Yönetimi yeni oluşturulan güvenlik güçlerini ve polisini yeni isimler altında çeşitlendirerek sayılarını arttırırken, halkın elindeki küçük silahları toplamakta isteksiz davranmıştır. İsrail tarafı da yetkileri tam olarak devretmemiş, Filistin Yönetimi altındaki topraklarda operasyonlarını sürdürmüş zaman zaman

suikastlar düzenleyerek Filistin Yönetimini sıkıntıya sokmuştur. “Ulusal kurtuluş” hedefiyle yola çıkan ve “silahlı mücadeleyi” yöntem olarak kabul eden, ulusal meşruiyetini de buradan sağlayan FKÖ için bu yolu terk etmek mümkün olmamıştır.

Prensipler Anlaşması'nın sekizinci maddesi, Filistin Yönetimi'nin iç güvenliği ve kamu düzenin korunmasıyla ilgilidir. Buna göre kurulan polis gücü hem geçici yönetim döneminde güvenlik görevi üstlenirken hem de Filistin tarafına gelecekte kurulacağını umdukları devlete dair kurumsal bir sembol vazifesi görmüştür. Ancak Filistin yönetimi lideri Arafat iç güvenlik için ayrı, polisiye faaliyetler için ayrı teşkilatlar kurarak anlaşmanın öngördüğü güvenlik sistemini değiştirmiştir. Ayrıca istihbarat teşkilatı, Arafat'ın özel muhafızları gibi farklı kurumlar oluşmuş, polis sayısı öngörüleni aşmıştır.⁵³³

Filistin Kurtuluş Örgütü, Oslo'yu ulus ve devlet inşasını gerçekleştirmek için kullanmak istemişse de nihai statü anlaşmasına bırakılan dört ana konu (Kudüs, mültecilerin geri dönüşü, yerleşimler ve sınırlar) bu oluşumu olumsuz yönde etkilemiş, Filistin tarafında normalleşmeye sekte vurmuştur.

İsrail açısından da benzer bir tablo vardır. 20. yüzyılı savaşlarla geçiren ve adeta bir garnizon devlet şeklinde örgütlenen İsrail'de savunma ve dış politikası ayırımından söz etmek güçtür. Pek çok hükümette başbakan ve savunma bakanı aynı isimdir. Güvenlik politikalarının diplomasie üstünlüğünü İsrail Devleti'nin kurucusu David Ben-Gurion belirlemiştir. Ona göre “dış politika savunma politikasına hizmet etmelidir.” İsrail sürekli sınırdan sızmalar, terör saldırıları, gerilla savaşı, işgal topraklarındaki protesto ve ayaklanmalar ile dış tehditlere karşı teyakkuz halinde bulunmaktadır. Bu nedenle ordu, istihbarat ve güvenlik ülke siyasetinde ağırlıklı bir role sahiptir. Ülkedeki sağ sol ayırımında da güvenlik konuları ve Arap-İsrail ilişkilerine bakış önemli yer tutmaktadır. Bu bölünmüşlük partilerin siyasi risk taşıyan konularda statükodan yana pasif rol almalarına neden olmaktadır.⁵³⁴ Bu yapı barış süreci boyunca

⁵³³ Beverley Milton-Edwards, “Palestinian State-Building: Police and Citizens as Test of Democracy”, *British Journal of Middle Eastern Studies*, Vol. 25, No. 1 (May, 1998), (s. 95-119), s.96-98

⁵³⁴ Yoram Peri, *The Israeli Military and Israel's Palestinian Policy From Oslo to the Al Aqsa Intifada*, Peaceworks No. 47. Washington:United States Institute of Peace, 2002. s.19

değiştirilememiştir. İsrail ordusunun güvenlik gerekçesiyle ya da misilleme olarak abluka uygulamaları barış beklentisindeki Filistinliler için hayalkırıklığı olmuştur.

Barış sürecinin halk düzeyine indirilmesi konusunda da sorunlar vardır. Başta gizli yürütülen müzakereler seçkinler arasındaki görüşmeler ve pazarlıklar düzeyinde kalmış, konu medya aracılığıyla kamuoyuna yansıtılmış, daha güçlü, kalıcı adımlar atılamamıştır. Basın, verilen tavizler konusunu iç siyaset malzemesi haline getirmiş bu konuda özellikle Jerusalem Post gibi sağcı gazeteler kışkırtıcı yayınlar yapmışlardır.

İki halkın birbirine düşman bakış açısının düzeltilmesi yolunda da yeterli adımlar atılamamıştır. Her iki tarafta da barış sürecine karşı çıkan grupların verdiği mesajlarda kullandığı dil, genel atmosfere karıştırdığından kamuoylarına verilen mesaj kafa karıştırıcı olmuş, iki kamuoyu da diğerinin niyetinden emin olamamıştır. Filistin tarafında işgale direniş söylemi, şehadet ve İsrail karşıtlığı temaları okul kitaplarından çıkarılmamıştır. İsraili müzakereciler bu durumu sık sık Filistinli müzakerecilerin önüne getirmiştir. İsrail tarafında da güvenlik dili, terörizm yaftaları, tutuklamalar Filistin kamuoyunda ve Filistin Yönetimi'nde İsrail'in barış isteyip istemediği konusunda soru işaretlerini sürekli kılmıştır. Barış süreci içinde iki toplumun bir arada yaşamasına yönelik pilot okullar, pilot bölgeler konusunda da sağlam bir siyasi irade ortaya konulduğu söylenemez. Neve Şalom barış proje köyü ve okulu gibi girişimler az sayıda kalmış, bu gibi girişimlere yeterli destek verilememiştir.

Barış süreci boyunca İsrail ile Filistin arasında diyalog ve demokrasinin gelişimi için sivil toplum örgütleri kurulmuş ve çalışmalar yürütülmüştür. Karşılıklı vizyonların değiştiği, eğitim ve seminerler yoluyla tarafların birbirine bakışını düzeltmeyi amaçlayan örgütler, sendikalar, *All for Peace* (Herkes için Barış) Radyosu gibi medya kuru-luşları, sağlık kuruluşları, dinsel gruplar ve kadın kuruluşları barış fikrinin iki toplum içinde yerleştirilmesi için çaba harcamıştır. Gizli Oslo görüşmelerinin mimarlarından Dr. Yair Hirschfeld'in Ekonomik İşbirliği Vakfı *The Economic Cooperation Foundation*⁵³⁵ Ekonomik İşbirliği Kuruluşu (ECF) bunlardan

---

⁵³⁵İsrail ve Filistin'de faaliyet gösteren barış örgütleri listesi için bakınız, <http://www.insightonconflict.org/conflicts/israel-palestinian-territories/peacebuilding-organisations/>

biridir. Filistin tarafında da özellikle gençler arasında barış fikrini tesis edecek çabalar olduysa da bunlar süreci ayakta tutabilecek kadar güçlü olamamışlardır.

Ekonomik alanda da barış süreci insanların, özellikle de Filistinlilerin beklediği gelişimi ve kalkınmayı sunamamıştır. Aksine, yeni kurulan barikatlar, kontrol noktaları Filistinlilerin serbest dolaşımını kısıtlamış, ekonominin zayıflamasına neden olmuştur. İsrail'in uygulamaya koyduğu ablukalar ve Filistinli işçilerin İsrail'e geçişine yönelik kısıtlamalar da başarılı bir barış sürecinin gündelik hayata getirmesi gereken kolaylıkları sağlamamıştır.

6. OSLO BARIŞ SÜRECİ'NİN ÇÖKÜŞÜ

6.1. Camp David Öncesi Durum

Yedi yıla yayılan ve işgal altındaki Filistin topraklarında yaşayan milyonlarca Filistinliye ve milyonlarca İsrailiye barış ümitleri veren Oslo Süreci 2001 yılının başında son buldu. Bu başarısızlıkta üzerinde durulması gereken başta da belirtildiği gibi Camp David'de yürütülen nihai statü görüşmelerinde sonuç alınamaması değil görüşmelerin kaldığı yerden devam etmeyerek kopmasıdır.

Başbakan Rabin suikastı, sonrasında Netanyahu'nun başkanlığındaki Likud iktidarı ve önceki bölümde belirtilen nedenlerle durma noktasına gelen barış sürecinde ABD'nin müdahalesiyle gerçekleşen Wye River görüşmeleri Oslo Süreci'nin ayakta kalması için yapılan bir hamleydi. Ancak bu da sonuç vermemiştir. Rabin döneminde Filistin tarafına verilen sözlerin tutulmamasının doğurduğu sonuçları gidermek için Wye River'da yapılan görüşmeler ve varılan anlaşma ile İsrail'in Filistin topraklarından çekilme takvimi yeniden düzenlenmiştir. Buna rağmen, İsrail hükümeti harekete geçmekte yine yavaş davranmıştır. İsrail başbakanı Netanyahu'nun imzaladığı memorandum İsrail parlamentosunda ve basınında yerden yere vurulmuştur. Haritalar incelenmiş, pek çok Yahudi yerleşim biriminin Filistin sınırları içinde bırakıldığı görülünce sağcı vekiller, çekilme işlemlerinin güvenlik bir kenara bırakılarak yapıldığından, Filistinli tutukluların bırakılamayacağını savunmuştur. Memorandum Netanyahu'nun istifa tehdidi üzerine imzalanmasının üzerinden neredeyse bir ay geçtikten sonra İsrail parlamentosunda 75'e karşı 19 oyla onaylanmıştır. Anlaşmanın onaylanmasının bu kadar gecikmesi Filistin tarafında uygulamaya dair endişeleri derinleştirmiştir. Filistin Yönetimi lideri Arafat Filistin radyosuna yaptığı açıklamada Netanyahu'nun sözünün arkasında durmasını istemiş ve "Eğer herhangi biri, Filistinlilerin Kudüs üzerindeki haklarını yemeye kalkışırsa, silahlarımız hazır" şeklinde sert bir açıklama yapmıştır.⁵³⁶

---

⁵³⁶ Jerrold Kessel, "Israeli Parliament approves Wye River Accord", *CNN*, 17.11.1998 <http://edition.cnn.com/WORLD/meast/9811/17/mideast.03/index.html> erişim: 10.10.2011

İsrail anlaşmayı yürürlüğe koymak için ise Filistin tarafının adım atmasını beklemiş, özellikle de FKÖ Anayasası'nda yer alan ve İsrail'in yok edilmesi çağrısında bulunan ifadelerin çıkarılmasını şart koşmuştur. Filistin Yönetimi ise bu adım için ABD Başkanı Bill Clinton'ın Gazze ziyaretini beklemiştir.

Amerikan Başkanı Bill Clinton ikinci başkanlık döneminde seçim kaygısı taşımadığı için Yahudi lobilerinin baskısından da uzak olmanın sağladığı avantajı kullanarak arabuluculuk konusunda sıra dışı adımlar atmıştır. Bu adımların en önemlisi olarak 14 Aralık 1998 günü Filistin topraklarını ziyaret etmiştir. Clinton'ın Filistin'i ziyaret eden ilk Amerikan Başkanı olması gerek sembolizm açısından gerekse doğrudan sürece katılması açısından önemlidir. İsrail'e verdiği destek yüzünden Amerikan karşıtlığının güçlü olduğu bölgede her zaman gösterilerde yakılan Amerikan bayraklarının bu kez Clinton'ı karşılamak için kullanılması önemli bir dönüşüm işaretidir. Bu ziyaret sırasında Amerikan Başkanı Filistin Ulusal Konseyi'nin oturumuna katılmış, Filistinli delegeler bu oturumda temel belgede değişiklikler yaparak "İsrail'in varolma hakkını" tanımıştır. Oylamanın ardından Arafat, alınan kararın gereklerini anlatan bir konuşma yapmış ve sözlerini şöyle bitirmiştir: "Ümid ederim ki aldığımız bu karar bir devri sonsuza dek kapatır". Ardından Bill Clinton konuşarak bu kararın nasıl bir dönüşüm potansiyeli taşıdığını anlatmıştır:

Bugün tüm dünyanın gözü sizlerin üzerinizde... Ben Filistin halkı tarafından yönetilen bir şehirde Filistin halkına hitap eden ilk Amerikan Başkanı olmaktan dolayı gurur duyuyorum. Az önce sizleri dinlerken 10 yıl önce bütün bunların hayal bile edilemeyeceğini düşünüyordum. Filistin Yönetimi yoktu, Batı Şeria ve Gazze'de seçim olmamıştı, Filistinliler ile ABD arasında ilişki yoktu, Gazze Uluslararası Havaalanı yoktu. Bugün burada kabul için el kaldırarak çok iyi bir adım attınız. Niye mi? Çünkü (İsrail karşıtı ifadelerin çıkarılması)bu kararın İsrail hükümetiyle ilgisi yoktur. Sizler İsrail halkının hassasiyetine cevap verdiniz.

Sayın Başkan, burada İsrail ve Filistin halkının komşu olarak barış içinde yaşayabileceğini söylediniz. Bir kez daha önümüze geçtiniz, yolumuzu açtınız, siz olmasanız bizler burada olamazdık.

İsrail'in yok edilmesini isteyen ifadeleri tamamen ve ebediyen Filistin Anayasası'ndan çıkardığımız için sizlere teşekkürler. Onlar Oslo'da reddedilen mücadelenin ideolojik temelleriydi. Bu değişiklikle tekrar söylüyorum, İsrail

hükümetine değil, İsrail halkına bir mesaj verdiniz. Sokaktaki insanlara seslendiniz. Onların gönüllerine girdiniz.⁵³⁷

Filistin tarafının attığı bu adım da İsrail'in Oslo II ve Wye River anlaşmalarında söz verilen çekilme işlemlerine başlamasını sağlamaya yetmemiştir. Netanyahu yeni şartlar ileri sürerek, Filistinlilerin Batı Şeria ve Gazze'deki şiddet eylemlerine son vermeleri ve görüşmelerin uzaması ve nihai statü anlaşması olmaksızın tek taraflı bağımsızlık ilanından vazgeçmeleri gerektiğini belirterek, 16 Aralık Cuma günü gerçekleşmesi gereken çekilme işlemini yapmamıştır.⁵³⁸ İsrail başbakanı Filistin tarafının yasadışı silahları teslim etmesini ve kışkırtıcı yayınların sona erdirilmesini, taahhütlerini yerine getirmek için şart koşturmuştur. İsrail'in sorumluluklarını yerine getirmek için yeni koşullar gündeme getirmesi süreci sekteye uğratmış, Filistin tarafından cesurca atılan adımların boşlukta kalmasına, Filistin liderliğinin kendini siyasi risk altında hissetmesine ve isteksizliğe düşmesine neden olmuştur. Netanyahu'yu buna iten iç politikadaki dengelerin aleyhine bozulmasıdır. Radikal sağ partiler, Netanyahu hükümeti aleyhinde gensoru vermiş, muhalefetteki İşçi Partisi de farklı bir nedenden ötürü, barış sürecinin yeterince hızlı işlemediğinden yakınlıkla İsrail başbakanını baskı altına almıştır. Çifte baskı altındaki Netanyahu bu baskılara erken seçim çağrısıyla karşılık vermiştir.⁵³⁹ Bunun üzerine İsrail parlamentosu Knesset 30'a karşı 81 oyla 17 Mayıs 1999'da seçim kararı almış, bu da barış sürecinde her şeyin yeni hükümet kurulana kadar durmasına yol açmıştır.⁵⁴⁰

Netanyahu'nun başbakanlığında geçen üç yılın Oslo barış sürecine vurduğu darbe üzerine Amerikan yönetimi Oslo Süreci'ni başlatan İşçi Partisi'nin başbakan adayı Ehud Barak'a, Clinton'ın başkanlık kampanyasını yürüten danışmanı James Carville'i göndererek açık destek vermiştir. İsrail'deki bu genel seçim Filistin tarafında da ümit ve heyecana neden olsa da güven bunalımı Filistin halkının temsilcilerinin beyanlarına yansımaya başlamıştır. Doğu Kudüs'teki Şark Evi'nde Filistin temsilciliğinin basın danışmanı Nabi Avideh seçimle ilgili olarak "Kim gelirse gelsin, önemli değil. Önemli

⁵³⁷ "President Clinton's historic speech to the Palestinians", *Arabicnews.com* 14.12.1998, Shawwa Center Gaza City, Gaza, <http://www.arabicnews.com/ansub/Daily/Day/981214/1998121460.html>

⁵³⁸ "Palestinians affirm Israel's right to exist U.S.", *CNN*, 14.12.1998, <http://edition.cnn.com/WORLD/meast/9812/14/clinton.gaza.03/> erişim: 11.10.2011

⁵³⁹ "Netanyahu threatens to call early elections in Israel", *CNN*, 16.12..1998, <http://edition.cnn.com/WORLD/meast/9812/16/netanyahu.elections/index.html> erişim 11.10.2011

⁵⁴⁰ Walter Rodgers, "Israel poised to hold early elections", *CNN*, 21.12.1998 <http://edition.cnn.com/WORLD/meast/9812/21/israel.04/index.html> erişim: 11.10.2011

olan sözlerinde durmalarıdır. Bizimle anlaşmayı reddederlerse güvenlik sorunları yaşarlar. Bunun ne anlama geldiğini onlar iyi bilir” diyerek, Filistin tarafının yaklaşımını ortaya koymuştur. Bu ifadeler taraflar arasındaki güvensizliği ortaya koymaktadır.⁵⁴¹

17 Mayıs 1999'daki seçimleri barış vaadiyle kampanyasını yürüten İşçi Partisi lideri Ehud Barak, yüzde 43,9'a karşı yüzde 56,1 oyla kazanmıştır. Kampanyası boyunca barış mesajları veren Barak, Rabin'in öldürüldüğü Tel Aviv'deki Rabin Meydanı'nda yaptığı teşekkür konuşmasında nasıl bir yol izleyeceğinin işaretlerini vermiştir:

Artık barış zamanı geldi. Zayıflık yoluyla değil, kendi arzumuz ve güvenliğimizle; güvenliği tehlikeye atan barış değil, güvenliği getiren bir barış... 4 kırmızı çizgiye dikkat ederek Filistinlilerden ayrılacağız: Egemenliği bizde olan, İsrail'in ebedi başkenti olan birleşik Kudüs... Hiçbir koşulda 1967 sınırlarına dönmeyeceğiz. Ürdün Nehri'nin Batısı'nda hiçbir yabancı ordu olmayacak, ve Judaea ve Samaria'daki (Batı Şeria) yerleşim yerleri bizim egemenliğimizde kalacak. Ve herhangi bir anlaşma referandumuna sunulacak. Uzun vadede siz, İsrail halkı, buna karar vereceksiniz.”⁵⁴²

Barak ayrılık planını bu netlikle ortaya koyarken muhtemel Filistin devletinin sınırlarına İsrail askerlerini yerleştirme, Kudüs'ü elde tutma ve İsrail'in güvenlik endişelerini öne çıkaran bir çözüm getirmek istediğini belirtmiştir. Kuşkusuz, bu koşullar Filistinlilerin aklındaki çözümden çok uzaktır. İşçi Partisi'nin önde gelen isimlerinden ve Oslo Süreci'nin mimarlarından Şimon Peres de seçimden hemen sonra iki toplumun ayrı yaşaması gereğinin altını çizerken Barak döneminde nelerin değişeceğini anlatmış, nihai statü görüşmelerine geçilme hedefinin işaretlerini vermiştir:

Her şey değişecek. Barış süreci, ekonomi, sosyal durum, kısacası her şey. Netanyahu döneminde çok şey kaybettik. Barış süreci adeta dondu. İsrail dış politikası çok zarar gördü. ABD, Avrupa ve Arap dünyası ile ilişkilerimiz bozuldu. Şimdi kalıcı bir barış için zaman geldi. Hem Filistinliler hem de Suriye ile ilişkilerimizi düzeltmemiz gerekiyor. Eğer en kısa zamanda barış gelmez, yerleşim birimleri inşaatları sürerse İsrail ikinci bir Kosova olabilir. Orada neler yaşandığını hep birlikte gördük. İki toplumu birlikte yaşamaya zorlamak tarihi

⁵⁴¹ Filistin temsilciliğinin Şark Evi basın danışmanı Nabi Avideh ile görüşme, 16.05.1999, Kudüs

⁵⁴² “Barak's victory speech”, *BBC News*, 18.05.1999, http://news.bbc.co.uk/2/hi/not_in_website/syndication/monitoring/346507.stm (erişim: 12.10.2011)

bir hata olur. Çocuklarımız bunun cezasını çeker. Barış olmazsa evlatlarımız bunun bedelini kanlarıyla öder.⁵⁴³

Rabin döneminde genelkurmay başkanı olan Ehud Barak, 6 Haziran 1999'da kabinesini kurmuş, savunma bakanlığı görevini de kendisi üstlenmiştir. Barak 15 farklı siyasi partinin girdiği parlamentoda hükümet kurabilmek için radikal dinci Şas Partisi'ni de koalisyonuna almak zorunda kalmıştır. Barak Arap-İsrail sorunlarını çözmek ve söz verdiği barışı getirmek için öncelikle Filistin sorununa değil Suriye'ye yönelmiştir. Barak hükümetinin girişimleriyle Washington'da başlayan görüşmeler 17 Ocak 2000'e kadar sürmüş, taraflar anlaşamayınca herhangi bir resmi açıklama yapılmadan askıya alınmıştır. Bu nedenle Barak iktidarının ilk altı ayında Filistin Yönetimi ile görüşmeler bir kenara bırakılmış, bir altı ay da bu şekilde kaybedilmiştir. Filistin tarafı bu bekleyişten rahatsız olmuş, nihai anlaşmaya dair bir işaret olmaması halinde tek taraflı olarak bağımsızlığını ilan edeceğini açıklamıştır.

Filistin Yönetimi tek yanlı bağımsızlık ilan edebileceğini uzun süre önce İsraili yetkililere iletmiş, ancak İsrail seçimleri öncesinde biraz da İşçi Partisi'nin önünü açma düşüncesiyle kamuoyu önünde böyle bir niyeti olmadığını açıklamıştır. 3 Mayıs 1999 Pazartesi akşamı Cezayir'deki temaslarından Filistin topraklarına dönen Arafat, Oslo Anlaşmaları uyarınca ertesi gün kazanacağı devlet kurma hakkını, 4 Mayıs'ta bağımsızlık ilan ederek kullanmayacağını ilan etmiştir.

1999 yılında Arafat'ın kararıyla devlet ilanını erteleyen Filistin yönetimi, Ehud Barak'ın seçim zaferinden sonra bağımsızlık taleplerini yeniden yüksek sesle dile getirmeye başlamıştır. Hem 2000 yılında Filistin'in ilk devlet başkanı sıfatını kazanmak için bir an önce devleti ilan etmek istediğini belli etmiştir.⁵⁴⁴ İsrail'de Filistin Devleti'nin kurulmasının vakti geldiğine inananlardan biri olan Peres, İsrail'in 50. kuruluş yıldönümünde *Le Monde Diplomatique* dergisine yazdığı makalede bu görüşü açıkça dile getirmiştir:

“Theodore Herzl'in vizyonu, hayal ettiği her şeyi içinde barındıran bir bağımsız devlet kuruluşunu sağladı; ama bir başka halkın varlığını dikkate almadı. Artık bu hatayı düzeltmenin zamanı geldi. Oslo bu tarihi uzlaşmada ilk adımdı. Ama

⁵⁴³ Şimon Peres ile görüşme, 19 Mayıs 1999, Kudüs

⁵⁴⁴ “No May 4 Palestinian State (Maybe It's Already Here)”, *New YorkTimes*, 5 Mayıs 1999, nytimes.com

kalıcı bir barışı güçlendirecek, Filistinlilerin ve İsraililerin refah içinde yaşayacağı iki ayrı devletin İsrail'in çıkarına olduğunu unutmamalıyız".⁵⁴⁵

Oslo Barış Süreci Barak hükümetinin kurulmasından sonra son dönemece girmiştir. Yaklaşık iki yıl süren bu dönemde taraflar önce nihai statü görüşmelerine geçebilmek için hazırlıklar yapmış, bunlar olurken İsrail mevcut anlaşmaları ve Wye River memorandumunun gereklerini yerine getirmekten kaçınmış, Filistin tarafı ise tek taraflı bağımsızlık ilanı kartını öne sürmüştür. 2000 yılının ilk altı ayı bu şekilde geçmiştir. Daha sonra yaz aylarında yeterli hazırlık yapılmadan Camp David'de nihai statü görüşmelerine geçilmiş, sonraki dönemde ise çöküş süreci yaşanmıştır.

Camp David öncesi süreçte Filistin Yönetimi Oslo II anlaşmasının hayata geçirilememesinden, İsrail'in çekilme işlemini ağırdan almasından dolayı, oyalandığını düşünmeye, sürece olan inancını yitirmeye başlamıştır. Başbakan Barak ise Wye River'da bir kez daha teyit edilen çekilme işlemlerini biraz daha ertelemek, nihai statü görüşmeleriyle, çekilme konularını birlikte çözmek istemiştir. Ancak Arafat sürekli ayak sürüyen İsrail'e olan güvenini yitirdiği için önce mevcut anlaşmaların uygulanmasını, nihai görüşmelere sonra geçilmesini talep etmiştir. Taraflar İsrail seçimlerinden sonra ilk olarak 11 Temmuz 1999'da Erez'de ilk kez bir araya gelmiş, konuyu masaya yatırmıştır. Arafat-Barak görüşmesi son yedi ayın ilk üst düzey görüşmesi olmuştur. İsrail'in ısrarları ile ABD'nin de İsrail lehine aradan çekilmesiyle taraflar Wye Anlaşması'nın uygulanmasının ertelenmesini ve meselelerin nihai statü görüşmeleriyle birleştirilmesi üzerine müzakerelere başlamıştır. Amerikan Özel Temsilcisi Dennis Ross Barak'ın çekilme işlemini gerçekleştirmemesi üzerine yeni bir teklif getirerek İsrail'in yüzde 13'lük bir bölgeden değil Batı Şeria'nın yüzde 11'inden üç aşamada çekilmesini, 400 tutuklunun salıverilmesini ve Gazze ile Batı Şeria arasında bir bağlantı yolu açılmasını önermiştir. Ancak Barak'ın dikkatini Suriye'ye çevirmesi ile bu öneriler havada kalmıştır.⁵⁴⁶ Aslına bakılırsa Amerikan arabuluculuğunun tavrı yapıcı gibi görünse de Filistinliler açısından kabul edilebilir değildir. Zaten taahhütlerin uygulanmamasından rahatsız olan Filistin tarafı ABD'nin İsrail'e anlaşmaları

---

⁵⁴⁵ Shimon Peres, "Why Israel needs a Palestinian state", *Le Monde Diplomatique*, Mayıs 1998, <http://mondediplo.com/1998/05/02peres> (erişim:11.10.2011)

⁵⁴⁶ Smith, (2004), s. 489

uygulaması yönünde baskı yapmasını beklerken, tam ters yönde bir öneri gelmesi üzerine üçüncü tarafa olan inancını yitirmeye başlamıştır.

Taraflar Amerikan arabulucuların girişimiyle nihai statü görüşmeleri öncesi çerçeve anlaşmasının hazırlanmasının 13 Şubat 2000'de tamamlanması için çaba harcasa da İsrail önceliği Suriye'ye verdiği için, Filistinliler ile pazarlıklar alt düzeyde diplomatlara terk edilmiştir. Müzakereciler dört karmaşık sorunu; sınırların belirlenmesi, Kudüs'ün statüsü, Filistinli mülteciler sorununu ve Yahudi yerleşim birimleri konularını çözme konusunda hızlı hareket edememişlerdir. Filistinli baş müzakereci Saib Erekat, özellikle yerleşim birimleri inşaatlarının durdurulmasını, bunların barış sürecinin en büyük tahripçisi olduğunda ısrar etmiş, ancak İsrail tarafı bu kaygılara duyarsız kalmışlardır.

İsrail ve Filistin heyetleri arasındaki görüşmelerin sancılı bir biçimde ilerlemesi durumu gerginleştirmiştir. İsrail parlamentosunun çekilme planının bir aşamasını onaylaması üzerine Barak hükümetinin İskan Bakanı istifa etmiş, hükümetini sıkıntıya sokmuştur. İsrail'in Filistinlilerle barış sürecini geri plana atan tavrı Filistin'de sokak gösterilerini, eylemleri tetiklemiştir. 3 Şubat 2000'deki Arafat-Barak görüşmesinin ardından Filistinli ve İsraili yetkililer, daha önce üzerinde anlaşılan 13 Şubat 2000 tarihinde nihai statü görüşmelerine geçilemeyeceğini açıklamışlardır.⁵⁴⁷ Taraflar nihai anlaşma çerçevesinin bir an önce tamamlanmasına, Eylül ayında ise nihai statü görüşmelerine geçilmesine karar vermişlerdir.

İsraili ve Filistinli müzakereciler Washington yakınlarındaki Bolling Askeri Hava üssünde yaptıkları iki tur görüşme sonunda nihai statü anlaşmalarında görüşülmesi gereken konuları belirlemişlerdir. İsrail tarafı Arafat'ın müzakerecilerine pazarlık için son söz yetkisi vermediğine inandığı ve görüşmeleri yürüten Saib Erekat ve Yaser Abid Rabbo'nun süreci yavaşlattığını düşünerek İçişleri Bakanı Şolomo Ben Ami ve hukukçu dostu Gilad Şer'i Arafat'la görüşmekle görevlendirmiştir. Bu ikili Ebu Ala ve Hasan Asfour'la önce İsveç'te sonra da İsrail'de masaya oturarak İsrail'in pozisyonunu ortaya koymuştur.⁵⁴⁸ Görüşmelerin ilerlemesi dolayısıyla 2000 yılı 4

⁵⁴⁷ Arafat: Israel breaching accords", *BBC News*, 06.02.2000, http://news.bbc.co.uk/2/hi/middle_east/633408.stm

⁵⁴⁸ Douglas Waller and Lisa Beyer, "Inside the talks", *Time*, 31.07.2000, s.21

Mayıs'ında bağımsızlık ilan edeceğini belirten Arafat bir kez daha geri adım atmış ve Filistin Devleti'nin zaten var olduğunu ve mutlaka bağımsızlık ilan etmesine gerek olmadığını söyleyerek hem barış görüşmelerinin devamını sağlamış hem de yeni bir kriz yaşanmasına engel olmuştur. Ancak Arafat'ın geri adım atması, İsrail'in sürekli olarak taahhütlerini yerine getirmeyeceği yönünde verdiği işaretler Oslo'ya karşı çıkan Hamas, İslami Cihad ve FHKC gibi örgütlerin, Filistin yönetimi aleyhinde gösterilere başlamasına yol açmıştır. Avrupa ve dünya başkentlerinden aldığı "Filistin'in bağımsızlığını destekliyoruz. Ancak şu anda bağımsızlık için koşullar uygun değil" mesajı Filistin liderinin kararında etkili olmuştur.

Camp David Zirvesi'nden iki ay öncesinde, 2000 yılının Mayıs ayı sonunda nihai statü görüşmelerinin pek çok konusunda Barak hükümetinin teklifleri basına sızmıştır. Kudüs'teki hazırlıklardan sonra heyetler İsveç'te başbakanın Harpsund'daki resmi ofisinde bir araya gelmişlerdir. 12-15 Mayıs tarihlerindeki görüşmelerde İsrail, Batı Şeria'nın Yahudi yerleşkelerinin bulunduğu yüzde 24'ünü elinde tutmak istediğini gösteren bir harita sunmuştur. İsrail heyeti mülteciler konusunda ise aile birleşmeleri dışında Filistinliyi topraklarına kabul etmeyeceğini belirtmişlerdir. Bu öneriler karşısında şaşırın Filistinliler teklifleri reddetmişlerdir.⁵⁴⁹

14 Mayıs'taki İsrail'in bağımsızlık kutlamalarında Filistin tarafı geniş kapsamlı protestolar düzenlemiştir. 1993 yılında başlayan Oslo Süreci ile daha önce görmedikleri kontrol noktaları, hareket ve seyahat kısıtlamaları ile karşılaşan, bu dönemde Filistin topraklarındaki Yahudi yerleşimlerinin iki kat büyüdüğünü gören Filistinliler barış sürecinin devamı halinde durumun daha da vahim bir hal alacağına kanaat getirmişlerdir. Oslo ile gelen A, B ve C bölgesi ayrımları, yeni güvenlik düzenlemeleri Filistin topraklarında işgalin kurumsallaşmasına yol açmıştır.⁵⁵⁰ Bütün bunlar nihai statü görüşmelerine hazırlanırken taraflar arasındaki güven bunalımı iyice derinleşmiştir. Bu noktada arabulucu olan Amerikan yönetiminin tavrı da etkili olmuştur. Amerikalı diplomat Aaron Miller "Oslo'da güvensizliğin iki olaydan dolayı krize dönüştüğünü anlayamadık: 1) İsrail'in yeni yerleşim yerleri açması 2) Filistin'in terör eylemlerine

⁵⁴⁹ Clayton E. Swisher, *The Truth About the Camp David*, New York: Nation Books, 2004, s.205-208

⁵⁵⁰ Smith, (2004) , s.490-491

üstü kapalı rıza göstermesi” diyerek bu gerçeği itiraf etmiştir.⁵⁵¹ Gerçekten de İsrail’in yeni yerleşim yerleri açması, Filistin köylerinde verimli arazileri istimlak ederek sadece yerleşimcilerin kullanabildiği by-pass yolları inşa etmesi, su kaynaklarını kontrol altına alması ve temel hakları ihlal etmesi Filistin’de kaygıları arttırmıştır. İsrail ise Filistin’deki düşmanca yaklaşımlardan, kışkırtmalardan, tutuklamalarda ‘döner kapı’ uygulaması olarak adlandırdıkları militanları tutuklayıp kısa sürede salıverme olaylarından rahatsızlığını sıkça dile getirmiştir. Swisher bu sorunların Oslo’daki asimetrik pazarlıktan, koşulların tamamen İsrail lehine düzenlenmesinden kaynaklandığını savunmaktadır. Barış vaadiyle işbaşına gelen İsrail başbakanı Ehud Barak’ın tavrı da Filistin’de sürece olan inancı sıfırlamıştır. İsraili Şimdi Barış örgütünün verilerine göre Barak’ın iktidara geldiği Haziran ayından Aralık’a kadar 3196 yeni Yahudi yerleşim yeri inşaatına izin verilmiştir. Batı Şeria ve Gazze’deki yerleşimci nüfusu 1999’daki 177 bin rakamından 2000 yılında 203 bine ulaşmıştır. Bu rakam yerleşkelerin Barak döneminde Netanyahu döneminden daha fazla genişlediğini ortaya koymaktadır. Yoksul Gazze’de İsraili yerleşimciler için lüks bir plaj açılması da düşmanlıkları körüklemiştir. Şarm El Şeyh memorandumundan birkaç gün sonra Barak, Netanyahu’nun onayladığı ve Amerikan yönetiminin “giden hükümetin attığı kışkırtıcı bir adım olarak” tanımladığı Ma’ale Adumim’de inşaatlara onay vermesi, “burada inşa ettiğiniz her ev İsrail’in bir parçasıdır. Sonsuza dek. Nokta!” açıklaması da Filistin’de geniş yankı bulmuştur. Beyt Ula ve Edna köylerinde 23 bin dönüm Filistin ekili toprağının istimlak edilmesi ve benzeri olaylar Filistinlilerin sadece İsrail’e değil Amerikan arabuluculuğuna olan güvenini de sarsmıştır.⁵⁵²

Filistinli müzakereciler Nabil Şaat, Muhammed Dahlan ve bazı Amerikalı diplomatlar özellikle Amerikan Ortadoğu Özel Temsilcisi Dennis Ross ve ABD’nin Tel Aviv Büyükelçisi Martin Indyk’in tüm süreci olumsuz etkileyen, İsrail yanlısı tavırlarından şikayet etmişlerdir. Şaat, “mesele dinle ilgili değildir. Aaron Miller ve Büyükelçi Kurtzer de Yahudidir ve onların tarafsızlığına dair Filistinliler kuşku duymamıştır. Ancak Ross ve Indyk o kadar önyargılıydılar ki zaman zaman İsrail’i İsraili delegelerden daha çok savunmuşlardır” diyerek bu sıkıntıya işaret etmiştir.⁵⁵³

---

⁵⁵¹ Swisher, (2004), s.133

⁵⁵² Smith, (2004), s. 145-146

⁵⁵³ ibid., s.148

Beyaz Saray’da görevli Amerikalı bir diplomat da Ross için “ taraflar arasında arabuluculuk yapmaktan çok kendisi asıl karar vericiymiş gibi davranmıştır. Müzakerelerde sona yaklaşıldıkça İsrail yanlısı duyguları iyice su yüzüne çıkmış, Amerikan Dışişleri Bakanlığı’nda görevli, kendisi gibi düşünmeyen herkesi dışarı itmiştir. Filistin tarafından gelen yazışmaları tek elinde toplamış ve yönetimle gerektiği gibi paylaşmamıştır. Dışişleri Bakanı Albright ise tamamen ona dayanarak süreci izlemeye çalışmıştır” değerlendirmesini yapmaktadır.⁵⁵⁴

İsrail ve ABD’nin bu tavrı Filistin’de Arafat’ı siyasi olarak iyice zayıflatmıştır. Mayıs ayında Kudüs konusuyula ilgili pozisyonların basına yansınmasıyla birlikte İsrail ve Arap medyası üzerinden de söz düellosu yürütülmüştür. İsrail basınının “Barak’ın Kudüs’ün en önemli kırmızı çizgi olduğu ve bunu geçmeyeceği” sözlerine karşılık Filistin tarafı Arafat’ın “Kudüs tek başına en önemli meseledir. Hoşlarına gitsin gitmesin, Kudüs bağımsız Filistin’in başkenti olacaktır. Beğenmiyorlarsa gitsinler Ölü Deniz’in suyunu içsinler” ifadelerini yayınlamışlardır. Gerilimin devam etmesi dolayısıyla İsrail tarafı görüşmelerin başarısız olması ihtimaline karşı tek taraflı ayrılık ve İsrail ordusunun yeni savunma hattına çekilmesi konusunda çalışmalara başlamıştır.⁵⁵⁵

Şartlar bu iken İsrail başbakanı Barak, Wye River’a uygun olarak çekilmek yerine nihai statü görüşmelerine geçerek kendi siyasi konumunu korumak amacıyla bir an önce liderler zirvesi yapılması talebini Amerikan tarafına iletmiş ve Filistin Yönetimi’ni bu talebi kabul etmeye zorlamalarını istemiştir. Görev süresi dolmak üzere olan Amerikan Başkanı Clinton da bu kurguyu uygun bulmuş, 2000 yılının Haziran ayında ABD Dışişleri Bakanı Madeline Albright’ı bölgeye göndererek, tarafları nihai görüşme için ikna etmesini istemiştir. Ramallah’ta Arafat ile görüşen Albright zirve teklifini Arafat’a iletmiş, Filistin lideri ise Barak’ın mevcut anlaşmaları yerine getirmediğine dikkat çekerek görüşmelerin devam etmesi gerektiğini belirtmiştir.

---

⁵⁵⁴ ibid., s.184-186

⁵⁵⁵ Swisher, (2004) s.221

Taraflar arasındaki görüş ayrılıklarının derin olduğunu vurgulamış önce bu konularda ilerleme sağlanması gerektiğini savunmuştur.⁵⁵⁶

15 Haziran'da Arafat Washington'u ziyareti sırasında Clinton ile yaptığı görüşmede çekincelerini tekrar ortaya koymuştur. Kudüs'ün iki ülkenin de başkenti olması gerektiğini, açık bir kent olması fikrine açık olduğunu, sınırlar konusunun 242 sayılı BM kararı ve 1967 sınırları temel alınarak yürütülmesi gerektiğini, mültecilerin geri dönüşü konusunda 194 sayılı BM kararına rağmen Filistin tarafı olarak, İsrail'in demografik endişelerine uygun düzenlemelere açık olduğunu, yerleşimler konusunun mutlaka ele alınması ve bunların genişlemesinin durdurulması gerektiğini belirtmiştir. Arafat zirveye katılım için Clinton'dan bir başarısızlık durumunda kendisinin "suçlu ilan edilmemesi" sözünü istemiştir. Clinton da daha sonra yerine getirmeyeceği sözü vererek "söz veriyorum hiçbir koşulda sizi suçlamayacağım" diyerek Arafat'ı zirveye katılmaya ikna etmiştir.⁵⁵⁷ Arafat, Haziran sonundaki ikinci Albright görüşmesinde "böylesine önemli bir zirve toplantısı, yeterli ön hazırlık yapmadan gerçekleşirse başarısızlığa mahkum olur" dediyse de ısrarlara ve baskılara dayanamamıştır.⁵⁵⁸ Filistinliler Camp David'e "barış anlaşması yapılamasa da ilerleme sağlanabilir, bu ilerlemenin üzerine yeni müzakereler yürütülebilir" düşüncesiyle gitmiştir. Ancak İsrail'in ve ABD'nin "ya imzala ya çekil" mantığıyla hareket ettiğini doğru okuyamamıştır. Sonuçta tarafların 11 Temmuz 2000'de, Carter'ın İsrail-Mısır barışını gerçekleştirdiği yer olan Camp David'de bir araya gelmesi kararlaştırılmıştır.

6.2. Camp David Zirvesi (11.07.2000-25.07.2000)

İsrail ve Filistin heyetleri aralarında onyıllardır süren anlaşmazlıklara çözüm bulabilmek amacıyla Clinton yönetiminin de bastırmasıyla nihai statü görüşmeleri için ABD'nin en iyi korunan başkanlık tesislerinden biri olan Camp David'de bir araya gelmişlerdir. 1978'de İsrail-Mısır barışının sağlandığı zirvenin yapıldığı bu yerde, bir anlamda Ortadoğu sorunlarının birbirine bağlılığı ve devamlılığı göz önüne alınarak bu görüşmelere II. Camp David Zirvesi denilmiştir. İsrail başbakanı Ehud Barak geçmişte

⁵⁵⁶ Waller and Beyer, (2000), s.22

⁵⁵⁷ Charles Enderlin, *Shattered Dreams*, New York: Other Press, 2003, s. 163-164

⁵⁵⁸ Amnon Kapeliouk, "Camp David dialogues", *Le Monde Diplomatique*, 09.08.2000 <http://mondediplo.com/2000/09/08campdavid> (erişim: 15.10.2011)

Mısır lideri Enver Sedat'ın kullandığı binaya, Arafat ise İsrail Başbakanı Menachem Begin'in kaldığı eve yerleştirilmiştir. Müzakereler 11 Temmuz 2000 tarihinde açılmıştır.

İki taraf arasında yedi yıl boyunca süren müzakerelerde etkili olan farklı yaklaşımlar ve farklı müzakere kültürü 15 gün süren Camp David'deki zirvede iyice ortaya çıkmıştır. Kısaca değinmek gerekirse Filistinlilerin müzakere kültüründe bazı tarihsel, siyasal, dinsel ve bölgesel faktörler rol oynamaktadır. Dajani'ye göre Filistinlilerin kararlarını etkileyen üç önemli tarihi olay vardır. Bunlar; Nakba(yani 1948'de İsrail'in tarihi Filistin topraklarının yüzde 78'inde kuruluşu ve büyük göçlerin yaşandığı büyük felaket), yıllar süren İsrail işgali altında yaşam ve Oslo Süreci ile Filistin Yönetimi'nin kurulmasıdır. Nakba'da yüzlerce Filistin köyü haritadan silinmiş, yüz binlerce insan mülteci durumuna düşmüş ya da yaşamını yitirmiştir. Daha önce de belirtildiği gibi bu olay Filistin ulusal kimliğinin de önemli bir parçası haline gelmiştir. Nakba, Filistinli müzakerecilerin mültecilerin geri dönüşü ve sınırlar konusundaki hassasiyetini etkilemektedir. Nakba, İsrail-Filistin sorununda toprak konusunu merkezi bir noktaya taşımış, işgal yılları da toprağın ve egemenliğin önemini iyice arttırmıştır. Toprağı kimin kontrol ettiği, buna bağlı olarak su gibi kaynakların paylaşımı önemli sorunlardan biri haline gelmiştir. Nakba, Filistinli mültecilerin içinde bulunduğu durum, geri dönüş hayalleri ve bu konunun Filistin ulusal kimliğindeki ağırlığı nedeniyle en önemli konulardan biri olan mültecilerin geri dönüş hakkı meselesinde taviz verilmesini güçleştirmektedir. Nakba, parçalanmış Filistin nüfusu dolayısıyla Filistin iç siyasetini de etkilemekte ve farklı grupların farklı hassasiyetleri dolayısıyla ortak bir tavır alınması konusunda da müzakerecilerin elini zorlaştırmaktadır. İsrail işgali de Nakba'nın yol açtığı, kendi hayatı üzerindeki denetim kaybı, sürgün, malının mülkünün zaptedilmesi tecrübelerini daha da derinleştirmektedir. Oslo ile kurulan Filistin Yönetimi Filistinlilerin müzakere kültürünü farklı yönde etkilemiştir. Oslo Süreci ve İsrail'in anlaşma şartlarını yerine getirmekteki isteksizliği, Filistin Yönetimi'nin kamuoyu nezdinde itibar kaybetmesine neden olmuş, müzakereciler kendilerini daha da zor duruma düşürecek kararlar almaktan imtina etmeye başlamışlardır. Filistinliler müzakerelerde daha katı tutum almaya eğilimli olmuşlardır. Filistin müzakere kültüründe dinsel ve etnik faktörler de etkili olmuştur. Filistin kimliği konusunda

Filistinlilerin kendilerini daha geniş Arap ve İslam Alemi'nin bir parçası olarak gördüğü ifade edilmişti. Bu durum Filistinli müzakerecilerin müzakere tarzlarında etkili olmuştur. Dajani aynı çalışmasında İslam'ın bireysel ve siyasal öneminin, İslami hareketlerin taşıdığı mesajın ve beklentilerinin Filistinli müzakerecilerin kararları üzerine önemli sınırlamalar getirdiğine dikkat çekmektedir. Bu durum özellikle Kudüs'teki Haremüşşerif'in paylaşımı konusunda kendini belli etmiştir. Hatta denilebilir ki Camp David Zirvesi'nin çöküşünün ana nedeni İsrail'in baskılarına rağmen Filistin tarafının İslam dünyasından aldığı destekle bu konuda direnç göstermesidir.⁵⁵⁹

Bu müzakere yapısına sahip olan Filistin tarafı görüşmelerde ilkeler üzerinde durmuştur. Filistinli müzakereciler İsrail'den 4 Haziran 1967 sınırlarını ve mültecilerin geri dönüş hakkını "ilke olarak" kabul etmesini, karşılıklı al ver sürecine bundan sonra geçilmesini talep etmiştir. Bu görüşe dayanak olarak da Birleşmiş Milletler'in 194, 242 ve 338 sayılı kararlarını göstermiştir. İsrail ise buna yaklaşmamış, bu ilke altında müzakere etmek istememiştir.

İsrail açısından bakıldığında ise güvenlik odaklı bir müzakere anlayışının öne çıktığı görülmektedir. Klieman, İsrail müzakere kültürünü etkileyen faktörlerden söz ederken Yahudi halkının, Siyonist girişimin ve 1948'de kurulan devletin oluşturduğu, soykırımın da güçlendirdiği kırılma ve mağduriyet ile dolu tarihsel hafızasını öne çıkarmaktadır. İsrail müzakere kültüründe önemli konuların ikincisi Araplarla ilişkilerden kaynaklanan tecrübelerdir. Bir başka faktör ulusal sivil liderlerin belirlediği ulusal çıkarların, siyasi otoritenin kararıyla müzakerecilerle uygulamasını istediği direktiflerdir. Dördüncüsü, İsrail'in koalisyonlardan ve küçük partilerin etkilerinden gelen, basın organlarının dayattığı sınırlamalardır. Ülkenin baskın savunma elitinin ve güvenlik stratejilerinin dayattığı, müzakere anındaki ve genel stratejik ya da konjonktürel tehditler de müzakerecilerin alacağı kararlar üzerinde sınırlamalar getirmektedir.⁵⁶⁰

---

⁵⁵⁹ Omar M. Dajani, "Surviving Opportunities: Palestinian Negotiating Patterns in Peace Talks with Israel", *How Israelis and Palestinians Negotiate* içinde(39-80), Tamara Cofman Wittes, Washington: United States Institute of Peace Press, 2005, s.41-54

⁵⁶⁰ Aharon Klieman, "Israeli Negotiating Culture", Wittes, (2005) içinde (81-131), s.81-86

Görüşmelere gelirken İsrail tarafı, Filistin topraklarında yaklaşmakta olan yeni isyan dalgasına ödün vermeden, kendi birliğini koruyabilmek ve uluslararası meşruiyetini sürdürmek amaçlarını öne çıkarmıştır.

İsrail başbakanı Ehud Barak zirveye kendisine olan destek en düşük seviyedeyken ve hükümeti parlamentoda çoğunluğu yitirmiş bir başbakan olarak gelmiştir. Arafat ise kendisine Doğu Kudüs ve Haremüşşerif'te tavizlere zorlayacak bir anlaşma dayatılacağı endişesindedir. Filistinliler zirveye Oslo Süreci'nde verilen sözlerin tutulmaması dolayısıyla çekinceli ve tutumlarını katılaştırmış bir şekilde gelmişlerdir. Netanyahu döneminde boşa giden üç yılın ardından Ehud Barak'ın da söz verilen çekilme işlemlerini nihai statü görüşmelerine bağlamasının doğurduğu güvensizliğe, Amerikan arabulucu heyetinin kompozisyonu da eklenmiştir. Heyetinin üçte ikisi Amerikan Yahudisi diplomatlardan oluşan Amerikan tarafı ise yeterince hazırlık yapmadığı için başta, görüşmelerin yönetimini ve kontrolünü İsraililerin eline bırakmıştır. Arabulucu taraf görüşmelere temel olacak bir tasarı metni sunmamıştır. 1978 görüşmelerine katılan Amerikalı diplomat Quandt bunun büyük eksiklik olduğunu, İsrail-Mısır barışının sağlandığı ilk Camp David Zirvesi'nde 23 tasarı üzerinde çalışıldığını belirtmektedir. Görüşmelerin başında Oslo'nun ve tüm görüşmelerin temel dayanağı olan 242 sayılı BM kararının, arabulucular tarafından zemin olarak sunulmaması da, İsrail başbakanının kendi kırmızı çizgilerini öne sürmesine neden olmuştur.⁵⁶¹

Görüşmeler zirvenin tamamını özetleyecek sembolik görüntülerle başlamıştır. Üç lider görüşmenin yapılacağı binaya doğru ilerlemiş, iki kanatlı kapının önüne geldiklerinde birbirlerine içeri giriş için öncelik tanımışlardır. Ardından İsrail başbakanı Barak, Filistin Yönetimi lideri Arafat'ı, onun “olmaz olmaz” itirazlarını dinlemeksizin diplomatik olmayan ama samimi bir dost gibi içeri itmiştir. Bu şakalaşma zirvenin ne şekilde gerçekleştiğinin yansıması gibidir: Arafat pek istekli gelmemiş adeta Barak ve Clinton tarafından bu görüşmelere zorlanmıştır.

Müzakerelerin başında Barak “Doğu Kudüs'te Filistin egemenliğini kabul etmeyeceğini, Arafat Batı Şeria'nın yüzde 95'ini isterse anlaşma olmayacağını”

---

⁵⁶¹ Swisher, (2004), s.262

Amerikan tarafına bildirmiştir. Filistin tarafı ise Nebil Şaat aracılığıyla 1947’de 181-II sayılı kararlar Arap devleti için öngörülen sınırların zaten kalan yüzde 22’si üzerinde pazarlık edildiğinden, 4 Haziran 1967 sınırlarından daha azına razı gelmeyeceklerini iletmiştir. Bu konuşmayı yapan Amerikalı diplomat Aaron Miller bunu duyunca adeta şok geçirdiğini söylemiştir. Amerikan müzakere heyetinden Miller zirveye İsrail ve Filistin taraflarının daha hazırlıklı geldiğini belirterek kendilerinin hazırlıksız yakalandıklarını itiraf etmiştir.⁵⁶²

Camp David görüşmeleri gerek tarafların içinde bulunduğu psikolojik durum gerek yöntem gerekse arabulucu ABD’nin tutumu dolayısıyla daha en başından ölü doğmuştur. Zirvenin açılış gününde Clinton ve ekibi Arafat ve Saib Erekat ile bir araya gelmişler ve şu konuşma geçmiştir:

Clinton: - Kudüs ile ilgili ne yapacağız bilemiyorum.

Arafat: - Basit. Doğu Kudüs bizim, Batı Kudüs İsrail’in. İki devletin başkenti olacak ve elektrik, su, yol gibi konular için ortak komite kurulacak.

Clinton: - İsrail Doğu Kudüs’ün egemenliğinden vazgeçmeyecektir.⁵⁶³

İlk görüşmelerde İsrail adına Şlomo Ben Ami İsrail’in taleplerini özetlemiştir: Batı Şeria’da yerleşimcilerin yüzde 70-80’ini bir araya getirecek ve belirli bir süre için 50 bin ek yerleşimcinin durumu için özel ek önlemler alınacak, Batı sınırında 20-30 yıl süreyle İsrail denetimi olması. Bu İsrail’in Batı Şeria’nın yüzde sekizlik bir dilimi daha ilhak etmesi anlamına geliyordu.

İlk olarak masaya Harpsund’da konulan ve Filistinliler tarafından reddedilen öneriler sunulmuştur. Ross ve ekibinin Barak’ın iki taraf arasındaki güveni yıkıcı uygulamalarını Clinton’ın hoşgörmesini sağlaması, önerilerin Filistinlilerden önce İsraililere el altından sunuluyor olduğunun anlaşılması Amerikan heyetinin adil arabulucu olma iddiasını zedelemiştir. Görüşmelerin üçüncü günü Amerikan heyeti İsrail’in talepleri üzerine Filistin tarafının Mayıs ayında reddettiği Harpsund önerilerini temel alan bir tasarı hazırlamıştır. Öneride hiçbir değişiklik görmeyen, “kes-yapıştır” anlayışı ile gelen bu metne karşı çıkan Filistin heyeti teklifi reddetmiştir.⁵⁶⁴ “Amerikan

---

⁵⁶² ibid., s.236-264

⁵⁶³ Enderlin, (2003), s.181-182

⁵⁶⁴ Bregman, (2005), s.89-91

pozisyonunu temsil etmez” ifadesiyle sunulan belgede Kudüs konusunda şu tasarı yer almıştır:

“Madde 6:

1. Taraflar Kudüs’ün Yahudilik, İslam ve Hristiyanlık için benzersiz statüsünü tanıır ve kentte ibadet ve dini pratikler uygulanması özgürlüğüne bağlılıklarını teyit ederler.

2. Taraflar Kudüs’ün bir Barış Kenti olarak statüsünü güçlendirilmesine ve vatandaşlarının şehir hayatı içinde ihtiyaç ve çıkarlarına hitap edecek düzenlemelerin yapılmasına bağlıdır.

3.(F: Filistin Devleti Doğu Kudüs’te yerleşimler, Yahudi Mahallesi ve Ağlama Duvarı için özel düzenlemeler olacak şekilde egemen olacak, Ağlama duvarına özel bir koridor açarak Ağlama Duvarı’na İsrail girişini garanti edecektir. Kimseye ait olmayan alanlar ortak egemenlik altında olacaktır. Yukarıdaki ifadelerin temelinde Kudüs açık ve birleşik bir kent olarak kalacaktır.)

(İ:Kudüs, özel güvenlik düzenlemeleri ve kutsal yerlere giriş garantisi altında açık ve birleşik kalacaktır. Kudüs bölgesi, Kudüs belediyesi ile ona bitişik Filistin bölgeleri ve İsraili nüfusun bulunduğu yerlerden oluşacaktır. Bu alan İsrail toprakları, Filistin toprakları ve İsrail egemenliği altında özel düzenlemelere tabi olacak Doğu Kudüs’ten oluşacaktır.)

4. Genişletilmiş Kudüs bölgesi, İsrail ve Filistin Devleti’nin başkentlerine ev sahipliği yapacaktır”⁵⁶⁵

Ross, Yahudi yerleşkeleri ve çevre Arap köylerini de denkleme sokarak “Kudüs belediyesinin genişletilmiş alanı” ifadesini kullanmıştır. Alternatifli olarak hazırlanan (İsrail görüşleri için “I” ve Filistin görüşleri için “P” harfleri –burada Filistinlilerin görüşünü belirtmek için “P” yerine “F” harfi kullanılmıştır- kullanılarak hazırlanan taslak anlaşma maddelerine “ALT” ile Amerikan tarafının alternatif önerileri yazılmıştır) bu ilk öneri Filistinliler’den önce Ehud Barak tarafından reddedilmiştir. Amerikan Dışişleri Bakanı Albright daha sonra bu durumu Barak’ın kendi müzakerecilerine bile güveni yoktu” diye eleştirmiştir.⁵⁶⁶ 14 Temmuz sabaha karşı 02:30’da Filistin tarafı Ross’un müdahalesini, Doğu Kudüs yerine çevre Filistin köylerini kendilerine vermeyi planlama girişimi olarak görmüş, bunu “bir İsrail hilesi”

---

⁵⁶⁵ Enderlin, (2003), s.190-191

⁵⁶⁶ Swisher, (2004), s.266

sayarak öneriyi reddetmiştir. Filistin tarafında Camp David Zirvesi'nin bir İsrail-Amerikan komplosu olduğu yönündeki korkuları güçlenmiştir.⁵⁶⁷

Tasarının reddedilmesinden sonra Amerikan tarafı yazılı tasarı üretimini bırakmıştır. Ortaya konulan öneriler de rafa kalkmıştır. Bundan böyle zirve, alınan notlar, söylenen sözler üzerinden yürütülmüştür. Sorunların çözülmesi için Arafat'ın önerisi üzerine üç komite kurulması kararlaştırılmıştır: Yasir Abed Rabbo ve Saib Erekat Kudüs, Ebu Ala Hasan Asfour ve Muhammed Dahlan güvenlik, sınırlar ve yerleşimler, Ebu Mazen ve Nebil Şaat ise mülteciler konusunu İsrail ile müzakere etmek üzere görevlendirilmiştir.

16 Temmuz'da, yani görüşmelerin beşinci gününde Barak-Clinton görüşmesinde 4 Haziran 1967 ön kabulünü denklemden düşürmüş, zirve Filistin-İsrail müzakeresinden çok Filistinlilerle Amerikalılar arasında bir sürece dönüşmüştür. Clinton, Harpsund'daki teklif olan Batı Şeria'nın yüzde 10'unun işgalinin sürmesini, yüzde 14'ünün ilhakını teklif etmiş, Filistin Devleti'ne bölgenin yüzde 76'sını önermiştir. Bu olay hem Filistinlilerin Başkan Clinton'ın tarafsızlığına inancını sarsmış hem de öneriyi reddeden baş müzakereci Ahmed Qruei'nin fiilen süreç dışı kalmasına yol açmıştır. Clinton'ın yüksek sesle Qruei'ye çıkışması üzerine en önemli müzakereci ABD'nin arabuluculuğuna itimadını yitirmiş, kendisini görüşmelerden çekmiştir.⁵⁶⁸

Önerilerin tartışılması sırasında Clinton'ın Ulusal Güvenlik Danışmanı Sandy Berger'in, Barak'ın talebi üzerine Filistinlilerden Kudüs'te Haremüşşerif avlusunda bir sinagog açılması önerisinde bulunması durumu iyice içinden çıkılmaz bir hale getirmiştir. Arafat, sadece en radikal Yahudilerin dile getirebileceği bir talebi zirveye Amerikalıların taşımasından dolayı derin bir hayalkırıklığı yaşamıştır. "Kudüs'ün işgalinden sonra İsraililerin kahraman olarak gördüğü Moşe Dayan Yahudilerin Haremüşşerif'e adım atmalarını yasakladığını" anlatarak tarih dersi vermiştir. Statükonun bozulmasının, bütün Arap dünyası ve İslam aleminde infiale yol açacağını, Netanyahu'nun tünelleri açtığı olaylardan yüz kat fazla etkili olaylar çıkaracağını

---

⁵⁶⁷ ibid., s.269

⁵⁶⁸ Bregman, (2005), s.94

vurgulamıştır. Haremüşşerif'in herhangi bir bölümünü Hayfa ve Yafa kentleri karşılığında bile bırakmayacağını söylemiştir.⁵⁶⁹

Mülteciler konusundaki tartışmalarda Amerikalı diplomat Malley, Filistin tarafının tam bir geri dönüş hakkı peşinde olmadığını ifade etmektedir. Filistinlilerin istediği temel olarak bu hakkın tanınmasıdır. Ardından İsrail'in istediği düzenlemeleri yapmak istediklerini, aile birleşmeleri ya da sembolik bazı geri dönüşler için belli bir miktar Filistinli'nin dönüşüyle yetineceklerini belirtmektedir. Aynı gün içinde Barak'ın ikili ilişkilerdeki soğuk davranışlarının da zirveyi olumsuz etkilediğini düşünen Amerikan heyeti iki lideri ilk ve son kez bir akşam yemeğinde bir araya getirmiştir.⁵⁷⁰

17 Temmuz'daki yedinci gün görüşmelerde İsrail tarafı Kudüs konusunda yeni bir teklif getirmiştir. Ben Ami, kenar Arap mahallerinin Filistin egemenliğine verilmesini, içerde kalan mahallelere özel otonomi verilmesini, Eski Kudüs'te özel bir rejim uygulanmasını ve Haremüşşerif'te ise Filistin'e vesayet verilmesini teklif etmiştir. Ayrıca Batı Şeria'nın yüzde 14 ila yüzde 12'sini ilhak etmek, Ürdün Vadisi'ndeki yani sınırdaki toprakların da yüzde onunu 30 yıl kadar bir süre ile kiralamak kaydıyla elinde tutmak istemiştir. İsrail buna karşılık anlaşma ile Filistin tarafından "çatışmanın tamamen sona erdiğini ilan etmesini, geçmiş ve gelecek tüm iddialarından vazgeçmesini" istemiştir.⁵⁷¹ Filistin tarafı ise konumunu korumuştur: Haremüşşerif'in, eski kentin ve çevre Arap mahallerinin yani Doğu Kudüs'ün tamamının egemenliğinin kendilerine verilmesini istemiştir. Bunun üzerine Camp David dışına telefon bağlantısı kurabilen tek İsraili olarak Barak bilgi sızdırarak, işaret fişeği göndermiş, Yediot Ahranot gazetesinde "Zirve başarısızlıkla sonuçlandı, başbakan İsrail'e geri dönüyor" haberini çıkartmıştır.⁵⁷² Aynı gün Likud Partisi'nin lideri Ariel Şaron Tel Aviv'de 150 bin kişi toplayarak zirveyi ve Kudüs'ün tartışmaya açılmasını protesto etmiştir.

17 Temmuz'u 18'ine bağlayan gece Amerikan Başkanı Clinton, Barak'ın kendisini kaldığı binaya adeta hapsetmesi yüzünden öfkelenmiş, ertesi gün G-8 Zirvesi için Okinawa'ya gideceğinden sınırlı bir anlaşma imzalayarak zirveyi sona erdirmeyi

---

⁵⁶⁹ Enderlin, (2003), s.203

⁵⁷⁰ Swisher, (2004), s.281

⁵⁷¹ Ari Shavit, End of Journey, *Ha'aretz*, 13.09.2001, <http://www.haaretz.com/end-of-a-journey-1.288142> (erişim:15.10.2011)

⁵⁷² Enderlin, (2003), s.217

teklif etmiştir. Bu baskı ile Barak'ın gidebileceği son noktayı ortaya çıkarmıştır. Barak Batı Şeria'nın yüzde dokuzuna karşılık İsrail'den Gazze'ye bitişik yüzde birlik bir alanı Filistin'e vermeyi, Ürdün sınırının yüzde 15-20'lik bir kısmını 12 yıl için kiralamayı, Doğu Kudüs'ün dışındaki mahalleleri Filistin egemenliğine vermeyi, iç kısımlarda egemenliği alarak belediye yetkilerini Filistin tarafına bırakmayı kabul etmiştir. Haremüşşerif ve eski Kudüs'te ise egemenlik değil ama garanti edilmiş bir koruyuculuk yetkisi önermiştir. Bu öneriler Amerikan tarafınca İsrail'in aldığı mesafe bakımından heyecanla karşılanmış, ama taraflar arasındaki uçurumun açıklığı bakımından değerlendirilmemiştir.⁵⁷³ Clinton eğer İsrail'in tekliflerini kabul ederse G-8 Zirvesi'nde Filistin Yönetimi'ne büyük maddi kaynaklar sağlayacağını söyleyerek iknaya çalışmış ama Arafat'tan "Kudüs'ten vazgeçecek Arap ben olmayacağım" yanıtını almıştır.⁵⁷⁴

Arafat'ın Kudüs konusunda kendisini Arap ve İslam dünyasının sözcüsü olarak görmesi ve adım atmaması üzerine Amerikan heyeti Arap devlet başkanlarını arayarak Arafat'a önerileri kabul etmesi yönünde baskı yapmaya girişmiştir. Ne var ki aradıkları Hüsnü Mübarek, Kral Abdullah gibi liderlere önerilerin içeriğini söylememiş, yine de Arafat'ı arayarak kabul etmesini istemişlerdir. Ancak bu talep ters tepmiş, Arap liderler Arafat'ı aradıklarında gösterdiği direnç için kendisine teşekkür etmişlerdir.

Zirve'nin Clinton G-8 Zirvesi'ne gidene kadar süren ilk bölümünde nihai statü konularının en zorlu anlaşmazlıkları üzerinde taraflar arasındaki farklılıklar giderilememiştir. Mülteciler konusunda Yasir Abid Rabbo Arap-İsrail savaşlarında yerinden edilen üç milyona yakın mülteciye, 1949 yılında İngiliz-Fransız-Türk ortak komitesinin belirlediği bir milyar 124 milyon sterlin üzerinden, kaybettikleri malların parasının ödenmesini istemiş, İsrail ise 1948 ve 1967 savaşlarında mülteci durumuna düşen Filistinlilerle ilgili hiçbir sorumluluk almaya yanaşmamıştır. İsrail'e göre bölgedeki savaşlar Arap ülkelerinde yaşayan Yahudileri de olumsuz etkilediğinden onların durumunun da görüşülmesi gerekmektedir. Filistin tarafı, bu konudaki taleplerin ilgili Arap ülkelerine yapılması gerektiğini hatırlatmıştır. Heyetler anlaşamayınca 'bavul diplomasisi'ne başlamışlar yani diğer heyeti ve arabulucuları görüşmelerden çekilmekle tehdit etmişlerdir. Dokuzuncu gün olan 19 Temmuz Çarşamba akşamı görüşmeler

---

⁵⁷³ Swisher, (2004), s.295-296

⁵⁷⁴ ibid., s.300

gerçekten kopma noktasına gelmiş, Clinton da zirveyi kapatma eğilimine girmiş, ancak Barak'tan aldığı "bir önceki gece ortaya atılan fikirler temelinde Arafat görüşmeye razı ise devam edebileceği" sözleri üzerine son bir çaba içine girmiştir. Clinton, Arafat'a Barak'ı kalmaya ikna ettiğini söylemiş, ancak önceki gece sunulan fikirler temelinde görüşme şartından söz etmeyerek bir anlamda Filistin liderini yanıltmıştır.⁵⁷⁵ Clinton'ın Camp David'den ayrılmasından sonra asıl arabulucu ortalarda olmadığı için taraflar da bu dönemi ciddi al-ver sürecine girmekten kaçınarak geçirmiştir. Barak, Kudüs konusunda tekliflerin açığa çıkmasının ülkesinin iç politikasında kendisine vereceği zararları göz önüne alarak restorasyon içine girmiş, iki gün boyunca kimseyle görüşmemiştir. Yerleşimcileri memnun edecek çözüm arayışları üzerinde düşünmeye başlamıştır. 22 Temmuz'da heyetlerarası görüşmelerde İsrail tarafı Batı Şeria'da üç erken uyarı istasyonu "acil durumlarda kullanılmak üzere" özel yollar, Batı Şeria ve Gazze'de tam bir güvenlik denetimi hakkı gibi taleplerle gelmiş, bunlar Filistin Yönetimi tarafından, İsrail'in "barış değil işgal ve hegemonyasını sürdürme çabası içinde olduğunun" göstergesi olarak yorumlanmıştır. İsrail ayrıca Filistin egemenliğindeki toprakların hava sahasında sivil uçuş ve elektromanyetik spektrumun kullanım haklarını istemiştir ki bu gelişen mobil telefon endüstrisini de elinde tutma amacının bir yansımasıdır. Filistin devletinin askerden arındırılmış bir ülke olması talebi, acil durumunun İsrail tarafından keyfi kullanılabileceği endişeleri, taraflar arasındaki ayrılıkları körüklemiştir. Aynı gün CIA Başkanı George Tenet da müzakerelere katılmıştır.

Başkan Clinton Okinawa'daki G-8 Zirvesi'nden 23 Temmuz'da geri dönmüştür.⁵⁷⁶ Clinton Japonya dönüşü yeni bir görüşme taktiğini uygulamaya koyarak küçük gruplarla her meseleyi ayrı ayrı ele almayı denemiş, bu şekilde ilerleme sağlamaya başlamıştır. Arafat, Ürdün sınırına Amerikan askerlerinin ya da bir uluslararası gücün konuşlanmasını kabul etmiştir. Clinton, mülteciler ve sınırlar sorunlarına geçmek istemiş ancak Arafat ve Barak Kudüs konusunda ne olacağını görmeden ilerleme kaydedilemeyeceğinin işaretini vermişlerdir.⁵⁷⁷ Görüşmelerin son gününde Kudüs konusunun kilit olduğu çok net ortaya çıkınca Clinton, Arafat'ı ikna

---

⁵⁷⁵ ibid., s.311

⁵⁷⁶ ibid., s.320

⁵⁷⁷ Lisa Beyer, Matt Rees, Jay Brenegan, "The Peace Breaksdown", *Time*, 7.08.2000, s. 46-48

etmek için son bir öneri ortaya atmış, Filistin Yönetimine Eski Kudüs'teki Müslüman mahallesinde, Haremüşşerif'in yakınında egemen bir başkanlık sarayı önerisinde bulunmuştur. Bu öneri Arafat'ın, ABD Başkanı'nın konunun özünü anlamadığı kanısını güçlendirmiştir. Clinton, Filistin tarafına ayrıca, ABD'nin barış sürecinden çekileceği, ikili ilişkileri donduracağı gibi tehditler ve baskılar da uygulamıştır. Malley'nin aktardığına göre Clinton Arafat'a;

Eğer İsraililer taviz veriyor ve siz veremiyorsanız eve dönmeliyim. 14 gündür buradasınız ve her şeye hayır diyorsunuz. Bunların sonuçları olacaktır. Zirvenin başarısızlığı barış sürecinin sonu demektir... Bırakalım cehennem patlasın ve sonuçlarına katlanalım.

demiş, Arafat buna mukabil, zirvede tarafların devrim niteliğinde adımlar attığını, iki tarafın da birbirinin pozisyonlarını net olarak kavradığını belirterek Camp David'de zaman kaybı olmadığını savunmuş, kendisinin burada sadece Filistin halkını değil tüm İslam alemini ve Hıristiyan dünyasını temsil ettiğini belirtmiştir:

İsrail'in görüşmelerde ilerlediğini söylüyorsunuz. Ama onlar işgalcidir. Cömert oldukları söylenemez çünkü kendi ceplerinden değil bizim topraklarımızdan veriyorlar. Ben sadece BM'nin 242 sayılı kararının uygulanmasını istiyorum. İstedığımız Filistin'in sadece yüzde 22'sidir sayın başkan

diye yanıt vermiştir. “Cenazeme mi gelmek istiyorsunuz? Haremüşşerif'te İsrail egemenliğini kabul etmektense ölmeyi tercih ederim” demiştir. Clinton da görüşmenin sonunda “Siz dürüst ve onurlu bir insansınız. Pozisyonlarınızı savunmakta kararlılık gösterdiniz. Bunun için size ve taleplerinize saygı duyuyorum” diyerek ayrılmıştır. Bunun üzerine Ben Ami ve Erekat Clinton'ın son fikirlerini görüşmek üzere son kez masaya oturmuştur. Müzakerelerin sonunda Clinton'ın son önerisi şu olmuştur: Filistinliler İsrail'in eski Kudüs'teki Ermeni ve Yahudi mahallerindeki egemenliğini tanıyacak, Doğu Kudüs'ün iç kısımlarında işlevsel bir otonomi ile Hristiyan ve Müslüman mahallerinin egemenliği arasında tercih yapacak ya da Doğu Kudüs'ün iç kısımlarında tam egemenlik eski kentin Müslüman ve Hıristiyan mahallelerinde işlevsel otonomiye kabul edecektir. Buna göre uygulamaya dair meseleler daha sonra görüşülecekti. Her iki öneride de Haremüşşerif ile ilgili statü ise şöyle olacaktı: BM Güvenlik Konseyi ve Fas, Filistinlilere avlunun üst kısmında El Aksa Camii ve Kubbettüssahra'da egemen muhafızlık yetkisi verecek, Yahudilerin Süleyman

Tapınağı'nın kalıntılarının bulunduğu alt kısmının egemenliği ise İsrail'e bırakılacaktı.⁵⁷⁸

Genel olarak özetlemek gerekirse Camp David'de Filistin tarafına sunulan öneriler şöyledir:

Filistin Devleti'nin yapısı:

Batı Şeria ve Gazze'de kurulacak devletin ağır silahlara sahip ordusu olmayacak.

Filistin Devleti, İsrail'in onayı olmadan diğer ülkelerle ittifaka giremeyecek, topraklarında yabancı asker bulduramayacak.

İsrail, kendisini doğudan gelecek bir tehdit altında hissettiğinde askerlerini Ürdün Vadisi'ne konuşlandırabilecek.

İsrail uçakları Filistin hava sahasında istediği gibi uçabilecek. İsrail Ürdün Vadisi'ne bakan dağlar üzerine erken uyarı sistemleri kurabilecek.

Filistinliler Ürdün ve Mısır sınırlarında güvenlik ve denetimi İsrail güvenlik güçleriyle birlikte sağlayacak; İsrail Batı Şeria'daki su kaynaklarının yönetimini, Filistinlilere belli bir kota vermek suretiyle elinde tutacak.

İsrail, 25 yıl boyunca Ürdün Vadisi'nde egemenliğini sürdürecektir.

Filistinli Mültecilerin durumu:

İsrail mültecilerin yerlerinden edilmeleriyle ilgili hiçbir hukuki ve insani sorumluluğu üstlenmeyecek.

İsrail 100 000 kadar mültecinin aile birleşmeleri ve benzeri insani gerekçelerle, 194 sayılı BM kararına göre geri dönüşüne izin verecek.

Filistin Devleti en çok 500 000 mültecinin geri dönüşüne izin verebilecek.

Mültecilerin zararlarını uluslararası bir fon karşılayacak. İsrail, ABD ve Avrupa bu fona katkıda bulunacak. Aynı fon Arap ülkelerinden kaçmak zorunda kalan Yahudi mültecilere de maddi destek sağlayacak.

Kudüs'ün statüsü:

Filistin Devleti Kudüs'ün kuzey ve güneyindeki Abu Dis, Alezariye ve Savahre gibi kenar mahallelerin egemenliğini alacak.

---

⁵⁷⁸ Swisher, (2004), s.326-328

Doğu Kudüs'te Filistin Yönetimi'ne mensup bir sivil, İsrail yüksek belediye meclisinin altında çalışacak, belediye işlerinden sorumlu olacak.

Eski kentin Hıristiyan ve Müslüman kesimlerinde Filistin bayrağı bulundurma izni verilecek. Batı Şeria'ya bağlantılı geçiş yolları olacak.

Filistin Toprakları ve sınırlar:

Temelde Filistin devleti Batı Şeria ve Gazze'nin yüzde 73'ü üzerinde kurulacak. Batı Şeria; Kudüs-Ölü Deniz otoyolu ve bunun iki tarafına paralel iki ayrı otoyol ile bölünecek. Böylece Filistin toprakları iki büyük toprak parçası ve Eriha çevresinden oluşan üç parçaya bölünmüş olacak. Üç parça, kontrol noktaları olmadan geçiş imkanı veren küçük yollarla birbirine bağlanacak. Ama bu geçiş yolları acil durumlarda İsrail tarafından kapatılacak.

İlerleyen yıllarda İsrail, Ürdün Vadisine bakan dağlardan da çekilecek, Filistin denetimindeki bölge yüzde 90'a ulaşacak.

Kudüs çevresindeki yerleşim yerleri, Efrat, Gush Etzion, Ma'ale Edumim de İsrail içinde kalacak. Filistin ortalarındaki Kiryat Arba da yine İsrail'e bir yolla bağlanacak. El Halil'deki Yahudi yerleşim birimleri ise Filistin topraklarında kalacak, muhtemelen lağvedilecek.⁵⁷⁹

Muhtemelen Barak'ın da reddedeceği öneriler önce Arafat'a sunulacak, bu hayır cevabının ondan alınması, böylece sorumluluğun da Filistin tarafına yüklenmesi hesaplanmıştır. 25 Temmuz sabahı saat 03:15'te Arafat, baş müzakerecisi Saib Erekat'ı Clinton, Albright ve Berger'ın yanına göndermiştir. Erekat Filistin liderinin red cevabı içeren mektubunu okumuştur. Arafat, İsrail ile Filistin arasındaki 52 yıllık sorunları aşmak için düzenlenen zirvenin daha fazla devam etmesinin faydası olmadığını, Kudüs'ün statüsü ve kutsal yerlerin kontrolü konularının şu aşamada kalıcı bir barış için büyük bir engel oluşturduğunu vurgulamıştır. Zirve böylece sona ermiştir. Clinton "başarısızlıktan hoşlanmam, hele bu konuda, hiç" diye tepkisini ortaya koymuştur. Arafat zirveden sonra Ramallah'taki karargahında yaptığım özel mülakatta bu teklifi neden reddettiğini şöyle anlatmıştır:

Biliyorsunuz, kutsal kaya (Hazreti Muhammed'in Mir'ac'a yükseldiği kayalık) yerin altındadır. Haremüşşerif'teki en büyük cami, ana cami, El Mervani yerin altındadır. Bu taleplerin anlamı nedir? Siz bu talepleri kabul edebilir miydiniz? Bu talepleri Camp David'den sonra Fa'sta yapılan İslam Konferansı'nda, Hıristiyan kiliselerinin temsilcilerinin de bulunduğu Kudüs Komitesi'nde görüştüğümüzde tamamen reddedildi. Sadece bu da değil. Bizim

⁵⁷⁹ "The Israeli Camp David II Proposals", mideastweb.org, <http://www.mideastweb.org/campdavid2.htm> (erişim: 15.10.2011)

ile Ürdün sınırı arasına kendi askerlerini koymak istediler. Hava sahamızın kontrolünü de istediler. Sadece bu da değil Ermeni mahallesinin egemenliğini de istediler. Ama ben Filistinlilerin Ermeni kardeşlerine nasıl ihanet edebilirdim?⁵⁸⁰

Zirveden sonra Clinton ve Barak başarısızlığın faturasını, başta verilen söze aykırı olarak Arafat'a kesmişlerdir. Clinton, Barak'ın istekli ve önerilere açık olduğunu savunmuş, Arafat'ı ise eski taleplere sadık kalmakla suçlamıştır.

6.3 Oslo Süreci'nin Sonu

25 Temmuz 2000 günü müzakerelerin bir anlaşmaya varılmadan sona ermesinin ardından Amerikan Başkanı Clinton, İsrail başbakanı Barak ve Filistin lideri Arafat Camp David'de zirve boyunca ilk kez üçlü bir görüşme yapmışlardır. Görüşmede, zirve sırasında önemli ilerlemeler sağlandığına dikkat çekilerek Eylül ayı ortalarına kadar bir anlaşmaya ulaşılması konusunda fikir birliğine varılmıştır.⁵⁸¹ Başkan Clinton sonuç alınmamasından dolayı hiçbir tarafı suçlamayacağına dair söz vermiş olmasına rağmen, kapanış konuşmasında Barak'ın daha çok çaba harcadığını vurgulamış, böylece Arafat'ı zor durumda bırakmıştır. Zirveden önce taraflar İsrail'in uzun süredir beklettiği Kudüs yakınlarındaki üç Arap köyündeki askerlerin çekilme işlemlerini yerine getireceği üzerinde anlaşmış bulunmasına rağmen Clinton “yerinde olsam yeniden konuşlandırma işini yapmazdım” diyerek kendisini destekleyeceğini ortaya koymuştur.⁵⁸² Ehud Barak ülkesine dönüşte, Camp David'de ortaya konulan önerilerin tümünün geçersiz olduğunu, müzakerelerin kalınan noktadan devam etmeyeceğini belirtmiştir. Arafat ise Kudüs'ten taviz vermediği için Gazze'de kahraman olarak karşılanmıştır. Arafat “13 Eylül'de başkenti Kudüs olan bağımsız devletimizi ilan edeceğiz.İsteyen kabul eder, kabul etmeyen Gazze'de denizsuyu içsin” diyerek adeta meydan okumuştur.⁵⁸³

Zirvenin sona ermesiyle birlikte taraflar, propaganda yarışına girişmiştir. İsrail başbakanı, ülke içindeki siyasi konumunu korumak için “Arafat'ın önüne çok iyi teklifler ve büyük fırsatlar sunulduğunu, onun ise barışa yanaşmadığı” tezini işlemeye

⁵⁸⁰ Yaser Arafat ile görüşme, 09.12. 2001, Ramallah

⁵⁸¹ Yossi Beilin, *The Path to Geneva*, New York: RDV Books, 2004, s.167

⁵⁸² Bregman, (2005), s.121

⁵⁸³ Beilin, (2004), s.172

başlamıştır. Amaç, zirvenin başarısızlığın sorumluluğunu Filistin tarafına ve özellikle Arafat'a yüklemek, üç lider arasında yeni ve daha etkili bir zirve için ortam hazırlamak ve Arafat'ı daha fazla tavize zorlayacak kamuoyunu oluşturmaktır. Clinton da İsrail televizyonuna 28 Temmuz 2000'de verdiği uzun mülakatta Arafat'ı eleştirerek bu kampanyaya katılmıştır. Clinton, Arafat'ın öne sürüldüğü gibi 13 Eylül'de Filistin devletini tek taraflı ilan etmesi durumunda yalnız kalacağı tehdidini de savurmuştur. Filistin tarafı bu eleştirilere yeterli tepkiyi verememiştir. Barış sürecinde o güne kadar tarihi tavizleri kendilerinin verdiği, kurmak istedikleri devleti BM'nin 1947'de Filistin olarak tanıdığı toprakların sadece beşte birinde kurmayı kabul ettiklerini belirttyseler de sesleri yeterince güçlü çıkmamıştır. Filistin tarafının imdadına ancak bir yıl sonra Başkan Clinton'ın 1998-2001 yılları arasında Arap-İsrail ilişkileri özel asistanı olarak görev yapan ve Camp David görüşmelerine de katılan Amerikalı diplomat Robert Malley yetişmiştir. Malley, New York Times'te çıkan makalesinde Camp David'de Arafat'a isteklerinin yüzde 99'unun verildiği sözlerinin gerçeği yansıtmadığını açıkça ortaya koymaktadır:

Filistin'in önüne konulan öneriler, bugüne kadar herhangi bir İsrail yönetiminin teklif ettiğinden çok fazlaydı, bu bir gerçek. Ama öneriler Filistin'in ideallerinin çok gerisinde kalıyordu. Örneğin İsrail, Batı Şeria'nın yüzde dokuzunu daha yerleşim birimleri nedeniyle ilhak etmek istiyordu. Arafat, topraklarının dokuzda birinden daha nasıl vazgeçebilirdi? Kudüs konusunda da Filistin tarafının kabul edemeyeceği teklifler vardı. Filistin yönetimi Doğu Kudüs'teki Arap ve Hıristiyan mahallerinin ve eski Kudüs kentinin yine Arap kesiminin egemenliğini sınırlı olarak alacak, Haremüşşerif'te de sadece camilerin kontrolünü elinde tutacaktı. Kutsal tepenin geri kalan kısmının egemenliği İsrail'in olacaktı. Bunu Filistin tarafının kabul etmesi beklenemezdi. Üstelik mülteciler konusunda da Camp David zirvesinde önemli bir teklif yapılmamış, sadece tatmin edici çözüm bulunacağı vaat edilmişti... Filistin tarafının taviz vermediği de yanlış bir kanıdır. Filistinli müzakereciler 1967 sınırlarına dönmekte ısrar etmeyerek, İsrail'in yerleşim birimlerini ilhak etmesi fikrini, Eski Kudüs'teki Yahudi mahallesinin İsrail'in egemenliğine girmesini, mültecilerin geri dönüşünün İsrail'in demografik dengelerini bozmayacak şekilde olmasını kabul ettiklerini belirtmişlerdir.⁵⁸⁴

Camp David'den sonra müzakerelerin sona erdiğini söylemek doğru olmayacaktır. Filistinliler anlaşmaya varılamamasından çok ileriye dönük olumlu

---

⁵⁸⁴ Robert Malley, "Fictions About the Failure at Camp David", *New York Times*, 08.07.2001, <http://www.nytimes.com/2001/07/08/opinion/08MALL.html?searchpv=day02> (erişim: 15.10.2011)

beklentilerini açığa çıkarmışlardır. Görüşmelerde bulunan Saib Erekat’ “Görüşmeler başarısızlıkla sonuçlandı. Bu iş bitti mi?” soruma verdiği cevap şöyle olmuştur:

Öncelikle Camp David’in başarısız olduğunu kabul etmiyorum. Bu zirve sonunda bir anlaşma olmadığı doğrudur. Ancak Kudüs gibi, mültecilerin dönüşü gibi, İsrail yerleşimleri ve sınırlar gibi konular ilk kez konuşuldu. Çok önemli bir yol katedildi. Tabii ki iki taraf arasında çok büyük farklılıklar olduğunu göz ardı etmiyorum. Ama önümüzde altı hafta var. Ve biz İsraililerle her gün yoğun bir şekilde çalışmaya karar verdik ve önümüzdeki altı hafta içinde, 13 Eylül’den önce, bir anlaşmaya varmaya çalışacağız.⁵⁸⁵

Filistinli müzakerecilerden, Doğu Kudüs temsilcisi Faysal Hüseyini de aynı görüşteydi. Koltuğunun altında haritalarla Batılı büyükelçilerle durum değerlendirmesi yapmaya giderken, Şark Evi’nde görüştüğüm Faysal Hüseyini de Erekat ile aynı görüşteydi:

Camp David’in başarısız olduğuna katılmıyorum. İsraililerle ilk kez Kudüs’ün statüsü, mültecilerin dönüşü ve yerleşim birimleri konularını görüştük... Bu, çok önemli bir adım.⁵⁸⁶

Barak ve Clinton’ın Arafat’ı suçlayan açıklamaları, Camp David sonrasında Filistin tarafındaki iyimser tabloya gölge düşürmüştür. Çünkü Filistinlilerin, iddia edildiği gibi cömert teklifleri reddetmiş olduğu tezini kabul etmek Filistinlilerin hiçbir durumda barış istemediği varsayımını doğrulamak anlamına gelmektedir. İsrail sağının ve özellikle de Likud Partisi lideri Ariel Şaron’un o dönemde verdiği mesaj budur.⁵⁸⁷ Camp David’de anlaşma olmamasının neden olduğu ciddi hükümet krizi İsrail’i erken seçime sürüklemiştir. Bununla birlikte iki taraf arasındaki ilişkiler henüz kopmamıştır. Filistin Yönetimi, önceden belirttiği gibi 13 Eylül’de tek taraflı devlet ilanını gerçekleştirilmemiş, gerilimi biraz olsun düşürmüştür. İsraili ve Filistinli diplomatlar Arafat ve Barak’ın bir araya gelmelerinin yerinde olacağını düşünerek bir buluşma organize etmişlerdir.

25 Eylül 2000’de Arafat ve beraberindekiler İsrail başbakanı Ehud Barak’ın evinde bir araya gelmişlerdir. İki lider Camp David’de yapamadıklarını yaparak başa görüşmüşlerdir. Barak Arafat’a dünya üzerindeki en karmaşık sorunun tarafları

⁵⁸⁵ Saib Erekat ile görüşme, 31.07.2000, Kudüs

⁵⁸⁶ Faysal Hüseyini ile görüşme, 30.07.2000 Kudüs

⁵⁸⁷ Ewen MacAskill, “The Real Deal” *The Guardian*, 14.04.2001, <http://www.guardian.co.uk/world/2001/apr/14/comment.israelandthepalestinians> (erişim: 16.10.2011)

olduklarını belirterek zor kararlar almak gerektiğini belirtmiş, “bunu yapamazsak iki taraftan da çok sayıda insan hayatını kaybedecektir” demiştir. Arafat da kendisine hak vermiş, güven arttırıcı bir tedbir olarak İsrail başbakanından Ariel Şaron’un planladığı Haremüşşerif ziyaretine izin vermemesini rica etmiştir. Arafat bu ziyaretin her şeyi mahvedeceğini vurgulamıştır. Ancak Barak, “burası bir demokrasi ve muhalefet liderini bu ziyaretten alıkoyamam” diyerek talebi geri çevirmiştir. Bu buluşma sırasında Clinton da liderleri telefonla aramış Barak “Sayın başkan, bir ortağım var, ortağım Yaser Arafat’tır ve onunla bir barış anlaşması imzalayacağız” demiştir.⁵⁸⁸ Ertesi gün müzakereciler Washington’a uçmuş ve Ritz Carlton Otel’de müzakerelere başlamıştır. Ancak Şaron’un girişimi bu süreci de sonuçsuz bırakmıştır.

Ehud Barak’ın Şaron’un Haremüşşerif’i ziyaretini durdurmak için çaba harcamaması Filistinlilerin uyardığı olumsuz gelişmelerin gerçek olmasına yol açmıştır. Şaron 2000 yılı Eylül ayının son Perşembesi, 28 Eylül günü tartışmalara ve şiddet olaylarına neden olan ziyareti gerçekleştirmiştir. Ziyaret, Haremüşşerif’i kontrol eden Filistinli Vakıf’ın bilgisi dahilinde, Başbakan Ehud Barak’ın izniyle gerçekleşmiştir. İsrail Soruşturma Komisyonu tarafından 1982 Lübnan Savaşı’nda yaşanan Sabra ve Şatilla Filistin mülteci kamplarındaki katliamlardan sorumlu tutulan, Yahudi yerleşimlerine koşulsuz destek veren ve Filistinlilere her zaman acılar yaşatmış olan Şaron’un kimliği, Filistin kimliğini reddeden tutumu, Filistinlilerin tepkilerinin dozunu arttırmış, tartışmalı ziyarete karşı düzenlenen protestolarda şiddetin dozunun had safhaya tırmanmasına neden olmuştur.⁵⁸⁹ Şaron Haremüşşerif’i ziyaret ederek bu kutsal bölgenin egemenliğini Filistinlilere bırakmayacağını, Barak’ın Camp David’de verdiği tavizleri tanımadığını göstermek ve İsrail’in bölgenin tek hakimi olduğunun altını çizmek istemiştir. Ehud Barak’a göre de Şaron’un Haremüşşerif’i ziyareti Filistin Yönetimi’nden çok kendisini hedef alan bir harekettir:

Şaron’un Haremüşşerif’i ziyareti Arafat’a yönelik, onu utandıracak, zora sokacak bir hareket değildi. Bana karşıydı. İsrail siyasi arenasında ‘Barak Kudüs konusunda taviz vermeye hazır, ben değilim’ mesajını vermek istedi.⁵⁹⁰

---

⁵⁸⁸ Bregman, (2005), s.123-124

⁵⁸⁹ Smith, (2004), s.500-501

⁵⁹⁰ Ehud Barak’la görüşme, 17.12.2001, Tel Aviv

Şaron'un ziyareti dolayısıyla çevrede geniş güvenlik önlemleri alınmış, yüzlerce İsrail askeri Haremüşşerif'in avlusuna girmiş, avluyu çeviren duvarların üzerine keskin nişancılar yerleştirilmiştir. Avluya giren Şaron, Haremüşşerif içerisindeki en eski ve en büyük cami olan El Mervan Camii'ne de girmek istemiş, 200 kişilik Filistinli grubun engellemesiyle karşılaşmıştır. Arbede çıkınca Şaron Filistinlilerin "Katil dışarı!" çığlıkları arasında Haremüşşerif'ten çıkmak zorunda kalmıştır. İsrail keskin nişancıları plastik mermi kullanarak göstericilere ateş açmış, 24 kişi yaralanmıştır. Şaron ise Haremüşşerif dışına çıktığında basına şu açıklamayı yapmıştır:

Buraya barış mesajıyla geldim. Filistinlilerle birlikte yaşayabiliriz. Yahudi halkı için kutsal bu mekanda neler olduğunu görmek ve daha ileriye gidebilmek için ne yapmak gerektiğini anlamak için buraya geldim.⁵⁹¹

Olay tüm İslam dünyasında protestolarla karşılanmış, bu ziyaret başlangıç yeri olması dolayısıyla El Aksa İntifadası olarak da bilinen İkinci Filistin İntifadası'nın başlangıcı kabul edilmiştir. Şiddet kısa sürede tüm Filistin topraklarını sarmıştır. Filistinliler Camp David'den sonuç çıkmamasından, sonrasında İsrail'de yaşanan tartışmalardan, devlet ilanı için öngörülen 13 Eylül'de de bağımsız devletin ilan edilememesinden kaynaklanan rahatsızlığı sokak gösterileriyle dışa vurmuştur. Şiddet 30 Eylül Cumartesi günü 12 yaşındaki Muhammed El Durra'nın Gazze'de kameralar önünde öldürülmesi, bundan iki hafta sonra ise Ramallah'ta iki İsraili'nin linç edilmesiyle iyice çığırından çıkmıştır.

İntifada'nın ilk haftası içinde Amerikan yönetimi olayları kontrol altına almak ve tarafları yeniden masaya oturtabilmek için girişimde bulunmuştur. Dışişleri Bakanı Albright, İsrail başbakanı Barak ve Filistin lideri Arafat'ı heyetleriyle birlikte bu kez bir ateşkes sağlayabilmek için Paris'te bir araya getirmiş, ne var ki taraflar Arafat'ın intifadanın nasıl başladığına dair bir uluslararası soruşturma komisyonu kurulmasındaki ısrarından dolayı anlaşamamışlardır. Ancak sürecin tamamen yitirilmesini istemeyen ABD Başkanı Bill Clinton'ın ısrarlarıyla 16-17 Ekim tarihlerinde Mısır'ın Şarm el-Şeyh kentinde şiddeti durdurmak için liderler tekrar bir araya gelmişlerdir. Clinton, Barak ve Arafat'ın yanı sıra BM Genel Sekreteri Kofi Annan, Mısır Devlet Başkanı Hüsnü

⁵⁹¹ 28.09.2000 Reuters, Ayrıca bakınız, "Shots fired at Jerusalem holy site", *BBC News*, 28.09.2000, http://news.bbc.co.uk/2/hi/middle_east/945894.stm (erişim: 16.10.2011)

Mübarek, Ürdün Kralı Abdullah ve AB temsilcisi olarak Javier Solana zirveye katılmıştır. İsrail (1) Arafat'tan gösterileri bir an önce durdurmasını; (2) Serbest bırakılan Hamas liderlerinin yeniden tutuklanmasını istemiştir. Filistin Yönetimi ise (1) Şiddet olaylarının nasıl başladığı ile ilgili bir uluslararası soruşturma komisyonu kurulmasını, (2) İsrail'in Filistin kontrolündeki bölgelerden geri çekilmesini istemiştir.⁵⁹²

Sokaktaki şiddet sürerken gerçekleşen görüşme 36 saat sürmüştür.⁵⁹³ Müzakerelerin sonunda taraflar sözlü bir ateşkes anlaşmasına varmıştır. İki lider de bir belgeye imza atmaktan kaçınmıştır. Başkan Clinton ancak sözlü olarak varılan kırılğan ateşkes anlaşmasının metnini satır satır okumuştur:

Liderler üç temel amaç ve bunlara ulaşmak için gerekli adımlar üzerinde anlaşmaya varmışlardır: Öncelikle, şiddetin sona erdirilmesi için iki lider de kendi kamuoylarına duyuru yayınlama konusunda anlaşmışlardır. Taraflar, şiddetin ve kışkırtmanın durdurulması, sükunetin tesisi ve son olayların tekrarının önlenmesi, farklılıkların giderilmesi ve çatışmaların durdurulması için acil ve sağlam önlemler alınması üzerinde de anlaşmış bulunmaktadır.

Bu amaçla iki taraf da mevcut kriz öncesi duruma dönmek, yani kanun ve düzenin yeniden tesisi, birliklerin yeniden konuşlandırılması, çatışma noktalarının yok edilmesi, güvenlik işbirliğinin güçlendirilmesi, ablukanın sona ermesi ve Gazze havaalanının açılması için acil çaba harcayacaklardır. Amerika Birleşik Devletleri güvenlik işbirliğinin sağlanması için ihtiyaç duyulduğunda yardımcı olacaktır.

İkincisi, ABD, İsrail ve Filistinlilerle birlikte BM Genel Sekreteri'nin de katkılarıyla geçmiş olayların sebeplerinin ortaya konulması ve yeniden yaşanmasının önlenmesi için bir soruşturma komisyonu kurulmasına çalışacaktır. Komitenin çalışmaları, BM Genel Sekreteri, Amerikan Başkanı ve taraflara rapor edilecektir. Nihai rapor, yayınlanması için ABD Başkanı'nın dikkatine sunulacaktır. Üçüncüsü, İsrail-Filistin çatışmasının köklerine değinecek isek, BM Güvenlik Konseyi'nin 242 ve 338 sayılı kararlarına ve buna bağlı anlayışlara dayanan nihai statü görüşmelerine dönmek için çabaların canlandırılması için bir yol vardır. Bunun için liderler, ABD'nin taraflarla iki hafta içinde nasıl ilerleneceğine dair görüşmelerde bulunması üzerinde anlaşmışlardır.⁵⁹⁴

Görünürde sağlanan bu zayıf ateşkes şiddet olaylarının önüne geçememiştir. İki lider de kamuoylarına doğrudan seslenmemiştir. İsrail askerlerini çekmemiştir. Sokaktaki gösterileri yönlendiren Hamas, "Zirvenin tüm sonuçlarını reddediyoruz! El

⁵⁹² "Stakes high at Mid-East talks", *BBC News*, 16.10.2000, http://news.bbc.co.uk/2/hi/middle_east/974301.stm (erişim: 16.10.2011)

⁵⁹³ "UK In their words: Summit reaction", *BBC News*, 17.10.2000, http://news.bbc.co.uk/2/hi/middle_east/976710.stm (erişim: 16.10.2011)

⁵⁹⁴ "President Clinton's Remarks - Sharm El Sheikh Conference", *MidEast Web Historical Document*, 17.10.2000, <http://www.mideastweb.org/sharm.htm> (erişim: 16.10.2011)

Aksa İntifadası küçük talepler için başlatılmamıştır... Filistin halkını Şarm el Şeyh kararlarına karşı çıkmaya ve direnişe çağırıyoruz” diyerek ateşkese katılmamıştır. Ortadoğu soruşturma komisyonu ise 8 Kasım’da oluşturulmuştur. Komisyona Kuzey İrlanda Barış Görüşmeleri’nde başarılı bir arabuluculuk görevi yürüten Amerikalı senatör George Mitchell’in başkanlık etmesi kararlaştırılmıştır. Komisyonun diğer üyeleri ise Türkiye’nin 9. Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel, Amerikalı eski senatör Warren B. Rudman, AB Ortak Güvenlik ve Dış Politika Yüksek Komiseri Javier Solana ve Norveç Dışişleri Bakanı Thorbjørn Jagland olmuştur. Komisyon Arafat’ın taleplerinin aksine BM çatısı altında değil “Mitchell Komitesi” adı altında özel bir komite olarak kurulmuştur. Uluslararası Soruşturma Komisyonu’nun bölgedeki şiddet döngüsünün nedenlerini araştırması ve raporunu ABD Başkanına sunması kararlaştırılmıştır.

2000 yılı sonunda hem ABD hem de İsrail seçim sathına girmiştir. 6 Kasım’da bir güven oylamasından daha çıkmayı başarsa da Barak 9 Aralık 2000 Cumartesi gecesi, canlı yayında güven tazelemek için halka gitmek gerektiğini belirterek, ertesi sabah başbakanlıktan istifa etmiş, başbakanlık seçimine gidilmesini istemiştir.⁵⁹⁵ Amerika’da ise 7 Kasım’da yapılan Başkanlık seçimlerini Clinton’ın da temsilcisi olduğu Demokratların kaybetmesinden sonra, 20 Ocak 2001’de başkanlığı Cumhuriyetçi George W. Bush’a bırakmadan önce Clinton İsrail Filistin barışı için son bir denemede bulunmuştur.

23 Aralık 2000’de Beyaz Saray’da İsrail’den müzakereciler Gilead Sher ve Şlomo Ben Ami, Filistin’den Saib Erekat ile Mohammed Dahlan ve diğerlerini kabul eden Clinton olası bir barış için kendi önerilerini sunmuştur. Taraflara sözlü olarak okuduğu ve daha sonra “*Clinton parametreleri*” olarak bilinen önerilerle Amerikan Başkanı Batı Şeria’nın yüzde 94 ile yüzde 96’lık bir alanında, İsrail ile toprak değişimi yapılması kaydıyla bir bağımsız Filistin devleti kurulmasını teklif etmiştir. Buna göre izole yerleşim yerlerinin tamamen lağv edilmesi, büyük yerleşim bloklarının ise İsrail’e katılması öngörülmüştür. Kudüs konusunda genel prensip “Arap bölgelerin Araplara, Yahudi bölgelerin İsrail’e” verilmesidir. Camp David’in çöküşüne yol açan

---

⁵⁹⁵ “Barak quits to force early poll”, *BBC News*, 10.12.2000, http://news.bbc.co.uk/2/hi/middle_east/1063495.stm (erişim: 16.10.2011)

Haremüşşerif konusunda ise “sorun pratik uygulamalarda değil, egemenlik ve iki tarafın dini inançlarına uygun sembolik konularda çözüm bulunmasıdır” diyerek iki seçenek sunmuştur: Birincisi Haremüşşerif’in üzerinde Filistin egemenliğinin; Haremüşşerif’in Yahudiler için kutsal alt bölümü ve Ağlama Duvarı’nda ise İsrail egemenliğinin tanınmasıdır. İkinci öneri ise Haremüşşerif’te Filistin’le İsrail ortak egemenliği ile Ağlama Duvarı’nda İsrail egemenliği tanınmasıdır. Mültecilerin geri dönüşü konusunda Clinton, İsrail Devleti’nin Yahudi karakterini zedeleyecek hiçbir geri dönüş hakkının ima edilmemesi ve Filistinlilerin geri dönüşü için yeni kurulacak Filistin Devleti’nin merkez olması, İsrail’in ise bir kısım mültecinin geri dönüş hakkına karşı çıkmamasını teklif etmiştir. Clinton, “bu temellerde bir anlaşmanın çatışmaya ve tüm hak taleplerine bir son vermesini” önermiştir. Clinton sözlerini “yapabileceğimin en iyisi bu” diyerek tamamlamıştır.⁵⁹⁶

İsrail hükümeti 28 Aralık’ta Clinton’ın önerilerini, Arafat’ın reddedeceğini göz önüne alarak kabul ettiğini iletmiş, ancak üç gün sonra Barak seçim öncesi bir barış anlaşması imzalamayacağını belirterek önerileri geri çevirmiştir. 2 Ocak 2001’de Washington’a giden Arafat da önerileri kabul ettiğini belirtmiş ama çekincelerini ortaya koyarak aslında o da geri adım atmıştır. Filistin lideri Haremüşşerif konusunda İsrail’e sadece Ağlama Duvarı’na bağlı bölümleri bırakabileceğini belirtmiş, ayrıca mültecilerin geri dönüş hakkı ile ilgili olarak da bu hakkın ortadan kaldırılmasına ilkesel olarak itiraz etmiştir.⁵⁹⁷

Taraflar Clinton’ın görev süresi dolmadan bir anlaşma sağlanması çabalarını son ana kadar sürdürmüşlerdir. Müzakereciler 18 Ocak’ta Clinton parametreleri üzerinden görüşmelere Mısır’ın Taba kentinde devam etmişlerdir. Bu görüşmelere yeni seçilen George W. Bush liderliğindeki Amerikan yönetimi temsilci göndermemiş, müzakereler Avrupa Birliği’nin gözlemi altında yürütülmüştür. 22 Ocak tarihine kadar özellikle sınırlar konusunda ilerlemeler sağlanmış, mülteciler konusuna geçilmiştir. Ancak ertesi gün Tulkarem’de iki İsraili’nin öldürülmesi üzerine Barak Kudüs müzakerecilerinin bir kısmını geri çekmiştir. 27 Ocak’ta İsrail seçimlerine yaklaşık bir hafta kala görüşmeler yine bir anlaşma olmadan sona ermiştir. Avrupa Birliği temsilcisi Miguel Moratinos ve

---

⁵⁹⁶ Bregman, (2005), s.141-144

⁵⁹⁷ ibid., s.145-146

diplomatik danışmanı Christian Jouret Taba'da gelinen noktaya dair bir rapor yayınlamıştır. Gilead Sher gibi bazı müzakereciler anlaşıldığı öne sürülen bazı konuları reddetseler de Oslo Barış Süreci'nde gelinen son noktaya dair eldeki son belge budur.⁵⁹⁸ Buna göre toprak konusunda BM'nin 242 sayılı kararı uyarınca 4 Haziran 1967 sınırları temel kabul edilecek, değişiklikler buna göre yapılacaktır. Filistin tarafı Clinton parametrelerinden anladığı haritaları sunmuş, yerleşim bloklarının ilhakını kabul etmemiştir. Gazze'nin tüm yerleşim birimleri sökülerek tamamen Filistin Yönetimi'ne bırakılması konusunda uzlaşma sağlanmıştır. Kudüs konusunda, iki taraf da, prensipte kentin açık bir kent olmasını kabul etmiştir. Kentin İsrail için Yeruşalayim, Filistin için El Kuds adı altında olmak üzere iki ülkenin de başkenti olması kabul görmüştür. İki tarafın kendi inancına göre kutsal yerleri kontrol etmesi ilkesi de onaylanmıştır. Ağlama Duvarı'nın İsrail egemenliğinde olmasına Filistinliler itiraz etmemiştir. Ancak bu alanın neresi olduğu konusunda anlaşmazlıklar çözülememiştir. İki taraf Haremüşşerif'in egemenliği konusunda "anlaşamadıkları hususunda" anlaşmışlardır. Mültecilerin geri dönüşü meselesinde mülteciler farklı kategorilere ayrılarak az bir kısmının İsrail'e, bir kısmının İsrail'in devredeceği topraklara, bir kısmının ise Filistin Devleti'ne dönmesi tartışılmıştır. Güvenlik konusunda İsrail Batı Şeria'da üç erken uyarı istasyonu istemiş, Filistin tarafı bazı koşullarla buna yeşil ışık yakmıştır. Ayrıca Filistin'in sınırlı sayıda silaha sahip olan bir devlet olması üzerinde durulmuştur. İsrail Batı Şeria'dan 36 ay içinde çekilmeyi kabul ederken Ürdün sınırında da çekilmeden sonraki 36 ay için de yerini uluslararası güce bırakabileceğini göstermiştir.⁵⁹⁹

Müzakereler İsrail'de seçime çok az bir zaman kala müzakerelerin yürütülmesi yönünde çıkan eleştirilerin artması ve bazı sol milletvekillerinin de bu durumu eleştirmesi üzerine askıya alınmıştır. Zirve sonunda İsrail'den Şlomo Ben Ami ve Filistin'den Ebu Ala zirvenin sona erdiğini, tarafların barışa hiç bu kadar yaklaşmadıklarını ifade eden sözleriyle açıklamışlardır.

Bu son müzakerenin ardından İsrail 6 Şubat 2001'de başbakanlık seçimi için sandık başına gitmiştir. İsraililer sadece yeni başbakanlarını değil aynı zamanda Oslo

---

⁵⁹⁸ Enderlin, (2003), s.347-357

⁵⁹⁹ Taba Negotiations: The Moratinos Non-Paper, January, 2001, *MidEastWeb* (<http://www.mideastweb.org/moratinos.htm>, erişim: 16.10.2011)

Barış Süreci'nin de kaderini belirlemişlerdir. Seçim tarihi, Filistinlilerin “kasap” diye nitelendirdikleri Şaron'un işbaşına gelme olasılığı yüzünden Filistinlilerce “öfke günü” ilan edilmiştir. 15 bin İsrail askeri Batı Şeria ve Gazze'deki Filistin kentlerini kuşatarak, Filistinlilerin kent dışına çıkmasına izin vermemiş, gün boyu çatışmalar yaşanmıştır. İsraili Araplar seçimi boykot ederek Şaron iktidarının önünü açmıştır. Sonuçta Ariel Şaron oyların 59,5'ini Ehud Barak ise 40,5'ini almış, Filistinlilerin kabusu gerçek olmuş, Ariel Şaron İsrail'in yeni başbakanı olmuştur.⁶⁰⁰ Şaron seçim zaferi konuşmasında birleşik Kudüs'ten söz ederek, barış görüşmelerinin en hassas meselesinde taviz vermeyeceğini ilan etmiştir.

İsrail vatandaşları!

Yönetimimdeki hükümet İsrail vatandaşlarının güvenliğini sağlamak ve bölgede gerçek barış ve istikrara ulaşmak için çalışacaktır. Barışın iki taraf için de acı verici tavizler gerektirdiğini biliyorum. Her türlü siyasi oluşum bölge halklarının tümünün güvenliğine dayanacaktır.

Filistinli komşularımıza aramızdaki farklılıkları barışçı yollardan gidermek için şiddetten vazgeçmeleri ve diyaloga girmelerini çağrısında bulunuyorum. Benim hükümetim İsrail'in yaşamsal ve tarihi çıkarlarını korumak için gerçekçi siyasi düzenlemelere ulaşmaya çalışacak... Karşılıklı saygı ve karşılıklı sözlerle.

Benim kuracağım hükümet Yahudi halkının ebedi başkenti, İsrail'in başkenti Kudüs'ün bütünlüğünü güçlendirmek için çalışacak. Üzerine yemin ettiğimiz Kudüs'ün: Ey Kudüs, seni unutursam, sağ elim kurusun! Dilim damağıma yapışsın, eğer seni unutmazsam, Kudüs'ü, seni, en büyük neşemin üzerine koymazsam.⁶⁰¹

Bu sözlerle Şaron barış derken aslında kendi koşullarının Filistinliler tarafından kabul edilmesini kastettiğini ortaya koymuştur. Şaron'un başbakanlığa gelmesiyle İsrail barış sürecinden kesin olarak geri çekilmiş, yeni başbakan Oslo Barış Süreci ile kurulan Filistin Yönetimini zayıflatmaya, Filistin topraklarını yeniden işgale ve tek taraflı adımlarla sahadaki gerçekleri değiştirmeye girişmiştir. Şaron'u iktidara getiren 6 Şubat 2001 seçimiyle Oslo Barış Süreci, iki taraf bir anlaşmaya varamadan kesin olarak son bulmuş ve müzakereler yerini yıllar sürecektir şiddet eylemlerine bırakmıştır.

⁶⁰⁰ “Sharon sweeps to power”, *BBCNews*, 07.02.2001, http://news.bbc.co.uk/2/hi/middle_east/1157207.stm (erişim:16.10.2011)

⁶⁰¹ “Sharon: Israelis yearn to stand together”, *BBCNews*, 07.02.2001 http://news.bbc.co.uk/2/hi/world/monitoring/media_reports/1157421.stm (erişim: 16.10.2011)

7. SONUÇ

Küresel güçlerin Ortadoğu'da hakim olma mücadelesi ile ortaya çıkan, aradan geçen zaman içinde dünyanın en karmaşık ve çözümü zor çatışmalarından biri haline gelen İsrail Filistin sorunu, barış çalışmaları açısından da önemli bir meseledir. Bu anlaşmazlık konusu özellikle 10 yıllık barış süreci boyunca araştırmacılara değerli veriler sunmuştur. Aynı zamanda barış sağlanabilmesi için çok sayıda yöntemin denendiği bir alandır. Araştırmacılar açısından, sağlanan ilerleme kadar, sürecin şiddet olaylarıyla son bulması da ilginçtir.

Barış çalışmaları alanı, özellikle Burton'ın temel ihtiyaçlar teorisine yanıt veren anlaşmazlıklar açısından çeşitli çözüm seçenekleri sunmaktadır. Tarafların fiziksel kaynakları paylaşımına dayanan, al-ver süreci ile çözülebilecek olan çatışmalarda problem çözümü tekniği ya da adım adım yöntemiyle güven artırıcı önlemler alınarak sonuca ulaşılabilmektedir. İsrail ile Mısır arasında 1979 yılında varılan barış buna bir örnek olarak gösterilebilir. İsrail çatışmaların son bulması karşılığında Sina Yarımadası'ndan çekilmiş, arabulucu ABD'nin finansal desteği ile taraflar aralarındaki anlaşmazlığa son verebilmişlerdir. Bu anlaşma uzun yıllardır devam etmektedir. Filistin sorununda kaynakların paylaşımı gerçekleştirilememiştir. Çünkü taraflar toprak, su ya da diğer kaynakların paylaşımından çok dinsel mekanların paylaşımında çıkmaza girmiş, bu konuda taviz verememişlerdir.

Kaynak paylaşımına dayalı anlaşmazlıklarda bu doktora çalışmasında ele alınan teorik çerçevenin sunduğu analiz araçları, örneğin ön müzakerelerde heyetlerin doğru kurulması, sorun analizinin yapılması buna yönelik bir çözüm formülü belirlenmesi ya da barışı bozucu grupların kuşatılması gibi unsurlarla barış sürecini yönetmek, sonuç almak daha mümkün görünmektedir. Ancak anlaşmazlık konularının kutsallaşması, değerlerin denkleme katılması rasyonel bir çözüm olasılığını ortadan kaldırmaktadır. Örneğin Sırp larla Arnavutların ulusal kimliklerini tarifte önemli bir yer verdikleri Kosova konusundaki anlaşmazlığın alttan alta devam etmesinin altında yatan en önemli neden budur. İsrail Filistin sorununda da bu durum Camp David Zirvesi'nde Kudüs tartışmalarında açıkça ortaya çıkmıştır. Üç dinin kutsalı Kudüs'te bulunan mekanların idaresi, egemenlik hakkı üzerindeki anlaşmazlık aşamadığı gibi taraflar karşılıklı

olarak birbirlerinin hak iddialarını çürütmek için çaba harcamışlar, bu da düşmanca duyguları körüklemiştir.

Bariş süreçleri başta da belirtildiği gibi teorik altyapısı henüz gelişmekte olan bir kavramdır. Bir bariş süreci devletler arasında olabileceği gibi devlet içi bir iç çatışmanın çözümü için ya da İsrail-Filistin çatışmasında olduğu gibi bir devletle devlet olma sürecindeki bir yapı arasında da olabilmektedir. Şu ana kadar yapılan araştırmalar ve felsefi düzeydeki tartışmalar bir çatışmanın sona erdirilmesi için her konuda geçerli olabilecek bir yol haritası ortaya koyamamıştır. Her çatışmanın kendine özgü koşulları düşünüldüğünde zaten böyle genel geçer bir teorinin ortaya konulması da mümkün görünmemektedir. Ancak bariş çalışmaları sayesinde anlaşmazlıkların çözülebilmesi, en azından şiddetin durdurulabilmesi için bazı prensipler gelişmektedir. İsrail-Filistin anlaşmazlığında karşılıklı olarak şiddet olaylarının zaman zaman dizginlenebildiği, dönemsel olarak çatışmaların, saldırıların olmadığı süreçler yaşanmıştır. Ancak güvenlik önlemlerinin yetersiz kaldığı durumlarda güven bunalımları, krizler yaşanmıştır.

Bariş süreçleri genel olarak bakıldığında belli evrelerden geçen, çatışmaya dayalı siyasi kültürün değiştirilmesi için gönüllü olarak yola çıkılan uzun vadeli siyasi projelerdir. Bunun içinde öncelik şiddetin durdurulmasıdır. Ardından müzakere çerçevesinin belirlenmesi, mümkünse anlaşma ya da anlaşmalar imzalanması ve algıların değişmesi, değişen siyasi yapının kurumsallaşması ve bunun ekonomik olarak desteklenmesi için bariş inşası için atılan adımlar gelmektedir.

Oslo Bariş Süreci de bu şekilde seyretmiş, taraflar öncelikle birbirlerini tanıyarak, şiddeti reddederek müzakerelerle barişe ulaşmak istediklerini beyan etmişler, bunun için pazarlıklara başlamışlardır. Sürecin başında görüşmelerin ne şekilde ilerleyeceğine dair çerçeve belirlenmiş, güven artırıcı yöntemler öne çıkarılarak temel anlaşmazlık konuları ise nihai statü anlaşmalarına ötelenmiştir. Sürecin başında pozitif barişe geçiş için yol haritasının belirlenmemesi, barişin tarif edilmemesi tarafların metinlerde yer alan aynı ifadeleri farklı yorumlamasına kapı açmış, uzayan görüşmeler, tarafların, özellikle de işgalci ve güçlü taraf olarak veren konumundaki İsrail'in anlaşmalara uymaması, şiddet eylemlerinin engellenememesi karşılıklı güven

bunalımına neden olmuştur. Bir başka deyişle taraflar ortak çözüm formülünü belirlemedikleri için, kendi çözümlerini hayata geçirebilmek için müzakereleri adeta yeni bir mücadele alanı olarak görmüşlerdir. Dolayısıyla barış süreci adı altında diplomatik bir rekabet yaşanmıştır. Barış sürecinin kaçınılmaz unsuru olan diplomatik mücadele, farklı hedeflere odaklandığı için tarafları barışa değil yeni bir çatışmaya sürüklemiştir. Bu noktada çatışma çözümü alanının sunduğu imkanlar yeterli olamamış taraflar klasik güç kullanımına dayanarak masadaki pozisyonlarını iyi duruma getirmeye çalışmışlardır. Asimetrik güç dengesinin bulunduğu söz konusu çatışmada bu durum İsrail'in daha çok işine yaramış, İsrail yönetimi gerek anlaşmaları gözden geçirerek gerekse geri adım atarak süreci zedelemiştir. Filistin tarafı ise “radikal” unsurları gerektiği gibi kontrol edememiş, şiddeti zaman zaman dolaylı bir araç olarak kullanmıştır.

Böylesine asimetrik güç dengelerinin bulunduğu bir anlaşmazlıkta arabulucu olarak ortaya çıkan Amerikan yönetiminin ikili, bölgesel ve küresel dengeleri göz önüne alacak bir çözüm arayışı yerine tamamen kendi stratejik hedefleri açısından konuya yaklaşması sürece olumlu bir katkı yapmamıştır. Aksine Amerikan yönetiminin ne olursa olsun tercihlerini İsrail'den yana kullanması, en basitinden tüm dünyanın ve Amerikan kamuoyunun dahi karşı çıktığı İsrail'in Yahudi yerleşkeleri inşaatlarını bile dizginleyememesi, müzakereler sırasında Filistin tarafının endişelerine yeterince duyarlı davranmaması Oslo'nun sonunu getiren en önemli nedenlerden biridir.

Oslo Barış Süreci ortaya koymuştur ki mevcut koşullarda meselenin adil bir şekilde çözülmesi yani Filistinli mültecilerin geri dönüş hakkının tanınması, Birleşmiş Milletler kararları uyarınca 1967 sınırlarında bağımsız bir Filistin devleti kurulması, Kudüs'ün iki ülkenin ortak başkenti olması, mümkün olmayacaktır. Gerek bu çalışma boyunca anlatılan müzakerelerin formülasyonuna ve işleyişine dair sorunlar gerekse tarafların dışındaki aktörlerin etkisinden kaynaklanan nedenler ortaya koymuştur ki İsrail-Filistin anlaşmazlığı Oslo Barış Süreci boyunca denenmiş yollarla çözülebilecek gibi değildir. Üstelik Filistin halkının şu ya da bu şekilde herkesçe kabul gören lideri olan Arafat, müzakerelerde aldığı kararlarla gelecek nesiller için aşılması zor kırmızı çizgiler çekmiştir. Bunlar ileriki müzakereler açısından önemli göstergeler olacaktır.

Benzer şekilde İsrail tarafı da ne kadar ileri gidebileceği konusunda işaretler ortaya koymuş, İsrail kamuoyundan aldığı tepkiler müzakerecileri daha tutucu bir noktaya taşımıştır. Filistin kamuoyu da 2006 yılındaki Filistin seçimlerinde, başından beri Oslo Süreci'ne karşı çıkan, bunu bir "İsrail kandırmacısı" olarak tanımlayan İslami Direniş Örgütü Hamas'a oy vererek tavrını ortaya koymuştur. Herşeye rağmen çok boyutlu ve çok değişkenli bu kapsamlı müzakere süreci gelecek barış çabalarına ışık tutacaktır. Clinton'ın ortaya koyduğu parametreler ve Taba'da alınan kararlar da önemli kilometre taşlarıdır.

Bu noktada adil barış değilse de bir çözüm, ya klasik güç dengeleri anlayışının getireceği bir şekilde İsrail'in dayatmalarına Filistin tarafının uymak zorunda kalmasıyla –ki şu an İsrail tek taraflılık politikasıyla bunu yapmaktadır- ya da bölgede güç dengelerinin Filistinliler lehine değişmesiyle mümkün olabilecektir. Bunun farkına varan Filistinliler artık farklı bir çözüm önerisine yönelmektedirler: Tek devletli çözüm.

Geride kalan 50 yıl içinde Filistin direnişi tüm dünyaya Filistin ulusunun varlığını ve çözüm olarak bölgede iki devletin birlikte yaşamasının gereğini kabul ettirmiştir. Bugün artık Amerikan yönetimi de açıkça iki devletli çözümden söz etmektedir. Ne var ki artık, Oslo Süreci'nin çöküşünden bu yana Filistinlilerin büyük bir kısma bu çözüme kendileri inanmaz hale gelmişlerdir. İsrail'in öne sürdüğü bölünmüş ve tutsak bir devlet Filistin halkının hayallerinden çok uzaktır. Filistinliler "esir bir devlet" değil "bağımsız bir devlet" peşindedirler. Bugün Filistin'de pek çok aydın, hatta sıradan insanlar, Camp David sonrası İsrail içinde yapılan tartışmalardan dolayı İsrail ile yan yana yaşayacak bir devlete sahip olabileceklerine inanmamaktadır. İsrail'in kendilerine sunduğu adı devlet olan bölünmüş ve kadük yapıyı istememektedirler. Bu nedenle "tek devletli çözüm" talepleri giderek daha yüksek sesle dile getirilmektedir. Filistinliler, İsrail halkı ile birlikte demokratik bir devlet içinde birlikte yaşamayı daha çok dillendirir olmuşlardır. Bu konuda çok sayıda makale ve kitap yayınlanmaktadır. Tek devletli çözümün destekçileri giderek artmaktadır. Ancak bu formül, İsrail Devleti'nin, Yahudi devleti projesinin sonu anlamına geleceğinden İsrail'de karşılık bulamamaktadır. Tek devletli çözüm, İsrail'in varlığına yönelik çok daha büyük bir tehdit olarak algılanmaktadır.

Her ne kadar İsrail tek devletli çözüm formülünü tartışmak istemese de Filistinliler açısından bakıldığında bu formül ile Kudüs'ün paylaşımı sorun olmaktan çıkacaktır. Filistinlilerin geri dönüş hakkı bir karşılık bulacaktır. Sınırlar ve yerleşim yerleri mesele olmaktan çıkacaktır. Çünkü iki halk aynı çatı altında aynı egemenlik haklarına sahip olacaktır. Fakat Filistin halkı lehine olan demografik dengeler bu tek devletli otomatikman bir Arap devleti haline getirecek, Yahudiler azınlık konumuna düşeceklerdir. Bu nedenle gerek Amerikan yönetimi gerekse İsrail içinde pek çok aydın tek devletli çözümü bir seçenek olarak görmemektedir.

Görüldüğü gibi 1987'de başlayan ve 4 yıl süren Birinci Filistin İntifadası ve şiddetin ardından gelen Oslo Barış Süreci, yaydığı umut dalgasına rağmen Filistin topraklarında kök salamamış, taraflar bir anlaşmaya varamayınca şiddetin ateşi Filistin'e yeniden hakim olmuştur. Oslo Süreci sonrasında İsrail'de Barış Süreci'ni tarihe gömen sağcı yapı tercihini tek taraflılık ve düşük yoğunluklu çatışma ve çatışma yönetiminden yana koymuştur. Başbakan Şaron, Filistin topraklarını yeniden işgal ettikten sonra 2005 yılında Gazze'den tek taraflı adım atarak çıkmış, Filistin Yönetimi lideri Arafat'ı terörist ilan etmiş, suikast politikaları uygulayarak taraflar arasındaki ayrılığı derinleştirmiş, Filistin topraklarının etrafına duvar ve bariyerler çekerek fiilen sınırları kendince belirlemiştir. Bu politikalar İsrail içindeki siyasi yelpazeyi bile değiştirmiş, Likud Partisi kendi içinden daha merkezde bir sağ parti olarak Kadima'yı ortaya çıkarmıştır. Filistin tarafı ise bu gelişmeler sonunda ikiye bölünmüştür. Halk başından beri Oslo Barış Süreci'ne karşı çıkan Hamas'ı iktidara taşıyarak bu adil olmayan barışı reddetmiştir. ABD ve İsrail ile pek çok Batı ülkesi "terörist" kabul ettiği Hamas ile diyaloga girmeyerek çözümsüzlüğe destek vermektedir. Bir yandan Filistin siyasetinde tabanını kaybeden, Oslo Barış Süreci boyunca müzakerelerde yer alan ve yozlaşan siyasi zümre ile ilişkilerini sürdürürken diğer yandan Filistin halkının desteğini alan Hamas'la ilişkilerini kesmesi sağlıklı bir diplomasi gelişmesine engel olmaktadır. İsrail'in Filistin iç dengelerinin değişmesine, seçimleri kaybetmesine rağmen El Fetih yönetimi ile çözüm arayışı anlaşmazlığı daha da içinden çıkılmaz hale getirmektedir. 2011 Ocak ayında ortaya çıkan ve Filistinli müzakerecilerin Kudüs konusunda verdiği tavizleri gözler önüne seren Wikileaks Belgeleri, bu siyasi zümrenin Filistin halkının taleplerinden ve gerçeklerden ne kadar kopuk olduğunu kanıtlar. Başmüzakereci Saib

Erekat ve Filistin Yönetimi lideri Mahmud Abbas'ın 2008 Annapolis Zirvesi öncesi Kudüs'teki hemen hemen tüm mahalleleri, Eski kentin önemli bir bölümünü İsrail'e teklif ettiğinin gizli belgelerle ortaya çıkması Filistin kamuoyunda büyük tepkilere neden olmuştur.⁶⁰² Bu iki lider ölüm tehditleri almış ve siyasi açıdan büyük destek kaybetmişlerdir.

Bir anlaşmazlıkta sorunun çözümü için en önemli aşama sorunun doğru tespitidir. İsrail-Filistin anlaşmazlığında sorun Tel Aviv'deki evinde görüştüğüm İsrail'deki barış kampının en önemli isimlerinden Uri Avnery'nin söylediği gibi "İsrail işgalinin devam ediyor" olmasıdır. "[Filistin tarafının] uyguladığı şiddet asıl hastalık olan işgalin belirtisidir. İşgal sona ermeden meselenin çözüme kavuşması, şiddetin sona ermesi mümkün değildir."

İsrail-Filistin sorunu, Camp David Zirvesi'nden sonra barış süreçlerinin sıkça rastlanan bir özelliği olarak kendi yaşamsal döngüsü içinde bu noktaya gelmiştir. Gerçek sorun çözülemediği, barış süreci kurumsallaşmadığı, kamuoylarında algılar ve kimlik üzerindeki korkular giderilemediği için taraflar 2000 yılında İkinci Filistin İntifadası'na, yeni bir şiddet dalgasına sürüklenmişlerdir. İki tarafın umutlarının ve karşılıklı güvenlerinin tükenmesi, aradaki diyalogun kesilmesi ile ambargo, diplomatik tecrit gibi metotlarla Filistin'de siyasetin kendi mecrasında akmasının engellenmesi dolayısıyla "adil bir çözüm" rafa kalkmış görünmektedir. Yeni ve gerçekçi bir barış girişiminin ortaya çıkması için ise öncelikle bu ateşin soğuması ve yeniden uygun zamanın gelmesini beklemek gerekmektedir.

---

⁶⁰² Ian Black and Seumas Milne, "Israel spurned Palestinian offer of biggest Yerushalayim in history", 23.01.2011, *The Guardian*, <http://www.guardian.co.uk/world/2011/jan/23/palestinians-israel-biggest-jerusalem-history>

KAYNAKÇA

A. KİTAPLAR

- Abbas, Mahmoud, *Through Secret Channels*, (Lebanon: Garnet Publishing, 1997)
- Abu Sharif, Bassam, *Arafat and the Dream of Palestine*, (New York: Palgrave / Macmillan, 2009)
- Abu-Amr, Ziad, *Islamic Fundamentalism in the West Bank and Gaza*, (Indianapolis and Bloomington:Indiana University Press, 1994)
- Abunimah, Ali, *One Country* (New York: Metropolitan Books, 2006)
- Aburish, Said K., *Arafat, From Defender to Dictator*, (London: Bloomsbery, 1999)
- , *Nasser, The Last Arab*, (New York: St. Martin's Press, 2004)
- Al Madfai and Rashid Madiha, *Jordan, The United States and The Middle East Peace Process, 1974-1991*, (New York: Cambridge University Press, 1993)
- Ashrawi Hanan, *This Side of Peace*, (New York, London, Toronto, Sydney, Tokyo, Singapore: Simon&Schuster, 1995)
- Bass, Warren, *Support Any Friend*, (Oxford, New York: Oxford University Press, 2003)
- Bayraktar Bora, *Hamas*, (İstanbul: Karakutu Yayınları, 2007)
- , *A'raf, Oslo Barışı'ndan El Aksa İntifadası'na Ortadoğu*, (İstanbul:Aykırı Yayınları, 2003)
- Behrendt, Sven, *The Secret Israeli Palestinian Negotiations in Oslo*, (New York:Routledge, 2007)
- Beilin, Yossi, *The Path to Geneva*, (New York: RDV Books, 2004)
- , *Touching Peace*, (London: Weidenfeld&Nicolson, 1999)
- Bekoe, Dorina A., *Implementing Peace Agreements*, (New York:Palgrave/Macmillan, 2008)
- Bell, David A., *The First Total War: Napoleon's Europe as we know it* (New York: Houghton, Mifflin Harcourt, 2007)
- Berridge, G.R., *Diplomacy Theory and Practice*, (Chippenham and Eastbourne: Palgrave/MacMillan, 3rd Ed. , 2005)

- Berry, Mike and Greg Philo, *Israel and Palestine Competing Histories*, (London, Ann Arbor: Pluto Press, 2006)
- Boutros-Ghali, Boutros, *An Agenda for Peace*, (New York: United Nations, 2nd Edition, 1995)
- , *Building Peace and Development*, (New York: United Nations, 1994)
- Bowen, Jeremy, *Six Days*, (London:Pocket Books, 2003)
- Bregman, Ahron, *Elusive Peace*, (London: Penguin, 2005)
- Chehab, Zaki, *Inside Hamas*, (London, New York: Tauris, 2007)
- Cobban, Helena, *The Palestinian Liberation Organisation*, (Cambridge: Cambridge University Press, 1984)
- Cockburn Andrew and Patrick Cockburn, *Out of the Ashes*, (New York: Perrenial, 2000)
- Dallas, Roland, *King Hussein A Life on the Edge*, (New York: Fromm International, 1999)
- Darby, John and Roger MacGinty, *Contemporary Peace Making: Conflict, Violence and Peace Processes*, (Gordonsville:Palgrave/MacMillian, 2003)
- , *Management of Peace Processes*, (New York: Palgrave Publishers, 2000)
- Diskin, Abraham, *The Last Days in Israel*, (London, Portland: Frank Cass, 2003)
- Dowty, Alan, *Israel/Palestine*, (Cambridge: Polity, 2007)
- Ebu Süleyman, A.Ahmed, *İslam'ın Uluslararası İlişkiler Kuramı* (İstanbul: İnsan Yayınları, 1985)
- Edwards, Beverly Milton and Peter Hinchcliffe, *Conflicts in the Middle East Since 1945*, (London/New York: Routledge, Second Edition, 2001)
- Edwards, Beverly Milton, *The Israeli–Palestinian Conflict A People's War*, (London and New York: Routledge, 2009)
- Enderlin, Charles, *Shattered Derams*, (New York: Other Press, 2003)
- Erol, Halit, *Kudüs 'ün Kutsallığı*, (İstanbul: Özyurt Matbaacılık, 2002)
- Fromkin, David, *A Peace to End All Peace*, (New York: Owl Books Henry Holt And Company, 1989)

- Galtung, Johan, *Peace by Peaceful Means*, (PRIO, London&Thousand Oaks&New Delhi: Sage, 1996)
- Ginat, Joseph and Edward J. Perkins, Edwin G Corr., Midsomer and Norton, *The Middle East Process, Vision Versus Reality*, (Bath: University of Oklahoma Press, 2002)
- Gorenberg, Greshom, *Accidental Empire*, (New York: Times Books, 2006)
- Gunning, Jeroen, *Hamas in Politics*, (London: Hurst, 2007)
- Hahn, Peter L., *Crisis and Crossfire The United States and the Middle East Since 1945*, (Washington D.C.: Potomac Books, Inc., 2005)
- Halliday, Fred, *The Middle East in International Relations, Power, Politics and Ideology*, (Cambridge, New York: Cambridge University Press, 3rd Ed. 2006)
- Handel, Michael I., *Savaşın Ustaları* (Ankara: Doruk Yayınları, 4. Basım, 2004)
- Helmick, Raymond J., *Negotiating Outside the Law*, (London, Ann Arbor: Pluto Press, 2004)
- Hinnebusch Raymond and Anoushiravan Ehteshami, *The Foreign Policies of Middle East*, (Boulder London: Lynne Rienner Publishers, 2002)
- Hinnebusch, Raymond, *The International Politics of the Middle East*, (Manchester: Manchester University Press, 2003)
- Hobsbawm, Eric, *Globalisation, Democracy and Terrorism* (London: Abacus, 2007)
- Horowitz, Sara and Charles Webel with Johan Galtung, *Handbook of Peace and Conflict Studies*, (London and New York: Routledge, 2007)
- Hourani, Albert, *A History of the Arab Peoples*, (Cambridge, Massachusetts: The Belknap Press of Harvard University Press, 1991)
- Indyk, Martin, *Innocent Abroad*, (New York, London, Toronto, Sydney: Simon&Schuster, 2009)
- Jaber, Hala, *Hezbollah*, (New York: Columbia University Press, 1997)
- Jacobson, Carl G., Johan Galtung, Jacobsen Brand, Prithjot Kal, *Searching for Peace: The road to Transcend*, (GBR, Pluto Press, 2000)
- Jones Clive and Emma C. Murphy, *Israel Challenges to Identity, Democracy and the State*, (London and New York: Routledge, 2002)
- Kaplan, Eran, *The Jewish Radical Right*, (London: The University of Wisconsin Press, 2005)

- Karmi, Ghada, *Married to Another Man Israel Dilemma in Palestine*, (London, Ann Arbor: Pluto Press, 2007)
- Keating, Tom and Andy W. Knight, *Building Sustainable Peace* (Tokyo, New York, Paris: Alberta University Press, 2004)
- Kegley, Charles W. and Eugene R. Wittkopf, *American Foreign Policy*, (New York: St. Martin's Press, 1996)
- Khalidi, Rashid, *Palestinian Identity*, (New York: Columbia University Press, 1997)
- Kimmerling, Baruch, *Politicide Ariel Sharon's War Against the Palestinians*, (London, New York: Verso, 2003)
- , *The Invention and Decline of Israeliness*, (Berkeley, Los Angeles, London: University of California Press, 2001)
- Klieman, Aharon, *Compromising Palestine*, (New York: Columbia University Press, 2000)
- Kurzman, Dan, *Soldier of Peace*, (New York: HarperCollins, 1998)
- Lederach, John Paul, *The Moral Imagination The Art and Soul of Building Peace*, (Oxford, New York: Oxford University Press, 2005)
- Levine, Mark, *Impossible Peace Israel/Palestine Since 1989*, (London, New York: Zed Books, 2009)
- Lewis, Bernard, *From Babel to Dragomans, Interpreting the Middle East*, (London: Phoenix, 2005)
- Littell, Robert, *Şimon Peres, Bir Politikacıyla Söyleşi*, (İstanbul: AD Kitapçılık, 1998)
- Little, Douglas, *American Orientalism*, (Chapel Hill and London: The University of North Caroline Press, 2002)
- MacGinty, Roger, *No War, No Peace*, (London: Palgrave/MacMillan, 2006)
- MacMillan, Margaret, *Paris 1919*, (New York: Random House Trade Paperbacks, 2003)
- Masalha, Nur, *The Politics of Denial Israel and the Palestinian Refugee Problem*, (London-Sterling, Virginia: Pluto Press, 2003)
- Mazza, Roberto, *Jerusalem from the Ottomans to the British*, (London and New York: Tauris, 2009)
- Mearsheimer, John and Stephen M. Walt, *The Israel Lobby and US Foreign Policy*, (London: Penguin Books, 2007)

- Meierto, Heiko, *The Doctrines of US Security Policy*, (Cambridge: Cambridge University Press, 2010)
- Miller, Anita, Jordan Miller and Sigalit Zetouni, *Sharon Israel's Warrior-Politician*, (Chicago: Academy Chicago/Olive Publishing, 2002)
- Mishal Shaul and Avraham Sela, *The Palestinian Hamas Vision, Violence and Coexistence*, (New York: Columbia University Press, 2000)
- Newman, Edward and Oliver Richmond, *Challenges to peacebuilding: Managing spoilers during conflict resolution*, (Tokyo-New York-Paris: United Nations University Press, 2006)
- Pappe, Ilan, *The Ethnic cleansing of Palestine*, (Oxford: Oneworld, 2007)
- , *The Israel Palestine Question*, (London and New York: Routledge, 1999)
- Peres Şimon *Yeni Ortadoğu ve Uzun bir Yol* (İstanbul: Milliyet, 1995)
- Peres, Shimon *The New Middle East*, (New York: Henry Holt&Co, 1993)
- Peri, Yoram, *The Israeli Military and Israel's Palestinian Policy From Oslo to the Al Aqsa Intifada*, Peaceworks No. 47. (Washington:United States Institute of Peace, 2002)
- Porat, Guy Ben, *The Failure of the Middle East Peace Process?* (Palgrave, Macmillan, 2008)
- Primakov, Yevgeni, *Rusların gözüyle Ortadoğu*, (İstanbul: Timaş Yayınları, 2009)
- Qurie, Ahmed, *From Oslo to Jerusalem*, (London:Taurus, 2008)
- , *Beyond Oslo*, (New York: Taurus, 2007)
- Reiter, Yitzhak, *Jerusalem and its Role in Islamic Solidarity*, (New York: Palgrave and MacMillan, 2008)
- Richmond, Oliver P., *Peace in International Relations*, (London and New York: Routledge, 2008)
- Ross, Dennis, *The Missing Peace*, (New York: Farrar Straus Giroux, 2004)
- Rotberg, Robert I., *Israeli and Palestinian Narratives of Conflict*, (Bloomington and Indianapolis: Indiana University Press, 2006)
- Rowland, Robert C. and David A. Frank, *Shared Land/Conflicting Identity*, (East Lansing: Michigan State University Press, 2002)
- Roy, Sarah, *Failing Peace*, (London, Ann Arbor: Pluto Press, 2007)

- Said, Edward, *The End of the Oslo Peace Process*, (New York:Vintage, 2003)
- Saunders, Harold H., *Public Peace Process: Sustained Dialogue to Transform Racial and Ethnic Conflicts*, (New York: Palgrave/MacMillan, 2001)
- Savir, Uri *The Process: 1,100 Days that Changed the Middle East*, (New York: Vintage, 1998)
- Schanzer, Jonethan, *Hamas vs. Fatah*, (New York: Palgrave Macmillan, 2008)
- Schulz, Helena Lindholm and Juliane Hammer, *The Palestinian Diaspora Formation of Identities and Politics of Homeland*, (London and New York:Routledge, 2003)
- Schulze, Kirsten E., Martin Stokes, Colm Campbell, *Ortadoğu'da Milliyetçilik, Azınlıklar ve Diasporalar*, (İstanbul:Sarmal, 1999)
- Seale, Patrick, *Asad, The Struggle for the Middle East*, (Berkeley, Los Angeles: University of California Press, 1988)
- Segev, Samuel, *Israel's Hard Road to Peace*, (New York: St. Martin's Press, 1998)
- Seliktar, Ofira, *Doomed to Failure The Politics and Intelligence of the Oslo Peace Process*, (Santa Barbara, Denver, Oxford: Greenwood Publishing Group, 2009)
- Shakak, Israel and Norton Mezvinsky, *Jewish Fundemantalism in Israel*, (London, Ann Arbor: Pluto Press, 2004)
- Shalaim, Avi, *War and Peace in the Middle East*, (New York: Penguin Books, 1994,1995)
- Sharon, Ariel with David Chanoff, *Warrior an Autobiography*,(New York, London, Toronto, Sydney, Tokyo, Singapore: Touchstone, 2001)
- Smith , Charles D., *Palestine and the Arab-Israeli Conflict*, (Boston/New York:Bedford/St.Martin's, 5th Edition, 2004)
- Soetendorp, Ben, *The Dynamics of Israeli-Palestinian Relations*, (New York: Palgrave Macmillan, 2007)
- Stein, Kenneth W. and Samuel W. Lewis with Sherly J. Brown, *Making Peace Among Arabs and Israeli's Lesson From Fifty Years of Negotiating Experience*, (Washington: US Institute of Peace, 1991)
- Stern, Paul C., Druckman, Daniel, *International Conflict after the Cold War*, (Washington D.C:National Academies Press, 2000)
- Sternhell, Zeev, *The Founding Myths of Israel*, (Princeton, New Jersey: Princeton University Press, 1998)

- Swisher, Clayton E., *The Truth About the Camp David*, (New York: Nation Books, 2004)
- Tal, Daniel Bar and Yona Teichman, *Stereotypes and Prejudice in Conflict*, (Cambridge: Cambridge University Press, 2005)
- Tamimi, Azzam, *Hamas Unwritten Chapters*, (London: Hurst, 2007)
- Telhami, Shibley and Michael Barnett, *Identity and Foreign Policy in the Middle East*, (Ithaca and London: Cornell University Press, 2002)
- Terry, Janice J., *US Foreign Policy in the Middle East*, (London, Ann Arbor: Pluto Press, 2005)
- The Oxford Popular English Dictionary*, (Londra: Parragon, 1995)
- The Question of Palestine and the United Nations*, (New York: United Nations, 2008)
- Tov, Yaacov Bar Siman, *From Conflict Resolution to Reconciliation*, (Oxford University Press, 2004)
- Usher, Graham, *Palestine in Crisis*, (London, Sterling Virginia: Pluto Press, 1999)
- Walker, Tony and Andre Gowers, *Arafat The Biography*, (London: Virgin Books, 2003)
- Wallensteen, Peter, *Understanding Conflict Resolution: War, Peace and the Global System* (London, Thousands Oaks, New Delhi: Sage Publications, 2002)
- Waxman, Dov, *The Pursuit of Peace and the Crisis of Israeli Identity*, (New York: Palgrave/MacMillan, 2006)
- Wittes, Tamara Cofman, *How Israelis and Palestinians Negotiate*, (Washington: United States Institute of Peace Press, 2005)
- , *Israelis and Palestinians Negotiate "A Cross-Cultural Analysis of the Oslo Peace Process*, (Washington D.C.: United States Institute of Peace Press, 2005)
- Yaqub, Salim, *Containing Arab Nationalism*, (Chapel Hill and London: The University of North Carolina Press, 2004)
- Yıldırım, Suat *Kur'an-ı Hakim ve açıklamalı Meali*, (İstanbul: Işık Yayınları, 2006)
- Yishai, Yael, *Land or Peace whither Israel?* (Stanford, California: Hoover Institution Press, 1987)
- Zartman, I. William and Guy Olivier Faure, *Escalation and Negotiation in International Conflicts*, (Cambridge: Cambridge University Press, International Institute for Applied Systems Analysis, 2005)

Zartman, I. William and J. Lewis Rasmussen, *Peace Making in International Conflict Methods and Techniques*, (Washington D.C.: United States Institute of Peace Press, 4th ed. 2003)

Zartman, I. William, *Negotiation and Conflict Management Essays on Theory and Practice*, (London and New York: Routledge, 2008)

Zertal, Idith, *Israel's Holocaust and the Politics of Nationhood*, (Cambridge, New York, Melbourne, Madrid, Cape Town, Singapore, São Paulo: Cambridge University Press, 2005)

B. MAKALELER VE KİTAP BÖLÜMLERİ

Aggestam, Karin “Enhancing Ripeness: Transition from Conflict to Negotiation”, I. William Zartman and Guy Olivier Faure, *Escalation and Negotiation in International Conflicts*, içinde(271-290), (Cambridge: Cambridge University Press, International Institute for Applied Systems Analysis, 2005)

- - - - - , “Internal and external Dynamics of spoiling: A negotiation approach”, *Challenges to peacebuilding: Managing spoilers during conflict resolution*, içinde (23-39), Edward Newman and Oliver Richmond, (Tokyo-New York-Paris: United Nations University Press, 2006)

Alger, Chadwick F., “Reflections on Peace Research Traditions”, *The International Journal of Peace Studies*, January 1996 ISSN 1085-7494 Volume 1, Number 1, http://www.gmu.edu/academic/ijps/vol1_1/cover1_1.htm

Arnson, Cynthia J. and Dinorah Azpuru, “From Peace to Democratization: Lessons from Central America”, *Contemporary Peace Making: Conflict, Violence and Peace Processes*, içinde (197-211), John Darby, Roger MacGinty, (Gordonsville:Palgrave/MacMillian, 2003)

Ayman, Gülден, “Negotiation and Deterrence in Asymmetrical Power Situations: The Turkish-Greek Case”, Mustafa Aydın, Kostas Ifantis (eds.), *Turkish-Greek Relations, The Security Dilemma in the Aegean*, içinde (213-243), (London, New York: Routledge, Taylor & Francis Group, 2004)

Bapat, Navin A., “Insurgency and the Opening of Peace Processes”, *Journal of Peace Research*, Vol.42, No.6(Nov.,2005), (s. 699-717)

Barnett, Michael N., Sovereignty, “Nationalism and Regional Order in the Arab States System”, *International Organization*, Vol. 49, No.3(Summer, 1995), (s.479-510)

- Barnett, Michael and Hunjoon Kim with Madalene O'Donnell and Laura Sitea, "Peacebuilding: What Is in a Name?", *Global Governance* 13 (Lynne Rienner Publishers, 2007), (s.35-58)
- Bar-On, Mordechai, "Conflicting Narratives or Narratives of a Conflict", *Israeli and Palestinian Narratives of Conflict*, içinde, Robert I. Rotberg, (Bloomington and Indianapolis: Indiana University Press, 2006)
- Barsegov, Yuri and Rustem Khairov, "A Study of the Problems of Peace", *Journal of Peace Research*, Vol. 10, No.1/2, 1973
- Bell, Christine, "Peace Agreements: Their Nature and Legal Status" *The American Journal of International Law*, Vol. 100, No.2(Apr, 2006), (s.373-412),
- Belly, Ian, "Peace Research: Means and Ends", *International Affairs*(Royal Institute of International Affairs 1944), Vol. 52, No.1 (Jan., 1976), Blackwell Publishing
- Boulding, Elise "Peace Reserarch: Dialectics and Development", *The Journal of Conflict Resolution*, Vol.16, No. 4, Peace Research in Transition: A Symposium, (Dec., 1972)
- Boulding, Kenneth E., "Is Peace Researchable?" *Background*, Vol.6 No.4 (Winter 1963), Blackwell Publishing on Behalf of the International Studies Association, 1963
- Bönisch, Alfred, "Elements of the Modern Concept of Peace", *Journal of Peace Research*, Vol. 18, No.2, Special Issue on Theories of Peace(1981), (s.165-173)
- Brook, Joshua A., "Murder in the name of God: The Plot to Kill Yitzhak Rabin", *Washington Monthly*, Dec. 1998, http://findarticles.com/p/articles/mi_m1316/is_12_30/ai_53421541/
- Burton, John W., "Conflict Resolution: The Human Dimension", *The International Journal of Peace Studies*, Jan.1998, Volume 3, Number 1, www.gmu.edu/programs/icar/ijps/vol3_1/burton.htm
- Buzan, Barry "Peace, Power, and Security: Contending Concepts in the Study of International Relations", *Journal of Peace Research*, Vol.21, No.2, Special Issue on Alternative Defense(Jun., 1984)
- Call, Charles T. and William Stanley, "Military and Police Reform after Civil Wars", *Contemporary Peace Making: Conflict, Violence and Peace Processes*, içinde (212-223), John Darby, Roger MacGinty, (Gordonsville:Palgrave/MacMillian, 2003)

- Carroll, Berenice A., "Peace Research: The Cult of Power", *The Journal of Conflict Resolution*, Vol. 16, No.4,(December, 1972), (s. 593-594)
- Chadwick F. Alger, "Challenges for peace researchers and peace builders in the Twenty-first century: Education and Coordination of Diversity of Actors in applying what we are learning", *The Journal of The International Peace Research Association*, January 2000, Volume 5 Number 1, (<http://www.gmu.edu/academic/ijps/>)
- Chaudri, Mohammed Ahsen, "Peace Research and the Developing Countries", *Journal of Peace Research*, Vol.5, No. 4(1968)
- Chopra Jarat and Hohe, Tanja, "Participatory Peacebuilding", *Building Sustainable Peace* içinde(241-261), Tom Keating and W. Andy Knight, (Tokyo, New York, Paris: Alberta University Press, 2004)
- Coleman, Peter T., Beth Fisher-Yoshida, Marka A. Stover, Antony G. Hacking and Andrea Bartoli, "Reconstructing Ripeness II: Models and Methods for Fostering Constructive Engagement Across Protracted Divides", *Conflict Resolution Quarterly*, vol.26, no.1, Fall 2008, Wiley Periodicals, Inc. And the Association for Conflict Resolution
- Dajani, Omar M., "Surviving Opportunities: Palestinian Negotiating Patterns in Peace Talks with Israel", *How Israelis and Palestinians Negotiate* içinde(39-80), Tamara Cofman Wittes, (Washington: United States Institute of Peace Press, 2005)
- Daniel Druckman, "Conflict Escalation and Negotiation: A Turning-Points Analysis, Escalation and Negotiation in International Conflicts", I. William Zartman and Guy Olivier Faure, *Escalation and Negotiation in International Conflicts*, içinde (185-210), (Cambridge: Cambridge University Press, International Institute for Applied Systems Analysis, 2005)
- - - - - , "Negotiating in the International Context", *Peace Making in International Conflict Methods and Techniques* içinde (81-124). I. William Zartman and J. Lewis Rasmussen, (Washington D.C.: United States Institute of Peace Press, 2003)
- - - - - , Turning Points in International Negotiation: A Comparative Analysis, *The Journal of Conflict Resolution*, Vol.45, No.4(Aug., 2001), (s.519-544)
- Dedring, Juergen, "On Peace in Times of War: Resolving violent conflicts by peaceful means" *The International Journal of Peace Studies*, www.gmu.edu/programs/icar/ijps/vol14_2/dedring.htm

- Dor, Gabriel Ben, "The Oslo Peace Process: Patterns, Paradoxes, and Prospects", *The Middle East Process, Vision Versus Reality* içinde (s.39-51), Joseph Ginat, Edward J. Perkins ve Edwin G. Corr, (Midsomer, Norton, Bath: University of Oklahoma Press, 2002)
- Editorial, "New Stand from the PFLP Source" *Journal of Palestine Studies*, Vol. 9, No. 2 (Winter, 1980), s. 151-153, Published by: University of California Press
- Editorial, "The Peace Process" *Journal of Palestine Studies*, Vol.23, No.1(Autumn 1993), s.104-124, University of California Press
- Edwards, Beverley Milton, "Palestinian State-Building: Police and Citizens as Test of Democracy", *British Journal of Middle Eastern Studies*, Vol. 25, No. 1 (May, 1998), (s. 95-119)
- Edwards, Beverly Milton and Alastair Crooke, "Elusive Ingredient: Hamas and the Peace Process", *Journal of Palestine Studies*, Vol. 33, No. 4, (Summer, 2004), (s.39-52), University of California Press
- Elbedour, Salman; David T. Bastien, Bruce A. Center, "Identity Formation in the Shadow of Conflict: Projective Drawings by Palestinian and Israeli Arab Children from the West Bank and Gaza" , *Journal of Peace Research*, (Vol.34, No.2), 1997, (s.217-231)
- Fortna, Virginia Page, "Scraps of Paper? Agreements and the Durability of Peace" *International Organization*, 57, Spring 2003, (s.337-372)
- Friis, Karsten, "From Liminars to Others: Securitization Through Myths", *A Journal of the Network of Peace and Conflict Studies*, November 2000, Volume 7, Number 2, (1-16)
- Galtung, Johan, "Peace and Conflict Research in the age of the Cholera: Ten Pointers to the Future of Peace Studies", *The International Journal of Peace Studies*, January 1996, Volume 1, Number 1, http://www.gmu.edu/academic/ijps/vol1_1/Galtung.htm
- , "Violence, Peace and Peace Research", *Journal of Peace Research*, Vol. 6, No.3, (1969)
- Gause III, F.Gregory, "Systemic Approaches to Middle East International Relations", *International Studies Review*, Vol.1, No.1(Spring 1999) (s. 11-31) Blackwell Publishing
- Gawerc, Michelle I., "Peace-building: Theoretical and concrete perspectives", *Peace & Change*, Vol. 31, No.4, October 2006, Peace History Society and Peace and Justice Studies Association

- Groten, Hubert and Jürgen Jansen, “Interpreters and Lobbies for Positive Peace,” *Journal of Peace Research*, Vol.18, No.2, Special Issue on Theories of Peace(1981)
- Guelke, Adrian, “Negotiations and Peace Processes”, *Contemporary Peacemaking, Conflict, Violence and Peace Processes* içinde, John Darby and Roger MacGinty, (Hamshire and New York:Palgrave/Macmillan, 2003)
- Haniyah, İsmail, “A Just Peace or No Peace” *The Guardian*, 31.03.2006,
- Harbom, Lotta and Stina Höglbladh with Peter Wallensteen, “Armed Conflict and Peace Agreements”, *Journal of Peace Research*, Vol.43, No.5(Sept, 2006), (s.617-631),
- Harty, Martha and John Modell, “The First Conflict Resolution Movement, 1956-1971: An Attempt to Institutionalize Applied Interdisciplinary Social Science”, *The Journal of Conflict Resolution*, Vol.35, No.4, (Dec.,1991), (s.720-758)
- Hopf, Ted, The Promise of Constructivism in International Relations Theory, *International Security*, vol. 23, no. 1 (Summer, 1998), (s.171-200)
- Jackson, Richard, “Successful Negotiation in International Violent Conflict”, *Journal of Peace Research*, Vol.37, No.3(May 2000), (s.323-343)
- Jones, Clive, “Ideo-Theology and the Jewish State: From Conflict to Conciliation?”, *British Journal of Middle Eastern Studies*, Vol.26, No.1, (May, 1999), (s.9-26)
- Kapeliouk, Amnon, “Camp David dialogues”, *Le Monde Diplomatique*, 09.08.2000
<http://mondediplo.com/2000/09/08campdavid>
- Kara, Karel, “On the Marxist Theory of War and Peace” *Journal of Peace Research*, Vol. 5, No.1 (1968), s(1-27)
- Kelman, Herbert C., “Negotiating National Identity and Self-Determination in Ethnic Conflicts: The Choice Between Pluralism and Ethnic Cleansing”, *Negotiation Journal*, October, 1997, Plenum Publishing Corporation
- , “Overcoming the Barriers to Negotiation of the Israeli-Palestinian Conflict”, *Journal of Palestine Studies*, Vol. 16, No. 1 (Autumn, 1986), (s.13-28)
- , “Reconciliation as Identity Change: A Social-Psychological Perspective”, *From Conflict Resolution to Reconciliation* içinde, Yaacov Bar Siman Tov(ed.) Oxford University Press, 2004
- , “Reflections on the History and Status of Peace Research”, *Conflict Management and Peace Science*, s.(95-110), 5 No.2 (1981)

- , “The Role of National Identity in Conflict Resolution”, *Social Identity, intergroup conflict and conflict resolution* içinde R.D.Ashmore, L.Jussim, and D.Wilder, Oxford and New York: Oxford University Press, 2001
- , The Israeli-Palestinian Peace Process and Its Vicissitudes, *American Psychologist*, May-June 2007, Vo. 62, No.4
- Kende, Istvan , “The History of Peace: Concept and Organizations from the Late Middle ages to the 1870’s”, *Journal of Peace Research*, Vol.26, No.3, 1989, (s.233-247)
- Kent, George, “The Application of Peace Studies”, *The Journal of Conflict Resolution*, Vol.15, No.1, (March., 1971), (s.47-53)
- Kirsten E. Schulze, “İsrail ve Maruni Milliyetçilikleri Bir Azınlık İttifakı Doğal mıdır?”, *Ortadoğu’da Milliyetçilik, Azınlıklar ve Diasporalar* içinde, Editörler: Kirsten E. Schulze, Martin Stokes, Colm Campbell, İstanbul:Sarmal, 1999, s.214
- Kleiboer, Marieke, “Understanding Success and Failure of International Mediation”, *Journal of Conflict Resolution*, 40 (2), s. 360-389. 1996
- Klieman, Aharon, “Israeli Negotiating Culture”, *How Israelis and Palestinians Negotiate*, içinde(81-132), Tamara Cofman Wittes, (Washington: United States Institutes of Peace Press, 2005)
- Knight, W.Andy, “Peacebuilding Theory and Praxis”, *Building Sustainable Peace* içinde (355-381), Tom Keating and W. Andy Knight, (Tokyo, New York, Paris: Alberta University Press, 2004)
- Kriesberg, Louis, “Mediation and the Transformation of the Israeli-Palestinian Conflict”, *Journal of Peace Research*, Vol.38, No.3, Special Issue on Conflict Resolution in Identity-Based Disputes(May 2001),(s.373-392)
- , “The Development of the Conflict Resolution Field”, *Peacemaking in International Conflict* içinde, I.William Zartman and J. Lewis Rasmussen, (Washington D.C.: United States Institute of Peace Press, 4th Ed., 2003)
- Kydd, Andrew and Barbara F. Walter, “Sabotaging the Peace: The Politics of Extremist Violence”, *International Organization* 56, 2, Spring 2002, (s.263-296)
- Lacouture, Jean, “The Changing Balance of Forces in the Middle East”, *Journal of Palestine Studies*, Vol.2, No.4 (Summer 1973), (s.25-32), University of California Press

- Lebovic, James H., "Unity of Action: Explaining Alignment Behaviour in the Middle East", *Journal of Peace Research*, Vol. 41. No:2, March 2004, (s.167-168)
- Lemonick, Michael D., "Roots of Israeli Extremism", *Time*, 13.11.1995
- Lenczowski, George, "Evolution of Soviet Policy toward the Middle East", *The Journal of Politics*, Vol. 20, No.1 (February 1958) s. 162-186, Cambridge University Press
- Lynch, Jake and Annabel McGoldrick, "Peace Journalism", (248-264), *Handbook of Peace and Conflict Studies* Edited by Charles Webel and Johan Galtung, (London and New York: Routledge, 2007)
- Malley, Robert, "Fictions About the Failure at Camp David", *New York Times*, 08.07.2001, <http://www.nytimes.com/2001/07/08/opinion/08MALL.html?searchpv=day02>
- Michels, Jeffrey, "National Vision and the Negotiation of Narratives: The Oslo Agreement" *Journal of Palestine Studies*, Vol.24, No.1 (Autumn 1994), (s. 28-38)
- Miller, Benjamin, "The State-to-Nation Balance: A Key to Explaining Difficulties in Implementing Peace-The Israeli-Palestinian Case" (39-69), *The Failure of the Middle East Peace Process? içinde*, Guy Ben Porat, Palgrave, Macmillan, 2008
- Mitchell, Christopher, "Mediation and the Ending of Conflicts", *Contemporary Peace Making: Conflict, Violence and Peace Processes*, içinde (77-86), John Darby, Roger MacGinty, (Gordonsville:Palgrave/MacMillian, 2003)
- Mor, Ben D., "Peace Initiatives and Public Opinion: The Domestic Context of Conflict Resolution", *Journal of Peace Research*, Vol.34, No.2(May 1997), (s.197-215)
- O'Kane, Eamann, "When can conflicts be resolved? A Critique of Ripeness", *Civil Wars*, Vol.8, No:3-4 (September-December 2006), (s.268-284), Taylor & Francis
- Pankhurst, Donna, "Issues of Justice and Reconciliation in Complex Political Emergencies: Conceptualising Reconciliation, Justice and Peace", *Third World Quarterly*, Vol.20, No.1, 1999, Carfax, UK
- Parvin, Manoucher and Maurie Sommer, "Dar al-Islam: The Evolution of Muslim Territoriality and Its Implications for Conflict Resolution in the Middle East", *International Journal of Middle East Studies*, Vol.11, No.1 (Feb.,1980)
- Patomaki, Heikki, "The Challenge of Critical Theories: Peace Research at the Start of the New Century", *Journal of Peace Research*, Vol.38, No.6(Nov.,2001)

- Paz, Reuven, "The Threat of Jewish Terrorism in Israel", *International Institute for Counter-Terrorism Articles*, 30.08.1998, <http://www.ict.org.il/Articles/tabid/66/Articlsid/12/currentpage/35/Default.aspx>
- Peres, Shimon, "Why Israel needs a Palestinian state", *Le Monde Diplomatique*, Mayıs 1998, <http://mondediplo.com/1998/05/02peres>
- Porat, Dina, "Forging Zionist Identity Prior to 1948—Against which counter-identity?", *Israeli and Palestinian Narratives of Conflict* içinde, Robert I. Rotberg, (Bloomington and Indianapolis: Indiana University Press, 2006)
- Ranstorp, Magnus, "Terrorism in the Name of Religion", *Journal of International Affairs*, Vol.50, 22.06.1996, <http://www.questia.com/googleScholar.qst?docId=5001636521>
- , "The Israeli-Palestinian peace process: The strategic art of deception", *Challenges to peacebuilding: Managing spoilers during conflict resolution*, içinde (242-261), Edward Newman and Oliver Richmond, (Tokyo-New York-Paris: United Nations University Press, 2006)
- Reid, Herbert G. and Ernest J. Yanarella, "Toward a Critical Theory of Peace Research in the United States: The Search for an 'Intelligible Core' ", *Journal of Peace Research*, Vol.13, No.4, (1976),
- Reychler, Luc, Peace "Architecture, A Journal of The Network of Peace and Conflict Studies", *Peace and Conflicts Studies*, May 2002, Volume 9, Number 1, (s.25-36)
- Richmond, Oliver P., "Patterns of Peace" *Global Society*, Vol.20, No.4, Routledge, University of Kent, October 2006,
- Rivera, Joseph de, "Assessing the Basis for a Culture of Peace in Contemporary Societies", *Journal of Peace Research*, Vol. 41, No. 5 (Sep., 2004), (s.531-548)
- Rothstein, Robert L., "The Timing of Negotiations: Dueling Metaphors", *Civil Wars*, Vol.9, No.3(September 2007), ISSN 1369-8249, Taylor & Francis, (s.262-281)
- Rouhana, Nadim N., "Israel and its Arab citizens: Predicaments in the relationship between ethnic states and ethnonational minorities", *Third World Quarterly*, 19, 2 Academic Research Library, June 1998
- , "Psychological Dynamics of Intractable Ethnonational Conflicts The Israeli-Palestinian Case", *American Psychologist*, , Vol 53, No. 7, July 1998
- , "The Test of Equal Citizenship", *Harvard International Review*, 20,2, Spring 1998, (s.74-78)

- Rubin, Barry, “US Policy in the Intifadah Era 1988-1990”, <http://meria.idc.ac.il/us-policy/data1988.html>
- Rubinstein, Richard E. “Basic Human Needs: The Next steps in theory development”, *The International Journal of Peace Studies*, Vol. 6, No.1, Spring 2001, www.gmu.edu/programs/icar/ijps/vol6_1/Rubinstein.htm
- Sabet, Amr G.E., “The Peace Process and the Politics of Conflict Resolution”, *Journal of Palestine Studies*, XXVII., No4, Summer 1998, University of California Press on behalf of the Institute for Palestine Studies
- Schmid, Herman, “Peace Research and Politics”, *Journal of Peace Research*, Vol.5, No.3, Papers Prepared by Swedish Peace and Conflict Research Groups(1968)
- Schoenberger, Erica and Stephanie Reich, “Soviet Policy in the Middle East”, *MERIP Reports*, No.39, (Jul., 1975) (s.3-28)
- Schulze, Kirsten E., “İsrail ve Maruni Milliyetçilikleri Bir Azınlık İttifakı Doğal mıdır?”, *Ortadoğu’da Milliyetçilik, Azınlıklar ve Diasporalar* içinde, Kirsten E. Schulze, Martin Stokes, Colm Campbell, (İstanbul:Sarmal, 1999)
- Shikaki Khalil, Joseph Alpher, Herbert C. Kelman and Nadim N. Rouhana, “Concept paper: The Palestinian refugee problem and the rights of return” *Middle East Policy*; Feb 1999; 6, 3; Academic Research Library, (s.167-189)
- Shlaim, Avi, “Israeli Politics and Middle East Peace Making”, *Journal of Palestine Studies* XXIV, no.4(Summer 1995), (s.20-31)
- Shulz, Helena Lindholm, “The Politics of Fear and the Collapse of the Mideast Peace Process”, *International Journal of Peace Studies*, Volume 9, Number 1, Spring/Summer 2004
- Sinnes, Dina A., “An Analytical Study of the Balance of Power Theories”, *Journal of Peace Research*, Vol. 4, No.3(1967), (s.270-288)
- Stedman, Stephen John, “Peace Processes and the Challenges of Violence”, *Contemporary Peace Making: Conflict, Violence and Peace Processes*, içinde (103-113), John Darby, Roger MacGinty, (Gordonsville:Palgrave/MacMillian, 2003)
- , “Spoiler Problems in Peace Process”, *International Security*, Vol. 22, No:2(Autumn, 1997), s.5-53,
- Steinberg, Gerald M., “Interpretations of Jewish Tradition on Democracy, Land, and Peace” *Journal of Church and State*, Winter 43:1, 2001

- Stepanova, Ekaterina, "Terrorism as a tactic of spoilers in peace process", *Challenges to peacebuilding: Managing spoilers during conflict resolution*, içinde (s.78-101), Edward Newman and Oliver Richmond, (Tokyo-New York-Paris: United Nations University Press, 2006)
- Strindberg, Anders, "The Damascus-Based Alliance of Palestinian Forces: A Primer", *Journal of Palestine Studies*, Vol. 29, No. 3 (Spring, 2000), (s. 60-76)
- "The Capital Cities of Jerusalem", *Geographical Review*, Vol. 86, No. 2 (Apr., 1996), s. 233-258, American Geographical Society Stable
- Todd, Jennifer, "Identity Shift in Settlement Processes: The Northern Ireland Case", *The Failure of the Middle East Peace Process?* içinde, Guy Ben-Porat, (New York: Palgrave / Macmillan, 2008)
- Tov, Yaacov Bar Siman, "The Arab-Israeli Conflict: Learning Conflict Resolution", *Journal of Peace Research*, vol.31, no.1, (Feb 1994), (s.75-92)
- Varenes, Fernand de, "Peace Accords and Ethnic Conflicts a Comparative Analysis of Content and Approaches", *Contemporary Peacemaking, Conflict, Violence and Peace Processes* içinde, John Darby and Roger MacGinty, (Hamshire and New York: Palgrave / Macmillan, 2003)
- Waage, Hilde Henriksen "Norway's Role in the Middle East Peace Talks: Between a Strong State and a Weak Belligerent", *Journal of Palestine Studies*, Vol.34, No.4(Summer 2005) s.6-24, University of California Press
- , "The 'Minnow' and the 'Whale': Norway and the United States in the Peace Process in the Middle East", *British Journal of Middle Eastern Studies*, August 2007,34(2), (s.157-176)
- Wagner, R.Harrison, "Peace, War and the Balance of Power", *The American Political Science Review*, Vol.88, No.3(Sep., 1994), (s.593-607)
- Waxman, Dov, "From Controversy to Consensus: Cultural Conflict and the Israeli Debate Over Territorial Withdrawal", *Israel Studies*, Volume 13, Number 2, (s.73-96), Indiana University Press, Summer 2008
- Wendt, Alexander, "Anarchy is What States Make of it: the Social Construction of Power Politics", *International Organization* 46, 2, Spring 1992
- Wheeler, G.E., "Russia and the Middle East", *International Affairs*, (Royal Institute of International Affairs 1944, Vol.35, No.3, July 1959, (s.295-304)
- Wiberg, Hakan, "JPR 1964-1980. What Have We Learnt about Peace?" *Journal of Peace Research*, Vol.18, No.2, Special Issue on Theories of Peace(1981), (s.111-148)

William B.Quandt, “Israeli-Palestinian Peace Talks From Oslo to Camp David II”, *How Israelis and Palestinians Negotiate*, içinde(13-38), Tamara Cofman Wittes, (Washington: United States Institutes of Peace Press, 2005)

Zahar, Marie-Joelle, “Reframing the Spoiler Debate in Peace Processes”, *Contemporary Peace Making:Conflict, Violence and Peace Processes*, içinde (114-124), John Darby, Roger MacGinty, (Gordonsville:Palgrave/MacMillian, 2003)

Zartman, I. William, “Negotiation as a Joint Decision-Making Process”, *The Journal of Conflict Resolution*, Vol.21, No.4 Negotiation(Dec.1977), (s.619-638)

-----, “The Timing of Peace Initiatives: Hurting Stalemates and Ripe Moments” *The Global Review of Ethnopolitics*, Volume 1 No.1, September 2001, s.8-18; School of Advanced International Studies, John Hopkins University

C. KİŞİSEL GÖRÜŞMELER

Abdulbari Atwan, Al Quds Al Arabi Genel Yayın Yönetmeni, Mayıs, 2009, Doha,

Bassam Ebu Şerif, Arafat’ın Danışmanı, 06.12.2001, 13.11.2004, Ramallah

Binyamin Netanyahu, İsrail başbakanı, 09.12.2001, Kudüs

Ehud Barak, İsrail başbakanı 17.12.2001, Tel Aviv

Faysal Hüseyini, Filistinli müzakereci, 30.07.2000 Kudüs

Nabi Avideh, Şark Evi Basın Sözcüsü, 16.05.1999, Kudüs

Hannan Aşravi, Filistinli müzakereci, 05.12.2001, Ramallah

Leyla Halid, FHKC, 14.05.2009, İstanbul

Mahmud Zahhar, Hamas lideri, Gazze, 17.08.2005

Yaser Arafat, Filistin Lideri, 09.12.2001, Ramallah

Saib Erekat, Filistinli başmüzakereci, 31.07.2000, Kudüs

Şimon Peres ile görüşme, 19 Mayıs 1999, Kudüs, 13.02.2004, İstanbul

D. SÜRELİ YAYINLAR

British Journal of Middle Eastern Studies,

Haaretz

International Affairs

International Journal of Middle East Studies

International Organization

International Security

Journal of Conflict Resolution

Journal of Palestine Studies

Journal of Peace Research

Le Monde Diplomatique

Milliyet

The American Political Science Review

The Guardian

The New York Times

The Washington Post

Time

E. İNTERNET SİTELERİ

Amerikan Dışışleri Bakanlığı

<http://www.state.gov/>

Arabic News

www.arabicnews.com

BBC News

www.bbcnews.com

CNN

www.cnn.com

Fafo kuruluşun resmi web sayfası	http://www.fafo.no/indexenglish.htm
Human Rights Watch	http://hrw.org/reports/1997/isrleb/Isrleb.htm
JStor arama motoru	www.jstor.org
İsrail Dışişleri Bakanlığı Resmi Sitesi	www.mfa.gov.il
	www.mideastweb.org
MSNBC	www.msnbc.com
Palestine Center	www.palestinecenter.org

F. BELGELER

Agreement on Preparatory Transfer of Powers and Responsibilities,

Agreement on the Gaza Strip and The Jericho Area, May 4, 1994,

Declaration of Establishment of State of Israel, 14 Mayıs, 1948

Documents, The Wye River Memorandum, 23/10/1998,

Filistin Bağımsızlık İlanı, 15.11.1988

Gaza-Jericho Agreement-Letters

İsrail Likud Partisi programı 2009

Taba Negotiations: The Moratinos Non-Paper, January, 2001

The Charter of Hamas, 1988

The Israeli-PLO Declaration of Principles, Washington, D.C. 13.09.1993

The Palestinian National Charter, July, 1-17, 1968

Wye River Memorandum, 1998

EKLER

Ek 1: Arafat ve Rabin'in karşılıklı mektupları

9 Eylül 1993

Sayın Başbakan,

Prensipier Bildirgesi'nin imzalanması Ortadoğu tarihinde yeni bir döneme geçildiğinin işaretidir. Bu inançla, FKÖ'nün aşağıdaki şartları kabul ettiğini teyit ederim:

FKÖ, İsrail Devleti'nin barış ve güvenlik içinde var olma hakkını tanıır.

FKÖ, BM Güvenlik Konseyi'nin 242 ve 338 sayılı kararlarını kabul eder.

FKÖ, kendisini Ortadoğu Barış Sürecine ve iki taraf arasındaki anlaşmazlıkların barışçı yollardan çözümüne bağlı tutar ve nihai statüyle ilişkili mevcut tüm sorunların görüşmeler yoluyla çözüleceğini beyan eder.

FKÖ, Prensipier Bildirgesi'nin imzalanmasını tarihi bir olay, şiddet ile barış ve istikrarı tehdit edici her türlü hareketten uzak, barış içinde bir arada yaşamının başlangıcı olarak görmektedir. Buna uygun olarak, FKÖ terörü ve her türlü şiddet eylemini reddeder ve tüm FKÖ birim ve mensuplarının buna uygun davranması, şiddetin önlenmesi için sorumluluğu üzerine alır ve buna uymayanları disiplin altına almayı taahhüt eder.

Bu yeni ümit verici dönemde, Prensipier Deklarasyonu'nun imzası ve Filistin tarafının Güvenlik Konseyi'nin 242 ve 338 sayılı kararlarını kabulünün ışığında, FKÖ, Filistin Temel Belgesi'nde yer alan ve İsrail'in var olma hakkını reddeden ve bu mektupta yer alan taahhütleriyle çelişen diğer maddelerin artık geçersiz ve uygulanamaz olduğunu teyit eder. Buna bağlı olarak FKÖ, Filistin Temel Belgesi'nde gerekli değişikliklerin yapılması ve resmi onay için konuyu Filistin Ulusal Konseyi'ne taşıyacaktır.

İçtenlikle,
Yaser Arafat
Başkan⁶⁰³
Filistin Kurtuluş Örgütü"

⁶⁰³ Burada İngilizce olarak "chairman" sıfatı kullanılmıştı. Daha sonraları Arafat kendisini devlet başkanları için kullanılan "president" sıfatıyla tanımlamasına rağmen İsrail yönetimi daha düşük bir ifade olan "chairman" kelimesini kullanmaya devam etti. Filistinliler Arafat'la görüşecek gazetecileri bu konuda uyarmakta ve Arafat'a "president" şeklinde hitap etmelerinin daha iyi olacağını hatırlatırlar.

“9 Eylül 1993

Sayın Başkan,

9 Eylül 1993 tarihli mektubunuza cevaben, mektubunuzdaki FKÖ taahhütleri ışığında, İsrail hükümeti FKÖ’yü Filistin halkının temsilcisi olarak tanımaya ve Ortadoğu Barış Süreci çerçevesinde FKÖ ile görüşmeler başlatmaya karar vermiştir.

İçtenlikle,
İzak Rabin
İsrail Başbakanı”

Ek 2: Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun 194 Sayılı Kararı

11 Aralık 1948

Genel Kurul Filistin'deki durumu değerlendirerek

1. Önceki Birleşmiş Milletler [Filistin] özel temsilcisinin bu uğurda canını verdiği iyi niyet çabaları sayesinde ortaya çıkan ve Filistin'in geleceğiyle ilgili barışçıl düzenlemeleri teşvik eden gelişmelerden dolayı derin takdirlerini vurgular ve şu anki temsilci ve ekibinin Filistin'deki devam eden görevlerindeki çabaları ve bağlılıkları dolayısıyla teşekkürlerini sunar;

2. Şu işlevleri yerine getirmek üzere Birleşmiş Milletler'in üç üye devletinden oluşan bir Uzlaşma Komisyonu'nu kurar:

(a) Şu ana kadar var olan koşullar dolayısıyla gerekli gördüğü, Birleşmiş Milletler Filistin Özel Temsilcisi'ne 14 Mayıs 1948 tarihinde 186 (S-2) sayılı BM Genel Kurulu kararıyla verilen işlevleri üstlenmek;

(b) Mevcut karar tarafından verilen özel işlev ve talimatlar ile Genel Kurul ya da Güvenlik Konseyi tarafından verilebilecek ilave işlev ve talimatları sürdürebilmek

(c) Güvenlik Konseyi'nin talebi ve kararları üzerine, Filistin Özel Temsilcisi ya da Birleşmiş Milletler Ateşkes Komisyonu'na verilen işlevlerin herhangi birini yerine getirmek görevi; Güvenlik Konseyi'nin, Uzlaşma Komisyonu'ndan Birleşmiş Milletler Özel Temsilcisi'nin Güvenlik Konseyi'nin kararlarıyla belirlenen diğer işlevleri bu yönde talebi üzerine sona erecektir.

3. Çin, Fransa, Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği, Birleşik Krallık ve Amerika Birleşik Devletleri'nden oluşan bir Genel Kurul Komitesi, Genel Kurulu'nun mevcut oturumunun ilk bölümü sona ermeden önce, Uzlaşma Komisyonu'nu oluşturacak üç devletin isimlerini içeren bir önerinin onayı için hazır bulunmasına karar verir;

4. Komisyon'dan tarafların kendi aralarındaki ve Komisyon'la temasların en kısa zamanda kurulabilmesi için çalışmalarına hemen başlamasını talep eder;

5. İlgili hükümetlere ve yetkililere Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin 16 Kasım 1948 tarihli 1/ kararı uyarınca müzakerelerin kapsamını genişletmeleri ve Uzlaşma Komisyonu'na ya da doğrudan idare edilen müzakerelerle aralarındaki tüm sorunlara nihai çözüm bulma vizyonu ile anlaşma arayışlarına girmeleri çağrısında bulunur;

6. Uzlaşma Komisyonu'ndan ilgili hükümet ve yetkililerle aralarındaki tüm sorunları çözecek nihai bir çözüme ulaşmaları için yardımcı olacak adımları atması talimatını verir

7. Nazareth de dahil olmak üzere Filistin'deki tüm Kutsal Yerlerin –dini binalar ve alanlar – korunması ve buralara mevcut hak ve tarihsel uygulamalara uygun olarak

serbest geçişin garanti edilmesine; buna yönelik düzenlemelerin etkin Birleşmiş Milletler gözetiminde olması gerektiğine; Birleşmiş Milletler Uzlaşma Komisyonu'nun Genel Kurulu'n dördüncü oturumunda Kudüs bölgesinde kalıcı uluslararası rejim için, buradaki Kutsal Yerler için tavsiyeler içeren detaylı önerisini sunması gerektiğine; Filistin'in geri kalanındaki Kutsal Yerlerle ilgili olarak Komisyon'un ilgili bölgelerdeki Kutsal Yerlerin korunması ve buralara serbest giriş için siyasi liderlerden uygun resmi garantiler verilmesi çağrısında bulunması gerektiğine, bu yükümlülüklerin onayı için Genel Kurul'a sunulması gerektiğine karar verir;

8. Üç dinle bağı dolayısıyla Kudüs bölgesi, bugünkü Kudüs belediyesi ve bunu çevreleyen en doğuda Abu Dis, en güneyde Beytullahim, en batıda Ein Karim(inşa edilen Motsa bölgesi dahil) ve en kuzeyde Şufat olmak üzere köy ve kasabaların, Filistin'in geri kalanından özel ve ayrı bir muameleye tabi tutulması gerektiğine ve etkin Birleşmiş Milletler kontrolü altına alınması gerektiğine karar verir;

Güvenlik Konseyi'nde Kudüs'ün en kısa zamanda askerden arındırılması için gerekli adımları atmasını talep eder;

Uzlaşma Komisyonu'na Genel Kurulu'n dördüncü oturumunda Kudüs bölgesinde farklı gruplara Kudüs bölgesinin özel uluslararası statüsüyle uyumlu olmak kaydıyla azami özerklik sağlayan kalıcı bir uluslararası rejim için detaylı öneriler sunması talimatı verir;

Uzlaşma Komisyonu yerel yetkililerle Kudüs bölgesinde geçici yönetim kurulması için işbirliği yapmak üzere bir Birleşmiş Milletler temsilcisi atama konusunda yetkilendirilmiştir.

9. İlgili hükümetler ve taraflar arasında Filistin'in tüm sakinlerinin Kudüs'e kara, hava ya da demiryolu ile en serbest şekilde girebilmesi için daha detaylı düzenlemeler henüz karara bağlanmadığına karar verir;

Uzlaşma Komisyonu'na bu tür bir serbestiye engel olan tarafın bu tür bir girişimini acilen Güvenlik Konseyi'ne rapor etmesini ve en uygun hareket tarzını bildirmesini ister;

10. Uzlaşma Komisyonu'ndan bölgenin limanlara ve havaalanlarına ulaşım ile ulaştırma ve iletişim tesislerini kullanmayı da içeren ekonomik kalkınmasını kolaylaştırmak için ilgili hükümet ve yetkililerle düzenlemeler araştırmasını talep eder;

11. Evlerine dönmek ve komşularıyla barış içinde yaşamak isteyen mültecilere böyle yapmaları için uygulanabilir en kısa zamanda izin verilmesi gerektiğine, uluslararası hukuk ve eşitlik ilkesi uyarınca sorumlu hükümet ve yetkililerce geri dönmeyi tercih edenlere ise mal varlıkları ve mülklerindeki zararlar için tazminat ödenmesi gerektiğine karar verir;

Uzlaşma Komisyonu'na mültecilerin geri dönüşü, yeniden yerleşimi, ekonomik ve sosyal rehabilitasyonu, tazminat ödenmesi ve Birleşmiş Milletler Filistinli Mültecilere

Yardıml Direktörü ve onun aracılığıyla Birleşmiş Milletler'in ilgili organ ve daireleriyle yakın ilişkiler kurma talimatını verir;

12. Uzlaşma Komisyonu'na bu karar sorumlulukları altında işlevlerini etkin bir biçimde yerine getirebilmek için gerekli gördüğü, kendi otoritesi altında çalışacak teknik uzmanlar istihdam etme ve alt yapılar oluşturma yetkisi verir;

Uzlaşma Komisyonu'nun resmi merkezi Kudüs'te olacaktır. Kudüs'te düzenin sağlanmasından sorumlu yetkililer Komisyon'un güvenliği için gerekli her önlemi almaktan sorumlu olacaktır. Komisyon'un ve personelinin korunması için Genel Sekreter sınırlı sayıda koruma sağlayacaktır;

13. Uzlaşma Komisyonu'ndan Güvenlik Konseyi'ne ve Birleşmiş Milletler üyelerine dağıtılmak üzere Genel Sekreter'e periyodik ilerleme raporları hazırlaması talimatını verir

14. İlgili tüm hükümetlere ve yetkililere Uzlaşma Komisyonu ile işbirliği yapmaları ve bu kararın uygulanmasına yardımcı olmak için mümkün olan tüm adımları atmaları çağrısında bulunur;

15. Genel Sekreter'den bu kararın koşullarının uygulanması için gerekli yeterli personeli ve ihtiyaçlarını sağlamasını, gerekli fonların elde edilmesi için uygun düzenlemeleri yapmasını talep eder.

*11 Aralık 1948'de yapılan 186. oturumda paragraf üçte belirtilen beş devletten oluşan bir komite aşağıdaki üç devletin Uzlaşma Komisyonu'nu oluşturmasını önermiştir:
Fransa, Türkiye, Amerika Birleşik Devletleri.*

Ek 3: Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin 242 Sayılı Kararı

22 Kasım 1967

Güvenlik Konseyi,

Ortadoğu'daki durumun vahameti ile ilgili süregelen endişelerini ifade ederek, savaş ile toprak kazanımının kabul edilemezliğini ve bölgedeki her devletin güvenlik içinde yaşayabileceği adil ve kalıcı bir barış ihtiyacını vurgulayarak,

Ayrıca, tüm üye devletlerin Birleşmiş Milletler Sözleşmesi'ni kabul ederek sözleşmenin 2. Maddesi uyarınca hareket etme taahhütlerini üstlendiklerini vurgulayarak,

1. Sözleşmenin prensiplerinin yerine getirilmesinin, Ortadoğu'da adil ve kalıcı bir barış kurulması için aşağıdaki iki ilkenin de uygulanmasını içermesi gerektiğini teyit eder:

(i) İsrail silahlı kuvvetlerinin son çatışmada işgal ettiği topraklardan çekilmesi;

(ii) Bölgedeki her devletin egemenlik, toprak bütünlüğü ve siyasi bağımsızlığı ile kuvvet tehdidinden uzak olarak, güvenli ve tanınmış sınırlar içinde barış halinde yaşama hakkının tanınması;

2. Şu ihtiyaçları teyit eder;

- i) Uluslararası su yollarında seyrüsefer serbestisinin garanti altına alınması;
- ii) Mülteci sorununa adil çözüm bulunması;
- iii) Askerden arındırılmış bölgeler ihdası ile bölgedeki her devletin toprak bütünlüğünün ihlal edilemezliğinin ve siyasi bağımsızlığının garanti altına alınması;

3. Genel Sekreterden bu kararın ilkelerine ve maddelerine uygun olarak barışçı ve kabul edilmiş bir çözüm bulunması için ilgili devletlerle gerekli temasları kurmak ve yürütmek üzere özel bir Ortadoğu temsilcisi tayin etmesini talep eder;

4. Genel Sekreter'den Özel Temsilcinin çalışmalarına dair ilerlemeli Güvenlik Konseyi'ne rapor etmesini talep eder.

(Oybirliği ile kabul edilmiştir.)

Ek 4: Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin 338 Sayılı Kararı

BM Güvenlik Konseyi 338 Sayılı Kararı

22 Ekim 1973

Güvenlik Konseyi,

1. Savaş halindeki tüm tarafların tüm ateşi kesmelerini ve tüm askeri faaliyetlerini, bu kararın kabul edilmesinden sonra 12 saati geçmeyecek şekilde, kararın kabul edildiği andaki pozisyonlarında hemen durdurmaları çağrısında bulunur;
2. Tüm taraflara ateşkesten hemen sonra 242 sayılı(1967) Güvenlik Konseyi kararını uygulamaya koymaya başlamaları çağrısında bulunur;
3. Ateşkesle aynı zamanda ve hemen taraflar arasında uygun gözlemciler altında Ortadoğu'da adil ve kalıcı barış için müzakerelere başlanmasını kararlaştırır.

(Çin'in katılmadığı oylama 14'e karşı 1 ile kabul edilmiştir.)

Ek 5: Prensipler Anlaşması İngilizce Tam Metni (13 Eylül 1993)

Declaration of Principles on Interim Self-Government Arrangements September 13, 1993

The Government of the State of Israel and the P.L.O. team (in the Jordanian-Palestinian delegation to the Middle East Peace Conference) (the "Palestinian Delegation"), representing the Palestinian people, agree that it is time to put an end to decades of confrontation and conflict, recognize their mutual legitimate and political rights, and strive to live in peaceful coexistence and mutual dignity and security and achieve a just, lasting and comprehensive peace settlement and historic reconciliation through the agreed political process. Accordingly, the, two sides agree to the following principles:

ARTICLE I AIM OF THE NEGOTIATIONS

The aim of the Israeli-Palestinian negotiations within the current Middle East peace process is, among other things, to establish a Palestinian Interim Self-Government Authority, the elected Council (the "Council"), for the Palestinian people in the West Bank and the Gaza Strip, for a transitional period not exceeding five years, leading to a permanent settlement based on Security Council Resolutions 242 and 338.

It is understood that the interim arrangements are an integral part of the whole peace process and that the negotiations on the permanent status will lead to the implementation of Security Council Resolutions 242 and 338.

ARTICLE II FRAMEWORK FOR THE INTERIM PERIOD

II

The agreed framework for the interim period is set forth in this Declaration of Principles.

ARTICLE III ELECTIONS

1. In order that the Palestinian people in the West Bank and Gaza Strip may govern themselves according to democratic principles, direct, free and general political elections will be held for the Council under agreed supervision and international observation, while the Palestinian police will ensure public order.
2. An agreement will be concluded on the exact mode and conditions of the elections in accordance with the protocol attached as Annex I, with the goal of holding the elections not later than nine months after the entry into force of this Declaration of Principles.
3. These elections will constitute a significant interim preparatory step toward the realization of the legitimate rights of the Palestinian people and their just requirements.

ARTICLE IV JURISDICTION

Jurisdiction of the Council will cover West Bank and Gaza Strip territory, except for issues that will be negotiated in the permanent status negotiations. The two sides view the West Bank and the Gaza Strip as a single territorial unit, whose integrity will be preserved during the interim period.

ARTICLE V TRANSITIONAL PERIOD AND PERMANENT STATUS NEGOTIATIONS

1. The five-year transitional period will begin upon the withdrawal from the Gaza Strip and Jericho area.
2. Permanent status negotiations will commence as soon as possible, but not later than the beginning of the third year of the interim period, between the Government of Israel and the Palestinian people representatives.
3. It is understood that these negotiations shall cover remaining issues, including: Jerusalem, refugees, settlements, security arrangements, borders, relations and cooperation with other neighbors, and other issues of common interest.
4. The two parties agree that the outcome of the permanent status negotiations should not be prejudiced or preempted by agreements reached for the interim period.

ARTICLE VI PREPARATORY TRANSFER OF POWERS AND RESPONSIBILITIES

1. Upon the entry into force of this Declaration of Principles and the withdrawal from the Gaza Strip and the Jericho area, a transfer of authority from the Israeli military government and its Civil Administration to the authorised Palestinians for this task, as detailed herein, will commence. This transfer of authority will be of a preparatory nature until the inauguration of the Council.
2. Immediately after the entry into force of this Declaration of Principles and the withdrawal from the Gaza Strip and Jericho area, with the view to promoting economic development in the West Bank and Gaza Strip, authority will be transferred to the Palestinians on the following spheres: education and culture, health, social welfare, direct taxation, and tourism. The Palestinian side will commence in building the Palestinian police force, as agreed upon. Pending the inauguration of the Council, the two parties may negotiate the transfer of additional powers and responsibilities, as agreed upon.

ARTICLE VII INTERIM AGREEMENT

1. The Israeli and Palestinian delegations will negotiate an agreement on the interim period (the "Interim Agreement")

2. The Interim Agreement shall specify, among other things, the structure of the Council, the number of its members, and the transfer of powers and responsibilities from the Israeli military government and its Civil Administration to the Council. The Interim Agreement shall also specify the Council's executive authority, legislative authority in accordance with Article IX below, and the independent Palestinian judicial organs.
3. The Interim Agreement shall include arrangements, to be implemented upon the inauguration of the Council, for the assumption by the Council of all of the powers and responsibilities transferred previously in accordance with Article VI above.
4. In order to enable the Council to promote economic growth, upon its inauguration, the Council will establish, among other things, a Palestinian Electricity Authority, a Gaza Sea Port Authority, a Palestinian Development Bank, a Palestinian Export Promotion Board, a Palestinian Environmental Authority, a Palestinian Land Authority and a Palestinian Water Administration Authority, and any other Authorities agreed upon, in accordance with the Interim Agreement that will specify their powers and responsibilities.
5. After the inauguration of the Council, the Civil Administration will be dissolved, and the Israeli military government will be withdrawn.

ARTICLE VIII PUBLIC ORDER AND SECURITY

In order to guarantee public order and internal security for the Palestinians of the West Bank and the Gaza Strip, the Council will establish a strong police force, while Israel will continue to carry the responsibility for defending against external threats, as well as the responsibility for overall security of Israelis for the purpose of safeguarding their internal security and public order.

ARTICLE IX LAWS AND MILITARY ORDERS

1. The Council will be empowered to legislate, in accordance with the Interim Agreement, within all authorities transferred to it.
2. Both parties will review jointly laws and military orders presently in force in remaining spheres.

ARTICLE X JOINT ISRAELI-PALESTINIAN LIAISON COMMITTEE

In order to provide for a smooth implementation of this Declaration of Principles and any subsequent agreements pertaining to the interim period, upon the entry into force of this Declaration of Principles, a Joint Israeli-Palestinian Liaison Committee will be established in order to deal with issues requiring coordination, other issues of common interest, and disputes.

**ARTICLE XI
ISRAELI-PALESTINIAN COOPERATION IN ECONOMIC FIELDS**

Recognizing the mutual benefit of cooperation in promoting the development of the West Bank, the Gaza Strip and Israel, upon the entry into force of this Declaration of Principles, an Israeli-Palestinian Economic Cooperation Committee will be established in order to develop and implement in a cooperative manner the programs identified in the protocols attached as Annex III and Annex IV.

**ARTICLE XII
LIAISON AND COOPERATION WITH JORDAN AND EGYPT**

The two parties will invite the Governments of Jordan and Egypt to participate in establishing further liaison and cooperation arrangements between the Government of Israel and the Palestinian representatives, on the one hand, and the Governments of Jordan and Egypt, on the other hand, to promote cooperation between them. These arrangements will include the constitution of a Continuing Committee that will decide by agreement on the modalities of admission of persons displaced from the West Bank and Gaza Strip in 1967, together with necessary measures to prevent disruption and disorder. Other matters of common concern will be dealt with by this Committee.

**ARTICLE XIII
REDEPLOYMENT OF ISRAELI FORCES**

1. After the entry into force of this Declaration of Principles, and not later than the eve of elections for the Council, a redeployment of Israeli military forces in the West Bank and the Gaza Strip will take place, in addition to withdrawal of Israeli forces carried out in accordance with Article XIV.
2. In redeploying its military forces, Israel will be guided by the principle that its military forces should be redeployed outside populated areas.
3. Further redeployments to specified locations will be gradually implemented commensurate with the assumption of responsibility for public order and internal security by the Palestinian police force pursuant to Article VIII above.

**ARTICLE XIV
ISRAELI WITHDRAWAL FROM THE GAZA STRIP AND JERICHO AREA**

Israel will withdraw from the Gaza Strip and Jericho area, as detailed in the protocol attached as Annex II.

**ARTICLE XV
RESOLUTION OF DISPUTES**

1. Disputes arising out of the application or interpretation of this Declaration of Principles, or any subsequent agreements pertaining to the interim period, shall be resolved by negotiations through the Joint Liaison Committee to be established pursuant to Article X above.

2. Disputes which cannot be settled by negotiations may be resolved by a mechanism of conciliation to be agreed upon by the parties.
3. The parties may agree to submit to arbitration disputes relating to the interim period, which cannot be settled through conciliation. To this end, upon the agreement of both parties, the parties will establish an Arbitration Committee.

**ARTICLE XVI
ISRAELI-PALESTINIAN COOPERATION CONCERNING REGIONAL
PROGRAMS**

Both parties view the multilateral working groups as an appropriate instrument for promoting a "Marshall Plan", the regional programs and other programs, including special programs for the West Bank and Gaza Strip, as indicated in the protocol attached as Annex IV.

**ARTICLE XVII
MISCELLANEOUS PROVISIONS**

1. This Declaration of Principles will enter into force one month after its signing.
2. All protocols annexed to this Declaration of Principles and Agreed Minutes pertaining thereto shall be regarded as an integral part hereof.

Done at Washington, D.C., this thirteenth day of September, 1993.

For the Government of Israel
For the P.L.O.

Shimon Peres
Mahmoud Abbas

Witnessed By:

The United States of America
The Russian Federation

Warren Christopher
Andrei Kozirev

Ek 6: Taba Görüşmeleri Sonrası Tarafların Ortak Açıklaması

27 Ocak 2001

Aşağıda yazılanlar Jerusalem Post gazetesinde yayınlandığı şekilde İsrail ve Filistin görüşmeleri sonra yapılan ortak açıklamanın Jerusalem Post (28 Ocak 2001) gazetesinde yayınlanan resmi şeklidir:

“İsrail ve Filistin heyetleri, son altı gün boyunca iki taraf arasında sürekli ve kalıcı bir anlaşma sağlayabilmek amacıyla ciddi, derin ve objektif görüşmeler yürütmüşlerdir.

“Taba görüşmeleri olumlu atmosferi ve tarafların birbirlerinin ulusal güvenlik ve varoluşları ile ilgili temel ihtiyaçları karşılamak konusunda gösterdikleri karşılıklı istek ve çaba açısından daha önceki görüşmelerden farklıdır, diğer görüşmelere benzememektedir.

“Mevcut koşullar ve zaman kısıtlamaları göz önüne alındığında, görüşülen konularda ilerleme kaydedilmesine rağmen tüm konularda anlaşmaya varılmasının imkansız olduğu görülmüştür.

“Taraflar bir anlaşmaya varmaya hiç bu kadar yaklaşmadıklarını ilan eder ve dolayısıyla ortak inancımız şudur ki aradaki ayrılıklar, İsrail seçimleri sonrasında görüşmelerin yeniden başlamasıyla kapanabilecektir.

“İki taraf da normale dönülmesini ve Şarm El Şeyh Memorandumu ruhuna uygun olarak verdikleri karşılıklı taahhütler uyarınca güvenlik ortamı oluşturulmasını kendilerine görev bilirler.

“Görüşmeye katılan heyetler aralarındaki anlaşmazlığa kalıcı çözüm bulabilmek ve iki halka barış getirmek amacıyla dört ana konuyu tartıştılar: mülteciler, güvenlik, sınırlar ve Kudüs.

“İki taraf da şahsi görüşleri ve koşullarını muhafaza etmek koşuluyla Başkan Clinton’ın önerilerini de dikkate aldılar.

“Tüm bu konularda karşı tarafın pozisyonunu anlama konusunda önemli ilerlemeler sağlandı ve bazı konularda taraflar birbirlerine daha da yaklaştılar.

“Yukarıda da belirtildiği gibi siyasi takvim tarafların tüm konularda bir anlaşmaya varmasına engel oldu.

“Yine de tarafların aralarındaki görüş farklarının azaltılmasında kaydedilen başarı ışığında, iki taraf da kısa zamanda yoğun çaba harcayarak bir anlaşmaya varmanın hayatiyetine ve aciliyetine, kalan görüş farklılıklarının giderilmesinin ve aralarında kalıcı bir barış sağlanmasının mümkün olduğuna ikna olmuşlardır.

“Bu bakımdan iki taraf da ilk fırsatta bu sürece başlayıp ilerleme kaydedebileceklerine inanmaktadır.

“Taba görüşmeleri İsrail-Filistin nihai statü müzakereleri’nde önemli bir aşamayı, taraflar arası güveni yeniden inşa etmeyi başarma duygusuyla, tarafların aralarında bir anlaşmaya hiç bugünkünden daha yakın olmadıkları kanısıyla sonuçlanmıştır.

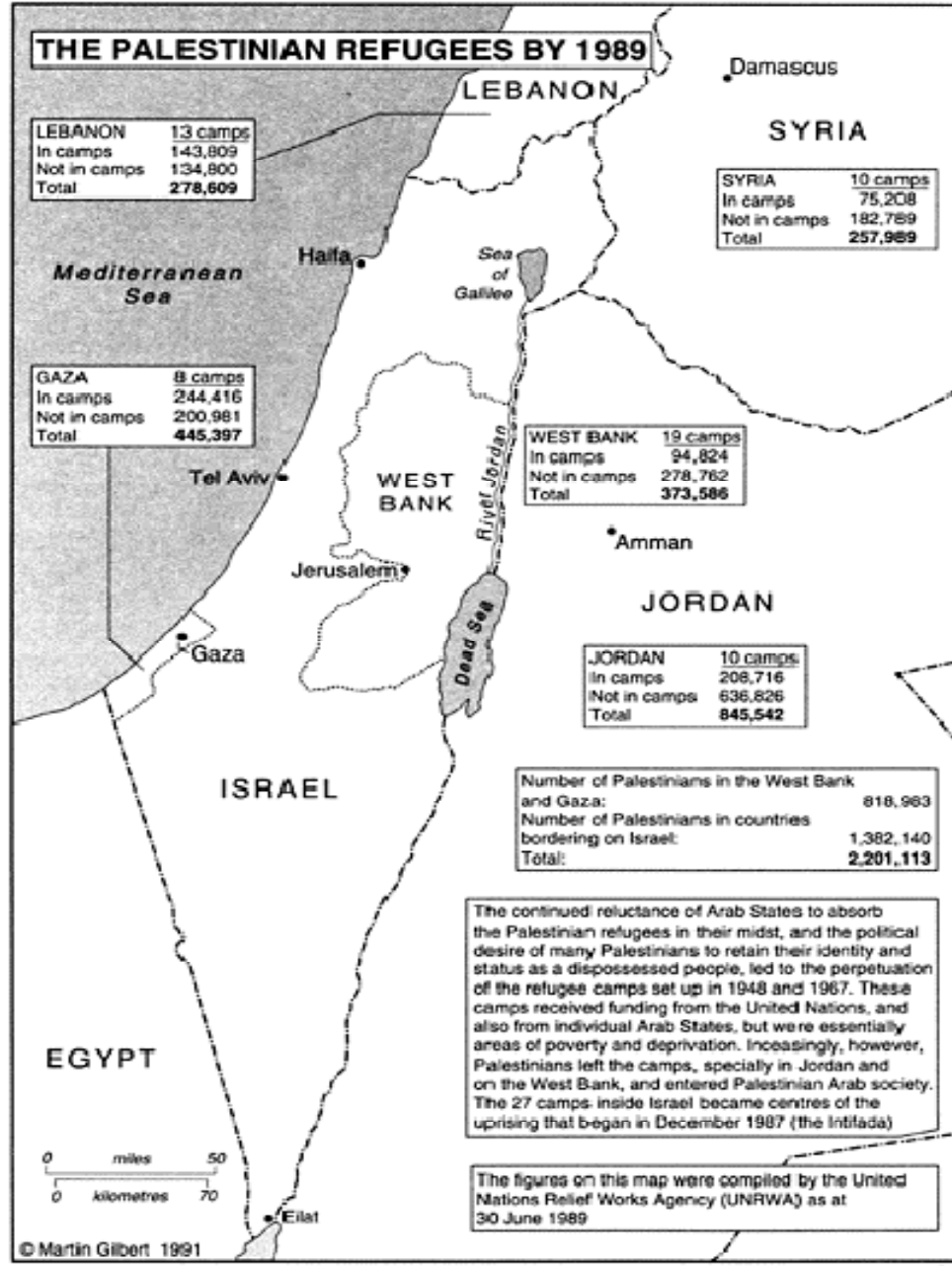
Taba’dan ümit ve karşılıklı başarı ruhuyla, karşılıklı güveni yeniden kurma ve tüm temel sorunlara değinerek ilerleme sağlamış olmanın temelini attığına inanarak ayrılıyoruz

“İki taraf da bu görüşmelere ev sahipliği yaptığı ve görüşmeleri kolaylaştırdığı için Başkan Hüsnü Mübarek’e şükranlarını sunarlar.

“Ayrıca görüşmelere desteğinden dolayı Avrupa Birliği’ne teşekkürlerini sunarlar.

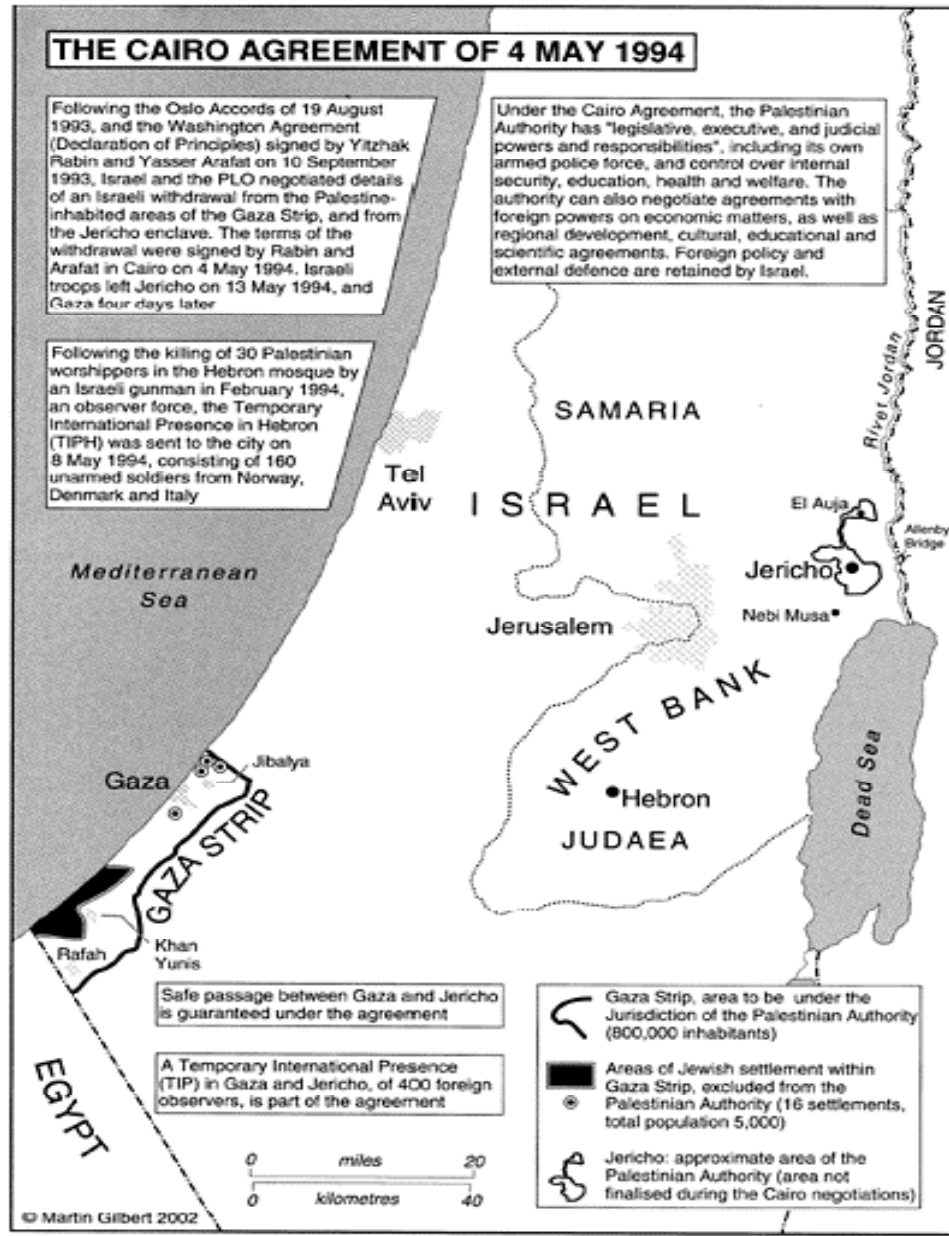
HARİTALAR

Harita 1: 1989 İtibarıyla Filistinli Mültecilerin Bölgeye Dağılımı

Kaynak: Martin Gilbert, Atlas of the Arab-Israeli Conflict, London and New York: Routledge, 2005, s.123

Harita 2: 1994 Kahire Anlaşması

Kaynak: Martin Gilbert, Atlas of the Arab-Israeli Conflict, London and New York: Routledge, 2005, s.138

Harita 3: Oslo II Anlaşması ve Filistinlilere Bırakılan Bölgeler

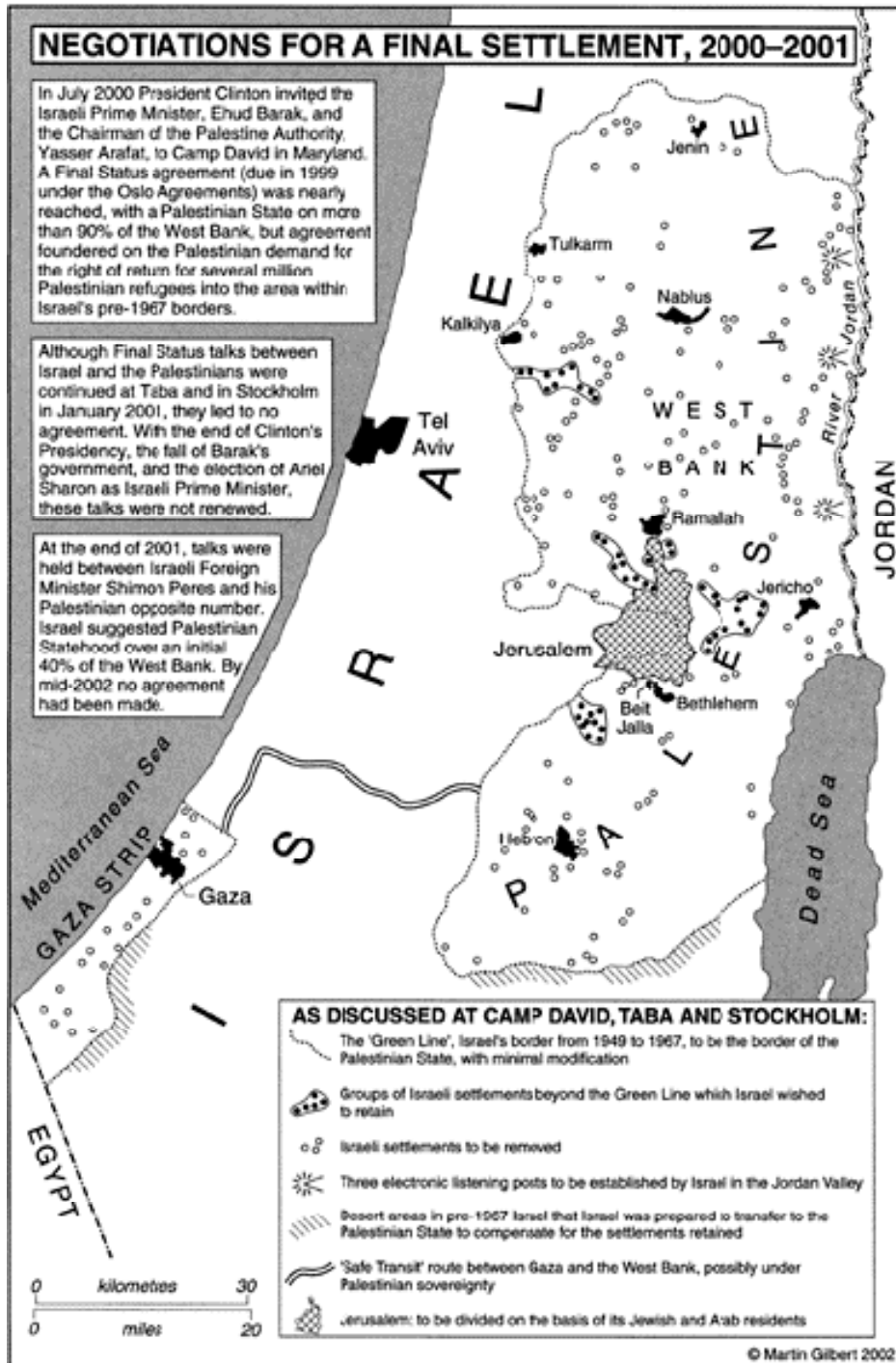
Kaynak: Report on Israeli Settlement in the Occupied Territories, Vol.5, No:6, Nov 1995, Foundation for Middle East Peace, s.7

Harita 4: Clinton Planı Temsili Haritası

Kaynak: Mideastweb.org

Harita 5: Nihai Statü Müzakereleri Haritası (2000-2001)

Kaynak: Martin Gilbert, Atlas of the Arab-Israeli Conflict, London and New York: Routledge, 2005, s.145